ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1

JEUDI
1er NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.397 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.397

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26 / 30)

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ԱԶԳ· ԿՈՄԻՏԷ

Երեւանի մէջ, Հոկտեմբեր 26—ին, Տիգրան Պետրոսեան ճաարակի Տունը տեղի ունեցած է Հայաստանի Ողիմպիական Ազգ· Կոմիտէի հիմնադիր համագումարը: Ազգ· Կոմիտէի նախագահ ընտրուած է Հանրապետութեան Մարզական Կոմիտէի նախագահը՝ Ռուբէն Յակոբեան, առաջին փոխ - նախագահներ ողիմպիական ախոյեան՝ Հրանդ Շահինեան, եւ Մարզական Կոմիտէի առաջին տեղակալ Միքայէլ Իսպիրեան, փոխ - նախագահներ ընտրուած են նաեւ ողիմպիական ախոյեան՝ Ալպէր Ազարեան եւ Վլադիմիր Ենքիպարեան:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՍՓԽԱՆՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

⁂

Երկու հայ երեսփոխաններու ապօրինի ձերբակալութեան պարագաները պարզելու նպատակով՝ Հայաստանի Ժողովրդապահի յանձնարարութեամբ Արցախ այցելած են Իրաւական հարցերու մնայուն յանձնախումբի երկու անդամներ:

Հոկտեմբեր 23—ին, Կիմ Բալայեան եւ Համլետ Գոմսկիեան հանդիպումներ ունեցած են Ստեփանակերտի զօրանոցին դիմացի զինուորական դատախազ, փոխ - գնդապետ Ի· Լազուտինի եւ արտակարգ վիճակի հրամանատար Վ· Սաֆոնովի հետ: Այս վերջինը փորձած է նաեւ հանդիպում մը կազմակերպել Ազրբեջանի կազմկոմիտէի երեք ներկայացուցիչներու հետ, սակայն հայ երեսփոխանները կարուկ կերպով մերժած են;

Կիմ Բալայեան հետեւեալը կ'ըսէ հանդիպումին մասին.-

Մեր այն հարցումին թէ հրամանատարութեան ղեկավարը ինչո՞ւ կազմկոմիտէի հրահանգները կը կատարէ, մինչ Նոյեմբեր 28-ի (1989) որոշումին համաձայն խորհրդային ներքին զօրքերը են-թակայ են միութենական վերահսկիչ դիտորդ յանձնախումբին, Սաֆոնով պատասխանեց թէ իսկ ինչ ի՛նչ ընէ, եթէ այդ յանձնախումբը Ստեփանակերտ չէ: Անոր նախագահը՝ Վ· Փոռէեւ Արցախ կ'այցելէ վեց ամիսը մէկ, այն ալ մէկ - երկու օրով: Կայ նաեւ այն որ հրամանատարութեան ենթակայ զօրաբաժինը կը պահէ Ազրբեջանը, քանի որ Ինքնավար մարզին մէջ չկան տեղական իշխանութիւններ:

Ձիշդ է որ պատուէրը կ'ընէ վճարողը, կը շարունակէ Կիմ Բալայեան եւ Համլետ Գոմսկիեան հանդիպումներ ունեցած են Ստեփանակերտի զօրանոցին դիմացի զինուորական դատախազ, փոխ - գնդապետ Ի· Լազուտինի եւ արտակարգ վիճակի հրամանատար Վ· Սաֆոնովի հետ: Այս վերջինը փորձած է նաեւ հանդիպում մը կազմակերպել Ազրբեջանի կազմկոմիտէի երեք ներկայացուցիչներու հետ, սակայն հայ երեսփոխանները կարուկ կերպով մերժած են;

Կիմ Բալայեան հետեւեալը կ'ըսէ հանդիպումին մասին.-

Մեր այն հարցումին թէ հրամանատարութեան ղեկավարը ինչո՞ւ կազմկոմիտէի հրահանգները կը կատարէ, մինչ Նոյեմբեր 28-ի (1989) որոշումին համաձայն խորհրդային ներքին զօրքերը են-թակայ են միութենական վերահսկիչ դիտորդ յանձնախումբին, Սաֆոնով պատասխանեց թէ իսկ ինչ ի՛նչ ընէ, եթէ այդ յանձնախումբը Ստեփանակերտ չէ: Անոր նախագահը՝ Վ· Փոռէեւ Արցախ կ'այցելէ վեց ամիսը մէկ, այն ալ մէկ - երկու օրով: Կայ նաեւ այն որ հրամանատարութեան ենթակայ զօրաբաժինը կը պահէ Ազրբեջանը, քանի որ Ինքնավար մարզին մէջ չկան տեղական իշխանութիւններ:

Ձիշդ է որ պատուէրը կ'ընէ վճարողը, կը շարունակէ Կիմ Բալայեան: Վ· Սաֆոնով նոյնիսկ ընդգծած է որ ինք քանիցս դիմեր է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ա· Լուկիանովի եւ Ներքին նախարար Վ· Բակատինի՝ խնդրելով որ միութենական յանձնախումբը Լեռնային Ղարաբաղ մնայ:

Ասելով Գորիս - Լաչին ճամբան ապաշրջափակելու մասին, հրամանատարը ըսած է թէ իր զօրքերը պատրաստ են ճամբան բանալու միայն թէ հրամանը պէտք է «վեր»էն գայ:

Ի՞նչ հրամանի մասին է խօսքը, եթէ արդէն գոյութիւն ունին Գերագոյն Խորհուրդի անցեալ տարուան Հոկտեմբեր 9-ի, այս տարուան Մարտ 5-ի որոշումները, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Միութեան եւ-րեսփոխաններու Բ· համագումարին յայտարարութիւնը: Ցիշենք որ այդ բոլոր փաստաթուղթերուն տակ ղրուած է Մ· Գորբաչովի առորագրութիւնը:

Հայաստանի երեսփոխանները գտնուած են նաեւ Մարտակերտի շրջանը, ուր վերջերս իրավիճակը լարուած է:

ՀԱՂԱՐԾԻՆԻ ՎԱՆՔԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ

Գուդարաց աշխարհի Զորափոր գաւառի Հաղարծին վանքը իր ծագումէն ապրած էր ԺԳ· դարուն առաջին կիսուն՝ երջանկայիշատակ Խաչատուր Վրդ· Տարօնացիի առաջնորդութեամբ:

Եւ ահա օրերս տեղի ունեցած է այս վանքին եւ Ս· Աստուածածին Եկեղեցիին վերաբացումը, որպէս գործող եկեղեցի: Պատարագը մատուցանած է Արժանթինի թեմի առաջնորդ՝ Գիւտակ Եպիսկոպոս Մանուկեան:

Ցաւարտ պատարագի, երբեմնի սեղանատան մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուած է վանական թանգարանին, ուր ցուցադրուած են պատմական յուշարձաններու գեղանկար, խեցիներու վրայ դրոշմուած արքայատեսակները, կազմակերպուած է Հայաստանի կրօնական յուշարձաններու լուսանկարներու ցուցահանդէս - վաճառք: Հուսկ՝ կատարուած է մատաղի օրհնութիւն:

Գուդարաց աշխարհի այս չէն ու ծաղկուն վանքին մէջ, զոր ժամանակը ամայեցուցած էր, կը հիմնուի առաջնորդարանը, որուն վերաշինութիւնը իրագործած են Դիլիջանի քաղաքապետութիւնը, «Բարեկամութիւն» կօոպերատիւը, չինարարական այլ կազմակերպութիւններ:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի փոխ — նախագահ Գաղիկ Սարգսեան եւ Հունգարիոյ Գիտութեանց Ակադեմիայի փոխ — նախագահ՝ Պելա Հալաս 1991 - 1993 շրջանի համար գործակցութեան պայմանագիր մը ստորագրած են:

⁂

ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ՀԱՄԵՐԳ

«Արամ Խաչատրեան» համերգային մեծ դահլիճին մէջ տեղի ունեցած է Ալեքսանդր Ցարութիւնեանի հեղինակային համերգը՝ նուիրուած երգահանին 70-ամեակին: Ցայտագրին հիմնական կատարողը եղած է մանկական ազգային սիմֆոնիկ նուագախումբը, որ առիթ ունեցած է վերջերս Գեղագիտական դատախարակութեան հանրապետական կեդրոնին մէջ:

⁂

ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՄԷՋ Է ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Արդէն երկու տարի է որ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ արգիլուած են մշակութային ձեռնարկները: Մշակոյթի եւ արուեստի կեդրոններու գործունէութեան դադրեցումը կործանարար կերպով կ'ազդէ մարդոց, առանձնապէս երիտասարդութեան հոգեվիճակին վրայ: Արցախի կեդրոնական կառավարութեան դիմումներուն արտակարգ վիճակի հրամանատար Վ· Սաֆոնով պատասխանած է.- «Սեպտեմբեր 27-ի ձեր դրութեան առթիւ կը հաղորդենք որ ԼՂԻՄ-ի հանրային - քաղաքական իրավիճակը առայժմ կարելիութիւն չի տար վերսկսելու մշակութային - լուսաւորական հիմնարկներու աշխատանքը: (...) Շրջանին մէջ «արտակարգ դրութեան իրա-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅի մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան կատարուած է բացումը Ստալինի զոհերուն յուշարձանին: Ձերժինսկի հրապարակը, ԿԱ - կէ - Պէ-ի չէնքին առջեւ բարձրացող այս յուշարձանը կ'ոգեկոչէ «ամբողջատիրական վարչակարգին մէկիոնաւոր զոհերը»: Պատմաբան Ա.Ֆանասիեւ յայտարարած է այս առթիւ, որ միայն զոհերուն յիշատակն է որ կրնայ արդելք ըլլալ պատմութեան կրկնութեան: Գրագէտ Օլէգ Վոլկով (28 տարի՝ Գուլագ) որ հանած է սպիտակ ղբօշակը, ըսած է թէ դեռ չատ պայքարներ կան մղելիք ու չեչատած.- «Ինչո՞ւ դեռ չենք կրնար ճշգրիտ կերպով դիտնալ թէ ո՞վ մեռած է, ե՞րբ, ինչո՞ւ ԿԱ - կէ - Պէ-ի դիւանները չեն բացուած: Խորհ· Միութեան կառավարութեան կը դիմեմ՝ տուէք մեզի այդ անունները»: Հարցը հոն է, որ հակառակ պերեստրոյկայի բոլոր լոզունգներուն, զորս ԿԱ - կէ - Պէ-ն ալ կ'արձակէ, ԿԱ - կէ - Պէ-ն կայ ու կը մնայ՝ պետութիւն մը պետութեան մէջ:

ՄՈԼԴԱՒԻՈՑ Խորհրդարանը երեսփոխանի իրենց լիազօրագրերէն զրկեց կառուց երեսփոխանները «հակասահմանադրական գործունէութեան» մեղադրանքով: Կառուցները քրիստոնեացած Թուրքեր են, Մոլդաւիա հաստատուած:

ՊԱՂՏԱՏ տրամադիր է, ըստ Ֆայնըն-շիըլ Թայմզի եղած յայտարարութեանց իրաքեան ազրիւրներու կողմէ, բոլոր պատանդներն ալ ազատ արձակելու, եթէ Խորհ· Միութիւն եւ Ֆրանսա յանձն առնեն, հրապարակաւ, տագնապը լուծել քաղաքական միջոցներով:

ՊԱՀԻԼՅՆի նաւահանգիստ մը գտնուղ ամերիկեան թռանակիր նաւի մը մէջ պայթում մը պատահած ըլլալով, 6 նաւասար մեռած է եւ չորս ուրիշներ ալ ծանրօրէն վիրաւորուած: Յարդ 43 Ամերիկացի մեռած է Ծոցի տագնապի սկիզբէն ի վեր:

ԱՆԳԼԻԱ. զաղրեցաւ կղզի մը ըլլալէ, Հոկ· 30, ժամը 20·25-ին, երբ Մանչի փոպուղիին առաջին միացումը կատարուեցաւ, 5 սանթիմեթր տրամագիծի վրայ: Երեք տարի է որ 40 մեթր խորութեան վրայ, Ֆրանսացի եւ անգլիացի արհեստաւորները կը փորեն դէմ դիմաց: Նախատեսուած է որ բացումը կատարուի 1993, Յունիս 15-ին:

ԻՐԱՆի մէջ 19 հոգի, որոնց մէջ կին մը, Մաշատ Ս· քաղաքին մէջ կախաղան հանուած են, թմրեցուցիչի չահատակութեան համար:

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Հոկտեմբեր 25-ի մեր թիւով հրատարակած էինք երեւանի Թիւ 1 դպրոցի Բ· դասարանի աշակերտներու կոչը իրենց դասընկերոջ՝ Հայկ Յովսէփեանի (կրացած պայթումէ) համար: Ինչպէս գրած էինք անմիջապէս դիմած էինք Սփիւռքահայ Կոմիտէին որպէսզի մեզի տրուէր դումարներու առաքման հասցէ եւ այլ մանրամասնութիւններ:

Պ· Դալլաքեան մեզի տուաւ հետեւեալ պատասխանը.-

«Շնորհակալութեամբ ստացանք ձեր թելեթօսը: Ցաւօք որեւէ հասցէ չենք կարող տալ: Երէ հնարաւոր է կը խնդրէինք օգտագործել ձեր հասցէն կամ ձեր ընտրութեամբ որեւէ հասցէ»:

Երկրորդ թելեքսով մը, պ· Դալլաքեան կը ճշդէր.- «Մեր տուեալների համաձայն Հայկ Յովսէփեանի տեսողութիւնը կարող է վերականգնուիլ Ամերիկայում, Գերմանիայում եւ Ճափոնում: Բուժման ծախքը մօտ 35 հազար տոլար է: Բուժումը պէտք է սկսել հրատապ»:

Կ'աւելցնէր նաեւ թէ ճամբորդի մը միջոցաւ կը ղրկուի Հայկի հիւանդութեան վերաբերեալ տեղեկութիւններ:

Ինչպէս կը տեսնուի կոչը տասցուած օրէն իսկ, դրաղեցանք այս հարցով: Մեր ընթերցողները տեղեակ կը պահենք դրամական առաքումներու մասին. ԵՐԲ ԱՅԴ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԱՐԵՆԱՆՔ ԸՆԵԼ:

ՀԵԼՍԻՆՔիի ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻԻ

Հելսինքիի համաձայնագրերու յանձնառու երկիրներու ժողովին առթիւ, որ Փարիզ կը գումարուի Նոյեմբեր 19-էն 21, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը Հոկտեմբեր 25-ին նամակ մը ուղղած է Ֆրանսայի Արտաքին նախարարին, ուր կը յիշեցնէ թէ 1975—ին, Հելսինքի հռչակուած սկզբունքները մեծ արձագանգ գտած էին Խորհրդային Միութիւն, իմաստասիրի՝ Հայաստան: Այդ իսկ պատճառով, ցաւալի կ'ըլլար որ այդ ժողովէն բացակային անոնք, որոնք պայքարեցան որպէսզի այդ սկզբունքները իրականութիւն դառնան: Հայաստանի պատկանելիութիւնը եւրոպական ամբողջութեան մշակութային, պատմական եւ աշխարհագրական իրողութիւն մըն էր եւ այսօր՝ քաղաքական իրողութիւն մըն է: Ուրեմն, Լեւոն Տէր — Պետրոսեան Հայաստանի մասնակցութիւնը կը խնդրէ, որպէս դէմ այդ ժողովին:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ութերորդ հանդիպումին, Գարբով — Գասպարով հաւասար արդիւնք արձանագրեցին տասը ժամ խաղալէ ետք:

Այժմ երկուքն ալ 4—ական կէտ ունին:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐՔՈՑ ՏՕՆԻՆ առթիւ, «Ցառաջ» լոյս չի տեսներ (Ուրբաթ, Նոյեմբեր 2—ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ, Նոյեմբեր 3 :

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԿԸ ՊԱՐԶԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

ԽՄԲ.– Հոկ. 22–ին Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին, նախագահ Լեւոն Տէր–Պետրոսեան մանրամասնօրէն անդրադարձած է Հայաստանի ֆաղաքական ներկայ իրավիճակին: Նոյնութեամբ եւ ամբողջութեամբ կու տանք իր ելոյթը, մեր երկու յաջորդական թիւերով:

***

Հոմի անկումից յետոյ մարդկութիւնը վերջնականապէս համոզուեց, որ աշխարհում յաւերժութիւն չկայ. ուսոի պարզ էր, որ վերջին դաղութային համակարգն էլ, այսինքն՝ խորհրդային կայսրութիւնը, վաղ թէ ուշ պէտք է կանգնի փլուզման եզրին:

Դուցէ մեր ժողովրդի համար, որը իւր քնի մէջ էր, դա յայտնութիւն էր, բայց վերջին տարիների իրադարձութիւնները ցոյց էին տալիս դրա նշանների, իսկ այսօր այդ փլուզումը իրականութիւն է դառնում՝ կախուած մի շարք օբյեկտիւ պատճառներից:

Եւ այսօր միայն մէկ բան է կախուած մեզանից, եւ ոչ միայն մեզանից, այլեւ Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներից եւ համայն մարդկութիւնից՝ որքան հնարաւոր է անարիւն, անցաւ դարձնել այդ փլուզումը, անարիւն, խաղաղ դարձնել անցումը դէպի մի նոր վարչակարգ: Եւ արեւելեան Եւրոպայի երկրների փորձը վստահութիւն է ներշնչում, որ դա հնարաւոր է, որ խորհրդային ղեկավարները, եւ նաեւ Հանրապետութիւնները կը դրսեւորեն այնքան հանդուրժողականութիւն եւ պիտակցութիւն, որ գործը չեն հասցնի լուրջ առճակատման եւ խոշոր ցնցումների:

Բայց ինչպէս եւ ամէն մի փլուզուող, սառանցուղ Կայսրութիւն, Խորհրդային Միութիւնն էլ, բնականաբար, վերջին ճիգերն է թափում պահպանելու համար երկրի ամբողջութիւնն ու իշխանութեան ամբողջատիրական կառուցուածքը: Նա դրա համար ունի եւ օգտագործում է չատ ազդեցիկ լծակներ, որոնք են՝ քաղաքականը, անտեսականը, ազգայինը եւ ռազմականը:

Քաղաքական լծակը ինքնիշխանութեան կամ անկախութեան հռչակմամբ, կարելի է ասել, որ սպառում է իրեն: Ժողովրդավարութեան ուղին բռնած Հանրապետութիւններում ի սպառ վերացել է կենտրոնի թելադրանքը: Հանրապետութիւնների մեծ մասը հաստատել է սեփական սահմանադրութեան եւ իր օրէնքների գերակայութիւնը միութենականի նկատմամբ: Սա արդէն գործող մեխանիզմ է, որովհետեւ կենտրոնական մարմինները կորցրել են իրենց ռէալ քաղաքական իշխանութիւնը, քանի որ նրանց որոշումները, որպէս կանոն, այլեւս չեն իրականանում Հանրապետութիւններում: Սրան դումարում է նաեւ այն զզաստիպահանութեան անանկութիւնը, որի վրայ էր հիմնուած կոմունիստական քաղաքական վարչակարգը: Եւ, բնականաբար, կենտրոնը պէտք է փնտռի նոր լծակներ: Դրանցից ամենաազդեցիկը, ի հարկէ, անտեսական լծակն է:

Կորցնելով քաղաքական յատակութիւնը, կենտրոնը յատկապէս ամենայն հատանգականութեամբ, կը փորձի օգտագործել անտեսական լծակը՝ Հանրապետութիւնները իրենից կախման մէջ պահելու նպատակով:

Օգտուելով նիւթամատակարարման, բանկային համակարգի, դրամական շրջանառութեան, արտաքին առեւտրի եւ օտարերկրեայ վալյուտայի վրայ ունեցած վերահսկողութեան համակարգից՝ կենտրոնը, ըստ երեւոյթին, կ'ձանի ամէն ինչ՝ պահպանելու համար ամբողջատիրական վարչակարգը: Ընդ որում, այս բնագաւառում կենտրոնի սուբյեկտիւ ձգտումներից բացի կան նաեւ օբյեկտիւ պայմաններ: Չնայած քաղաքական անկախութեան խիստ արտայայտուած միտումներին, Հանրապետութիւնները ապագայի անորոշութիւնից երկիւղած, առայժմ, կարծես, ձգտում են պահպանել Միութիւնում ձեւաւորուած տնտեսական կապերը՝ դրանք ուղղահայեաց յարաբերութիւններից վերածելով հորիզոնականի: Այսինքն՝ դրանք հաստատում են Հանրապետութիւնների միջեւ կնքուող պայմանագրերով: Սակայն որքան էլ ազդեցիկ լինի կենտրոնի տնտեսական լծակը, այնուամենայնիւ, տեսականօրէն, կենտրոնի ձգտումը իւր հակասութեան մէջ է պնտում երկրի տնտեսութեան զարգացման օբյեկտիւ ընթացքի՝ հիմնական կոնցեպցիայի հետ, որը ապակենտրոնացումն է: Այդ նշանակում է Հանրապետութիւնների տնտեսական ինքնուրոյնութեան ամրապնդում: Քաղաքական տեսակէտից սա կ'ունենայ հակազդող ազդեցութիւն. չի նպատակ երկրի քաղաքական ամբողջութեան պահպանմանը: Այս հակասութիւնը օբյեկտիւ է, եւ եթէ երկիրը իսկապէս ցանկանում է դուրս գալ տնտեսական ճգնաժամից, նա այլ ճանապարհ չունի: Այդ լծակը խախտում է զարգացման օբյեկտիւ ընթացքը եւ դրա համար նոյնպէս դատապարտուած է ձախողման:

Ցածրդ լծակը, որ ինչպէս նշուեց, կարող է կենտրոնն օգտագործել Կայսրութեան ամբողջականութիւնը ամրապնդելու համար՝ ազգամիջեան յարաբերութիւնների սրումն է: Ինչպէս ցանկացած դաղութային երկիր, պարզ է, Խորհրդային Միութիւնն էլ օգտագործեց, օգտագործում է եւ կ'օգտագործի այս լծակը, որից եւ ամենաչատը տուժել ենք մենք:

Եւ չնայած այս ոլորտում արդէն տեղի ունեցած չատ լուրջ իրադարձութիւններին, պէտք է յուսալ, որ խորհրդային ժողովուրդները իրենց մէջ այնքան ուժ կը գտնեն, որ կարողանան զանազանել իրենց իրական չահերը՝ Կայսրութեան չահերից:

Եւ վերջապէս, չպէտք է բացառել նաեւ չորրորդ լծակի՝ բռնի ուժի գործադրման հնարաւորութիւնը: Եթէ օբյեկտիւորէն նայենք, կենտրոնը գործնականում ունի միայն այս իշխանութիւնը. նրան են ենթարկւում միայն բանակը, ներքին գործերի մինիստրութիւնը եւ պետական անվտանգութեան Կոմիտէն: Եւ, դժբախտաբար, կենտրոնի կողմից այդ ուժերին իշխելը կարող է ինչ որ պահի յանգեցնել նաեւ բռնի ուժի կիրառման: Այդպիսի փորձեր եղան էլ՝ չնայած որոշ դէպքերում նաեւ արդարցուած (ես նկատի ունեմ Ադրբեջանը, երբ փորձ էր արւում բռնի ուժով տապալել օրինական իշխանութիւնները եւ դրա դէմ կիրառուեց հակազդակ՝ կենտրոնի բռնի ուժը): Այնուամենայնիւ, այսօր տեղի են ունենում այնպիսի իրադարձութիւններ, որ. որեւէ տեղերում այդ ուժի կիրառումը կարող է հրդեհ յառաջ բերել ողջ Միութեան մէջ: Միաժամանակ ակնառու է նաեւ, որ կենտրոնը մեծ համբերութեամբ է հանդուրժում տեղերում բազմաթիւ անօրինականութիւններ եւ բռնութիւններ, որոնց ժամանակին կարող էր վայրկեանապէս արձագանգել: Դա ցոյց է տալիս այն հսկայ պատասխանատուութիւնը, որը դիտակցում է կենտրոնի կողմից: Բռնութեան գործադրմամբ Խորհրդային Միութիւնը սոսկալուած պէտք է լինի հրաժարուել իր գաղութների պահպանութիւնից: Սա էլ մեզ պէտք է լաւատեսութիւն ներշնչի, քանի որ այս կշռադատուածութիւնը, յամենայն դէպս, մինչեւ այժմ տակայ է եղել կենտրոնի քաղաքականութեան մէջ՝ բռնի ուժի դիմել միայն ծայրայեղ անհրաժեշտութեան դէպքում:

Բացի Խորհրդային Միութիւնում տեղի ունեցող գործընթացներից, մեր Հանրապետութեան համար կենսական կարեւորութիւն են ներկայացնում նաեւ Անդրկովկասում կատարուող երեւոյթները: Ինչ է տեղի ունեցել Անդրկովկասում: Հայաստանում հաստատուել են ժողովրդական կարդեր, կոմունիստական իշխանութիւնը վերացել է, Ադրբեջանում հակառակը, կոմունիստական իշխանութիւնը ամրապնդուել է, իսկ Վրաստանը դեռ դանուում է նախընտրական անկայուն վիճակում եւ դժուար է ասել, թէ ինչով կ'աւարտուի նախընտրական մրցարշաւը: Պարզ համեմատութիւն անցկացնելու դէպքում, թուում է, թէ այժմ Անդրկովկասում տեղծուել է այնպիսի դրութիւն, ինչպիսին կար 1920 թուականին. կոմունիստական Ադրբեջանը դարձել է կենտրոնի յենարանը ժողովրդավարական Հայաստանի, իսկ անհրաժեշտութեան դէպքում էլ՝ նաեւ Վրաստանի դէմ պայքարելու համար:

Եւ մենք, իսկապէս, Արցախում տեսնում ենք այդ՝ կենտրոնի եւ Ադրբեջանի համագործակցութիւնը: Այս հանգամանքը թերեւս Ադրբեջանին կարող է բերել ժամանակաւոր չահեր: Եւ ըստ երեւոյթին բերում է:

Բայց սա, ինչպէս նշուեց, պարզ համեմատութիւն է, քանի որ, ըստ էութեան, պատկերը միանգամայն այլ է: Եթէ 1920 թուականին Ադրբեջանը հանդէս էր գալիս որպէս հզօրացող կոմունիստական Ռուսաստանի դաշնակիցը, ապա այժմ նա գործել է իր ռէալ իշխանութիւնը կորցնող խորհրդային կենտրոնի յենարանը, դրանով հակադրուելով ոչ միայն Հայաստանին, այլեւ ժողովրդավարական Ռուսաստանին: Հանգամանք, որն էապէս փոխում է իրերի վիճակը, եւ մեզ մանեւրելու լայն հնարաւորութիւններ է տալիս: Այս նրբութիւնը մենք պէտք է դիտակցենք եւ կարողանանք օգտուել դրանից: Ես նկատի ունեմ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ չահերի ընդհանրութեան վրայ հիմնուած լուրջ քաղաքական – տնտեսական յարաբերութիւնների հաստատման հնարաւորութիւնը. դրա վկայութիւնն է լմի եւ Բորիս Ելցինի միջեւ կայացած հանդիպումը եւ դրան հետեւած Թղթակցութիւնը, որը արձագանգ գտաւ նաեւ Ռուսաստանի Խորհրդարանում, որտեղ ընդունուեց մեզ համար չատ կարեւոր մի որոշում:

Խորհրդային Միութիւնում եւ Անդրկովկասում տեղի ունեցող իրադարձութիւնների լոյսի ներքոյ վերջին տարիներին հայ ժողովրդի դիտակցութեան մէջ կատարուել են էական փոփոխութիւններ: Նա վերջապէս զգաստացաւ երանելի թմբիրից՝ անակնկալօրէն յայտնաբերելով, որ Խորհրդային Միութիւնը յաւերժ քաղաքական երաշխիքներ չի կարող պահովել իր գոյութեան համար: Փաստ՝ Սումգայիթի, Կիրովապատի, Բաքուի կոտորածները, հարիւր հազարաւոր գաղթականները, Արցախի եւ Հայաստանի տնտեսական չրջափակումները, Անդրկովկասը ռուսական զօրքերի կողմից լքուելու հեռանկարը:

Պատմութեան այս սառը ցնցուղի եւ դառնագոյն փորձութեան առջեւ հայ քաղաքական միտքը եւ ընթացող ազգային – ազատագրական չարժումը վերջապէս յանգեցին այն եզրակացութեան, որ հայ ժողովուրդը իր գոյութեան համար պարտաւոր է սեփական ուժերով ստեղծել նոր քաղաքական երաշխիքներ, այն էլ ոչ թէ երեւութական, այլ իրական երաշխիքներ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՆ ԵՆ

Յաճախ կը մտածեմ այն մասին թէ ի՞նչ կրնար ըլլալ հայ ազգի մշակութային մակարդակը առանց Մխիթարեաններու անձնուրաց աչխատանքին: Առանց վարանումի կրնամ անկեղծօրէն յայտնել որ պատկերը պիտի ըլլար նուազ դեղեցիկ:

Կզզեակ մը՝ իր վանական համեստ չէնքերով ու հազիւ քանի մը տասնեակ աչխատասէր Վարդապետներով: Անոնք 1700–ի սկիզբին կը սկսին ուսումնակրթական մեծ գործ մը, եւրոպական մեծ ոստան՝ Վենետիկի մէջ, երբ քաղաքակըրթութեան բարձր մակարդակի մը հասած, չէին կրնար ընդառաջել միջակութիւններու: Ուրեմն, Մխիթար Վարդապետ եւ իր գործակիցները իրենց մտքի արդասիքի թղթապանակ մը (portfolio) ունէին ցոյց տալու Վենետիկեան մեծ Հանրապետութեան Ծերակոյտին, արժանի նկատուելու համար Սուրբ Ղազարի կղզեակը ստանալու: Անոնք ծրագիր մը ունէին, որ իր ժամանակին համար չատ խիզախ կը նկատուէր, սակայն ունէին նաեւ անընկճելի կամք:

Այսպիսի կամքի եւ ծրագրուած մտածողութեան արդիւնք էր անոնց կատարած հրատարակումը առաջին հայատիպարանին պաչտօնաթերթին, որ իր առաջին պիտի դանէր հայ մատենագրութեան ճոխ, սակայն փոչինեու մէջ կորսուած հարուստ դանձարանին մէջ:

Գաբրիէլ Արք. Այվազովսկի, հիմնադիր Վարդապետը «Բազմավէպ»ին, 1843ին կը յուսա՞ր որ իր եւ եղբայրակիցներուն կողմէ հիմնուած հայատիպական իրենց հրատարակութիւնը պիտի գոյատեւէր մինչեւ այսօր, երբ նոյնինքն Եւրոպայի հարուստ մչակոյթով զարդացած մեծ ազգերու մօտ, չատ նման հրատարակութիւններ, հազիւ քանի մը տասնամեակ բոլորելէ յետոյ, կը դադրէին հրատարակուելէ: Միչտ կը մնայ ընդգծելի Մխիթարեան Վարդապետներուն ծրագրուած աչխատանքը եւ անոնց անպարտելի ոգին:

Գրասեղանիս վրայ է «Բազմավէպ»ի վերջին թիւը (1990, թիւ 1 – 2, 250 էջ): Կը թղթատեմ ու կը կը հիանամ, մտաբերելով մեծ հօրս՝ Տէր Ղեւոնդ Քահանայի խօսքերը Մխիթարեաններու մասին, ամէն անգամ որ «Բազմավէպ»ի նոր թիւ մը կը տանար, ան կ'ըսէր. – «Այս մարդիկը մեր դիտցած սովորական Հայերը չեն»:

Առաջին յօդուածը՝ Հայր Պօղոս Անանեանի նախորդ երկու յօդուածներուն երրորդ եւ վերջինն է՝ «Փոտ Պաարիարքի Թղթակցութիւնը Հայոց հետ»: Իսկապէս հետաքրքրական եւ արժէքաւոր եկեղեցական պատմական ուսումնասիրութիւն մըն է, ինչպէս նախորդին գրած էինք:

Մտախօս Գ. Տաթեւացիի մասին մտածողական դրիչով գրուած յօդուածը, կարապետ Եպիսկոպոս Ամատունիի կոչմէ, լոյս կը սփռէ 17–րդ գարու Հայ - Պարսկական յարաբերութիւններու վրայ: կը սպասենք յաջորդին:

«Հայոց Վարժարանը եւ Նախիջեւանի Թեմը»: Հայր Սահակ Ձեմճեմեանի այս նիւթը, որքան որ ծանօթ է ինծի, դեռ չէ չօշափուած հայ մամուլի մէջ: Հեղինակը որոնող մտքի տէր եւ իր ընտրած նիւթերը պիտնական բծախնդրութեամբ կը մատուցանէ:

«Տեղագրութիւնք Հայաստանի – ՈՒՏԻ»: Երջանկայիչատակ Հայր Ղեւոնդ Ալիշանէն հայ ժողովուրդին կտակուած այս նիւթը, իր միւս գործերուն նման, պատմականօրէն չափազանց չահեկան աչխատութիւն մըն է:

Ա. Ս. Մաթեւոսեան, իր «Կարմիր ձեռագրի խախտուած Թղթի հարցը» յօդուածին մէջ, Դանիէլ Ասորիի այբուբենի դերը ժխտելով, Մեսրոպեան այբուբենի առաջնահերթութիւնը եւ ինքնատպութիւնը կ'ընդունի:

Ն. Կ. Թահմիսեան, «Ակնարկ հայ հին դեղարուեստի պատմութեան» յօդուածին մէջ, հայ հոգեւոր երաժչտութեան գանազան հանդրուանները եւ կրած ազդեցութիւնները կը կազմեն իր նիւթի ամբողջութիւնը:

Հայր Մաղաքիա Ասլանեան՝ իր աչխատութեան նիւթ կը գարձնէ Հայ Կաթողիկէ համայնքին կազմակերպումի հանդրուանները, պատմականօրէն պարզաբանելով Մխիթարեաններու դէմ ուղղուած անարդար ամբաստանութիւնները:

Հանգուցեալ Հայր Կիւրեղ Քիւլարեան, վերլուծական յօդուածով մը կը մերժէ Խորհրդային Հայաստանի պետականութեան ժամանակագրական բաժանումները՝ Հայոց Միջնադարեան եւ վերածննդեան դրականութեան վերաբերեալ:

Հայկ Տէր - Ղեւոնդեան, «Արտաչէսեան արքայատոհմի թագերը եւ անոնց ծագումը» (անգլերէն) ուսումնասիրութիւնը վերջացնելով, կը փաստէ հայկական Արտաչէսեան թագերու օգտագործման չրջանակումը Հայ Աբչակունիներու օրով եւ Հայ – Հռոմէական յարաբերութիւններու վիճակը՝ Ներոնի եւ Տրդատ Ա. Աբչակունիի ժամանակ, Հայոց ազգային թագի (Խոյր, tiare) վերաբերեալ հարցերու կապակցութեամբ:

Ռոպէր Տէր - Մերկերեան, առորակըրած է հայերէն աչխարհարարի 2 հիւրերու

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Նկատելով որ որոշ ատենէ մը ի վեր Հայաստան կը բոլորէ խռովայոյզ շրջան մը եւ հոն իրադարձութիւնները իրարու կը յաջորդեն արագօրէն, առանց որ կարելի ըլլայ յստակ բան մը հասկնալ հեռուէն – այնքա՛ն բազմատեսակ են քաղաքական դիրքորոշումները, կուսակցութիւնները ու խմբակցութիւնները - Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան Համանուն Ճանճախումբը պաշտօն յանձնած էր իր անդամներէն՝ Պր. Ժիրայր Մխիճեանի, որ Հայաստանի մամուլէն քաղելով տեղեկատուական հաղորդագրութիւն մը պատրաստէ վերջին եղելութիւններուն մասին ու հայագիտի մը ընթացքին ջանայ լուսաբանել հետաքրքրուողները, որքան որ հնարաւոր է:

Հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ ուրբաթ Հոկտեմբեր 22-ին, Պարասմեան Համալիրին մէջ, զուտ տեղեկատուութեան բնոյթով, որուն վրայ կարեւորութեամբ ծանրացաւ Ճանճախումբին ներկայացուցիչը, ճըշդելով թէ կազմակերպիչներուն նպատակը հայրենի քաղաքական վիճաբանութիւնները յարուցանել չէ, եւ ո՛չ ալ Հայաստանի տեղակալներուն ճամբայ ցոյց տալ – քանի որ այդ բանը ընդուներ չատ են արդէն Սփիւռքի մէջ – այլ պարզապէ՛ս ծանօթանալ հայրենի մամուլին կողմէ արուած լուրերուն:

Ապա, Պր. Ժիրայր Մխիճեան Հայաստանեան օրաթերթերէն եւ պարբերաթերթերէն քաղուածաբար ներկայացուց այլեւ այլ մարզերու վերաբերեալ այլազան տեղեկութիւններ, զանոնք դասաւորած ըլլալով ըստ նիւթերու կարեւորութեան: Եւ արհեստավարժ լրագրողի յատուկ ճեռնհասութեամբ դիտցաւ հաղորդել բոլոր կարեւոր լուրերը, մասնաւորաբար Օգոստոս 23-ի Անկախութեան Հռչակագրէն սկսեալ:

Այդ տեղեկութիւններուն դիմաւորները արդէն օրը օրին խտացեալ ձեւով հաղորդուած են «Յառաջ»ի սուղ էջերուն մէջ, եւ ի պատիւ թերթին պէտք է ընդունիլ թէ այդ մարզին մէջ ան կը կատարէ տեղեկատուական չուտափոյթ, ճշդրիտ ու օգտակար աշխատանք մը: Բայց նկատելով որ ամէն մարդ հայերէն թերթ չի կարդար, եւ ի վիճակի չէ ծանօթանալու լուրերու մանրամասնութեանց, Պր. Ժ. Մխիճեանի մանրակրկիտ աշխատանքը յոյժ գնահատուեցաւ ունկնդիրներուն կողմէ, որոնք ջանացին այլեւայլ հարցումներով յաւելուածական տեղեկութիւններ ալ ձեռք բերել, կամ իրենց ունեցած տեղեկութիւնները փոխանցել ուրիշներու:

Փորձ մըն էր կատարուածը, որ վրատհաօրէն պիտի ունենայ իր յաջորդները, քանի որ կրցաւ մեծ հետաքրքրութիւն յառաջ բերել ունկնդիրներուն մօտ, եւ մանաւանդ որ՝ կարելի եղաւ ամենափուկ հարցերու մասին խօսիլ վայելուչ լրջախոհութեամբ:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

ՅՕԱՄԵԱԿ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»).-

Հայ զանգուածներու տեղաւորման թաղականներուն, Մարսէյլ, Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի բարեբախտ ներկայութիւնը ճշմարիտ օրհնութիւն մը եղաւ զաղութին համար: Խորապէս գիտակից իր առաքելութեան, Եպիսկոպոսը ունեցաւ արդիւնաշատ, չինարար գործունէութիւն մը որուն չնորհիւ Հայերը ունեցան իրենց եկեղեցիները, ինչ որ կայ այսօր, Մարսէյլի եւ իր արուարձաններուն մէջ, իրրեւ եկեղեցի, ի բացառեալ Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցին որ վերակառուցուեցաւ 1960-ական թուականներուն նոյն հողին վրայ, զաղութը կը պարտի Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանի նախաձեռնութեան եւ անդուլ չանքերուն: Այդ եկեղեցիները չինուած ու օծուած են 1928-էն 1931 թուականներու: Ուստի, անոնք կը բոլորեն իրենց հիմնադրութեան 60-ամեակը:

Այսպէս, Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցին յատուկ եւ չքեղ հանդիսութեամբ, տօնախմբեց այս յատկանշական տարեդարձը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 21-ին: Խունկերամ բազմութիւն մը լեցուցած էր Եկեղեցին եւ բակը:

Պատարագը մատոյց Հոգեւոր Հովիւը՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան: Իր մասնակցութիւնը բերաւ Մակար Քահանայ Ներսիսեան: Իր ներկայութեամբ հանդիսութիւնը պատուեց Շահան Աւագ Քահանայ Տէտէեան: Առաջին կարգերուն տեղ գրուած էին Թաղամասի, 7-րդ, քաղաքապետը՝ Փիէռ Ռասթուէն, Մարսէյլի քաղաքապետական Խորհուրդի անդամներ՝ Էլիզ Յակոբեան, Ժաք Սամուէլեան, Ժորժ Ենովքեան, եկեղեցիներու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, անձնաւորութիւններ: Պատարագիչ քահանան, իրեն յատուկ ոճով, իր քարոզին մէջ լուսաբերեց Մեսրոպի եւ Սահակի դերը եւ տեղը Հայոց պատմութեան մէջ, չեշտը դրաւ հայ մտքի եւ դրչի տիտաններուն վրայ որոնք դիմագիծ եւ նկարագիրը տուին հայ ժողովուրդին եւ թափանցանքով յորդորեց ծնողքները մեսրոպեան լեզուն խօսիլ ընտանեկան յարկերէն ներս եւ առաջնորդել իրենց զաւակը հայ դպրոց: Պատարագի աւարտին կատարուեցաւ մատաղի օրհնութիւնը եւ հուսկ հոգեհանդիսեան արարողութիւն ի յիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, վերնութեան յանձնախումբի անդամներուն, ծառայողներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն եւ բոլոր առ յաւէտ բաժնուած Թաղեցիներուն որոնք նիւթապէս, ֆիզիքապէս, բարոյապէս սատարած են եկեղեցւոյ չինութեան եւ պայծառութեան:

Եկեղեցական արարողութեանց աւարտին ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ պինեճօնի մը, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, որ չատ նեղ կուգար ընդունելու համար բազմութիւնը: Այս համակրելի ընդունելութեան ակիզբը, ընդունելութիւն պատրաստուած Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի անդամուհիներուն կողմէ, Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան Հակիրճ, բայց պատշաճ խօսքերով յիշեցուց օրուան իմաստը վեր առնելով վաստակը բոլոր անոնց որոնք չխնայեցին, զարգացուցին եւ փոխանցեցին Յիսը չարունակութեան: Կոչ ըրաւ երիտասարդութեան պիտակից ըլլալ իր ապագայ դերին եւ պատասխանատուութիւններուն որովհետեւ իրեն կը պատկանի այդ Յիսը միշտ արծարծուն պահելու պարտականութիւնը: Պերճ Կարապետեան ողջունեց ներկայ անձնաւորութիւնները եւ չնորհակալութեան խօսք ուղղեց Թաղեցիներուն որոնք միշտ հաւատարմութեամբ, չերմեռանդութեամբ կը մասնակցին այս տարեկան ժամադրութեան: Թաղականութեան նախագահը յատուկ երախտագիտութիւն յայտնեց Կապոյտ Խաչի չրջանի մասնաճիւղին որ եկեղեցւոյ չուրջ բոլորուած կը սատարէ անոր պայծառութեան: Խօսք տրուեցաւ Կարօ Յովսէփեանին որ գնահատէ յետոյ Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի գիտակից կեցուածքը իր Թաղային պարտականութիւններու կատարման մէջ, բնորոշեց դերը հայ եկեղեցւոյ երէկէն այսօր եւ իրախուսեց միշտ հաւատարիմ եւ երախտագէտ մնալ ատհվիրանեներու, հիմնադիրներու բանակին որոնք կը կազմեն բոլոյական անդնահատելի զրամագլուխ մը: Անդրադառնալով Հայաստանի Հանրապետութեան բարձրացուցած յոյսերուն եւ բախած անխուսափելի դժուարութիւններուն, ընդգծեց ազգովին զօրավիզ կանգնելու անհրաժեշտութիւնը: Թաղամասի քաղաքապետը՝ Փիէռ Ռասթուէն չնորհակալութիւն յայտնեց իրեն վերապահուած չերմ ընդունելութեան համար, հրաւիրեց Հայերը միշտ հաւատարիմ մնալ իրենց արմատներուն. հաւատարիմ ըլլալով է ձեր անցեալին, որ լաւագոյն կերպով կրնաք սատարել քաղաքի մշակութային եւ ընկերային հարըստութեան, ըսաւ Փիէռ Ռասթուէն: Յայտնեց իր պատրաստակամութիւնը եւ տրամադրելիութիւնը ընդունելու չրջանի հայ զաղութի բոլոր հաւաքական թախանձանքները, ու բերելու լաւագոյն լուծումները:

Խօսակցութիւնները չարունակուեցան ներկաներու մէջեւ, չատ հաճելի եւ չերմ մթնոլորտի մը մէջ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԶԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ

Նոյեմբեր 2-ին, Երեւանի Նկարիչներու Տունը կը բացուի Զարեհ Մուրթաֆեանի գործերու յետահայեաց ցուցահանդէսը, որ պիտի տեւէ չուրջ երեք չաբաթ:

Առաջին անգամն է, որ Մուրթաֆեանի գործերու նման – սկիզբէն – ցուցահանդէս մը տեղի կ'ունենայ եւ այս առթիւ 88 պաստառներ կը ներկայացուին, գործեր փոխ առնուած անձնական հաւաքածոներէ թէ ընտանիքին պատկանող: Երեւանէն ետք, ցուցահանդէսը կը փոխադրուի Մոսկուա, ուր բացումը կը կատարուի Նոյեմբեր 30ին եւ կը տեւէ մինչեւ Դեկ. 23:

Այս առթիւ, երկլեզու (հայերէն, ֆրանսերէն) դեղեցիկ քառասուն մըն ալ լոյս տեսած է, ուր ողբացեալ նկարիչին կենսագրական դիծերէն զատ, կան իր գործերէն սեւ - ճերմակ թէ գունաւոր վերարտադրութիւններ:

Ցիշենք որ արուեստագէտը ծնած էր Սամսոնի մօտ, ուրկէ կատարած յետագային Վենետիկի Մխիթարեաններու չունչին տակ, յաճախած Մխլանոյի Գեղարուեստից կաճառը, ապա անցած Զուիցերիա, նախքան վերջնապէս Փարիզ հաստատուիլը: Անհատական բազմաթիւ ցուցահանդէսներ տուած է սկսելով Իտալիայէն (առաջինը՝ 1933-ին, Միլանօ), ապա յաջորդաբար՝ Զուիցերիա, Ֆրանսա, Միացեալ - Նահանգներ, Լիբանան, Հայաստան, իր մահէն (1980) եաք, երկու ցուցահանդէսներ ալ արուած են Երեւան եւ Լոնտոն:

Զարեհ Մուրթաֆեան վրձինին կողքին դրիչն ալ չարժած է արուեստի թէ այլ նիւթերու նուիրուած յօդուածներով «Զուարթնոց»ի, «Բագմավէպ»ի եւ «Յառաջ»ի մէջ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ՆԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԷՕԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ

Մինդավայր Յովհաննէս Պլուզ մեր մեծանուն բանաստէրծն: 1314-ին հո՛ն գլխաւորեցան 3 փրանկիսկեան կրօնաւորներ (Մոնարոս Անթոնացի, Փրանկիսկոս եւ Անտոնիոս), մահմետականաց մէջ համբաւակ գիրքիատոս քարոզելուն ի պատիժ: Ասոնց հոգածու Հայ Էահանան քաղաքին մէջ մերկ շրջագայուած է՝ ծայրուելով ու ձաղկուելով, գլխուն կապուած՝ նահատակներէն միոյն կատարը...: Հայութիւնը չարդերուն, երզնկա ալ իր զոհերը տուած է, իսկ Թալէաթեան չարդերուն՝ իր ամբողջ Հայութիւնը: Անտոլուի մէջ առածի կարգ անցած է երբ ընկայի կատաը՝ զոր կը հինուն տեղացիք. «Էրզինջանըն պէգի, Պայպուրթըն զըզը, Քէմախըն Թուզու»· յիշեցինք զայն՝ իբր բարացուցական պատկեր Թուրքին, որ զատուի խորոտիկ մեր գիւղերուն պատիւը գողնա՛լ միայն կ'անդադարի...:

***

Լինվէր – Տաճկաց այդ չարափոխեալ Նարբոլէօնը – 1914 տարւոյ Դեկտեմբերին՝ Սարը Ղամիշ առած իր չունչը, դիմադրութիւն կազմակերպելու համար նոյն ճակատին վրայ: Նահանջին, դառնացած արտով երբ քաղաքս կը հասնէր, Հայեր՝ Քէմախի առաջնորդ Մելքիսեդեկ Վարդապետ Հովիւեանի հետ փութացին պատուով դիմաւորել զարչելին, բայց յուսախաբ եղան՝ իրենց հանդէպ ամենապաղ վերաբերումը նշմարելով եւ նախատզալով մանաւանդ իրենց գլխուն պայթելիք ագէտը, հետեւանք՝ օսմանեան այդ կորակոր պարտութեան:

Հայոյիններ հրահանգները կը չանթէին կեդրոնէն եւ հորիզոնը կը մթնէր երթալով: 1915 Մայիս 10-ին կը սկսի գէնքերու հաւաքումը: Եկեղեցական, մտաւորական եւ առեւտրական դասակարգերէ 120 հոգի կը նետուին բանտ եւ կ'ենթարկուին չարչարիչ հարցաքննութեանց, Շարթի մը եաք աքսոր դէպի Բարերդ, ճամբան ո՛չ մէկերնին ողջ մնալով: Հայ գինուորներն ալ տարապարհակ վարուելէ վերջ՝ խժռըէն սպանուած են եւ եփրատ նետուած: Ցիշենք քաղաքին արիւնարբու կառավարիչ Մէմտուհը (որ, ի մէջ այլոց, կարնոյ եւ Բաբերդի առաջնորդներուն մահավճիռը գործադրեց), ոստիկանապետ Հաշիմը, էնզաֆը Մէհմէտը, «Թանէարմա գօմանտանի» Մէհմէտը, նաեւ տեղւոյն «մէպուս» Հալէթը, եւ դեռ այնքա՛ն ուրիշներ, որոնք աստուածացուցին Ոճիրն ու Նախճիրը, սիրելի դառնալու համար օրուան կառավարութեան: Իսկ Ջարդարարներուն գլխաւորն է Օթէլոի Հաֆըզ՝ որ իր պատիժը կրեց, Պոլիս կախուելով:

Մայիս 18-ին կողոպուտ Հայ տուներէ: Ինը օր վերջ կը սկսի աքսորի մեծ կարաւանը: Եփրատի եզերք՝ բռնաբարում, առեւանգում եւ սրածութիւն: Ամէն հասակէ ու դասակէ եղկելի թափօր մը կեղեքուելով ու կոտորակուելով՝ կը չարունակէ իր խաչակրութիւնը, ճապաղելու համար Կամախու, Ակնայ, Կիմիւշ Մաղէնի եւ Խարբերդի ահաւոր ճամբաներուն վրայ: Տիգրանակերտ տանող դիծին ուղղութեամբ, այրերը կը զատուին ու կը սպանուին: Այնուհետեւ մէկտասնեորդը կը մնայ Հայուհիներէ, իսկ մանկանց մեծամասնութիւնը կը ճակատագրուի իսլամանալու:

(Շար. 121)

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Նոյեմբեր 4, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ քառմանց Ֆրէզի Ս· Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ։

Օրուան պատարագը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՄԱՆԱՍ ՔՀՆՅ· ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9։

Պատարագ ժամը 10։

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ Հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյ բարերարներուն եւ թաղին ննջեցեալ Հոգիներուն համար։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Անուշաւան Գաթիկեանի մահուան առթիւ, Պր· Գէորգ Զաքարեան 300 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՁՈՒՇԱՏԵՑԻ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անդէր - Պուա - Գոլոմպ - Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 5, ժամը 20·30-ին

CENTRE ADMINISTRATIF ET SOCIAL
16, Place de l'Hôtel de Ville - ASNIERES

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը ընորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուէրները։ - Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր-Բիրիկեան իրենց փոքրիկին ծնունդին առթիւ՝ 200 Ֆր·, Տիկին Մարի Փաշանեան ամուսնոյն ապաքինման առթիւ՝ 100 Ֆր·, Տիկին Վարսենիկ Սահակեանց իր ապաքինման առթիւ՝ 200 Ֆրանք, Տիկին Արաեմիս Արմուտեան իր ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ՝ 200 Ֆր·։

⁂

Կապոյտ Խաչի Անդէր - Պուա - Գոլոմպ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընորհակալութեամբ առած է 500 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Յակոբ Հիսայեանէ իրենց քրոջ՝ Եղիսաբէթ Մադաֆեանի մահուան (Հալէպ) քառասունքին առթիւ։

⁂

Սէն - Ժերմէն Ս· Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցին ընորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուէրները։-

Էլիզ Վառնաեանի մահուան առթիւ։- Տիկին Հիլտա Լուսարարեան 500ական Ֆր· Եկեղեցիին, զպրոցին եւ Կ· Խաչին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 200-ական Ֆրանք Եկեղեցիին եւ Կ· Խաչին, 100 Ֆր· «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Պանոիկեան, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Շէհիրեան, Տիկին Ունճեան, Պր· Ժապ Կարապետեան եւ Տէր եւ Տիկին Զօթեան 200-ական Ֆր· Եկեղեցւոյ։ Տէր եւ Տիկին Աւետեան 100-ական Ֆր· Եկեղեցիին եւ զպրոցին, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թալճեան 100 Ֆր· Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տրմօ 500 Ֆր· Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Զօրպաճեան Համազգային զպրոցին 200 Ֆր·։

Սիրարփի Մէրտինեանի մահուան առթիւ· - Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան 300 Ֆր· Եկեղեցիին եւ 100 Ֆր· Կ· Խաչին, Սէն - Ժերմէն Կ· Խաչի մասնաճիւղը 250 Ֆր· զպրոցին, Տէր եւ Տիկին Ա· Գեսրտաեան 100-ական Ֆր· Եկեղեցիին եւ Կ· Խաչին, Տէր եւ Տիկին Սրամ Սարեան 100-ական Ֆրանք Եկեղեցիին եւ Կ· Խաչին, Տէր եւ Տիկին Զէկէմեան եւ Այրի Տիկին Զէկէմեան, Եղիսաբեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մինասեան եւ Պր· Մէրտինեան 200-ական Ֆր· Եկեղեցիին, Տիկին Գոմանեան, Ս· Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Զիֆթէեան, Մարտարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր - Մինասեան 100-ական Ֆր· Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Շէհիրեան 50-ական Ֆր· Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան եւ Տէր եւ Տիկին Գօդեան, Այրի Տիկին Եւա Զուքուրեան 50-ական Ֆր· Կ· Խաչին Սէն - Ժերմէն մասնաճիւղին։

Կարապետ Ճանիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ· - Շալճեան եւ Ճանիկեան ընտանիք 200-ական Ֆր· Կ· Խաչին, «Յառաջ»ին եւ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Արփէր Պօղոսեան 100-ական Ֆր· Եկեղեցիին եւ Մշակոյթի Տան, Պր· Գրիգոր Ճանիկեան 100 Ֆր· Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովհաննէսեան 100-ական Ֆրանք Եկեղեցիին եւ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Պէրպէրեան 200 Ֆր· Եկեղեցիին։

Ս· ՑՈՒՂԱՆՆԷՍ-ՄԱՐՏԻՆ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 3, ուր է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

ՕԶՆԻՆԵՐ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 2, ժամը 21-ին
YAN'S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14e
երաժշտական երեկոյթ՝
VOZNI SHOW

Շաբաթ, Նոյեմբեր 3, ժամը 20·30-ին
THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise, Paris 9e
Թատերական երեկոյթ։

Տեղերը անպայման նախապէս ապահովել, դիմելով՝ «Գիսանի» թատրոնին՝
46· 44· 85· 30

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ամենայն Սրբոց Տօն, Նոյեմբեր 4

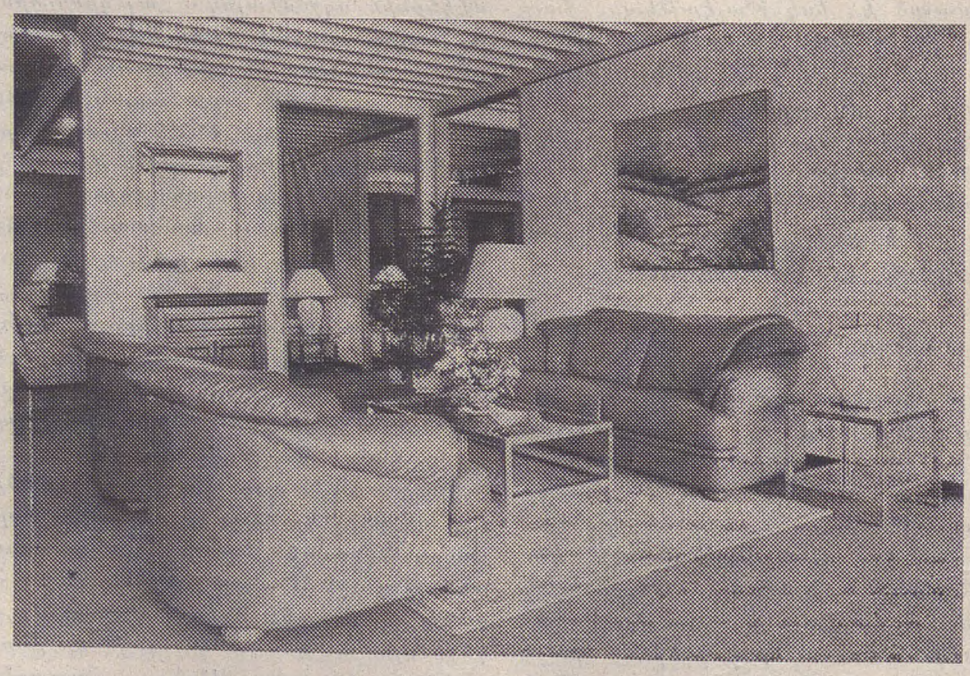
Կիրակի, Նոյեմբեր 4, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի մասնաւոր պատարագ, ապա կը կատարուի Հոգեհանգստեան պաշտօն, ինչպէս ամէն տարի, Եկեղեցւոյ եւ մշակութային տան բոլոր բարերարներու եւ ծառայողներու Հոգիներուն։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւը՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Վ.ՐԴ· ՊԵՔՃԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ խմբավար Խաչիկ Երմակեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30։
Պատարագ ժամը 10։

U. M. A. F.
organise
UNE
SOIREE DANSANTE
LE SAMEDI 17 NOVEMBRE
HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)
au profit de son action humanitaire en Arménie.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծննդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
MARSEILLE

Samedi 10 Novembre de 22 h à l'aube

Dans les Salons de VAUFREGES
229, Ave. Léon Lachamp - Route de Cassis

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
ADISS HARMANDIAN
de Los Angeles
accompagné par l'Orchestre NAÏRI
Animation disco Terzelec

Réservation :

Centre Culturel Sahak-Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70

ANTENNE 2

Կիրակի, Նոյեմբեր 4, ժամը 9·30
«Կլխկխոյ Դպեակները»

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրան - Լիմբրի Տիրուհի Միսաֆեան մասնաճիւղը Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 9-ին, պարահանդէս մը կազմակերպուած է։
Salle des Fêtes de Sevran
9, avenue Gabriel Péri, Sevran

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3
SAMEDI
3 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.398 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.398

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԱԾ

ՓՈԽ-ԳՆԴԱՊԵՏ ԱՐԻՍ ԱՆԴՐԻԱՍԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

ԼԵՆԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ ԴԱՐՁԱՒ «ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿ»

Երեւանէն մեր ստացած վերջին լուրե-րու կարեւորագոյնը կարելի է նկատել Հոկտեմբեր 31-ին, երկօրեայ մանրակրկի-տ քննարկումէ մը ետք սեփականու-թեան օրէնքի քուէարկութիւնը:

Երկու օր առաջ ալ, լիակատար նիստին, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան կարդ մը փոփոխութիւններ առաջարկած էր կառա-վարութեան կառուցուածքի մէջ: Ցառա-գայէս առաջարկած էր որ ժողովրդական կրթութեան նախարարութիւնը բաժնուի երկու մասի՝ Լուսաւորութեան նախարա-րութիւն եւ Բարձրագոյն կրթութեան, Գիտութեան եւ նոր թեխնոլոգիայի Կոմի-տէ: Ներկայիս գպրոցները եւ բուհերը (Բարձրագոյն ուսումնական հաստատու-թիւն) մէկ նախարարութենէ կախում ու-նին, մինչ հարցերը բոլորովին տարբեր են: Հարցը բաւական ծեծուած է, մինա-յուն յանձնախումբերու նախագահներ՝ Դ. Վարդանեան, Ա. Ոսկանեան, Ռ. Ղա-զարեան, Ե. Մովսիսեան համակարծիք եղած են Նախարարապետին հետ, սակայն քուէարկութեան առնն հարկ եղած մեծա-մասնութիւնը չէ գոյացած (միայն 128 ձայն) եւ որոշուած է հարցը վերաքննել:

Ապա, Վազգէն Մանուկեան երկու թեկ-նածուներ ներկայացուցած է.— «Անկախ պետականութեան» յանձնախումբի նախա-գահ՝ Կ. Սարգսեան որպէս կառավա-րութեան նախագահի տեղակալի մակար-դակ, հեռատեսիլի, մշակոյթի գծով եւ Արդարադատութեան նախարար՝ Վահէ Մաեփսեան: Երկու թեկնածուներն ալ ընդունուած են լայն մեծամասնութեամբ, վերջինը՝ 166 ձայնով:

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 30-ին, նոր նշանակուած վարչը, իր պարտականու-թեան դլուխը սպաննուած է Երեւանի խորհրդային շրջանի ներքին գործերու միլիցիայի փոխ - պնդապետ՝ Արիս Անդ-րէասեան, 49 տարեկան: Քրէական յան-ցապարտներ հետապնդած առեն է, որ տեղն ու տեղը սպաննուած է Ա. Անդրէաս-եան, որու թաղումը կատարուած է Նո-յեմբեր 1-ին: (Արիս Անդրէասեան եղբօր զաւակն էր մեր վաղեմի բարեկամ եւ աշ-խատակից՝ Վազգէն Անդրէասեանի, որու

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՂԸ

«ՅԱՒԱՂ-ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

— 154 —

«Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր թիւը արձագանգ մըն է լեզուական բազմախաւ ու համատարած հարցին ներկայի փուլին: Այդ թիւը ամբողջու-թեամբ յատկացուած է այն դիտահաւաքին որ տեղի ունեցաւ Օգոստոսի ըս-կիզբին, Վենետիկի մէջ:

Առաւելապէս քաղաքական խմորումներու դաշտ հայկական առօրեային մէջ օրէ օր աւելի չեշտակի կերպով զգալի կը դառնայ լեզուական հարցի մը դոյութիւնը: Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ թէեւ տարբեր հիմնակէտերով, տարբեր մտահոգութիւններով, –որոնք արդիւնք են տեղական պայմաններու, պահանջներու–, բայց զուգահեռ ընթացք մը ունի այդ հարցը:

Հայաստանի մէջ ծանրութեան կեդրոնն է դասական ուղղագրութեան վերադարձի խնդիրը: Թեր ու դէմ կարծիքներ կը յայտնուին ամէն օր, մինչ միւս կողմէ, այդ վերադարձը արդէն իրագործումի օրինակներ կու տայ, քանի որ կան ամբողջովին դասական ուղղագրութեամբ լոյս տեսնող թերթեր («Լուսաւորիչ», «Բեմ»), եւ ուրիշներ որոնք պարբերաբար կը հրատարակեն դասական ուղղագրութեամբ գրուած յօդուածներ:

Այլ է Սփիւռքի պատկերը. հոն հայաստանեան խմորումներու արձագանգ-ներէն զատ, հրապարակին վրայ են առաւելապէս տեղական հարցեր: Բառա-կազմութեան պարագաներ, արեւելահայերէնի հետզհետէ աւելի զգալի ազդե-ցութեամբ յայտնուած աղճատումներ, լեզուական ընդհանուր նահանջ մը, մտահոգութիւններու գլխաւոր ազբիւրն են: Ասոնց քով, թէ՛ Հայաստանի, եւ թէ Սփիւռքի համար հասարակաց է՝ դանդաղները, առաջարկները, վիճար-կումները ընկալելու, համադրելու եւ այս մասին պատշաճը, տնօրինելու կոչ-ուած մարմնի մը բացակայութիւնը, ու խնդրայարոյց կէտերու ներկայացու-մը, լուծումի փորձերը երկու մարզին մէջ ալ կը մնան անհատական ձեռնարկ-ներու ձեւին տակ:

Վենետիկի դիտահաւաքը փորձ մըն էր ընդհանուր ակնարկով մը սեւե-ռելու այս կացութեան ամէնէն չեշտ կէտերուն: Ինչո՞ւ այսօր լեզուական հարցը զարդացումի, բարեշրջումի բնականոն ընթացքէ մը աւելի լայնածիր ու բարդ բնոյթով կը ներկայանայ մեր իրականութեան. այս վիճակը, որուն գլխաւոր պատասխանատուն երկճիւղուած լեզուի մը պարագան է, ո՞րկէ, գլխաւոր պատճառները. այս հարցադրումէն կը մեկնէր Մ. Նշանեա-ի՛նչպէս առած է իր արմատները. այս հարցադրումէն կը մեկնէր Մ. Նշանեա-նի զեկուցումը: Հայաստանի մէջ դասական ուղղագրութեան վերադարձի ջա-տագով անուններէն Գէորգ Տէր-Վարդանեան, մանրամասն վերլուծումով մը կը ներկայացնէր ուղղագրութեան փոփոխութեան պարագաներն ու անոնց դրդապատճառները: Դժբախտաբար, տեղի անբաւարարութեան պատճառով յապաւումներով միայն կը տրուի անոր զեկուցումին բնագիրը: Սփիւռքի մա-մուլի պատկերին ներկայացումն էր Ա. Թոթոյեանի զեկուցումը որ տրուած է ամփոփուած. այս բոլորին որպէս եզրակացութիւն, Հ. Լ. Զէքիեան կը շեշ-տէր լեզուական համազգային քաղաքականութեան մը անհրաժեշտութիւնը:

Նման դիտահաւաքներ ու հրատարակութիւններ փափաքելի ծառայութիւն մը կատարած պիտի ըլլան անկասկած, եթէ հարցին անդրադարձը չսահմանա-փակուի անհատական, պարագայական դործընթացով, դառնայ ընդհանուրին մտահոգութիւնը, եւ մանաւանդ երբ անկէ թեւադրուին դործնական քայլեր: Ակառակ պարագային խնդրայարոյց կէտերը պիտի շարունակեն ահիլ ու բազմանալ, ախտորոշումի ու դարմանումի ջանքերուն հետ անհամեմատական ընթացքով:

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ԱՆՈՒՆԸ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ Է

(6)

Այստեղ գործուածքիւն կամ անձրեւ, տղերուս մէջ արեւ պէտք է շողայ, նստած գրամեքենայիս դիմաց, հնարքով մը պէտք է ոլորեմ ժամանակին մէկ մասը, նմանիմ համակարգիչի, զրկեմ ինքզինքս ետ, զրկեմ նաեւ ինծի հետեւող մը, վերած-ուիմ *երէքի*:

Օգոստոսեան նոր առաւօտ մըն է, դուրս կուգամ պանդոկէն, արեւաթաթախ է ե-րեւանը, *ղեղեցիկ*, ժամադրութիւն ունիմ *Պատմութեան Թանգարանի* աշխատող *Պայծառի* հետ, բսան տարուան բարեկա-մուհի մը: Ժամադրութիւն ունիմ, մինչ այդ ժամանակ ալ ունիմ շրջագայելու, տեղացիներուն խառնուելու միջոց է հան-րակառք: Արդէն տագնապ կայ թաքսիի, սեփական կառքեր կը շարունակեն որոշ չափով մեղմել տագնապը, բոլորն ալ կը խօսին վառելանիւթի սակաւութեան մա-սին: *Պէնզին* կը կոչուի անգտանելի, հրա-շագործ այդ հեղուկը, շրջափակում, փո-ղոցները սակայն մի՛շտ ալ խճողուած են իմֆինաշարժներով, կայ ծխախոտի տագ-նապ, բոլորին բերնէն ծուխ կը բարձրա-նայ, Հայաստանին չի վերաբերիր Խոր-հրդային Միութեան Միւս հանրապետու-թիւններուն մէջ շրջող մանրավէսը, թէ գլանիկ մը սպառած համարելով երբ ան-հատ մը կը պատրաստուի զայն շպրտելու, անպայման կը հասնի մէկը, կը միջամտէ.

— Տուէք, ե՛ս գծեմ:

Արեւմտահայերէնով՝ *Տուէք, ե՛ս նե-ամ*, պարզապէս անոր համար որ մահա-ցած նկատուած սիկարէթը կրնայ պարու-նակել վերջին, օգտագործելի *չունչ* մը:

Հանրակառքին մէջ մեծ բաղաքի յատուկ ամէն տեսակի արտայայտութիւններ, ժպիտ, մտահոգութիւն, երկխօսութիւն, անապարանիճ:

Կրնամ որոշ ժամանակ մը անցրնել *Սարեանի* արձանին մօտ, դիտել նկարիչ-ներու գործեր, ձեռային աշխատանիճներ, փայտով իրագործուած իրեր, երբ թեր-թերու կոյտի մը առջեւ կանգնած մէկը կը նկատեմ, կը հետաքրքրուիմ: Խոո-նափոթոր զգացում: Սեռային պարբերա-կաններ են, հայատառ: Արդէ՞ն գտնուած է անձը, որ մերժելով զրկել հայրենակից-ները *չուկայական էկոնոմիայի* առաջին մէկ ազդակէն, նոյնիսկ միջոցը գտած է թափանցիկ փլաստիկով անձեռնմխելի դարձնելու իւրաքանչիւր համարը կոչած պարբերաթերթը *Այսօր*: Կը շարժեմ գը-լուխս, կ'անցնիմ, արեւը կրկին օրկանա-կան կապ հաստատած է սրճարանի մը սե-ղաններուն վրայ դրուած պղպջաղակնե-րու հետ, չի՛ յաջողիր տաք պահել սուր-ները, անոնց մօտ գետեղուած *սօկ* անուան-ուած պղպեհիւթը կը նկատեմ այնքա՛ն աւելորդ:

Իսահակեան փողոց, *կինօ Նայիրի*, կա-բապի լիճ, *Անի Հիւրանոց*, *Աբովեան*, կը խալեմ դէպի վար, կը փափաքիմ իմա-նալ կշիռս: Գոհացուցիչ է: Կը խալեմ, կը պատուիրեմ *Երեւան Հիւրանոցի* դիմաց հաստատուած ցայտաղբիւրը, ցեղելով *ունիվերմակի* առջեւ հաւաքուած բազմու-թիւնն ալ, ահաւասիկ կը գտնուիմ բաղա-քի գլխաւոր հրապարակին վրայ: *Արմե-նիան* կը շարունակէ վերանորոգութեան մէջ գտնուիլ, Նախարարաց Խորհուրդի, կեդրոնական Նամակատան եւ հսկայ գրախանութին միջեւ տարածուող շէնք հրապարակին արձանը հոն է, մեկնելու պատրաստ, ներկայութիւնը այլեւս աւե-լորդ համարող հիւր մը, պէտք է մեկնի, հրապարակը ունենայ հարազատ իր տէրը, *Արամ Մանուկեա՞ն*, *Մեսրոպ Մաշո՞ց*, *Ռուբէ՞ն*:

Պատմութեան Թանգարանի դրան ամ-րացուած է *Անդրանիկի* նկարը, ցուցա-հանդէսի ծանուցում, կը մտնեմ դարպա-սէն, կ'ուղղուիմ դէպի աշխատողներու սենեակը: Բայց, բայց ի՞նչ կ'ըսեն տասըն-եակ մը աշխատաւորուհիները, ինչո՞ւ մէկը ընթերցումով զբաղած է, միւսը՝ հիւսմով, երրորդ մը՝ խօսակցութեամբ: Այցելուներ չունի՞ թանգարանը, եթէ չկան Ամերիկացիներ, Ֆրանսացիներ կամ Գերմանացիներ, ո՞ւր են տեղացիները: Հակառակ որ բանի մը անգամ գտնուած եմ այստեղ, այցելած թանգարանի զանա-զան մասերը, ծանօթացած հնութիւննե-րուն, գորգերուն, արօրներուն, սայլե-րուն, այլազան առարկաներուն, կը փա-փաքիմ *Պայծառին* ընկերակցութեամբ անգա՛մ մըն ալ դիտել բանի մը հազա-րամեայ մեր Պատմութեան վկայութիւն-ները, գրեթէ ո՛չ մէկ այցելուի կը հան-դիպիմ: Հսկիչ կին մը մեզի՞ համար կը լուսաւորէ բաժին մը, կը զարմանամ: Կը զարմանամ, շուտով կը մեղադրեմ ինք-զինքս: Չէ՞ որ *Պատմութիւնը* դո՛ւրսն է, փողոցներուն մէջ, գլուխներուն: Չէ՞ որ մարդիկ զբաղած են կերտելով անոր նո-րագոյն, կարեւորագոյն դրուագը: Չէ՞ որ, այս պահուն իսկ խորհրդարանին մէջ, պատգամաւորներ կը բննարկեն *Հոչակա-գիրը*, երկիրը կը դրուի դէպի ամբողջա-կան ազատութիւն, ապա անկախութիւն ընթացքի մէջ:

Նստած գրամեքենայիս առեւ, կը դիտեմ թանգարանէն դուրս եկող անձս, մտա-ցայուածքով կը հետեւիմ անոր, անգամ մը եւս ներկայ կ'ըլլամ *Երեւանի* փողոց-ներու մէջ շրջագայող *Պատմութեան* հետ անոր հանդիպումին, զրոյցին: Հասկցած եմ, լուսանկարիչ չէ *Պատմութիւնը*, գոր-ծի յաջողութեան համար ունի խիստ պայ-մաններ, *ղեղանկարիչ* է, տաղանդ կը պա-հանջուի ո՛չ թէ արուեստագէտէն, այլ նկարուողէն, որ ամբողջ *ժողովուրդ* մըն է: Իր աշխատանքը ամբողջացնելու հա-մար, ան կը պահանջէ որ Հայը յիշէ *Մեծարէնցը*, կը պահանջէ որ ամէն ան-հատ դէմքէն, աչքերէն եւ հոգիէն ջնջէ *տարկամտութեան* ժանգը, զրահուի համ-բերութեամբ, գիտուն նուիրումով: Գե-ղանկարիչը կը յիշեցնէ, թէ տարբեր եր-կիրներու մէջ ալ իրագործած է նմանա-խութիւններ, այլ է սակայն ա՛յս երկրին իրավիճակը, բարդ, չափազանց բարդ: Կը պահանջէ ան *չարժումը* իջեցնել երե-ւութական *անչարժութեան* մակարդակին, խոովքները վերածել ուժի, խուսափիլ արտաքին, անպէտք բոլո՛ր շարժումնե-րէն:

– *Պատմութիւնը* գերագոյն *Գեղեցկու-թիւնն* է: Անոր հասնելու համար ներելի չէ ո՛չ մէկ սխալ, մահացու է սայթաքու-մը, *անանձնական* սէրը՝ անիսխարիճելի, կը մրմնջէ, ուսը կ'առնէ երանգապնակն ու եռոտանին, կը շարունակէ փետրո-տուիքը:

***

Երեկոյեան կը վերադառնամ պանդոկ, ընդունելութեան սեղանին ետեւ երբ կը գտնեմ, զուգադիպութի՛ւն, առաջին օր-ուան *Գեղեցկութիւնը*, անմի՛ջապէս կը բարձրանամ սենեակ: Նուէր մը պէտք է մատուցեմ, առանց ոչ մէկ յետին մտքի, չեմ գիտեր նոյնիսկ անոր անձնաթղթային անունը: Պէտք է արտայայտեմ հիաց-մունքս՝ ինչպէս *Ռոտէնի* մէկ ստեղծա-գործութեան դիմաց:

Ցիմար արարք, սխալը գործած եմ, սորված ըլլալով հանդերձ, թէ նոյնիսկ *Աստուած* չի կրնար փոխել անցեալը: Այդ *Գեղուհին* ի՞նչ պիտի ընէ *չարի* նուիրած տուփս:

Կը ներեմ ինքզինքիս, կրնամ ներել իշ-խանութեան չցանկացողի մը, հապա դե-կ'ալարի՞ն, հապա ժողովուրդի մը ճակա-տագիրը ձեռքը առնողի՞ն, հապա *Գեղեց-կութիւնը* իրագործելու դերը վերցնողի՞ն:

Հիմա, պարտաւոր եմ, հնարքով մը հակառակ ուղղութեամբ փաթթելու ժա-մանակը, նմանելու համակարգիչին, վե-րագտնելու ինքզինքիս եւ անոր հետեւորդը, վերածուելու փիզիքական առօրեային *մէկին*:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԿԸ ՊԱՐԶԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Առաջին. օտարի կողմից կառավարուող եւ օտարին ծառայող կոմունիստական իշխանութիւնը փոխարինել ազգային քաղաքականութիւն վարող ժողովրդավարական իշխանութեամբ՝ բացառելու համար որեւէ արտաքին ուժի թելադրանքը եւ առաջնորդուելու միայն ու միայն սեփական ժողովրդի շահերով:

Այդ խնդիրն արդէն իրականացուած է, սակայն դեռեւս մասամբ՝ միայն իշխանութեան վերին օղակներում:

Ներքին վերջնական իրականացումը կապուած է տեղական խորհուրդների յառաջիկայ ընտրութիւնների հետ:

Երկրորդ երաշխիքն է՝ սոցիալ-տնտեսական զարգացման մէջ առաջ անցնել մեր անմիջական հարեւաններից՝ Վրաստանից ու Ադրբեջանից, որոնց հետ չենք կարող չափուել ոչ մարդկային, ոչ էլ բնական հարստութիւններով: Մեր միակ առաւելութիւնը նրանց նկատմամբ պէտք է լինի զարգացման մէջ էապէս առաջ անցնելը: Եւ դրա համար արդէն ստեղծուած են լուրջ նախադրեալներ, որոնցից ամենակարեւորը Հայաստանում ժողովրդավարական վարչակարգի հաստատումն է:

Օգտուելով ժողովրդավարութեան ընձեռած ազատութիւններից եւ ինքնուրոյն քաղաքականութիւն վարելու հնարաւորութիւնից, Հայաստանն առաջ անցնելով Ադրբեջանից ու Վրաստանից, ի վիճակի է իրագործելու իր զարգացումն ապահովող արմատական սոցիալ-տնտեսական վերափոխումներ: Այդ վերափոխումների մէջ առաջնահերթ նշանակութիւն ունեն մասնաւոր սեփականութեան եւ հողի մասին օրէնքները, որոնք հնարաւորութիւն կը տան հայ ժողովրդին դրսեւորելու իր բնական ունակութիւնները՝ գործարարութիւնն ու ձեռներէցութիւնը, որոնք 70 տարի յանցաւոր կերպով խլուած են եղել նրանից:

Այդ ունակութիւնների չնորհիւ էր, որ Հայերը գերիշխող դիրքեր էին զբաղեցրել Թիֆլիսի ու Բաքուի տնտեսական կեանքում: Եւ այդ ունակութիւնների չնորհիւ է, որ այսօր էլ մեր սփիւռքահայ եղբայրները զգալի տեղ են գրաւում զարգացում գործարար աշխարհում:

Պատահական չէ, որ Հայաստանի կառավարութեան կողմից մեր Խորհրդարանին ներկայացուող առաջին օրէնքները կը լինեն սեփականութեան եւ հողի մասին:

Զարգացման մէջ հարեւաններից առաջ անցնելու միւս կարեւոր գրաւականն էլ Սփիւռքի գոյութիւնն է, որի նիւթական, քաղաքական եւ մտաւոր կարողութիւնները կարող են էապէս նպաստել մեր Հանրապետութեան բարգաւաճմանը:

Հայ ժողովրդի եւ Հայոց պետականութեան գոյութեան ապահովութեան երրորդ երաշխիքը սեփական ազգային ղինուած ուժերի ստեղծումն է: Պետութիւնն առանց բանակի չի կարող գոյութիւն ունենալ: 1918 եւ 1942 թուականների փորձը ցոյց է տուել, որ ամենաճակատագրական պահերին հայ ժողովրդի ղինական ուժը դուրս է գտնուել Հայաստանի սահմաններից: Այս էր այն հիմնական պատճառը, որ ՀՀՇ-ն դեռեւս իր առաջին ծրագրում, առաջին անգամ դրեց սեփական ղինուած ուժեր ստեղծելու հարցը:

Այսօր կան բազմաթիւ առաջարկներ, թէ ինչպէս պէտք է ստեղծուի այդ բանակը: Շատերը միամտաբար կարծում են, որ այդ բանակը պէտք է ստեղծուի աշխարհազօրի ուժերի հիման վրայ, սակայն հասկանալի է, որ պետութիւնը պէտք է պաշտպանի պրոֆեսիոնալ բանակը: Կայ մի շատ աւելի բնական, տրամաբանական ճանապարհ: Դա վերաբերում է նաեւ Խորհրդային Միութեան միւս Հանրապետութիւններին: Իւրաքանչիւր ազգի ներկայացուցիչ պէտք է ծառայի իր Հանրապետութեան տարածքում:

Այսօր Հայաստանի տարածքից դուրս ծառայում են շուրջ 40 հազար հայ զինուորներ: Եթէ նրանք նոյնիսկ խորհրդային բանակի կազմում ծառայեն Հայաստանի տարածքում, ապա պարզ է, որ վտանգի պահին նրանք կը կատարեն իրենց պարտքը հայրենիքի նկատմամբ:

Սա է ճանապարհը, եւ կարելի է ասել, որ Հայաստանի Խորհրդարանը արել է շատ իրատեսական քայլեր՝ կատեգորիկ

եւ զարնանային, եւ աշնանային զօրակոչը եւ վաղ թէ ուշ խորհրդային բանակի հրամանատարութիւնը ստիպուած պէտք է լինի հաշուի առել այս փաստի հետ եւ պայմաններ ստեղծել, որպէսզի երիտասարդները ծառայեն Հայաստանում: Հետեւաբար մենք պէտք է նկատի ունենանք նաեւ, որ մի օր խորհրդային բանակը կարող է լքել Հայաստանը: Միաժամանակ չպէտք է մոռանալ, որ Ռուսաստանը ունի զարերով ձեւաւորուած տարատեսակ չափ եւ այդ չափերից նա միանգամից չի կարող հրաժարուել:

Եւ ամենայն հաւանականութեամբ դեռ որոշ ժամանակ մենք ստիպուած կը լինենք հաշուի առել Հայաստանում ռուսական ռազմական բազաների գոյութեան հետ:

Չորրորդ երաշխիքը Հայաստանի քաղաքական մեկուսացման ճեղքումն է՝ սեփական արտաքին քաղաքականութեան ստեղծումը, որի հնարաւորութիւնից զրկուած ենք եղել 70 տարի: 70 տարի մենք նոյնիսկ Խորհրդային Միութեան Հանրապետութիւնների հետ անմիջական յարաբերութիւններ չենք ունեցել, եւ այսօր է, որ պէտք է ստեղծենք այդ քաղաքականութիւնը, թափանցենք միջազգային կազմակերպութիւններ: Շատ հետաքրքիր մենք, ըստ երեւոյթին, հնարաւորութիւն կ'ունենանք դնել ոչ պաշտօնական ներկայացուցչութիւններ ստեղծել ԱՄՆ-ում եւ Ֆրանսիայում: Բոլոր մակարդակներով անհրաժեշտ է որքան հնարաւոր է ընդլայնել մեր կապերը միջազգային կազմակերպութիւնների հետ: Դրա հնարաւորութիւնները կան: Եւ առաջին քայլերն արդէն իսկ արուած են:

Եւ, վերջապէս, հինգերորդ եւ ամենակարեւոր երաշխիքը, որ պարտադիր է ցանկացած երկրի բնականոն կենսագործունէութեան ապահովման համար, մեր անմիջական հարեւանների՝ Իրանի եւ Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների կարգաւորումն է, որի հիմքում պէտք է ընկած լինի հայ ժողովրդի չահերից բխող պրագմատիզմը: Սա քաղաքական չահարկումների առարկայ է դարձել, բայց առողջ ուժերը ճիշդ են հասկանում այս հրամայականը: Եւ Հայաստանի իշխանութիւններն են, որ պէտք է մշակեն եւ վարեն այս քաղաքականութիւնը:

Վստահ եմ, որ բարձր քաղաքական գիտակցութեան հասած հայ ժողովուրդն ի վիճակի է արդէն իրական ազգային չահերը զոհաբերել քաղաքական չահարկումների առարկայ դարձած դաղափարներից:

Հայ ժողովրդի խնդիրն է եւ քաղաքական, եւ տնտեսական տեսակէտից մեր Հանրապետութիւնը վերածել ինքնակառավարուող համակարգի, ինքնուրոյն գործող օրգանիզմի, որն ընդունակ կը լինի առաւելագոյնս օգտուել ներքին ու արտաքին նպաստաւոր հանգամանքներից եւ ժամանակին դիմագրաւել սպառնացող քաղաքական ու տնտեսական վտանգները:

Ժամանակն է, վերջապէս, լուրջ դասեր քաղել մեր պատմական դարը փորձառութիւնից, եւ յախուռն, ռոմանտիկ ազդից վերածուել սառնասիրտ, իրապաշտ, պրագմատիկ ազգի, որի իւրաքանչիւր քայլը պէտք է լինի կշռադատուած, հիմնուած կոնկրետ ու անվրէպ հաշուարկի վրայ:

Մեր քաղաքականութեան հիմնական դէնքը պէտք է դառնայ մանեւրելու կարողութիւնը, ճկուն դիւանագիտութիւնը: Մենք պէտք է ուշի-ուշով հետեւենք մեր քաղաքական գործընկերների ու հակառակորդների յարաբերութիւններին, եւ նուրբ մանեւրներով հմտօրէն օգտուենք նրանց միջեւ գոյութիւն ունեցող անդամ չնչին հակասութիւններից: Դրա համար անհրաժեշտ է մէկընդմիշտ հրաժարուել ցուցադրական, անլուրջ քաղաքական գործողութիւններից, որոնք մի կողմից աւելորդ կերպով գրգռում են մեր քաղաքական գործընկերներին ու հակառակորդներին, իսկ միւս կողմից՝ չյանգեցնելով որեւէ օգտակար արդիւնքի, խոր հիասթափութիւն են յառաջացնում զանգուածների մէջ:

Քաղաքականութիւնը համակարգ է եւ ոչ թէ պատահական գործողութիւնների պարզ գումար, ուստի եւ ինքնուրոյն քաղաքականութիւն վարող ոչ մի ընտրեալ

ԿՂԶԻՆ ՈՐ Ա Ր Ց Ա Խ ԿԸ ԿՈՉՈՒԻ

Զյայտարարուած պատերազմի «չրջափակում» կոչուած գէնքին ամէնէն ահաւոր ազդեցութիւնը ոչ ստեղծած սովն է, ոչ ալ ցուրտը: Այդ գէնքը տէր է աշխարհաքաղաքական ընկալեալ կանոններն ալ տակնուվրայ ընելու եւ ծովերէ փարատներով հեռուն պտնուող հոզակոտոր մը մեկուսի կղզիի մը վերածելու: Այդ կացութեան մատնուած է այսօր Արցախը, դէպի այդ աշխարհը նետուած կամուրջները երեւանէն հոն հասնող օդանաւերն են, իսկ անկէ դէպի արտաքին ոլորտ երկարողները՝ զգեստաւորաթար տեղացի մամուլին թիւերը: Այդ մարզին աշխատողներուն պայմանները հետեւեալ խօսքերով կը պատկերացնէ Հոկտ. 13-ի «Հայաստան»ին մէջ Ռուբէն Գրիգորեան, գրելով.- «Այսօր Լեռնային Ղարաբաղի, Շահումեանի շրջանի ու Գետաշէնի ենթաշրջանի ցանկացած գիւղ գնալը եւ այնտեղից որեւէ նիւթ բերելը լրագրողի համար փաստօրէն առաջին գիծ գնալ է նշանակում»:

Իսկ առաջին գիծէն անդին, արդէն «թերթը նոյնպէս դրուել է դաժան վերահսկողութեան տակ: Հետապնդում, ըստպառնում եւ անգամ բանտարկում են նրա աշխատակիցներին: Եւ եթէ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ը երբեմն տպագրում է շատ սովորական, անհետաքրքիր թուացող նիւթեր, ուրեմն, խմագէմ իրեն ամէն ինչում խառնուելու իրաւունք վերապահած գեներալը իր ձեռքը դարձեալ երկարել է մինչեւ թերթի խոհանոց»:

Ինչո՞ւ այդ խստապոյն հսկողութիւնը ու դաժան կեցուածքը մարզին հայութեան հանդէպ. պատասխանը անուղղակի կերպով մը կուգայ նոյնինքն այդ ճնշուած մամուլէն. Հոկտեմբեր 14-ի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ Ս. Գրիգորեան կը գրէ.- «Հայերին հնազանդ պահելը վերեւներին դուր է գալիս, բանգի կայսրութեան փլուզման նախերգանքը գրելու պատիւը ստանձնել են Արցախի Հայերը»:

Մնայն «վերեւ»ները չեն Հայերը հնազանդ պահելու հետամուտ եղողները: Կայ կազմկոմիտէն որ վտարելով մարզային իշխանութիւնը, բաղմած է անոր աթոռներուն վրայ: «Եկաւ, նստեց ու էլ չի ուզում դուրս գալ, կը գրէ Ս. Գրիգորեան, ապա կը չարունակէ.- մենք ասում ենք՝ այ կազմկոմիտէ, մենք չենք ուզում քեզ հանաչել, քեզ հետ համագործակցել, գնա՛ այստեղից: Մտադիր էլ չէ, ասում է՝ չէ, կարգուկանոն պիտի հաստատել «ադրբեջանական» այս հողի վրայ»: Ադրբեջանական իշխանութեան այս ուրոյն գործադիր դէմքեր այնքան վճռակամ

իշխանութիւն իրաւունք չունի տուրք տալ կոմունակի ճնշումներին եւ չեղուել իր որդեգրած հիմնական դիրքորոշումից: Քաղաքականութեան որեւէ համակարգի կարելի է հակադրել միայն մի այլ համակարգ եւ ոչ թէ նրա ոգուն հակասող առանձին գործողութիւնների պահանջները: Դա չի նշանակում, անշուշտ, որ քաղաքական համակարգը դոգմա է եւ ենթակայ չէ սրբագրումների՝ պահի հրամայականին համապատասխան:

Ամփոփելով այս համառօտ վերլուծութիւնը, Հայաստանի ներկայ ժողովրդավարական իշխանութեան որդեգրած քաղաքականութեան էութիւնը կարելի է ձեւակերպել հետեւեալ կերպ. առանց լուրջ առճակատումների, առանց աւելորդ ցուցամոլութեան ու չտապողականութեան, հանդարտօրէն, նուրբ մանեւրներով, ճկուն դիւանագիտութեամբ, միաժամանակ, հաստատակամ ու անդադար, քայլ առ քայլ նոր եւ կայուն քաղաքական երաշխիքներ ստեղծել մեր Հանրապետութեան գոյութեան ու բարգաւաճման համար: Իրագործելով այս խնդիրը, մենք լիովին կատարած կը լինենք մեր պարտքը սերունդների առջեւ՝ նրանց թողնելով մեր ազգային միւս խզճերի իրականացման պարտականութիւնը:

Իրականութիւնը քարացած պատմութիւն չէ, եւ որքան էլ կայուն, ենթակայ է անակնկալ վերիվայրումների: Մեր ազգի գոյութեան երաշխիքն ստեղծելով՝ մենք պատրաստ կը լինենք օգտուելու այդ վերիվայրումներից:

Ժամանակը մեզ իրական հնարաւորութիւններ է ընձեռել դնելու մեր ազգային իդէների իրականացման հիմքերը, եւ անհրաժեշտ է անմտութիւն կը լինի չօգտուել այդ հնարաւորութիւնից:

են այդ կարգուկանոնը հաստատելու որ նոյնիսկ կ'իշխեն պինուորականներու վրայ: Նոյն թերթին Հոկտեմբեր 13-ի թիւին մէջ Մարտակերտի Թղթակիցը խօսելով անասուններու գողութեան մը մասին, կը հաղորդէ ի մէջի այլոց.- «Դէպքի վայրը եկած Միրքաշիրի շրջանի պեկավարները այնպէս էին գոռում Մարտակերտի եւ Միրքաշիրի շրջանի պարէտի վրայ, մատ թափ տալիս, որ ևա ահաբեկուած չէր համարձակւում որեւէ բայլի դիմել»: Միայն պինուորականները չէ որ նկուն դիրքի մատնուած են հոն ապերի ալերակալներու ներկայութեան. Ա. Մոսունց իր տեղեկատուութիւնը կը չարունակէ դրելով.- «ծանր վիճակում են նաեւ Միլիցիայի շրջանային բաժնի աշխատակիցները: Անցեալ տարուայ Նոյեմբերին Միլիցիայի աշխատողներից հաւաբել են ատոմատները: Այժմ նրանց ձեռքին միակ զէնքը ատրճանակն է: Ատրճանակը՝ ատոմատներով գինուած գրոհայիններուն դէմ»:

Արցախ - կղզիին մասին այս էլը տեղ պիտի տայ ատակալին ձերբակալութեան երկու պատմութեան, ուր հերոսները հասարակ մահկանացուներ ալ չեն, այլ՝ առաջինը Արցախի «Ամարաս» հայկական Բարեփոխական Միութեան փոխ - նախագահը, երկրորդը՝ ժողովրդական երես - փոխան մը:

Պատասխանելով «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Թղթակիցին, վերոյիշեալ փոխ - նախագահը Ա. Մանուկեան կ'ըսէ.- «ամէն ինչ կատարուեց ինչպէս խորհրդային արկածային լաւագոյն ֆիլմերում»: Անձնագրի ստուգում, խուզարկութիւն, կրկին խուզարկութիւն, ապա տեղեկագիրը ուր կ'ըսուի, ստուգումի ընթացքին Ալեքսանեան հայհոյած է եւ բիչ մնացած որ ծեծէր գինքը ձերբակալողները»: Ա. Մոսունց իր տեղեկատուութիւնը կը չարունակէ դրելով.- «ծանր վիճակում են նաեւ Միլիցիայի շրջանային բաժնի աշխատակիցները: Անցեալ տարուայ Նոյեմբերին Միլիցիայի աշխատողներից հաւաբել են ատոմատները: Այժմ նրանց ձեռքին միակ զէնքը ատրճանակն է: Ատրճանակը՝ ատոմատներով գինուած գրոհայիններուն դէմ»:

Արցախ - կղզիին մասին այս էլը տեղ պիտի տայ ատակալին ձերբակալութեան երկու պատմութեան, ուր հերոսները հասարակ մահկանացուներ ալ չեն, այլ՝ առաջինը Արցախի «Ամարաս» հայկական Բարեփոխական Միութեան փոխ - նախագահը, երկրորդը՝ ժողովրդական երես - փոխան մը:

Պատասխանելով «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Թղթակիցին, վերոյիշեալ փոխ - նախագահը Ա. Մանուկեան կ'ըսէ.- «ամէն ինչ կատարուեց ինչպէս խորհրդային արկածային լաւագոյն ֆիլմերում»: Անձնագրի ստուգում, խուզարկութիւն, կրկին խուզարկութիւն, ապա տեղեկագիրը ուր կ'ըսուի, ստուգումի ընթացքին Ալեքսանեան հայհոյած է եւ բիչ մնացած որ ծեծէր գինքը ձերբակալողները»: Այս ամբաստանութեամբ ալ 30 օր բանտարկուած կը մնայ Շուշիի բանտը:

Ինք հաւանարար ճիշդ կը մեկնաբանէ այս ձերբակալութեան պատճառները, երբ կ'ըսէ.- «Ամարաս»ը ԼՂԻՄ-ի տարածքում պաշտօնապէս գործող փոքրաթիւ կազմակերպութիւններից է եւ իր արժանի տեղը ունի Ղարաբաղեան Շարժման մէջ: Ես համոզուած եմ՝ իմ ձերբակալութեան հետ կապուած սադրանքը ձեռնարկուած էր «Ամարաս»ի գործունէութիւնը արգելելու պատրուակ ստեղծելու համար»: Իրեն դէմ ներկայացուած ամբաստանութիւնները բաղմաթիւ են ու բաղմազան, գործադուլի կազմակերպում, ազգամիջեան ատելութեան բորբոքում, ահաբեկչական արարքներու մասնակցութիւն, եւայլն: Այսօր լրացած է պատիժի չորրանը ու ան կրկին լծուած է աշխատանքի. պէտք է ամրապնդել Հայաստանի հետ կապերը, ճամբայ չինել, յուշարձաններ վերականգնել, Ադրբեջանէն հասած գաղթականները տեղաւորել, կարօտ ընտանիքներուն նիւթական օգնութիւն հայթայթել եւայլն:

Գալով ժողովրդական երեսփոխանին ձերբակալութեան, այդ մասին պատմողը նոյնինքն Ռոլէս Ադաջանեանի կինն է. ան կը ձերբակալուի իր տան բակին մէջ, ու ոչ պատճառ ցոյց կը տրուի, ոչ ալ առաջնորդուած վայրին մասին տեղեկութիւն. ատոր վրայ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը (Հոկտեմբեր 11) կը հետաձգէ Ներքին գործերու Արցախի վարչութեան, ու փոխանցելով իր ընթերցողներուն փափաքը, կ'ուզէ տեղեակ ըլլալ թէ ինչ պատահած է ժողովրդական երեսփոխան Ռոլէս Ադաջանեանի. ոչ այդ վարչութեան աշխատակից, ոչ ալ արտակարգ վիճակի դնդապետը կրնան գոհացուցիչ պատասխան մը տալ խմբագրութեան դիմումին. առաջինը կ'ըսէ թէ իրենք չեն ձերբակալողը, երկրորդը կ'ըսէ թէ այդ մասին ոչինչ գիտէ: Կը դիմեն արտակարգ վիճակի հրամանատար՝ Սաֆոնովին. ան կը պատասխանէ.- «այդ հարցով իրաւապահ մարմինները կը զբաղին. անոնք իրաւունք ունին հսկողութեան տակ պահելու մինչեւ երեք օր ու այնուհետեւ որոշում տալու»: Երբ կը պնդեն թէ իրենք կ'ուզեն Ադաջանեանի ձերբակալութեան պատճառը դիտնալ, Սաֆոնով կը կրկնէ.- «այդ հարցով իրաւապահ մարմինները կը զբաղին եւ ոչ թէ գինուորական հրամանատարութիւնը»:

Այսօր, Ռոլէս Ադաջանեան ու իրեն հետ ձերբակալուած երկրորդ երեսփոխանը Շամլեթ Գրիգորեան եւս ապատ արձակուած են:

Իրենք ու «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը վիտա՞ն արդեօք այդ ձերբակալութեան պատճառը, թէ դէպքը մնաց որպէս ընթացիկ վարժանքներ Արցախի ադրբեջանական ամենակալ իշխանութեան:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ԱՐՏԱԿ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ՝ «ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

Արտակ Արքեպիսկոպոս կը սիրէ գրել։ Վաթսուն տարեկանի սեմին, ունի արդէն իր գրիչէն ելած եւ հրատարակուած չարք մը՝ հատ հատորներու կամ ամփոփ գրքոյկներու, թիւով 17, եթէ չենք մոռցած հատ մը, Թերեւս՝ երկու։ Երեք տարիներէ ի վեր սակայն, ոչինչ ստացած էինք իրմէ։

Կարելի էր մտահոգուիլ, եթէ չըլլար իրանի քաղաքական դժուար կացութիւնը, եթէ չըլլար հայահոծ թեմի մը բարդ աշխատանքը՝ զոր Արտակ Արք. կը վարէ, իբրեւ առաջնորդ, Թեհրանի մէջ, երեսուն տարիներէ ի վեր։ Բացառիկ երկար տեւողութիւն մը՝ այդ մակարդակի պաշտօնի մը մէջ։ Կը կարծենք սակայն, որ Մանուկեան Արք. չէ մոռցած, երբե՛ք ալ չէ առած գրելը...

Վերջերս արդէն ստացանք նոր գիրք մը. կողքին վրայ՝ «Ուղեւորութիւն դէպի Հայաստան, Զրոյց պատմութեան հետ»։ Տպագրութիւն, այս տարի, Լոս - Անճելըսի Երազ տպարանէն, մեկենասութեամբ Մարզար եւ Ալինա Սարգիսեանի։

Արտակ Արք.ի նախորդ հրատարակութիւնը՝ «Աստղահոլի Ոռնահէսքին» քերթողական էր։ Այս վերջինը՝ գրեթէ լրագրական։ Ութսունքաժ եւ՝ պատապիրք պատմութեան։

Անցեալ տարի, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հրաւէրով, Թեհրանի Առաջնորդը, թեմական խորհուրդի ատենապետ՝ Պր. Ա. Ներսիսեանի եւ «Ալիք» թերթի պատասխանատու՝ Պր. Ա. Աճէմեանի ընկերակցութեամբ, կ'երթայ Հայաստան։ Պատուիրակութիւնը ամիս մը կը շրջի հայրենի աշխարհին մէջ։ Կ'այցելէ ազգային վայրերը, կը մանէ հինաւուրց վանքերուն մէջ, կ'ուրախանայ ի տես երկար տարիներ կաշկանդուած ժողովուրդին հոգեւոր զարթնումին, կը հիւրընկալուի իրանէն ներգաղթած հայրենակիցներու կողմէ։ Առաջնորդ հայրը կը գրէ իր տպաւորութիւնները։ Եւ եթէ չի տար հասարակ ժողովուրդին առօրեայ կեանքի մտահոգութիւնները, պատճառն այն է որ «ժողովրդի առօրեայ դժուար թէ մէկը կարողացայ թափանցել մի բանի ամիս - ներու ընթացքում եւ այն ալ պաշտօնական այցելութեան շրջագծի մէջ։ Անհրաժեշտ է ժողովրդի հետ եւ ժողովրդի մէջ ապրել, ընտելանալու համար կենցաղային թագմաթիւ խնդիրների եւ ըստ այնմ եզրակացութիւնների յանգելու համար» (էջ 213)։

Եզրակացութիւններէ զուրս, խորհրդածութիւններու չարք մըն է այս հատորը՝ ուր հեղինակը, ամէն քայլափոխին, մէկ վանքէն միւսը, Տաթեւէն Այրիվանք, Սիւնեաց լեռներուն տարօրոր կամ Աթոռոսին դիմաց, կ'երթայ զարեր եւեւ, կը մխրճուի պատմութեան մէջ, կը պրպըտէ, կը յիշէ Մովսէս Խորենացին, Առաքել Դաւրիժեցին եւ ուրիշներ, ուելի կամ նուազ ժողովուրդ, եւ կը գտնէ նիւթ եւ պատճառ չափկապելու հինը նորին հետ, անցեալը՝ ներկային։

Պատմութիւն եւ խորհրդածութիւններ, բայց նաեւ նկարագրութիւն կացութեան, այնպէս ինչպէս տեսած եւ զգացած է Արտակ Արք., անկաշկանդ սրտաբուխ խանդավառութեամբ մը եւ յաւուրս ակնոցով։ Հեղինակն ալ կը նկատէ այդ եւ կը գրէ հատորին վերջին էջերուն մէջ՝ «Տարբեր էին Հայաստանում մեր կեցութեան ժամանակաշրջանի օրերը. ամէն կողմ, հակառակ երկրաշարժի զարհուրելի տպաւորութեան, հայրենի ժողովրդի մօտ լաւատեսութիւն էր տիրում եւ անկասկած սպասում էին Արցախի բարւոք լուծումին։ Հիմա տարբեր են լուրերը. իւրաքանչիւր մամուլը արձագանգում է ցաւալի պատահարների, դէպքերի, ու երեւոյթների սրտաճմլիկ լուրերի»։

Ինչ որ ալ ըլլայ, «Ուղեւորութիւն դէպի Հայաստան» պիտի մնայ Արտակ Արք.ի գրական վաստակին մէջ, արժէքաւոր վկայաթուղթ մը Հայաստանի մասին եւ անոնք՝ որոնք կ'ուզեն մտերմանալ մեր ազգին պատմութեան, մանաւանդ մշակութային, կրնան գտնել հոն իրենց հետաքրքրութիւնը գոհացնող հրահանգիչ գրառումները, գրուած հասկնալի ոճով մը. արեւելահայերէն բնականաբար։

«Խինդն ու ցաւը, լոյսն ու խաւարը, անկումն ու վերականգնումը շղթայուած կը մնան Սրբազան Հօր այս հատորին մէջ, պատմութեան հեռաւոր խորհրդին միջեւ մեր ներկայ օրերը նետուած խոհական կամուրջ մըն է «Ուղեւորութիւն դէպի Հայաստան. Զրոյց պատմութեան հետ»ը» կը գրէ Սարգիս Մաճառեան, գիրքին հրատարակիչը, իր նախաբանին մէջ։

Իրատացիօրէն։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԷԼԻԶ ՎԱՌՆԱՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կը բաւէ որ մէկը հանրային գործունէութիւն մը ունենալէ յետոյ հիւանդութեան պատճառով կամ տարիքի բերումով, ապրի քաշուած համեմատաբար «երկար» տարիներ, որպէսզի իր մահով շատեր անդրադառնան թէ ան տակաւին կ'ապրէր։ Անիկա հանրային կեանքի ապերախտ մէկ կողմն է։ Էլիզ Վառնաճեան քիչ մը մոռցուեցաւ։ Մոռցուեցաւ որովհետեւ իր տարեկիցներէն, իր գործակիցներէն շատ - շատեր իրմէ առաջ մեկնեցան եւ նորերն ալ անտեսեցին պինդը։ Դժբախտ երեւոյթ մըն է։ Մխիթարեաններու մէջ յաջորդութիւնը տանձնողները պէտք է դիտնան թէ իրենցմէ առաջ գործողները, երբ սերունդը բարոյական դրամագլուխն է Մխիթեան, անոնք որոնք արմատները կը դնեն եւ շատ անգամ պզտուղները չեն քաղեր, որովհետեւ իրենց կը վիճակուի ամէնէն դժուար տարիները։

Էլիզ Վառնաճեան ծնած է Պոլիս, 1899-ին։ Շուտով որբացած է հօրմէ։ Կը յաճախէ եւ կ'աւարտէ 1916-ին Պոլսոյ Շամպզեաց աղջիկներու ղպրոցը, ատենով նախնական ուսմանց «Պրեվէ»ի վկայականը։ Արդէն չափահաս տարիքի մէջ, տեսած եւ ապրած է 1914 - 1915ական թուականներէն սկսեալ Պոլսոյ հայկական կեանքի դժուարութիւնները եւ հետզհետէ խանգարումը, մտաւորականութեան զրկուիլը եւ այլ անջնջելի մղձաւանջային պատկերներ։ 1923-ին, զանգուածային գաղթէն քիչ առաջ, Էլիզ Վառնաճեան առաջին կայք հաստատողներէն կ'ըլլայ, Մարսէյլ։ Կարճ չրջան մը ուր Պրըթէօյլ եւ ուր Թարիւ - վեռի պանդոկները ապրիլ յետոյ, անմիջապէս կը տեղաւորուի Սէն - Ժերոմի արուարձանը, ըլլալով առաջին հայ բնակիչներէն թաղամասի մը մէջ որ հետզհետէ պիտի դառնար հայաշատ եւ հայաբնակ թաղամաս մը։ Իր ծառայութիւններով կը գիւրացնէ ընդունելութիւնը եւ տեղաւորումը յաջորդաբար ժամանող հայերու։

Էլիզ Վառնաճեան, Սէն - Ժերոմի մէջ, կը հիմնէ տեղւոյն բնակչութեան համար դարմանատուն մը նորածին մանուկներ խնամելու համար։ Իր շրջանին մէջ, կ'ըլլայ ռահվիրաներէն Փրանսահայ Կապոյտ Խաչի։ Կը ծառայէ հաւատքով, խանդավառութեամբ, նուիրումով։ Կը սահմանէ այս կանացի կազմակերպութեան մէջ պահասխանատու պաշտօններ։ Միշտ առաջին գիծերու վրայ կը ծրարձրէ, կը կազմակերպէ եւ կ'իրագործէ շատ մը ձեռնարկներ։ Հիւրընկալ, կամեցող, վհանձն, իր բնակարանը կը տրամադրէ շրջանի Հայ Աւրիներուն եւ Հայ Աւրենայներուն նրենց ժողովները գումարելու, հանդիպումները ունենալու։ 1960-ական թուականներուն նաեւ կ'օժանդակէ Հայ Աւրենայներու Միութեան սեփական բանակավայրի գնումին։ Այս տարիներուն կը հաստատուի Պօմոնի շրջանը։ Արտաւազդ Եպիսկոպոս Թրթռեանի ներկայութեան տարիներուն (1965 - 1970), որպէս Առաջնորդ Հարաւային Ֆրանսայի թեմին, Էլիզ Վառնաճեան գործօն անդամուհիներէն եղաւ Ազգային Առաջնորդարանի շուրջ կազմուած Օժանդակ Տիկնանց Միութեան։ Աչխատեցաւ առանց յոգնելու, առանց փառք փնտռելու։ Իր կարելիութիւնները, նիւթական եւ բարոյական, միշտ դրաւ ի սպաս հատաքական գործին։ Եպիսկոպոսին մեկնումէն յետոյ, դրաւեցաւ նաեւ կարճ շրջան մը, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունով։ 1972-ին, Էլիզ Վառնաճեան, մեկնեցաւ Նիս, սակայն սրտով միշտ կապուած մրնաց Մարսէյլի։ Վերջին շրջանին, իր առողջութիւնը լրջօրէն քայքայուած ըլլալով, ուզեց վերադառնալ Մարսէյլ, եկաւ, եւ հոս է որ կնքեց իր մահկանացուն Հոկտեմբեր 11-ին։

Էլիզ Վառնաճեան ներկայ եղաւ Մարսէյլի ազգային կեանքին մէջ որպէս դերակատար, շուրջ կէս դար։

Իր վախճանին համաձայն, յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցին։ Հոգեւոր հովիւը՝ Եղիշէ Ատպ Քահանայ Յակիր Փանոսեան իր դամբանականին մէջ վեր առաւ Էլիզ Վառնաճեանի հանրային ծառայութիւնները եւ յատկապէս ի խնդիր Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ։

Էլիզ Վառնաճեանի մահով Մարսէյլի հայ գաղութի պատմութեան վկայ մը եւս կը պակսի։ Անցեալի կեանքի դերակատարի մը վրայ եւս կ'իջնէ վարագոյրը վերջին արարին։ Ճիշդ է որ, վերջալոյսին հատած սերունդի մը համար բնութեան օրէնքն է որ կը կատարուի, բայց երբեք չմոռնանք որ Վառնաճեաններու սերունդն է որ այս գաղութին առաւ գոյն եւ դիմագիծ։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԻՓԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ

Կրկի՛ն ճանապարհ, Սէվէրէկ, Գարա Քէօփրիւ, Ուրֆա, այն պահուն՝ ուր Արտաւազդ Վարդապետ իր ընկերներուն հետ կը նահատակուէր եղեռնով կառավարիչ Հասան Ցայիգի հրամանաւ։ Հոգ էր որ զարձեալ կը ժամանէին ուրիշ տեղերէ քշուող ընտանիքներ, չարը բրածեծ եւ սուինահար խլնալու համար։ Նշանակելի են մանաւանդ նո՛ր Մէմտուհին սիրազործութիւնները։ Ինչ էր որ ի Մամախաթուն — Գերջան՝ 500 Հայ տղաք հաւաքելով՝ փոս մը փորել տուաւ եւ ողջ — ողջ թաղել տուաւ զանոնք. ջարդէն վերջն ալ ընտանեկան ճաշ մը տարքեց դիակներով առ լի Եփրատի ափունքին, վայելելու համար նախճիրի այդ ներոնեան տեսարանը։ Իսկ Հալէպ օր մը երբ կառքով կամախու իր ապահանքը կ'երթար, դեռեղբը խճողում մը կը նշմարէ. 700 ծնողազուրկ մանուկներ էին՝ ձայն - ձայնի տուած՝ օգնութիւն եւ ապաւէն մուրալով երկինքներէն։ Հալէպ կը գթայ վրանին եւ նոյնհետայն դեռատմոյն կ'ընդունէ զանոնք...։

Օսմանեան բանակի ծառայութեան մէջ զոնուելով հանդերձ, Երզնկա սպաննուած են տաղանդաւոր ակնարոյժ Սէրթեան Սարգիս, բժիշկներ՝ Լոմլեթցի Գաւաֆեան Վահան, Հաղկիացի Եարմայեան Մինաս եւ Նշան Աճէմեան, Երզնկացի Մխաք Պաղտասարեան, պոլսեցի անասնարոյժ Սմբատ, կարնեցի ատամնարոյժ Մկրտիչ Ալպէրթեան եւ արարկիրցի Լ. Եկաւեան։

***

Երզնկայի եկեղեցական պոհերուն վերի պիտի դասաւորենք այն վաւերաւն ու արտատ Ամաչականը, որ Սարսափի նախօրեակին՝ ինքնաբերաբար պատրաստակամութիւն յայտնեց Պրուսայի հոմուԹիւնը թողլով ուելի ծանր պաշտօն մը առանձնելու - թեմիս առաջնորդութիւնը - եւ որ իւնկաւ պարտականութեան ճամբուն վրայ, Առաջին Զոհը դառնալով զաւառի Հայ կղերական դասէն։ Ցառաջ բերենք այդ անձնուրաց հովիւին կեանքն ու գործունէութիւնը, վերջին եղերակուտակ անցքերով՝ որոնք ընդմէն ունին մասամբ քօղամերկելու Թուրք ոճրապարտ կառավարութեան մտայնութիւնն ու գործելակերպը Հայ Կղերին հանդէպ։

Սահակ Ծ. Վարդապետ Օտապաշեան։ Ծնած է 1875 Ցունիս 25-ին Սեբաստիա, աշխարհական անուամբ Քերովբէ, եղբայր՝ Սեբաստիոյ Մայր Եկեղեցւոյ երէցներէն Տ. Թէոփիլէի, որ իր պատուական հարազատէն վեց ամիս վերջ մարեիրոսացաւ ի Գանձը Տէրէ (Մալաթիա)։ Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ ծննդավայրին Ամասեան նախակրթարանը։ 1897-ին Ցուլիսին Ամասիոյ Դպրեվանքը կը մտնէ եւ 1898 Օգոստոս 30-ին կը ըզգենու կուսակրօնութեան վերարկուն, ըստանալով սարկաւագութեան աստիճանը Մազաքիա Ս. Պատրիարքէն ի Բերա։ Վարդապետ կը ձեռնադրուի իր մեծա — նուն դաստիարակ եղիչէ Եպիսկոպոս Դուրեանէ 1901 Մայիս 20-ին, Ամասիոյ տաճարը։ Անձնական քարտուղար Պատրիարքարանի։ Ղալաթիոյ կեդրոնականը եւ Բերայի «Նոր Դպրոց»ը կը դասաւանդէ Հայ մատենագրութիւն ու կրօն 1901-1902։ Փոխանորդ եւ վարժարանաց ընդհանուր տեսուչ Սեբաստիոյ 1902 - 1905, տեղապահ Ամասիոյ - Մարզուանի 1905 Հոկտ. 1908 Ցուլիս, առաջնորդ Ճանիկի 1908 Ցուլիս - 1911 Մայիս, առաջնորդ Պրուսայի 1912 Մայիսէն 1914-ի վերջերը, երբ Ընդհանուր Պատերազմը ծագած էր եւ սեւ ամպեր մթագնելու վրայ էին արդէն Անատոլուի Հայութեան հորիզոնը։ 1910 Ցունիս 20-ին ծայրագնութեան աստիճան ստացած է եղիչէ Արքեպիսկոպոսէ Պէօյիւք Տէրէի եկեղեցին, վարդապետական լանջախաչ ընդունած Խրիմեան Հայրիկէ՝ 1907 Ցունուար 5-ին։ Սեբաստիա Գաւառական վարչութեան անդամակցած, նաեւ Ամասիա՝ 1905, Ապրիլ - Հոկտեմբեր։ 1909 Ցունիսին քննիչ ղրկուած Սինոպ։

Իր բեմբասացի ու գրագէտի ձիրքերէն զատ, ցոյց տուած է վարչական կորով եւ աշխատանք, որոնց մէջ չմեռցայ երբեք եւ որոնք եպիսկոպոսական վկայականի արժանացուցին զինք, թէեւ Սահակ Հայր Սուրբ այդ արդար փառքը չողջունած փակեց աչքերը։ Ֆրանսերէնէ հայերէնի թարգմանած է Տօքթոր Ն. Տաղաւարեանի (նոյնպէս նահատակ) Տիեզերք եւ իր կազմութիւնը։ Իսկ «Հայ Եկեղեցւոյ քարոզչականը» Սահակ Վարդապետի թէզը եղած է՝ հրատարակուած «Լոյս»ի մէջ։ Ունի պատմական, բանասիրական եւ լուկերային նիւթերու չուրջ յօդուածներ «Բիւզանդիոն»ի, «Սուրհանդակ»ի, «Բիւրակն»ի մէջ։ Պահպանուր՝ Թաւշանճեան քարոզամատեանէն։

(Շար. 122)

(Շար. Ա. Էջէն)

կը ներկայացնենք մեր ցաւակցութիւնները)։

(×) Նոյեմբեր 1-ին, Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին ճարտարապետութեան եւ քաղաքաշինութեան պետական կոմիտէի նախագահ ընտրուած է Ռոմէօ Ջուլաքեան։ Կոպի (թղթատար) նախարար կը մնայ Ա.յոյեան, Լուսաւորութեան եւ Առողջապահութեան նախարարութեանց թեկնածունները չեն ընդունուած։

***

Ղարաբաղի մէջ կացութիւնը լարուած է եւ Զորեքշաբթի իրիկուն զինուորականներ դպած են Զօրի Բալայեանի բնակարանը (որ բացակայ էր, մօրը զգացած ըլլալով)։ Արցախի երեսփոխանը վերադարձին հետքեր նշմարած է բնակարանին վրայ։

***

Երեւանի քաղաքի Խորհուրդը, Նոյեմբեր 1-ին, վերամկրատած է հեռեւեալ վարչութիւնները.— Լենին պողոտան կը դառնայ Մոշտոց պողոտայ։ Լենին հրապարակը՝ Հանրապետութեան հրապարակ. հուսկ՝ կարմիր բանակ պողոտան՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ (պողոտայի ծայրն է՝ Սուրբ Սարգիս եկեղեցին)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՄԱՐՕԲԻ յարաբերութիւնները յանկարծակի վատթարացում մը արձանագրեցին, ի մասնաւորի ժիլ Փերոյի վերջին դիրքին պատճառով։ «Մեր բարեկամը՝ թագաւորը» խորագրուած հատորին մէջ, հեղինակը կը ձգտի դիւանագիտօրէն մարզկային իրաւանց խախտումները, քաղաքական բանտարկեալներու անհանգստութիւնի պայմանները ի մասնաւորի կարգ մը բանտարկեալներու։ Այս հատորէն պատ, Տիկին Միթերանի մերձաւոր այցելութիւնը սահրաւիներու գաղթականները քիչ մը աւելի իւղ լեցուցած է կրակին վրայ։ Մարոքի քաղաքական դէմքերը յեսին մաքիր կը տեսնեն նաեւ կարգ մը խմբակցութիւններու մօտ, որոնք ամէն հնարաւորութիւն ունին լայն արձագանգ տալու վերոյիշեալ հատորին։ Հեղինակը կը պնդէ որ հատորը թագաւորին վարչակարգին դէմ է, ոչ՝ Մարոքի ժողովուրդին, բայց եւ այնպէս Ռապաթ կը սպառնայ, չհետեւիլ թէ «երկու երկիրներու դարաւոր յարաբերութիւնները պիտի կրեն հետեւանքները, եթէ կացութիւնը չբարելաւուի»։ Արտաքին նախարար՝ Ռոլան Տիւմա պիտ չարձակ Ռապաթ կ'երթայ թագաւորին «սիրալիր առնելու»։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ամէնէն տարածուած օրգաններէն մէկը՝ Թէրը Սըն (4 միլիոն տպաքանակ) պատչամութեան առիմանները ալ անցնող, յարձակողական յօդուածներ հրատարակած է Ֆրանսայի եւ մանաւանդ Տըլորի դէմ եւ նոյնիսկ իր բոլոր ընթերցողները կը հրաւիրէ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 2-ին ճիշդ 12-ին, ուր որ ալ ըլլան իրենց մերժումը արտայայտելու եւրոպական դրամական դրութեան։ Տըլորը «դորա» կ'որակուի, մինչ առաջին էջին վրայ իսկ Սընը կը խորագրէ՝ «Այդ ապուշ Ֆրանսացիներուն լսե՛ք թէ ո՛ւր կրնան դնել իրենց էֆիւն», պեւ ինչե՛ր կը դրէ թերթը, որ մոռցած կը թուի ըլլալ անգլեւսաքսան ծանօթ Ֆէօ - Փլէն եւ նոյնիսկ ըրխտանական նուրը հիւմուրը։ Ճիշդ է որ Սըն Թայմզ չէ, բայց եւ այնպէս փողոցային լեզու մը կայ, որ չի պրծածուիր։

ԳՈՐՍԻՔԱՅի համար նախատեսուած ժոքսի ծրագիրը, եթէ կրնայ որոշ գոհացում բերել անկախապաշտներուն, չի կրնար դուռ չբանալ, այլ բարդութեանց, երբ մանաւանդ օրինագիծը կը մտահոգէ «գորսիքացի ժողովուրդ» բառաձեւը, որ սկզբունքով անյարիր է Ֆրանսայի Սահմանադրութեան իսկ։ Օրինագիծը, անշուշտ, պիտի ձեծուի Խորհրդարանի եւ իր պրծադրութիւնը նախատեսուած է 1992-ի համար միայն։ Բան այս ծրագրին, Գորսիքա եօթը հոգինոց պրծադիր մարմին մը կ'ունենայ (այլ խօսքով՝ կառավարութիւն մը) եւ Շրջանային ժողով մը, մասամբ համեմատականի դրութեամբ ընտրուած, երկու չրջանով։ Ժողովին իրաւասութիւնները կը վերաբերին նաեւ մշակութային, տնտեսական եւ ընկերային մարզերուն։ Ամէնէն աւելի հակադրութիւն առիթ պղտ մասը՝ «գորսիքացի ժողովուրդ» էն է, քանի անկարելի չէ որ վաղը՝ Ալզասցիները, Պրըթոնները եւ ուրիշներ ձայն բարձրացնեն։ Այս բացատրութիւնը գործածուած էր արդէն 1982-ին, բայց այնքան ազմուկ հանած, որ Կաթոն Տրֆէօ (այն ատեն Ներքին նախարար) միջին ճամբայ մը գտած էր «գորսիքացի ժողովուրդին» կցելով՝ «բազկացուցիչ ֆրանսացի ժողովուրդին»։

ԷՒ-ԷՆԹԷՒԻ նախագահը՝ Փիէր Էլկն իր հրաժարականը տուաւ, բացատրելով թէ կարգ մը տարակարծութիւններ ունի էօ-Ֆրանսի նախագահ՝ Պերնար Աթալիի հետ։ Ձչդեց նաեւ թէ երկու «փաթրոն»ի տեղ չկայ։ Ատենէ մը ի վեր արդէն, էնէնԷՓէի նախագահը լաւ չէր իր գլխաւոր բաժնեհարսը (էօ-Ֆրանս) հետ։ Մասնակարամման ձեւերը գլխաւորաբար, կը բաժնեն երկու նախագահները եւ Պրիւսէլի տուած արտօնութիւնը էօ-էնԷՓէ - էօ-Ֆրանս - ԻԽԹԱ օդային կեդրոնացում մը ստեղծելու առիթը տուաւ, որ էլկն կանխէ իր մեկնումին հրապարակման լուրը։

ՄԵԾՆ-ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ փոխ-վարչապետը՝ ձըֆրէյ Հօ, որ պահպանողականներուն ալ պետն է Խորհրդարանը, հրաժարեցաւ, համաձայն չըլլալով Տիկին Թաչըրի եւրոպական քաղաքականութեան։ Ինք «եւրոպացի» է խորապէս եւ այլեւս չէր կրնար համակերպիլ քաղաքականութեան մը, որ իրը չէ։ Հարուածը ծանր է Տիկին Թաչըրի համար, որու ամէն բարուկը կը նկատուէր սկիզբէն։ Շաւերու համար ժամը հասած է որ Տիկին Թաչըր հրաժարի։

ԼԻՈՆԻ արքեպիսկոպոսը՝ ծիրանաւոր Տըքուրթրէ բաւական զարմացուց առջի օր, երբ հարցազրոյցի մը ընթացքին եւրոպա 1 ձայնասփիւռի կայանին, յայտարարեց թէ պատերազմը անպատուութենէն նախընտրելի է։ «Աւելի լաւ է մեռնիլ ապատութեան համար քան ընդունիլ ստրկութիւնը»։

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ ծննդեան տօնէրուն առիթ Պաղտատ կը հրաւիրէ բոլոր պատանդներու ընտանիքները եւ այդ առընչութեամբ հրահանգներ արուած են բոլոր հիւպատոսարաններուն որ վիզա տան։ Պուշ, որ յայտարարած էր թէ համբերութիւնը սկսած է հատնիլ, չատ վարնոց կը գտնէ նման առաջարկ մը եւ կ'ուզէ որ ոչ մէկ ընտանիք տեղի տայ։

ՎՐԱՍՏԱՆի ազգայնական համախմբումը «Կլոր սեղան - ազատ Վրաստան» 54,03% համեմատութեամբ յաղթեց ընտրութիւններուն, մինչ համայնավար կուսակցութիւնը միայն 29,42% ստացած է, ըստ ԹԱՍ-ի։ Զվիագ կամախուրդիա, որ կը վարէր «Կլոր սեղանը» 147 աթոռ ձեռք կը ձգէ, համայնավարները՝ 76։ ԹԱՍ անակնկալ կը դանէ այս արդիւնքը եւ կամախուրդիայի ժողովրդականութեան կը վերագրէ իր չարժումին յաղթանակը։ Ի դէպ, ապաւինելով Իմամիքէէ (Հոկ. 25-ի թիւը) Հոկ. 26-ի թիւով իր տուած արդիւնքները տուած էինք, ինչ որ պարզ է կանխահաս էր։ Երեւի էնթէռֆաքսի հարցախոյզ մըն էր, ոչ թէ տեղի չունեցած ընտրութիւններու արդիւնք։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թարգմանեան մատենաճիւղը իրմէ յաւէտ քաջնուաճ ընկերուհիներու յիշատակին հոգեհանդիստ կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 11, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին։ Ապա ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը սրսի թողլը անոնց որոնք կ'ուզեն ողկոյզել մահացած ընկերուհիներու յիշատակը Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ,
17, rue Bleue — Métro CADET

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Քօօփէրասիոն - Առմենի Հայաստանի որբերուն համար չնորհակալութեամբ ընդունած է 400 Ֆր. Տիկին Լիւսի Սարմասլեանէ իր քրոջ ազգկան՝ Տրնիզ Հաշիշեանի մահուան ի յիշատակ։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Նոյեմբեր 4-ին կիրակի օր, եկեղեցւոյ անուանակոչութեան 15-րդ տարեդարձն է։ Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, հոգեհանգստեան մանաւանդ արարողութիւն եւ Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի։

բարձր հովանաւորութեամբ
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի
եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Սկիզբը ժամերգութեան ժամը՝ 9·30-ին։
Պատարագ ժամը՝ 10·15-ին։
Յաւարտ պատարագի ժամը 13-ին ժողովրդական ճաշ քաղաքավարանի սրբութեան մէջ։
Սիրով կը հրաւիրուի Իսիի, Քլամարի, Մրտոնի եւ Մրտոն Լա Ֆորէի եւ չրջանի հայութիւնը ներկայ ըլլալու, միասեղ ապօթելուն մեր Ուխտը կատարելու։

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պուլվար Օատոյի Լէօլա Սատնի մատնաճիւղը կազմակերպած է՝
ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)
Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

UNION DES ETUDIANTS

Tous les universitaires d'origine arménienne sont invités à participer à l'Assemblée Générale qui se tiendra le lundi 5 novembre à 20 heures, au sige de GIA, 99, bld. Jean-Jaurès, 92100 Boulogne. Cette réunion aura pour objet de reconstituer l'association de l'Union des Etudiants de France. Pour avoir des informations complémentaires, téléphoner au
46. 03. 52. 63.

COMITE DES ORGANISATEURS

INFORMATIONS ARTISTIQUES

DANS LE CADRE DU MOIS DE LA PHOTO
HENRY F. B. LYNCH
FRAGMENTS D'UN DISCOURS D'ARMENIE
50 photographies originales
de H. .F.. B. Lynch (1862-1913)
Illustrant son ouvrage
Armenia, Travels and studies (1901)
Exposition
du 8 Novembre au 2 Décembre
Galerie Berdj Achdjian
10, rue de Miromesnil, 75008 Paris
Téléphone : 42 - 65 - 89 - 48
M° Miromesnil
Ouvert tous les jours de 10h à 19h
sauf le dimanche
— entrée libre —

Un catalogue est publié à l'occasion de cette exposition, avec 31 photos originales en trichromie. 48 pages, 20×24, 60 F. Préface de Maurice Rheims, membre de l'Académie française; textes de Madame Artémis Ohanian et de MM Haroutiun Kévorkian, conservateur, Dickran Kouymjian, professeur à l'INALCO et Richard Wilkinson, diplomate britannique.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օատոյի Լէօլա Սատնի մատնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Նոյեմբեր 10-ին, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14·30-ին սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Կոլոմպ - Արժանթէոյի Ակնունի մատնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 5, ժամը 20·30-ին
CENTRE ADMINISTRATIF ET SOCIAL
16, Place de l'Hôtel de Ville - ASNIERES

ՕՋՆԻՆԵՐ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 3, ժամը 20·30-ին
THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise, Paris 9e
Թատերական երեկոյթ։

Տեղերը անպայման նախապէս պատուիրել, դիմելով՝ «Գիւտանի» թատրոնին՝
46·44·85·30

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Նոյեմբեր 4, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կատարուի Ֆրէյզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Օրուան պատարագը մատուցանէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆԾ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9։
Պատարագ ժամը 10։

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ քարերարձներուն եւ թաղին ննջեցեալ հոգիներուն համար։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՇՈՑՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —
SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
MARSEILLE

Samedi 10 Novembre de 22 h à l'aube

Dans les Salons de VAUFREGES
229, Ave. Léon Lachamp - Route de Cassis

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
ADISS HARMANDIAN
de Los Angeles
accompagné par l'Orchestre NAÏRI
Animation disco Terzelec

Réservation :

Centre Culturel Sahak-Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77.. 84. 70

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ժաւ .. Ղուկաս Միւնասեանի մահուան առթիւ.— Յովակիմեան ընտանիք 500 Ֆր., Ռոզէթ Մինասեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրան Աբրահեան 300 Ֆր., Տիկին Թամար Աբրահեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Աբրահեան եւ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Քարեանց 100-ական Ֆր.։

Ելիզ Վառնաճեանի մահուան առթիւ.— Տիկին Հիլտա Լուսարարեան 500 Ֆր.։

Հայկուհի Ճանիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ.— Շալճեան եւ Ճանիկեան ընտանիք 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկին Վարպետեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովակիմեան 100-ական Ֆրանք։

Տիկին Գալայճեանի մահուան առթիւ.— Տէր եւ Տիկին Սմբատ Նազարկիեան եւ Տիկին Մարի Սուքիասեան 50-ական Ֆր.։

Մարի Մարգարեանի մահուան առթիւ.— Այրի Տիկին Ֆրէնկեան 100 Ֆր.։

Այլ նուէր.— Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Աճէմեան (Մոնրէալէն) իրենց այցելութեան առթիւ՝ 100 Ֆր.։

ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4

DIMANCHE
4 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 154

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ց ր ա ց ս ա ւ ա ր : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.399 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.399

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԱՄՈՒԼԸ ԱՅՍՕՐ

ԱՐՓԻ ԹՈՔՈՅԵԱՆ

Այս զեկուցումը կը մեկնի դիտարկումներէ· մամուլին հետ ամէնօրեայ չփում ունեցողի մը կողմէ նչմարուած կէտերու ամփոփ ներկայացում մըն է: Անոնք կէտեր են, որոնց վրայ անկասկած կարելի է եւ պէ՛տք է ուրիշներ ալ աւելցնել, «ըՍփիւռքի հայ մամուլ» կոչուած քիչ մը չատ խայտաբղէտ մարդին աւելի համապարփակ մէկ պատկերը ունենալու համար: Հոս նչուածները ամէնէն ցայտուն պարագաներն են որոնց մարդ կը հանդիպի Սփիւռքի մամուլին մէջ եւ որոնք կը խոչընդոտեն փափաքելի մակարդակի մը ու միաարդրութեան մը իրագործումը:

Հոս, «Սփիւռքի հայ մամուլ» բացատրութիւնը դիմաւորաբար նկատի ունի արեւմտահայերէն լոյս տեսնող մեր 13 օրաթերթերը: Այս ամբողջութեան մէջ տեղին է մասնատում մը ընել· լեզուական-նին առընչուած ժխտական երեւոյթները, հարցերը որոնք հոս պիտի մատնանչուին, բոլորովին միօրինակ ձեւով հատարակաց չեն նկատի առնուած ամբողջութեան: Ա-նոր ամէնէն արեւելեան թեւը՝ Պէյրութը, ամէնէն աւելի ղրական կէտերու մէկտեղումով կը ներկայանայ: Այլ խօսքով, նկատուած կազացումները, անհանդիստ ընող պարագաները ընդհանուր առմամբ աւելի չեչտակի յատուկ են արեւմուտքի անուններուն:

Պէտք է յստակել նաեւ այն կէտը, թէ այս զեկուցումը նկատի առած չէ «ղրականութիւն» պիտակին տակ հրատարակուած էջերը· ատոնք, նոյնիսկ եթէ ենթադրուի որ խմբագրական որոչ հսկումներու կ'ենթարկուին, վերջ ի վերջոյ իրենց ղրական ու ժխտականներով կը յղուին զանոնք ստորագրողին:

Մամուլ – լեզու յարաբերութիւնը

Բաւական բարդ, ղժուար, սակայն անխուսափելի յարաբերութիւն մըն է այս մէկը:

Մամուլի լեզուն դտնուելով ղրականին ու խօսակցականին միջեւ, պարտաւոր է միջին եղր մը ըլլալու: Պէտք է ունենայ ղրական լեզուին մատհոդութեամբ կատարուած մշակում մը, զարգացում մը, միւս կողմէ ալ «խօսելով» ոչ միայն ղրական ոլորտին· այս ոլորտը չի պարփակեր միայն գրողներու խումբը· այլ նաեւ այն զանգուածը, որ մամուլին մէջ -եթէ նոյնիսկ ոչ ամէնէն առաջ-, կը կարդայ ղրական էջերն ալ: Այս զանգուածը ընդհանրապէս կրնայ ընկալել, մարսել ամէն ոճի, ամէն մակարդակի լեզու, սակայն ան մամուլի մեր ընթերցողին միջին պատկերը չի տար: Ու լեզուական դիտութեան տարբեր մակարդակներու տէր այդ միջին եղրին խօսելու պարտաւորութիւնը բարդութեան առաջին կէտն է մամուլ-լեզու յարաբերութեան:

Այս յարաբերութիւնը առաւելագոյն պարտաւորութեան մը առջեւ կը դնէ մամուլի աշխատողը· այդ պարտաւորութեան ամէնէն չեչտուած կէտը առօրեային հետ անչրջանցելի կապն է· մամուլի լեզուն ստիպուած է ընթերցողին առօրեային հետ քալելու· անոր հետ սերտ կապ պահելու:

Այս կէտը աղբիւրներէն դլխաւորն է մարդին դժուարութիւններուն· ատոնց ամէն օր մեծցող բազմութիւնն ու միւս կողմէ, զանոնք յաղթահարելու կարողականութեան ընդհանուր նուազումը, պատճառ կ'ըլլան որ հայերէն լեզուին հարցերուն յատկացուած դիտաժողովի մը մէջ տեղ տրուի նաեւ մամուլ – լեզու յարաբերութեան:

Գլխաւոր դժուարութիւնները որոնք կ'առընչուին հայերէնի զարգացումի ուղեգիծին, կարելի է ամփոփել հետեւեալ կէտերով.

ա – Սփիւռքի հայ մամուլը ամէն տեղ եւ միշտ պարտաւոր է չփում ունենալու ուրիչ լեզուի մը հետ· մեր մամուլին կարեւոր նախանիւթը –լուր, թարգմանուած յօդուած կամ դրական դործ, թերթօն եւլն.– կու գայ օտար լեզուով բնագիրներէ (ֆրանսերէն, անդլերէն, յունարէն, սպաներէն, թրքերէն...): Նոյնիսկ կարելի է որպէս հասարակաց –ոչ անչուշտ օտար, այլ՝ ուրիչ– լեզու մը, արեւելահայերէնն ալ աւելցնել ասոնց: Այս պարագային նչումին անմիջապէս կը հետեւի օտարարանութիւններու հարցը· անիկա, որ Սփիւռքի մամուլին մէջ ամէնէն տարածուն երեւոյթով ներկայացողը ու ամէնէն մնայունն է:

բ – Նկատի առնուած մամուլը –օրաթերթերը– պարտաւոր է ամէն բանէ առաջ առօրեան ցոլացնելու· ասկէ՝ դիտական, ընկերային, թէքնիք եւլն· նորայայտ եղրերու հայերէնով դործածութեան անհրաժեչտութիւնը որ յատուկ ուչադրութեան արժանի բ· մարդն է դրժուարութիւններուն: Այս պարտաւորութիւնը մամուլը կը դնէ լեզուական աչխատանոցի մը դերին մէջ:

Այս երկու կէտերուն նչումէն կը հետեւի թէ մամուլի աչխատողը երկճիւղ աչխատանք մը կատարելու պարտաւորութեան տակ է:

Կայ առօրեայ ընթացիկ դործը· լուր, յօդուած դրել, թարգմանութիւն ընել, ուր կարելի է ըսել թէ բաւարար է հայերէնի քալ ծանօթութիւն մը եւ լեզուն ճիչդ դործածելու վարժութիւնը: Ասիկա անհրաժեչտ ու բաւարար պայմանն է:

Կայ «ստեղծադործական» աչխատանքը· ամէն օր միջազդային լրատփիւններու, դրութենական աչխարհին մէջ յայտնղող նոր եղրերը հայացնելու դործը: Հոս, յաճախ բաւարար չեն լեզուի քալ ծանօթութեան, դայն ճիչդ դործածելու վարժութեան պայմանները· անհրաժեչտ են այլ ազդակներ եւս, ինչպէս՝ լեզուին հետ որոչ մտերմութիւն, դրարարի, քերականութեան ոչ կարծեցեալ ծանօթութիւն եւլն.: Ու այս անհրաժեչտութեան անտեսումն է յաճախ որ մինչեւ այլանդակութեան հասնող օրինակներ կու տայ, ինչպէս՝ պաղպաղակասեղան, խաստատ, արտակարգ կարիճի վիճակ, զինասիրաբանութիւն, եւլն· եւլն·: Դժբախտաբար, ամէն օր կարելի է հարստացնել այս ցանկը:

Ատոնց կարելի է աւելցնել սխալ դործածուած բառերու պարագան, ինչպէս օր· սղիլ:

Այս պարագաներուն մասնակի կամ ամբողջական ներկայութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ մամուլին մէջ նկատուի լեզուական միօրինակութեան, միաւորութեան անհանդստացնող պակաս մը:

Գրեթէ չունինք թերթ մը ուր առաջինէն մինչեւ վերջին էջը լեզուական միաւորութեան մը հանդիպիլ կարելի ըլլայ· միշտ կան հայերէնագիտութեան, լեզուի դործածութեան, քիչ կամ յաճախ չատ տարբերութիւններով չեչտուած անները դաչնակութիւններ:

Պէտք է ըսել անմիջապէս որ կազացող մարգերու դլխաւոր պատճառը մամուլի աչխատող տարրը ընտրելու գրեթէ անկարելիութիւնն է· Սփիւռքի հայ մամուլին խմբագրական կազմերը կը լրանան դտնուածով եւ ոչ թէ ընտրուածով: Այս պարագան անդրադարձը կը բերէ համակերպումի գրեթէ անխուսափելի երեւոյթի մը· քանի որ անհրաժեչտ տարրը դըտնելու հրաչք միջոց չկայ, պէտք է մեկնիլ տուեալ պայմաններէ:

Հոս, անչուշտ մեծ է խմբագրապետներու դերը· եթէ անոնք կարող անձեր են, անոնց համութենէն, հանդուրժողականութենէն բաւական բան կախում ունի:

Երբ «խմբագրապետ» կ'ըսուի, կ'արժէ թերեւս մտածել այդ անձերը թերթ մը դլխաւորելու առաջնորդած պարագաներուն մասին: Սփիւռքի մամուլին մեծ մասը կուսակցական է· միայն այս պարագան արդէն կրնայ հմտութենէն, կարողութենէն տարբեր արժեւորումներ ալ խնդրոյ առարկայ դարձնել:

Անհրաժեչտ տուեալները համախմբող անձերու չդոյութիւնը կամ անտեսումը դլխաւոր պատճառ նկատելէ եառ միատարը, ընդունելի, օտարարանութիւններէ փրկուած, մատչելի մամուլի լեզուի մը բացակայութեան, պէտք է նչել այլ ազդակներ եւս:

Առօրեան ցոլացնելու պարտաւորութիւնը մամուլի մարդուն կը ստիպէ դըրեթէ ամէն օր նոր բառ կերտել· այս դործը անջատաբար կը կատարուի: Ճիչդ է որ ընդհանրացումներ կ'ըլլան· սակայն այս պարագան կապուած ըլլալով խմբադիրներու ճաչակին, արժեւորումի կարողութեան, պէտք է ըսել որ չատ դանդաղ կ'ընթանայ ու ընտրութեան համար խարխափումը չփոթ կը պատճառէ ընթերցողին:

Նոյն ազդակներ կը դործեն Հայաստան կերտուած ու դործածուղ բառերը իւրացնելու կամ մերժելու պարագաներուն մէջ: Երբեմն կ'ըլլան օրինակներ ուր անվարան իւրացուած են արեւմտահայերէնէն անյարիր եղրեր, ուրիչ տեղեր, չզիջելու անհեթեթ կեցուածք մը առանց այլեւայլի կը մերժէ տեղին, ճիչդ կերտուած բառ մը, զայն փոխարինելով քըմահաճ որեւէ նորարարութեամբ, որ յաճախ ծիծաղ կ'առթէ:

Կայ տակաւին տառադարձութեան հարցը որ հաւանաբար ամէնէն դիւրին սըրբագրելի, միատարրելի մարդը կրնայ նըկատուիլ: Մինչդեռ մեր մամուլին մէջ ամէն մարդ իր ճիչդ դատած ձեւով կը տառադարձէ յատուկ անունները, յօրինելով բազմաթիւ Գէորքաչովներ, Բաքուներ եւայլն:

Այս ամփոփ նչումները կը չեչտեն ինքզինքը պարտադրելիք, հեղինակաւոր անձերէ կազմուած մարմնի մը բացակայութիւնը: Հակակչիռի մը չդոյութիւնն ալ պատճառ է անհեթեթութիւններու բազմացումին, լեզուական անիչխանականութեան: Ու այնքան աստեն որ խօսքը կչիռ ունեցող հեղինակութիւն մը –անձ կամ մարմին– չհսկէ, չքննադատէ, չթելադրէ, կարծիք չյայտնէ վերոյիչեալ երեւոյթներուն մասին, հետզհետէ աւելի դիւրութեամբ ու աւելի սիրայօժար ամէն մարդ ինքն իրեն պիտի տայ լեզուական կաճառի մը դերն ու հանդամանքը:

Այս հապճեպ ու ամփոփ նչումներէն եառ սրբագրութեան մասին մտածում մը կը թելադրուի ինքնին: Ինքնաճանաչումի, ու պարզուած անիչխանականութեան վերջ տալու աննկեղծ փափաքի մը նախապայմանով, կարելի է նկատի ունենալ հետեւեալ երկու քայլերը·

– նախ ձեռնարկել խմբագրապետներու ընդհ· ժողովի մը, որպէսզի հարցը հասարակաց իւրացում դտնէ ու աւելի համապարփակ ախտորոչում մը կարելի ըլլայ:

– այս ա· հանդրուանէն եառ, անյապաղ պէտք է մարմին տալ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ եւ ԴՈՐԾՕՂ կորիզի մը որ պիտի ստանձնէ լեզուական հարցերով զբաղելու գործը: Այդ կորիզը Սփիւռքի հայերէնին աչխատանքը դլխաւորէլէ զատ, կ'ըլլայ նաեւ Հայաստանի համապատասխան կազմակերպութիւններուն հետ վազը երկխօսութիւն վարելու կոչուած մարմինը:

Տուեալ պարագաներէն թելադրուած երկու յատկանիչները –ընդունելի եւ դործօն–, որոնք առաջին տեղմամբ մը կու տան վերոյիչեալ մարմնին, ակնարկները բնական մղումով մը կը զարձնեն դէպի Ս· Ղազար· ատիկա՝ որպէս սեւեռակէտ թէ՛ նախաձեռնարկ անմերժելի մարմնի, եւ թէ ամէնէն յարդելի հեղինակութեան այս մարդին մէջ:

Ատոնց, նաեւ այլ առաջարկներու մէկտեղումով, վիճարկումով, անպայման կարելի կ'ըլլայ հասնիլ զարմանի մը դոնէ սկզբնաքայլերուն, եթէ կայ, կը կրկնեմ, ինքնաճանաչումի համարձակութիւնն ու սրբագրութեան անկեղծ փափաքը:

Հակառակ պարագային, առանց դործնականին հետամուտ ըլլալու յայտնուած ամէն մտահոգութիւն, դանգատ, նաեւ յօդուած, ճառ, քարոզ, կը մնան պարագայական, մակերեսային, թոյլ տալով որ մարդիկ ամենայն հանգստութեամբ չարունակեն դրել, տեղի ունեցաւ շարժի ցնցում, զինեալ ուժերը սահմանային արթնավիճակի մէջ կը գտնուին, համագումարեալ ներկաներ, բեմական մատուցում, արտերկիր, նախաշէն, բուժ-բոլոր, հրդեհներու դերակատարներ եւլն· եւլն·: Հոս ալ դժբախտաբար կարելի է դիւրութեամբ ցանկը երկարել:

■

ՄԵՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Երեւանի Մատենադարանի գլխաւոր աւանդապահ

Ազդային զարթօնքի այս օրերին մեր ժողովուրդը վերագնահատում է իր կորցրած եւ ստացած բոլոր արժէքները, բռնի ստացածի իրենը չդարճած մասը վերադարձնում է իսկական տիրոջը, բուռնութեամբ կորցրածը՝ ձգտում եւ աստիճանաբար կարողանում վերստանալ: Սրբանց չարքում է նաեւ 1922–ի Մարտի 4–ին բիրտ ձեռքերով մեզանից խլուած մեր աւանդական կամ դասական ուղղագրութիւնը, որ վերադառնում է երկու ուղիով՝ ա) լռելեայն, անպաչտօն մամուլով եւ պաչտօնական մամուլի առանձին հրապարակումներով, բ) բարձրաձայն՝ պաչտօնական մամուլի, հիմնականում «Աւանդարդ» երիտասարդական լրագրի էջերում ծաւալուած բուռն բանավէճով:

Իրերի ընթացքը ցոյց տուեց, որ ազդային մշակոյթի մասնագէտ մեր մտաւորականները պարտաւոր են մասնակցել ծաւալուած՝ քանակական առումով անհաւասար բանավէճին (Ռ· Իչխանեանի կողքին Բ· Զուլդասզեան, իսկ միւս կողմից՝ Ժ· Աւետիսեան, Պ· Շարաբխանեան, Ա· Մարգարեան, Է· Ջրբաչեան եւ Գ· Զահուկեան):

Նախապէս նկատեմ, որ խորհրդահայ ուղղագրութեան՝ հանդարտ ու անհոդ կացութեան կողմնակիցների ամենազօրեղ թուացող կռուաններն անդամ անառարկելի չեն եւ ժխտուում են տանեակ համոդիչ փաստարկներով, բայց նախընտրում եմ անդրադառնալ կարեւորներին, միաժամանակ, կարելւոյն չափ համառօտ ներկայացնել խնդրի լուծման իմ պատկերացրած ուղին:

Նոր (արեղեանական, երեւանեան կամ Հայաստանի – գործածական եղրեր են) ուղղագրութեան կողմնակիցները չատ յաճախ իրենց ընդդիմախօսներին մեղադրում են կեղծարարութեան համար· իբր նրանք «բանն այնպէս են ներկայացնում, թէ ուղղագրական փոփոխութեան խնդիրը ծագել է միայն 1922–ին, Աբեղեանի եւ Մակինցեանի քմահաճոյքով»: Այստեղ էլ հաճոյքով նկարագրում են արեւելահայ իրականութեան մէջ եղած ուղղագրական քաոսն ու դրա պատճառով ծաւալուած բանավէճը: Քաոսն ու վէճը եղել են, որեւէ մէկը չէ ուրացել, բայց դեկրետն ու ռեֆորմը իմ պատկերացմամբ դրանց հետ ունեցել են միայն հեռաւոր՝ թոյլ կապ:

«Համաչխարհային յեղափոխութեան» արնաներկ դրօչը ձեռքին, «պրոլետարիատի դիկտատուրան» դիր (ռուսական) ու դրականութիւն էր տալիս անդիր՝ կիսավայրենի ժողովուրդներին, ուրիչ՝ դիր

●▶

մարդ ինքն իրեն պիտի տայ լեզուական կաճառի մը դերն ու հանդամանքը:

Այս հապճեպ ու ամփոփ նչումներէն եառ սրբագրութեան մասին մտածում մը կը թելադրուի ինքնին: Ինքնաճանաչումի, ու պարզուած անիչխանականութեան վերջ տալու աննկեղծ փափաքի մը նախապայմանով, կարելի է նկատի ունենալ հետեւեալ երկու քայլերը·

– նախ ձեռնարկել խմբագրապետներու ընդհ· ժողովի մը, որպէսզի հարցը հասարակաց իւրացում դտնէ ու աւելի համապարփակ ախտորոչում մը կարելի ըլլայ:

– այս ա· հանդրուանէն եառ, անյապաղ պէտք է մարմին տալ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ եւ ԴՈՐԾՕՂ կորիզի մը որ պիտի ստանձնէ լեզուական հարցերով զբաղելու գործը: Այդ կորիզը Սփիւռքի հայերէնին աչխատանքը դլխաւորէլէ, առաջնորդէլէ զատ, կ'ըլլայ նաեւ Հայաստանի համապատասխան կազմակերպութիւններուն հետ վազը երկխօսութիւն վարելու կոչուած մարմինը:

Տուեալ պարագաներէն թելադրուած երկու յատկանիչները –ընդունելի եւ դործօն–, որոնք առաջին տեղմամբ մը կու տան վերոյիչեալ մարմնին, ակնարկները բնական մղումով մը կը զարձնեն դէպի Ս· Ղազար· ատիկա՝ որպէս սեւեռակէտ թէ՛ նախաձեռնարկ անմերժելի մարմնի, եւ թէ ամէնէն յարդելի հեղինակութեան այս մարդին մէջ:

Ատոնց, նաեւ այլ առաջարկներու մէկտեղումով, վիճարկումով, անպայման կարելի կ'ըլլայ հասնիլ զարմանի մը դոնէ սկզբնաքայլերուն, եթէ կայ, կը կրկնեմ, ինքնաճանաչումի համարձակութիւնն ու սրբագրութեան անկեղծ փափաքը:

Հակառակ պարագային, առանց դործնականին հետամուտ ըլլալու յայտնուած ամէն մտահոգութիւն, դանգատ, նաեւ յօդուած, ճառ, քարոզ, կը մնան պարագայական, մակերեսային, թոյլ տալով որ մարդիկ ամենայն հանգստութեամբ չարունակեն դրել, տեղի ունեցաւ շարժի ցնցում, զինեալ ուժերը սահմանային արթնավիճակի մէջ կը գտնուին, համագումարեալ ներկաներ, բեմական մատուցում, արտերկիր, նախաշէն, բուժ-բոլոր, հրդեհներու դերակատարներ եւլն· եւլն·: Հոս ալ դժբախտաբար կարելի է դիւրութեամբ ցանկը երկարել:

■

●

ունեցող ծոցախոզերի պատրիարքները (օրինակ՝ «նոր ապրումներ» պատճառով հեռանալով Ամասիայի թեմից՝ Գրիգոր Աղթամարցին ընդամենը 3 տարի է նստել Կ. Պոլսի պատրիարքական աթոռին, Ներսես Ե Ամասիացին՝ 4 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 5 տարի, Ներսես Ա Կարնեցին՝ 6 տարի, Ներսես Ա Վանեցին՝ 7 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 8 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 9 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 10 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 11 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 12 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 13 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝ 14 տարի, Ներսես Ա Ամասիացին՝

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՐԿԱԽՕՂՈՒՄԸ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

«Բնութիւնը մեզ միայն բազմաթիւ բարքառներ է տուած, իսկ որ մեծ երկու գրական լեզու ունինք՝ այդ յատկապէս ազդեցեալ Հայոց անցեալ գրագէտների անհատնում ջանքի շնորհիւ է: Մեր արեւելեան գրական լեզուն արդի ձեւով իսկապէս գոյութիւն պիտի չունենար, եթէ Նալբանդեան, Նազարեան, Պատկանեան եւ ուրիշները, որոնք սկիզբն դրին այդ գրական լեզուին, աւելի ծանր մտածած լինէին իրենց գործին վրայ, եւ Հայութիւնը Ռուսիայի սահմաններից դուրս եւս տեսնէին···»:

Այս տողերը կը կարդանք Մ. Աբեղեանի դրչին տակ, 1897ին, Արարատ թերթին մէջ (1): Նոյն յօդուածին երկրորդ բաժնին մէջ՝ Աբեղեան կը կրկնէ նոյն գաղափարը աւելի մանրամասն կերպով.

«Արեւելահայերը 50-ական թուականներին կարող էին բայի ներկայ ժամանակը կրով կազմել, եւ ոչ՝ ում-ով: Չի կարելի արդարացնել արեւելահայ գրականը ստեղծողներին, որ արդէն պատրաստի գրական աշխարհաբարի կը ձեւը թողեցին եւ ընդունեցին նոր ձեւը՝ ում-ը» (2):

Պէտք է մոռնալ հոս Աբեղեանի պընդումները լեզուական «բարեփոխման» ի խնդիր, եւ ուշադրութեամբ կարդալ Աբեղեանի գրածը: Ձիշդ է առաջին հերթին՝ որ 1850-ական թուականներէն կը սկսի հետզհետէ ծաւալիլ «արեւելեան գրական լեզուն»: Դժուար է ըսել սակայն որ այդ լեզուն Նալբանդեանի, Նազարեանի եւ Պատկանեանի ստեղծումն է: Հասատական ձեւով տրուած այդ գաղափարը մաս կը կազմէ ընդհանուր մթոլորտի մը, որ դեռ քանի մը տասնամեակներ պիտի տեւէր 1897-էն ասդին, ու թերեւս ալ կը տեւէ մինչեւ այսօր, իր զանազան տարբերակներով: Աբեղեան կ'ակնարկէ «սկզբնական» չըշանի մը, որուն ընթացքին գլխաւոր իրազարձութիւններն են՝ Ի. Պատկանեանի առաջին գրական փորձերը, Նազարեանի կողմէ Փոլ եւ Վիրժինի վէպին թարգմանութիւնը (1858), եւ Հիւսիսափայլի հիմնադրումը (նոյն տարին՝ 1858), Նալբանդեանի գործակցութեամբ: Ասկէ քանի մը տարի առաջ՝ 1850-ին է որ Թիֆլիսի մէջ կը սկսէր մեր ազգի արեւելեան թեւին առաջին «աշխարհաբար» թերթը, Կաթողիկոսարանի պաշտօնական հրատարակութիւն՝ Արարատը, Գաբրիէլ Պատկանեանի խմբագրութեամբ: Այս բոլորը բաւակա՞ն են սակայն ըսելու համար որ արեւելեան գրական լեզուին «սկիզբը» դրուած է այդ հոյլ մը մտաւորականներուն կողմէ, եւ հետեւաբար՝ որ իր գոյութիւնը կը սկսի 1850-ի չուրջ: Ի՞նչ կը նշանակէ «սկիզբ» բառը հոս: Կ'ակնարկուի արեւելահայերէն աշխարհաբարի ծնունդին, բայց իրրեւ ի՞նչ, «գրակա՞ն լեզու», թէ լեզո՞ւ ընդհանրապէս: Կ'ուզէի առնուազն գոյց տալ, որ երկուքին միջեւ (մէկ կողմէ՝ աշխարհաբարը իր լեզուաբանական առկայութեամբ, բայց միւս կողմէ՝ նոյն աշխարհաբարը իրրեւ գրական լեզու) զանազանութիւնը անհրաժեշտ է:

1897ին՝ Աբեղեան չէր գիտեր տակաւին որ արեւելահայերէն գիրքեր տրուած են 1850-էն առաջ: Այդ մասին առաջին անգամ ըլլալով կը գեկուցէ Գր. Վանցեան 1906-ին (3): Ի հարկէ՝ թիւով չատ քիչ այդ գիրքերը, ու պարունակութեամբ չատ՝ աննշան հրատարակութիւններ: Բայց թուումը գիւրին է. 11 գիրք Լազարեան Ճեմարանի տպարանէն 1830-էն 1840, քանի մը հատ Շուշիի բողոքականներուն կողմէ 1832-1833-ին, եւ Սադմոսներու թարգմանութիւն մը 1843-ին (Իզմիր տպուած, նորէն բողոքական հրատարակութիւն): Այս հատորներուն պէտք է աւելցնել ի միջի այլոց՝ 1788-ին Կղէոպատրա Սարաֆեանի հրատարակած ռուսերէնէ հայերէն խօսակցական բառարանը, Բեսերբուրկի մէջ:

Ասոր դէմ՝ 1850-ին կար «արդէն պատրաստի գրական աշխարհաբար մը», արեւմտահայերէն լեզուով, ու կը ձեւով: «Պատրաստի» այն իմաստով, որ հարիւրաւոր հատորներ գրուած էին արեւմտահայերէն աշխարհաբարով, թարգմանութիւններ կատարուած էին (առաջին գրական թարգմանութիւնը՝ 1817-ին), տասնեակ հազարաւոր էջեր գրուած էին Պոլսոյ եւ Իզմիրի մամուլին ստեղծումէն իսկ առաջ, Մխիթարեաններու հրատարակած թերթերուն մէջ (1798-ին կը սկսի Տարեգիրքին հրատարակութիւնը,, 1803-ին՝ Եղանակ Բիւզանդեան թերթը), Նոր Կտակարանը թարգմանուած էր Հ. Զոհրապեանի ջանքերով: Նոյն Հ. Զոհրապեանը, 1803-ին տուած էր Աստուածաշունչի Պատմութիւն մը, աշխարհաբարով, որուն յառաջաբանին մէջ կը բանաձեւէր արդէն իսկ «գրականացման» ծրագիրը: Աչակերտներուն համար նախատեսուած ընթերցանութեան գիրքեր լոյս տեսած էին, 1824-ին Վենետիկ (Բժշկեան) 1826-ին՝ Վիէննա (Ճուխնանեան), մինչդեռ արեւելահայերէն ընթերցանութեան առաջին գիրքը կը տպուի 1853-ին:

1850-ին, նոյն Արարատ թերթին մէջ, Գ. Պատկանեան կը գրէ՝ «Դեռ եւս Թիֆլիսի այժմեան Հայք ծնած չէին որ Պոլսոյ Հայք ունէին անմահ յիշատակաց արժանի Բաղդասար Դպիր՝ հեղինակ նոր բերականութեան՝ Հայոց լեզուի պայծառացրնող ու այլ բերականութեանց սրբագրող···» (4): Պատկանեանը հոս արեւմտահայ գրական լեզուի ծնունդը կը տանի մինչեւ 18-րդ դարու կէսերը, ու այդ դարու Պոլսոյ ամենանշանաւոր գրական գործիչի աշխատանքին, իր քերականութեան եւ իր տաղերուն ընդմէջէն: Մանուկ Աբեղեանի ինչպէս Գաբրիէլ Պատկանեանի մօտ, ու առաջին պարագային՝ չատ չեշտուած կերպով, լեզուական միտքի մը ծնունդը կը վերագրուի անհատներու եւ անոնց որոշումին: Այս է հիմա երբեմն անհամեմատ ուշ եղան, այն էլ, կարեւորները՝ դասականով (վկայ՝ Աճառեանի Արմատականն ու Մալխասեանցի Բացատրականը): Հայոց լեզուի այսօրուայ բոլոր ուսուցիչները, գրեթէ առանց բացառութեան, բարձրագոյն կրթութիւն ունեն՝ աւարտել են համալսարանի կամ մանկավարժականի բանասիրական բաժինները, այնտեղ սովորել են գրաբարն ու նրա՝ դասական ուղղագրութիւնը: Բաւական է իրրեւ սկիզբ նրանց տալ ուղղագրական մի ուղեցոյց-գրքոյկ, որպէսզի արագ վերյիչեն ուսանող տարիներին սովորածը, նրան աւելացնեն նոր բառանութիւնների վերաբերող գիտելիքները եւ այդ ամէնը սովորեցնեն իրենց ընդունակ ու ընկալունակ աշակերտներին:

Ուղեցոյցի կազմումն էլ մեծ ջանքեր չի պահանջելու. որոշ սրբագրումներով եւ բառացանկի մեծ կրճատումով պէտք է վերահրատարակել Մանուկ Աբեղեանի հարազատ եղբայր Արտաշէս Աբեղեանի կազմած «Ուղղագրական բառգրքոյկը», որ «պարունակում է մօտ 10000 բառերի ցանկ եւ ուղղագրական կանոններ», ունի փոքրագիր մի ծոցատետրի ծաւալ՝ 189 էջ (Թիֆլիս, 1913· Թեհրան, 1962): Սրա սրբագրման համար պէտք է օգտագործել Սփիւռքի մեր դպրոցների դասագրքերը (Լեւոն Շանթի եւ այլոց) և նոյն Սփիւռքի հայկաբանների (Վ. Հացունի, Ա. Ղազիկեան, Շ. Նարդունի եւ ուրիշներ) ուղղագրական բնոյթի յօդուածներն ու ուսումնասիրութիւնները:

Եզրափակենք. մեր բոլոր դիտողութիւնների, առարկութիւնների ու առաջարկների մասին էլ կարող են ասել, թէ «լեզուական առոյթները ոչ-լեզուական սկզբունքներով գնահատելու փորձերը նորութիւն չեն»: Բայց քանդի արդէն համոզուեցինք, որ ուղղագրութեան խնդիրը ոչ թէ մանկավարժական կամ գիտական, այլ՝ քաղաքական խնդիր է, նոյնպէս եւ պէտք է ընդունենք, որ լեզուն ազգի ու ժողովրդի ընդհանրականութեան կարեւորագոյն եւ առաջնային յատկանիշներից է, դրանով էլ՝ համազգային հոգս ու հոգածութեան առարկայ: Այն երբեք լեզուաբանների կալուածք կամ ցանկապատուած բանջարանոց համարել չի կարելի: Եւ, թող ասածս հերետիկոսութիւն չհամարուի, յաճախ թւում է, որ ուղղագրութեան վերականգնումը պէտք է արուի խորհրդային լեզուաբանների կամ գոնէ նրանց մի մասին կամքին հակառակ, որովհետեւ նրանք ունեն պաշտօնական, մասնագիտական եւ անձնական (երբեմն՝ բոլորը միասին) նախապաշարմունքներ, որոնց ենթարկւում են կամայ եւ ակամայ:

(Յապաւումներով)

երկրորդ կէսը, որուն ուշադրութիւն պէտք է ընծայել Աբեղեանի գրածին մէջ: Անհատական որոշումն է հոս՝ լեզուի մը ծնունդին էական դերդիչը: Նալբանդեան, Նազարեան, եւ նոյն ինքը՝ Պատկանեան գործադրած են այս հաշուով իրենց կամեցողութիւնը, արեւելահայ աշխարհաբարը պատրաստելով իրրեւ գրական լեզու, երբ չատ լաւ կրնային ընտրել կը ձեւը:

Կրնա՞ն իսկապէս: Կարելի է առնուազն տարակուսիլ: Բայց հարցը, զոր կը բանամ սա պահուս՝ իրազարձութիւններուն չի վերաբերիր, որքան անոնց մեկնաբանութեան, հետեւաբար՝ տեսաբանական մօտեցումին: Ու որպէսզի յըստակ ըլլայ որ հարցը թուականներուն, իրազարձութիւններուն ու 1897-ի մարդոց գիտութեան սահմանափակութեան չի վերաբերիր, յիշեցնեմ ճիշդ նոյն հարցին մասին Հր. Աճառեանի կարծիքը. «Արեւելահայ գրական գործիչները կարող էին ընդունիլ արեւմտահայ գրական լեզուն, որ արդէն պատրաստ էր, եւ փոքր աշխատանքով յարմարցնել արեւելահայ ժողովրդի լեզուական պահանջներին: Բայց այդպէս չեղաւ: Նրանք ստեղծեցին մի ուրիշ գրական լեզու, որի հիմքը երեւանի բարբառն է եւ որի հեղինակն է համարւում Մոսկուայի Լազարեան Ճեմարանի ուսանողութիւնը···» (5): Այս տողերը լոյս կը տեսնեն Աբեղեանի գրածէն 54 տարի ետքը, երբ արդէն արեւելահայ լեզուի նախապատմութիւնը լաւ ուսումնասիրուած էր, եւ մէկու մը կողմէ, որ բոլոր տուեալները ունի իր ձեռքը որպէսզի սխալ դնահատումի չմատնուի: Եւ սակայն այս կարծիքը, թուականներու պզտիկ փոփոխութեամբ մը, չար ու նման է նախորդին: Աճառեան կ'ըսէ որ սկիզբը՝ ընտրութեան կարելիութիւն մը կար (կրնային արեւմտահայերէնը ընտրել իրրեւ գրական լեզու, փոքր չարմարեցումներով), ու արեւելեան թեւի գրական լեզուի ծնունդը կը վերագրէ վերստին որոշ չրջանակի մը, 1816-ին հիմնուած Մոսկուայի ճեմարանին:

Այս բոլոր մէկնաբանութիւնները, թուականները, վիճարկումները ցոյց կու տան որ իսկական դժուարութիւն մը կը ցցուի մեր առջեւը, երբ կը փորձենք անդրադառնալ արդի գրական հայերէնի ծագումին, աւելի ճիշդ՝ երկճիւղումի երեւոյթին, հետեւաբար՝ արեւելեան հայերէնի ծնունդին: Ո՞ւր եւ ե՞րբ ստեղծուեցաւ արեւելեան գրական լեզուն: Մոսկուայի՞ մէջ, Նազարեանի ու Նալբանդեանի օրով: Ներսիսեան Վարժարանի՞ մէջ, ուր աշտարակեցի Ներսէսին խօսուածքը կը դերակայէր իր աշակերտներու բերնին մէջ: Շուշի՞, ուր 19-րդ դարու առաջին հատորները կը տպուին արեւելահայերէն: Բայց իսկապէս «ստեղծուեցա՞ւ» այդ լեզուն, անհատներու կամ առաւելն՝ խմբակի մը ջրդումով: Պէտք է խոստովանիլ որ մեծ չփոթութիւն մը կը տիրէ: Բարի կամեցողութեամբ գինուած հեղինակները, ինչպէս Գր. Վանցեանը, ուրիչ ելք չեն գտներ այս «ստեղծագործ» յղացումներու տեսաբանական անելքին ու թուականներու յամառ հերքումէն ազատելու համար, եթէ ոչ հակոտնեայ բեւեռին դիմել, եւ ըսել որ «ժողովուրդին» ստեղծած լեզուն է ի վերջոյ, ինչ որ անչուշտ նոյնքան անհեթեթ է, քանի որ տարբեր տեսակի չփոթ մը կը մատնէ, կարծել տալով որ գրական լեզուն բարբառային խօսուածքներու անմիջական բիւրեղն է, այսինքն «բնական» լեզուի յղկուած, «զեղեցկագիտացած» տարբերակը:

Այս տեսաբանական տարուբերումը՝ «ստեղծագործ» յղացումին եւ «բնական բիւրեղ»ի տեսակէտին միջեւ կը չարունակուի մինչեւ մեր օրերը: Անոր խորքին կայ բնականաբար «գրական լեզու» ըսուածին օրինաւիճակը մտածելու դժուարութիւնը: Գրական լեզու մը առաջին հերթին ընդհանրական, կամ ընդհանրականին ձգտող լեզու մըն է: «Գիր»ը այս պարագային՝ ընդհանրացման գործիքներէն մէկն է միայն: Հինգերորդ դարու հայերէնը «գրաւոր» ըլլալուն համար չէ որ «գրական» է: Հակառակն է ճիշդը: Ընդհանրական լեզուի մը կարիքն է, որ կը ստեղծէ իր գործիքը: Իր ստեղծումէն անդին, գրական լեզու մը կրնայ վերըստին կորնչնել իր կապը ընդհանրականին հետ, կրնայ հետզհետէ անհասկնալի դառնալ ժողովուրդին, մնալ գրագէտներու, գիտուններու եւ ծիսակատարութիւններու լեզուն: Հետաքրքրականը հետեւաբար մեր հարցին համար՝ իր ծնունդի պահն է, եւ իր նախածնդեան պատմութիւնը:

Հանրագիտարանին մէջ կը կարդանք այսօր, Նազարեանի, Նալբանդեանի կամ Պատկանեանի նուիրուած յօդուածներուն մէջ, որ «ընտրած են» արարատեան դաշտի բարբառը իրրեւ հիմք գրական լեզուի, մինչդեռ բացայայտ է որ ոչի՛նչ չեն ընտրած իրենք: Իրենցմէ առաջ կար այդ «նոր լեզու»ն, որ պիտի դառնար գրական արեւելահայերէնը: Կար բարբառներէն տարրեր, ու գրաբարէն տարրեր:

Ո՞ւր կար, ժողովուրդի բերնին մէ՞ջ: Անչուշտ ո՛չ: Ու հոս է ամբողջ հարցը, ու ամբողջ դժուարութիւնը: Ժողովուրդի բերնին մէջ կային բնական լեզուները, բարբառային հատուկտոր լեզուն: Այս մասին ամէնէն պայծառ մօտեցումը ցուցաբերողը Նալբանդեանն է, որ Պռօչեանի Սոս եւ Վարդիթեր վէպին «քննադատութեան» մէջ խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ յառաջաբանի լեզուն (գրական արեւելահայերէնը), եւ ոչ թէ Աբուտարակի բարբառը: Բարբառը, կ'ըսէ Նալբանդեան, բնական երեւոյթ է, զայն խօսողը չունի «այս կամ այն ձեւը գործ դնել(ու) կամ չդնել(ու)» ազատութիւնը: Այս գաղափարն է, զոր Աբեղեան պիտի կրկնէ 1897-ին, հաւանաբար առանց Նալբանդեան կարդացած ըլլալու: «Բարբառը կերպարանագործուել է աշխարհագրական եւ քնութեան ազդեցութեան տակ», կը գրէ վերստին Նալբանդեան (6): Ու կը չարունակէ՝ «Տեղական բարբառը ազգի ընդհանուրի համար գործնական արժէք չունի եւ նոր լեզուն այս կամ այն գաւառական բարբառի տակ, դրականապէս մշակելու գաղափարը նոյնպէս ամուլ է եւ անգործնական···: Այս պատճառով, նոր լեզուն պիտի նայուի եւ մշակուի ինքնուրոյնաբար··· առանց այս կամ այն գաւառական բարբառին ստրկանալու» (7): Պռօչեանը կը գրէ երկու տարբեր լեզուներով՝ Աչտարակի բարբառը, զոր կրնանք կարդալ իրրեւ վկայութիւն, եւ «նոր լեզու»ով՝ գրական արեւելահայերէնով, եւ այս «նոր լեզու»ին գործածութիւնն է Պռօչեանի գրչին տակ, որ քննադատութեան թերթը կը դառնայ Նալբանդեանի կողմէ: Նոր լեզուն բնական բիւրեղ մը չէ, բնական լեզուի մը մշակումը չէ: Տեսաբանական դիտանկիւնէ՝ ո՛չ «արուեստական» լեզու մըն է ան անչուշտ, քանի որ գոյութիւն ունի, ո՛չ ալ «բնական» լեզու մը, քանի որ միջբարբառային բնոյթ մը ունի: Գործնական դիտանկիւնէ՝ իր գոյութիւնը չի սկսիր Նալբանդեանի ու Պռօչեանի, կամ նոյնիսկ Աբովեանի օրերէն: Նալբանդեանի հռչակաւոր տողերը հազարաւոր անգամներ մէջբերուած են, օգտագործուած են փաստելու համար սա կամ նա, բայց ոչ մէկը անդրադարձած է անոնց բուն տարողութեան, պատմական որքան տեսական իմաստով:

Կը կրկնեմ ուրեմն հիմա նոյն հարցումը. ո՞ւր կար այդ լեզուն, զոր Աբովեան, Պռօչեան եւ միւսները չէին ստեղծած, այլ ստացած էին: Ձիշդեցնեմ որ Աբովեանի անձնական տաղնապը կու գայ անկէ, որ ինք անկարող կը գտնուի ե րկար ժամանակ ընտրելու երեք հայերէններուն միջեւ, որոնք իր տրամադրութեան տակն են՝ գրաբարը, նոր հայերէնը եւ իր գաւառական բարբառը: Կ'ակնարկուի գրեթէ միշտ «հին» լեզուի ու «նոր» լեզուի պայքարին, ու մեկնաբաններու աչքէն գրեթէ միշտ կը վրիպի այն պարագան, որ Աբովեանի բուն հարցը «նոր լեզու»ի եւ «գաւառական բարբառ»ի միջեւ ընտրութիւնն էր: Ինչո՞ւ կը վրիպի գրեթէ միշտ: Որովհետեւ մեկնաբանները անկարող են ընդունելու որ «նոր լեզու»ն եւ բարբառը իրարմէ բացարձակապէս տարբեր բաներ են: Վերջին հաշուով՝ Աբովեանը կ'ընէ սխալ ընտրութիւն մը, քանի որ իր վէպը կը գրէ բարբառով, մէկ անգամէն կոր-անցնելով ընդհանրութիւնը, որ գլխաւոր, թերեւս՝ միակ յատկանիշն է գրական լեզուի մը: Ինչ որ կը նշանակէ նաեւ թէ «նոր լեզու»ն տակաւին «գրական լեզու» չէր դարձած 1840-ին: Աբովեան պարզապէս մէկ քով կը ձգէ այդ «նոր լեզու»ն, որ կարմ ու պատրաստ՝ կը սպասէր իրեն:

«Նոր լեզու»ն, այսօրուան գրական արեւելահայերէնի գրեթէ լման կառուցուածքով՝ կը կարդանք 1843-ին Իզմիր տպուած Սաղմոսարանին մէջ, նուազ մանրամասն կերպով՝ 1830-ական թուականներուն Մոսկուայի եւ Շուշիի հրատարակութիւններուն մէջ: Ո՛չ Աբովեան կար հրապարակին վրայ այդ տարիներուն, ո՛չ ալ Նազարեան: 1850-էն առաջ եւ վերջ՝ նոյն լեզուն է որ կը գրուի, հոն ուր ընդհանրականին պէտքը կը զգացուի: Զարմանալին այն է որ Սաղմոսներու լեզուին գոյութիւնը, գրարարազերծ ձեւերը վերադտնելու համար, երկու տասնամեակի պէտք ունեցան Արեւելահայերը: Նոյն աշխարհաբարն է ամէն պարագայի, որ սակայն 1850-էն առաջ՝ չէ դարձած տակաւին «գրական լեզու»: Նալբանդեան կը կոչէ զայն երբեմն «նոր լեզու», երբեմն ալ «fաղաբացիական լեզու»: Քերականա-

●▶

ՀԱՅ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

ՀԱՅՐ ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻԵԱՆ

«Քաղաքականութիւն» բառը ժամանակակից լեզուի մէջ յաճախ կ'երեւի, եւ այդ՝ այլեւայլ համատիրերու մէջ: Կը խօսինք մշակութային, տնտեսական, զեղարուեստական, նոյնիսկ եկեղեցական քաղաքականութիւններու մասին, նշանակելու համար՝ համապատասխան մարզերուն մէջ հետապնդելի նպատակներու որոշ ընտրութիւն մը եւ ըստ այնմ գործունէութիւններու կողմնորոշում մը, մեկնելով դաղափարախօսական կարգ մը նախադրեալներէ՝ լռելեայն կամ բացայայտած: Այս բոլոր պարագաներուն՝ «քաղաքականութիւն» եզրը չի վերաբերիր անպայման պետական վարչամեքենային· ընդհակառակն միշտ աւելի կ'ընդհանրանայ սովորութիւնը խօսելու՝ ոչ պետական կազմակերպութիւններու, հասարակութիւններու, հանրային կամ առանձնական, մերթ նոյնիսկ ակնառու, հեղինակաւոր անհատներու, տուեալ մարդի մը մէջ, քաղաքականութեան մասին:

Նոյնքան հեշտ չերեւիր, սակայն, լեզուական քաղաքականութեան խօսքը· եւ ոչ՝ տարազէպօրէն: Արդարեւ, եթէ արտադրիչ մեծ ընկերութիւն մը կամ հրդեհակաւոր բեմական մը՝ օրինակի համար՝ կրնան ունենալ չարժանկարի իրենց հրապարակային քաղաքականութիւնը, ի՞նչ իմաստ, մանաւանդ ի՞նչ ազդեցութիւն կ'ունենայ նման բան մը՝ երբ հարցը վերաբերի լեզուին: Լեզուի նկատմամբ պատմական փորձառութիւնը ցոյց կու տայ որ, բացի չատ եզակի պարագաներէ, լեզուներու յեղաշրջումը հետեւած է իր ուրոյն օրինաչափութիւններուն, անկախաբար՝ անհատներու կամ փոքր միաւորներու կամքէն կամ թելադրած ուղղութիւններէն, եւ թէ երբեմն միայն պետական հեղինակութիւնը կամ, ինչ ինչ հասարակութիւններու մէջ, դրեթէ անոր համազօր վարկ կամ իշխանութիւն վայելող մարմին մը յաջողած են սահմանել հուներ կամ պարտադրել ուղղութիւններ: Այլապէս, կրնան՝ անշուշտ՝ անհատ մը կամ փոքր միաւոր մը ունենալ իրենց ուրոյն լեզուական քաղաքականութիւնը – յիշենք Հ. Վարդան Հացունին, բայց, առ ի՞նչ:

Այս պատճառով՝ լեզուական քաղաքականութեան մասին խօսքը չատ դիւրաւ երկդիմի հանդամանք մը կը ստանայ, արթնցնելով թելադրանքի կասկածը՝ լեզուի բնական յեղաշրջումին վրայ պետական հսկողութեան մը, ինչ որ չի հաշտուիր ժողովրդավարութեան հետ, դէթ այն ձեւով՝ որով ասիկա կ'ըմբռնուի արեւմտեան ներկայ կարգուսարքին մէջ: Անշուշտ այստեղ ալ նախատեսուած են եւ տեղի կ'ունենան, հազուադէպօրէն թէեւ, պետական միջամտութիւններ, բայց առանց հիմնական փիլիսոփայութիւնը ուղղուած է պաշտօնականացնելու, որով եւ հանրային –գիտական կալուած դարձընելու, առօրեայ գործածական լեզուին մէջ –յաճախ համեստ խաւերու– ընդհանրացող, տիրող հանդամանք ստացող պարզումները, նորութիւնները, դարտուղումները:

Նկատի առած Սփիւռքի մեր վիճակը, պարզ է որ լեզուական քաղաքականութեան մը խօսքը չի կրնար պետական միջամտութեան մը առընչուիլ: Նոյնիսկ եթէ պահ մը ընդունէինք հայերէնի պարտադային՝ միահեծան եւ ոչ ժողովրդավար իմաստով պետական հսկողութեան մը օրինաւորութիւնը, դժուար՝ թէ ասիկա խոկոյն կիրարկելի դառնար, Սփիւռքի եւ հայրենիքի լեզուական ներկայ իրադրութեան մէջ, Սփիւռքի բովանդակ տարածքին:

Ի՞նչ կրնայ նշանակել, ուրեմն, մեր պարագային, լեզուական քաղաքականութիւն մը՝ որ հնարաւորութեան եւ առողջութեան զոյդ չնորհները վայելէ: Բայց այս հարցումին պատասխանելէ առաջ, դնենք արմատական հարցը· ինչո՞ւ լեզուական քաղաքականութիւն մը:

Նախընթաց յօդուածի մը մէջ, Հայերէնն լեզուի հարցեր եւ ազգային միութիւն խորագրուած զոր իբր զեկոյց ներկայացուցեր էի 1987–ին՝ Երեւանի Ա. Միջազգային Հայերէնագիտական Ժողովին եւ որ լոյս տեսաւ մեր մամուլի բազմաթիւ թերթերուն մէջ, լեզուական քաղաքականութեան մը անհրաժեշտութիւնը կը հիմնաւորէի սկզբունքի մը եւ նկատողութեան մը վրայ:

Սկզբունքն էր այն՝ թէ ժողովուրդի մը կամ ազգի մը միութիւնը չատ սերտ աղերս կը ներկայացնէ լեզուի միութեան հետ: Տեղը չի ներեր նոյնիսկ զոյգն չափով խորացնելու այժմ «ժողովուրդ»ի եւ «ազգ»ի իմացումները: Զանոնք ընդունինք՝ մեզի ամէնէն ընտանի, ամէնէն համաբուն իմաստով՝ որով մենք Հայերս մեզ, ցրուած՝ ի Սփիւռս աշխարհի ամէնէն տարբեր արեւներուն տակ կամ համախմբուած՝ Մայր Հայրենիքի մէջ, կը համարինք, կը դաւանինք մէկ ժողովուրդ, մէկ ազգ: Արդէն, եթէ որեւէ կասկած ըլլար այս մասին, բոլորովին աւելորդ եւ անիմաստ իսկ էր ո՛չ միայն այս յօդուածը, այլ եւ ներկայ դիտահաւաքը ինքնին: Նկատի ունենալով որ մեր պարագային ազգի սահմանումին մէջ չատ աւելի դերակշիռ դեր ունի «ծագում»ը՝ տոհմային եւ մշակութային գործօններու իր բովանդակ սարքով՝ քան պետական պատկանելիութիւնը, որեւէ ակնարկ կամ վերաբերում՝ ընդունուած, անվիճելի ազգային միաւորներու, թէեւ ունենան ասոնք իրարու մէջեւ տարբերակումներ իրենց ազգային կազմաւորման ու կազմին մէջ, ինչպէս Ֆրանսացին, Իտալացին, Գերմանացին, Աւստրիացին, Զուիցերացին եւլն., կը հայի միշտ այս բոլոր հաւաքականութիւններու քնիկ տարբին:

Յատկապէս կը յիշեմ Զուիցերացիները, քանի որ պակսելով իրենց լեզուական միութիւնը՝ կրնան իբր հակափաստ նկատուիլ մեր վարկածին: Ճիշդ է որ չկայ զուիցերական միակ լեզու մը, զուիցերերէնը մը, բայց անոր փոխարէն զուիցերացի ժողովուրդը, իր բոլոր այլալեզու տարբերով, ունի պետական պատկանելիութեան ու պետական միասնութեան ա՛յնքան ուժեղ եւ ամուր զգացողութիւն մը, որ կը ներկայանայ իրրեւ եւրոպայի ժողովուրդներէն մէկը՝ ամէնէն աւելի օժտուած ազգային միասնութեան գիտակցութեամբ: Թէ այս չէ մեր պարագան՝ յայտնի է: Բայց կարեւորագոյնը այն է՝ թէ Զուիցերացիները կը կազմեն բացառութիւն մը, քիչ բացառութիւններէն մէկը՝ մեզ հետաքրքրող կալուածին մէջ, որ կը հաստատէ կանոնը: Զուիցերացիներու հակընդդէմ պարագան կ'ընծայէ խոտալացի ժողովուրդը, որուն բարբառները չափազանց անհաւասարութեան ենթարկուած են տարբերին իրարմէ, եւ որ ապրած է դարերով՝ իր իսկ հողին վրայ՝ բաժնուած միաժամանակ պետական այլեւայլ միաւորներու մէջեւ: Նշանակալից է որ Իտալացիները, միասնական պետութեան մը չգոյութեամբ հանդերձ, մշակած են միասնական հասարակաց լեզու մը՝ որ դարերով խորհրդանշած է իրենց մշակութային եւ ազգային միութիւնը:

Կրնանք, ուրեմն, բանաձեւել սկզբունքը՝ թէ լեզուն ազգային միութեան անհրաժեշտ ազգակ մըն է, պայմանաւ որ զայն չփոխարինէ այլ կարգի նոյնքան զօրաւոր եւ ազդու գործօն մը: Ձչդենք որ հոս խնդրոյ առարկայ չեն բնաւ՝ հայ ինքնութեան համար լեզուի ծանօթութեան, ինչպէս նաեւ ազգապահպանման համար լեզուի պահպանման անհրաժեշտութեան կամ ոչ հարցերը: Լեզուն կը նկատենք գլխաւորապէս իր առարկայական դերին մէջ, իբր ազգային ինքնութեան վերաբերումի եղր, ինչպէս է պետութեան մը դրօշը, եւ ոչ թէ անհատներու կողմէ ծանօթութեան ենթակայական հարթակին վրայ:

Նկատողութիւնը՝ որմէ կը մեկնինք՝ այն է թէ, հաշուի առնելով մէկ կողմէ Սփիւռքի տարածքը ծովէ ծով, բեւեռ բեւեռ, միւս կողմէ՝ լեզուի յեղաշրջումի բնականոն ընթացքը, ակնկալելի է որ –եթէ ամէն ինչ մնայ՝ ինչպէս որ է–, որոչ ժամանակի մը ընթացքին, կարենայ հուսկ խախտիլ լեզուի այն միութիւնը՝ զոր Հայութիւնը կը պահէ տակաւին՝ ունենալով հանդերձ զրական լեզուի երկու ճիւղեր: Համոզուած եմ՝ թէ նման հեռանկար մը կրնայ աղէտաբեր դառնալ մեր ժողովուրդին համար:

Ահա՛ թէ ինչու անհրաժեշտ կը նկատեմ լեզուական քաղաքականութիւն մը: Ասիկա պիտի կայանայ ո՛չ այնքան պետական միջամտութիւններու մէջ –բայց, անշուշտ, անհրաժեշտութեան պարագային, ինչպէս՝ օրինակ՝ Հայաստանի մէջ դասական ուղղագրութեան վերադարձի առընչութեամբ–, որքան Հայրենիքի եւ Սփիւռքի լեզուական հաստատութիւններուն, հեղինակութիւններուն, մամուլին, դրողներուն միահամուռ եւ միախոհուրդ ճիւղերուն մէջ՝ տալու մեր լեզուի յառաջիկայ զարգացումներուն այնպիսի ուղղութիւն մը, գծելու այնպիսի հունմը, որ գոնէ չառաւելուն՝ զրական, այլինքն պաշտօնական լեզուի զոյգ ճիւղերուն միջեւ տարբերութիւնները, չխորացնայ հեռաւորութիւնը: Ակներեւ է ինքնին՝ որ հարցը զուտ լեզուական կամ լեզուագիտական ըլլալէ առաջ, ազգային է, ազգային գաղափարախօսութիւն մը, տեսութիւն մը կ'ենթադրէ եւ կը խարբսխուի հուսկ սա համոզումին վրայ՝ ինչպէս նշեցի արդէն՝ թէ մէկ ժողովուրդ ենք:

Տեսական դեռնի վրայ, այդ քաղաքականութիւնը պէտք է իր հանդանակը հաստատէ սա հիմնական սկզբունքներուն վրայ, որոնք ինծի կենսական կը թուին, թէեւ կարելի է, մանաւանդ թէ հարկ է վիճարկումի ենթարկել անոնց գործնական կիրարկումները՝ կարենալ հասնելու համար լեզուական համազգային քաղաքականութեան մը·

Ա.– Պէտք է ջանալ պահպանել զրական լեզուի զոյգ ճիւղերը՝ իբր ազգային հասարակաց հարստութիւն, առանց մերժելու փոխադարձ փոխառութիւններու եւ ճոխացումներու եւ առաւելագոյն մերձեցումի հնարաւորութիւնները:

Բ.– Պէտք է հաստատել անպայման բովանդակ Հայութեան համար զրեալճեւի միութիւն մը: Ասիկա կը պահանջէ, իմ կարծիքով, Հայաստանի մէջ մեսրոպեան կամ դասական ուղղագրութեան համակարգին անվարան վերականգնումը· իսկ, Սփիւռքի մէջ, Արեւմտահայերու համար՝ վերադարձը հնչադարձութեան մէջ դարձեալ դասական կամ մեսրոպեան համակարգին· միակը՝ որ կրնայ վերահաստատել ու երաշխաւորել զրեալճեւի համազգային միութիւնը, եւ որու վրայ կը հիմնուի նաեւ արեւմտահայերէնի մէջ ընթացիկ անհամար բառերու եւ անուններու զրութիւնը: Այս առընչութեամբ թէքնիք մանրամասնութիւններու համար թոյլ տրուի յղել մեր վերոյիշեալ յօդուածին:

Գ.– Պէտք է կանխարգել նորաբանութիւններու, նոր բառերու մանաւանդ, զոյգ լեզուաճիւղերուն մէջ իրարմէ անկախ եւ իրարմէ տարբեր կերպով, տարբեր իմաստներով, կերտումը եւ մուծումը:

Այս բոլորին, բայց երբորդ կէտին համար յատկապէս, անհրաժեշտ է, կը կարծեմ, լեզուական համազգային խորհուրդի մը կազմութիւնը, առանց ժամանակ կորնչցնելու, առաւելագոյն ներկայացուցչական հանդամանքով, առանց որեւէ ձեւի եւ տեսակի հաստատական կամ խմբական խորութեան:

Պիտի ուզէի՝ բարի աչխատանքի մաղթանքով կարենալ փակել այս տողերը:

ՎԵՆԵՏԻԿ

●▶

կան պետնի վրայ, եւ ուրեմն՝ լեզուաբանական իմաստով, տարբերութիւն չկայ քաղաքացիական լեզուի եւ զրական լեզուի միջեւ: Զանազանութիւնը այլ մակարդակի վրայ կը զրուի:

⁂

Նախորդող էջերուն վիճարկումը, թէեւ սեղմ ու հապճեպ կերպով տրուած, անհրաժեշտ էր սակայն ցոյց տալու համար, թէ ո՛ր ուղղութեամբ պէտք է յառաջանալ որպէսզի մէկ ու կէս զարէ ի վեր տիրող չփոթութիւնը յաղթահարուի: Անհրաժեշտ էր առաջին հերթին՝ մատնանշել էական տարբերութիւնը «բնական» եւ «քաղաքացիական» լեզուներուն միջեւ: Զրական լեզուն չի բխիր բնական լեզուներէն, բարբառներէն, այլ անմիջական չարունակութիւնն է «քաղաքացիական լեզու»ին: Արեւմտահայերէնի պարագային՝ չփոթութիւն չի տիրեր, որովհետեւ արեւմտահայ հասուածի քաղաքացիական լեզուն միանգամայն՝ հետու է զայն կազմող բարբառներէն, ու լայն համեմատութիւններով զործածուած է ան 18–րդ զարէն ի վեր: Արեւելահայերէնի պարագան չատ տարբեր է, քանի որ արեւելահայ հասուածի քաղաքացիական լեզուն նոյնքան տարածուած չէր, մինչեւ 1850՝ չատ քիչ են այդ լեզուով զբուած գիրքերը, եւ վերջապէս՝ որովհետեւ Թիֆլիսի քաղքենիութիւնը կը նախընտրէր անշուշտ ռուսերէն խօսիլ, քան թէ հայերէն, քաղաքացիակա՞ն կամ ոչ: Նալբանդեանի պայծառատեսութիւնը կարելի է բացատրել մէկ նախադասութեամբ· բացայայտ էր իրեն համար որ լեզուի «զրականացում»ը քաղաքացիական լեզուի ընդհանրացումն է:

Հետեւաբար՝ երկնիւղումի երեւոյթը 1840–ին չէ ու կը սկսի, Լազարեան կամ Ներսիսեան ճեմարաններու աչակերտներու եւ ուսուցիչներու ներգործութեամբ: Նոյնքան սխալ է սակայն այդ երկճիւղումը վերագրել բարբառային բաժանումին, արեւելեան եւ արեւմտեան ճիւղերուն միջեւ: Բարբառային բաժանումը սոյզ է ամէնէն ուշը՝ 11–րդ դարուն: 19–րդ դարուն յառաջ եկած «զրականացում»ը սակայն ժողովրդական տարբերակներուն զրառումը չէ՛, հազար ձեւով կրնամ կրկնել այս հաստատումը, այնքան էական եւ այնքան անտեսուած իրողութիւն մը կը թուի ան ինծի: Մինչեւ իսկ հայերէն լեզուի մեծագոյն մասնագէտը՝ Գ. Ջահուկեան (8) կատարեալ չփոթութեան կը մատնէ իր ընթերցողը, երբ կը զրէ՝ «Զրական լեզուն սովորաբար ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ժողովրդի խօսակցական ընդհանուր լեզուի զրաւոր եւ մշակուած վիճակը» (9): «Ընդհանուր» կը նշանակէ, արեւմտահայերէն թարգմանուած՝ «հասարակաց»: Բայց եթէ լեզու մը հասարակաց է ամբողջ ժողովուրդի մը, «զրական լեզու» մըն է արդէն իսկ, քանի որ ա՛յդ է զրական լեզուի մը, կամ աւելի ճիշդ՝ լեզուի մը «զրականացում»ին գլխաւոր յատկանիշը: Զրաւորը կամ զրականութեան իմաստով «զրական»ը միջոց են միայն դէպի ընդհանրացում: Մինչեւ այսօր՝ Նալբանդեանը լրջօրէն չէ կարդացուած:

Երկճիւղումը կը սկսի զրական լեզուի երկու տարբերակներու հաստատումէն առաջ: Կը սկսի քաղաքացիական լեզուի երկճիւղումով: Բայց եթէ կայ քաղաքացիական լեզուի երկճիւղում մը, արդեօք կը նշանակէ՞ թէ տեղ մը՝ քաղաքացիական լեզուն մի՛ էր, չեղկիեղկուած: Կա՞յ այդպիսի չեղկիեղկուած լեզու մը: Կայ անշուշտ: 17–րդ դարու քաղաքացիական հայերէնն է, այն սքանչելի լեզուն զոր կը կարդանք Յովհաննէս Հոլովի «Մեկնութիւն Սաղմոսաց» գրքին մէջ: Եղկիեղկումը տեղի կ'ունենայ աւելի յետոյ:

Պէտք է բացատրել տակաւին, թէ ինչո՛ւ 17–րդ դարէն մինչեւ 19–րդ դարու կէսերը՝ քաղաքացիական լեզուն չդարձաւ զրական լեզու, ինչու չընդհանրացաւ, չմտաւ ժողովուրդի բերնին մէջ: Այս հարցումով կը սկսի մեր զրական լեզուի երկճիւղ ծնունդին ծագումնաբանական քննարկումը: Կը ձգեմ զայն այլ առիթի:

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

---

* Ներկայ յօդուածը ամփոփում մըն է: Ձեկուցումիս լման շարադրանքը կը տպուի յառաջիկային Բազմավէպի մէջ:

(1) *Արարատ*, Էջմիածին, 1897, Սեպ.–Հոկ., էջ 431: Հր. Աճառեան, իր *Հայոց լեզուի պատմութիւն* գործին մէջ կ'անդրադառնայ Աբեղեանի յօդուածին, կը մէջբերէ վերի հատուածը, մասամբ՝ իր հաւանութիւնը հոն ըսուածին, ու յետոյ կը բնութագրէ Աբեղեանի մօտ ոչ այնքան բարեփոխումներու մոլուցքը, այլ այդ մոլուցքին մէկ ուղղութեամբ գործելը: Այս վէճը, ինչպէս նաեւ Աբեղեանի անդրադարձը լեզուներու բնականութեան կամ արուեստականութեան մասին՝ արժանի են նկատառման: Ներկայ շարադրանքին մէջ՝ ստիպուած եմ զանոնք մէկ բով ձգելու: Այսօր, երբ երկու զրական լեզուներու միացման կամ մերձացման հարցը վերստին կ'արծարծուի, աչքառու երեւոյթ է սակայն անցեալ դարու գոյացած վէճերուն եւ գործադրուած յղացքներուն այժմէականութիւնը:

(2) *Արարատ* 1897, Նոյ–Դեկ., էջ 495: Հատուածը մէջբերուած է Ս. Վ. Գիւլբուդաղեանի կողմէ, *Հայերէնի ուղղագրութեան պատմութիւն* հատորին մէջ, Երեւան,, 1972, էջ 418: Տե՛ս նաեւ անդ՝ էջ 312 եւ 348: Այս հատորը կու տայ նաեւ ուղղագրութեան փոփոխութեան պարկեշտ պատմականը:

(3) Գր. Վանցեան, *Պատմական քերականութիւն արեւելահայ լեզուի*, Թիֆլիս, 1906:

(4) *Արարատ*, 1850, թիւ 14, էջ 214:

(5) *Հայոց լեզուի պատմութիւն* Բ., Երեւան, 1951, էջ 497:

(6) Նալբանդեան, *Ամբողջական երկեր*, հատոր 4, Երեւան, 1983, էջ 251:

(7) Անդ, էջ 252:

(8) Որ 17–րդ ու 18–րդ դարերու բաղաքացիական հայերէնի տարբերակը առանձնացնողն է նաեւ (Աճառեան չըներ այդ բայը):

(9) *Հայոց լեզուի զարգացումը եւ կառուցուածքը*, Երեւան, 1969, էջ 28:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: № 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6
MARDI
6 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.400 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.400

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱԿԱՄԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ուշադրութիւն Երեւան, վերջին շաբաթներուն կատարուած, թէկուզ երբեմն խեղաթիւրուած յայտարարութիւնները Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահին եւ կարգ մը այլ պատասխանատուներու, չեն կրնար չզգաստացնել մարքերը, չիմաստ չտեղծել, մտահոգութիւններ չսփռել, եթէ նոյնիսկ մեզի կը պակսին թղթածբարին բոլոր առեղծները, որոնք կրնային թոյլ տալ աւելի ճշգրիտ եւ ամբողջական վարժիք մը յայտնել։

Բայց եւ այնպէս «բաներ մը» բուսած են, երբեմն մանաւանդ անխոհեմ եւ անխորհուրդ, հապճեպ պատասխաններ արձրուած, որոնց չենք կրնար չանդրադառնալ, եթէ չենք ուզեր կրաւորական լուռ հանդիսատեսի մը դիրքին մէջ մնալ, հակառակ Երեւանի ալ թողած այն տպաւորութեան թէ միայն այդ դերն է զոր կ'ուզէ չնորհել Սփիւռքին։

Հարցը – փափուկ – կը վերաբերի Հայաստանի նոր իշխանութեան յարաբերութիւններ հաստատելու արդիապրութեան Թուրքիոյ հետ դիւանագիտական եւ առեւտրական մարզերու մէջ։ Այս առընչութեամբ քանիցս արտայայտուած են Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Վազգէն Մանուկեան եւ ուրիշներ։ Դրացիներու հետ յարաբերութիւններ ստեղծելու սկզբունքը անառարկելի է, ներառեալ՝ Թուրքիա։ Ի դէպ, նորութիւն ալ չէ, եթէ ցարդ անոնք չէին կրնար տարուիլ ուղղակի Պետութենէ՝ Պետութիւն։

Այսօր, աւելի մարմին կ'առնէ այդ մըտաղութիւնը եւ երբ կը պատահի որ, խօսքերը դլեն անցնին մտածումները – պոնչ այդպէս կը յուսանք – դէմ յանդիման կը գտնուինք արտայայտութիւններու, որոնք ոչ միայն վիրաւորական են Սփիւռքի հայութեան – այսինքն՝ արմատախիլ արեւմտահայութեան նկատմամբ, այլեւ անխուսափելի մտահոգութիւններու ծնունդ կուտան։

Եթէ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, որպէս քաղաքական պատասխանատու դեկավար աւելի ուշադիր է մտածուած արտայայտութիւններ բանաձեւելու համար, նոյն խոհեմութիւնը ցոյց չի տար Գերագոյն Խորհուրդի Արտաքին յարաբերութեանց յանձնախումբի նախագահը՝ Դաւիթ Վարդանեան, ոչ թուրք լրագրողին, ոչ ալ հայ լրագրողին հետ խօսած ատեն։ Իր վերջին հարցազրոյցը, կատարուած Երեւանի Հ.Ց.Դ. մամլոյ դրասենեակի թղթակից՝ Արտաշէս Շահպազեանի հետ եւ որ լոյս տեսաւ Երեւանի «Ուրբաթ» շաբաթաթերթի (Հոկ· 19) եւ նոյն օրերու Սփիւռքի գաշնակցական մամուլի մէջ, չի կրնար դառն խորհրդածութեանց դուռ չբանալ։

Ի՞նչ կ'ըսէ Դաւիթ Վարդանեան Հայաստան – Սփիւռք, ապա նաեւ Հայաստան – Հայ Դատ հարցերու շուրջ։

«Թէեւ ասեմ, որ մեր ու Սփիւռքի կապը ինչ այլ կերպ եմ տեսնում։ Ես կողմ չեմ «Մէկ ազգ, մէկ հայրենիք» կարգախօսին։ Մենք իսկապէս այդպիսին պէտք է լինենք։ Ուզում եմ սխալ չհասկացուել, սակայն այդ կարգախօսը իր մէջ վտանգ է պարունակում։ Հայաստանի Հանրապետութիւնը պետական միաւոր է։ Սփիւռքն այդպիսին չէ եւ նրանց ամբողջութիւն համարելը քաղաքական տեսակէտից սխալ է։ Այդ ամբողջութիւնը պէտք է իրականացուի ներքին կապով։ Պէտք չէ, որ բոլոր դէպքերում, քաղաքական խնդիրներ լուծելիս մեզանից հանդէս գան Հայաստանն ու Սփիւռքը՝ մէկի քաղաքականութիւնը տարածուի միւսի վրայ»։

Եւ դեռ, երբ հարցումը կը վերաբերի Սփիւռքի պահանջատիրական կոմմնորոշումի «խոչընդոտ» ներկայացնելուն Թուրքիոյ հետ յարաբերութեանց մէջ, կը պատասխանէ.–

«Ո՛չ, մենք գտնում ենք, որ Սփիւռքը պարտաւոր է այդ հարցերին հետամուտ լինել, ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ՆԱ ՎՏԱՐԱՆԴԻ Է։

Ի հարկէ սա մեր ցաւն էլ է։ Հէնց ես ինքս վաղեցու զաւակ եմ։ Թուրքիան ընփիւռքին չի կարող վնաս հասցնել, իսկ մեզ կարող է։ Բացի այն, որ նա մեր հարեւանն է՝ վտանգաւոր հարեւանը եւ պէտք է մի բիչ այս առումով զգոյշ հադեակցութիւն վարել։ Այսօր աշխարհում հողային պահանջատիրութեան հարցը ընկալելի չէ։ Մէկը միւսից հող խլելու քաղաքակրթական դէպքեր կան եւ ոչ ոք չի մրտածում աշխարհը ետորից վերաձեւելու մասին։ Սփիւռքը սակայն մարդու իրաւունքների տեսանկիւնից կարող է եւ պարտաւոր է բարձրացնել այդ հարցը։ Միայն թէ նա ամէն անգամ մեզանից չպահանջի անվերապահօրէն մասնակցել այդ գործին։ Դա սխալ է։ Նմանատիպ սխալի մի օրինակ ասեմ։ Ես դէմ եմ, որ 15 բրւականի հարցը մտաւ հռչակագիր։ Հռչակագիրը անկախութեան՝ մեր եւ Ռուսաստանի յարաբերութեան հարցն էր։ Մենք կարող էինք այդ հարցին առանձին փաստաթղթով անդրադառնալ։ Գերիշխեց ետորից զգացմունքային, մակերեսային մօտեցումը, որ տիրապետում է ե՛ւ մեզանում ե՛ւ սփիւռքում»։

Քիչ անդին, Դաւիթ Վարդանեան կ'ոգեկոչէ նաեւ «Հիւրրիյէթ»ի թղթակցին հետ իր ունեցած հարցազրոյցը, չէ՞ւնայ համար.–

«Վերջերս այստեղ էր եւ ինձ հետ հարցազրոյց անցկացրեց թրքական «Հիւրրիյէթ» թերթի թղթակիցը։ Նա ասաց.– «Մի կողմ թողնենք այն հարցը (15 թուական), եղել է, թէ չի եղել, դա մեկ այլ վէճի առարկայ է։ Ձէ՞ք գտնում որ այդ կէտը հռչակագրի ոգուն ու վերնագրին հակասում է»։ Ես նրա հետ համաձայնեցի, բացատրելով, որ մարդկանց մօտ գերակշռում է զգացմունքային պահը։ Մի խօսքով ասացի այն, ինչ որ բիչ առաջ ձեզ ասացի։ Այդ կէտի հռչակագիր չմտնելուց չէր բխի, թէ Գերագոյն Խորհուրդը դէմ է 15 թիւը ընդունելուն»։

Այսքանը արդէն որոշ գաղափար մը կուտայ մտայնութեան մը մասին, որ խոտոր կը համեմատի Հայաստանի նոր վարչակարգի մեր ըմբռնումին։

Աւելի քան 60 տարիներու երկայնքին, սփիւռքեան ողջամիտ մամուլը, եւ «Յառաջ», մանաւանդ, որպէս ժառանգորդը ամբողջ սերունդի մը եւ հարազատ բանբերը արմատախիլ բազմութեանց, ողբաց եւ ձաղկեց որ Երեւան բազմած կառավարութիւնը՝ «Ամենայն Հայոց Կառավարութիւն» չէ որպէսզի տէր ըլլայ իր դատին եւ իր ժողովուրդին ցիերուցան կէսին։ Ուառնուազն չատ լեզի հեղնանք մրն է, որ անկախութեան ճամբան բռնած նոր Հայաստանը մեզի պատգամէ որ «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն» չէ, չկայ «Մէկ Հայրենիք, մէկ ազգ» ըմբռնում, մենք՝ մեր դարդով, դուք՝ ձեր դարդով։

Ընդունինք որ, թերեւս, որոշ երեւութական պատկերի մը համապատասխանէ այս սահմանումը, բայց եւ այնպէս, եթէ ճշմարտութեան մասնիկ մ'իսկ կայ, բոլոր ճշմարտութիւնները միշտ տեղին չըլլար ըսել։ Անկասկած, արտատհման նատած Հայը, որ ոչ ըրջափակումէ կը տառապի, ոչ երկրաշարժի զոհ է, խրատ չունի տալիք Երեւանի, ոչ ալ մանաւանդ դործ խանդարելու իրաւունք, երբ կը գիտակցի թէ ի՞նչ տագնապալի օրեր կ'ապրի Հայաստան եւ ինչ խոչընդոտներու կը բախի երկրին իշխանութիւնը։ Բայց եւ այնպէս, մէկ ազդ ենք, եթէ նոյնիսկ, պատմութիւնը մեզ վերածած է երկու ժողովուրդի եւ մեր «վատարանդի» ըլլալը չի նշանակեր թէ Հայաստանը մեր ա՛լ Հայրենիքը չէ։

Մեր այս բնական հակազդեցութիւնները չեն բխիր երբեք զգացական տրամադրութիւններէ եւ բոլորովին համաձայն ենք Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի հետ, երբ ան կը չեշտէ. – «Ժամանակն է, վերջապէս, լուրջ դասեր քաղել մեր պատմական դառը փորձառութիւնից, եւ յախտուն, ռոմանտիկ ազգից վերածուել սառնասիրտ, իրապաշտ, պրագմատիկ ազգի, որի իւրաքանչիւր քայլը պէտք է լինի կըշռադատուած, հիմնուած կոնկրետ ու անվրէպ հաշուարկի վրայ»։

Արդարեւ, ժամը եկած է դաս առնելու մեր պատմութենէն, չխանդավառուելու ծերակուտականի մը հոգեչահ խօսքերէն կամ բարձի թողի ըլլալիք մխիթարական բանաձեւերէ։ Այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, արդեօ՞ք հին սխալներու դիրկը պիտի չիյնանք, հաւատալով որ.– «Թուրքիան էլ այնքան դեւլիկատ կը գտնուի, ըստ երեւոյթին, ելնելով իր տնտեսական շահերից, որ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելիս քաղաքական պայմաններ չդնի» (Լ· Տէր–Պետրոսեան)։ Երանի՛ թէ։

Եւ մանաւանդ՝ պէ՛տք է այդպէս ըլլայ։ Այլ կերպ՝ անընդունելի է։ Եւ ա՛յս, ըՍփիւռքէն երեւան, ազդային արժանապատուութեան, ազգ· արժանաւորութեան հարց է։

⁂

Այս խորհրդածութիւնները, եթէ «ակամայ» որակեցինք, պատճառն այն է որ նախընտրած պիտի ըլլայինք որ առիթը տրուած չըլլար մեզի զանոնք արտայայտելու։

«Յառաջ» սկիզբէն զօրավիզ եղաւ «Ղարաբաղ» Կոմիտէին, ապա՝ ՀՀՇ–ին, եւ այսօր զօրավիզ է Հայաստանի նոր իշխանութեան, որ անպայման պէտք է յաջողի, իրաւունքը չունի ձախողելու, հակառակ իր դէմ ցցուած հազարումէկ դըժուարութեանց։ Տարբեր հեռանկար Հայաստանն ու իր տարաբախտ ժողովուրդը կըրնայ առաջնորդել այնպիսի քաղաքային վիճակի մը, որ ի դերեւ ելած կ'ըլլան նոր Հայաստանի մը մեր բոլոր յոյսերը։

Բայց, մենք կը հաւատանք վազուան այդ նոր ու լուսաւոր Հայաստանին, որ ակամայն անդին՝ աւելորդ պէտք է դարձնէ մեր այս խորհրդածութիւնները։

«Յ Ա Ռ Ա Ջ»

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Ֆուէյթի տավնապէն ի վեր երկրորդ անդամ ըլլալով փարիզ եկաւ, ուր երկուշաբթի տեսակցութիւն մը կ'ունենար նախագահ Միթերանի հետ։ Նախորդ օրը, Հիւսէյն թագաւորը տեսնուած է իրաքի արտաքին նախարարին հետ։ Այդ նոյն օրը Իրաք կ'առաջարկէր ազատ արձակել բոլոր պատանդները, եթէ Ապահովութեան Խորհուրդին 5 մշտական անդամները յանձն առնեն որեւէ պինեալ յարձակում չհատատրել Իրաքի վրայ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՔ ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ լոկ – մնջիկ փարիզ վերադարձան Պաղտատէն եւ որեւէ հանդիպում չունեցան մամուլի թղթակիցներու հետ։ Այս երեք Ֆրանսացիները «կորսուած» են իրաքեան հողամասին վրայ, երբ քննութիւն կը կատարէին Սաուտի Արաբիա, Իրաքի սահմանին վրայ։ Պաղտատ դերի բռնած է երեք Ֆրանսացիները եւ յանձնած Ֆրանսական իշխանութեանց, առանց աղմուկ հանելու, ինչ որ բաւական նպաստաւոր վերաբերում մըն է Ֆրանսայի նկատմամբ։ Պաշտպանութեան Նախարարութիւնը քննութիւն բացաւ ճշդելու համար թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ այդ զինուորականները իրաքեան հողամաս մտած են։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Ֆրանսախօս հարաւսլաւեան բացումը կատարեց Ազեքսանդրիա, կիրակի օր եւ այդ առթիւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախագահ Մուպարաքի հետ. գլխաւորաբար ծանրացած են Մոզի հարցերուն վրայ։

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի վարչապետ Վազգէն Մանուկեան մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին արձարձած է հանրապետութեան տնտեսական ու քաղաքական հրատապ հարցերը։

Հայաստանի այսօրուան իրավիճակը ընդհանուր գիծերու մէջ ներկայացնելէ ետք, վարչապետը պատասխանած է լրագրողներուն հարցումներուն։ Օրուան ամէնէն կարեւոր հարցը դարձած է բնակչութեան համար անհրաժեշտ կենսապայմաններ ստեղծելու խնդիրը։ Ընդունուած է որ թէեւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ ընկերային – տնտեսական իրավիճակը կը վատթարանայ, Հայաստանի մէջ կայունացման միտում կը նկատուի։ Անկախութեան ուղին բռնած Հայաստանը պէտք է անկախանայ նաեւ տնտեսապէս։ Այս ուղղութեամբ գործնական աշխատանք կը տարուի։

Պէտք է քաջալերել եւ ընդլայնել արտաքին տնտեսական կապերը։ Յատկապէս չեչոտուած է պետական եւ մասնաւոր ձեռնարկութեան ու հաստատակչութեան ստեղծման, մաս-

(Շար·ը Դ· էջ)

«LE MONDE» (2 – 11 – 1990)

L'ARMENIE DE VENISE

Ժան–Փիէր Փերոնսէլ–Հիւկոզ Հայկական թղթակցութիւն մը ստորագրած է Մոնտի մէջ, այցելելէ ետք Ս· Ղազար եւ հոն բացուած ցուցահանդէսը։ Պատմական հակիրճ ակնարկէ մը ետք Մխիթարեաններու վենետիկ հաստատման, կ'անցնի ներկային եւ կը նկարագրէ ինչ որ հետաքրքրութեամբ դիտած է, աւետարաններ, հին մատեաններ, կ'ակնարկէ Լորա Պայրընի եւ ընդհանրապէս Մխիթարեաններու վաստակին եւ տարած աշխատանքին։

⁂

Մոնտի նոյն թիւին «կրօնք»ի բաժնին մէջ թղթակցութիւն մը լոյս տեսած էր երուսաղէմէն, նուիրուած Թորգոմ Աբք· Մանուկեանի պատրիարքական գահակալութեան, որ տեղի ունեցաւ Հոկ· 27–ին։ Կ'անդրադառնայ նորընտիր (96րդ) պատրիարքին կենսագրականին։

ԿՈՂՈՊԱՒՏԻ ՓՈՐՁ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ

Երկուշաբթի վաղ առաւօտեան (ժամը 7·10) երբ թերթիս տնօրէնուհին խմբագրատուն կը ժամանէր, դրան առջեւ կը գտնէր ոտիկանական կառք մը։ Նախորդ օրը, կիրակի, հատանաբար ցերեկոյին ըստ դրացիներու վկայութեան, գողեր խորտակած էին խմբագրատան երկու դուռները եւ քիչ – շատ խառնած դարակ, պահարան եւայլն, առանց սակայն բան մը կարենալ տանելու։ Կը թուի որ թաղամասին եւ չէնքին մէջ յաճախակի են նման դէպքեր։

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՋԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Հայաստանի մէջ խորտակուած չղթաներու ժամանակակից շրջանի բարիքներէն ամէնէն լայն չափով օգտուողը եղաւ կրօնական մարդը: Սակայն դժուար է ըսել թէ բացուած ազատութեան շրջանը արժեւորուեցաւ տրամաբանութեան ու պատշաճութեան սահմաններուն մէջ: Ինչպէս քիչ մը ամէն տեղ, հոս եւս, դրական երեւոյթներու քով ականատես եղանք ծայրայեղութիւններու, չափազանցութիւններու, անհատասոյր դատումներու: Հատուցեալ բռմութիւններու առջեւ տասնամեակներէ ի վեր փակուած եկեղեցիներ պաշտամունքի բացուեցան, վանքեր իրենց ակերուն՝ կրօնական իշխանութեան վերազարձուեցան, գործելու անարգել ազատութիւն ունեցաւ եկեղեցին որ 70 տարի իր հօտին նման, հալածանքներու բաժակը ցմրուր քամեց: Ասոր քով, կապանքներու փշրումին վինովութիւնը կրօնքն ու կրօնականը տարու քիչ մը ամէն տեղ, կասկածի ենթարկելով Հայաստանի հանրապետութեան աշխարհականն ընդհքը:

Կայ նաեւ այս մարդին խայտարղէտ, բազմազոյն, բազմալար լրականութիւնը. կրօնական ազատութիւնը պատճառ եղաւ որ յայտնուին զանազան տեսակի, զանազան նպատակներու հետամուտ, ծանօթ ու անծանօթ ազանդներ, հոգեւոր հոսանքներ: Այլ խօսքով՝ երանգապնակ մը ուր տեղ գրաւեցին «կրօնք» բառին ամենալայն առումով ընդգրկուած բազմազան տարբերակները, ու անոնց զուգահեռ գործունէութիւններու ընդարձակ դաշտը:

Ներկայի պայմաններու մէջ, կացութիւնը քննազատելու ամէն փորձ պիտի բախի անհրաժեշտ ժողովրդավարութեան վահանին, կամ փշրուի ազատութեան հոգմազային երկանաքարերուն մէջեւ. սակայն առիթ ողջմտիկ, հաւասարակշռուած մտքերը պիտի կարենա՞յ մտքերել կարգ մը հարցականներէ, երբ յատկապէս այդ ժողովրդավարութիւնն ու ազատութիւնը միօրինակ վիճով չեն անցներ բոլոր դաշտերէն:

Այս անդրադարձումները սկիզբ կ'առնեն Հայաստանեան մամուլի երկու թիւերու մէջ. լոյս տեսած երեսմէ բոլորովին անկախ երկու էջերու համեմատութենէն. առաջինը ծանուցում մըն է, երկրորդը՝ բաց նամակ մը: Ծանուցումը որ ամէնէն յանախոհ ընթերցողին համար իսկ – երբ հաւասարակշռութիւն լսուած բան մը դեռ կը մնայ գոնէ բառարաններու մէջ – գժուարամարս կողմ մը ունի, կը վերաբերի ազատութեան սանձարձակ իրականութիւնը. մինչ բաց նամակը կուգայ անհապաղ սահմաններ դնել այդ ազատութեան:

«Երեկոյեան Երեւան»ի Օգոստոս 24-ի թիւին չորրորդ էջը հինգ սիւնակի վրայ պատկերազարդ յայտարարութիւն մը տեղ գրաւած է. հոն կ'ըսուի. – «Հայերին հրաւիրում ենք ստեղծել անյապաղելի ազգային պիտակցութիւն Մահարիչի Տմ - Սիդհի ծրագրի միջոցով»: Կայ այդ ծրագրին հիմնագիրը «Մահարիչի Մահէյ Եոգի»ի լուսանկարը որ կը ներկայացնէ մեզ ու մօրուքի առատութեան մէջ կորած երկու փակ աչքեր, որոնք մարդ չի գիտեր թէ կը զարմանա՞ն, թէ կը ծիծաղին մարդկային միամտութեան:

Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ «Հայաստանի բոլոր մեդիտացիա կատարողները» հնարաւորին չափ շուտ պէտք է սկսին ՏՄ — Սիդհի ծրագիրը, «որովհետեւ անհրաժեշտ է շտապ ներդաշնակութիւն ըստեղծել հասարակական գիտակցութեան մէջ, պարտկական ծոցում առաջացած ճրագնաժամի տարածուիլը կանխելու համար»: *Այս յատկնութեան ահազնութի՞նը մեղմելու, թէ թերահաւատները համոզելու համար, ո՛վ գիտէ, փոքր չրջանակի մը մէջ ալ կը սրուի «բարենիչ» մը. հոն նըշուած են Մահարիչիի Հայաստանի մէջ տարեցութեան բարիքները. «Հարթ անցում նոր կառավարութեան, աւելի մեծ ինքնուրոյնութիւն ու վստահութիւն, սովորականից նախընտրելի եղանակ եւ յաքերբ, նոր յոյս եւ անկեղծ յաւատեսութիւն» եւայլն, «շնորհիւ այն բանի որ Հայաստանի բնակչութեան մօտ 1%-ը տրանսցենդենտալ մեդիտացիայի միջոցով ստեղծել է ներդաշնակութիւն»:*

Գալով վերոյիշեալ բաց նամակին, ան ուղղուած է «Մունեակի»ի խմբագրութեան. հրատարակուած է Սեպտեմբեր 22-ի թիւին մէջ: Նամակը առորագրուած է Արթիկի շրջանին Փանիկ գիւղէն Պետրոս Նահապետեանի կողմէ. անոր խնդանդրացած է նոյն թերթին Թիւ 11 — 12-ին մէջ հրատարակուած «Հայաստանի կրօնական դիմագծերը» յօդուածը որուն հեղինակն է «Հայ եկեղեցական գործերի խորհուրդ»ին նախագահը՝ Մաեփան Վարդանեան: *Այդ յօդուածը յիշատակած է Փանիկ գիւղի հայ կաթոլիկ համայնքը որ փոփոք յայտնած է որպէս այդ պաշտօնապէս արձանագրուելու: Իսկ Մաեփան Վարդանեան յայտնած է թէ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ ոչ ոք տեղեկութիւն ունէր անոնց գոյութեան մասին:*

Զարմանալի գտնելով այս յայտնութիւնը, Պ. Նահապետեան 1812-էն մեկնելով ամփոփ տեղեկութիւն կը փոխանցէ վերոյիշեալ համայնքին ու անոր պատմութեան մասին: Նամակին աւարտին, անոր հեղինակը անհատասութիւն կ'արտայայտէ Վարդանեանի անգիտութեան համդէպ ու կ'ուզէ հարցում մը որ կ'ատրնչուի նիթին. ան կը գրէ. – «ինչպէ՞ս կը բացատրէք, որպէս նախագահ, որ Դեկտեմբերի 7ի ազէտալի երկրաշարժի ժամանակ հայ կաթոլիկ եկեղեցու կաթողիկոս - Պատրիարք Յովհաննէս - Պետրոս ԺԹ. Դեկտեմբերի 29-ից մինչեւ Յունուար 3 եղաւ Հայաստանում, սակայն ոչ մի թերթ այդ մասին չգրեց: Չէ՞ որ նա հայ հովուապետ է եւ ոչ թէ մահմետական կրօնապետ»:

Կրօնական խորհուրդի նախագահ մը որ կ'ըսէ թէ կ'անդիտանայ ան մը երկրին մէջ կաթոլիկ համայնքի մը գոյութիւնը. ամէն տեսակ ազատութիւններու համատարած չունչ մը որ անարգել անցք կուտայ Մահարիչիներու եւ սակայն կը դրաքննէ հայ կաթոլիկ եկեղեցին պետին Հայաստանի ազէտեալ շրջանը այցելութեան յղելը:

Իսկապէս բարդ է ու դժուար ըմբռնելի Հայաստանի ներկայ իրադրութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

- «ՅՈՒՇԵՐԴ ԳՐԵԼ ՍԿՍԱ՞Ր»...

«Համայն Հայութեան համար կենսական է որ յիշել եւ գրել չանջատուին իրարմէ: Մի՛ անջատէք գրելը՝ յիշելէ. գրեցէ՛ք, եւ եթէ չէք կրնար գրել՝ ձայնագրեցէք:

Սփիւռք մը կայ, որ կը փոխուի ամէն օր. Սփիւռք մը՝ որուն պատմութիւնը հայութեան պատմութիւնն է:

– Յարգել անցեալը, քոդ զայն յիշել ենթադրէ, ու զայն յիշելը՝ գրել մեր յուշերը կամ ձայնագրել»:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ», Փարիզ
(1986, Մարտ 11)

⁂

Եօթը տարի առաջ, 1983 Նոյեմբերի 24-ին, երբ Հանգերձ ընտանեօք ու քանի մը մտերիմ բարեկամներով բոլորուած էինք սեղանին չուրջ, ծննդեանս եօթանասնամեակը նշելու համար, կարգը հնձի եկաւ աւուր պատշաճի քանի մը խօսք ընելու: (Մէկտեղումը տարեդարձային մեկնակէտ չունէր: Որո՞ն հոգը որ եօթանասուն տարու կ'ըլլամ: Եւ ինչո՛ւ ողջունել թուական մը, որ կը վկայէ մօտալուտ բաժանումի մը մասին: Ներկաները առիթ կը փնտռեն խմբական ընթրիքներու, եւ տարեդարձ պատեհ առիթ է սեղանի մը չուրջ բոլորուելու, արեւելեան ջերմութեան մէջ քանի մը ժամ հաճոյանալու, վիճելու, դէմքեր ու դէպքեր յիշելու, տխրելու: Բոլորն ալ չեն մոռնար այս թուականը, որովհետեւ միակ առիթն է իրենց համար իր ձեռքով պատարաստած «փաչա»ն ճաշակելու: Օր առաջ որոշած են արդէն՝ թէ ի՛նչ պէտք է պահեն սեղանին վրայ ... եւ, ահաւասիկ, եկած են առուգելու թէ ամէն ինչ կարգի՞ն է, յաջողա՞ծ են ամէն մէկուն փափկաճաշակութիւնը յագեցնել):

Ձար չկար: Ամէն մէկը ձեւը պատ էր եօթանասնամեայ հիւրընկալը ողջունելու՝ իբրեւ յաւուրկ սրամտութեամբ եւ քաջքեռքով: Պէտք էր որ քանի մը բառ ալ ե՛ս ըսէի: – Գաւաթս բարձրացուցի, հանդիսաւոր լրջութիւն մը հագայ եւ ըսի.–

– «Լ՛, հիմա կրնամ ըսել որ ծերացայ: Թէեւ դուք ուրանալի մասին կը խօսիք, բայց ես զիս չեմ խաբեր ... Մօտ է փոսը, վախճանը: Եօթանասունէ ետք ապրուած ամէն մէկ օր *bonus* է, նուէր, ձրի շնորհ ... Գիտե՛մ որ շատ – շատ բանի մը տարի ունիմ ապրելիք: Գիտցէ՛ք բոլորդ ալ, որ երջանիկ մարդ մը եղայ ու երջանիկ ալ պիտի մեռնիմ: Ցաւ չզգամ որ արեւ – օր չտեսա՞ծ անցայ այս աշխարհէն: Միակ մաղթանք մը ունեցէք ինծի համար, – առողջ հոգի մտնեմ վերջին ժամերուս եւ առտուն չարթնամ ... եթէ սահմանուած է որ մեկնիմ՝ ցաւ չտամ ու ցաւ չտեսնեմ»...

Արտասանած մէն մի բառիս հետ՝ նայուածքս չէին խուսափեր ներկաներու մտածումները. բայց ես նոյն լրջութեամբ պարպեցի գաւաթս եւ ... ապատեցի ա–նոնց արձագանդին...

– Ի՞նչ է, Աստուծոյ հետ պայմանագրութի՞ւն ունիս», *բսաւ Գէորգ:*

– *Պայմանագրութիւն չունիմ, բայց կեանքը բան մը սովրեցուցած է ինծի: Ինծմէ ազկնները, անոնք որ մտքի եւ դրչի վարպետներ էին – Թէքէեան, Համասեղ, Մխիթարեան, Նարդունի, Մխաքեան, Նաւասարդեան, Սարաֆեան, Ասարոն ... – 70-էն 72-ի սահմանին վրայ ինկան: Ես ո՛չ մէկուն վաստակն ու արտկը ունիմ անչուշտ, բայց անոնք՝ ինծմէ աւելի բախտաւոր ըլլալով հանդերձ իրենց չրջապատով ու պայմաններով, ինծմէ աւելի ապրելու իրաւունք չունեցան ...*

– «Պարապ բաներ մի՛ ըսեր ... Մինչեւ ութսունն եւ ինսնաւուն ապրող մտքի եւ գրչի մարդիկ չկա՞ն ... Գրաւի կուգա՞ս որ 72-իդ ողջ պիտի ըլլաս ... Դուն մինչեւ ութսունն ապահով ճամբայ ունեցողներէն ես», *բսաւ անդիւին Նուպար:*

– *Ո՛չ, գրաւի չեմ գար. մեռնելէս ետք ի՞նչ իմաստ կ'ունենայ գրաւը շահիլս, րսի ես պաղարիւնով:*

Ու պատահեցա՛ւ որ 1983-ը, 1984-ը, 1987-ը անցնին, հասնի 1988-ը ու մենք վերատին հաւաքուինք.

«Է՛, հիմա ի՞նչ ունիս ըսելիք», *հարց տուաւ Նուպար. ինչո՞ւ վազ անցար մեռնելէ. ինչ բա՞ն մը պատահեցաւ որ միտդ փոխես»...*

– *Այո՛, ըսի, քանի մը տարիէ ի վեր Աչքն եռեւէս ինկած է որ յուշերս գրի չառած չմեկնիմ: «Յառաջ»ի Արփիկն ալ յաճախ կը պնդապատի եղեր, որ մեր մտաւորականները իրենց կեանքէն, չրջանէն ու չրջանակէն վկայութիւն մը չձգած, կը մեկնին: Գոնէ համառօտ կենսագրական մը չեն թողուր ապրողներուն ... Քանինին, քառասունին, նոյնիսկ վաթսունին հասած սերունդը, որ կը կարդայ 1890 – 1920—ական սերունդի գործերը, կ'իմանայ անուններ, սակայն առհասարակ ոչինչ գիտէ անոնց կեանքին, գործունէութեան, իրրեւ մարդու յատկանչական գիծերուն մասին, որովհետեւ մեր մէջ միշտ անտեսուած է մտքի ու գրչի մարդոց առօրեային վաւերական վկայութիւնը՝ իրենց ժամանակակիցներուն կողմէ:*

Ու գոյց տուի Աչքերին մէկ յօդուածը «Յառաջ»ի 1986—ի թիւերէն մէկուն մէջ...

⁂

Ընտանեկան մեր չարկին տակ՝ ծնողքէ գաւակ ու գաւկէ ծնողք լուռ յանձնառութիւններ կան: Ապահովաբար միայն մեր տան յատուկ երեւոյթ չէ ասիկա, բայց իրաւունք չեմ գլար պնդելու: Ինծի այնպէս թուած է միշտ, որ հակառակ հօրմէ մը ակնկալելի ծնողական գերումներ չունենալուն՝ Աչքիկ թէ Սօսի միայն թերութիւններս ու սխալներս չէ որ տեսած են, — տեսած են նաեւ բաւի չվերածուած եւ չարժումներով չարատայտուած, յաճախ նաեւ բռնկական կայծկլտումէ մը եաք մարած ու կորսուած փափաքներ, չքանելու համար ակնկալութիւններ՝ որոնց անդրադարձած եմ այն առեն միայն, երբ անոնց ընդառաջումն ու գոհացումը գտած եմ իրենց կողմէ, առանց նոյնիսկ կողմնակի արեւէ թելադրանքի...

Կրնա՞մ, այս պայմաններուն մէջ, քառասունը անց գաւկի մը սա ամէնօրեայ հետապնդումը անտեսել բոլորովին, փոյթ չէ՛ որ անձնապէս համոզուած ըլլամ թէ յուշագրութիւնը եւս գործ է, վերապրում է, ինծի համար՝ նաեւ ու մանաւանդ պատասխանատուութիւն է, որովհետեւ եօթանասունըհինգ տարու տարեցի մը կողմէ դէպի հեռուը ամէն սեւեռում առարկայականէն եւ իրականութենէն տարբեր եւրումով մը կը վերարերուի:

– «Հայրի՛կ, եօթանասունը անցար... եօթանասուն կտոր եղած ես աշխարհէ աշխարհ, երկրէ երկիր. եօթանասուն տհասակ մարդ, երկիր ու բազաբ տեսած, դէպքերու եւ դրուագներու վկայ դարձած, մտքի եւ գրչի վաստակաւոր դէմքեր ճանչցած ... Ինչո՞ւ ամէնօրեայ աշխատանքիդ նիւթ կը դառնաս հանրային, մշակութային, երբեմն նաեւ բազաքական խնդիրներ, բայց չես մտածեր յուշերդ ու տպաւորութիւններդ գրի առնել՝ յիշատակելի հիներու կամ մոռցուելու նակատագրուած անցեալի մը մասին ... Եւրոպայի, Ամերիկայի, լատին գրեթէ բոլոր ժողովուրդներու գրականութեան մէջ գրեթէ ընթացիկ երեւոյթ է կենսագրային եւ մենագրային գործերու հրատարակութիւնը, բայց մեզի բան մը անունէ դուրս – ինչպէս Մալխասն է, Ռուբէնը, Կոմս, Վրացեան եւ ուրիշներ – այսօր գրեթէ ոչ ոք ունիք այդ դաշտին մէջ: Վերջին բառասուն ու աւելի տարիներուն, գործ ու վաստակ ունեցող դէմքերու հարստութիւն մը կորսնցուցիք, բայց, ինծմէ սկսեալ, չափահաս եւ նոր սերունդներ շատ քիչ բան գիտեն, լսած կամ կարդացած են անոնց մասին, շատերը՝ քնաւ ... Հիմա, երբ իբրե՛ւ թէ հանգստեան կոչուած ես, ինչո՞ւ routine–ը կը շարունակես եւ չես փորձեր յիսունէ աւելի տարիներու վկայութիւնդ գրի առնել՝ մօտաւոր անցեալի դէմքերու եւ դէպքերու մասին, ինչպէս ըրած է, օրինակ Հրանտ Ասատուր, իր դիմանատուերներով»...*

Աչքիկի այս կարգի մեզադրանքները, անյաւտահատ պնդումները տարիներուն հետ մեծցան, բայց ես մնացի անուղղայ, մինչեւ որ հարցը տարաւ մինչեւ «Յառաջ», 1986–ին, յուշագրութեան չուրջ իր մտածումները յանձնելու համար ինծի նմանները ուշագրութեան: – Իր այդ յօդուածէն իմ կողմէ կատարուած արտագրութիւնը ընդհանուր գաղափար մը կուտայ իր մտահոգութեան մասին:

Այդ օրէն ասդին, ամէն անգամ որ համալսարանէն տուն կ'այցելէի, բարեւէն առաջ կը լսուի իր ձայնը սանդուխներուն խոկ վրայ, դեռ նստասենեակ չմտած.

– *Է՛, յուշերդ գրել սկսա՞ր»...*

Գիտէ՛ անչուշտ, որ տող մը խոկ չեմ գրած:

Գիտէ՛ նաեւ թէ ինչո՛ւ չեմ գրած:

Եւ սա պահուս, երբ գրի կ'առնեմ այս քանի մը տողը, ապահովաբար պիտի չուզէ համոզուիլ թէ իրաւունք ունիմ վարանելու, որովհետեւ յուշագրութիւնը կամ վկայութիւնը իմ մարգս չէ: Ես Մալխաս, Ռուբէն, Կոմս, Վրացեան եւ ուրիշներ չեմ...: Անոնք հայրենիք չնչած, հայրենի հող ու բարձունք չրջած, հողին աւիշ ծծած, տաղնապանքի ու փառքի օրեր ապրած, ազատագրական պայքարի մասնակից ու վկայ, ճակատագրական տարիներու վկայութեան իրաւունք ձեռք բերած մարդիկ էին, ու տուին՝ ինչ որ տեսան, ըրին, ապրեցան: Պատասխանատուութեան ի՞նչ գիտակցութիւն կոյց տուած կ'ըլլանք, գոնէնք մենակեաց ընդունելով...

Բայց իմ տատամսումի եւ վերապահութեան պատճառները չատ աւելի հեռու կ'երթան, նո՛յնքան ու աւելի նուիրական իմացումներու հետ կապ ունին: Յուշագրութիւնը պատասխանատուութի՛ւն մըն է՝ իրրե «յուշ»ի գրառումին հանդէպ վերաբերում ու կեցուածք ... Եւ պիտի ուզեմ որ առնուազն պարկեշտութիւնը ունենանք նման որեէ փորձի հանդէպ մեր պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը ի յառաջագունէ հաստատելու:

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«Հայրենիք»

LIVRES REÇUS

LES ARMENIENS
HISTOIRE D'UNE CHRETIENTE

Sous la direction de GERARD DEDEYAN

avec la participation de : *Mgr. Norvan Zakarian, Mgr. Mesrob Djourian, Pasteur Jean-Daniel Sahagian, Aïda Boudjikanian, Gérard Dédeyan, Fréderic Feydit, Dickran Kouymjian, Claude Mutafian, Anahide Ter-Minassian, Yves Ternon, Jean-Michel Thierry.*

Préface par le REVEREND PERE MICHEL RIQUET, S. J.

Ed. Privat, Toulouse, 1990.

«ՈԶՆԻՆԵՐ»ու կենսատու խայթոցներն կամ՝ կա՛նխ, պիտի չիենթ

Իշխանական մարդը դլուխը պիտի կարենար բարձրացնել նեղութիւններու ճնշումէն, ճղնաժամերու դառնութենէն, եթէ անդրադարձած չըլլար թէ իրեն տրուած է ժողովուրդին կարողութիւնը: Կամ աւելին՝ իշխանը պիտի կարենար արհամարհել սէրը, ցաւը, եթէ չդիտնար ծիծաղիլ: Հայաստանի վերջին ընտրութիւններու կեանքը ինքնակամ փորձադաշտ մը կրնար նկատուիլ այս հարցումներուն պատասխան պտնելու, եթէ չըլլար ժպիտին, ծիծաղին յարութիւնը: Անոնք եթէ բռնակալութեան երկար տասնամեակներուն պատրաստած չըլլան ժողովուրդին մէջ, փակ դռնիրու, խուլ պատերու ետին միայն, ազատութեան ոռնաձայներուն հետ իսկ յայտնուելիք արեւուն տակ. բերին ցեղին ապրելի ջիղին վկայութիւնը: Ունեցան հասցէ:

Այդ հասցէն «Ոդնիներու Թատրոն» մակդրութիւնը կը կրէր. առաջին քայլերէն իսկ անոր արձագանդները հասան մինչեւ Սփիւռք: Իսկ Հոկտեմբերին, Փարիզի հայութիւնը Հայաստանի հանդիսատեսները եղաւ, առաջինը եղաւ անոնց ծանօթացող: Երկիծանքի այս երիտասարդ թատրոնը «Գիւտան»ի թատերախումբին հրաւէրով եկաւ Փարիզ ու վեց ներկայացումով պատմեց թէ տագնապներէ, քաղաքական կեանքի հրատապ անցքերէ, պատմութիներէ տարբեր բաներ ալ կային հայաստանեան առօրեային մէջ:

«Ոդնիներ»ու երիտասարդները անկաղկած ամէնէն մօտէն հետեւողներն են երկրին անցուդարձին, եւ ոչ միայն հետեւողները: Անոնք իրենց թատրոնին առած են հակայական հայելիի մը դերը. հայելի մը, ուր որոշ ծանրութիներով, քաչքչուքներով կը ցոլանայ աշխարհը, առկայն անպայման իր ուղիղ, ճիշդ գիծերը վերապահելու համար հայելիին վրայ ինկած անհաւասարութիւններու յաջորդած ծիծաղին յորձանքով:

Հոկտեմբեր 27-ի երեկոյեան այդ տաղանդաւոր մարդիկները հանդիպում ունեցան Փարիզի հայութեան հետ, հայաստան արուարձաններէն իսկ Լէ Մուլինայի մէջ: Անոնց հայելին վերածուած էր երեսանի հեռատեսիլի պատասխն, ամբողջ օրուան մը հաղորդումներու յայտագրով: Անիկա ունէր լուրերու, լեզուական, երաժշտական ու այլ բաժիններ: Ու այդ գիւտաւոր յղացումով հայկական կեանքին գանազան տեսարանները, մտայնութիւնները – անդլերէնի դասատուն, ափիւռքահայը, երգիչը, երգչուհին, հոգեբոյժը, քաղաքական դէմքը -- ամբողջ երկու ժամ անընդմէջ, ախտորոշումի լաւագոյն միջոցները ընծայեցին քանի մը հարիւր ներկաներուն:

Պէտք է ըսել թէ «Ոդնիներ»ու գործին մէջ բացայայտօրէն գերակշիռ դիրք ունի երաժշտական մասը. ու առիթիա՝ չնորհիւ յատկապէս Վարդան Պետրոսեանի ու անպտնուազող երբեակին — Դաւիթ Մարգարեան, Եդուարդ Սողոմոնեան, Աչոտ Յարութիւնեան—: Խօսքի բաժինը որ արդիւնքն է գրեթէ ամէն օր կատարուած թարմացումի, վերամշակումի աշխատանքի մը, որոշ անհաւասարութիւններ ունի. տեղ — տեղ վախը կը ներչնչէ թէ պիտի ճապաղի կատակներու քիչ մը չատ սովորական դետնի մը վրայ, ու յանկարծ, երգիծանքը նոր էջով մը կը խառնայ, կուտայ գրեթէ դառնութեան հասնող պատկերներ. այդպէս էին Հոկտեմբեր 27-ի երեկոյթին երկու փակագիծերը ոռոմնք ներկայացուցին գետնախնձոր վաճառող մը ու հեռատեսիլի հոգերուժական հաղորդումին պատասխանատուն:

Որոշ անհարթութիւն մը կը նկատուէր խաղացողներու միջեւ. երկվեցեակ մը անուններու յաջողագոյն մասը — ու աւելի թափութիւնը -- այրերու խումբն էր. Վարդան Պետրոսեանի հետ համաքայլ ընթացքի մէջ կային Մելիք Վարդանեանը, Վահրամ Սահակեանը, Գէորգ Մինասեանը, Եդուարդ Գրիգորեանը եւ միւսները: Իսկ իրական խումբը հազիւ որոք կը յարմարցնէր այդ ընթացքին:

«Ոդնիներ»ու փարիզեան այս այցելութեան առթիւ պատրաստուած էր ճաշակաւոր ու պիտաւոր յայտագիր մըն ալ, ուր անձերու եւ ներկայացման բաժիններ եւս գրի առնուած են «ոդնիերէն»:

Այդ յայտագիրը — գրքոյկը կ'աւարտի կարճիքներու էջով մը. հոն տեղ տրուած է զանազան դէմքերու «Ոդնիներ»ու մասին կարճիքին. այդ կատակ — կարճիքներուն վերջինը կը պատկանի Գորբաչովին ու անմիջապէս անդրադարձը կը բերէ «ամէն կատակ իրականութենէ մը կը մեկնի» խօսքին:

Գորբաչով հոն կ'ըսէ «Ոդնիներ»ուն մասին.— «Մենք ի զուր էինք Հայերից զենք պահանջում, մենք պիտի այսպիսի թատրոններ հաւաքէինք: Ինչպէս շատ ճիշդ գրում էր Վլատիմիր Իլիչը, ետռուս՝ Մուսթաֆա Քէմալին ուղարկած իր նամակում՝ «այս ազգի ծիծաղը եթէ կտրենք կը նշանակէ՝ յաղթել ենք»»:

Այսօր, այդ ծիծաղին թելը կարելու բազմափորձ ջանքին դիմաց ամուր պատնէշ են «Ոդնիներ»ը:

ՇԲՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

NOUVELLE EUROPPE (*)

«LES ARMENIENS DE FRANCE FACE A LA CRISE CAUCASIENNE»

Այս խորագրին տակ Անահիտ Տէր-Մինասեան չահեկան յօդուած մը ստորագրած է «Nouvelle Europe» եռամսեայ հանդէսին մէջ (Հոկ. 1990, թիւ 3), ուր, նախ կը պարզէ գաղութի մը կազմութիւնը 20-ական թուականներուն, քաղաքական հոսանքներու դերը, այն մղձաւանջը, զոր 1915-ի ցեղասպանութիւնը ստեղծած է եւ անոր ճանաչման առընչութեամբ տարուած աշխատանքները միջազգային ատեաններու մօտ:

Ցիշելէ ետք, որ տասնամեակներու լռութենէ ետք, 1965 Ապրիլ 24-ին, առաջին անգամ ըլլալով Երեւանի մէջ կ'ոգեկոչուէր Ապրիլեան Եղեռնը, կ'անդրադառնայ այդ թուականներէն ետք ծնունդ առած ընդդիմութեան Հայաստանի մէջ (միացեալ ազգ. կուսակցութիւն), որու անդամներն ալ (մէկը՝ Պարոյր Հայրիկեան) կը ձերբակալուին: Սփիւռքի մէջ, գլխաւոր նախաձեռնողն է՝ Հ. Ց. Դ., որ Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը կը փոխարինէ հայ դատի յանձնախումբերով եւ 1967-ի 19-րդ ընդհանուր ժողովէն ետք, կը սկսի, ինչ որ կարելի է կոչել օսթ-փոլիթիք մը: Նախապատուութիւն տալով Թուրքիոյ նըկատմամբ բարոյական եւ հոդային պահանջներուն, չի քաջալերեր ընդդիմախօսները եւ հայկ. հարցին լուծումը չի փնտռեր համաչնաւար դրութեան բարեփոխման մը մէջ: Ընդհակառակն, իր վերլուծումները կը ձգտին դէպի քաղաքական իր հակառակորդներուն տեսակէտները, Սփիւռքի եւ Հայաստանի մէջ, մարմին տալու համար տեսակ մը «ազգ. ապահովութեան վարդապետութեան», որ կ'արդարացնէ կեդրոնական իշխանութիւնը: Այսինքն՝ սպառնալիքի տակ «թուրք չըլլապատման» պատճառով (Թուրքիա, Ադրբեջան), Հայաստան պէտք ունի «ռուսական վահանին», ինչ որ ալ ըլլայ Մոսկուա նստած իշխանութեան բնոյթը:

Անահիտ Տէր-Մինասեան անդրադառնալէ ետք ահաբեկչական չարժումներուն եւ զանազան «բարոյական» յաղթանակներու (1915-ի ցեղասպանութեան) Փարիզէն ժրնեւ, կը հասնի 1987-ին, երբ ազատ կ'արձակուին հայ եւ վրացի ազգայնականները եւ Պարոյր Հայրիկեան կուսակցութիւնը կը վերածէ «ազգ. ինքնորոշման Միութեան»: Այդ չրջանէն եւ մանաւանդ 1988 Փետրուարէն ետք, դէպքերը աւելի ծանօթ են եւ մանաւանդ աւելի թարմ՝ յիշողութիւններուն մէջ, Ղարաբաղ Կոմիտէի կազմութենէն երկրաչարժ եւ Կոմիտէի անդամներու ձերբակալութիւն ու ցայսօր նոր իշխանութեան մը հաստատումով:

Յօդուածին կցուած են հատուած մը Վազգէն Մանուկեանի մէկ հարցազրոյցէն Ֆրանս-Արմէնիի (նախարարապետ նչանակուելէն առաջ) եւ Հ. Ց. Դ.եան Օգս. 8-ին Երեւան կատարած յայտարարութիւնը:

**

EST ET OUEST (**)

ARMENIE 90 L'URGENCE ECOLOGIQUE

Իզապէլ Մավեան այս խորագրով յօդուած մը ստորագրած է ամսաթերթին Հոկտեմբերի թիւին մէջ:

Ինչպէս կը պարզուի խորագրէն, ան կը ծանրանայ առաւելաբար բնապահական հարցերու վրայ եւ այդ առընչութեամբ Հայաստանի պարզած մտահոգիչ պատկերին: Կը յիչէ թէ առաջին ահազանգը հընչեցնողը եղած էր Զօրի Բալայեան (1987-ին):

Այսօր, կացութիւնը կը պահանջէ որ ամիպողջաբար բնապահպանութիւնը ազգային նախապատուութեան մը վերածուի, որովհետեւ «կենսաբանական ցեղասպանութիւնը» կը սպառնայ Հայաստանի եւ ուրեմն մտահոգիչ են Վազգէն Մանուկեանի Նայիրիտի վերաբացումը նախատեսող յայտարարութիւնները:

(*) *Nouvelle Europe*, 8, rue de Penthièvre, 75008 Paris. Prix du n° 60 F.

(**) *Est et Ouest*, mensuel de l'Association d'Etudes politiques internationales, 15, avenue Raymond-Poincaré, 75116 Paris.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԻՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ
Հայագիտական Ուսումնաթերթ
Թիւ 1 — 2, 1990

Հրատարակութիւն Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ

Կ'արտապրենք հոս Գարագօչ Պօղոս Եպիսկոպոսի եւ Գէորգ Դ.ի յիշատակին նուիրուած իր գրոսթենէն հատուած մը, ուր ընդ ազօտ կը փայլի իր տեսլականը՝ մեծանուն այդ եկեղեցականներուն ձրդուող.

«Մնրագրած այդ երկուքին ալ դերեզմաններուն՝ այն խորունկ հիացումով որ կը լեցնէ հոգի, կը զգամ թէ իրապէս երանելիներ են անոնք իրենց անխոտոր համոզումներուն եւ գործուոր հաւատքին մէջ, առանց որոնց մարդ չի կրնար նպատակէտը ողջունել եւ արդարանալ մանաւանդ այն չափազանցութիւններէն՝ զորս նախապաշարում կամ կեղծիք պիտի որակէ զուցէ արդիական ըմբռնումը»:

Պատերազմի սկզբնաւորութիւնը եղեր էր. Անատոլուի Հայոց վիճակը կը ծանրանար: Երկու թեմ միայն անդլուխ էին, Սեբաստիան ու Երզնկան: Առաջինը յանձանձեց Գնել Եպիսկոպոս Գալէմքեարեան, իսկ վերջնոյն համար պոլսերնակ ո՛չ մէկ եկեղեցական յանձնառու եղաւ, գաւառի անապահովութեան պատճառաւ, բացի Սահակ Վարդապետէ, որ Պրուսայի առաջնորդութիւնը փոխանցելով Պարգեւ Վարդապետի՝ ճամբայ ելաւ Գնել Եպիսկոպոսի հետ: Երկուքին մէկ՝ անքոյթ հասան մինչեւ Սեբաստիա: Քանի մը օր յետոյ, 1914 Դեկտեմբեր 15 - 25, Ուրբաթ առաւ, Սահակ Վարդապետ հոնկէ մեկնեցաւ դէպի Երզնկա՝ իր մեկնումէն առաջ, Մուսամմէր բանտէն կանչած էր յայտնի ոճրագործ գաւառցի Նուրիի տղան Մահիրը, գործելիք սպանութեան մը ի վարձ՝ իր պատիժին ներուած ըլլալը հաղորդելով անոր: Քիւրթիւկ օղլու Հիւսեյին եւ երեք սրիկաներ կը կարգուին մեզմակից: Վարդապետը ճամբան կ'օթեւանի Հաճիկ գաւառակին պատկանող Թոփրակ անուն հայարնակ գիւղը՝ Դարբինեան Բարսեղի ագարակը, իսկ Զառայի մէջ՝ Արապեանց բնակարանը: Ի դէպ է կրկնել հոս արեւելեան ծանօթ առածը. «Ձուրը կը քանայ, թչնամին չի քնա - նար»: Առաջնորդին չուն լրտեսուած է արդէն: Վերոյիշեալ հինգ դաւադիրներուն կ'ընկերանայ վերջէն գառացի եիւզպաշը օղլու Ալի, ու խումբը կատարեալ կ'ըլլայ: Հինգշաբթի երեկոյին (Դեկտեմբեր 31), Սու Շէհիրէն անդին, «Ձօպան Թէքքէսի» կոչուած վայրը, պողոտային վրայ, կառքին մէջ նստած դիրքով՝ գընդակահար կը սպաննուի Սահակ Վարդապետ, Առաքել անուն գառացի իր Հայ կառապանին հետ, այդ հինգ դարանակալ հրոսներուն կողմէ: Գիչերն ի բուն մարմինը կը մնայ կառքին մէջ. յաջորդ օր միայն գոյժը կ'իմացուի մերձակայ Աղուանիս գիւղէն՝ որուն Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն հովանիին տակ կ'ամփոփուի տաբրաիա Հայր Սուրբը, չտեսնելով իր նոր հօտին բնաչնջումը՝ որ պիտի սկսէր իր նահատակութենէն 5 ամիս վերջ...:

Դէմի կիրակին, Սեբաստիոյ Մայր Եկեղեցին գաղտնի հոգեհանդիստ կը կատարուի, ժողովրդեան լուռ հեծկլտուքներուն մէջ: Ի՞նչ օրեր. մէկ կո՛ղմ բողոքի արդար արտայայտութիւնը, աղօթք, սուգ եւ արտասո՛ւք իսկ ըլացուած էին իր ճըշնամին ապրող Տաճկահայուն:

Ոճիրը գողութեան արդիւնք չէր, վասնզի սպանիչները ոչինչ էին յափշտակած զոհին դրամէն ու զոյքերէն (որոնք յետոյ յանձնուեցան սեբաստացնակ Օտապաշեան Տիրամօր), այլ միայն դանակով կտրած հանած էին վարդապետին յուշատետրի ու թղթապանակի ներքին գրպանը՝ պարունակութեամբ միասին: Սեբաստիա փոխադրուած գղեակներու քընննութենէն տեսնուեցաւ որ հոգած մուշտակին վրայ՝ յառաջամասերէն ու կողմամասերէն՝ հրացանի գնդակի 7 խոչոր ծակեր բացուած կային: Դիտելի է որ այս ոճիրէն երկու չաբաթ վերջ Սեբաստիա կը հասնէր Էնվէրը, որ, Սարը Ղամիչի «Ալլահ Էքպէրը» լերան վրայ ահեղ պարտութիւն մը կրելէ յետոյ՝ մոլեգին կը վերադառնար, միեւնոյն ոճրավայրէն անցնելով իր դերմանասոյր ինքնաչարժով: Քամնելի եղեռնը գործադրուած վայրկեանէն մինչեւ գիչեր՝ երթուղարձն արգիլուած էր հասարակ ճամբորդներու: Մուսամմէրի թիկնապահ յիսնապետ Ձէլալ եւ արիւնկզակ սրբանեակ Մահիր նոյն օր տեսնուեր են այդ կողմերը: Իսկ Աղուանիս գիւղի «միւտիր»ը (գործին էութեան անդիտակ), մարդասպանները հետապնդել կուտայ եւ կը յաջողի գտնել անոնց հետքը. բայց Մուսամմէր կ'աղաչարկէ անոր՝ վեր չելլել կօշիկէն...: Այսպէս, կեդրոնի հրա՛մանն էր որ կը գործադրուէր՝ իր Ազգէն սերուած հոգեւորականի մը վրայ, անոր գրպանէն գաղտնի վաւերաթուղթեր (?) ձեռք ձգելու յոյսով, վասնզի նոյն միջոցներուն Իթթիհատի գլխային համոզումն այն էր թէ Պոլսոյ Պատրիարքին «առաջնորդ»ի դիմակին տակ՝ կրօնաւորներ հոսկէ բանագնաց կ'ուղարկէր գաւառ Հայութիւնը յեղափոխելու համար!!!

(Շար. 123)

(Շար· Ա· Էջէն)

նաւորեցման (փրիվաթիզասիոն) *քաղաքականութիւնը իրագործելու կարեւորութիւնը:*

⁂

Ռ·Ա·Կ·
ՄԱՄՈՒԼԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան կեդրոնական վարչութեան որոշումով Երեւանի մէջ բացուած է Ռ·Ա·Կ· մամուլի եւ տեղեկատուութեան գրասենեակը:

Գրասենեակի հասցէն է՝ Ալավերդեան փողոց 47, հեռ·- 58-18-41, մէյջպոյային ֆաքս՝ 873 150 - 0441:

⁂

«ՀԱՔ»Ի ԱՆԴԱՄՆԵՐ
ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը չարտունակէ քննել «Հայ Ազգային Բանակ» («ՀԱԲ») կազմակերպութեան զեկավարներու եւ որոշ այլ անձերու թղթածրարը: Կատարուած քննութեամբ յանգստոր ոտնձգութիւններու դրդմաթիւ փաստեր ի յայտ բերուած են: Բացայայտուած են «ՀԱԲ» կազմակերպութեան անդամ այն անձերը, որոնք անցեալ Օգոստոս 29-ին հրազէնով սպաննած էին երեւոյթան Վ· Ալվազեանը եւ Գ· Մկրտչեանը, ծանր կերպով վիրաւորած՝ անցորդ մը: Այդ անձերը ձերբակալուած ու քրէական պատասխանատուութեան ենթարկուած են:

Առաջին քննութիւններէն ստացուած հաստատուած, դատախազութիւնը նախապէս ճշդուած երկամսեայ պահմանաժամը երկու ամիսով երկարաձգած է:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Հայ տիկին մը կ'ուզէ պրպտել տարեց անձերով, անուն, բնակութիւն:

Հեռաձայնել՝- 64 27 05 30 Եփրեմեան:

⁂

Հայ տիկին մը կ'ուզէ մանուկ դաստիարակել կուտայ:

Հեռաձայնել՝- 64 27 05 30 Սարգսեան:

JERANIAN

ŒUVRES RECENTES
ET THEMES SUR LA MUSIQUE

EXPOSITION
du 23 Octobre au 30 Novembre

GALERIE FAUBOURG SAINT-HONORE
172, rue du Faubourg Saint-Honoré
75008 PARIS 8e — 42 89 13 01

Ouvert tous les jours de 11H à 19H
(sauf Dimanche)

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՅՏ ՄԱՇԻ Պուլվար Օսմոյի Էջօլա Մասունի մանուճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լոթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԿՐԸՆՈՂԸ· - Տէր եւ Տիկին Զարուկեան ի յիշատակ իրենց չատ սիրելի զաւկին՝
Սեթօ Զարուկեանի
մահուան 20րդ տարելիցին (1970, Նոյ· 1, 21 տարեկանին) 500 Ֆր· կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ՆՈՒԷՐԻ

Արեւ Մարաիրոսեանի եւ Կրեկուար Փափազեանի ամուսնութեան (Նոյեմբեր 3, 1990) ուրախ առիթով, Գալէնեաէրեան ընտանիքը 300 Ֆր· կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (առանձ «Ցառաջ»էն):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

U. M. A. F.
organise
UNE
SOIREE DANSANTE
LE SAMEDI 17 NOVEMBRE
HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)
au profit de son action humanitaire en Arménie.

SAISON 90/91
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 18e ANNÉE

Vendredi 16 Novembre à 20 h 30
CYCLE RECITAL DE VIOLON
ROUBEN AHARONIAN
au piano
SVETLANA SAFONOVA
Bach - Beethoven - Schubert - Paganini

Exposition Arts Plastiques Vendredi 30 Novembre à 18 h
FONDS ARTISTIQUES QUATRA
Peintures - Aquarelles - Pastels
Dessins - Sculptures - Lithographies
Vernissage/Cocktail au Siège de l'Association
L'Exposition restera ouverte le Samedi 1er Décembre 1990

Samedi 16 Mars à 20 h 30
CYCLE MOZART
A l'occasion du 200e anniversaire de sa mort
Concertos pour violon et 1 - 2 - 3 pianos
Clarisse Hirzel - Annie Jodry - Svetlana Navasardian
Ani Petrossian - Raffi Petrossian
l'Ochestre Jeune Philharmonie - direction Jean-Jacques Werner

Vendredi 12 Avirl à 20 h 30
CYCLE PREMIERES AUDITIONS
Grands et Jeunes Solistes Internationaux
STEPHEN HACIKYAN - MUZA RUBACYKTE
GERARD GASPARIAN - ALEXANDRE TCHAVOUCHIAN

Vendredi 24 Mai à 20 h 30
CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE
QUATUOR CHILINGIRIAN
Haydn - Mozart - Bazil - Beethoven

PRIX DES PLACES
Loges/Orchestre 200 F - Balcon Ier 150 F - Balcon IIe 120 F
Etudiants, C.V. 60 F
CARTE FIDELITE / QUATRA/ABONNEMENT : 1000-700-500-250 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-pères - 75006 Paris Tél. 42.60.74.78

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂ ՆԵՐՈՒԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻԻՆ

ՀՐԱԻԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հոկտեմբեր 21-ի առաջին նիստին հարկաւոր մեծամասնութիւնը գոյացած չըլլալով, ընկերակցութեան Ընդհանուր Ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 18, կիրակի, ժամը 16·30-ին, նոյն օրակարգով, Հ· Բ· Ը· Միութեան Ա· Մանուկեան սրահը, ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏԻ

Կապոյտ Մաշի Պուլվար Օսմոյի Էջօլա Մասունի մանուճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Նոյեմբեր 10-ին, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14·30-ին սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ:

ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆր· Կապոյտ Մաշի Փարիզի Ա· Թաղէոսեան մանուճիւղը երկէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 11, յետ պատարագի, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին: Ապա ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը տրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներու յիշատակը Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ,
17, rue Bleue — Métro CADET

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
MARSEILLE

Samedi 10 Novembre de 22 h à l'aube
Dans les Salons de VAUFREGES
229, Ave. Léon Lachamp - Route de Cassis

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
ADISS HARMANDIAN
de Los Angeles
accompagné par l'Orchestre NAÏRI
Animation disco Terzelec

Réservation :

Centre Culturel Sahak-Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77. 84. 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne / Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

⁂

Merci de retenir cette date,
Présentation de l'ouvrage
ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN
Samedi 17 Novembre à 20 h 45
De plus amples informations seront fournies ultérieurement.
Ouvrage disponible à la M.C.A.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պարծանութեան համար·-

Հանգուցեալ Ելմաս Պարսամեանի մահուան տխուր առիթ փոխան ծաղկեպակի եկեղեցւոյ· — Պր· Նուպար Մեսրոպեան 200 Ֆր·, Տիկին Մխալիճեան 500, Տէր եւ Տիկին Մարգարեան 250, Պր· Նահապետեան 500, Տիկին Թօփսաքալեան 100 Ֆր·, Տիկին Թագուհի Ղազարեան 400 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ոսկանեան 200 Ֆր·:

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7
MERCREDI
7 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17 401

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.401

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԵԱՆ
ՎԵՐԱԴ ՁԵՒՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆՑ ՄԷՋ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿ

Նոյեմբեր 5-ին, երկուշաբթի օր, Գերագոյն Խորհուրդի լիակատար նիստին ընթացքին պատրաստուած է աշխատանքի չաթթական ծրագիրը։ Կազմուած է ժամանակաւոր յանձնախումբ մը, որ պիտի պղտի նոր Սահմանադրութեան պատրաստութեամբ եւ անոր կեանքի համար ալ սրբագրութիւններ եւ փոփոխութիւններ մտցնէ ներկայիս դեռ գործադրուող Սահմանադրութեան կարգ մը յօդուածներուն մէջ։ Յանձնախումբին մաս կը կազմեն երեսփոխաններ եւ համապատասխան մասնագէտներ։ Որոշում տրուած է նաեւ վերջ տալ կուսակցական եւ հանրային - քաղաքական կազմակերպութեանց գործունէութեան պետական բոլոր հիմնարկներու, ձեռնարկութիւններու, բարձրագոյն ուսմանց հիմնարկներու (բուհ) մէջ։

⁂

Վիճակագրական պետական Կոմիտէն կը հաղորդէ - կը չարունակուի արտադրութեան քանակներու նուազումը, հետեւանք Ադրբեջանի շրջափակման։ Օգոստոս 20-էն Սարատով - Իջեւան կազուղիի եւ Ղազախ - Իջեւան երկաթուղիի փակուիլը ազէտալի կացութիւն ստեղծած է։ Յատկապէս գժուարութիւններ ստեղծուած են նաեւ տնտեսական կապերու խախտումի, հոմքի պակասի, լրացուցիչ առարկաներու եւ նիւթերու ներածման կրճատման, ինչպէս նաեւ բնապահպանման պահանջները կիբարկուած չըլլալու պատճառաւ։ Զախտած է կարեւորագոյն արտադրութեան հետեւանքներու, բնակելի մակերեսներու, ընկերային - մշակութային նշանակութիւն ունեցող նպատակներու գործարկումը։ Նուազած է գիւղատնտեսական մթերք - ներու առաքին տեսակներու արտադրութեան եւ գնումներու ծաւալը։ Ձգնաժամային վիճակի մէջ է Հանրապետութեան սպառողական շուկան։

⁂

Ղարաբաղ ձերբակալուած Հայերը կը տարուին Շուշիի բանտը այն պատճառաւ, որ Մեհրաբանակերթի մէջ կառուցուած բանտի չէնքը 7 - 8 ամիս է կարելի չէ գործադրել դուռ ու պատուհան չըլլալու պատճառով։

⁂

Տեղական ընտրութիւններու առաջին շրջանի (Հոկտեմբեր 28) վերջնական արդիւնքները դեռ չկան, երկրորդ շրջանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 18-ին։

⁂

Նոյեմբեր 3-ին Վարդենիսի շրջանը, Ադրբեջանցիները յարձակած են գիւղերէն մէկուն վրայ՝ անասուններ գողնալու համար։ Հայեր նկատած են եւ ծայր տուած է փոխհրաձգութիւն։ Երկու Հայ վիրաւորուած է եւ ըստ կարգ մը տեղեկութիւններու, նաեւ քանի մը ադրբեջանցի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԼԻՄԻՆԵՐՈՒ աշակերտները փողոց լքած էին երկուշաբթի օր, Նոյեմբեր 5-ին եւ կրկին պիտի լքեն Նոյեմբեր 12-ին։ Փարիզի մէջ 20-էն 40 հազար կը նկատուի ցուցարարներու թիւը։ Անոնք Փլաս տ'Իթալիէն Ազգ· Ժողով դային եւ մինչեւ վերջ ոչ մէկ միջադէպ պատահած էր, երբ անխուսափելի «կատղող - խփող»ները կամ ինչպէս մկրտուած են, զուլուները, հակակշռէ դուրս տարրերը թալանի տուին խանութներ, կառքեր, ջարդուփշուր ըրին ցուցափեղկեր։ Ջանի ուսանողներու պատուիրակութիւն մը ընդունուեցաւ Ազգ· Ժողով։ Ի դէպ, այս տարի, Կրթական նախարարութիւնը առաւելագոյն պիւտճէն ունի (թէեւ նախարար Ժոսփէն 10 օրուան յետաձգում մը խնդրեց քուէարկութեան համար) նոյնիսկ աւելի բարձր է քան Պաշտպանութեան նախարարութեան եղած յատկացումները։ Ընդհանրապէս սակայն, ուսանողներու բուն ուզածը շատ յստակ չէ, ըստ կարգ լրագրողները կը վերաբերին հակիչներու պահանջին, չէնքերու բարենորոգման եւ ընդլայնումին, դրամի, եւայլն, եւայլն։ Եւ ինչպէս միշտ չարժումները ձեռք կ'առնուին քաղաքական հոսանքներու կողմէ, երբեմն ցուցարարներու մեծ մասին անտեղեակութեամբ իսկ։

ՓԱՐԻԶԻ Քիւրատները հացադուլի դիմած են երեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 6-ին, Թուրքիոյ իրենց հայրենակիցներուն վրայ ուշադրութիւն հրաւիրելու համար։ Նոյեմբեր 6-ի «Իւմանիթէ»ն մանրամասն վկայութիւններ հրատարակած էր, արձագանգելով Թուրքիայէն փախած Քիւրատ պատմածներուն։

ՏԻԿԻՆ ՏԱՆԻԷԼ ՄԻԹԵՐԱՆ Այժերիա պիտի չերթայ այցելելու համար սահրաւիներու գաղթականայանները։ Այս որոշումը արուեցաւ իրրեւ հետեւանք Մարոքի հետ արդէն լարուած յարաբերութեանց, ալ աւելի չսրելու համար զանոնք։ Այս առթիւ, անդամ մը եւս խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ Նախագահին կնոջը դերը։ Ընդհանրապէս, այդ դերը կը սահմանափակուէր բարեսիրական, կարմիր Խաչ, օգնութիւն եւայլն, եւայլն, մարզերու, մինչ Ֆրանսա - ազատութիւններ» իր հիմնած կազմակերպութեամբ, Տիկին Միթերան մարդկային իրաւունքներու պիտակին տակ բաւական հարցերով կը զբաղի, որոնք քաղաքական բնոյթ ունին։ Իր գործունէութիւնը կը չղազրգռէ Արտաքին Նախարարութիւնը, բողոքի դուռ կը բանայ ընդդիմութեան մօտ եւ կը խանգարէ Նախագահին չրջապատը, բայց, ինք լսած էր արդէն՝ «Նախագահի կինը ըլլալը պաշտօն նմը չէ»։ Նոյնիսկ, եթէ բացայայտ չէ եղած, նախագահներու կիները միշտ դեր խաղացած են, իրենց կարծիքներով, թելադրանքներով եւայլն, եւայլն։ «Թանթ Իվոննէն» սկսեալ, բոլորն ալ իրենց դրոշմը դրած են էլիզէ, ամէնէն անշուքը եղած է հաւանաբար Ժիսքար տ'Էսթէնի կինը։

ՅՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ տնտեսական վիճակը եւ մանաւանդ չուկայի տնտեսութեան անցնելու գործադրութեան ծրագիրը բաւական քննադատութեանց կը բախին, տնտեսագէտներու իսկ կողմէ, որոնք եմատական ազէտ մը կը նախատեսեն։ Կացութիւնը այնքան ծանրակշիռ է, որ Գորբաչովի երկու տնտեսական մտերիմ խորհրդատուներ՝ Շատալին եւ Պետրակով տորպեդած են ուրիշ 11 տնտեսագէտներու հետ քաց նամակ մը եմատական վարչապետութեամբ հնչեցնելու համար։ Կը չեշտեն թէ ժամանակի կորուստները անդարմանելի են եւ թէ ժողովուրդը այլեւս վստահութիւն չունի ոչ՝ իշխանութեան, ոչ ալ՝ բարեփոխումներուն։

ՌԵՄՈՆ ՕԼԻՎԷՐ, Ֆրանսական խոհանոցի մեծ վարպետներէն մէկը, որ 35 տարի վարած է համբաւաւոր «Կաան Վէֆուս»ը մեռաւ 81 տարեկանին։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵԻԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՀՈԿ· 30 / ՆՈՅ· 2)

ՄԻՆԻՍՏՐԻ ՓՈԽԱՐԷՆ ՆԱԽԱՐԱՐ

Հայաստանի մամուլի, ձայն - հեռատեսիլի հաղորդումներու եւ հրապարակային ելոյթներու մէջ վերջերս յաճախ կը դարձածուի նախարար բառը՝ մինիստր բառի փոխարէն։

Երկու եզրերուն աւելորդ զուգահեռութեան վերջ տալու նպատակով եւ նկատի առնելով բազմաթիւ հաստատութիւններու կարծիքը՝ կառավարութեան տարնթեր եզրաբանական կոմիտէն որոշած է միանիսկար եզրին փոխարէն այսուհետեւ գործածել նախարար եւ անով կազմուած բառերը։

⁂

ԱՐՑԱԽԻ ԱՐՀԱՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԿԱԽ ԵՆ

Մոսկուայի մէջ ստորագրած Խորհրդային Միութեան արհեստակցական միութիւններու 19-րդ համագումարի որոշումին համաձայն՝ ներկայիս ստեղծուող համադաշնակցութեան ամբողջական իրաւունքներով անդամներ կրնան ըլլալ, միութենական հանրապետութիւններէն բացի, նաեւ ինքնավար կազմաւորումներու արհմիութիւնները։

Այս լուրը ոգեւորութեամբ ընդունուած է Արցախի մէջ։ Այսպէս, տեղական արհմիութիւնները այլեւս կրնան ինքնուրոյն կերպով պաշտպանել իրենց աշխատաւորներուն շահերը։

Արցախի կողմէ համագումարին մասնակցած է ԼՂԻՄ-ի արհեստակցական միութեան խորհուրդի նախագահ՝ Սերգէյ Դաւթեան։

⁂

ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ՝ ԱՆԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահութեան կուսակցական կազմակերպութիւնը զգրեցուցած է իր դործունէութիւնը։

Բաւական բուռն ընթացք մը ունեցած ժողովին՝ նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան դէմ արտայայտուած է կուսակցական կազմակերպութեան պահպանման։ Ըստ իրեն Գիտութեանց կաճառը պէտք է դրսէն հանրապետութիւնը յուզող հարցերով եւ աւելի բարձր մակարդակի հասցնէ Հայաստանի պիտութիւնը՝ յանուն անոր բարգաւաճումին եւ զարգացումին։

⁂

«ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ»

Պարբերական մը եւս լոյս աշխարհ եկած է լրագրերու «տեղատարափ»ի այս օրերուն՝ «Հայկազունք»։

Տասնօրեայ նոր հանդէսը Հայկազուններու մարմնամարզական Ազգային Միութեան օրգանն է եւ կը զբաղի սկաուտական չարժման քարոզչութեամբ։

Անդրանիկ Թիւրն մէջ իր մաղթանքի խօսքը ըսած է Վազգէն Ա· Կաթողիկոսը։

⁂

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ ԴՊՐՈՑԻ ՄԷՋ

Երեւանի «Սահակ - Մեսրոպ» դպրոցին մէջ յատուկ արարողութեամբ մկրտուած են 150 աշակերտներ։ Վարժարանին ներս վերջերս ստեղծուած Հայ Մշակոյթի Ընկերակցութեան ու Ծնողաց Միութեան չանքերով իրագործուած ձեռնարկին օ-

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«FIGARO - LITTERAIRE»

LA MEMOIRE DE L'ARMENIE

«Ֆիկարօ»ի գրական յատկանիշին մէջ (Նոյեմբեր 5) Սոֆի Օպատիա համակրական տողերով կ'արտայայտուի Հայ ժողովուրդին մասին, Հրանտ Բալուեանի գրատուն այցելութեան մը ընթացքին, հոն գտնելով Հայաստանի յիշողութիւնը։ Կ'ոգեկոչէ Զօպանեանը եւ անոր կատարած դերը մեծանուն Ֆրանսացիներու մօտ, ապա Բալուեանի տարած աշխատանքը ապրուստի կողքին, գրական մարդի մէջ եւ այսօր իր այրերին Արմենուհի Բալուեանի չարունակած գրավաճառութիւնը հակառակ լեզուին նահանջին։

ՀԱՅՏԱՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

11-րդ խաղէն ետք, Գաւսպարով եւ Գարբով հաւասար կը մնան, իւրաքանչիւրը 5,5 կէտով, այս հանդիպման ալ, երկուշաբթի իրիկուն, հաւասար վերջացած ըլլալով։

ժանդակած է Հայկազուններու Խորհուրդը։ Մկրտուողներուն խաչեր նուիրած է Գիտութեան Ակադեմիան։

⁂

ՍԱԽԱՐՈՎԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Երեւանի դպրոցներէն մէկը կնքուած է ակադեմական Անդրէյ Սախարովի անունով։ Դպրոցին մէջ թանգարան մը կը ըստեղծուի մեծ մարդասէրին պիտական եւ հանրային գործունէութեան նուիրուած։

⁂

«ՍՓԻՒՌՔ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Համայնավար Երիտասարդական Միութեան (այժմ՝ Հայաստանի Երիտասարդներու Միութիւն) Կեդրոնական Կոմիտէն, Մշակոյթի Ֆոնտը եւ Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկական ընկերութիւնը ստեղծած են «Սփիւռք» ընկերութիւնը։ Անոր նպատակն է զարգացնել ու ամրապնդել կապերը արտաքին եւ ներքին Սփիւռքին հետ։

Ընկերութեան անդամներն են «Արեւիկ» մշակութային կեդրոնը, «Ասպարէզ» եւ «Դարաչիչան» երաժշտական կեդրոնները, «Մուրան» ճարտարապետական նախագծային կեդրոնը եւայլն։ Ծրագրուած է Սփիւռք ղրկել երաժշտական ու թատերական խումբեր, կազմակերպել ցուցահանդէսներ ու գրական հանդիպումներ։ Ընկերութիւնը Հայաստանի հանրութեան կը ծանօթացնէ հայ համայնքներու մշակութային ստեղծագործութիւնը։

Նկատի առնուած է նաեւ տնտեսական համագործակցութիւնը։ Արդէն բանակցութիւններ կ'ըլլան Լոնտոնի ու Ցիւրիխի հայ գործատէրերու հետ համատեղ ձեռնարկութեանց ստեղծման շուրջը։

⁂

ԿՈԶՈՒՄՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով «Հայաս-

(Շար·ք Դ· Էջ)

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԷ ՄԸ

Նոր անուններով, նոր դէմքերով ու ա-նոնց մեծ մասով նոր պաղատարներով, նոր տեսակէտներով, տարբեր դիմագիծ ունի Հայաստանի քաղաքական ասխարհը այսօր: Արժեզրկուած ու վարկաբեկուած են երէկուան դէմքերէն շատերը ու անոնց դաւանանքը: 70 տարի միահեծան իշխանութիւն վարած համայնավար գործիչներ այսօր փոքրամասնութեան վերածուած են Ուրխրդարանին մէջ, ուր կը տիրեն ժողովրդավարական կարգեր, ուր հիմնովին փոխուած են նպատակները եւ ուղղութիւնները:

Անցեալի մէկզի գրուած դէմքերէն Սուրէն Յարութիւնեանի հետ հարցազրոյցով մը «Հայաստանի Հանրապետութիւն» թերթը (Հոկտեմբեր 23) կը ջանայ պարզել անոր արժեւորումներն ու մտածումները ապագայի մասին:

Հետաքրքրական են իր արտայայտութիւնները նոր Ուրխրդարանին մասին, ուր իր պատկանած կուսակցութիւնը - Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղարն էր Սուրէն Յարութիւնեան 1988 Մայիս 21-էն 1990 Ապրիլ 8 - այսօր փոքրամասնութիւն է միայն:

Սուրէն Յարութիւնեան կ'ըսէ. - «Ինծ թուում է որ Հայաստանի Խորհրդարանը հաւաքել է թարմ գաղափարներով, ոչ ադանտարտ մտածողութեամբ ոչ բիչ թիւով հետաքրքիր մարդիկ: Կարեւոր է որ ևրա կազմում կան որակեալ իրաւաբաններ, տնտեսագէտներ, հասարակագէտներ, այսինքն՝ օրէնսդրական գործունէութեանը բանիմացութեամբ մասնակցելու ունակ մարդիկ»:

Յաջորդ հարցումը կը վերաբերի Համայնավար կուսակցութեան ապագային. ի՞նչպէս կը տեսնէ զայն անոր դէկավար դէմքերէն մէկը. «Հայաստանի կոմկուսը, ինչպէս եւ ամբողջութեամբ Խորհրդային Համայնավար Կուսակցութիւնը այժմ ոչ հեշտ ժամանակներ է ապրում: Ճգնաժամի ակունքները ոչ այսօրուայ եւ ոչ ինչիսկ երէկուայ մէջ են: Նա վաղուց է հիւանդ: Հասարակութեան մէջ ճգնաժամը յատկապէս ի յայտ եկաւ, երբ Լեռնային Ղարաբաղի իրադարձութիւնների լոյսով բացայայտուեց հանրապետութիւնում ընտեղծուած իրադրութիւնից զանգուածային անբաւարարուածութիւնը: Կուսակցական մարմինները, բոլոր մակարդակների դեկավար կադրերը պատրաստ չգտնուեցին աշխատելու նոր՝ սուր բաղաքական պայքարի պայմաններում: Երբ անհրաժեշտ էր ճշմարիտ խօսքով ու իրական գործով ձեռք բերել մարդկանց վստահութիւնը, կուսակցական, խորհրդային, տնտեսական շատ դեկավարներ հանդէս չբերեցին մարտական անհրաժեշտ որակներ, յայտնուեցին կարծես կողմնակի դերում: ... Բանն այն է որ երբանիճ վատ էին կազմակերպուած: Չէր մշակուել միասնական յստակ դիրքորոշում: ... Հաստատում եմ որ ստեղծուած իրադրութիւնում դա հեշտ չէր: Բայց համոզուած եմ որ հնարաւոր էր»:

Կուսակցութեան նախկին Ա. քարտուղարը, այսօր հանդէպ, քաղաքական հարթակին վրայ մեռեալ տառ չի նկատեր իր կազմակերպութիւնը: Ան կը հաստատէ թէ Համայնավար կուսակցութիւնը «մնայուր ու բաղաքական կարողութիւն ունի, որպէսզի գործօն ու հիմնապոյս դեր խաղայ հասունացած այն ազգային, ընկերային, տնտեսական եւ բաղաքական հիմնահարցերի լուծման գործում, որոնիճ այսօր յուզում են հանրապետութեան բնակչութեանը»:

Սուրէն Յարութիւնեան կը խոստովանի. «արդէն համոզուել ենիճ թէ միակուսակցական մենիշխանութիւնը ուր կարող է հասցնել: Եւ այսօր նման մենիշխանութիւնը վերացնելու իր տեսակի մէջ ենթբոլշեւիկեան ախտանիշերի համակցութեան ցանկացած փորձ, ինչ կազմակերպութիւնից ու շարժումներից էլ բխի, կործանարար է»:

Հարցազրոյցին վերջին մասին մէջ հարցումները կը վերաբերին ուղղակի Սուրէն Յարութիւնեանի անձին, որպէս քաղաքական դործիչ. ծանօթ է որ ան իշխանութեան գլուխ գտնուելու ամէնէն տագնապալի չրջանի մը ուր ծայր առաւ արցախեան հարցը, տեղի ունեցաւ երկրաչարժը, ապա «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին ձեւրակալութիւնը եւայլն: «Հանրապետութիւնը դեկավարելու ընթացքում ի՞նչն է, որի համար ափսոսում էք: Աւելի պարզ՝ ի՞նչն է որ չէք արել եւ ի՞նչն է որ արել էք այնպէս որ չպէտք է անէիք» *հարցումին ան ի միջի այլոց կը պատասխանէ.* - «չեմ կարող չափսոսալ որ շատ բան չեմ կարողացել իրագործել: Ես Ա. քարտուղար եմ ընտրուել, երբ հանրապետութիւնն արդէն ապրում էր համակողմանի հասարակական, բաղաքական ճգնաժամի երբ հանրապետութեան բնակչութիւնն ունեցել էր խոր անբաւարարուածութեան զգացում: ... Ցիշենիք թէ այն ժամանակ հանրահաւաքներում ինչպէս էին ընդունում կուսակցական եւ խորհրդային դեկավարներին»:

Ան որպէս դլխաւոր յաւ կը յայտնէ այն որ «չյաջողուեց լուծել դարաբաղեան ճգնաժամը»: *Իսկ այս մարդին դլխաւոր չահը կը նկատէ Յաւուկ Կոմիտէին ըստեղծումը որ* «ինչդ ուղիղ էր, դրանով էլ պէտք է ընթանայիք՝ ամրապնդելով ու ընդարձակելով Կոմիտէի իրաւունքներն ու լիազօրութիւնները»:

Սուրէն Յարութիւնեան ներկայ Խորհրդարանին մէջ երեսփոխան է. սակայն, ինչպէս կ'ըսէ հարցազրոյցին նախորդած խմբագրականը ծանօթութիւնը, «դահլիճի 8-րդ կարգի թիւ 22 աթոռը Յուլիսի 20-ից ի վեր տիրոջ կողմից զբաղեցուել է երկու անգամ՝ Հոկտեմբերի 1-ին եւ 2-ին: Այդ ընթացքում պատգամաւորը ոչ մի ելոյթ չի ունեցել»:

Ինքը, պաշտօնով Եղիպտոս դեսպանելու բացատրութիւնը կուտայ այս մասին. դեկտեմբեր դիրքէ մը փոքրամասնութեան անդամի վերածուած քաղաքական մարդու որոշ դառնութիւն ու փոխուստի փափաք մըն ալ պէ՞տք է տեսնել արդեօք այդ բացակայութեան եաին. Թէեւ Սուրէն Յարութիւնեան կ'ըսէ.- «միշտ ամենայն հրնարաւորն արել ու անելու եմ իմ ժողովրդի, իմ հայրենիքի համար: Եւ այժմ, որտեղ էլ գտնուելիս լինեմ, երբ անհրաժեշտութիւն ծագի, ամէն պահ պատրաստ եմ վերադառնալ հանրապետութիւն եւ ի բարօրութիւն նրա, ամբողջովին օգտագործել այն հնարաւորութիւնները, այն լիազօրութիւնները, որ ես կ'ունենամ»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԸ ԵՒ ՁՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ

Յովհաննէս Թումանեանը եւ զօրավար Անդրանիկը հասակակիցներ էին: Թումանեանը ծնուել էր 1869 թուին, Անդրանիկը՝ 1865-ին: Հայ ժողովրդի երկու տարբեր եւ չատ նման որդիները: Մէկն իր ժողովրդին ծառայում էր իր սրով ու խիզախութեամբ, միւսն իր խօսքի ուժով, իր ահեղ դրչով: Երկուսն էլ նոյն առաքելութիւնն էին կատարում՝ փրկում էին իրենց անպաշտպան ժողովրդին սարկաւոյմից ու բռնութիւնից: Երկուսն էլ սիրուած էին ժողովրդից, որը պնում էր նրանց յետեւից եւ նրանց հետ կապում իր փրկութիւնը:

Նրանց առաջին հանդիպումը տեղի է ունեցել 1904 թուականին, Թիֆլիսում, Յովհաննէս Թումանեանի հիւրընկալ օջախում: Առաջին իսկ հանդիպումից հասկացան իրար եւ մինչեւ իրենց կեանքի վերջը տարան այդ սէրը: Նրանք լրացնում էին մէկը միւսին՝ քննարկելով հայ ժողովրդի կեանքի ճակատագրական հարցերը:

Իր առաջին հանդիպման մասին 1904 թուին Անդրանիկը դրել է. «Առաջին տեսակցութեամբ մտերիմներ ու բարեկամներ էինիք: Մէկ ճայուածք մը բաւ էր հանկնալու եւ ճանչնալու անոր սրտի անիծ ու նկարագրին անախարտ վիճակը: Մագնիսական ուժ մը ֆաշած, կապած էր զիս իրեն աւելի սիրելու, աւելի մըտերմանալու, աւելի հիանալու ու յարգելու»:

Անդրանիկը դիտէր եւ սիրում էր արտասանել իր սիրած բանաստեղծի գործերը, անդիր դիտէր «Սասունցի Դաւիթը», «Անոյշը», «Մի կաթիլ մեղրը», ծիծաղում էր կարդալով «Քաջ Նազար»ը, իսկ «Շունն ու կատուն» համարում էր ամէնից լաւ բանաստեղծութիւնը, առանց որի դժուար է պատկերացնել մանկական դրականութիւնը:

Անդրանիկը դիտէր չատ առակներ, ասածներ, հէքեաթներ: Նրա պատմածները Թումանեանը յաճախ օգտագործում էր իր գրուածքների մէջ: Մի անդամ Անդրանիկը պատմեց մրջիւնի ու մոծակի առակի սասունական տարբերակը: Թումանեանը այն դրի առաւ, մշակեց եւ տպագրեց «Գործ» ամսագրում:

Ըստ Թումանեանի աղջիկների՝ Աչխէնի եւ Սեդայի յիշողութիւնների, Անդրանիկին յաճախ էին խնդրում գրուագներ պատմել Թուրք զաւթիչների դէմ մղած մարտերից: Սովորաբար բոլորը տեղաւորուում էին Թումանեանի տան վերնայարկում (Անդրանիկը սուրճ էր խընդրում պարտադիր մեծ զաւաթով) եւ խանդավառուած ու գրաւիչ կերպով սկսում էր իր պատմութիւնը: Միշտ չատ մարդ էր հաւաքուում: Այդ հանդիպումների մասին Թումանեանի տանը միշտ սիրով ու ջերմութեամբ էին յիշում: Անդրանիկը պատմում էր, թէ ինչպէս մի անգամ գինուած Թուրքերը չրջապատել էին իրեն: «Թուրս ֆաշեցի» եւ ամենահետաքրքրիր տեղում ընդհատում էր պատմութիւնը:

Թումանեանը, որը կլանուած լսում էր, չհամբերեց. «Խփիր, խփի՛ր» այսպէս Անդրանիկը բոլորին գարճնում էր մասնակից իր պատմութիւններին:

Շատ անգամ կատակում էին, միասին քոչարի պարում: Մի օր էլ սեղանի չուրջը Թումանեանը առաջարկեց խմել Անդրանիկի կենացը: Այդ երեկոյի մասին յիշում է Վահան Թոթովենցը՝ Անդրանիկի թիկնապահը: «Սրանից 20 տարի առաջ կար երկու նշանաւոր բան» - ասաց Թումանեանը, «Խրիմեան Հայրիկը, եւ իմ "Շունն ու կատուն" ֆսան տարի է անցել, բայց էլի երկու նշանաւոր բան կայ - իմ "Շունն ու կատուն" եւ Անդրանիկը»: Այդ լսելով Անդրանիկը ծիծաղեց եւ պատասխանեց Թումանեանին. «Կ'անցնեն տարիներ, ոչ ես կը լինեմ, ոչ էլ Թումանեանը, բայց կը լինի մի նշանաւոր բան "Շունն ու կատուն", խմենիք նրա կենացը». բոլորը ծիծաղեցին:

Թումանեանը եւ Անդրանիկը հաւասար չափով սիրում ու յարգում էին օտար ժողովուրդների պատմութիւնն ու մշակոյթը, լինի դա քիւրտ, վրացի, թէ պուլկար ժողովուրդ:

Թումանեանը հասկանում էր, որ հայ ժողովրդի աչխարհագրական դիրքը այնպիսին է, որ նա պէտք է կապ ունենայ բոլոր ժողովրդների հետ, դա պէտք է հայ ժողովրդին: Այդպէս էր մտածում եւ Անդրանիկը. «Երբ իրիկունը գլխներդ բարձին կը դնէք, որ բնաւորէ, մի բիչ մտածեցէք ձեր ազգի մասին: Այնուհետեւ մտածեցէք ձեր հարեւանի մասին, հայ լինի նա, թէ թուրք լինի, ռուս լինի, ով կ'ուզէ լինի եւ բարի մտածեցէք»: Ինչպէս արդիական են հնչում այս բառերն այսօր հայ ժողովրդի ճակատագրի լուծման հարցում:

Այդպէս էր մտածում Անդրանիկը՝ կանդնելով պուլկար ժողովրդի պաչտպանութեան կողմը, պայքարելով թուրք զաւթիչների դէմ ազատագրելով պուլկար ժողովրդին:

Որպէս երախտագիտութեան նչան պուլկարական կառավարութիւնը նրան պարգեւատրել է չքանչաններով, իսկ Վառնա քաղաքում նրա յուչարձանն է կանդնեցուել պուլկար ժողովրդի կողմից: Պուլկար ժողովուրդը նրան իր որդին է կոչում:

Այնպիսի մարդիկ, ինչպիսին Անդրանիկն էր, - գրել է Թումանեանը, ժողովրդի մէջ վստահութիւն եւ ուժ են ներչընչում, այդպիսի պաչտպաններ պէտք են ամէն մի ժողովրդի, - «Նրանիք գաւում են ժողովրդի բարօրութեան ու գոյութեան համար»:

Անդրանիկն էլ յիշում էր, թէ ինչպէս 1915 Թուի Յուլիսի 18-ին՝ մեծ դաղթի ժամանակ Թումանեանը իր աղջկայ՝ Նուարդի հետ եկաւ Էջմիածին, որպէսզի օգնեն փախստականներին, տովեալներին:

Թումանեանը եւ Անդրանիկը չատ անդամներ են հանդիպել, խօսել հայ ժողովրդի ճակատագրի, հայ մարդու բախտի մասին, ամէն մէկն իր ուժերի կարողութեամբ օգնել եւ ծառայել է իր հայրենիքին:

Մի անդամ, յիշում էր Անդրանիկը, չատ հանրածանօթ հայ դէմքեր էին հաւաքուել եւ ինքը հարցրեց, թէ ինչն է պատճառը հայ-վրացական կռուի: Երկար ժամանակ նրանք քննարկում էին այդ պրոբլեմը: Իսկ միւսը օրը Անդրանիկը եւ Թումանեանը միասին գնացին Վրաստանի արտաքին գործերի նախարար Գեգեչկորիի մօտ: Թումանեանը թարգմանութիւն էր անում: Անդրանիկը ասում էր, որ դա անիմաստ պատերազմ է երկու եղբայրական ժողովուրդների միջեւ: Գեգեչկորին չատ էր յուզուած զօրավարի խօսքերից: Նա կատարեց Անդրանիկի խնդրանքը եւ դէպի Պաթում ուղարկեց վագոններ, որ պէտք է ուտելիք եւ հագնելիք փոխադրէին Հայաստան:

Անդրանիկը չատ էր կապուած Թումանեանի հետ: Մի անդամ 1917 թ. Օդոստոսին, նա եկաւ Թիֆլիս եւ իմանալով, որ իր սիրած բանաստեղծը մեկնել է Պաթիգորսկ, գնաց նրա մօտ՝ տեսնուելու: «Մի երկու ժամ առաջ Անդրանիկը եկաւ մեզ մօտ», - գրում էր Թումանեանը Յակոբ Սահակեանին:

Վերջին անդամ Անդրանիկը 1919 թ. վեց օր մնաց Թումանեանի հիւրընկալ տանը Թիֆլիսում: Մայիսի 6-ին Թումանեանը ճանապարհեց Անդրանիկին արտասահման: Դա վերջին հանդիպումն էր:

Անդրանիկը ծանր ապրեց Թումանեանի վաղաժամ մահը, նրա համար դա ծանր հարուած էր եւ մօտ մարդու կորուստ:

Իր յիշողութիւնները Թումանեանի մասին Անդրանիկը գրել է Թումանեանի մահից յետոյ, 1923 թ. Ապրիլին. «Ան շատ ու շատ հանգիստ խղճով իջաւ գերեզման, անոր համար, որ կատարեց իր պարտականութիւնը գեղին ու հայրենիքին հանդէպ» - գրում էր Անդրանիկը:

Յաւօք սրտի, չկայ լուսանկար, որտեղ նրանք միասին լինեն:

ԻՐՄԱ ՍԱՖՐԱԶԲԵԿԵԱՆ - ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՍԱՂԻՄԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ս. ԳԷՈՐԳԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՌԱՄԼԷԻ ՀԱՅԱՊԱՏԿԱՆ ՀԱՄԱՅՈՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, տեղի ունեցաւ Ս. Գէորգի տօնակատարութիւնը Ռամլէի հայապատկան համայնքի եկեղեցւոյ մէջ: Ռամլէի Հոգեւոր Հովիւն Վ. Աճուչեան Ծ. Վրդ. Զղէանեան, որ չանք չէր խնայած եկեղեցին ներկայանալի վիճակի վերածելու, նկատի ունենալով որ տարին մէկ անդամ պատարագ կը մատուցուի հոն:

Հայեր եկած էին Երուսաղէմէն, Եաֆայէն, Ռամլէէն, Հայֆայէն եւ Նազարէթէն, ներկայ ըլլալու տայն Հոգեպարար տօնակատարութեան, եւ իրենց ուխտը մատուցանելու:

Օրուան պատարագիչն էր Մարտիրոսի Սէն - Թ'Անթուանի Հայոց Հոգեւոր Հովիւ եւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամ՝ Վաչէ Ծ. Վարդապետ Իշխանեան, որ Ս. քաղաք ժամանած էր ներկայ ըլլալու համար նորընտիր Պատրիարքի պահակալութեան հանդիսութեան: Այդ տօնակատարութեան կը նախագահէր Գերաշնորհ Եպիսկոպոս Ղաբրիպեան: Պատարագին ներկայ գտնուեցաւ նաեւ Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեանը, ընկերակցութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի, Գիւտակ Եպիսկոպոս Մուրատեանի եւ Գաւազանակիր՝ Համբարձում Վարդապետ Քէչիչեանի:

Կամիտասեան պատարագը կը դեկավարէր Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարի դպրապետ Սահակ Գալայճեան՝ երդեցողութեամբ Ժառանգաւոր քանի մը տաներու եւ մանաւանդ Եաֆայի եւ Հայֆայի Երկսեռ դպրաց դասի կարգ մը անդամներու:

Պատարագիչը քարոզ մը խօսեցաւ, ուր ներկայացուց Ս. Գէորգի կեանքը, յիչեց որ վիչապը կը խորհրդանչէ սատանան: Ս. Գէորգ՝ պայքարելով վիչապին դէմ, պայքարեցաւ մեզքի դէմ, որ իր ալլոզան անասնոց թափով կը համակէ ներկայ մարդուն կեանքը: Թելադրեց անդադրում պայքար մղել մեզքի ամէն տեսակի արտայայտութիւններուն դէմ:

Պատարագի վերջաւորութեան կատարեցաւ Հոգեհանդստեան պաչտամունք, եւ ապա մատաղի օրհնութիւն: Եղան նաեւ եկեղեցական քանի մը սպասներու նուիրատուութիւններ:

Ս. Գէորգի տօնը տաքի մը եղաւ որ իրարչէլի հայութիւնը քով - քովի գալով հոգեւոր ապրումի քանի մը հաճելի ժամեր անցընէ:

Հնդապետն այս եկեղեցին, ժամանակի մաչուէն՝ այսօր կը գտնուի ոչ նախանձելի դիրքի մը մէջ, Կը յուսանք որ նորընտիր Պատրիարքի օրով՝ վանքը պիտի դառնայ աւելի վայելուչ եւ բարեկարգ ազօթքի վայր մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Երուսաղէմ
1990 Հոկտեմբեր 22

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ՎԵՑ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ԶՈՐՍ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ ՍՏԱՑԱՆ

Հոկտեմբեր 28, կիրակի, Գիւտ Խաչի տօնակատարութիւնը չատ ուրախ եւ հոգեւոր մթնոլորտի մը մէջ անցաւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Առաւօտեան հոգեպարար երգեցողութիւնները կատարուեցան դպրաց դասին կողմէ:

Ժողովուրդը մօտակայ եւ հեռաւոր արուարձաններէն փութացած էր: Օրուան պատարագիչն էր Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, պատարագիչը «Զի Ողորմած»էն անմիջապէս յետոյ դպրութեան չորս աստիճանները չնորհեց Լէւոն Ղազարեանի, Արտա Տէօվլէթեանի, Արթիւր Մինասեանի, Խաւար Կէոլքեանի, Ռաֆֆի Աքաբրեանի եւ Պօղոս Նազարեանի, իսկ դպիր Լէւոն Ղազարեանը ուրար կը ընելու իրաւունք ստացաւ:

Սուրբ սեղանին կը սպասարկէին Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Խահակ Քահանայ Հէքիմեան եւ սարկաւագները:

«Հայր Մեր»ի ժամանակ պատարագիչ Եպիսկոպոսը հոգեչունչ քարոզ մը խօսեցաւ, ըսելով.- «Փառք Աստուծոյ Եկեղեցին այսօր օժտուեցաւ նոր դպիրներով: Ասիկա նշան մըն է եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ հոգեւոր կեանքի բարգաւաճման»: Ապա ծանրացաւ ծառայութեան ոգին վրայ եւ կոչ ըրաւ նաեւ որ հաւատացեալները քիչ մը աւելի քաջալերեն «Կոմիտաս» երգչախումբի աւտարդներ: - Երգիչներու եւ երգչուհիներու քանակը պէտք է աւելնայ, - բսաւ ան:

Պատարագէն յետոյ Ազգային Տան սրահին մէջ կոկիկ հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցաւ, ուր Նորվան Եպիսկոպոս «Ս. Գիրքը Պատկերներով» վերնագիրը կրող մէկական գիրքեր նուիրեց դպրութեան աստիճան ստացող պատանիներուն:

Բարեպատեհ գուգադիպութեամբ մը հիւրաբար քաղաքս կը գտնուէր նաեւ Ամերիկայէն քարոզիչ՝ Արամ Ա. Սարկաւագ Սահակեանը որ օրուան տօնին՝ Գիւտ Խաչի մասին հոգեչունչ քարոզով մը հանդէս եկաւ: Որմէ ետք ներկաները զոհ սրտով մեկնեցան իրենց տուները:

ԻՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

- ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ -

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, շուրջ 300 հոգիի ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դ. 100-ամեակի ձեռնարկներու չարքին երկրորդը՝ երիտասարդական տօնակատարութիւնը: Ազգային եւ յեղափոխական երգերէ կազմուած յայտագիրը վարած է ՀՕՄ-ի ամէնօրեայ մարմարայի աշակերտուհի Լ. Ներսէսեան: Զանազան կազմակերպութիւններու անդամ երիտասարդներ հանդէս եկած են մեներգներով, արտասանութիւններով: Բանախօսած են Վրէժ Ժուէի Տէրվիշեան եւ Յակոբ Ճամպազեան:

***

ՓԱՍՏԻՆԱՑԻ «Սիվիք Օսիթորիում» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 23ի երեկոյեան, հանդէս եկած է «Բերդ» մշակութային ընկերութեան պարախումբը: Հանդիսութեան բացման խօսքը ըրած է նոյն կազմակերպութեան Հայոց լեզուի եւ պատմութեան դասատու Օննիկ Հայրապետեան:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ Ազգային Առաջնորդարանին մէջ, Հոկտեմբեր 14, Արտակ Արք. Մանուկեան ընդունած է արտասահմանեան պատուիրակութիւն մը՝ գլխաւորութեամբ ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Կոմիտէի պետ՝ Կալինոովոլի: Թեմի առաջնորդը իրանահայ համայնքի կրօնական, մշակութային ու հանրային կեանքին մասին բացատրութիւններ տուած, պատասխանած է Կալինոովոլի հարցումներուն: Շուրջ մէկ ժամ տեւած տեսակցութեան ներկայ եղած են նաեւ թեմական խորհուրդիատենապետ Ա. Ներսիսեան, նոյն խորհուրդի անդամ Ժ. Ազազարեան եւ «Ալիֆ» օրաթերթի պատասխանատու՝ Ա. Ամճեան:

***

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ ուրբաթօրեայ պատարագի պատ. Հոգ. Մուսաւի, Հոկտ. 16-ին, Սուրբ Ամենափրկիչ վանքին մէջ հանդիսաւոր մը ունեցած է Իրանա - Հնդկաստանի Հայոց թեմի առաջնորդ Կորիւն Արք. Պապեանի հետ: Մաքի փոխանակութիւնները եղած են տեղւոյն հայ համայնքին առընչուող խնդիրներու շուրջ: Մուսաւի այցելած է եկեղեցին, թանգարանը եւ «Ներսէս Շնորհալի» դպրոցը:

***

ԿԼԷՆՏԷԼ Հայ Օգնութեան Միութեան Արեւմտեան Միացեալ - Նահանգներու Երկրանային Վարչութիւնը 100 հազար տոլար նուիրատուութիւն մը ստացած է «Լինա» հիմնարկութենէն, որուն նախագահն է Գրիգ Գրիգորեան: Երկրանային վարչութիւնը արդէն իսկ մշակած է ծրագիր մը, որուն իրագործումին պիտի յատկացուի ստացուած գումարը: Հայաստի բարերարը, երեք տարի առաջ, երեք միլիոն տոլարի նուիրատուութիւն մը կատարած էր նոյն կազմակերպութեան:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՑԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 7, Համազգայինի Լոս - Անճըլըսի «Գուսան» երգչախումբը հանդէս մը տուած է: Մշակոյթի ամառուան մաս կազմող այս ձեռնարկին բացումը կատարած է ՀՕՄ-ի «Սեւան» մատնաճիւղի տեղապետուհի՝ Մարօ Փափազեան: Փրոֆ. Արա Մանասի զեկավարած երգչախումբին յայտագրին մաս կազմած են կոմիտասի, Թ. Ալթունեանի ու այլ երգահաններու ստեղծագործութիւնները:

***

ԿԼԷՆՏԷԼԻ «Արզարեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է մշակոյթի ամիս յայտարարուած Հոկտեմբեր ամսուն անդրանիկ ձեռնարկը: Հոկտեմբեր 11-ի այդ երեկոյթին բացման խօսքը կատարած է Լեւոն Գասպարեան, ընդգծելով որ մշակոյթի ամսուան ընթացքին «Համազգային»ի նախաձեռնած բոլոր ձեռնարկները նուիրուած են Հ.Յ.Դ.-ի հարիւրամեակին: Օրուան բանախօսը եղած է քաղաքական գիտութեանց մանագէտ, հայկական միջազգային դպրեվի դասախօս՝ Ռոպմիկ Շերինեան: Քաղաքականութիւն եւ մշակոյթ յղացքները ու անոնց փոխ - յարաբերութիւնը արծարծող դասախօսութեան ընթացքին, Ռ. Շերինեան մասնաւորապէս կեդրոնացած է հայկական մշակութային կեանքին ներս Հ.Յ.Դ.-ի բերած օժանդակութեան, ներգրաւման եւ առանձնած դերին վրայ: Գործադրուած զեղարուեստական յայտագրին իր մասնակցութիւնը բերած է Կլէնտէլի Համազգայինի մանուճիւղի «Այոյլ» երգչախումբը՝ զեկավարութեամբ Յովիկ Գասպարեանի:

***

ՊՈՍԹՐՆԻ «Պայքար» չէնքի ներքնասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 19, դասախօսած է Մոնրէալէն՝ Մանուէլ Քէօսէեան, նիւթ ունենալով Մովսէս Խորենացի պատմաղիրը: Թէքէեան Մշակութային Միութեան վարչութեան ատենապետին եւ Ղեւոնդ Վարդապետ Սամուրեանի ելոյթներէն յետոյ բանախօսը յատկապէս չէշտը դրած է «Հայոց Պատմութեան» ազգապահպանման արժէքին վրայ:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 15, տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դ. հարիւրամեակին առթիւ Արմենիա Երիտասարդական Միութեան կազմակերպած հայ երաժշտութեան վտառօնը: Ժողովրդային, ազգային եւ յեղափոխական երգերով հանդէս եկած են «Կիլիկիա», «Արզարա-

ՄԵՔՈՒԱՆՔ

Հոկտեմբեր 25, Հինգշաբթի, ժամը 18·30-ին Շարվիէօյի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Ազգային Տան ձիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ թաղմութիւն մը լեցուած էր հրաւիրեալներու ներկայութեամբ, որոնց մեծ բեմին վրայ իրենց տեղերը գրաւած էին Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթ. Քհնյ. Տէրտէրեան, Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեան, Պր. Արիստակէս Խաչատուրեան, Շարվիէօյի քաղաքապետը, Փօն - Տը - Շէրիւի քաղաքապետը, Գրեմիէօյի երեսփոխանը, Ինթօնիի քաղաքապետը, եկեղեցւոյ պլխաւոր բարերար Պր. Ձիպրայէլ Պահատուրեան, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ պատուակալ նախագահ Պր. Սեպուհ Սարեան, Տեսիւնէն Պր. Մեսրոպ Պայանդրեան, Լիոնի վարչութեան ատենապետ՝ Միշէլ Կազարեան եւ Վանէսեան, Շարվիէօյի Ս. Նշան եկեղեցւոյ պատուակալ նախագահ՝ Պր. Աշոտ Ազէկեան, եւայլն, եւայլն:

Նախ ներկաներուն բացատրութիւն տրուեցաւ այսօրուան հաւաքոյթին մասին, Պր. Լեւոն Թէրզեանի կողմէ եւ անկէ յետոյ խօսք տրուեցաւ տեղւոյն հոգեւոր հովիւ՝ Վրթ. Քհնյ. Տէրտէրեանի, Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, Շարվիէօյի քաղաքապետին եւ Գրեմիէօյի երեսփոխանին, որոր յաջորդեց Պր. Սեպուհ Սարեան իր կողմէ ունենալով ատենապետ Պր. Արիստակէս Խաչատուրեան ու անոր աշխատութեան պատմականը ըրաւ եւ իր խօսքերը վերջացնելէ վերջ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի կողմէ արտօնուած Պր. Սեպուհ Սարեան Շեվալիէ որ Մերիթ Նահանջոնալ շքանշանը ենթակային կուրծքին դրաւ եւ բարեմաղթութիւններ ըրաւ:

Պր. Արիստակէս Խաչատուրեան նախ Ֆրանսայի Կառավարութեան Նախագահին եւ ներկայ բոլոր ժողովուրդին իր չնորհակալութիւնները յայտնեց, ըսելն յուշանուէրներ եւ ծաղկեպսակներ տրուեցաւ ի փոխարէն տասնեւհինգ տարուան բարւոք եկեղեցասիրական ծառայութեան:

Ժողովուրդը հիւրասիրուեցաւ ատենապետ Պր. Արիստակէս Խաչատուրեանի կողմէ, մինչեւ ուշ ժամանակ հաճելի մթնոլորտի մէջ:

պատ» եւ «Նոր Արաքս» նուագախումբները: Երիտասարդական Միութեան անունով խօսք առած է Մելիք Փուչիճեան, որ վերահաստատած է Երիտասարդութեան յանձնառութիւնը «Դէպի երկիր» պատգամին:

***

ԳՈՐՏՈՊԱՑԻ մէջ հանդիսաւոր կերպով նշուած է ՀՕՄ-ի հիմնադրութեան 80-ամեակը: Սեպտեմբեր 28-ին, «Լա Թափերնա» ճաշասրահին մէջ տեղի ունեցած ձեռնարկին ներկայ եղած են չորս հարիւր հոգի, խօսք առած են Խոսրովտոս Թորոսեան, Շաքէ Պօյաճեան, եւյլք ունեցած է դանագոհայ երգիչ Արթիւր Արզարեան:

ԳՕՂԳՕԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ.

Քաղաքին Հայ բնակչութիւնն էր 2·020 տուն (13·100 անձ), առանց հաշուելու ըղկակայ քառասուն հայաբնակ գիւղերը (համապատմար 1·500 անուր), լի բազմաթիւ ուխտավայրերով ու զարուրը մեծ նահատակներով: Երզնկայի Տիկին Թագուհի Թորոսեան (այժմ Սկիւտարի զաղթականաց կայանը) որ մինչեւ Տէր Զօր չափած է իր պզտիկներով եւ հոն Մեծ Զարդէն ազատած՝ Մատենի- կաթոլիկ ժողկֆ Թօթէլի քով իբր ապահին պահուած ըլլալուն, կը պատմէ մեզ թէ ամբողջ քաղաքէն 10 տուն հազիւ վերապրող կայ:

1874-ի ժամէն ետք որ հիմնայատակ ըրաւ ամէն չէնք, կառուցուեցան Ս. Նշան, Ս. Երրորդութիւն, Ս. Սարգիս եւ Ս. Փրկիչ եկեղեցիները, մերձակայքն ունենալով 10 վանքեր, բոլորն ալ հիմա ամայացած ու պղծուած՝ տանարապատուտ խուժանին թաթերուն տակ: Վերոյիշեալ չորս եկեղեցիներուն մէջ կը պաշտօնավարէին ինը քահանայ, բոլորն ալ մարտիրոսացած: 1918 Մայիս 18-ին, կառավարութիւնը ճամբայ կը հանէ զիրենք՝ քաղաքին 7 - 8 ականաւոր ընտանիքներուն միացուցած (Տէր - Սահակեանէնք, Տոքթ. Տիգրան Փափազեանք, Ֆ. Զուլճեանք, Հաճի Պապ Փափազեանք եւայլն), Ակնայ դիծով դէպի Խարբերդ, հոնկէ ալ Տիգրանակերտ. այնուհետեւ ո՛չ մէկ լուր ամբողջ կարաւանէն:

Զոհերէն յիշենք զեռ ուսուցիչներ՝ Խարբերդցի Գէորգ Զուլումեան եւ վարժուհի կինը, Գրիգոր եւ Կարապետ Նարինեան, Համբարձում Մնացականեան, Նշան Ոսկերիչեան, Օր. Վարդենի Հալլաճեան եւ Տիկին Զուգուբեան, ազգային գործիչներ՝ Գեղամ Սահակեան, Արամ Մրապեան, փաստաբաններ՝ Գէորգ Ժամկոչեան եւ Գաբրիէլ Նազպաչեան, զեղադործ Աբգար Բարսեղեան, Քաղաքական ժողովի անդամներէն՝ Յովհաննէս Վարդապետեան եւ Յարութիւն Լեփեան (վերջնոյս որդին Արտաչէս՝ Խալիսի եւ Քիւրտ Պաքոյի չնորհիւ ապատանած է Տէրսիմ, այժմ Պոլիս. իրմէ քաղեցինք այս ցանկը):

Ս. Նշանի երէցներն էին

Վարդան Ա. Քահանայ Զաքարեան.- Ծնած 1850 Փետրուար 22-ին Խոպէվէրկ (Դերջան), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1879 Փետր. 25-ին ձեռնադրուած Յարութիւն Եպիսկ. Վեհապետեանէ՝ ծննդավայրին եկեղեցւոյն վրայ: 6 տարի հոն քահանայապրծելէ ետք, 1884-ին, Քիւրտեր երբ Հայ ժողովուրդին հոգերը բռնադրաւել կը սկսին, դիմում կը կատարէ Երզնկայի Առաջնորդ Համայեակ Սրբազանի, իր վրայ հրաւիրելով հարստահարիչներուն զայրոյթը. կ'ապաստանի քաղաքին Ս. Ներսէս Հայրապետի մենաստանը՝ վանապետութեան պաշտօնով: 1888-ին տէրսիմցի Քիւրտեր նոյն վանքին վրայ կը յարձակին ու կը կողոպտեն զայն, եւ Տ. Վարդան քաղաք կ'առնէ չուներ: Անդամակցած է Գաւառական ու Կրօնական Ժողովոց, առաջնորդական փոխանորդ 1895-էն ցվերջ, իսկ 1895ի Յարդէն սկսեալ մինչեւ Սահմանադրութեան հռչակում՝ բանտի հովիւ: Իր պատրաստած ուղղագրական մէկ ուսումնասիրութիւնը հրոյ - ճարակ եղած է՝ Համիտեան ռիժիմի խուզարկութեանց օրերուն: Այրիացեալ: Տ. Վարդան քաղաքին բանտը նետուելով կ'ենթարկուի սոսկալի տանջանքներու, վասնզի կը կրէր արդարակորով ոգի մը եւ իր արդելանոցին մէջ չէն չէր զադրեր Թուրք ոստիկաններուն ապերախտութիւնը երեսնուն տալէ: Կիսամեռ վիճակի մէջ կը հանուի բանտէն եւ կը նահատակուի Սահու ձանապարհը դեռ չբռնած, ինչպէս կ'իմացնէ մեզ վերապրող Լեփեան:

Վահան Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծնած 1877 Յունուար 1-ին Դվնիկ (Դերջան), աշխարհական անուամբ Ստեփան, ուսած Կարմիր Վանք, 1910 Մարտ 7-ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Խրախանեանէ՝ Դերջանի Գարագուլագ գիւղի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյն վրայ, երկու տարի վերջ մեկնած Բարերդ եւ հոն երկու տարի անդամակցած Կրօնական Ժողովին, ուսուցչի եւ առաջնորդական փոխանորդի պաշտօններ վարած, 1914 Մարտ 22-ին փոխադրուած Երզնկա:

Ս. Երրորդութեան երէցներն էին

Եղիշէ Ա. Քահանայ Արամեան.- Ծնած 1816-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Վարդան, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1880-ին ձեռնադրուած Հմայեակ Եպիսկոպոսէ, անդամակցած Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոց, պահ մը առաջնորդական փոխանորդ, կաթողիկոսական պատգամատուր Ս. Էջմիածին: Կը հովուէր նաեւ Երզնկայի Հայրապետի դիւղին ժողովուրդը

Վահան Քահանայ Սիւրմէնեան.- Ծնած 1850-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յովհան, ուսած անդ, 1898-ին ձեռնադրուած Ստեփան Սանտալճեան սրբազանէ, անդամ Կրօնական Ժողովի եւ Ազգատանեամի: Այրիացեալ:

(Շար. 124)

(Շար. Ա. Էջէն)

տանի ժողովրդական արտիստ» պատուոյ կոչում արուած է Սահիանակերտի Հայկական պետական դրամատիկական Վահրամ Փափազեան թատրոնի դերասան Բենիկ Օվչեանի, «Հայաստանի վաստակաւոր արտիստ» կոչում՝ նոյն թատրոնի դերասաններ Սամուէլ Բազինեանի եւ Զուլիէտա Սահիանեանի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՀԱՏԻՍ՝ ՅԱԶՈՂ

Հայաստանի Արուեստի քաղաքի Հատիս ակումբը, Խորհրդային Միութեան իսկական ախոյեանութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ, յաջողութեամբ ասպարեզ կ՚իջնէ մրցումներու առաջին շաբթը: Եղած է ախոյեան իր խմբակին մէջ՝ առաւելութիւն ձեռք բերելով, յաջորդաբար, Լենինգրադի Վոլնա ակումբին, Քիշնեւի եւ Ռութովի վրայ:

Այսպէսով, Հատիս իրաւունք կը ստանայ մանեու ախոյենութեան յաջորդ հանդիպրուանին՝ 12 ուժեղագոյն խումբերու մրցաշարքին՝ ուր պիտի որոշուի Խորհրդային Միութեան 1991-ի ախոյեանը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ՅՈՒՍԱԽԱՐ

Վալանսի Հ. Մ.-ին համար կարեւոր էր Շաբաթ իրիկուան մրցումը Կրընոպլի մէջ: Յաղթանակ մը կրնար, իրաւացիօրէն յոյս ներշնչել ախոյեան ըլլալու:

Դժբախտաբար, ալպեան խումբը, անակնկալօրէն, արդիւնաւէտ խաղարկութիւն մը ունեցած է եւ Հայանուն ակումբը պարտուած է 4 - 0-ով: Կը մնայ իրեն, այս շաբթու վերջը, իր համակիրներուն առջեւ, լաւ արդիւնք մը ձեռք բերել Մոնփելիէի դէմ՝ որ միշտ առաջատար է:

● Հ. Մ. Ը. Մ.՝ ԱՆՃԱՐԱԿ

Անճարակ՝ պահելու իր առաւելութիւնը: Արդարեւ, Տէսթնի մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. առաջին կիսախաղին, երկու կոկիւ նշանակած է Ֆէօրի դէմ, բայց, ի վերջոյ, ստիպուած է գոհանալ հաւասար արդիւնքով մը 2 - 2, ինչ որ չի բաւելաւեր իր դիրքը՝ միշտ դասաւորումին, վարի աստիճաններուն վրայ:

Յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենական խաղ չկայ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի համար: Յաջորդին, պիտի պայքարի Ֆրանսայի բաժակի 4-րդ շրջանին ի հաշիւ, Սէն - Քլէր - ու - լա Թուրի մէջ:

Վալանսի Հ. Մ.-ին երկրորդ կազմը, լիկի նոյն ախոյենութեան մէջ, հաւասար արդիւնք ձեռք բերած է կրընոպլ (3)-ի դէմ՝ 1 - 1: Տակաւին չէ կրած որեւէ պարտութիւն, եւ հաւանաբար, յառաջիկայ Կիրակի չէ որ պիտի պիտի, պիտի հիւրընկալէ դասաւորումին վերջինը՝ Սէն - Սէն-Փորիէնի խումբը: Վալանս երրորդ է ներկայիս դասաւորումին վրայ:

● Ա.ՍԱՏՈՒՐԵԱՆ՝ Ա.ՊՈՒՐՆԱԻՏՑ

Նշանակել երկու կոլ երարու յաջորդող երկու մրցումներու ընթացքին, սովորական բան չէ Ֆրանսայի բարձրագոյն դասակարգի առաջնութեան մէջ: Էրիք Ասատուրեան՝ որ կը խաղայ Լիլի խումբին մէջ, յաջողած է այդ, առջի շաբթի Մոնփելիէի դէմ եւ յետոյ Օսէրի դէմ՝ որ Նոյեմբեր 3-էն ի վեր ախոյենութեան առաջատարն է:

Կը թուի թէ Ասատուրեան ունի այլեւս հաստատ տեղ Լիլի կազմին մէջ, իրր յառաջապահ: Ցիշենք որ միայն հօրը կողմէ Հայ այս մարզիկը անցեալ մրցաշրջանին Թուլուզ էր, բայց հոն չյաջողեցաւ իր կարողութիւնը ցոյց տալ:

● ՎԻԷՆ՝ Ա.ՊԱՐԴԻՒՆ

Ոչ մէկ կոլ Վիէնի դաշտին վրայ, ուր կը խաղային Հ. Մ.-ը եւ իմբակին առաջատարը՝ Միոնա: Վիէն կը մնայ երկրորդ:

Նոյնպէս Ռոնի առաջնութեան մէջ, բայց դասակարգ մը բարձր, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին (2) պարտուած է Թղթատարական ակումբին խումբէն՝ 3 - 0: Յաղթականը առաջատար է, Հ. Մ. Ը. Մ.՝ երկրորդ:

Փարիզեան շրջանին մէջ՝ դաշտար, պրեթէ բոլորին համար, Առնուվիլի Հ.Մ.-ը իր դաշտին վրայ պարտուած է Սէն - Պրիէ՝ 2 - 1:

ՇԱԽԷԹԻԶՄ

● ԱՆԱՀԻՏ՝ Ա.ՌԱՖԻՆ

Մարզաքայլը (Մարշ Սփորթիւ) առաջին ակնարկով չատ հրապուրիչ, հանդիսատեսը խանդավառող մարզաձեւ մը չէ: Այսուհանդերձ, չատ մը երկիրներու մէջ կը կազմակերպուին մրցումներ յատկապէս մանուկներով:

Ախպիսի մրցում մը - առաջին անգամ՝ միջազգային - տեղի ունեցած է Երեւանի մէջ: Եկած են մասնակցելու՝ Լեհաստանէն, Ռումանիայէն, Հունգարիայէն եւ Լիտուանիայէն:

Իգական դասաւորումին մէջ, առաջին տեղը գրաւած է Անահիտ Գրիգորեան, իր եաեւ թողլով երկու Լեհուհիներ: 10 քիլոմէթր քալած է 54'22" ի մէջ:

Վ. Մ.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Նորայր Երամեան, Տէր եւ Տիկին Ալէքսան Երամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեխեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի Նոյեմբեր 11, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՆՈՐԱՅՐ ԵՐԱՄԵԱՆԻ

մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

RASSEMBLEMENT AU CIMETIERE DU PERE LACHAISE

Les Anciens Combattants et Résistants Arméniens de France vous invitent à participer à la journée commémorative du 11 Novembre au Cimetière du Père-Lachaise, 75020 Paris.

Rassemblement (entrée Place Gambetta) à 15 h 15 sur la tombe d'Antranik et à 16 h au monument aux morts Arméniens.

Offre d'emploi

Employé(e) aux écritures
connaissant le plan comptable
et saisie informatique.
Pour une mission de 2 mois.
S.O.S. - ARMENIE :
Tél. : 42. 89.. 23. 58 ou 42. 89. 23. 67
tous les jours de 13h à 17h.

PEUPLES
DE TOUTE LA TERRE
ECOUTEZ
LA VOIX DE VOTRE
DIEU

Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ի Բ Ո Ւ Լ Ո Ր
Ի Ո Ղ Ո Վ Ո Ւ Ր Դ Ն Ե Ր

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՁԱՅՆԸ ՄՏԻԿ ԸՐԷՔ

ժողովներ տեղի պիտի ունենան
ԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ-ի
հետ
(Ազգ Սարկաւագ՝
Պոսթոնի Հայ Առաք. Եկեղեցիէն)

■ Vendredi 9
■ Samedi 10
■ Dimanche 11 Novembre
— A 20 H 30 —
CENTRE CULTUREL ANI
31, rue de Calais - Beaumont
13012 Marseille
Tél. : 91. 93. 41. 22
— *Entrée libre* —

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Աբջարիր Սերովբեան իրենց հօր՝ եղիա Սերովբեանի յիշատակին հազար ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Նոյեմբեր 11, Համաչխարհային Ա. Պատերազմի Զինադադարի տարեդարձն է:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, ի ժամ, պատարագի մատուցը Հոգեհանգիստ կը կատարուի Համաչխարհային Ա. Պատերազմի մխիթարեալ զոհերուն համար եւ Ազօթք Վասն Խաղաղութեան Աչխարհի:

ԾԱՆՕԹ. - Մեր ժողովուրդի մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնենք, թէ այդ օր, քացառաբար, պատարագը կը սկսի ժամը 10-ին, նկատի ունենալով պետական պաշտօնական արարողութիւնները, որուն տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյ մօտ Շան զ'Ելիզէ պողոտային վրայ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սաուսնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Նոյեմբեր 10-ին, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14:30-ին սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, միօրեայ ղպրոցի պայծառութեան համար, եղիա Սերովբեանի մահուան առթիւ. - Առաքել Սերովբեան, Աբջարիր Սերովբեան եւ Մարի Սերովբեան 200-ական Ֆր.:

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա-Քոլոմպի եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը իր սիրեցեալ ընկերուհի Աննի Հիսայեանի մահուան առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Սոսիէթէ Շօսոն 780 Ֆր., Տիկին Տէր-Գրիգորեան 500 Ֆր., Տիկին Թարտիէօ 500 Ֆր., Թաչճեան ընտանիք (Գանատա) 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գաժարի 250 Ֆր, Տէր եւ Տիկին Մատոյեան եւ Տէր եւ Տիկին Փանոսեան 200-ական Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խանլեան ընտանիքը չնորհակալութիւն կը յայտնէ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի եւ բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նուիրատուութեամբ կամ ծաղկեպատկով մասնակից եղան իրենց տուքին, իրենց մօրաքրոջ՝

ԹԱԳՈՒՀԻ ԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը երկար յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 11, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին: Ապա ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը տրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներու յիշատակը Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ,

17, rue Bleue — Métro CADET

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻԻՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հոկտեմբեր 21-ի առաջին նիստին հարկաւոր մեծամասնութիւնը գոյացած չըլլալով, ընկերակցութեան Ընդհանուր Ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 18, կիրակի, ժամը 16:30-ին, նոյն օրակարգով, Հ. Բ. Ը. Միութեան Ա. Մանուկեան սրահը, ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, միօրեայ ղպրոցի պայծառութեան համար, եղիա Սերովբեանի մահուան առթիւ. - Առաքել Սերովբեան, Աբջարիր Սերովբեան եւ Մարի Սերովբեան 200-ական Ֆր.:

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սաուսնի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20:30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէճ Պազիլ Մարսէյլ 1

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

***

Merci de retenir cette date,
Présentation de l'ouvrage
ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN
Samedi 17 Novembre à 20 h 45
De plus amples informations seront fournies ultérieurement.
Ouvrage disponible à la M.C.A.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
MARSEILLE

Samedi 10 Novembre de 22 h à l'aube

Dans les Salons de VAUFREGES
229, Ave. Léon Lachamp - Route de Cassis

NUIT ARMENIENNE

Avec le célèbre chanteur
ADISS HARMANDIAN
de Los Angeles
accompagné par l'Orchestre NAÏRI
Animation disco Terzelec

Réservation :

Centre Culturel Sahak-Mesrop
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 91. 77.. 84. 70

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8

JEUDI
8 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.402

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.402

ՄՕՑ

ԲՈԼՈՐԻՆ ՍԻՐԵԼԻՆ՝ ԹՈՒՐՔԻԱ...

ԻՍԿ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԱՍԻՆ ԽՕՍՈՂ ԻՍԿ ՉԿԱՅ

Մօցի տաղնապի սկիզբէն, մէկ Պետութիւն կար որ մեծ շահուզրն էր եւ բոլորը շուրջպար բռնած էին, Անգարա կ'երթային - կուգային, երբեք այդքան սիրելի, թանկագին չէր զարձած Թուրքիա: Խօզալ կրնար խնդալ եւ դեռ կը խնդայ...:

Այս օրերս ալ, կրկին առաջին դիծի վրայ է: Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին Նախարարը, Նոյեմբեր 6-ին կրկին Անգարա կ'երթար, մինչ Նախագահ Մլթեթան նամակով մը կ'ապահովէ Թուրքիոյ Նախագահը՝ որ ոչ միայն տնտեսական զեռնի վրայ զօրավիզ է, այլեւ՝ Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամակցութեան;

Ուաշինկթընի համար, զաղանիք չէ, Թուրքիա միշտ սիրելի եզած է, իսկ այս պարագային Ուաշինկթընն Թրքական բանակը կը նկատէ յարձակման մը դէմաւոր ապրը: Թրքական բանակը 750 հազար զինուորականներէ զաղակացած է եւ քանի Պուշ կը զարպասէ Խօզալի, այս վերջինը այնքան «դժուարահաճ» կը զառնայ եւ դլուխ կը բռնէ: Թուրքերը, ընդհանրապէս դէմ են որեւէ մանդակցութեան: Անգարա, թէեւ առաջինն էր չրջափակումը պարտադրող Իրաքի եւ միշտ կը մերժէր քրիւդի քարիւդի իրաքեան առաջարկները, բայց եւ այնպէս որեւէ նոր դիրքորոշում դնելէ առաջ, Խօզալ կ'ուզէ դիտնալ թէ Պէքթը ի՞նչ կը բերէ իր տոպրակին մէջ:

Յարդ միայն մէկ մասը ստացած է իրեն խոստացուած դումարներէն: Յայսօր Քուէյթի աքսորական կառավարութիւնը 300 միլիոն տոլար տուած է, Ճափոն նոյնքան փոխ տուած է: Թուրքիոյ բանակին է որ աւելի նպաստաւորուած է: Ուաշինկթըն կ'ուզէ քաջալերել Թուրքիան իր բանակը օդտադործելու համար, իսկ Գերմանիա զինուորական կազմածներ պիտի դրկէ, ի չարս որոնց 1000 հրաձայլ 8-էն 9 միլիառ տոլար արժողութեամբ վերանորոգելու համար հինցած կազմածները:

Մօցի տաղնապին համակարդումը ապահովող 27 երկիրներու խմբակը 13 միլիառ տոլար պիտի տայ, չրջափակումէն վնաս կրած երկիրներուն, դլխաւորաբար Ցորդանան, Եդիպտոս, Թուրքիա:

Այս ամբողջը պատճառ է նաեւ որ չատ բան մոռցուի, ի մասնաւորի կիպրոս, որու իր առաջին էջին Քրոնիկը կը նուիրէր «Լը Մոնտ» (Նոյեմբեր 7) ճիշդ այս անիրաւութեան համար:

Իրաք պարտի անպայման գործադրել Ազահովութեան Խորհուրդի բանաձեւները, պարպել՝ Քուէյթը, յանուն միջազդային իրաւունքներու, բարոյականի եւ այլն, եւայլն: 1974-էն ի վեր Թուրքիա տուն - տեղ եղած է Կիպրոսի հիւսիսը, խամաճիկ «Պետութիւն» մը ստեղծած, յոյն կիպրացիները քշած, ՄԱԿ-ի բանաձեւերն ալ բարձի թողի ըրած: Անցեալ ամիս, Կիպրոս իր 30-ամեակը կը ոճնէր, վասիլիու անդամ մը եւս կը ձաղկէր Թրքական դրաւումը, կ'ողեկոչէր տապալած Պատը Պեռլինի, մինչ կը մնայ պատը՝ Նիկոսիա: Բայց, այս այսպէս է, յոյն կիպրացիները կը զարմանան որ ինչո՞ւ

ՄԱԿ նոյն միաձայնութիւնը զոյդ չի տար ստիպելու համար Թուրքերը որ քաշուին ու քաշեն նաեւ այն ընտանիքները զոր բերած հաստատած են այդ հողերուն վրայ: Հիմա, տեղը չէ: Կարեւորը՝ Ծոցն է: Ցետոյ, թերեւս ՄԱԿ-ը պրպտի (եղեր) Լիբանանով, Պաղեստինով, Նոյնիսկ Քիւրտերով: Կիպրո՞ս, խօսքը չկայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՈՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ խորհըրդարանական ընտրութիւններուն, ինչպէս կ'ակնկալուէր, դեմոկրատները փայլուն յաղթանակ տարին: Ծերակոյտի մեծամասնութենէն զատ, Ներկայացուցչական Ժողովին մէջ ալ ամրապնդեցին իրենց մեծամասնութիւնը: Երկու նահանդ ձեռք առին՝ Թեքսաս եւ մանաւանդ՝ Ֆլորիտա, ուր պարտուող հանրապետականը Պուշի պաշտպանեալն էր: Շատ կիներ կան յաղթողներու մէջ: Նիւ-Եորքի քաղաքապետութիւնն ալ կ'անցնի 46ամեայ սեւամորթ փաստաբան կնոջ մը, որ վճռած է կարդ ու կանոն դնել Նիւ-Եորք, ուր մարդասպանութիւններ և ամէն տեսակի ոճիրները բոլոր մրցանիշները կը կոտրեն:

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ պանդոկի մը մէջ է, որ սպաննուեցաւ Ծայրայեղ-աջ Նախկին Երեւելիան ռաբունի Քահան, երբ սիոնական կազմակերպութեան մը չուրջ 60 անդամներու ճառ մը կը խօսէր: Մարդասպանը անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Ըստ երեւոյթին անհատական արարք մըն է եւ եղիպտական ծագում ունեցող ոճրադործը ահաբեկչական որեւէ կազմակերպութեան չի պատկանիր: Աւիկա պատճառ չէ սակայն որ բոլոր պաղեստինեան կազմակերպութիւնները չուրախանան, Քահան արաբատեաց, մոլեռանդ «արհեստաւոր խառնակիչ» մըն էր, որու ցեղապաշտ արտայայտութիւնները բոլորը կը վրդովէին: Վճռած էր բոլոր Արաբները դուրս ընել Իսրայէլէն: 1971-ին է որ հոն կը հաստատուէր եւ կը հիմնէր «Քահ» կուսակցութիւնը (երրայերէն՝ այսպէս է): Ըստ իրեն արաբի մը անմեղութիւնը անգոյ զաղափար մըն է, Ատուածաշունչը, կ'ըսէ չարդիլեր մեղի մեռցընել այլ միայն՝ սպաննել: Ահաւոր արհամարհանք ունի արեւմտեան ժողովրդավարութեան նկատմամբ: Մէկ Պետութիւն կրնայ դոյութիւն ունենալ Թորահի դեկավարութեամբ, ուր արտայայտութեան ազատութիւնը տեղ չունի, ուր շաբաթին յարդանքը պարտաւորիչ է, խառն ամուսնութիւնը՝ ոճիր: Երուսաղէմ կ'արդիլուի ոչ-Հրեաներուն, Տաճարի Լերան բոլոր մզկիթները կը քանդուին: 1988ին, Իսրայէլի ժողովրդապետութիւնը զինքը կը վարկաբեկէ եւ չի կրնար ընտրութեանց մասնակցիլ: Հարցը հոն է, որ մեռած աւելի վտանգաւոր կը նկատուի. արդէն պաղեստինցի զոյդ մը սպաննուեցաւ եւ Իսրայէլ ապահովութեան արտակարգ միջոցներու դիմած էր յուղարկաւորութեան օրը (Նոյ· 7):

ԻՐԱՆի հարաւը՝ Տարապի չրջանը, երբեքարթի իրիկուն բաւական զօրաւոր երկրաչարժ մը պատահած է՝ 6,6-7 սրիճան Ռիխթէրի վրայ: Մօտ 100 դիւղեր 60-էն 80% քարուքանդ են, Մեռեալներու դանազան եւ ոչ վերջնական թիւեր կը տրուէին Զորեքչարթի առաւօ՝ 20-էն 100 եւ 80 վիրաւոր:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ թիւը բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ: 1989-ին անոնց թիւը զդալապէս աճեցած է 1988-ի բազդատմամբ, մանաւանդ ապաստանի դիմում ընդներու թիւը: 1987-ի 88-ի բազդատմամբ, այս դիմումները 80% չափերով աձեցած են, բայց կ'ըսուի թէ համարկումը կը ծանալի, խառն ամուսնութիւններու, ֆրանսական հպատակութեան դիմումներու բազմացումով եւլն. եւլն.: Թէեւ ճշդրիտ թիւը կարելի չէ ուներ, բայց աւելի քան 4 միլիոն օտար կայ: 1989-ին 59·500 հպատակութիւն տրուած է: Առաջին կարգի վրայ են Փորթուկալցիները, ապա՝ Մարոք, Ալժերիա եւլն.:

ԼԵՆԻՆ փապուդիի կայարանը Ցարիցինօ զարձաւ, Մոսկուայի մէջ եւ ախրահուչակ Զերժինսկիի (խորհ. քաղաքական ոստիկանութեան երբեմնի պետը) անունը կրող հրապարակն ալ վերստացաւ իր հին անունը՝ Լուբիանկա: Հոն է միշտ ՔԱ-ԿԷ-Պէ-ի չէնքը:

ՆԱԶԻԼԼԻի (արեւմտեան Թուրքիա) բանտը 166 բանտարկեալներու վրայ 27ը հայազուլի դիմած են անսահման ժամանակի համար, բողոքելով բանտին տնօրէնութեան կիրարկած զսպումին եւ չարչարանքին դէմ: Բանտարկեալներու մեծամասնութիւնը քիւրտ է:

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 / 6)

ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՑԵԱՆԻ ԲՈՂՈՔԱԳԻՐԸ

ԽՍՀՄ Պրեզիդենտ Գորբաչովին
ԽՍՀՄ ԳԽ Նախագահ Լուկեանովին
ԽՍՀՄ ՆԳ Նախարար Բակադիևին
ԽՍՀՄ ԳԽ Էքիկայի յանձնաժողովին
Ի գիտութիւն
Հայաստանի Հանրապետութեան ԳԽ
Նախագահ Լ· Տէր-Պետրոսեանին

Ս· Թ· Հոկտեմբերի 29-ին, ուշ երեկոյեան, Ստեփանակերտ քաղաքի ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւորներու ընդունարան ներկայացան արտակարգ դէրբուէեան պարեսութեան աւագ սպաներ, որոնք յայտարարեցին, որ լիազօրուած են կարդալ ինծի ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւոր, ադրբէջանական ԽՍՀ Նախագահ Մութալիբովի նամակը, հրաժարելով նամակը յանձնել ինծի: Այդ փաստաթուղթին մէջ, ինծի՝ ԽՍՀՄ պատմամասրիս համար վիրաւորական ձեւով կը յանձնարարուէր, ըստ էութեան, դադրեցնել պատգամաւորական գործունէութիւնս եւ լքել մարզի սահմանները: Հակառակ պարագային, ինչպէս կը պնդէին պարեսութեան ներկայացուցիչները, չեմ պահովուիր իմ անվտանգութիւնը: Նմանօրինակ յայտարարութիւնը առարկայականօրէն կը ներկայացնէ Ադրբէջանի դեկավարութեան եւ անոր քաղաքականութիւնը իրականացնող զինուորական իշխանութիւններու կողմէ՝ ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւորին ուղղուած սպառնալիք: Քանի որ սեփական տանս մէջ, իմ սեփական ժողովուրդէն ինծի որեւէ բան սպառնալ չի՛ կրնար:

Ահիկա, այս կարդի առաջին նամակը չէ: Ցատկանչական է, որ ԼՂԻՄ-ի մէջ իրադրութեան սրման պատճառը ամէն անդամ միտումնաւոր կերպով կը կապուի ԼՂԻՄ-էն ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւորներու անուան հետ: Ատով իսկ, փորձ կ'ըլլայ պատասխանատուութենէ ղերծ պահել կազմակերպուած յանցադործութիւններու իսկական մեղաւորները, յանցադործութիւններ, որոնք կը յանդեցնեն ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչութեան մէջ բազմաթիւ զոհերու: Իմ պատգամաւորական մղումն է՝ պաշտպանել ժողովուրդս: Եւ տեղեակ պահել հասարակայնութիւնը ԼՂԻՄ-ի մասին ճշմարտութիւնը, ինչ որ կը յարուցանէ ադրբէջանական դեկավարութեան ամէն կարգի ոչ իրաւասու քայլերը:

ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւորի կարգավիճակին համաձայն, կը պահանջեմ պատասխանատուութեան կանչել ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամաւոր Մութալիբովը եւ այն անձերը, որոնք մեղսակից են այս սադրանքներուն:

ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՑԵԱՆ
ԽՍՀՄ Ժող· Պատգամաւոր,

Ք· Ստեփանակերտ,
30 Հոկտեմբերի 1990 թ·

⁂

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵԿՐԱՏ

Սերպուխոյ Նախապահ Սլոպոտան Միլոշեւիչ Պելկրատի մէջ ընդունած է Հայ - Սերպական բարեկամութեան ընկերութեան պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէ ընկերութեան նախագահ, ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարեան: Հայաստանի պատուիրակութիւնը, որ կազմուած է քաղաքական կեանքի, մչակոյթի, դիտութեան, եկեղեցիի ներկայացուցիչներէ, Պելկրատ կը զանուի հայկական մչակոյթի օրերուն առթիւ:

⁂

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐՈՎ ՅՈՒՇԱԴՐԱՄ

Խորհրդային Միութեան պետական դրամատունը չրջանառութեան մէջ դրած է Երեւանի Մատենադարանի պատկերով 5 ռուբլինոց յուչադրամ: Ան պատրաստուած է պղինձի ու նիքէլի ձերմակ համաձուլուածքէ եւ ունի 35 մմ· տրամագիծ:

Երեք միլիոն հատ չուկայ հանուած յուչադրամը կը զործածուի միւս մետաղադրամներուն հետ մէկտեղ, առանց որեւէ սահմանափակումի:

⁂

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ ԽԱՂԵՐ

Երեւանի մարզական կեդրոններուն մէջ, 1992-ի ամառը, տեղի կ'ունենան «Համահայկական Նաւասարդեան Խաղեր»: Ֆութպոլի, պասքէթպոլի, փինկ - փոնկի եւ ճատրակի առպարէզներուն մէջ տեղի ունենալիք մրցումներուն կը մասնակցին նաեւ Սիփւռքի մարզիկները՝ տեղական մարզական միութիւններուն անունով:

Խաղերու կազմակերպման առթիւ տեղի ունեցած խորհրդակցական ժողովին մասնակցած են Պէյրութի եւ Կիպրոսի «Հայ երիտասարդաց բարեզործական ընկերութիւն»ները, Փարիզի «Հայաստան 2000» ընկերութիւնը Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցութեան Երեւանի մամուլի եւ տեղեկատու դրասենեակին ներկայացուցիչը:

⁂

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւան ժամանած է Միացեալ - Նահանգներու Քոնկրէսի (Խորհրդարան) խորհրդականներու խումբ մը, որ հայ երեսփոխաններու համար սեմինէրներու չարք մը կազմակերպած է՝ տարբեր մակարդակներու իչխանութեանց իրաւունք-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԵԾԱՀԱՄԲԱՒ ԲԻՒԶԱՆԴԱԳԷՏԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Հոկտեմբեր ամսուն մահացաւ փրոֆ. Անարէ Կրապար 94 տարեկանին։

Անուանի բիւզանդագէտ, հեղինակ՝ բազմաթիւ հմտալից հատորներու, ան մէկ պատկառելի հեղինակութիւն մըն էր մանրանկարչութեան մասնաճիւղին մէջ։ Բառականանք յիշելով մէ մէկը, բիւզանդական արուեստը ներկայացնող իր վերջին հոյակապ աշխատութիւնը գունաւոր պատկերներով՝ La peinture byzantine, որ լոյս տեսաւ 1953-ին։

Փրոֆ. Ա. Կրապար աշակերտն էր եղած յայտնի ռուս բիւզանդագէտ Ֆոնտակովի։ Ան Գօլէժ տը Ֆրանսի մէջ կը վարէր Բարձրագոյն Ուսմանց վարժարանի հնադիտական բաժինը, որուն հիմնադիրը եղած էր ուրիշ անուանի բիւզանդագէտ մը Կապրիէլ Միլէ որ իր Ecole grecque dans l'architecture byzantine աշխատանքին մէջ կարեւոր տեղ մը յատկացուցած էր հայկական ճարտարապետութեան եւ հայ արուեստին։

Կապրիէլ Միլէ ստեղծած էր չատ բեւեռ քրիստոնէական եւ բիւզանդական արուեստներու հատաքածոյ մը բազմապիսի լուսանկարներու, որոնք պիտի ծառայէին յետագային բաղդատական ուսումնասիրութիւններու։ Ան անհրաժեշտ կը նկատէր որեւէ երկրի մը արուեստը բնորոշելէ եւ ուսումնասիրելէ առաջ, բաղդատել զայն տարբեր երկիրներու արուեստներուն հետ։ Բազմաթիւ պիտանի կանոններ հաստատած էր որոնց կարգին Սիբարիի Տէր-Ներսէսեանը, Հայութեան պարծանքը՝ մեծ դիտնականը։

Կապրիէլ Միլէ երկար ժամանակէ ի վեր աշխատանքէ քաշուած ըլլալով, իր տեղը հրաւիրուած էր Սթրազպուրգի համալսարանի նախկին դասախօս Փրոֆ. Անարէ Կրապար։

Շարաթ առաւօտները չատ մեծ հաճոյքով կ'երթայի հետեւիլ Բարձր Ուսմանց իր այնքան հմտալի դասաւանդութիւններուն եւ դասախօսութիւններուն։ Ան իր աշակերտներուն հետ չատ սիրալիր, հաճոյակատար, դիւրահաղորդ, աղնուահոգի անձնաւորութիւն մըն էր։ Իր օրով, Հօր գ'Էթիւտի հնագիտական բաժինը վերածուած էր միջազգային համբաւ ունեցող կեդրոնի մը, ուր ամէն տարի, զանազան երկիրներէ մասնագէտներ կուգային զեկուցումներ կարդալու եւ օգտուելու իր բեղուն, լայնահոգ մտքի հմտութիւններէն։

Հոս պզտիկ չեղում մը դէպի 1950 թուականը։ Այդ տարուան Սեպտեմբեր ամսուն, Փարիզի մէջ բացումը տեղի կ'ունենար հայկական թանգարանին, բարձր հովանաւորութեամբ Գարեգին Կաթողիկոս Յովսէփեանցի։ Ան հետը բերած էր հայ մանրանկարչութեան ամենահին նմոյշներէն, Ջրաներկի գունաւոր վերարտադրութիւններ, գործ՝ ծանօթ ժամանակակից հայ նկարիչներու։

Փրոֆ. Կրապար, որ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէր հնագիտութեան վերաբերեալ բազմապիսի արուեստներու, ինչպէս նաեւ հայկական արուեստի մասնայատկութիւններուն, չատ մեծ հետաքրքրութեամբ դնաց այցելութիւն մը տալու Կաթողիկոսին, ծանօթանալու այդ մանրանկարներուն եւ այս առթիւ իրեն ուղղած էր նամակ մը ուր հայ մանրանկարչութեան մասին իր տպաւորութիւնները ու կարծիքը կը յայտնէր։

Ես այդ օրերուն, մեծ պատիւն ու հաճոյքը ունեցած էի չատ մօտէն ճանչնալու մեծ արուեստագէտը, բանասէրը, բանահաւաք, հայ մշակոյթի սիրահար Կաթողիկոսը։ Իրմէ խնդրելի այդ նամակը հայերէն թարգմանելու համար, քանի որ ան չէր ուզեր բաժնուիլ այդ թանկագին մասունքէն, ուր Փրոֆ. Կրապար գովքը կ'ընէր այդ մանրանկարներուն։ Ահաւասիկ այդ անձնական նամակէն քանի մը մէկնութիւններ։-

«Թոյլ տուէք ինձ ջերմօրէն շնորհակալութիւն յայտնել ձեզ այն մեծ եւ դեղեցիկ հաւաքածոն ինձի ցոյց տուած ըլլալնուդ համար։ Այս ջրանկարները քննութիւնը ինձի համար չատ օգտակար եւ հաճելի եղաւ։ Անտարակոյս այս դրծերէն մէկ քանին հրատարակուած էին սեւ եւ ճերմակ լուսանկարներով եւ կրնայինք կռահել իրենց արուեստագիտական յատկութիւնները։ Բայց ինչպէս գիտենք, դոյներն են որ զգացնել կու տան իրենց ամբողջ չքեղութեանը մէջ, ձեռագիրը զարդարողներուն խմաստուն եւ նրբերանգ գործը։ Աւելիա ճշմարիտ է մանաւանդ այս հայկական մանրանկարչութեան համար որ կը բնորոշուի իր հարուստ եւ այլազան բրոմաթիֆ նրբութիւններով եւ ներդաշնակումներով։

... Ձեր ջրանկարները արժանի են դրուելու բոլոր երկիրներու յօդուածագրին նըկարագրդ դիրքերու կողքին։ Անոնք թանկագին են միջնադարեան արուեստի պատմաբանին, հնագէտին եւ պատմագիրին..., ինչպէս նաեւ բոլոր երկիրներու բազմաթիւ մշակուած մարդոց եւ գիտուններու, որոնք երջանիկ պիտի ըլլան ճանչնալով ձեր ջրանկարի հաւաքածոն։ Բնական է որ պիտի ընկերանայ անոր, պիտի կրկնապատկէ այս վաւերաթուղթերուն արժէքը, որովհետեւ անոնք որոնք հակած են Հայաստանի անցեալին, գիտեն արժէքը եւ չահեկանութիւնը ձեր բոլոր գործերուն, հաստատուն հիմերը ձեր գիտական աշխատութիւններուն եւ անոնց բերած նորութիւնները»։

Այս քանի մը սրտալիր եւ սրատուչ յիշողութիւնները յատկնութիւնը չունին երբեք, մեծ գիտնականին բեղնաւոր եւ հարուստ ստեղծագործութիւնները եւ բազմաթիւ մեծարժէք հատորները ներկայացնելու։

Սակայն, վերջացնելէ առաջ այս թանկագին յուշերը, պիտի ուզէի վերահոչել հոս, իմ սիրելի, չատ համեստ եւ տաղանդաւոր ընկերոջս՝ Արմէն Խաչատրեանի քաղցր յիշատակը որ մասամբ չազկապուած է Փրոֆ. Կրապարի անձնաւորութեան հետ։ Հոն երեւան կուգան մեծանձն, վաւերական, լայնախոհ գիտնականին մեծ հոգի ղգացումները. իր չուրջը դտնուող արժէքաւոր տարրերը գնահատելու, քաջալերելու եւ զանոնք առաջ մղելու իր օգտակար հոգատարութիւնը։

Ճարտարապետ Արմէն Խաչատրեան, Հօր գ'Էթիւտի մէջ աշխատակիցն էր Փրոֆ. Կրապարի, դիտական հետաղօտութեանց քրիստոնէական եւ բիւզանդական հատաքածոյի բաժինին։ Ան պատասխանատու պաշտօն ունէր հսկելու, դասաւորելու բազմաթիւ լուսանկարներու հատաքածոն, որոնցմէ չատերը չարաթ օրուան դեկուցումներուն լուսարձակով պիտի ներկայացուէին դիտնականներուն։ Ան հրատարակած էր արդէն քանի մը կարեւոր աշխատանքներ հայկական ճարտարապետութեան մասին։ Իր 4 – 6-րդ դասերու հայկական ճարտարապետութիւնը մանրակրկիտ, խղճամիտ աշխատանք մըն է, ուսումնասիրուած բաղդատական տեսութիւններով, դրացի ազգերու արուեստներուն հետ։

Արմէն Խաչատրեան կը խոստանար չատ փայլուն ապագայ մը երբ յանկարծ անսպասելիօրէն, մահիրը ձեռքը, հակած իր այնքան սիրած հայ եկեղեցիներու յատակագիծերուն վրայ, իր կեանքին թելը փրթաւ վազահասօրէն, խոր վկիծ պատճառելով իր սիրելի կողակիցին և իր բազմաթիւ սիրելի բարեկամներուն։

Այս թանկարժէք, սրտայոյզ վերյիշումներուն հետ, այսօր, իմ խոր յարգանքի, երախտագիտութեան եւ ջերմ սիրոյ զգացումներս կ'երթան իմ չատ յարգելի եւ սիրելի ուսուցիչս՝ Փրոֆ. Անարէ Կրապարի անմոռաց, մեծահոգի, վեհահոգի յիշատակին, ինչպէս նաեւ սիրալիր մտածումներս անկեղծ, անձնուէր ընկերոջս՝ Արմէն Խաչատրեանի ընկերական բարի յիշատակին։

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԽԱՆՏԱՆԵԱՆ

ԳԱՆԳԱՏ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԱՌԱՏՈՒԹԵՆԷՆ

«Ազանդարդ»ի Հոկտեմբեր 19-ի թիւին մէջ Թերթին Թղթակիցը՝ Վահրամ Խաչատրեան փոքր բայց հետաքրքրական հարցազրոյց մը ունեցած է «Հայ դիրք»ի վարչութեան անօրէնն՝ Նարայր Սարուխանեանի հետ։ Հարցազրոյցը հիմ առած է վերջին չրջանի անտեսական ու դաղափարական փոփոխութիւնները, անոնց ազդեցութիւնները դիրքի ոլորտին վրայ։ «Հայդիրք»ը, ինչպէս կ'ըսէ Նարայր Սարուխանեան, տարիէ մը ի վեր կը զեկավարուի ինքնաբաւութեան սկզբունքով։ Սակայն ցաւոտ ու սրբագրութեան կարօտ կէտը որ կը յայտնուի անմիջապէս, կը վերաբերի դիրքերու սպառումին։ Ծանօթ է որ դիրքերու հրապարակը միշտ չատ աչխոյժ եղած է Հայաստանի մէջ։ Սակայն Վահրամ Խաչատրեան հարց կուտայ.- «Բնականաբար, ոչ բոլոր գրքերն են նոյն յաջողութեամբ սպառում, եւ մեզ մօտ առաջանում են կուտակումներ»։

«Հայդիրք»ի անօրէնը ոչ միայն կը հաստատէ այս կացութիւնը, այլ նաեւ կը բացատրէ.- «Միայն այս տարի տպագրրուել են մօտ մէկ տասնեակ անուն գրքեր որոնք տպարանից ուղիղ գնում են գրապահոցները։ ... Ո՞ւմ է հարկաւոր այդ գրականութիւնը»։

Ապա անօրէնը սեղանին վրայ կը չարէ տպարանէն ուղղակի դրապահոցի ճամբան բռնող հատորներ.- «Լենինի երկերը Արեւելքում», «Իմպերիալիզմ, սպրթի հակառակ կողմը», «Ցարիզմի հզօր դործօնը» եւայլն։ «Հայաստան» հրատարակչութեան ակնարկելով, Վահրամ Խաչատրեան կ'ըսէ.- «Բոլորիս խեղդում է գրքերի առատութեամբ, որոնց հեղինակներից արդէն հրաժարուել են բոլորս։ Ի՞նչպէս անուանել դա, պահպանողականութի՞ւն...»։ «Բարբարոսութիւն» կը ճչդէ Սարուխանեան։ Իսկ այդ աւելորդ ու ոչ հաճելի բեռը պէտք է առանց դորձածուելու, որպէս հումք, դրկուի եկած տեղը։ Այդ անտեսի կորուստին արժէքը մը սահմանելու համար ան կուտայ հետեւեալ թիւերը.- «Հիմա մեզ մօտ կայ 11 միլիոն ռուբլու գրականութիւն, որից 3 միլիոնը, հաստատ համոզուած եմ, չի վաճառուելու»։

Կայ տակաւին ծրագրուածին պարադան. 1991-ի համար հրատարակելի հատորներուն մէջ կան «Կառավարման լենինեան ոճը», «Վերակառուցումը եւ սոցիալիստական արտադրութեան նպատակները», «Իրաւական պետութիւն», «Կարմիր պանթէոնից» եւ այլ նման հատորներ, նաեւ Մարքսի, Ինդէլսի եւ Լենինի աշխատութիւնները։

Այս բոլորը դիրքերու հրապարակին վրայ մրցակցութեան նպատակաւոր դիրքը կուտան նորայայտ, ոչ պետական ձեռնարկութիւններու։ «Հայդիրք»ի անօրէնը չի մերժեր այս իրականութիւնը։ «Եթէ ևրաճ մեզ խանգարելու են, մենք իմքներս ենք մեղաւոր։ Հրատարակչութիւնների չի մտահոգում լաւ գրքերի ժամանակին տպագրուելը, իսկ ընթերցողը հայերն ուղղում է այնտեղ, որտեղ վաճառում են գեղարուեստական բարձրարուեստ գործեր»։

Ժամանակին հրամայականները լսել չուզելու նոր օրինակ մը եւս. երբ պետական հրատարակչութիւնները կը չարու - նակեն ամենայն հանդստութեամբ չկարդացուելիք դիրքերով նախ գրախանութները ապա գրապահոցները ողողել, անդին՝ կոոպերատիւները պատասխանելով պահանջին, կը գործեն ճիշդ ուղղութեամբ։ Հաւանաբար, տակաւին քանի մը միլիոն ռուբլիի խոտան ապրանք - դիրք պէտք է հրատարակուի ու ով գիտէ քանի՛թոն թուղթ առանց գործածուելու երկրորդական հումք նկատուի, որպէսզի պետական հրատարակչութիւններն ալ հետեւին առօրեային պահանջին։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՊԵՐՃ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՎԵՆԵՏԻԿ. - («Յառաջ»). -

Հոկտեմբեր ամսու վերջաւորութեան, Վենետիկի Մխիթարեան Մայրավանքը օժտուեցաւ նոր երգէոնով մը. բաւական կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին երգէոնը գետեղելէ ետք, Կիրակի, Հոկտեմբեր 28-ին, երեկոյեան ժամը 19։30ին, տեղի ունեցաւ բացման արարողութիւնը, աչխարհահռչակ երգէոնահար՝ Պերճ Ժամկոչեանի չքեղ համերգով։ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ ներկայ էին Մխիթարեան Հայրերը, խաղաղակեաց դաղութը, տեղական իչխանութիւնները եւ վենետարնակ իտալացիները։ Պերճ Ժամկոչեանը վենետկի եւ իտալահայութեան անծանօթ դէմք մը չէ, որուան ըլլալով որ 1988-ի Մուղիքամենա փառատօնի բացման եւ 1989 Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի երկրաչարժի առաջին տարեդարձին նուիրուած համերգները ինքը կատարած է, Վենետիկի Ս. Մարկոս պատրիարքական տաճարին մէջ։

Վենետիկի այդ առաջին համերգի չքեղանին է որ Ժամկոչեանի հետ միասին խորհրդակցեցանք, Ս. Ղազարի մէջ երգէոն մը գետեղելու կարելիութեան մասին։ Այժմ իրագործուած, այդ զգայփարի գլխաւոր նպատակներու մասին պիտի անդրադառնայ Ժամկոչեանը, սակայն նկարագրուած՝ Հոկտեմբեր 30-ի մեր հանդիպումի ընթացքին։

ՀԱՐՑՈՒՄ. — Բազմաթիւ դժուարութիւններ յաղթահարելէ ետք, վերջապէս յաջողեցաք գետեղել տալ այս փառաւոր երգէոնը։ Կրնա՞ք խօսիլ ձեր գոհունակութեան զգացումներուն մասին։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. - Ինչպէս խօսած էինք 1988-ի մեր հանդիպումի ընթացքին, երբ Ս. Ղազարու Մխիթարեան վանքը այցելեցի, որպէս երգէոնահար չատ տխրեցայ երբ նկատեցի թէ այս վանքը իր եկեղեցւոյ մէջ երգէոն չունի. Ս. Ղազար վանքը չատ մեծ դեր կը կատարէ ըլլայ Հայոց, ըլլայ Վենետիկի եւ իտալական մշակոյթին համար, եւ ես, որպէս հայ երգէոնահար ոչ մէկ ձեւով պիտի կարենայի օգտակար ըլլալ, երկու ազգերու մերձեւ մշակութային փոխ - յարաբերութեանց զարգացման գործին մէջ։ Ահաւասիկ հոն է որ ծնունդ առաւ երգէոն մը գետեղելու իմ մեծ փափաքս, եւ վերջապէս յաջողցանք իրականացնել։ Ահաւոր խրթնութիւններու մասին չեմ ուզեր խօսիլ, սմենաչնչին սխալը կամ բարդութիւնը կըրնար ամբողջ ծրագիրը ձախողութեան մատնել։ Այս գործի յաջողութեան համար չատ ազօթած եմ, եւ երախտապարտ եմ Աստուծոյ։ Ուրախութիւնս անսահման է, որովհետեւ այս գործի յաջողութենէն անկախ, չէի կրնար պատկերացնել թէ Սուրբ Ղազարի եկեղեցւոյ մէջ, երգէոնը այսպէս գեղեցիկ կրնար հնչել. կրնամ նոյնիսկ ըսել թէ որեւէ հայ եկեղեցի, ըլլայ Հայաստան եւ ըլլայ Սփիւռքի մէջ, նման կատարեալ երգէոն չունի։ Անկասկած, ան պիտի ըլլայ նաեւ Իտալիոյ լաւագոյն երգէոններէն մին. եւ այս չատ կարեւոր նչանակութիւն ունի, որովհետեւ տակի պիտի օգտուին նաեւ Իտալացիները կամ Եւրոպացիները. Իտալիան, վերջին տարիներու իր մարդասիրական օժանդակութիւններէն անկախ, միշտ նպաստած եւ հետաքրքրութիւն ցուցաբերած է հայ արուեստին նկատմամբ. մենք երախտապարտ ենք, եւ այս նուէրով չնորհակալութիւն կը յայտնենք Իտալացիներուն։ Ես վստահ եմ որ արուեստը չի ճանչնար սղութիւն, այլ կը ճանչնայ մարդկութիւն. այս երգէոնը թող այդ նպատակին ծառայէ, այս վանքին մէջ, այս երկրին մէջ եւ աշխարհի վրայ։

Հ.- Ձեր կարծիքով, Մխիթարեան կամ հայկական վանական կեանքէն ներս ի՞նչ անհրաժեշտութիւն կը ներկայացնէ երգէոնը։

Պ.- Երբ Ամերիկայի մէջ, փափաքս յայտնեցի կը յայտնէի, հետեւեալ հարցումը կ'ուղղէին ինծի.- 275 տարիէ ի վեր, Մխիթարեան Հայրերը առանց երգէոնի կ'ապրին եւ հիմա՞ է երգէոնի առանը, երբ

հայ ժողովուրդը դժուարին պայմաններու մէջ կ'ապրի: Ես բոլորին կը պատասխանէի, թէ Վենետիկի եւ Եւրոպայի մէջ երդէոնը շատ մեծ դեր կատարած է եկեղեցականներուն համար եւ մենք ալ կրնանք այդ դերէն. եւ ճիշդ 275 տարուան ուշացումին պատճառաւ պէտք է անմիջապէս իրագործենք այս ծրագիրը:

Երդէոնի ներկայութիւնը վանական կեանքէն ներս շատ մը նոր աղբիւրներ կը բանայ. նախ կը զարդարէ Պատարագի երգեցողութիւնը, մղելով բոլոր հաւատացեալները որ մասնակցին ազօթքին, յատկապէս որ երդէոնի ընկերակցութեամբ նոր պատարագներ ալ յօրինուին: Շատ փայլուն ապագայ կը տեսնեմ վանական կեանքէն ներս. այս առիթն է որ լաւ երդէոնահարներ ալ պատրաստուին, եւ արդէն կը նկատեմ հետաքրքրութիւնը նորընծայարանի աշակերտներուն եւ վարդապետներուն կողմէ:

Հ.- Աւանդութեան համաձայն, հայ հոգեւոր երաժշտութեան մէջ գործիքային ընկերակցութիւն գոյութիւն չէ ունեցած: Շատ մը հայ եւ օտար երաժշտագէտներ հետեւեալ հարցը կը դնեն, արդեօ՞ք մեր հոգեւոր երգեցողութեան երգէոնի ընկերակցութիւնը կը յարմարի՞:

Պ.- Ասոր ալ հարցումով կը սկսիմ պատասխանել. անցեալ օր երբ ես եկեղեցւոյ մէջ կ'աշխատէի, Ճափոնցի հրօսաչրջիկ մը մօտենալով հարցուց. այս երգէոնը յարմա՞ր է հայկական եկեղեցական արարողութեան: Պատասխանը Ճափոնէն կուգայ, որովհետեւ ամէն տարի Ճափոնի մէջ համերգներ կուտամ. համերգային բոլոր ծրագիրներուս մէջ միշտ ներկայ են կոմիտասն ու Եկմալեանը, որովհետեւ մեծ պահանջք կայ: Երկու պատարագներն ալ երգէոնի ընկերակցութիւն չունին, բայց շատ լաւ կը հնչեն երգէոնով: Ան միջոցն է ձայներու միացումին. ոչ թէ կը խաթարէ, այլ կը պայծառացնէ մեր պատարագը: Շատ հաւանաբար Կոմիտասն ու Եկմալեանը երգէոնը ճանչնալու կարելիութիւնը չեն ունեցած. ատոր պիտեմ թէ սակայն Կոմիտասը հարմոնիում մը ունէր որ այժմ Գայեանէի մէջ կը գտնուի. այդ կը նշանակէ թէ ժամանակին հարմոնիումի ընկերակցութեամբ երգած կրնան ըլլալ: Այդ պակասութիւնը շատ իս կուգայ նաեւ յօրինողէն. եթէ յիմանային թէ ինչպէ՞ս կը պայծառանայ երգը, ամէնէն առաջ իրենք պիտի ընդունէին երգէոնը: Կաթոլիկէ Եկեղեցւոյ մէջ 1903-էն սկսեալ մեծ չարժումը կայ. Պիոս տասներորդ Պապը իր կոնդակին մէջ կ'ըսէ՝ լաւ է որ ժողովուրդը լման մասնակցի պատարագի երգեցողութեան իրենց ձայներով (Moto proprio): Իսկ Ս. Օգոստինոս, Դ. դարուն, կ'ըսէ՝ այն որ կ'երգէ իր ազօթքը երկու անգամ կ'աղօթէ: Բայց երգողին առաջնորդ պէտք է. եւ երգէոնը, պատմութեան մէջ այդ դերը կատարած է: Լուտերը իր բարեկարգումին մէջ, ուղեց որ արարողութեան ընթացքին ժողովուրդը իր բաժինը ունենայ, չարականներով, երգեցիկներով (choral), երգէոնի առաջնորդութեամբ: Հայերու մեծամասնութիւնը բաւական լաւ կը ճանչնայ մեր հոգեւոր երգերը. սակայն հայ եկեղեցին լաւ երգէոնահարներու պէտք ունի. եւ հոս ուրիշ հարց կը բացուի: Երգէոնը պզնամուր չէ եւ տարբեր ղպրոց ունի. շատ աւելի մեծ հրահանգումներու կը կարօտի եւ մեծ հնարաւորութիւններ ունի: Հետեւաբար միջակ դաշնակահար մը աւելի միջակ երգէոնահար մը կ'ըլլայ:

Հ.- Դառնալով նախորդ հարցումին, ձոյնը չէ՞ պարագան յունաձէս եւ ռուս օրթոտոքս եկեղեցիներուն: Ժողովուրդը ձոյնպէս չի՞ մասնակցիր:

Պ.- Ժողովուրդը կը մասնակցի, բայց չունի այդ դեղեցկութիւնը որ երգէոնը կուտայ: Իրենց երգէոն չօգտագործելու պատճառը հպարտութեան արդիւնք է, նաեւ որովհետեւ լատինական կամ բողոքական գործիք կը կոչուի: Դժբախտաբար խաչակրութիւններէն ի վեր, երկու եկեղեցիներուն մէջեւ հակասութիւնները չատ են: Պէտք է ըսել սակայն որ Ամերիկայի մէջ դոնուող օրթոտոքս եկեղեցիներու մեծամասնութիւնը երգէոն կը գործածէ, որովհետեւ այդ երկիրը կը պահանջէ: Ձոյներու դեղեցիկ տաճարը որ Պոսթընի մէջ կը գտնուի չատ դեղեցիկ երգէոն ունի, իսկ Լոս - Անճըլըսի Ձոյներու Մայր տաճարի նոր երգէոնի բացումը ես պիտի կատարեմ: Շուտով Ռուսերն ալ կ'որդեդրեն:

Երգէոնը մեծ դեր ունի ամբողջ քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ առանց խորհուրդի: Իսկ դարով մեր պատարագին, ան ունի Աստուածային չնորհք, ինչ ձեւով որ երգուի չի խանգարուիր:

Հ.- Կրօնական միջավայրէն դուրս, ուրիշ ի՞նչ նպատակներու կրնայ ծառայել այս երգէոնը:

Պ.- Երաժշտական գործիքներու եւ կըրկանութեան մէջ, երգէոնը միակն է որ մարդուս ամէնէն խոր զգացումները եւ ապրումները կ'արտացոլէ, կեանքի ու մահուան խորհուրդը, Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւնը ... նկատի ունիմ յատկապէս Պախի երաժշտութիւնը:

Պէտք է նկատի ունենալ վայրը: Վենետիկը ծնունդ տուաւ շատ մը երաժշտական չարժումներու. նախ հոս սկսաւ հակառեֆորմացիան (contro - riforma) չարժումը, կաթոլիկ եկեղեցւոյ՝ ընդդէմ բողոքականներու: Այդ չարժումէն ծնունդ առին յիսուսեանները որոնք oratorio-ներ (հոգերգութիւն) ներկայացնելով հիմը դրին նոր երաժշտական ոճին (Հէնոէլ, Պախ, Մէնտելսոն...), oratorio-ն ծնունդ տուաւ օփերային որու հիմը Վենետիկի մէջ դրուեցաւ Մոնթէվէրտիի միջոցաւ:

Ս. Ղազարի, Վենետիկի մէջ գտնուող այս նոր երգէոնը, ձեւով մը պէտք է ծնունդ տայ նոր առեղծագործութիւններու, որոնք մեղի պէտք է մօտեցնեն Աստուծոյ, խորհուրդով եւ բարձր մշակոյթով, ինչպէս Julius Reubke-ի 94-րդ Սաղմոսի վրայ դրած սոնաթան, կամ ինձի նուիրուած հայ երգահաններու՝ Եարտմհանի «Ի Գերեզման» ֆանթազիա - քորալէ եւ կամ Յ. Տէլլալեանի «Ռեֆոյեմ Թրիօնֆալէ»ն: Նման գործեր պէտք է յօրինուին ուրիշ հայ երգահաններու կողմէ ալ, որովհետեւ ամբողջովին կը մարմնաւորեն Հայերու կրած տառապանքները եւ յոյսերը, այլ խօսքով չարունակ կրկնուող Հայոց պատմութիւնը, ի՞նչպէս Requiem մը կրնայ յաղթական ըլլալ, միայն հաւատքով. այս կը նշանակէ թէ ամէն աւազ Ուրբաթ ունի իր զատիկ Կիրակին եւ թէ հայ ազգը տակաւին կը սպասէ իր Համբարձման: Ուրեմն դարձեալ երգէոնի յառուկ այս երաժշտութիւնն է որ կրնայ արտայայտել բոլորիս մարզկային խոր զգացումները:

Ինչպէս վերը ըսած էի, դարձեալ կը կրկնեմ: Իտալիան եւ Իտալացիները, երկրաչարժէն անմիջապէս վերջ, չատ արագ, անկեղծ եւ մեծ սիրով Հայաստանին օգտակար դարձան եւ կը չարունակեն դառնալ: 1988-ին, Ազոլօ Մուզիքա - Վէնքէօ Մոզիքա հաստատութեան հրաւէրով, Ս. Մարկոս տաճարին մէջ բացումը կատարեցի հայ երգի ու երաժշտութեան նուիրուած Մուզիք Արմենա փառատօնին: Նոյն հաստատութեան հրաւէրով, երկրաչարժի զոհերուն առաջին տարելիցին, 1989 Դեկտեմբեր 7-ին, Ս. Մարկոսի մէջ յատուկ համերգ մը տուի հանդուցեալներու յիշատակին, պետական անձնաւորութիւններու եւ կարդինալ Պատրիարք Մարքօ Զէ-ի նախագահութեամբ:

Հետեւաբար մեր եւ իմ անձնական չբնորհակալութիւնս, այս երգէոնին միջոցաւ: Այս ձեւով մենք ոչ թէ միայն պիտի ներկայացնենք մեր մշակոյթը Իտալիոյ եւ Եւրոպայի, այլեւ իրենց հետ պիտի բաժնենք զայն. պիտի կիսենք մեր մարդկութիւնը եւ հոգեպէս միասին պիտի հաղորդանանք: Երաժշտական նոր առիթներ պիտի բացուին, տրուած ըլլալով որ նոյն հաստատութիւնը մօտ ապագայի համար չատ աւելի ճոխ ծրագիրներ կը մշակէ: Հետեւաբար չատ աւելի տակտ պիտի դառնամ Վենետիկ:

Վենետիկի եւ Ս. Ղազարի մէջ նոր տուն մը կը գտնեմ եւ չատ հարազատ կը դառնամ Մխիթարեան վանքին:

Հանդիպումի աւարտին Պերճը աւելցուց թէ հայ աշակերտներու համար չուտով երգէոնի դասարիւք պիտի պատրաստէ: Իսկ հրաժեչտի օրը, Նոյեմբեր 1, վանքի ճաշասրահին մէջ, միաբանութեան մեծաւոր՝ Հայր Ներսէս Տէր - Ներսէսեան խօսք առնելով ըսաւ, «Թէ Մխիթարեանները երեք դարերու պատմութեան ընթացքին, բազմաթիւ նոր էջեր բացուած են որոնք հոգեւոր եւ մշակութային բարձրորակ նուաճումներու մղած են: Պերճ Ժամկոչեանի անհամար արժանիքներով եւ անձնական ճիգերով իրականութիւն դարձած, երգէոն ունենալու բոլորիս երազը անկասկած նոր էջ մը կը բանայ մեր միաբանութեան եւ մեր ազգին համար: Մեր երախտապարտութիւնը յայտնելու ամէնէն նուիրական ձեւը, միաբանութեան բոլոր անդամներուն վաւերաթով, Պերճ Ժամկոչեանը Մխիթարեան հոգեւոր եղբայր կարգելն է:

Յաջողութիւն ապագայի բոլոր ծրագիրներուդ, սիրելի եղբայր Պերճ»:

ՄԻՆԱՍ ԼՈՒՌԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ»Ը 1990-ԻՆ

Ախոյեանական գծով ամէն ինչ վերջացած է: Ամփոփենք՝ 7-րդ է վերջնական դասաւորումին վրայ, 8 յաղթանակ, 7 հաւասարութիւն, 9 պարտութիւն: 25 կոլ, 23-ի դէմ: Տասը խաղացողներ նշանակած են 25 կոլերը. այդ կ'ենթադրէ թէ խումբին մէջ չկայ ինքզինքը պարտադրող ռմբարկու մը: Արդէն 25 կոլերէն չորսը փենալթիի արդիւնք են, Ամենաարդիւնաւէտ ռմբարկուն եղած է Բարդէն Մելիքեան՝ 4 կոլ: Մելիքեան «Արարատ»ի երկու վերթերան - ներէն մէկն է, 30 տարեկան արդէն: Միւսը, յեռասպահ Աշոտ Ղաչատուրեանն է, ան 31 տարեկան:

1989-ին, «Արարատ» 12-րդ էր: Այս տարի՝ յառաջդիմութիւն, ութերորդ: Աշուհանդերձ, ճիշդ չըլլար բաղդատել երկու մրցաշրջանները, այս տարուան եւ անցեալ տարուանը: 1989-ին մրցակիցներու թիւը 16 էր. այս տարի՝ 13 միայն:

Ինչո՞ւ նուազ: Որովհետեւ վրացական երկու ակումբները չուզեցին մասնակցիլ ախոյեանութեան, չեչտելու համար Վրաստանի կամքը զատուելու Խորհրդային Միութենէն: Նոյն դիրքը բռնեց նաեւ Վիլնուսի ակումբը, Լիտուանիա: Այսպէսով, միութենական այս տարուան մրցաշրջանը կորսնցուց իր տաւորական դիմադիծը եւ, ընդհանրապէս, հանդիսատես - ներու թիւն ալ պակսեցաւ զրեթէ ամէն տեղ:

***

Ինչպէս «Յառաջ» տեղեկացուց օրը օրին, «Արարատ» խաղաց իր ախոյեանական վերջին մրցումը Կիեւի դէմ Երեւանի մէջ եւ յաղթեց 2 - 1-ով: Կիեւ այս տարուան ախոյեանն է. ախոյեան 13-րդ անգամ ըլլալով: Խորհրդային Միութեան ամենափառապանծ ֆութպոլի ակումբն է: Այս տարի ալ բոլորեց յաջող մրցաշրջան մը, հակառակ որ իր ամենահամբաւաւոր խազացողներէն չորսը մեկնած էին արտասահման՝ ի խնդիր տոլարներու:

Կիեւի դէմ «Արարատ»ի յաղթանակը, առաջին ակնարկով, աքանչելի արդիւնք մըն է հայրենի ակումբին համար: Այսուհանդերձ, անտեսի կ'ըլլայ չատ բարձր դնահատել այս արդիւնքը, որովհետեւ ախոյեանը տիրացած էր իր նոր տիտղոսին քանի մը չարաթ առաջ արդէն, կը պատրաստուէր Եւրոպայի բաժակի խազերուն եւ որեւէ տիպողական պատճառ չունէր չարչարուելու, յաղթելու համար հայկական խումբին Հրազդանի դաչտին վրայ:

***

«Արարատ»ի այս տարուան յաղթանակներուն մէջեւ, աւելի աչքառու էր իր յաջողութիւնը, Երեւանի մէջ, Մոսկուայի բանակային ակումբին դէմ՝ 4 - 0, երբ այդ խումբը առաջատար էր:

Բանակին դէմ կատարուած այս մրցումը «Արարատ»ի 300-րդ խաղն էր Հրազդանի մարզադաչտին վրայ, կը նչէ «Մարզական Հայաստան» թերթը:

Հրազդանի մարզավայրը կրնայ ընդունիլ 70·000 հանդիսատեսներ, բոլորն ալ նստած, թէեւ քիչ մը նեղուկ: 1970-ական թուականներուն, «Արարատ»ի փառքի օրերուն, եղան մրցումներ՝ ուր դժուար էր հոն տեղ գտնել իրրեւ հասարակ հանդիսատես: Քանի մը տարիէ ի վեր սակայն, հակառակ որ չաճախ մրցումներէն վերջ տոմսերով խոշոր վիճակահանութեան մը (կառք) հրապոյրը կայ, հանդիսատեսներու թիւը հետզհետէ վայրէջքի մէջ է: Գլխաւոր պատճառը ժողովուրդին առօրեայ կեանքին դժուարութիւններն են ու երկրին քաղաքական անկայուն վիճակը անչուշտ, բայց մարզասէրներու անտարբերութեան թացատրութիւնը միայն այդ չէ թերեւս:

Խորհրդային Միութեան ուրիչ քաղաքներու մէջ եւս, հանդիսատեսներու քանակը սովորականէն աւելի նուազ էր, ուրովհետեւ, ինչպէս նչեցինք վերը, մրցաչարքը, 13 խումբերու միջեւ միայն հետաքրքրաչարժ ըլլալէ դադրած էր: Մոսկուայի մէջ մանաւանդ:

Ըստ հրապարակուած թիւերու, միութենական մայրաքաղաքին մէջ, «Արարատ» Սպարտակի դէմ խաղացած է 8·000 հանդիսատեսներու ներկայութեան, եւ միայն 4·100՝ Տորպեդոյի դէմ:

Հրազդանի մէջ, այս տարուան մրցաշրջանին, «Արարատ»ի տասնչորս տնային խաղերուն ներկայ եղած է 54·700 հանդիսատես: Իսկ նուազագոյն թիւը, Հոկ. 13-ին վերջնախաղ մրցման, Դինէպրի դէմ (0 - 0), 3·240 մարզասէր միայն: Մարզական դէտնի վրայ եւ ակումբին անտեսականին համար, ցաւալի անտարբերութիւն մը ժողովուրդին կողմէ, հասկնալի սակայն, նկատի առնելով ներկայ պայմանները:

***

Տակաւին ծանօթ չէ թէ, ի՛նչ կերպարանք պիտի ունենայ միութենական յառաջիկայ մրցաշարքը՝ որ պէտք է սկսի գարնան: Այս տարուան կամաւոր կերպով բացակայ խումբերը պիտի վերադառնե՞ն իրենց տեղը, յայտնի չէ: Այնոնցմով, կամ ուրիչներով ամբողջացած, մրցակիցներու թիւը պիտի ըլլայ հաւանաբար գոնէ, վերոյիչեալ 16: Որոչուած էր որ առաջին լիկէն երեք խումբեր բարձրանան եւ չորրորդը անցումի մրցում մը ընէ բարձրագոյն դասակարգի վերջին ակումբին հետ որ Վոլկովրատի Ռոտորն է: Բայց Մորհ. Միութեան մէջ, ներկայիս, ամէն որոշում կրնայ փոխուիլ մէկ օրէն միւսը:

Յառաջիկայ մրցաշարքը պիտի ըլլայ 54-րդը Մորհ. Միութեան Ֆութպոլի պատմութեան մէջ: «Արարատ» կը մասնակցի այդ առաջնութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ, քառորդ դարէ ի վեր, առանց երբեք արտաքսուելու այդ դասակարգէն:

Քառորդ դար միչտ ընտրանիին հետ, ինչ որ Մորհ. Միութեան ակումբներու չարքին մէջ, չատ քիչերու վիճակած է. «Արարատ»էն զատ, չորս ուրիչներ միայն, ուկրանական Կիեւը եւ Տոնէցքը, Մոսկուայի Դինամօն եւ Տորպեդօն կրցած եւ մնալ այդքան երկար բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Նոյնիսկ Եւրոպայի մէջ մեծ հռչակ ունեցող Սպարտակը, քանի մը տարիներ առաջ, կորսնցուցած էր իր տեղը եւ պայքարեցաւ մրցաշրջան մը Ա. լիկի «քաւարան»ին մէջ: «Արարատ» մնաց միչտ մեծերուն հետ. երբեմն անցաւ դասաւորումի վարի աստիճաններուն վրայ, անկումի չատ մօտ, բայց փրկեց միչտ իր տեղը գերազոյն ճիգով մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

«ՔԱԹՐԱ»ՅԻ ուշացած հիւրը

«Քաթրա»յի անցեալ տարեշրջանի համերգներէն մէկուն ընթացքին Փարիզի երաժշտասէրները առիթը ունեցան Հայաստանի անեղկային նուագախումբը ունկընդրելու, Ջութակահար Ռուբէն Ասրոնեանի ղեկավարութեամբ: Նոյն երեկոյեան Ջութակահար - արուեստագէտը հակիրճ ներկայացում մը ունեցաւ նաեւ որպէս մենակատար: Այդ փակագիծը բաւած էր որ չատեր կէս մնացած վայելքի մը խռովքով հարց տային թէ ինչո՞ւ այդքան քիչ տեղ յատկացուած էր Ռ. Ասրոնեանին, որպէս մենակատար. ընդհանուր փափաք կը յայտնուէր գինքը յաջորդական համերգի մը ընթացքին որպէս գլխաւոր մենակատար ունենալու:

Նոյեմբեր 16-ի երեկոյթին յայտարերին մէջ կ'ըսուի թէ 1974-ին Տաւիթ Օսթրախ պատասխանելով «Քաթրա»յի կոդմէ իրեն ուղղուած հրաւէրին, հարցուցած էր. «բայց ինչո՞ւ ձեր համերգներէն մէկուն Ռուբէնը չէք հրաւիրեր. «Շաքոն»ը ինծի չափ լաւ կը նուագէ...»:

Նոյեմբեր 16-ին, ինչպէս կ'ըսէ յայտնի էչին վերջին տողը, Օսթրախի տուած խորհուրդը արձագանգ գտած է 14 տարի ետք, Ռ. Ասրոնեան Պախի նոյն գործով պիտի սկսի երեկոյեան յայտարերին: Պիտի իրականանայ նաեւ գինքը որպէս մենակատար ունկնդրելու չատերու փափաքը:

Եւ ապա, Միացեալ - Նահանգներու, Գանատայի, Արժանթինի, Ուրուկուէյի սրահներուն մէջ հնչած իր նուագը կ'ընդդրկէ Վիվալտիէն մինչեւ ժամանակակիցները երկարող հարուստ ցանկ մը: Պախի «Շաքոն»էն ետք ան պիտի նուագէ Պեթհովէնի թիւ 10 Սոնաթը, Եուպէրթէն եւ Փականինիէն գործեր: Իրեն կ'ընկերանայ Երեւանի երաժշտանոցի փոռֆէսէօր, դաշնակահարուհի Սվեղլանա Սաֆոնովա:

(Շար· Ա· Էջէն)

ներուն ու լիազօրութիւններուն սահմանազատումին եւ իրագործումին շուրջ: Նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի միջկրօնական յանձնին:

Այս առթիւ Հայաստանի Մարզպետարանի նախագահութեան մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան խօսք առած է տեղակալ Գագիկ Յարութիւնեան: Ամերիկեան խումբին վեհափառ՝ Փօլ Վարի նշած է որ իրենց առաքելութիւնը օգտակար կ'ըլլայ Հայաստանի պետական իշխանութեանց ներկայացուցիչներուն ամերիկեան 200-ամեայ փորձառութիւնը հաղորդելու, նաեւ Հայաստանի ու Արցախի մասին ճշմարիտ տեղեկութիւններ առնելու տեսակէտէն:

⁂

ՌՈՊԵՐ ԷՄՄԻԵԱՆ
ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Վեց տակի ողիմպիական մեծալ ունեցող ամերիկացի մարզիկ՝ Քարլ Լեւիսի հրաւէրով, հեռացաքարշ՝ Ռոպէր Էմմիեան օրերս կը մեկնի Միացեալ - Նահանգները, ուր երկու մարզիկները համատեղ մարզամարներ կ'ընեն:

Քարլ Լեւիսի հետ համատեղ մարզումները Էմմիեանի կարծիքով պէտք է վերականգնեն իր ցատքերուն կայունութիւնը: Յիշենք որ 1978-ին ան ցատքած էր 8·85 մեթր՝ Ռ· Պիմոնի անհեւակայելի արդիւնքէն միայն 4 սմ· պակաս: Ինչ կը վերաբերի Քարլ Լեւիսին՝ անոր մրցանիշն է 8·79 մեթր:

25-ամեայ Ռոպէր իր ուժերուն վրայ մեծ հաւատք ունի: Նոյնիսկ երկրաչարժը, որ խլեց նաեւ իր հօր կեանքը, չկրնձեց հայ մարզիկը:

- Ինծի հրապուրիչ առաջարկութիւններ կ'ընեն կարգ մը երկիրներէ, - կ'ըսէ Ռոպէր ժպտալով, չդիտակցելով որ ես դաժան տարերքէն ալ աւելի ամուր կապուած եմ հարազատ հողիս: Չիս չաո կը յուզէ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը, Արցախահայութեան ծանր վիճակը: Բայց ես կը հաւատամ այդ հարցին արդար լուծումին...

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՍԷՆ - ԹՒԱՆԹՈՒԱՆ
ԱՌԱՋԱՏԱՐԻՆ ՄՕՏ

Միերկրականի չրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն - Թ'Անթուանի Հ·Մ·-ը լաւ դիրքի վրայ է ներկայիս: Կլերմոնի, իր դաշտին վրայ, յաղթած է Շատրուանը՝ 2 - 0· դատաւորումին վրայ, երկու կէտով միացեալ եւ առաջատար Քարվանթըայէն: Փիւնիօր խումբն ալ յաջող ելոյթ մը ունեցած է· որակուած է իր դասակարգի Ֆրանսայի բաժակին 5-րդ չրջանին:

Քաջալերական Կլերմոնի մը ուրեմն առումբին վարիչներուն համար, անոնք ընդհանրապէս Հայեր, մինչ բոլորովին բացառիկ է, առնել մը ի վեր արդէն, հայածին խաղացողներ նկատել ակումբին դրեթէ բոլոր խումբերուն մէջ:

● Հ· Մ· Ը· Մ· ԱՐԾԻԽ
ԿԸ ՊԱՀԷ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Առջի Կլերմոնի, Հ· Մ· Ը· Մ· Արծիւ Մարսէյլի մէջ, յաջողած էր արժէքաւոր յաղթանակ մը տանիլ Ա· Ս· Պէոի վրայ եւ մտնել Ֆրանսայի բաժակի 4-րդ հանդիպումին մէջ՝ որուն խաղերը տեղի պիտի ունենան, Նոյեմբեր 18-ին:

Այս անգամ, Փրովանսի ախոյեանութեան դծով, նոյն խումբին դէմ եւ միշտ իրենց դաշտին վրայ, Հայերուն բոլոր չանքերը ապարդիւն մնացած են՝ 0 - 0: Արծիւ միշտ առաջատար է սակայն:

Յառաջիկայ Կլերմոնի, մրցում Մարսիլիայի մէջ, ուր չափազանց ինքնավստահութիւն, կրնայ վտանգաւոր ըլլալ Հ· Մ· Ը· Մ·-ի համար:

Վ· Մ·

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ· - Սէն - Թերամի Ս· Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցին 1000 Ֆր·:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Նորայր Երամեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Երամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեխսեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի Նոյեմբեր 11, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՆՈՐԱՅՐ ԵՐԱՄԵԱՆԻ

մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆր· Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա· Թադէոսեան մասնաճիւղը իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 11, յետ պատարագի, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Այդ ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը տրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներու յիշատակը Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ,

17, rue Bleue — Métro CADET

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Նոյեմբեր 11, Համաչխարհային Ա· Պատերազմի Զինադադարի տարեդարձն է:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ի ժամ, պատարագի մատուցը հոգեհանգիստ կը կատարուի Համաչխարհային Ա· Պատերազմի մխիթարուց զոհերուն համար եւ Ազօթք Վասն Խաղաղութեան Աչխարհի:

ԾԱՆՕԹ· - Մեր ժողովուրդի մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնենք, թէ այդ օր, բացառաբար, պատարագը կը սկսի ժամը 10-ին, նկատի ունենալով պետական պաշտօնական արարողութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենան եկեղեցւոյ մօտ Շան զ'Էլիզէ պողոտային վրայ:

RASSEMBLEMENT AU CIMETIERE DU PERE LACHAISE

Les Anciens Combattants et Résistants Arméniens de France vous invitent à participer à la journée commémorative du 11 Novembre au Cimetière du Père-Lachaise, 75020 Paris.

Rassemblement (entrée Place Gambetta) à 15 h 15 sur la tombe d'Antranik et à 16 h au monument aux morts Arméniens.

Offre d'emploi

Employé(e) aux écritures
connaissant le plan comptable
et saisie informatique.
Pour une mission de 2 mois.
S.O.S. - ARMENIE :
Tél. : 42. 89. 23. 58 ou 42. 89. 23. 67
tous les jours de 13h à 17h.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

⁂

Merci de retenir cette date,
Présentation de l'ouvrage
ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN
Samedi 17 Novembre à 20 h 45
De plus amples informations seront fournies ultérieurement.
Ouvrage disponible à la M.C.A.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս· Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մաւտղօրհնութեան առթիւ Սէն - Թերամի Կապոյտ Խաչի Ջ· Շաթէ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուէրները· - Տէր եւ Տիկին Սամուէլեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կամպէրեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան, Տէր եւ Տիկին Պասմաճեան 100-ական Ֆր·:

Վարչութիւնս շնորհակալութիւն կը յայտնէ նուիրատուներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓԱԿԻ

Տիկին Հայկուհի Հիմիճեանի մահուան առթիւ, Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Գոլոմպ - Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղին կը նուիրեն Տիկին Էրմինէ (Լա Կառէնէն) 500 Ֆր·, Տիկին Գաբուճեան 300 Ֆր· (ատանալ «Ցարագ»էն):

PEUPLES
DE TOUTE LA TERRE
ECOUTEZ
LA VOIX DE VOTRE
DIEU

ԱՇԽԱՐՀԻ ԲՈԼՈՐ
ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ
ԱՍՏՈՒԾՈՅ
ՁԱՅՆԸ
ՄՏԻԿ ԸՐԷՔ

ժողովներ տեղի պիտի ունենան
- ԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ-ի
հետ
(Աւագ Սարկաւագ՝
Պոսթոնի Հայ Առաք· Եկեղեցիէն)
■ Vendredi 9
■ Samedi 10
■ Dimanche 11 Novembre
— A 20 H 30 —
CENTRE CULTUREL ANI
31, rue de Calais - Beaumont
13012 Marseille
Tél. : 91. 93. 41. 22
— *Entrée libre* —

ՃԱԽԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ· Խաչի Խրի Տ· Սէրգսկիւլեան մասնաճիւղը խորին յատակագութիւններով կը յայտնէ Պր· Աբշատիր, Պր· Սերովբ, Պր· Գէորգ, Տիկին Անահիտ Սերովբեան ընտանիքներուն, ինչպէս նաեւ՝ Տէր եւ Տիկին Առաքել Սերովբեան ընտանիքին, իրենց հօր եւ եղբօր՝ եղիա Սերովբեանի մահուան առթիւ: Այս տխուր առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է 1000 ֆրանք Պր· Աբշատիր Սերովբեանէ, 200 ֆրանք Պր· Յարութիւն Շիրվանեան ընտանիքէն:

Խրի մասնաճիւղս, չնորհակալութեամբ ստացած է նաեւ Տիկին Եպրաքսէ Մանուկեանէ իր սիրելի ամուսնոյն մահուան 18-րդ տարելիցին առթիւ 100 Ֆր· Կապոյտ Խաչին, 100 Ֆր· Խրի Մշակոյթի Տան, 100 Ֆր· Հայաստանի որբերու համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ· - Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· - Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Յարութիւնեանէ իրենց ապաքինման առթիւ 500 Ֆր·, Տիկին Մայրանոյշ Փանոսեանէ իր թոռան՝ Նաթան - Միրաքեանի ամուսնութեան առթիւ 500 Ֆր·, Պր· Սիմոն Աւտոյեանէ իր կնոջ ապաքինման առթիւ 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր - Կարապետեանէ իրենց հօրեղբօր՝ Ռուբէն Մանուկեանի մահուան առթիւ 200 Ֆր·:

⁂

Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·

Մատաղօրհնութեան առթիւ· - Տիկին Էլիզապէթ Քոչարեան 200 Ֆր·, Պր· Սահակ Տամլամեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Քէշիշօղլանեան 100 Ֆր·:

Որպէս Խղագին· - Տիկին Սալմասլեան 50 Ֆր·, Տիկին Տիրուհի Ընդսպասեան 70 Ֆր·:

Փոխան Ծաղկեպսակի· - Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մկրտիչեան, Անտրէ Փիրեանի մահուան առթիւ 200 Ֆր·, Տիկին Քրիսթին Սուրէնեան Թափարա Քօզիկի մահուան առթիւ 200 Ֆր·:

Պր· Կարպիս Աչըղեան ննջեցեալներու հոգիներուն համար 500 Ֆր·, Պր· Ժան Ֆօրթունաթօ 150 Ֆր·, Օր· Մաւլէն Սրապեան 500 Ֆր·, Պր· Ժորժ Գալփաքեան Կարպիս Տէրիգեանի յիշատակին 200 Ֆրանք:

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9
VENDREDI
9 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.403 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.403

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԽՄԲ· – Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը չէ նշուած Հայաստանի մէջ, պաշտօնապէս: Համայնավարներու ներկայացուցիչներ հաւաքուած են միայն ու կարգ մը ելոյթներ տեղի ունեցած են: Յատկանշական է սակայն նոյն օրուան (Նոյ· 7) երկու օրաթերթերու, մէկը՝ Գերագոյն Խորհուրդի պաշտօնաթերթ «Հայաստանի Հանրապետութիւն» (թիւ 24) եւ միւսը՝ «Հայաստան» (Կոմկուսի կեդրոնկոմի պաշտօնաթերթ) օրաթերթերու լոյս ընծայած գրութիւնները այս առթիւ, ըսելի հոկտեմբերեան առաջին տարեդարձն է Հայաստանի նոր իշխանութեան օրով:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ»

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 7-Ը ՈՉ ԵՒՍ Է

Այսօր մեր մայրաքաղաքում եւ ամբողջ Հանրապետութիւնում չի նշւում Նոյեմբերի 7–ը՝ Հոկտեմբերեան յեղաշրջման (մինչեւ օրս՝ Հոկտեմբերեան սոցիալիստական մեծ յեղափոխութեան) յաղթանակի օրը: Եւ դա բնական է: Քաղաքական անկախութեան ուղին ընտրած ազգի ու Հանրապետութեան համար միանգամայն անթացատրելի ու անըմբռնելի կը լինէր՝ չարունակել տոտալիտար պետական դաղափարախօսութեան զծած հին մտածողութեան հունով գնալը: Ազգային անկախութիւնը ենթադրում է նաեւ օտար խորհրդանիշներից լիովին հրաժարում:

Իսկ ի՞նչ էր Նոյեմբերի 7–ը մեզ՝ ամառաղձ հայ ժողովրդի համար: Մեզ համար Նոյեմբերի 7–ը օտար պետութեան ծննդեան օրն էր, սոցիալիստական եւ մեծ յոլջորջուած պետական մի յեղաշրջման օր: Ինչո՞ւ յեղաշրջման· որովհետեւ պետական նոր գործիչները, նոր անուանումների տակ չարունակեցին լրականացնել հին կառավարողների արտաքին ու ներքին քաղաքականութիւնը: Այս իմաստով մի տեսակ արհեստական է թըւում այն հարցադրումը, թէ՝ օրինաչափութի՞ւն էր յեղաշրջումը, թէ պատմական չեղում: Գնահատականները հետեւում են իրագործութեանը, իսկ այն 70–ամեայ իրական պատմութիւն ունի, մի պատմութիւն, որը մեզ համար եղել է մշտական կորուստների պատճառ: Եւ դրանց մէջ ամենամեծ, ամենաէական կորուստը Հայաստանի Հանրապետութեան կործանումն էր երկու դարաւոր ոսոխների ժամանակաւոր եղբայրացման ջանքերով:

Կորցնելով մեր սրբազան ազգային անկախ պետականութիւնը, մենք յայտնուեցինք այլ՝ օտար, հզօր, դաժան, վրէժխնդիր մի ուժի որոգայթում: Հալածանք, մահ, առեւանգում, բռնագաղթ, հողերի վաճառք, սահմանների վերաձեւում, հոգեկան անլուր հալածանք: Ո՞րն ասես, ո՞րը յիշես, ո՞րը մոռանաս:

Եւ այսօր, երբ ազգովին ուժ ունենք չըչարունակելու հինը, չչարունակելու օտարինը, չհրկնելու մաչուածն ու մերժելին, մենք պէտք է խորապէս դիտակցենք պահի պատմականութիւնը, բայ աչքերով նայենք իրողութեանը: Նոյեմբերի 7–ը ոչ եւս է· սա ինչ–որ անձնական քմահաճոյքի խնդիր չէ կամ խմբակային (կուսակցական) յատկնութիւնների բաւարարման նպատակ: Մենք, այսինքն՝ մի ողջ ազգ, քաղաքակիրթ մի ժողովուրդ, պարզապէս իրաւունք չունենք չառատուելու օտար աստուածներին երկրպագելու արդահատելի սովորոյթից: Ջէ՞ որ 70 տարի չարունակ մենք Նոյեմբերի 7–ին գալիս էինք՝ երկրպագելու այն բռնուի դաղափարներին, որոնց զոհն էինք: Հրէշաւոր իրողութիւն, հակաբնական ու հակամարդկային արարք: Երեւի միայն այդ ճանապարհով կարելի էր արմատախիլ անել ամէն մի սեփական միտք, ամէն մի ազգային երազանք: Մարդկային բանականութիւնը աստիճանաբար հրաժարւում էր մտածելուց, իւրացնում միայն պարտադրուածը, հրամայուածը: Մարդը չի կարող ազատագրուել ու ազատ լինել օտարի հոդով:

Մեզ համար մշտապէս անհասկանալի ու մերժելի է եղել, երբ մեր երկրի պատուաւոր հիւրերը հնարաւորութիւն չեն ունեցել յարգանքի տուրք մատուցելու Հայոց պետութեան հիմնադիրներին: Մեր իսկ սրբազան հողում մենք կարծես չենք եղել, որովհետեւ երկրպագել ենք օտար պետութեան հիմնադիրներին: Օտարի դաղափարախօսութիւնը փոխարինել էր մեր քաղաքական դոյութիւնը: Այսպէս չէր կարող չարունակուել եւ չչարունակուեց: Նոյեմբերի 7–ը ոչ եւս յայտարարելը նըշանակում է, որ մենք ազգովին, խոր դիտակցութեամբ հրաժարւում ենք ծանր, մութ, արիւնոտ ու արիւնալից անցեալից եւ կերտում ենք մեր, սեփական ներկան ու ապագան:

Մենք նաեւ պէտք է խորապէս դիտակցենք, որ մի ամբողջ ազգ չի կարող ապրել մէկայն օտարների դաղափարներն ու տօները մերժելով: Նա պէտք է ունենայ իր սեփական ազգային, պետական, եկեղեցական տօները: Տօները ոսկէ օղակներ են մեր կեանքում: Հասարակական կեանքում, ինչպէս նաեւ ընտանեան մէջ, դատարկութիւններ չպէտք է լինեն ու չեն լինում: Եթէ մենք չունենանք մեր տօները, ապա մարդիկ, այս անդամ արդէն ազանց պարտադրանքի, սեփական կամքով, կ'որդեգրեն այլ ժողովուրդների տօներ, սովորոյթներ: Եւ, յուրախութիւն մեզ, արդէն ստեղծուած է Հայկական տօնացոյցի յանձնաժողով, որի մշակումները Խորհրդարանում հաստատուելուց յետոյ կը դառնան մեր սեփականութիւնը: Այսպիսով մենք կ'ազատուենք պարտադրանքից հրաժարուելուն հետեւող անկազմակերպութեան ու տարերայնութեան վտանդից:

Հարկ է դիտակցել, որ մեր պետական տօների ցուցակը երեւի թէ կոչուած է դլխաւորելու Մայիսի 28–ը: Այս օրը, 1918 թուականին, հռչակուեց Հայաստանի Հանրապետութիւնը, ինչպէս ասում է՝ վեց դարերի խաւարի վրայ: Հայոց պետականութեան դաղափարներն են, որ լուսաւորում են մեր այսօրուայ երթը: Ու նաեւ, անշուշտ, Օգոստոսի 23–ը՝ Հայաստանի անկախ պետականութեան մասին Հռչակագրի ընդունման օրը:

Մենք նաեւ վստահ ենք, որ օտարի ըստիպողական տօներին ու հանդիսութիւններին անխուսափելիօրէն կը փոխարինեն սրտի թելադրանքով կազմակերպուող մեր ազգային տօները ու հանդիսութիւնները: Դրանք կը լինեն դունեղ, չոնդալից, կըրքոտ, բայց առանց կեղծիքի ու ցուցամոլութեան՝ մեր ազգին վայել ճեւով ու բովանդակութեամբ:

Ժողովուրդը կ'ապրի, եթէ ապրի իր դաղափարներով ու իր սեփական կեանքով:

ՇԻՐԱԶ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

ԻՆՔՆԱՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 73–ԱՄԵԱԿԸ

Այս լարուած օրերին, երբ առաւելապէս հիասթափութեան ճակատագրով է աշխարհին ներկայանում աւելի քան եօթ տասնամեակ բարձր պատիւներով մեծարուած Հոկտեմբերեան սոցիալիստական մեծ յեղափոխութիւնը, հայ կոմունիստների ներկայացուցիչները, հաւաքուելով երեկոյի, առաւել քննախոյզ, քան հանդիսաւոր, նչեցին քառերորդ դարի իրադարձութեան 73–ամեակը: Ի՞նչ տուեց յեղափոխութիւնը աշխարհին այժմ դըժուար է միանշանակ գնահատական տալ, որովհետեւ ընդունուած եւ վերջնական ճշմարտութիւններ համարուող պատմական չատ իրողութիւններ վերագնահատւում են, քննւում ու քննարկւում հասարակական նոր չափանիշներով, ստուգւում նոր մտածողութեան եւ նոր մօտեցումների լոյսով...

Յեղափոխութեան համաչխարհային արձագանգները հասան եւ եաթաղանից ու եղեռնից մազապուրծ մեր ժողովուրդին, որն անցնելով հազարամեակների տառապալից ուղի, փրկութեան լոյս կապից սոցիալիստական յեղափոխութեան հետ, ստեղծեց պետականութիւն, չարունակեց իր դոյապայքարը, հասաւ ինքնահաստատման, ստեղծելով իր բազմադարեան մշակոյթին եւ արարման ոգուն վայել նորանոր արժէքներ:

Սակայն սոցիալիստական ընտրութիւնն էլ վարդեր չցանեց հայ ժողովրդի ճանապարհին: Սոցիալիստական կոմինտերնն էլ նրան չպարդեւեց երազած ապահովութիւնը, տերիտորեալ ամբողջականութիւնը:

Ահա այս մասին էին խորհում ու մտածում երեկոյի մասնակիցները: Այս հարցերի չուրջ ծաւալուեց մտքերի փոխանակութիւն:

Հայ ժողովրդի ազատատենչ որոնումները, անկասկած, կը պսակուեն յաջողութեամբ:

Հայ կոմունիստների բաղում սերունդներ սեփական կեանքով, աքսորով, բռնացումների կոտանքներով հատուցեցին այն ջանքերի համար, որ նուիրաբերուեց հարազատ ժողովրդին:

Այսօր ճգնաժամային կացութիւն է նրանց չարքերում: Անցած տասնամեակներում թոյլ տրուած ողբերգական սխալների ամբողջ բեռն այսօր ծանրացած է ապրողների ուսերին, նրանց, ովքեր թերեւս պարտք չունեն հարազատ ժողովրդին, բայց ժառանգորդն են կատարուածի... Սոցիալիստական համակեցութեան գաղափարը՝ հաւասարութիւն, ազատութիւն, եղբայրութիւն, խաղաղութիւն, աշխատանք, մարդկութեան ամենավառ երազանքն է, եւ յաւիտեանս կ'ուղեկցի նրան...

Հայ կոմունիստները, չնայած գառն ղազացումներին, խոր հիասթափութիւններին, կը չարունակեն իրենց պայքարը արդարութեան համար, աջակից ու ապաւէն կը լինեն անկախութեան ճանապարհ եղած հարազատ ժողովրդին, քաղաքակիրթ աշխարհի հետ քայլելու լինքնահաստատման նոր ուժով, նոր նպատակներով, սեփական ճակատագիրը տնօրինելու առաքելութեամբ:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԼԵՆԻՆ, ՈՒՐ Է ՅԱՂԹԱՆԱԿԴ

73 տարի ետք, աւելի քան ժամդոյն պատկեր մը կը պարզէ այն տարեդարձը, որ – էր երբեմն – ամէնէն պատկառելի եւ տպաւորիչ տօնակատարութիւնն էր:

Մոսկուայի մէջ չկար սովորական բազմութիւնը, թէեւ «Իւմանիթէ» խորագրեալ՝ «Հոկտեմբերը կենդանի» կը ջանայ երեւոյթները փրկել կարծել տալով թէ նոյն ոգեւորութեամբ կ'ոգեկոչուի Հոկտեմբերեան տարեդարձը:

Ջանազան խմբակներ, հակառակ լրդունդներ, եթէ նոյնիսկ տողանցքը չի փոխուիր: Միջադէպ մըն ալ պատահած է, որ պահ մը «կեր» առած է մետիաներուն, ապա՝ վերածուած «մտային խանդարումի տէր» անձի մը տովորական արարքին: Արդարեւ լենինդրադի 30–ամեայ անձ մըն է, որ 2 գնդակ պարպած է օդին մէջ, հակառակ անոր չատ դժուար էր այդ օրը կարմիր Հրապարակ դալ, միայն հրաւիրատոմս ունեցողներ կրնային, այն ալ 7 – 8 քննութենէ ետք: Գործածուած ապահովար իջած է ամպիոնէն մէկական «ալլահօ» աջին ու ձախին, յանձինս Ելցինի եւ Մոսկուայի քաղաքապետ՝ Պոպովի: Նախապէս, իր ելոյթին մէջ, կուչ ըրած էր խորհրդային ժողովուրդին որ խուճապի չմատնուի կացութեան դժուարութեանց պատճառով (ցանկն ալ տուած է):

Հոս–հոն տեսակ–տեսակ պատասխաններ, ուր ամէն ինչ կարելի է գտնել: «Հոկտեմբերը չմոռնանք», «Անկցի քաղքենի յեղափոխութիւնը», «Գործաչով կէտ կը չահի արտահայտման եւ կը կործանինչ երկրին ներսը», «Կլաղնոստ՝ այո՛, ամբոխավարութիւն՝ ո՛չ», «Ընկերվարական հայրենիքը վտանգի մէջ է», «Անկցին համայնավար կուսակցութեան Ֆաչիստները», «Լենին՝ պատմութեան աղբամանը», «Գործաչովին՝ Նոպէլ մրցանակը, բայց, մեզի ալ դեռնախնձոր» եւայլն, եւայլն:

Մասնաւոր մանրամասնութիւններ չկային այլ մայրաքաղաքներու ոգեկոչում-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ

Զ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ (*)

ԵՐԵՒԱՆ.–

Նոյեմբեր 2–ին, Ուրբաթ օր, Երեւանի Նկարչի Տան մէջ պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Զարեհ Մուրթաֆեանի գործերու յետահայեաց ցուցահանդէսին:

Նկարիչին չորրորդ ցուցահանդէսն է Երեւան, առաջին անդամն է սակայն որ ընդհանուր համայնապատկեր մը կը ներկայացուի իր գործերուն (1929–էն ի վեր): Այս ցուցահանդէսը կարելի եղած է իրագործել չնորհիւ Սարեան թանգարանի տնօրէն՝ Շահէն Պաչատրեանի եւ Մատենադարանի արուեստագէտ՝ Էլլա Զաքարեանի ամիսներու աշխատանքին:

Բացումին ներկայ եղած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, ինչպէս՝ Լեւոն Տէր–Պետրոսեան եւ ուրիշներ: Ասոնք առած են՝ Շահէն Պաչատրեան, Կարէն Եուզպաշեան, Մարօ Մարդարեան եւ Քլօտ Մուրթաֆեան:

(*) Տես՝ «Յառաջ», Նոյեմբեր 1, Գ· էջ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

12–րդ խաղն ալ վերջ գտաւ հաւասար եւ Գասպարով ու Գարբով 6–ական կէտով վերջ տուին իրենց մրցումին առաջին մասին: Երկրորդը կը սկսի Նոյեմբեր 24–ին, Լիոն:

ԻՆՉ ՇԱՀԵՑԱՆՔ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՍՊԱՆՆԵԼՈՎ ԵՒ ԵՐԳԻՉԱՆՔԸ ՉՆՋԵԼՈՎ

Հարցումին պատասխանը պարզ է եւ յստակ: Շահեցանք մտքերու խաղաղութիւն եւ համաստարած հանդարտութիւն: Խաղաղութի՛ւնը լիճերու եւ հանդարտութի՛ւնը ճահիճներու, ուր ո՛չ մէկ ալիք կուգայ խռովել սիրող անդորրութիւնը քնարեր:

Երեւոյթը բնորոշելու համար Հայաստանի մեր եղբայրները որդեգրած ըլլալ կը թուին պերճախօսօ բառ մը, լճացում, արձնապալով ի վերջոյ ասանամեակները տեւող իրենց նիրհէն:

Կար ժամանակ, երբ Հայոց հանրային ու մշակութային կեանքին ներս կը զարձէին լուսամիտ քննադատները, որոնք քննելով ու դատելով, լաւն ու պէշը իրարմէ կը զանազանէին, լա՛ւը կը գովէին, պէշը կը դատապարտէին ճարպկելով յետադիմութիւնը, պահպանողականութիւնն ու մեջակութիւնը, եւ այդպէսով ճամբայ կը բանային դէպի յառաջդիմութիւն, դէպի կատարելագործում:

Բայց ժամանակները փոխուեցան, Հայ հանրային կեանքը կազմալուծուեցաւ, ծլնունդ տալով տարտղնուած համայնքներու որոնց Սփիւռք անունը արուեցաւ: Եղեռնով զլխատուած հայ մտաւորական լուսամիտ չարժումին տեղը անցաւ կրկին սիրացուապետական (*) վարչակարգը, որ յաջողեցաւ ժողովուրդի թշնամի հռչակելով ի սպառ լռեցնել քննադատները, ու ինքզինքին համար ապահովել անխռով խաղաղութիւն, հաստատելով տեսակ մը մտաւորական ահաբեկչութեան մթնոլորտ: Իսկ այն փոքրաթիւ համարձակները, որոնք յանդգնեցան քննադատութեան դրիչը վար չդնել հակառակ սպառնալիքներու, չրջապատուեցան ընկերարարոյական անանցանելի փշաթելերով, որոնք ճարպարութեամբ հիւսուեցան իրենց չուրջ, մինչեւ որ դառնան խեղդամահ, ու քաշուին հրապարակէն:

Եւ այսօր, երբ Սփիւռքի մէջ այլեւս չի բարձրանար որեւէ քննադատական ձայն, երբ բացայայտ գայթակղութիւններու առջեւ իսկ ամէն ոք կը լռէ, երբ հայ մամուլի մէջ կարելի չէ գովասանքէ տարբեր բան գրել առանց աչք առնելու վտանգը կորնչելու ընթերցող ու բարեկամ, եւ նշանակ դառնալու միահամուռ բանադրանքի, երբ կարելի չէ յարուցանել որեւէ օգտակար բանավէճ առանց որ ան բախի կազմակերպեալ դրօհին խաւարամիտ չերիսթճիններու, որոնք գրամական մեծադումար յատկացումներ իսկ չեն պլանաւորելու համար ամէն չարժուն, եւ վերջապէ՛ս, երբ այլեւս անհնար է ճշմարտութեան համար վկայել առանց քարկոծուելու իբր հերետիկոս, ալ ի՛նչ կը մնայ ընել, եթէ ո՛չ լռել ու դէշ մարդ չըլլալ:

Այս խոհեմապարտ քաղաքականութիւնը չէ՞ որ կը տիրէ այսօր Սփիւռքի մէջ, ամէնուրեք: Եւ արդէն ի՞նչ տարբեր քաղաքականութիւն կարելի է ակնկալել նիւթական բարիքներով յափրացած ցիրուցան համայնքներէ, որոնց գլխաւոր մտահոգութիւնը մտքերու խաղաղութիւնն ու statu-quo-ի պահպանութիւնն է: Ասիկա երջանկութիւնն է ամէն յառաջդիմութիւն անհնար դարձնող անչարժութեան, այսինքն՝ լճացման:

(Ասոր չըլլար անչուշտ հայրենի անդաստաններուն, ուր անախորժականութեան բացարձակապաշտ սկզբունքներն էին որ չեփորուեցան ամբողջ տասնամեակներ, անհնարին դարձնելով ամէն քննադատութիւն, եւ որոնք այսօր 180 աստիճան չրջադարձով մը կուգան չխոթութեան մատնել ամէն ոք, առանց որ կարելի ըլլայ հասկնալ թէ ի՛նչ հրաչքով երկուան բացարձակապաշտները որոնք միայն զովասանք հիւսել պիտէին, զարձան յանկարծ սրտցաւ քննադատները):

Հապա երգիծա՞նքը, Պարոնեանական ու Օտեանական խայթող, սրամիտ ու չինիչ հեղնանքը, որ իսկական քննադատութիւնը կը չաղխէր ծածկել ժպիտի մը թափանցիկ քօղին տակ: Մնա՞ց արդեօք մատնիկ մը ատկէ: Ո՛չ անշուշտ: Ան ալ չնչուեցաւ ամբողջովին, ոլորհետեւ կը նեղէր, կ'անհանգստացնէր: Հայ գրականութենէն ի սպառ վտարուեցաւ ուրեմն, երգիծանքն ալ, եւ այսօր humour-ի նշոյլն իսկ կարելի չէ գտնել սփիւռքահայ գրողներուն մօտ, որոնք զգուչաւոր եւ լուրջ են ծայրայեղօրէն, իրենց գրաւած մտաւորական բարձունքները ձեռքէ չհանելու մտահոգութենէն ծնող լրջախոհութեամբ արբչիւ:

Հայ ժողովուրդը կորնչո՞ւց արդեօք հեղնանքի ու ծիծաղի կարողութիւնը, եւ մի՞թէ այսօր հրապարակի վրայ չկան Ագգային Ջոջեր նո՛յնքան paranoïaques, նո՛յնքան schizoïdes որքան Պարոնեանի հերոսները, եւ մի՞թէ մեր օրերուն Փանջունիները նուազ վտանգաւոր են քան Օտեանները, որ վերջ ի վերջոյ Ծապլվարի պէս փոքր պիւզ մը միայն քանդել յաջողեցաւ:

Ընդունուած ճշմարտութիւն մըն է թէ մարդը անասունէն զատորոշող հիմնական տարբերութիւնը ժպիտն ու ծիծաղն է: Ծանօթ է նաեւ թէ երգիծանքը իբր արուեստ կրցաւ զարգանալ միայն ա՛յն ազգասանէնչ ժողովուրդներուն մօտ, որոնք պիտցան ծնունդ տալ ժողովրդավար կարգերու: Ատոր վկայուն օրինակն է անշուշտ Աթենական հասարակապետութիւնը, որուն չուքին տակ ծագկեցաւ երկրիծական հոյակապ ըրականութիւն մը: Իր ըրջանին համար բացառիկ երեւոյթ մըն էր այդ, քանի որ մինչ այլ ժողովուրդներ կ'ապրէին իբր զերի, ճորտ կամ հպատակ, Աթենացիք առեղծեցին ազատ խաղացին:

Ի քաց առեալ քանի մը լուսամիտ միտպետներէ, բռնապետները առ հասարակ խորշած ու զգուչացած են երգիծանքէ: Այլաբանական պատկերներու եւեւ ծլլատուղ միամիտ երգիծանքն իսկ սարսափեցուցած է զիրենք ամէն հեղնանքի, ամէն կատակի եւեւ կռահելով ծածուկ քննադատութիւն մը, ուղղուած՝ իրենց բացարձակ իշխանութեան դէմ: Որովհետեւ բռնապետը կ'ապրի իշխանութիւնը կորնչացնելու տեւական մտավախութեան մէջ, իսկ մտավախ մարդը լուրջ է անտեղիտալիօրէն, կատակի չի հանդուրժեր բնաւ:

Ով որ կարդացած է Ոսմպերթօ Էքոյի «Վարդին Անունը» համբաւաւոր վէպը կամ տեսած՝ անկէ քաղուած չարժանկարը, կը յիչէ թէ նիւթը առնուած է միջնադարեան խաւարակուռ մենաստանէ մը, ուր խորհրդաւոր ոճիրներ կը գործուին յաջորդաբար, ոչնչացնելու համար այն երիտասարդ վանականները որոնք անհոգեմութիւնը կ'ունենան փորձել կարդալու Արիստոտէլի մէկ գործը: Երգիծանքի մասին գրուած ենթադրական դիրք մըն է ան, որ վերջնականապէս կորսուած է թէեւ, բայց իրմէ օրինակ մը պահուած կը մնայ Մենաստանին գրատան գաղտնի խորշերուն մէջ, իբր արդիլուած ընթերցում:

Եկեղեցիին համար այդ դիրքը նկատուած է չափազանց վտանգաւոր, որովհետեւ կրնայ ապատ մտածումի հոսիսաններ բանալով քննադատական ոգի արթնցնել նորընծանեռուն մէջ, ու այդպէսով խանգարել սիրող կարդ ու սարքը, որուն վրայ Աբգոսի աչքերով (ո՛վ պարմանք) կը հսկէ կոյր վանական մը, եւ ա՛ն է որ, իբր ահեղ պահապան խաւարամտութեան մթին սկզբունքներուն, իրարու եւեւէ կը սպաննէ անասատողները, ի վերջոյ յանդելով ամենակուլ հրդեհի մը որուն մէջ կ'անհետանան ինքն ալ, գրատունն ալ, իր պահպանած դիրքն ալ: Ինք կը մեռնի թէեւ, բայց խաւարամտութիւնը կը յաղթանակէ, քանի որ առ յաւէտ կը կոխուի վտանգաւոր գրքին վերջին օրինակը, այսինքն՝ ազատութեան բանալին:

Խարերախաբար մեր մէջ մինչեւ հոս չհասաւ քննադատութեան ու երգիծանքի հակառակորդներուն թշնամութիւնը, եւ ցարդ ո՛չ մէկ հայ քննադատ կամ երգիծագիր սպանուեցաւ կամ այրուեցաւ խարոյկի վրայ: Այսուհանդերձ, տիրող մտաւորական ահաբեկչութեան մթնոլորտին մէջ ի գործ դրուող ընկերաբարոյական պատժական միջոցները չանգեցան նոյն արդիւնքին, եւ այսօր այլեւս չունինք ո՛չ քննադատ, եւ ո՛չ ալ երգիծագիր:

Զունինք նաեւ մամուլ մը, որ ինքզինքը ղայ բառականաչափ ազատ, անկաշկանդ ու ինքնարար ամէն առասկէտով, կարենալ տալու համար արժանի արձագանգը վրդովեցուցիչ գայթակղութիւններուն, կամ գոնէ ըստ բաւականի հեղնելու ծիծաղելի երեւոյթները համաստարած:

Ուստի, կը մնայ ուրախանալ եւ հրճըուիլ, քանի որ ատկէ վերջ ո՛չ ոք պիտի գայ խանգարել մեր խաղաղ քունը անրանաքնող:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵՄԱՆ

Ն ի ս

(*) Տիրացուապետական վարչակարգը թէեւ ասկէ 130 տարի առաջ վերջ գտաւ Արեւմտահայոց մէջ Ագգային Սահմանադրութեան հաստատմամբ, բայց եղեռնէն վերջ վերահաստատուեցաւ պարագաներու թոյլտուութեամբ:

«Տիրացուական» բացատրութիւնը կը յատկանիշէ խաղաթական որոշ գործելակերպ մը եւ անշուշտ թէ ոեւէ կապ չունի մեր եկեղեցիներուն մէջ երգող դպիրներուն հետ, որոնք ազգանուէր գերյարգելի մարդիկ են անկասկած:

Խօսքը կը վերաբերի եկեղեցիի եւ կրթականութեան ճամբով տիրապետութիւն հաստատող երբեմնի մեծ - աղայ ջոջերուն, որոնց ժառանգորդները չուշացան ծաղկիլ Արեւմտեան խաղաթակրթութեան այս լուսաւոր ատաններուն մէջ իսկ, հրապարակը գրաւելով ամէնուրեք նոյն մեթոտներով:

ԵՐԱԶԱԿԱՆ ՊԱՐՏԻԶԱԿԸ, - ԾՆՆԴՅՎԱՑԻՍ

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Տարաւոր, անորոչ ապաւորութիւններ եւ մանկական օրերէ պարագայական յիշողութիւններ միայն ունիմ ծննդավայրէս՝ Պարտիզակէն, ուր ծնած եմ 1913 Նոյեմբերի 24-ին: Նախա - եղեռնեան մէկուկէս տարիէն, ինչպէս պիւղին պատմական անցեալէն ընդհանուր տեղեկութիւններ՝ կը պարտիմ ծնողքիս, ընտանեկան պարագաներու, մինչեւ այսօր ապրող Պարտիզակցիներու եւ յատկապէս քանի մը ազգիւրներու, - Գրիգոր Մխալեանի, վերապատուելի Անդրանիկ Պետիկեանի, Երուանդ Տէր - Անդրէասեանի, Յակոբ Տէր - Յակոբեանի, Հրանտ Տէր - Անդրէասեանի, Սարգիս Սարուխանի եւ Կարօ Գէորգեանի նման «անձից անցելոց» դէմքերու պատմայուչագրային վիրքերու կամ պարագայական վկայութիւններուն, անշո՛ւշտ նաեւ Պարտիզակէն անձնական ապրումները եւ յիչատակները ոգեկոչող աչխարհական եւ եկեղեցական անուններու, ուսանողներու եւ պրագէտներու, հանրային գործիչներու եւ պրչի մարդոց՝ որոնք կարճատեւ եւ կամ երկարատեւ ժամանակով ապրած կամ գործած են հոն, մինչեւ այն տեւ օրերը՝ երբ հայաչունչ այդ բոյնը կը պարպուէր եւ կ'աւերուէր խորչակէն, հաւաքական տեղահանութեան ու աքսորի ալիքէն, ապա նաեւ կ'ենթարկուէր հոն խուժող աւարառուներու քանդումի եւ խոպանացման բնագրին...

Ծննդավայրերու ոգեկոչումը հոգեկան պահանջ է զանոնք վերյուչքի բերող մարդուն համար: Անոնց պատմութեան, բնանկարին, ժողովուրդի կենցաղային եւ մչակութային անցեալին համապրական վկայութիւնը նուազ կամ առաւել վարկիչ չունչով կ'երեւի դրչին տակ բնիկ կամ այցելու այն բոլոր անուններուն՝ զրս յիչատակեցի, ինչպէս տասնեակներո՛վ ուրիչներու՝ որոնք սա պահուս անմատչելի կը մնան ինծի: Պարտիզակը ապրումի եւ ներչնչման աղբիւր եղած է արեւմտահայ մտաւորականութեան, 1870 - 1910-ական տարիներու դէմքերու, ինչպէս նաեւ հայ թէ օտար այցելուներու համար, որոնք անոր բնութեան եւ մթնոլորտին մէջ պիւղի անդորրին ու քաղաքի հռուչեռին բաթախումբը գտած են, ապրած են որքան վայելքը կանուչին, կարկաչներու, բարձունքներու եւ բուրումներու՝ նահ՛ւ մարդ էակի ապնիւ, չերմ ու խորունկ ճայնեռուն:

Ես չատ փոքր էի այն տեսին. չա՞տ ուչ ունեցայ պատրանքը հոն ապրած ըլլալու, երբ պատահական ընթերցումներու տեսին անդրադարձայ թէ պիւղը կ'ապրի նաեւ իմ մէջս, ազօտ ու տարտամ այն պատկերներով՝ որոնք կուգային մեր ընդարձակ չեքամատան ծոլ լռութեան մէջ խոզակ հիւսող չերամներու եւ տան կից ծաղկող կեռասինիներու չչունչէն, մանկութեանս օրերուն վերաբերող մանրազէպերու եւ իրազարձութեանց վերյուչքէն...

Ինծի անծանօթ օրերու կամ անցեալի մասին՝ մտերիմ ու ծանօթ անունի մը վկայութիւններէն երկու չքերու արտաքրումը եթէ պատեհ կը նկատուի, ասատասիկ կարօ Գէորգեանէն քանի մը ոգեկոչում՝ իր «Ամէնուն Տարեգիրքը» հատորաչարքի 1956-ի հրատարակութենէն, «Պարտիզակը եւ իր շունչը» խորագրեալ տակ, էջ 183 - 243 :

«...Պարտիզակը ծննդավայրս չէ. քաց սիրած ու կարօտցած եմ զայն ծննդավայրիս չափ, թերեւս աւելի:

«Երբ պարզ այցելութիւն մը բաւած է շատերուն՝ կապուելու գեղածիծաղ այդ գիւղին, հնգամեայ բնակութիւն մը այնտեղ - այն ալ խորապէս տպաւորելու բնդունակ թարմ տարիքի մէջ - անխուսափելի կերպով Պարտիզակցի սիրտ դարձընէր որեւէ մէկը: Պարտիզակցի՝ ո՛չ թէ ծագումով կամ ծնունդով, այլ՝ ծումով, իւրացումով: Եւ ես մէկն եմ այն հազարաւորներէն, որոնք եղած են մայրախնամ Պարտիզակի որդեգիրները: Նո՛յնիսկ հարազատ՝ որթան իր հարազատ զաւակները. եւ նո՛յնիսկ հպարտ այդ իրողութեամբ՝ որթան Պարտիզակցիները, իրենք:

«Իր տարածութեամբ եւ բնակչութեան համրաւիով (9 - 10 հազար) մեծ գիւղաքաղաք մըն էր Պարտիզակ: Շուրջ երեքուկէս դար առաջ, հիմնուած օրերէն, գիւղ կոչուած է ան, եւ այդպէս ալ կը յիշուի մինչեւ այսօր, աւանդապահօրէն: Գիւղաքաղաք մըն էր սակայն, իր միաձոյլ հայկական բնակչութեամբ: Գիւղաքաղաք՝ որ իր դիրքով, անուններով, հմայքով, եղերգնակութեամբ ու մակարդակով, այլեւ հոծ բնակչութեամբ կ'իշխէր՝ մեծ մասով նոյնպէս հայաբնակ ուրիշ գիւղերու վրայ: Գիւղաքաղաք մը վերջապէս, որ կը կառավարուէր - պետական եւ վարչական գետնի վրայ - Հայերէ կազմուած ժողովներով:

«Իզմիթի ծոցին եւ բաղաքին նիշդ դէմը, Պոլսէն երկաթուղիով չորս ժամ եւ ապա նաւակով մէկ ժամ հեռաւորութեան վրայ՝ Պարտիզակ ամէնէն աւելի հաւնուած եւ փնտռուած գիւղն էր ամբողջ Նիկոմիդիոյ գաւառին մէջ: Ինչպէս ըսի, ուրիշ գիւղեր ալ կային. բայց Պարտիզակը իր բազմապիսի առաւելութիւններուն շնորհիւ ուներ ուրի՛շ ձգողութիւն մը բոլոր հայ այցելուներուն վրայ: Հայաբնակ վայր մը ըլլալէ զատ, ուներ տեղագրական լաւ դիրք, - ծովահայեաց տարածութեամբ, հարուստ ու պտղառատ բուսականութեամբ, ախորժելի կլիմայով՝ ամառ եղանակին, հիւրասէր բնակչութեամբ, մտաւորական մակարդակով, Պոլսոյ մերձաւորութեամբ, եւայլն:

«Այս բոլոր առանձնայատկութեանց վերեւ, սակայն, Պարտիզակի վերեւ կը սաւառներ շունչ մը, ոգի՛ մը, որ յատուկ էր միայն այս գիւղին եւ իր անմիջական հմայքին ու ջերմութեան կ'ենթարկեր դրսեցիս: Այս պատճառով ալ, կարելի չէր Պարտիզակ երթալ եւ չսիրել զայն, մինչեւ անգամ չունենալ վերատեսութեան կարօտախտը, անկախ ստեղծուած կապերէն, ծանօթութիւններէն կամ բարեկամութիւններէն: Պարտիզակին կապուողը, ծանօթներէն ու բարեկամներէն աւելի՛ գիւղը կը փնտռէր, - կը փնտռէր այսինքն գիւղին հմայքը ու հրապոյրը, գիւղին ու գիւղացիին անձնական, անշօշափելի գրաւչութիւնը եւ զայն ջերմացնող շունչն ու ոգին... (*)

(*) Յուշագրային այս էջերը շարունակական պիտի չըլլան: Որոշ շրջաններէ, որոշ դէպքերէ ու դէմքերէ, յիշողութիւններէ եւ վկայութիւններէ պիտի մեկնին, առանց ժամանակագրային կարգի նկատուման:

ՄԵՐ ՎԱՐՊԵՏԸ

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԳԱԲՐԻԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երկիրը կարծես կը խչրտար ամէն անգամ երբ անոր չուքը կ'ակօսէր լուսամուտին ապակեայ պատուհանը եւ երբ, ինչպէս միշտ, տատամսոտ չարժումով ան կը բանար զուռը խմբագրատան։

Ամչկոտ ժպիտ եւ հայիւ չունչ մը բաբեր։

Չե՛մ կրնար ըսել ստուգիւ, թէ ի՞նչ կը զգար այդ պահուն այդ տաք սիրտ Շապին - Գարահիսարցին, այդ կտորիկ մը սիրտը, որ չարագէտ թուականի մը բերած իր արծուներոյնէն, ահա, երկար տառնամեակներէ ի վեր լինած - գլորած էր փարիզեան այս խոնաւ մայթերուն վրայ։

Յամենայն դէպս, սովորականին նման հանդարտ, անազմուկ այլ հաստատաքայլ կը յառաջանար եւ տեղ կը գրաւէր հոն, ուր աւանդական կարգով իր անկիւնն էր։ Աչուըք աթոռը կը գառնար վեհաչուք, երբ անմիջապէս կը խորասուզուէր սրցակ կազմող թերթերու մէջ։

Բայց կրնամ վստահ ըսել, թէ մեզի համար Երկիրն էր, որ կը խշրտար, երբ նկուն մարմնով Անուշաւան Գաբրիկեանը կը տեսնէինք բազմած իր պարզունակ աթոռին վրայ։

Կոնակը պատուհանին, ուրկէ լոյսն ու մութը աչքկապուկ կը խաղային, սլացիկ թեթեւ ակնարկ մը կը նետէր դէմի պատին կախուած մեծադիր դիմանկարին վրայ, ուր իր եւ մեր բոլորիս Մեծ Վարպետն էր խարսխած՝ խստակեաց, խստակրօն մարդարէի դէմքով, ձեռքին արդասիքը օրուան «Յառաջ»ին։ (Ո՞վ գիտէ, թերեւս դուն այդ պահուն տարաբախտ բանաստեղծին տողը կը յիշէիր բառի մը փոփոխութեամբ, - Ես իմ անոյշ Մայրենիին արեւահամ բառն եմ սիրում,-)։

Վերջապէս ներողամիտ ժպիտ, քանի մենք այնքան պարզունակ զարմացած էինք Վարպետ վերապրելը։ Մեծը, սիրանը, իրաւ հոն էր, իր արտաբերած չունչովը ... որ սենեակի չորս պատերուն, - այո՛, խմբագրատունը, - նեղ ու սահմանափակ տարածքէն դուրս սլացքով չատ եւ չատ հեռուները կը տարածուէր՝ ազատ, արձակ թռիչքով, ուղեցոյց յուցասլաքով։ (Ա՛յսուհանդերձ, ինչո՞ւ չմըտածել նոյնպէս, թէ ասիկա՝ այդ անուանումը, կը զգուէր ինքնաներկութիւնդ, իրրեւ հետեւորդ Մեծաց)։

Որովհետեւ, դիտէիր չէ՞ ի վերջոյ, որ դուն, - բարեբախտաբար, - չէիր պատկաներ այն դասին, որուն համար կեանքը հաստատելու միակ եղանակն էր նմանիլ այն թրթուրին, որ ծառին վրայէն սողալով կը նկատէ միայն կեղեւին անհարթութիւնները, սակայն չի տեսներ թէ ի՞նչպէս եւ ի՞նչ ուղղութեամբ կը չարժին տերեւները, ո՞ւր կը դանուի բունը, ո՞ւր արմատները, վերջապէս ի՞նչ գոյնի են ատոնք։

Որովհետեւ ծնողաղուրկ, դուն չուտով դարձար Զաքհաոս Որբ, այս տարապին մէջ սեղմելով դիտակցական ատիճան մը, որուն բարձրադոյն կէտին վրայ կը դանուէր համաքաղաքացիդ՝ արծուերոյնին արծիւը, - Անդրանիկ։

Գիտէի՞ր Վարպետ, որ երբ խմբագրատունէն ներս ոտքդ կը դնէիր, քեզի հետ քու երկրիդ հունչուլային բոյրը կը բերէիր, այն վարդապոյն չատ սիրուն ծաղկին, որ առաւօրէն կ'ածէր բերդիդ փէչերուն տակ՝ խիճերու եւ աւազին մէջ։

Կ'ըսէիր ինծի թէ գարնան կը ծաղկի։ Բայց երբեք չըսիր թէ ե՞րբ կը խամրի եւ անոր կաքաւի գոյնով ցօղունը ե՞րբ կը չիջի ...։

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԸ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Այլեւս աւանդութիւն դարձած խմբական այցելութեամբ մը, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 1, Հինդչաբթի օր ոդեկոչուեցան Պանեէօլի զերեզմանատան մտաւորականներու դամբանին մէջ ամփոփուած հայ մտքի 39 վաստակաւորները ու անոնց հետ, աշխարհասփիւռ հողակոյտերու տակ ննջող մեր բոլոր մեծերը։

Այցելուներու խումբը գլխաւորուած էր երեք եկեղեցականներու՝ Արտակ Արք. Մանուկեանի, Նորվան Եպիսկ. Զաքարեանի ու Աւետիս Քհնյ. Պալըքճեանի կողմէ։ Հոգեհանդստեան արարողութիւնը կատարուեցաւ Արտակ Արք.ի եւ Աւետիս Քահանայի կողմէ, իսկ դամբարանին մէջ ամփոփուած մտաւորականներուն անուանացանկը կարդաց Նորվան Եպիսկոպոս։

*Արարողութեան աւարտին Արտակ Արք. յիշատակի խօսք արտասանեց ոգեկոչելով մտաւորականները որոնք «իրենց կենդանութեան ոգեւորութիւն տուեցին ընթերցասէր հասարակութեան»։ «Գերեզման - ևոցները յաւիտենական լռութեան վայրեր են համարուում, բայց հոս է որ առաւել մտածում ենք կեանքի մասին։ արդիւնաւոր կեանքի մասին» *բսաւ ան, ապա աւելցուց.* - «Հայկական գաղութներու հեղինակութիւնը մտաւորականութեան կը պատկանի»։*

Արտակ Արքեպիսկոպոսէն ետք, ալ լուռ դրոշներու մասին արտասյայտուեցաւ այսօրուան մեր գրողներէն Երուանդ Կոպէլեան որ կուգար գրական աւանդութեամբ հարուստ ու ներկայի եւս բեղուն մէկ կեդրոնէն՝ Պոլիսէն։ Ան Պանեէօլի դամբանը նկատելով արեւմտահայ գրականութեան պանթէոնը, որպէս «հեռաքնակ հարազատ մը», Ֆրանսահայութիւնն ու Պոլսահայութիւնը նկատեց իրարու լրացուցիչներ, ամբողջացուցիչներ որոնք «անտարակոյս առանց իրարու պիտի չկարենային ըլլալ այն՝ ինչ որ եղած են ու ցեալին ու պիտի շարունակեն ըլլալ ապէ վերջ, աներկբայօրէն»։

*«Տեսակ մը խնամութիւն կայ Ֆրանսահայութեան ու Պոլսահայութեան միջեւ, եւ այս յուշադամբանը կը խորհրդանշէ որեան արժէքաւոր զաւակները Ֆրանսահայութեան, Եոյնիսեան և Պոլսահայութեան, *բսաւ ան ու չարունակեց.* - Արամ Անտոնեանի պատրաստած դասագիրքերը այսօր ալ մեր աշակերտները կը կարդան վարժարաններու մէջ, Տիգրան Պալեանը ամէն օր կը յիշուի մասնաւորաբար հրատարակչական աշխատանքներու առիթով։ կեդրոնականի պատմութեան մէջ, Հրաչեայ Աճառեանի նման համազգային պարծանք մըն է Արշակ Զօպանեան, երբ միւս կողմէ իրապաշտ գրականութեան անմոռանալի դէմքերէն մէկն ալ՝ Լեւոն Բաշալեան մաս կը կազմէ այս աստղահոյլին»։*

Երբեմնի Կոպէլեան ոգեկոչեց տակաւին մեծ ուսուցչապետը՝ Ռ. Պէրպէրեան որուն հարազատները կը հանդիսէին հոս, ու Ա. Ծառուկեանը՝ «Մանկութիւն չունեցող» այս մարդը «որ տասնեակ տարիներով իր այնքան առողջ եւ տոհմիկ շունչը տուաւ սերունդներու»։

Ու մինչ նոյեմբերեան արեւը իր խարտեաշ չողերով կ'ողողէր սեւ տապանաքարն ու աչնան ծաղիկները, քանի մը տասնեակ ներկաները փակած յիշատակի փակագիծը, իրենց յաւերժական հանդիստին մէջ առանձին կը ձգէին կրկին «Ս. Մեսրոպի ծանօթ թէ անծանօթ բոլոր Զինուորները»։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ԵՐԵԿՈՑԹ Ի ՆՊԱՍՏ ՉԵՐՆՈԲԻԼԻ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ

1988-ի երկրաշարժէն վերջ, Լիոնի ուկրանական փոքրաթիւ համայնքը ուզած էր իր կարեկցութիւնը արտայայտել կազմակերպելով զեղարուեստական երեկոյթ մը։ Այս ձեռնարկին ամբողջ հասոյթը նուիրելով ԷՍ - Օ - ԷՍ Արմէնի կազմակերպութեան։ Այս երեկոյթը առաջին քայլը եղաւ մեր երկու համայնքները իրարու մօտեցնող։ երկրորդը՝ տեղի ունեցաւ այս տարուան Յունիս ամսուն, երբ Վիլէօրպանի մէջ, կողք - կողքի կ'ոգեկոչէինք միասին 1915-ի Մեծ Եղեռնի եւ 1933-ին ուկրանական ցեղասպանութեան զոհերուն յիշատակը։ Այս կապերը առաւել եւս ամրացան Հոկտեմբեր 30-ին, Չերնոբիլի հիւլէական աղէտին հետեւանքով տուժած երեխաներուն ի նպաստ կազմակերպուած հաւաքին ընթացքին։

Նախ քան զեղարուեստական բաժինը յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Վիլէօրպանի քաղաքապետ՝ Ժիլպէռ Շապրու եւ երեսփոխան՝ Ժան Փօլ Պոէթ, ինչպէս նաեւ ուկրանացի անուանի մաթեմատիկոս՝ Լէոնիդ Պլիուչ եւ Ուկրանիոյ Գիտութիւններու կաճառին անդամ բնագէտ եւ հիւլէագէտ՝ Վ. Զոռնօհուսէնքօ։ Վերջինս կը չեշտէր աղէտին ընդհանրական, համամարդկային բնոյթը աւելցնելով որ Չերնոբիլի աղէտը պատահական չէր եւ ոչ ալ բացառիկ։ Ան ամէն վայրկեան կրնայ կրկնուիլ։ աշխարհի որեւէ տեղ, նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ։ «Մի կարծէք որ այս բանը ձեր երկրին մէջ չի կրնար պատահիլ» կ'ըսէր ուկրանացի գիտնականը։ Լէոնիդ Պլիուչ Ֆրանսայի ժողովուրդին չնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ չափազանց խիստ խօսքեր կ'ունենար եւրոպացի զեկավարներուն նկատմամբ որոնք չեն հասկցած - կամ չեն ուզեր հասկնալ - խորհրդային վարչակարգին խորամանկութիւնը եւ ռազմավարութիւնը։ Այս երեկոյթներուն բաժինը վերջ կը գտնէր Ֆրանսական հեռատեսիլին Ա. կայանին պատրաստած մէկ վաւերագրական ժապաւէնին ցուցադրութեամբ։

Ուկրանական համայնքին կողմէ Տիկին Կենիա Գիւզէն չնորհակալութիւն կը յայտնէր ներկայ հասարակութեան եւ հայ դաղութին, բեմ դրաւիրելով Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը, դեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի։ Այս առթիւ, Լիոնի երգչախումբին միացած էին Վիէնի դպրոցաց դասին անդամները։ Սրահին մէջ հնչեցին հայկական երաժշտութեան գոհարներէն՝ «Մորուրդ Մորին», «Սուրբ Սուրբ» եւ «Տէր Ողորմիա» հոգեւոր երգերը։ «Կիլիկիա» եւ «Շուշո» աշխարհիկ երգերը արժանաւորելով բազմութեան ջերմ ու երկար ծափահարութիւններուն։

Երեկոյթին վերջին մասը ամբողջութեամբ նուիրուած էր ուկրանական պարարուեստին եւ երաժշտութեան։ Սօչօ քաղաքէն հրաւիրուած «Պանտուրա» երգեակը եւ Լիոնի «Լէ Սթեվ» պարախումբը հարուստ յայտագրով մը ոգեւորեցին ներկայ հասարակութիւնը։ Հանդէսը աւարտեցաւ ընդհանուր խնդակատութեան մէջ ուկրանական ազգային փառերգով։

ԿՈՐԻԻՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԲԱԳՐՈՂ ԹԷՕԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ

Ղեւոնդ Քահանայ Ժամկոչեան. - Ծնած 1856-ին Սահմուսիք գիւղը (Երզնկա), աշխարհական անուամբ Նշան, ուսած անդ, Պոլիս, իբր ժամակոչ ծառայած է եւ 1895-ին Գումգափու ձեռնադրուած Ծոնուղի Առաջնորդ Նիկողոս Եպիսկոպոսէ՝ կիւլլիւճկի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն վրայ, ուր երեք տարի քահանայագործելէ վերջ՝ փոխադրուած Երզնկա, անդամ կրօնական եւ Դատաստանական Ժողովոյ։

Ս. Սարգիսի երէցներն էին,
Վարդան Ա. Քահանայ Թադէոսեան. - Ծնած 1838-ին Սեղուցիկ գիւղը, աշխարհական անուամբ Նշան, ուսած անդ, եւ Պոլիս, երեսնամեայ ուսուցիչ Միացեալ Ընկերութեան ի գաւառս, 1872 Նոյեմբեր 21-ին Շապին Գարահիսար ձեռնադրուած Աբրահամ Եպիսկոպոսէ՝ կիւլլիճկի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն վրայ, ուր 15 տարի քահանայագործելէ ետք՝ Երզնկա փոխադրուած, անդամ կրօնական Ժողովի։ Այրիացեալ։ Կամախէն անդին՝ ժողովրդեան հետ քշուելով, բնական մահուամբ վախճանած։

Մեսրոպ Քահանայ Թորոսեան. - Ծնած 1859 Յունուարին Երկան գիւղը, աշխարհական անուամբ Մարտիրոս, տղայ հասակէն Պոլիս պանդխտելով՝ ուսած Պալըքճեան Մորչնեան, Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եւ Արմաշու Ս. Ղեւոնդեանց վարժարանները, ուսուցիչ, 1900 Դեկտեմբեր 1-ին Կեսարիա ձեռնադրուած Տըրդատ Եպիսկոպոս Պալեանէ, անդամ Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոց, կրօնական յօդուածագիր պոլսահայ թէր - թերու, իր «քարոզ»ներէն մին թուշան - ճեան մրցանակով պսակեալ։

Ս. Փրկիչի երէցներն էին
Եզեկիէլ Ա. Քահանայ Կարապետեան. - Ծնած 1840-ին Թորդան (Կամախ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, եւ Պոլիս, 1870-ին ձեռնադրուած Աբրահամ Եպիսկոպոս Պիւլպիւլեանէ՝ ծննդավայրին Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյն վրայ (Սըրբոց Գերեզման), քահանայագործած անդ եւ ի Պոլիս (Ս. Լուսաւորիչ)։ Հայրենիք դարձին, տեղացի Քիւրտերու ճնշումին հետեւանօք, 1877-ին կը տիպարի ապատանիլ Երզնկա։ Անդամ կրօնական եւ Գաւառական Ժողովոց, պահ մը առաջնորդական փոխանորդ։

Պիմէն Քահանայ Տէր - Վարդանեան. - Ծնած 1870-ին Խնձորեկ գիւղը, աշխարհական անուամբ Գրիգոր, Տ. Վարդան Թադէոսեանի որդի, ուսած անդ եւ ի Չըրչակայա, ուսուցիչ, մինչեւ Քեռիի (Ռուբէն Շիշմանեանի) կախաղան բարձրանալը յԵրիւա՝ ապրած է Հնչակեան դրօշի տակ։ 1902 Դեկտեմբեր 5 ձեռնադրուած Պետրոս Թահմիզեան սրբազանէ՝ ծննդավայրին Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն վրայ, ուր երեք տարի քահանայագործելէ ետք՝ փոխադրուած Երզնկա, անդամ կրօնական Ժողովի։ Կը հովուէր նաեւ Երզնկայի Ս. Օհան, Կամարիկ, Գոմեր եւ Քիւրտ դիւզօրհից Ժողովուրդը։

Քաղաքին Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Վեր. Յակոբ Յ. Իսրայէլեան. - Ծնած 1868-ին Վէդիր Քէօրիւ։ Նախնական կրթութիւնը հոն ստանալով, յաջորդաբար Մարզուանու եւ Խարբերդի Գօլէճներուն դասընթացքը կ'աւարտէ, այնուհետեւ իբր քարոզիչ - դաստիարակ կը նուիրուի կեսարիոյ, Թալասի, Սամսոնի, Զիլէի բողքական հասարակութեան հոգեւոր ու կրթական պէտքերուն։ Քալ քեմբասաց։ Մինչեւ Ազէտի թուականը, Երզնկայի իր պաշտօնավարութիւնը 18 տարուան տեւողութիւն մը եղած է եւ երէց ձեռնադրուած նոյն եկեղեցւոյն վրայ, համակրանքը չահելով նաեւ քաղաքին միւս յարանուանութեան որ հիացմամբ կ'ունկնդրէր զինատական ու բարոյական հարցերու շուրջ իր կուռ բանախօսութիւնները։ Տեղահանութեան օրերուն կը խառնուի կարաւանները ալիքին որ կը քշուէր խօլարչաւ, ժանտարմաներու անվերջ բրտութեանց նչառակ։ «Քէմախ Պօղազի» կոչուած կիրճը երբ կը հասնին, յարձակումը կը սկսի արեւնի եւ աւարի ծարաւ զինեալ խուժանի մը կողմէ՝ որ զարանամուտ կը սպասէր հոն։ Շատեր կամովին կը յանձնեն ինքզինքին Եփրատի հոսանքին, ուրիշներ կը պահուին պահիճներու եաթաղանին տակ, ընդ որս եւ այս անմահ վերապատուելին, որ մինչեւ յետին չունչը Յիսուսի անունը կը մրմնջէր արտասուպին։

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԵՐԻԶԱՅԻ

Երիզա իր հայրենակ գիւղերու չաուրեամբ կը մրցէր «Կարնոյ Դաշտ»ին հետ, իսկ իր վանքերով եւ ուխտավայրերով կը պէտք զայն։ Գրեթէ չունէր գիւղ մը որ չունենար իր ժամն ու ժամուորը։ Հիմա բոլորն ալ անբացատ փճացած։ Մտորեւ կը թուենք զանոնք՝ հանդերձ բնակչօք։

1.- Սքիւնի, 120 տուն, եկեղեցին Սուրբ Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ղեւոնդ Քահանայ Տէր - Աւետիսեան. - Ծնած 1868 Յունուար 1-ին Երկան գիւղը, աշխարհական անուամբ Նահապետ (Փառնակ Վարուժնունի), ուսած ծննդավայրին դպրոցը՝ Տ. Մեսրոպ եւ Ամմահն Ժիրայրէ, ուսուցիչ Հրէական գիւղերու, 1898 Յունիս 14ին ձեռնադրուած Ս. Սահակեան սրբազանէ։ Կը հովուէր նաեւ Փալանկայի Ժողովուրդը։ Այրիացեալ։

2.- Փալանկա կամ Ղալչէֆենի Փալանկա, 14 տուն, եկեղեցին Ս. Հռիփսիմէ։ Գիւղս կը հովուէր երէցը։

(Շար. 125)

(Շար. Ա. Էչէճ)

ներու բնոյթին մասին, Զորեքշաբթի խրխունն, հեռատեսիլի 5-րդ կայանը չատ կարճ ակնարկներ ըրաւ, Հայաստանի համար նշելով թէ «կրօնական» բնոյթի ուշադրութիւն մը տեղի ունեցած է, նկար մը ափռելով, ուր կրօնաւոր մը կը տեսնուէր: Դժբախտաբար Հինգշաբթի առաւու կարելի չեղաւ Երեւանի հետ կապ հաստատել, աւելի մանրամասնութիւն առնելու համար:

Բայց եւ այնպէս, ընդհանուր պատկերը ոգեւորական է, ոչ մէկ վարչակարգ կը դիմանայ, երբ ժողովուրդը անօթի է ու ահաւասիկ անտեսական ամէնէն հսկայ անձկութիւնը զոր Պետութիւն մը կ'արձանագրէ: Այդ՝ այն Պետութիւնն է որ ընկերվարութեան նոր զազափարականով մը Յարձն եւ առանձնաշնորհներու դրութենէ մը ուզեց փրկել Պրոլետարիատը: Եւ այսօր, 73 տարի ետք, ի՞նչ է վիճակը այդ Պրոլետարիատին, որ կրնայ հարց տալ՝ Լենի՛ն, ո՞ւր է յաղթանակդ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՄԻՆԵՐՈՒ աչակերտներու 2 համակարգումները չկրցան համաձայնիլ (մէկը՝ ընկերվարական եւ Ս.Օ.Ս. - ռասիզմի մօտ, միւսը՝ համայնավար երիտասարդութիւններ եւ արոցկիստ) եւ Նոյեմբեր 12-ին երկու տարբեր տոպանգքներ տեղի պիտի ունենան Փարիզ: Մէկը Պաթիէյէն Էնվալիտ պիտի երթայ, միւսն ալ՝ Պաթիէյէն Էլիզէ:

ԻՄԱՆի առջի օրուան երկրաշարժէն 122 տոզի մեռած է, ըստ առժամեայ հաշուեկշիռի մը: Նիւթական վնասը 3,3 միլիառ ռիալ կը դնահատուի (չուրջ՝ 240 միլիոն ֆրանք): Շարժին ենթարկուած չրջանը լեռնային է եւ քիչ բնակչութիւն կայ:

ՄԱՐՋԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

● ԵԹԷ...

Երեւանի «Մարզական Հայաստան» թերթին մէջ, վաստակաւոր մարզիչ Ա. Միրզոյեան հրատարակած է յանկ մը՝ որ կ'ամփոփէ անցեալ ամառ Սիեթլի մէջ, Միացեալ - Նահանգներ, տեղի ունեցած միջազգային խաղերուն, Խորհրդային Միութեան մարզիկներուն արդիւնքները:

Միութենական կազմին մէջ Հայաստանէն կային 7 մարզիկներ: Բոլորն ալ ստացած են մրցանակներ, որոնց մէջ երկու ոսկի: Ըստ «Մարզական Հայաստան»ի աչխատակցին, եթէ Հայաստան անկախ բար ներկայ ըլլար այս մարզահանդէսին, ընդհանուր դասաւորումին մէջ պիտի զբաւէր 10-րդ տեղը, մասնակից 54 երկիրներու մէջեւ: Իսկ միութենական հանրապետութիւններուն մէջեւ, իր տեղը 7-րդ է, վրաստանէն եւ Ադրբէջանէն անմիջապէս առաջ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՀՈՐՔԱՅԵՓ ԲԱՐՁՐԱՓՈՅՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Եուրի Ձորքայեփ (մայրը Օհանեան) Սթրազպուրկէն փոխադրուած է Մոնաքոյի ակումբը: Երկրորդ բաժանումէն՝ առաջին բաժանում ուրեմն: Սորտզրած է հինգ տարուան պայմանագիր:

Ձորքայեփ կը նկատուի Ֆրանսական Ֆութպոլին «յոյս»երէն մէկը: Բարձր կարգի խումբի մը մէջ մանելը պիտի նպաստէ անշուշտ իր կարողութիւններուն աւելի արագ զարգացման եւ մօտիկ ապագային հաւանարար պիտի ընդունուի Ազգային խումբին մէջ, ինչպէս Պէրնար Փարուօ, ան ալ Հայուհիի մը զաւակը: Ձորքայեփ 22 տարեկան է:

ՔՄՐԴԱՄԱՐՏ

● ԱՆԱՍԱՍԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ԼԻՈՆ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Սէն Փրիէաթի - Լիոնի կիս - ակումբը՝ որ իր մէջ ունի արդէն Եւրոպայի ախոյեան Ֆրանսացի Մուրիէն, կ'ուզէ ընդլայնել իր գործունէութիւնը: Այդ նպատակաւ, բանակցութեան մէջ է մտած Անանասար Յովհաննէսեանի հետ, որպէսզի Հայ

Գէորգ Ուշապլեան,

Նշանեան, Տէր - Մինասեան, Ինճէյեան, Ֆանթանէյ, Լիտա, Յովսէփեան ընտանիքները, Բաֆֆի Ուշապլեան եւ Լիլի

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հարսին, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Հոփհոշեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 7-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 8·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

TOUS A VOS GRENIERS !

«MAYRIG» d'Henri Verneuil

Pour une plus grande vérité historique nous recherchons des costumes et accessoires d'hommes, femmes ou enfants appartenant à des familles arméniennes ayant vécu l'exode et l'arrivée à Marseille, des années 20 à 40.

Nous vous remercions par avance de votre participation à ce projet qui nous tient tous à cœur.

Pour tous renseignements adressez-vous à: Catherine Gorne-Achdjian, tél. 42 22 51 16 ou à votre centre culturel le plus proche.

JERANIAN

ŒUVRES RECENTES
ET THEMES SUR LA MUSIQUE

EXPOSITION

du 23 Octobre au 30 Novembre

GALERIE FAUBOURG SAINT-HONORE
172, rue du Faubourg Saint-Honoré
75008 PARIS 8e — 42 89 13 01

Ouvert tous les jours de 11H à 19H
(sauf Dimanche)

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սատունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

մարզիկը անդամակից խումբին թէ՛ իրեւ մարզիչ եւ թէ՛ մրցակից - մարզիկ:

Առենէ մը ի վեր արդէն, Սանասար ամէն տարի կը հրաւիրուէր Ֆրանսա, մանաւանդ՝ Նիս՝ մասնակցելու մրցաշարքերու: Մոսկուարնակ երեւնամեայ այս մարզիկը կը պայքարի ապատ ոճով 90 քիլօկրամ քաշային դասակարգին մէջ: Իր յաջողութիւնները բազմաթիւ են: Եղած է Մոսկուայի Ողիմպիական ախոյեան,

Վ. Մ.

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տոքթոր Սեդա Թիւրեաքեան իր հօր՝ Ստեփան Թիւրեաճեանի յիշատակին 1000-ական Ֆր. կը նուիրէ Հ. Ց. Դ. Ալֆորվիլի խումբին, Ս. Մեսրոպ կրթարանին, կամքիր Խաչին (ատանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

⁂

Իրենց մօտիկ բարեկամին Էքս - Ան - Փռովանսէն Սարգիս Պետոյեանի (անուանի ու տաղանդաւոր արուեստագէտ, նըկարիչ եւ քանդակագործ Ձիթենիի փայտի վրայ) մահուան քառասունքին առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, Այրի Տիկին Մարիճա Պօղոսեան եւ զաւակները կը նուիրեն 500 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Մանկապարտէզին (ատանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Offre d'emploi

Employé(e) aux écritures
connaissant le plan comptable
et saisie informatique.
Pour une mission de 2 mois.
S.O.S. - ARMENIE :
Tél. : 42. 89. 23. 58 ou 42. 89. 23. 67
tous les jours de 13h à 17h.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժերմէն եւ Շըճակայքի Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ եկեղեցին իր չինութեան 60-րդ եւ անուանակոչութեան 58-րդ տարեդարձի մատաղօրհնութեան առթիւ, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար... - Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան, Սէն - Ժերմէն Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղ, Տէր եւ Տիկին Փ. Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Մխրաքեան, Պր. Ժապ Կաբասեեան, Ս. Սահակ - Մեսրոպ Սուրբ Թարգմանչաց Փրատոյի Մայր եկեղեցի 1000-ական, Այրի Տիկին Սերիճեան 700, Տէր եւ Տիկին Սամուէլեան 500, Պր. Ժապ Սամուէլեան, Տիկին Արշամ Պապայեան, Ադանի եւ Արա Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Խոսհակ Ադամեան, Այրի Տիկին Թաչճեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Թաչճեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Տէր - Մինասեան, Պր. Մխիթար Եալըք, Սանտալեան ընտանիք, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն, Տէր եւ Տիկին Մակաբեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Պապայեան, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցի, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս եկեղեցի, Հայկական Բարեգործական ընդհ. միութիւն 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ռ. Ժամկոչեան, Մարգարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ասլանեանք 400-ական ֆրանք, Այրի Տիկին Ուզանեց, Այրի Տիկին Սանասքճեան 250-ական, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան 200, Տէր եւ Տիկին Գամպէրեան 200 եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սվազեան, Սիմոնեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ժապ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աճէմեան, Այրի Տիկին Պիպէռեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Եաժըր, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Անտոնեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Թաչճեան, Այրի Տիկին Զօրպաճեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Էօրտէքեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր - Մինասեան 200-ական Ֆր., Տիկին Սրբուհի Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկըրտիչեան, Այրի Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան, Տէր. եւ Տիկին Յակոբ Էսկիճեան, Այրի Տիկին Նուարդ Պօղեան, Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան, Այրի Տիկին Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Գ. Մինասեան, Պետրոս Պիլկին ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Վարդէրեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան, Պր. Տիրատուրեան, Տէր եւ Տիկին Նալպանտեան, Այրի Տիկին Մէժան, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Ծառուկեան, Այրի Տիկին Տէր - Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Գոչեան, Տէր եւ Տիկին Թօփաճլեան, Պր. Սեւրիկ Սանասքճեան, Տիկին Էլիզ Յակոբեան, Օր. Մարի Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Թուխլեան, Տէր եւ Տիկին Շահրիեան, Սրբուհի Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւնեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պատմաճեան 100, Այրի Տիկին Ա. Սանասլեան 50 Ֆր., Այրի Տիկին Ենովքեան 100 Ֆր.,

ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը իրմէ յաչէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 11, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին: Ապա ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը տրուի թոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն ոգեկոչել մահացած ընկերուհիներու յիշատակը Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ,

17, rue Bleue — Métro CADET

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Նոյեմբեր 11, Համաչխարհային Ա. Պատերազմի Զինադադարի տարեդարձն է:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ի ժամ, պատարագի մատուցը հոգեհանգիստ կը կատարուի Համաչխարհային Ա. Պատերազմի միլիոնաւոր զոհերուն համար եւ Ազօթք Վասն Խաղաղութեան Աչխարհի:

ԾԱՆՕԹ. - Մեր ժողովուրդի մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնենք, թէ այդ օր, բացառաբար, պատարագը կը սկսի ժամը 10-ին, նկատի ունենալով պետական պաշտօնական արարողութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենան եկեղեցւոյ մօտ Շան զ'Էլիզէ պողոտային վրայ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

«... La nation est une individualité formée des générations successives d'un même peuple...»

ROUBEN

MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN

Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN

Ouvrage présenté par
Anahid TER-MINASSIAN

Samedi 17 Novembre à 20 h 45
Présentation, Lectures d'extraits,
Débat, Projection diapositives

—— Entrée libre ——

⁂

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սատունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Նոյեմբեր 10-ին, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30-ին սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10-11
SAMEDI-DIMANCHE
10-11 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.404
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.404

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ ԲՌՆԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՁՈՀԵՐՈՒ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱՋԳԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ

«Արմէնփրէս» Նոյեմբեր 8 թուականով հետեւեալ լուրերը հաղորդեց, (ի դէպ, յիշենք, որ նախորդ երեք օրերը աշխատանքի օրեր չէին Հայաստան եւ ամէն ինչ դադրած էր, ներառեալ՝ «Արմէնփրէս»։ Այս տարեկան դադարը կապ չունի Նոյեմբեր 7-ի հետ) երէկ, Նոյ· 7, Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակը (նախապէս Լենին) որ ընդհանրապէս, Նոյեմբեր 7-ին կը վերածուի զօրահանդէսի բեմի, սովորական օրուան դիմագիծ ունէր, զինուորական մեքենաներու աղմուկին փոխարէն, չարաճճի մանչուկներ կ'աղմկէին չարուստներու շուրջ, ծնողքներու հետ պտըտող մանուկներ իրենց արձակուրդը վայելող դպրոցականներ, աշնան արեւի վերջին ջերմութիւնը փնտռող ծերունիներ։

Երեւանի մէջ, ոչ զինուորական տոնական կարգ, ոչ ալ չքերթ, փոխարէն «Ցուշամատեան» ընկերութեան նախաձեռնութեամբ բանաւոր ութեան զոհերու յիշատակին ցոյց մը տեղի ունեցաւ, որու կը մասնակցէին առաջնորդ բանակալութեան եւ ընդհանրապէս վերջին եօթը տասնամեակներու սարսափին զոհ գացած մարդոց զաւակները, թոռները, բազմաթիւ երեւանցիներ եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ։

Երթը Ազատութեան հրապարակէն ուղղուեցաւ դէպի Զօօպոյդի, ուր ըմբոստ նահատակ բանաստեղծ Զարենցի արձանին մօտ տեղի ունեցաւ հաւաքոյթ։ Բոլոր ելոյթներու էութիւնը կարելի է բնորոշել երկու բառով՝ «Ո՛չ բռնութեան»· իսկ այն իրողութիւնը որ բռնութիւնը չէ դիմած իր դիրքերը, խօսուն ապացոյցներէն մէկն է՝ «բռնութիւնը կա՛յ, Արցախը՝ վկայ»։

Արդարեւ, ամէն հայու սրտի բաց վէրքն է Արցախը, հնօրեայ եւ «վերակառուցողական» բռնութիւններու, ամբողջ ժողովուրդի մը տարբերական իրաւունքներու ոտնահարման դասական օրինակ, փորձագաշտ, ուրկէ այնուհետեւ դուրս կուգան մարդը ճգմելու «կատարեալ» ձեւերն ու մեթոտները։ Սորվրդանչական է այդ առումով երթի մասնակից արցախցի մանկավարժ, Հայաստանի երեսփոխան Համլէթ Գրիգորեանի ճակատագիրը՝ պապը մահացած է Շուշիի բանտը, հայրը առաջին անգամ տեսեր է «ժողովուրդներու հօր» մահէն եառ, ինք այս տարուան ընթացքին երեք անգամ ձերբակալուած է։

«Ցուշամատեան» ընկերութիւնը կը խորհի «ժողովուրդներու իրաւունքներու պաշտպանութեան օր» հռչակել եւ այդ օրը ամանդաբար նշել Նոյեմբեր 7-ին։

Նոյեմբեր 8-ին, Հինգշաբթի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ընդունելութիւն մը կազմակերպած է ի պատիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին։ Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան սրտանց ողջունելով Վազգէն Կաթողիկոսը, նշած է որ Հայաստանի իշխանութիւնները եւ հայ Առաքելական Եկեղեցին նոյն նպատակը կը հետապնդեն՝ «մեր պետականութեան հաստատման, զարգացման եւ բարգաւաճման նպատակը»։ Անդրադարձած է այն մեծ դերին, զոր Էջմիածինն ունի հայ ժողովուրդի ոգիի կերտումին, անոր բարոյական մաքրագործումին հարցին մէջ, իսկ ապրի միասնութեան, մայր Հայրենիքի եւ Սփիւռքի համախմբումի գործին մէջ եկեղեցիին դերը, ըստ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի, անփոխարինելի է։ Ա՛հա, այս նկատառումներով է, կ'ըսէ Նախագահը, որ մենք կ'առաջնորդուինք եկեղեցիին նկատմամբ մեր պետութեան արդի քաղաքականութեան մէջ, խղճի լիակատար ազատութիւն, ամբողջական անկաշառում պետութենէն, ինչ որ բնաւ չի նշանակեր անուշադրութիւն եկեղեցիին հողերուն նկատմամբ։ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան կաթողիկոսին մաղթած է ամէն տեսակի բարիք, յաջողութիւն եւ հոգեկան անդորրութիւն։

Վազգէն Ա· պատասխանելով Նախագահին, ըսած է· - «Այն զգացումները, իտէալները, որոնք ձեզ առաջնորդեցին այս վերջին տարիներուն, նաեւ մեր իտէալներն էին, հարազատ եւ ողջունելի»։ Ապա, Կաթողիկոսը վստահեցուցած է եկեղեցիին եւ անձամբ իր անունով, հակառակ իր յառաջացած տարիքին, կարելին ընել Հայոց նոր Պետականութեան նեցուկ ըլլալու համար։ Ջերմ, անկեղծ մթնոլորտի մէջ անցած այս ընդոյթի ընթացքին, արծարծուած են հոգեւոր բատրերու պատրաստութեան, դպրոցները Հայաստանեայց Եկեղեցիին պատմութեան դասաւանդումի, Էջմիածնի զարգացման հեռանկարներու, արտաքին եւ ներքին Սփիւռքի հայ համայնքներու եկեղեցական կապերու սերտացման եւ չարք մը այլ հարցեր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՄԱՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ» (Իւ - Փէ - Էֆ) որ պէտք է միութիւնը կազմէ Իւ - Տէ - Էֆ-ի (Միւքար) եւ Էմ - Փէ - Էմ-ի (Շիրաք) պատրաստելու համար նախագահական ընտրութիւններու «նախնականները» մէկ թեկնածու մը ներկայացնելու նպատակաւ, ձախող նիստ մը գումարեց Հինգշաբթի օր եւ ոչ մէկ համաձայնութիւն կարելի եղաւ գոյացընել։ Այնքան ապահով կը թուէր համաձայնութիւնը, որ մեծ հանդիսաւորութեամբ մը նախատեսուած էր Նոյեմբեր 14-ին Զէնիթ եւ հարկ եղաւ ցնոր անօրինութիւն յետաձգել համերաշխութեան «ոճնն» ալ, որու համար հրաւէրներն ալ ղրկուած էին։

ՊՈՒՇ հարիւր հազար զինուոր եւս կը ղրկէ (350 հազարի կը հասնի ամերիկացի զինուորներու թիւը) եւ բացէ ի բաց կը պատրաստուի յարձակման անցնելու եւ այդ առընչութեամբ նոր բանաձեւ մըն ալ պատրաստած է Ապահովութեան Խորհուրդին հաւանութեան յանձնելու համար։ Մինչ Ամերիկա պատերազմի ձեռնարկելու բոլոր նշանները ցոյց կուտայ, քաղաքական դեկավարներ դիւրար կը հրմշտկեն Սատտամ Հիւսէյնի դրան առջեւ, ամէն մէկը իր երկրին պատանդները փրկելու համար։ Եւ, պէտք է ըսել որ կը յաջողին։

ՄԵԾԵՐԸ (Շիրաք - Միւքար) չհամաձայնեցան, բայց երիտասարդները համաձայնեցան եւ լիսէներու աշակերտներու երկու համակարգումները վճռեցին մէկ տողանոց ընել Պասթիլիէն Շան զ'Էլիզէ, երկուշաբթի օր (Նոյեմբեր 12)։ Տասնեակ հազարաւոր աշակերտներ ալ զաւառներէն կուգան, որոշ թաղապետութիւններ ձրի փոխադրութիւն ալ կ'տպահովեն, մինչ ԷՍ - ԷՆ - ՍԷ - ԷՖ-ն ալ 60% զեղչ կը շնորհէ, բայց դպրոցականները դոհ չեն։

ՏՐ ԿՕԼԻ մահուան քառամեակը (Նոյեմբեր 9) ոգեկոչուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, Ուրբաթ օր, զերեզմանին այցելով Թէ մեհյաններու միջոցաւ։

ԲՐԻՏԱՆԱՑԻ ԳՐԱԳԻՏԸ՝ Լորընս Տրրէլ, որ Ֆրանսա կը բնակէր մեռաւ 78 տարեկանին։ Ծնած Հնդկաստան, իր գրական նուիթեամբ փորձած է գլխաւորաբար կամուրջ մը ստեղծել Եւրոպայի քարթէզեանութեան եւ արեւելքի կախարդութեան միջեւ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ԺողովԻն նախագահ ընտրուեցաւ Ռուանի Արքեպիսկոպոսը՝ Ժոզէֆ Տիւվալ, քանի ծիրանաւոր Տըքուրթէ չէր ուզած վերանորոգել իր պաշտօնաշրջանը։

ՇՈՒՐՋ 60 ՔԻԻՐՏԵՐ եւ Թուրքեր Հինգշաբթի օր, կէս ժամ դրաւած են Փարիզի Ֆրանս - Լիպէռթէ հիմնարկին չէնքը (Նախագահ՝ Տիկին Տանիէլ Միթերան)։ Կը բողոքեն արեւելեան Թուրքիոյ դիւղերէն հարիւրաւոր քիւրտ գիւղացիներու տեղահանութեան դէմ։

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին նախարարը Պէյքըր, Անգարայի մէջ հանդիպում ունեցած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին եւ վարչապետին հետ։ Թուրքիա համաձայն է որ չրջափակումը ամենախիստ ձեւով պէտք է չարուներկուի Իրաքի դէմ ու զինուորական միջամտութիւն մը պէտք է կատարուի միայն ՄԱԿ-ի տնօրինութեամբ։ Համաձայն Թուրք մամուլին տեղեկատուութեան (Նոյեմբեր 9) Պէյքըր չէ խօսած զինուորական միջամտութեան պարագային Թուրք զօրքին եւս մասնակցութեան մասին։ Իսկ Թրքական կողմը զգացուցած է այն յուսախարութիւնը զոր կրած է միջազգային օժանդակութեան յապաղումով։

ՆԱԽԱԳԱՀ Գորբաչովի Ծոցի հարցին համար նշանակուած ներկայացուցիչը Պրիմակով «Լիտերատուրնայա Կազետա»-ին տրուած զեկոյցի մը ընթացքին ըսած է թէ Միջին - Արեւելքի մէջ լուծումի կարօտ հոգային հարցեր կան, որոնց գլխաւորը Պաղեստինի խնդիրն է։ Պրիմակով անոր զուգահեռ յիշած է Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Իրաքի եւս հոգային հարցերը, որոնք «կրնան ամէն վայրկեան բռնկիլ ու սահմանային նոր ձեւաւորումներու յանգիլ»։

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Նոյեմբեր 19-ին 34 երկիրներու մասնակցութեամբ կը գումարուի «Եւրոպայի Ապահովութեան ու գործակցութեան ժողով»ը։ Նոյն օրը պիտի ստորագրուի նաեւ մասնակի զինաթափութեան համաձայնագիր մը որ զինամթերքի որոշ զեղչ մը կը նախատեսէ Վարշաւայի եւ ՕԹԱՆ-ի ուժերուն համար։ Թուրքիա որ իր նախագահին կողմէ պիտի ներկայացուի այս ժողովին, կը յուսայ երկու Ուխտի երկիրներուն զեղչելի զինամթերքով արդիականացնել իր բանակը։ Արդէն պատրաստուած է 20 միլիառ տոլար արժողութեամբ զինամթերքի ցանկ մը որ պիտի ներկայացուի վերոյիշեալ ժողովին։ Եթէ Թուրքիոյ սակարկութիւնը յաջողի, ան իր բանակին հինցած զինամթերքը պիտի փոխանակէ որոշուած զեղչով փճանալիք թնդանօթներու, հրթիռներու, օդանաւներու հետ։ Հաւանական է որ վերոյիշեալ միջազգային ժողովին նախագահէ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահը։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը յայտնենք, թէ Հայաստանի Պետութեան նախաձեռնութեամբ, որոշուած է Զօրավար Անդրանիկի աճիւնը փոխադրել Հայաստան։

Այս ուղղութեամբ, որոշ ժամանակէ ի վեր կը կատարուին խորհրդակցութիւններ Փարիզի Հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ։

Այսօր, ամէն կարգադրութիւն եղած է, փոխադրութիւնը կատարելու արժանավայել չուքով։

Այսպէս, Անդրանիկի աճիւնը Փէր - Լաչեզ զերեզմանատունէն Ս· Ցովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցի կը բերուի Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 15-ին, ուր կը մնայ մինչեւ Նոյեմբեր 17։

Այս առիթով, Հայաստանէն Փարիզ կը ժամանէ Պետական յատուկ պատուիրակութիւն մը։

Որպէսզի ժողովուրդը կարենայ վերջին յարգանքը մատուցել Ազգային Հերոսին եւ Աղօթքով հակել անոր դագաղին շուրջ, նախատեսուած է հետեւեալ ժամանակացոյցը։-

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 15 եւ Ուրբաթ Նոյեմբեր 16, ժամը 16-էն 19։

Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, ժամը 9·30-էն սկսեալ։

Ժամը 11-ին, պետական անձնաւորութիւններու ներկայութեան, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ, որմէ ետք, ժամը 13-ին, դագաղը զինուորական պատիւներով դուրս կը բերուի եկեղեցիէն։

Զօրավար Անդրանիկի աճիւնը Երեւան կը հասնի Նոյեմբեր 22-ի առաւօտեան կը փոխադրուի Ս· Էջմիածին, ուր կը կատարուի պատշաճ արարողութիւն, ապահանրութեան յարգանք մատուցելու կարելիութիւն ընծայելու համար, կը պահեղուի պաշտօնական արարի մը մէջ։

Վերջապէս, հանդիսաւոր կերպով, Անդրանիկի աճիւնը կը հանգչի Կոմիտաս Այգիի Պանթէոնը։

Այսպիսով, իրագործուած կ'ըլլայ Հայոց Զօրավարին վերջին ցանկութիւնը՝ հանգչիլ հայրենի հողին մէջ։

ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
1990 Նոյեմբեր 7,
Փարիզ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ· Տ· Վազգէն Ա· Հայրապետի օրհնութեամբ, Արարատեան Թեմի Երեւանի առաջնորդարանում, հաստատուում է Մայր Աթոռոս, «Քրիստոնէական քարոզչութեան» կեդրոնը, որ պիտի կազմակերպի ու ծաւալի Հայաստանեայց Եկեղեցու կրօնական քարոզչութեան եւ դաստիարակչական գործունէութիւնը Հայաստանի տարբեր շրջանների դպրոցական ու կրթական հաստատութիւններում պարբերաբար, ինչպէս նաեւ «Լուսոյ Խորան» կրօնական հերթական հաղորդումները Երեւանի հեռուստացոյցից։

«Քրիստոնէական քարոզչութեան» սոյն կեդրոնը պիտի գործի զեկավարութեանը ներքոյ յատուկ մի յանձնաժողովի, որը նախաձեռնութեամբ Մայր Աթոռոս մի հայր Տ· Աբել Վարդապետի։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՑ

1990, Նոյեմբեր 3
Ս· Էջմիածին

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼԻ ԿԵԱՆՔԸ

Տասնամեակները չարունակ Սփիւռքի հայ բանաստեղծութիւնը մեր ընթերցողին ներկայացուցել է ծայրայեղ միակողմանի, չափից դուրս անբաւարար եւ ըստեղծուել է թիւր պատկերացում Սփիւռքի բանաստեղծութեան «անլիարժէքութեան» մասին: Հրատարակիչներին, խմբագրիչներին եւ գաղափարական ղեկավարներին, որոնց ուսերին զգուած էր «վերին դատաւորի» կարմիր թիկնոցը՝ որոշելու այս կամ այն հեղինակի ճակատագիրը (խօսքը ապազրութեան մասին է) այն թուացել է յոյժ կասկածելի, որին պէտք էր հաղցնել գաղափարական զըսպաչափիկ՝ որոշելու նրա «յառաջդէմ» կամ «յետադէմ» քնոյթը: Արժէքների ազաւաղումը կամ լաւագոյն դէպքում յաւակնոտ ներողամտութիւնը (ինչ հումանիստական դիմասրտութիւն) չարունակում է մինչեւ այժմ: Իրականում Սփիւռքի հայ բանաստեղծութիւնը (միասնական հայ գրականութեան անբաժանելի մասը) ապրել է իր կեանքով՝ դժուար, տառապալից եւ չարունակում է անտարբերութեան եւ անուշադրութեան անապատում չնչել, յարատեւել, գոյութիւն ունենալ: Ժամանակն է հաշուի նըստել իսկական արժէքների հետ, հրաժարուել «ներողամիտ» ժպիտներից, «երկաթէ մասի» քաղաքականութիւնից, մանաւանդ որ այնպիսի անցումնային եւ թռիչքային պահերին, ինչպիսին մեր ժամանակն է, յաճախ «վերջինները» առաջինն են դառնում, «առաջինները» վերջին: Հետեւաբար, մեր գրականութեան եւ ընդհանրապէս մշակոյթի, ամբողջականութեան, անբաժանելի միասնութեան գիտակցութիւնը պէտք է դառնայ մեր հոգեւոր վերածնունդի եւ համազգային ինքնագիտակցութեան միակ ճշմարիտ եւ անխափան ուղին:

Սփիւռքի հայ բանաստեղծութիւնը, իրօք, չարունակում է ապրել, գոյութիւն ունենալ: Այդ բանաստեղծութեան կենտրոններից մէկն է Փրանսիան, ուր ապրել եւ ստեղծագործել են ղեղարուեստական լուրջ արժէքներ ստեղծած այնպիսի բանաստեղծներ, ինչպիսիք են Նիկողոս Սարաֆեանը, Ցարուխի Կոստանդեանը, Բիւզանդ Թօփալեանը: Այժմ հրապարակի վրայ է նրանց կրտսեր սերունդը, ուր առանձնացնում են Գրիգոր Պըլտեանը եւ Զուլալ Գազանճեանը:

Զուլալ Գազանճեանը մինչեւ այժմ հրատարակել է երեք ժողովածու. «Կեանքը-քոյրս» (1964 թ.), «Արեւծաղկի մը նման» (1975 թ.) եւ «Շարունակելի» (1988 թ.): Ժամանակային մեծ ընդհատումներով հրատարակուած այս գրքերը թէեւ ծաւալով մեծ չեն, բայց իրենց բանաստեղծական մակարդակով ցոյց են տալիս, որ հեղինակի համար պոէզիան ինչ որ պատահականութիւն, դէպքից դէպք կամ ժամանակաւոր հրապուրանք չէ, այլ կեանքի գործ, սեփական գոյութեան հիմքերը գտնելու, մարդկային մենակութեան սահմաններն ըմբռնելու եւ ներքին հոգեվիճակների «մակնիսական» զաչին մօտենալու ուղի: Նրա բանաստեղծութիւններին բնորոշ խորութիւնը (յատկապէս վերջին գրքում), ինքնատիրապետումը, բառային – լեզուական ժլատութիւնը արտայայտում է նաեւ գրքերի քանակի եւ ծաւալի մէջ՝ քիչ միջոցներով հասնել մեծ արդիւնքի, բանաստեղծութիւն գրել այն ժամանակ միայն, երբ արդէն անհնար է չգրելը, պոէզիան ընկալել իբրեւ ներքին ճակատագիր, որի ճգողութեան ոլորտից չեն կարող ազատուել, ստեղծագործութիւնը եւ ապրած կեանքը այնպէս մօտեցել իրար, որ չիմացուի՝ որտեղ է աւարտւում առաջինը եւ որտեղ է սկսւում երկրորդը (այստեղ արտայայտուած է արուեստի պարադոքսը՝ կեանքը կեանք չէ, արուեստը արուեստ չէ):

Այս երեք ժողովածուները կողք կողքի դնելով տեսնում ենք Զ. Գազանճեանի ստեղծագործական ներքին ամբողջականութիւնը եւ զարգացման ընթացքը: Ամէն տեղ նա նոյնն է եւ տարբեր, կեանքի նոյն ծարաւը եւ ըմբռնման տարբեր եղանակները, սիրոյ եւ իմաստի որոնումը եւ բանաստեղծական կառուցուածքի տարբեր ըմբռնումները: Բանաստեղծը փոխուում է դրքից դիրք, հանդէս գալիս նոր իրավիճակում եւ արուեստի նոր հնարաւորութիւններով՝ միաժամանակ պահպանելով իր ներքին անփոփոխութիւնը:

«Կեանքը-քոյրս»դիրքը (Բ. Պատտեռնակի դրքի վերնագիրը, որ Զ. Գազանճեանը գործածել է իր ծրագրային բանաստեղծութեան վերնագիրը, եւ գրանից անցել գրքին) կազմուած է լեզուառճական երկու ուղղութիւնից, արեւմտահայ գրաբանական պոէզիայի ոճաւորում եւ ժամանակակից նոր կառուցուածքաձեւ: Առանձին որոշ արձագանգներ զգացուում են «Արեւծաղկի մը նման» գրքում, իսկ «Շարունակելի» ժողովածուի մէջ այն գրեթէ բացակայում է: Գրքի դեղարուեստական բարձր որակը ապահովում է այն ուղղութիւնը, որը հոգեբանական – իմաստային եւ դեղարուեստական տեսանկիւններից աւելի արդիական է, աւելի մօտ՝ աշխարհին, եւ որի մէջ բանաստեղծն ինքն է, առանց ընդօրինակման եւ ոճաւորման.

Այս երգը, զոր ամպրեւը կը յօրինէ բաղաբի
ճամբաներուս մէջ ու տանիքներուն վրայ,
հեռաւոր ամտառներուն մէջ ու հերկուած
դաշտերուն աշնան,
այնքան ամոյշ ու ներդաշնակ, լուսաւոր
ու հէքեաթային
ածուներուն վրայ, ուր ծաղիկները կը
դողան ու կը սպասեն մահին...

Այս երգը այն «բանաստեղծութիւնն» է, որին ձգտում են բոլոր բանաստեղծները, այն բացարձակ խօսքը, ուր անհնար է գտնել սահմանը կեանքի եւ պոէզիայի, մարքի եւ ղղացմունքի, կարելիի եւ անկրելիի, դեղեցիկի եւ ողբերգականի, խօսքի եւ լռութեան: «Աչքերուս մէջ ինչ կը տեսնես՝ արցունքներ չեն / այլ Պայծառակերպութիւնը ցաւիս»: Արուեստի խորհուրդը այս «պայծառակերպութիւնն» է (Քրիստոսի պայծառակերպութեան ակնարկումը), երբ ցաւը վերածուում է ըստեղծագործութեան, բարձրանում հոգեւոր ոլորտ եւ իր վրայ կրում Աստուածային լոյսի անդրադարձումը: Սա յայտարարութիւն չէ, այլ կոնկրետ իրագրութիւն, բանաստեղծական բնական վիճակ, որին խորթ են բոլոր անբնական ու կեղծ նոտաները: Ընդհանրապէս Զ. Գազանճեանի բանաստեղծութիւնը ազատ է, ինքնաչարժուն, այն չի ստեղծուում ճիգով, կամքի լարումով, այն չի ենթարկուում որեւէ մտքի, գաղափարի, որեւէ կատեդորիկ-իմպերիատիւ, այն ստեղծուում է միայն փորձով, որի մէջ միահաւուլուած են անձնական «ցաւը» եւ անձնական «պայծառակերպութիւնը»: Բանաստեղծի խընդիրն է գոյութեան այդ երկու բեւեռների «հաշտեցումը», նրանց ներքին համակերպութիւնը եւ ներդաշնակութիւնը. «Մեռած առաջին մարդուն մոխիրին / եւ վերջին ծագկի գօրութեան միջեւ / պայծառութիւն մը ստեղծել ներքին»:

Զ. Գազանճեանի բանաստեղծութեան մէջ բաբախում է դարաւկիզբի արեւմտահայ մեծ պոէզիայի (յատկապէս Մ. Մեծարենցի) կենսատու զարկերակը: Միւս կողմից այդ բանաստեղծութիւնը ստեղծուած է 20-րդ դարի եւրոպական պոէզիայի նուաճումների հիմքի վրայ: Նրա ստեղծագործական փորձը կապուած է Փրանսիական եւ աւելի մեծ չափով՝ իսպանական պոէզիայի հետ, որտեղ կարելի է առանձնացնել Ս. Քուաղիմոդոյին: Այս դիծը թերեւս աւելի չօշափելի է «Արեւծաղկի մը նման» դրքում, ուր բանաստեղծի խօսքն առաւել վստահ է, ամուր եւ ամբողջական: Փարիզը իր առօրեայ կեանքով եւ դեղեցկութեամբ, մարդը՝ լըքուած ու միայնակ, կանդնած քաղաքի առջեւ՝ «հսկայական, հանդարտ ու ինքնամփոփ, ուր ամէն ինչ կը սուզուի ու կը կորսուի», ուր «աղջիկ մը լուռ պատի մը տակ քաշուած կու լայ» եւ «Սէնը, այս հսկայ տխրութիւնը պիտի յաւէտ հոսի...»: Բանաստեղծի նուրբ դիտարկումները ճշգրիտ են, պլաստիկ եւ հոգեբանօրէն իմաստաւորուած: Փարիզեան այս պատկերների մէջ զգացում է հայ մարդու հոգեկան ներքին ռելիէֆը՝ իրերը, ժամանակը ներքին խորութեամբ եւ քնարերգական նրբութեամբ ընկալելու նրա հակումը:

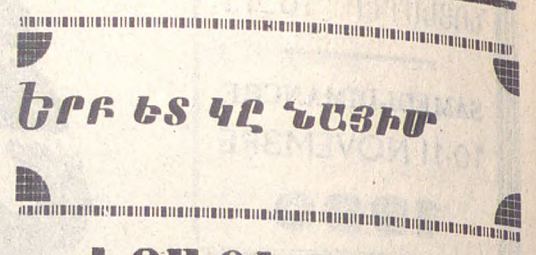
Ես պղտիտ եմ ու տճանկ –
աշնանավերջի ծառերուն պէս
թափանցիկ բոլոր իրերուն պէս
ես ոչինչ ունիմ պահած –
յիշատակ իսկ չունիմ վերապրելու համար:
Բայց ես հովն եմ միշտ նորոգուած,
բայց ես գիտեմ
թէ դուն հարուստ ես ու մեծատուն
տխրութեան չափ՝ որ չէ լացած,
մաճուր աչքեր՝ ուր լոյսն իսկ կը զտուի,
կ'ազնուանան խորհ ու տարազ,
դուն անոյշ համակերպութիւն՝ երբ
հրաժեշտը ողջոյն է գեղեցկութեան
եւ մեկնումը՝ երբեմ բաժանում,
երբ, ինչպէս գիտեմ
դուն այլափոխութիւնն ես սիրոյս:

«Շարունակելի» ժողովածուն ոչ միայն Զուլալ Գազանճեանի, այլեւ սփիւռքահայ բանաստեղծական լաւագոյն նուաճումներից է: Աւելին՝ այդ ժողովածուն իր դեղարուեստական բարձր մակարդակով կարող է դրուել ժամանակակից հայ բանաստեղծութեան (է՛ւ սփիւռքահայ, է՛ւ խորհրդահայ) ամենայաջող ժողովածուների շարքի մէջ: Բանաստեղծի աշխարհն ազատ է կաշկանդումներից, նեղ տեղայնացումից եւ այս տեսակէտից այն պէտք է դիտուի համահայկական բանաստեղծութեան ընդհանուր հոնանքի մէջ: Իր հիմնական դծերով (լեզու, պատկերամիջոցներ, կառուցուածքներ, բանաստեղծականի ըմբռնումներ) այն կապուած է Հայաստանի 60–70ական թուականների բանաստեղծների սերնդի հետ: Ընդհանրութիւնները այնքան շատ են, որ միայն լեզուն (արեւմտահայերէնը) կարող է տարբերել նրան այդ սերնդի բանաստեղծներից: Ընդ որում, այստեղ նկատուում է նաեւ երկու դրական լեզուների մերձեցում, քանի որ, ըստ էութեան, նրանց միջեւ եղած տարբերութիւնները դնալով նուազում են եւ պէտք է աւելի արագացնել (ի հարկէ միայն բնական ճանապարհով) այդ պրոցեսը:

Հիմնական յատկանիշը բանաստեղծի պատկերաւոր-մետաֆորային մտածողութիւնն է. իրերը իրենք են խօսում իրենց մասին, նրանք ունեն իրենց ներքին վիճակները, իրենց կերպարանափոխութեան հնարաւորութիւնը, որի չնորհիւ բանաստեղծը կարողանում է հասնել դոյութեան աւելի խոր ընդգրկման: «Տեղ մը բան մը պէտք է ամբողջանար / չարունակուելու համար / այլուր եւ ընդմիշտ»: Այս «տեղ մը» կամ «բան մը» անորոշ են անծանօթ, բայց լեզուի տուեալ համակարգի մէջ կոնկրետ, ծանօթ, քանի որ անուղղուած է մարդկային հոգուն եւ նրա կեանքի առեղծուածին: Այս կոնկրետ-անորոշը, անծանօթ-ծանօթը ստեղծում է բանաստեղծական մի միջավայր, ուր կեանքն ապրում է իր օրէնքներով, իսկ դա մեր կեանքն է՝ հասկանալի եւ անհասկանալի, կոնկրետ եւ վերացական, «այստեղ» եւ «այնտեղ»՝ կախուած այն իրագրութիւնից, որը մատնանշւում է հեղինակի կողմից:

Հոն...և վայրն ահա պատրաստ է արդէն.
Վայրն է կատարեալ:
Քամիները միշտ ազատ կը խաղան,
Ջուրերն ափմուկով միշտ կը փրփրին
Ու մէկն ու մէկը –հէքեաթի տղան–
կը վերադառնայ՝ կտրելու համար
Արժէքը ցաւին: Ժամանակի մէջ
աչքերն ու սիրտը ոչինչ են ջնջած,
չի պակսիր ոչինչ՝
յաւերժութեան ու երազին համար:
Ներկայ է մահն իսկ՝ որովհետեւ կայ:

«Տեղ մը» այն վայրն է, որը միշտ չարժման մէջ է՝ «քամիները», «ջուրերը», «հէքեաթի տղան», որը վերադառնում է «կտրելու համար արժէքը ցաւին»: Այս դեղեցիկ եւ իմաստային մեծ լիցք ունեցող մետաֆորով յաղթահարուում են մենակութեան, լքուածութեան, օտարութեան ղղացումները. «Չի պակսիր ոչինչ / յաւերժութեան ու երազին համար»: Մի կողմից՝ չարժուն, հոսուն, ծաւալուող կեանքը, միւս կողմից՝ մետաֆիզիկ «վայրը», յաւերժութիւնը եւ մահուան ներկայութիւնը («որովհետեւ կայ»): Պոէզիան հէնց այն ներքին իրականութիւնն է, ուր այդ երկու գծերը (չարժուն եւ մետաֆիզիկական) միացած են իրար, կորցրած իրենց սահմանները: Դրա հիմքը չիմանն է աշխարհի հետ, «ցաւի արժէքը», քանզի ամէն չիմում «ցաւ» է (անկախ սոցիալական, ազգային կամ այլ խնդիրներից), «ցաւի արժէքը», որը «կարում է հէքեաթի տղան» (պէտք է կարծել՝ բանաստեղծը) չարժում է տալիս

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՍ

ԵՐԱԶԻ՛Ր ՊԷՍ

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Կարօ Գէորգեան Պարտիզակի վերաբերող իր յուշերը կը վերջացնէ հետեւեալ պարբերութիւններով.

«Պատանիները անգամ, որոնք հեռաւոր ու մօտաւոր վայրերէ կուգային Բարձրագոյն վարժարան, այդ շունչով կը լեցուէին, այդ հմայքով կը տարուէին եւ կը փնտռէին Պարտիզակը նոյնիսկ ամառնային արձակուրդներուն, երբ գիւղէն հեռանալով իրենց բնակավայրերը կը վերադառնային: Եւ ասիկա՝ հակառակ այն իրողութեան որ անոնց կապը գիւղին հետ այնճան մտերմական չէր, նախ տարիքի բերումով եւ ապա, իրրեւ գիշերօթիկներ,

խօսքին, կառուցուածքին, հոգեւոր զարգացմանը: Բանաստեղծն այսպէս է ձեւակերպել զա.

Ցաւը ուրիշ անուն ունի այլեւս
Մարմինէն անջատուած ազատագրուա՛ծ է
ցաւը
Բարձրացող միշտ բարձրացող ալիք
Թեւերուն տրուած վերջնական ձեւ ու
շարժում
Մեկնելու համար:

Այսքանից յետոյ «մեկնելու համար» պատրաստ բանաստեղծը կարող է ասել.

Հիմա ամէն ինչ կը հասկնամ
Հիմա կը ներեմ ամէնուն
Աչքերս կը սրբեմ բոլոր թերութիւնները
կ'ըսեմ այնպէս որ ամբողջանայ
ուրախութիւն ու ցաւ
որ աշխարհէն բան չպակսի
ոչ իսկ ես

Ուրեմն այս «մեկնումը» ոչ թէ հրաժեշտն է աշխարհին, այլ խորասուզում բանաստեղծութեան աշխարհի մէջ, անցում արտաքինից դէպի ներքինը, որտեղից արտաքինը երեւում է աւելի ճշգրիտ, դեղեցիկ եւ կատարեալ: Սա ոչ թէ էսթետիզացիա է, այլ իրականութեան ըմբռնում, քանի որ իրականութիւնն անյայտ է եւ միայն արուեստն է, որ գտնում է այդ իրականութիւնը եւ այն դարձնում իսկապէս իրական:

Զուլալ Գազանճեանի բանաստեղծական հայեացքը անվերջ փնտռում է այդ իրականը, ճշմարիտը: Դա արտայայտուած է նաեւ դրքի արձակ էջերում, որոնք նոյնպէս բանաստեղծութիւն են՝ դրուած արձակի օրէնքներով (ոչ թէ ազատ, այլ արձակ): Նա չի առաջնորդուում պատրաստի մտքերով, ծանօթ կլիչէներով, որոնք այնքան առատօրէն սփռուած են եւ սփիւռքահայ, եւ խորհրդահայ դրականութեան էջերում: Ազգային յատկանիշը ոչ թէ թեմատիկան է (որը նոյնպէս նշանակութիւն ունի), այլ ներքին մակարդակը, լեզուաշղթայողութիւնը, ընդհանուր ինտոնացիան, ուր ազգային արտայայտուած է աւելի խոր եւ ճշգրիտ ձեւերով: Կեանքի ծարաւը, մահուան ներքին զղացողութիւնը, սիրոյ կարօտը, մարդու եւ քաղաքի օտարացուած յարաբերութիւնը եւ այլն, դիտուած են մեկ ողջակի դեղարուեստա – հոգեբանական տեսանկիւնից, ուր ազգային պահանջը չի սպանուում բանաստեղծութեան սրտի բաբախիւնը:

Կեանքը չարունակում է, պոէզիան չարունակում է, ժամանակը պահանջում է չարժում, զարծողութիւն: Ամէն ինչ չարունակելի է. ընդհատուած կամ վերջնականապէս ուարտուած ոչ մի բան գոյութիւն չունի, բացի արդէն ստեղծուած արժէքից, ստեղծագործութիւնից, որը մեկ անգամ ստեղծուելով այլեւս չի կենթարկուում ժամանակին: Բայց պոէզիան դրան հասնում է մեկ այլ դիտակցելով այդ ժամանակը եւ այն, ինչը մեզ չարունակելի է.

Օրը վերջինն է միշտ ինչ որ ունիս
Տուր որ պահեմ: Ես ոչ սէր եմ եւ ոչ
յաւիտենականութիւն:

ՀԵՆՐԻԿ ԷԴՈՑԵԱՆ

«Նորք», Մայիս

գիւղին ու գիւղացիներուն հետ ոչ - յանախակի յարաբերութեանց պատճառով: Այնուամենայնիւ, Պարտիզակը, գի՛ւղը, շաղախուած էր իրենց էութեան հետ եւ դարձած էր անոր կենսական, նոյնիսկ, եթէ կարելի է ըսել, կենսաբանական մէկ տարրը:

«Այսպէս էր Պարտիզակը եւ այսպէս ըլլալուն համար ալ չեմ կրցած մոռնալ զայն մինչեւ այսօր, հակառակ մեր ակամայ խզման 43 տարիներուն:

«Եւ, եւս առաւել, չեմ կրցած մոռնալ բարձրագոյն վարժարանը, որ գիւղին հետ եղած էր «երկոբեան ի մարմին մի»...

«Գիւղին ու վարժարանին արժեւորումը եղած էր մէկէն միւսին փոխանցուած յատկութեանց փոխադարձութիւն մը: Գիւղը, իբրեւ միջավայր ներկայացուցած իր առաւելութիւններով, ընդառած էր վարժարանի անունին եւ հմայքին ստեղծման· վարժարանն ալ արժեւորած էր գիւղը իր գոյութեամբ, գործունէութեամբ եւ համբաւով: Ի մի ձուլուած այս արժէքներով ալ՝ գիւղն ու վարժարանը դարձած էին մէկ անբաժանելի ամբողջութիւն:

«Զօհրապի սահմանումով, երբ «վայելքի մը յիշատակը միշտ վայելք մըն է», ապա ուրեմն պարտիզակեան տարիներուս վայելքը այսօր ալ կ'ըմբոշխնեմ միեւնոյն հանոյքով ու տրամադրութեամբ: Նկատի տարբերութեամբ մը, սակայն: Ա՛յն՝ որ այսօրուան վայելքիս մէջ անխուսափելիօրէն տիրական է զգայնութեան այն տարրը, որ խռովքն է եւ յուզումը: Խռովքն ու յուզումը անցած - մեռած օրերու անկրկնելի հաղցրութեան, այլ մանաւանդ այն կսկծալի իրողութեան՝ որ այսօր ո՛չ Պարտիզակը կայ, ո՛չ ալ զայն շէնցնող Պարտիզակցին· ո՛չ բարձրագոյն վարժարանը կայ, ո՛չ ալ զայն շէնցնող աշակերտութիւնն ու ուսուցչութիւնը: Այս բոլորը չէացան քունօրէն, մէկ անգամէն, իրենց պարտադրական տուրքը տալով Մեծ Եղեռնին...

«Ո՛ւր էր թէ վերապրած ըլլային անոնք ... վերապրած ըլլային եւ կարենային մե՛զ ալ վերապրեցնել իրենց երբեմնի գեղեցկութենց հետ ա՛յն մթնոլորտին մէջ՝ որ յատուկ էր միայն Պարտիզակին ու անոր հարազատ որդեգրին, Բարձրագոյն վարժարանին»:

***

ԵՐԱԶԻ՛ ՊԷՏ

1938-ին հրատարակած իր «Պարտիզակն ու Պարտիզակցին» *տուալարածաւալ գործին մէջ* (984 էջ), Գրիգոր Մխալեան *դիւղին պատմական անցեալը կը կապէ* 1600-ական թուականներուն՝ Սեբաստիոյ *գաւառին դէպի արեւմուտք գաղթող պանդուխտներու, ակնարկելով նաեւ այս երկու շրջաններու հայութեան գաւառային յեղուներու հանդիսութիւններուն:* - «Ծանօթ իրողութիւն է որ Սեբաստիոյ գաւառին մէջ գոյութիւն ունեցած է Պաղչաճուխ (Պահչէճիֆ - Պարտիզակ) անուանով գիւղ մը· մեր մէջ շատ ընդհանրացած կարծիք մըն էր, որ մեր պապերը եկած են Սեբաստիոյ այդ գիւղէն եւ իրենց նոր հայրենիքը մկրտած՝ իրենց բնիկ ծննդավայրին անունով, անցեալը իրենց նոր կեանքին հետ կապելու փափաքով»: (*Տե՛ս անդ, էջ 25*):

Հետագայ էջերու մէջ յիշատակած բազմաթիւ դէմքերու, ընտանեկան անուններու կարգին՝ կ'արձանագրէ անունները «Թէօլէօլ Հաճի Մխիթար»ի եւ «Սիմոնեան Նշան աղա»յի (առաջինը՝ հօրս հայրը, երկրորդը՝ մօրս), անոնց կեանքին ու գործին ակնարկող մերթ սեղմ, մերթ ծաւալուն տեղեկութիւններով, ընտանեկան պարագաներու եւ անոնց ազգականական կապերուն առընչուող մանրամասնութիւններով՝ որոնք երազ կը թուին ինծի...

Կը յիշեմ որ այդ բոլորի մասին խօսուած է ինծի նաեւ մեր տան մէջ, պատահականօրէն, դիպուածային առիթներով՝ երբ անցեալը ներկային կապելու որեւէ տիպողութիւն ծագած է ընտանեկան յարկի տակ: - Ես չատ ինքնամփոփ մանկութիւն եւ պատանութիւն մը ապրած եմ, ո՛չ միայն այդ հօթը կամ տասնըհինգ տարեկանի կեանքս իմ մէջ տպաւորուած, ժամանակին հետ դիտակցուած, ինքնաճանաչումի բարձրացած անձնական հասատատումով՝ այլեւ վկայութեամբը հօրաքրոջս, որ, պարագաներու բերմամբ, երկուքէն մինչեւ վեց տարեկանս «մայր» եղած է ինծի, ապա նաեւ աքսորէ վերադարձող ծնողքիս հետ մինչեւ 1927 ապրած է ընտանեկան նոյն յարկին տակ· իր դուրգուրանքով՝ ֆիզիքական եւ հոգեկան վերխավայրումներուս եղած է ա-

ԼԻՈՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ· Բ· Ը· Մ·-ի Լիոնի մասնաճիւղի երիտասարդաց յանձնախումբը Հոկտեմբեր 27 եւ 28, կազմակերպած էր երկու ճեռնարկ: Առաջինը, Թէնիսի տարեկան իր հորդորդ մրցաշարքը, իսկ երկրորդը՝ Հոկտեմբեր 27, Շաբաթ դիւերը, ընկերային պարանոյիկ երեկոյթ մը, որ տեղի ունեցաւ պանդոկ «Մէրքիւր»ի սրահներուն մէջ:

Թէնիսի մրցաշարքին մասնակցեցան 38 մարզիկներ, տղայ եւ աղջիկ խառն:

Երիտասարդաց պատասխանատու՝ Ժագ Էքմէճեան, իր հետ ունենալով Վալէրի Աղըլեանը եւ Էմմանուէլ Գալուստեանը, լաւագոյնս կազմակերպած էին մրցաշարքը, որ տեղի ունեցաւ «Թէնիս Գլիւպ Քաթր Սէզոն»ի դաշտերուն վրայ, Հոկտեմբեր 27 եւ 28-ին:

Ընդհանրապէս, խանդավառ եւ հետաքրքրական խաղերէ եւաք, զոյգը մրցաշարքին յաղթանակը տարաւ Վալէրի Աղըլեան եւ Ժան - Միշէլ Յովհաննէսեան զոյգին դէմ:

Տղոց անհատական մրցումին յաղթանակը տարաւ Թիւլիէն Նիկողոսեան, Մաթիաս Յովհաննէսեանի դէմ:

Պէտք է ընդունիլ որ՝ Լիոնի Հ·Բ·Ը·Մ·ի երիտասարդներուն Թէնիսի տարեկան այս ճեռնարկը, հորդորդ տարին ըլլալով, դարձեալ յաղթանակ մըն էր, որուն համար, կը շնորհաւորենք Ժագին եւ իր ընկերներուն հետեւողական նուիրումը, որ սատար կը հանդիսանայ հայ տղաքը պահել հայ շրջանակի մէջ:

Հոկտեմբեր 27, Շաբաթ դիւերուան երեկոյթը, որ տեղի ունեցաւ պանդոկ «Մերքիւր»ի մէջ, անցաւ բացառիկ խանդավառութեամբ:

Վալանտէն, Կրընոպլէն, Սէն - Շամոնէն եւ Լիոնէն խուռներամ երիտասարդութիւն մը կը թնդացնէր մթնոլորտը:

Այս հանդիսութեան, յատկապէս ներկայ էր եւ կը հովանաւորէր Հ·Բ·Ը·Մ·ի Ֆրանսայի Շրջ· Յանձնաժողովի նախագահ՝ Լեւոն Քէպապճեան, որ խօսք առնելով ջերմօրէն շնորհաւորեց երիտասարդները, նաեւ առիթէն օգտուելով ներկայացուց Լիոնի մասնաճիւղի նոր նախագահը, յանձին Տիկին Էմմա Տօնիկեանի:

Տիկին Էմմա Տօնիկեան, իր կարգին, խօսք առնելով, շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած վստահութեան համար:

Նաեւ շնորհակալական խօսքեր արտասանուեցան շրջանաւարտ նախագահ՝ Պր· Սեդրակ Սանճեանի հասցէին եւ իրեն տրուեցաւ Լիոնի մասնաճիւղի պատուոյ նախագահի տիտղոսը:

Այս զոյգ հանդիսութեանց, «Աստղ Փլասթիք» ընկերութիւնը եւ իր նախագահը՝ Պր· Փաթրիք Պաղտասարեան, նիւթապէս եւ հոգածու ներկայութեամբ մեծ նպաստ բերին:

Սփիւռքի մաշեցնող իրականութեան դէմ, ամէնուրեք եւ ամէն շրջանակներու համար, որքա՜ն կարեւոր է նման ճեռնարկներ, մանաւանդ երիտասարդներու համար...:

Ա· Բ·

մէնօրեայ բաժնեկիից, մինչեւ այն օրը, երբ մեկնած է Ֆրանսա: (*)

(*) Պարտիզակէն իմ կտոր - կտոր տպաւորութիւնները կը զուգադիպին 1919 - 1920 թուականին, յետ եղեռնեան օրերուն, երբ ծնողքս, երէց եղբայրս եւ երկու քոյրերս, դէպի Գոնիա աքսորէն կը վերադառնան, շնորհիւ բժիշկ հօրեղբօրս՝ Արմենակ Թէօլէօլեանի, որ բանակին մէջ պաշտօն կը վարէր: - 1917-ի վերջերուն կամ 1918-ի սկիզբ, երբ Պարտիզակի հայութիւնը եւս կ'ենթարկուի հաւաքական աքսորի, մայրս եւ հայրս կ'որոշեն զիս յանձնել հօրաքրոջս խնամքին, նկատելով որ ան գերծ պիտի մնայ աքսորէն, իբրեւ օգնականը Իզմիրի մէջ պաշտօնավարող բժիշկ երկրորդ հօրեղբօրս, Մկրտիչ Թէօլէօլեանի (յետագային՝ Միւնասեան): Այս պայմաններուն մէջ, ես «մայր» ճանչցած եմ հօրաքոյրս: Երբ 1921-ի վերջ կամ 1922-ի սկիզբ (ծնողքիս Գոնիայէն վերադարձին) վերագտած եմ Մայրս Պոլսոյ մէջ ... մերժած եմ ընդունիլ իր մայրութիւնը, - «բանի մը օր կառչած մնալով հօրաքրոջս փէշերուն»...: (Նկատել տամ ի դէպ, որ այստեղ ինչպէս նաեւ այլ էջերու մէջ իմ կողմէ յիշատակուած թուականները կրնան ճշդրիտ չըլլալ):

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԻՏՆԻի քաղաքապետարանի սրահին մէջ, շուրջ երկու հազար հոգիի ներկայութեամբ, Հոկտեմբեր 28-ին, տօնուած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հարիւրամեակը: Միացեալ - Նահանգներու եւ Մորհրդային Միութեան դեսպանատուներուն ներկայացուցիչներուն ալ ներկայ գտնուած ճեռնարկին քանախօսութեամբ հանդէս եկած է Հրաչ Տասնապետեան: Գեղարուեստական յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերած են Հ· Մ· Ը· Միութեան փողերախումբը, Համազգայինի «Կոմիտաս» երգչախումբը եւ «Սասուն» պարախումբը, «Տը Քով» սէնֆոնիք նուագախումբը, ինչպէս նաեւ հայրենի եւ աւստրալահայ արուեստագէտներ:

***

ՍՈՖԻԱՅի Հայոց Ազգային Տան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 17, թատերագէտ Միհրան Պօղոսեան դասախօսութիւն մը տուած է «Հայ թատրոնի ծագումը եւ զարգացումը» նիւթին շուրջ: Դասախօսութիւնը ընդգրկած է հայ թատրոնի ծագումէն մինչեւ Ժ· դարու ժամանակաշրջանը:

***

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅի Հայ մարզա - մշակութային «Արարատ» Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 18 եւ 19, Վրէժ Մելիք-Եանի ղեկավարութեամբ տեղի ունեցած է Ս· Ամենափրկիչ վանքի «Կոմիտաս» երգչախումբին տարեկան համերգը: Դասական ու ժողովրդական երգերէ կազմուած երկու համերգներուն աւարտին խօսք առած է թեմակալ առաջնորդ Կորիւն Արք· Պապեան ու յայտարարած՝ թէ երգչախումբին 15-ամեայ գործունէութեան առթիւ, անոր երկու խումբերը անուանակոչուած են՝ մեծերունը՝ «Կոմիտաս», իսկ կրտսերներունը՝ Արցախ երգչախումբ: Ճեռնարկի երկու օրերուն ներկայ եղած են աւելի քան 900 հանդիսատեսներ:

***

ԹԵՀՐԱՆի Հայ մարզա - մշակութային «Արարատ» կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ, չորս օր չարունակ՝ Հոկտեմբեր 18, 19, 20 եւ 21, տեղի ունեցած են Հ· Ց· Դ· հարիւրամեակին նուիրուած յեղափոխական երգերու երեկոյթներ: Մէներգներէ ու խմբերգներէ կազմուած համերգներէն վերջինին ներկայ եղած է հոծ բազմութիւն մը: Ցայտագիրին աւարտին, յանուն 100-ամեակի կեդրոնական յանձնախումբին խօսք առած է տոքթոր Օննիկ Սահակեան, ապա յատուկ պատշաճի իր խօսքն ըսած է թեմի առաջնորդ Արտակ Արք· Մանուկեան:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑի «Սթեփըն Լոքոք» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 16 եւ 17, Հայաստանի «Սունդուկեան» պետական թատերախումբը յաջորդաբար ներկայացուցած է «Հայերը Փարիզում» եւ «Թանչպարների կանչը» թատերախաղերը: Հ· Բ· Ը· Միութեան կազմակերպած զոյգ ներկայացումներուն ներկայ եղած են շուրջ 600 հանդիսականներ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑի «Ալեք Մանուկեան» կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը կազմակերպած է Սայեաթ Նովայի կեանքին ու գործին նուիրուած երեկոյթ մը: Ցայտագիրը ընդգրկած է Սայեաթ Նովայի երկերուն վրայ հիմնուած ներկայացումներ. երգ, նուագ, արտասանութիւն եւ պար:

***

ԵՐՈՒՍԱղԷՄի համազգային մշակութային յանձնախումբը, Հայաստանի երեսփոխան - փրոֆէսէօր՝ Կարէն Եուզպաշեանի կարճ այցելութենէն օգտուելով, Հոկտեմբեր 5-ին, ժառանգաւորաց սրահին մէջ դասախօսութիւն մը կազմակերպած է: Կարէն Եուզպաշեան խօսած է Հայաստանի ու Արցախի ներկայ իրավիճակին, անկախութեան հռչակագրին մասին: Ճօսք առած է նաեւ Թորգոմ Պատրիարքարանը, Հ· Մ· Ը· Միութեան

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակի նահատակութեան 75-րդ տարելիցը ոգեկոչուեցաւ Փարիզի Հ· Բ· Ը· Միութեան Ս· Մանուկեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ի երեկոյթով: Տօքթ· Մացակ Փոլատեան իր ողջոյնի խօսքին մէջ անդրադառնալով բանատեղծին գործին, յիշեցուց թէ 1985-էն ի վեր մրցանակ մըն ալ հատատուած էր անոր անունով:

Մացակ Փոլատեանի խօսքերէն եաք ցուցադրուեցաւ տեսերիզ մը, ուր Ալիք եւ Անահիտ Թոփչեան զոյգը կը ներկայացնէր Ռուբէն Սեւակի կեանքն ու գործը: Այս ցուցադրութենէն եաք Անահիտ Թոփչեան արտասանեց բանատեղծէն քանի մը քերթուածներ: Իրեն յաջորդեցին Յովհաննէս Զիլինկիրեան որ հատատած է վերոյիշեալ մրցանակը, ու Սեւակի զաւակները՝ Լեւոն ու Շամիրամ: Այս վերջինը կարդաց ինքնագիր քերթուածներ, իսկ եղբայրը մրցանակը յանձնեց Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթի խմբագրապետ Ժիրայր Նալբիճի: Անոր շնորհակալութեան ու Սեւակը ոգեկոչող արտայայտութիւններէն եաք երեկոյթը վերջ գտաւ Մացակ Փոլատեանի փակման խօսքով ու հիւրասիրութեամբ մը:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ԺԸՆԵՒ

«ԱՐԱՔՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԽՆՋՈՑՔԸ

Ժընեւի Հայկական Եկեղեցիին Տիկնանց Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, Հոկտեմբեր 20, Շաբաթ երեկոյեան, «Ֆոպուրկ» սրահին մէջ «Արաքս» երգչախումբը հանդէս եկաւ հայկական երգերու յայտագրով մը: Շուրջ երեք տասնեակ երիտասարդ - երիտասարդուհիներէ բազկացած խումբը կը ղեկավարէր Տիանա Պօյաճեան, իսկ դաշնակով կ'ընկերակցէր Հայկ Վարդան:

Ցայտագրին առաջին մասը կազմուած էր ժողովրդական ու Ալթունեանի, Բաբաջանեանի, Ցարութիւնեանի եւայլն գործերով, իսկ երկրորդ մասին մէջ տիրական էր հայրենասիրական լարը: Երգչախումբը յաջողութեամբ ներկայացուց այս բոլորը, հանդիսատեսներէն մերթ խլելով յուզումի արցունքներ, մերթ խանդավառ ծափեր: Հայկական երգին հանդէպ ծարաւը յագեցնելու յատկապէս օգնեցին երեկոյթին մենակատարները՝ Տիանա Պօյաճեան, Եսթեր Քրիսթիէն, Արշալոյս Քէչէճեան, Գէորգ Օհաննէսեան, Սիլվա Տամար:

Համերգին աւարտին, ներկաները կը բաժնուէին սրահէն, յոյսի, խանդավառութեան, կարօտի ղղացումներով տոգորուած ու արդէն սպասելով «Արաքս» երգչախումբին յաջորդական համերգնե-րուն:

Գ· ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՐՈՏԻՑ

Հայոց հին տոմարի վերջին՝ ԺԲ· ամիսը
Թատերախաղ
ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Պոլիս, 1990

ակումբը, հանդիպում մը ունեցած է Հայ Դատի յանձնախումբի անդամներու հետ:

***

ՍԵԼԱՆիկի հեռատեսիլի «էֆ 3» կայանը «Թեքնիք» պատճառներով յայտարարէն հանած է Հոկտեմբեր 27-ի երեկոյեան համար նախատեսուած հայկական ժապաւէնի մը ցուցադրութիւնը: Սոզոմն Թեհլիրեանի կողմէ Թալաաթի դէմ գործուած ահաբեկումը եւ դատավարութիւնը ներկայացնող Հրայր Թուխանեանի ժապաւէնի ներկայացման մերժումը վրդոված է յունահայ գաղութը, որ տարիներ առաջ, Ապրիլ 24-ի օրով, ականատես եղած էր «Նահապետ» ֆիլմի առկախումին՝ նոյն «Թեքնիք» պատճառներով:

Պր. Նազար Նազարեան,
Տէր եւ Տիկին Կարապետ Նազարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Կարապետ Թովմասեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Պարթեւ Ազատեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Նազար Մանուկեան եւ զաւակները,
յաւուղ կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՆԴՈՒՀԻ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Փիրէնեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 8-ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Նոյեմ. 12, ժամը 13·45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 ռիւ՛ ժան - կուժոն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

«... La nation est une individualité formée des générations successives d'un même peuple...»

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN
Ouvrage présenté par
Anahid TER-MINASSIAN
Samedi 17 Novembre à 20 h 45
Présentation, Lectures d'extraits,
Débat, Projection diapositives
—— Entrée libre ——

**

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑԱԿԻ

Տիկին Վարդուհի Ուշագլեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի, Տիկին Բարուհի Փափազեան 200 ֆրանք կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է Օր. Մխէյ Կազէրեանէ (Փարիզ) 1200 ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՆԻԿՈՑ ՀԱՆԳԱՆԱԿԻՆ ԻՄԱՍՏԸ»

ԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
- Աւագ Սարկաւագ Պոսթընի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ -

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 15, ժամը՝ 21-ին *Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Ջրբաշեան սրահը:*

339, Աւընիւ տիւ Փրատօ
Մուտքը ազատ է:

Հ.Բ.Ը.Մ. - ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ՃԱՇ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1-ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, ժամը 14 - 17:

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Էֆլա Սրահնի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, Երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ 12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

LE SEMINAIRE
de
Mme ANAHIDE TER-MINASSIAN
se tiendra le 2e et 4e mardi de chaque mois à partir du 13 novembre à la Maison des Sciences de l'Homme, 54, Bd. Raspail 75006 Paris, Salle 801 (8e étage) de 17h30 à 19h30.

Il sera consacré aux questions d'histoire contemporaine arménienne.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՓՈՒՅՆ ԵՐԸԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ԲՈԼՈՐՍ ԴԷՊԻ ՄԵՐ ՀԻՆ «ՍՆՏՈՒԿ»ՆԵՐԸ

ՀԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՑ-Ի
«ՄԱՅՐԻԿ»Ը

ժապաւէնին (ֆիլմ) ճշդիւիա եւ հարապատ պատմական իրողութիւններու պահպանման համար, կը փնտռենք այդ ժամանակաշրջանէն հադուստեղէններ եւ բոլոր ուրիշ իրեր որոնք պատկանեցան մեր գաղթական ընտանիքներու Մարսէյլ հատած՝ 1920 - 1940 թուականներուն:

Մեր կանխայայտ շնորհակալութիւնները ձեր օգտակար մասնակցութեան համար որուն շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ յաջողութեամբ պահել բոլորիս կողմէ անհամբերութեամբ սպասուած այս ժապաւէնը:

Տեղեկութեան համար դիմել՝
Catherine Gorne-Achdjian, tél. 42 22 51 16

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

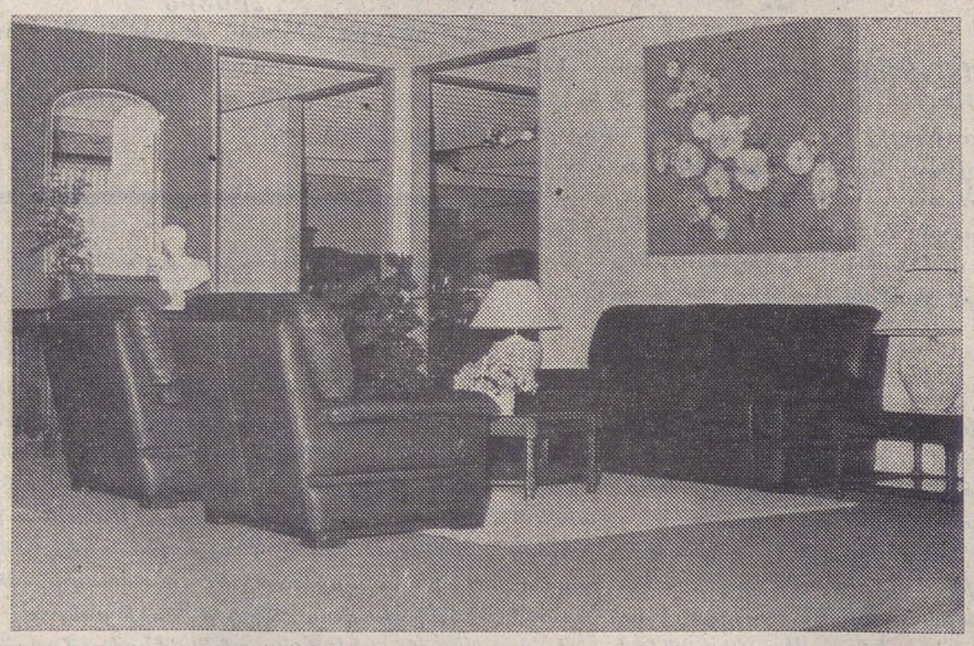
ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

U. M. A. F.
organise
UNE
SOIREE DANSANTE
LE SAMEDI 17 NOVEMBRE
HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)
au profit de son action humanitaire en Arménie.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13
MARDI
13 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.405 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.405

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 / 6)

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՅՈՒՍԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Իզվեստիա» Հոկտեմբեր 21-ին հրապարակած է Հայաստանի Պետական Ապահովութեան Կոմիտէի Նախագահ Յուսիկ Յարութիւնեանի հետ հարցազրոյց մը, զոր վարած է Թերթին սեփական Թղթակիցը՝ Ս. Բալբումեան:

Պատասխանելով հարցումի մը, Յուսիկ Յարութիւնեան հետեւեալը կ'ըսէ.-

«Զանազան զրպռիչ արարքներ կը կատարուին երկու կողմերէն: Նման գործողութիւնները որեւէ արդարացում չեն կրնար ունենալ: Բայց կայ նաեւ հարցին մէկ ուրիշ կողմը. «Հայ ահաբեկիչներ»ու միակողմանի յարձակումներու մասին հաղորդումները ուելի կը բորբոքեն երկու ժողովուրդներու միջեւ թշնամութիւնը: Ես նման արարքներու եւ զոհերու թիւը հաշուելու կողմնակից չեմ, բայց ահա կը բերեմ թիւը:

«Ադրբեջանի իրաւապահ մարմիններու ուշադրութեան համաձայն, անցեալ տարուան Օգոստոսէն ի վեր Ադրբեջանի սահմանին կատարուած զինադադարի հետեւանքով Հայաստանի մէջ սպանուած է 19 եւ վիրաւորուած՝ 46 հոգի: Ադրբեջանի մէջ՝ 7 եւ 27 հոգի: Պատանդ առնուած է 9 Ադրբեջանցի, 6 Հայ: Արձանագրուած է Ադրբեջանէն անասուններ գողնալու երեք դէպք (880 գլուխ), իսկ Հայաստանէն դէպի Ադրբեջան՝ 13 դէպք (6600 գլուխ), բայց վերադարձուած է ընդամէնը 900 գլուխ անասուն»:

Անդրադառնալով ապօրինի կազմակերպութիւններու զինաթափման մասին Նախագահ Մ. Գորբաչովի հրամանագրին կատարման ընթացքին, Հայաստանի ՊԱԿ-ի նախագահը նշած է.-

«Ապագինումը այդ հրամանագիրէն առաջ սկսած է: Ցունուարէն ի վեր այդ ուղղութեամբ իրաւապահ մարմինները մեծ աշխատանք տարած են: Մինչեւ հրամանագիրը (Օգոստոս) վերադարձուած է 2500 միաւոր զէնք՝ կամ յափշտակուածին 40%-ը: Հրամանագրին հրապարակումէն ետք աշխատանքը չարունակուեցաւ. դրաւուած են 53 զնդացիր, 360 նռնակ, 33 ականանետ ու նռնականետ, 17 թնդանօթ եւ թնդանօթի 235 արկ, մեծ քանակութեամբ զինամթերք: Այդ աշխատանքը կը չարունակուի...»:

***

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒԱԾ

Սպառողական չուկայի կարգաւորման նպատակով, Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է հանրապետութեան տարածքը պտնուող բոլոր հիմնարկութիւններուն, ձեռնարկութիւններուն, կազմակերպութիւններուն (նաեւ կոոպերատիւ) արգիլել բոլոր տեսակի պարէնային ապրանքներու, դեղօրայքի եւ տեղական ձիանիւթերու արտահանումը Հայաստանէն, բացառութեամբ միջհանրապետական ծրագրային մատակարարումներուն:

Այսուհետեւ Հայաստանի բնակիչները թղթատարով պարէնամթերքի ծրարներ կրնան ղրկել միայն առիթագործաբար հանրապետութենէն դուրս գտնուող ազգականներուն (գինուորական ծառայութիւն կամ բանտարկութիւն):

Նոյեմբեր 1-էն Հայաստանի իւրաքանչիւր քաղաքացի իրաւունք ունի կարօնները ներով գնելու ամսական 300-ական կրամ պանիր եւ բրինձ, 500 կրամ ձաւարեղէն, 6 տուփ գլանիկ: Կարագը եւ չաքարը (800 կրամ եւ 1,5 քիլօկրամ) արգէն քանի մը տարի է կարօններով կը վաճառուին:

ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՕՂԱԿԸ ԿՐ ՍԵՂՄՈՒԻ

Ադրբեջանի իշխանութիւնները հրահանգած են որ Երեւանէն Սեփհանակերտ եւ հակառակ ուղղութեամբ թռիչքներու քանակը սահմանափակուի հինգի: Անոնք որոշած են նաեւ որ թռիչքները կատարուին մինչեւ ժամը 15.30: Իսկ այդ կը նշանակէ որ ծրագրուած հինգ թռիչքն ալ կրնայ չիրագործուիլ, քանի որ ձմրան ամիսներուն եղանակը անորոշ է: Ըստ տեղեկութիւններուն, արգիլուած է նաեւ աննպատակ օդի պայմաններու պատճառով չեղարձուած թռիչքներու իրագործումը՝ աւելի ուշ թուականի մը կատարել:

Հարց կը ծագի. իսկ ի՞նչ պիտի ընեն այն ճամբորդները, որոնք տոմսեր գնած են մէկ ամիս առաջ՝ վեցերորդ կամ եօթներորդ թռիչքի համար: Եթէ հրահանգը կիրարկուի, անոնք կը ճամբորդեն, լաւագոյն պարագային, 1991-ի կէսերուն:

Աւելցնենք որ ներկայիս չեղեալ յայտարարուած են Սեփհանակերտէն դէպի Մոսկուա, Մին, Վոդի (հիւսիսային կովկաս) եւ Թիֆլիս թռիչքները:

Յամաքային փոխադրամիջոցներէն օգտուելու տարրական իրաւունքէն զրկուած Արցախի հայ բնակչութեան համար երեսուն հոդինոց օդանաւերու հինգ թռիչքները հաւասար են ամբողջ ժողովուրդի մը բանտարկման: Ո՞ւր է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի 1990, Հոկտեմբեր 23-ի որոշումը, որով պիտի կիրարկուէր «փոխադրամիջոցներու բնականոն ու անվտանգ աշխատանքի նկատմամբ ոտնձգութիւն հանդիսացող միւս ապօրինի գործողութիւններուն համար քրէական պատասխանատուութեան մասին» օրէնքը:

***

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ

Մինչեւ գալ ամառ Սպիտակի մէջ պատրաստ կ'ըլլայ 60 չէնքէ բաղկացեալ բնակելի համալիրը, զոր համատեղ կը կառուցանեն Զուիցերիան ու Հայաստանը: Նուիրատուներուն ծախքերը կը կազմեն աւելի քան հինգ միլիոն զուիցերական ֆրանք (20 միլիոն ֆրանսական): Աշխատանքները աւարտելէ ետք, Զուիցերացի - ները իրենց գործիքները նուէր կը յանձնեն տեղացիներուն:

***

ՆԵՐՈՒՄԻ ՅԱՆԶՆԱԽՈՒՄԲ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ներումի հարցերու յանձնախումբ մը կազմած է, որուն նախագահ հաստատուած է հանրային - քաղաքական հետազօտութեանց հիմնարկի տնօրէնն՝ Հրաչիկ Սիմոնեան:

***

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ
Վ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

Երկու տարի առաջ Վահան Թէքէեանի անունով մկրտուած Երեւանի դպրոցին մէջ հանդիսաւոր կերպով բացուած է բանաստեղծին պրոնզաձոյլ արձանը, որուն հեղինակն է քանդակագործ Լեւոն Թոքմաջեան: Հանդիսութեան խօսք առած են բանաստեղծ Լեւոն Միրիջանեան, բանասէր Պիոն Ցակոբեան, Ռ.Ա.Կ.-ի մամուլի ներկայացուցիչ Ց. Աւետիքեան, Հայ Երիտասարդաց Ընկերութեան մարզական ակումբի պատասխանատու Ա. Թիւթիւնճեան (Պէյրութ), Կիպրոսի Մելքոնեան կրթական հաստատութեան հոգաբարձու Ց. Մանուկեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

50-ԷՆ 100 ՀԱԶԱՐ կը նախատեսուէր աչակերտներու եւ ուսանողներու թիւը, երկուշաբթի օրուան ցոյցին համար: Կուզային նաեւ զաւառներէն եւ կը տողանցէին Պաստիլիէն Ռոն Փուէն ալ Շան գ'Էլիզէ եւ չորս պատուիրակութիւններ կ'ընդունէին պետական մարմիններու կողմէ: Մեթրոյի վեց կայաններ կը փակուէին եւ ժամքս կը յայտարարէր թէ ապահովութեան ուժերը բարեացակամութեամբ պիտի վարուէին ցուցարարներու հետ, բայց ոչ՝ կոտրող - թափողներուն եւ աւանդական «խուլիկաններուն» հետ: Աչակերտները կը փորձեն չարադրել իրենց պահանջները, որոնք դեռ անորոշ կը մնային եւ ընդհանուր դիծերու մէջ:

ԹՈՒՐԻՈՅԻ մէջ, Երկուշաբթի օր, Նոյեմբեր 12-ին, Աքիհէթօ Թաղաւորին դահակալութեան համար, 37 հազար ոստիկան կը հսկէին կարգուկանոնին, քանի որ ծայրայեղ ձախը արգէն բազմաթիւ ահաբեկչական արարքներ գործած է: Արտասահմանէն 157 թաղաւոր, պետական դեկավար, նախարարապետ (Ռոքար՝ Ֆրանսայի կողմէ) եւ 2500 ձախոն հրաւիրեալներ ներկայ եղան այս արարողութեան: 125-րդ կայսրն է ձախոնի, 56 տարեկան, ամուսնացած է պարզ ընտանիքի մը աղջկան հետ եւ 3 զաւակ ունի:

ՊԱՂՏԱՏ գնաց, այս անգամ, Զինուցի մը, բայց այս մէկը ներկայիս ալ զեկավար դիրքի վրայ էր - Զինաստանի Արտաքին նախարար է - եւ ոչ թէ նախկին զեկավար մը, ինչպէս բազմաթիւ ուրիշներ: Սաստամ Հիւսէյն կ'ուզէր համոզել Զինացին, որ վէթոյի իր իրաւունքը գործածէ Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ, եթէ յարձակման բանաձեւ մը առաջարկեն Միացեալ - Նահանգները: Միւս կողմէ, Մարոքի թագաւորը՝ Հասան Բ. արաբական վեհաժողով մը առաջարկեց, բայց Սաստամ Հիւսէյն մերժեց, զէմ չերեւալով հանդերձ երկխօսութեան սկզբունքի մը Մերձաւոր - Արեւելքի հարցին լուծման համար:

ԱՆԳԱՐԱՁԻ բանտը 73 արդելափակուածներ հացադուլի դիմած են Ուրբաթ օրուընէ ի վեր, զօրավիգ ըլլալու համար 1036 ուրիշ հացադուլ ընողներու, որոնք կը բողոքեն «չարչարանքին եւ տեղահանութեան դէմ»: Տիարպէքիրի բանտին 116 հացադուլ ընողներէն չորսը՝ (33 օր է) ծանր վիճակի մէջ են:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆՑԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Նախիջեւանի երեսփոխան ու Ադրբեջանի «Ժողովրդական Ճակատ»ի զեկավար դէմքերէն Պիճան Իլքրահիմօղլու ընդունուած է Թուրքիոյ վարչապետին կողմէ: Ան տեսակցութեան ընթացքին փափաք յայտնած է որ Թուրքիոյ զեկավարութիւնը Քուէյթի զրաւումին առթիւ ցուցաբերած կեցուածքը կրկնէ նաեւ Հայաստանի կողմէ Նախիջեւանի զրաւումի մը պարագային: Նոյեմբեր 8-ի Թուրք մամուլը իր տեղեկատուութեան մէջ չի յայտներ թէ Թուրքիոյ վարչապետը ինչ պատասխանած է այս վախքին:

Իլքրահիմօղլու յիչած է նաեւ որ կարսի դաշնագրին ստորագրութեան ընթացքին Աթաթիւրք Իրանի զրամական հատուցում մը կատարելով Սաւէրէքի չրջանն ալ ընդգրկած է Նախիջեւանի մարզին սահմաններուն մէջ ու այդ ամբողջացումը այսօր գտած է իր ճիշդ արժեւորումը:

Իլքրահիմօղլու չեչտելով որ Նախիջեւանի այս գօտիին ու Թուրքիոյ միջեւ սահմանը միայն 13 քմ. երկարութիւն ունի, խնդրած է որ Թուրք կառավարութիւնը ամէն չանք գործադրէ որպէսզի այդ կենսատու լարը չկրճատի:

Նախիջեւանի երեսփոխանը պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, անդրադարձած է Ադրբեջանի ընտրութիւններուն արդիւնքներուն ու ներկայ կացութեան. ան ըսած է թէ «Ժողովրդական Ճակատ»ին նպատակը անկախութիւնն է, ու խորհրդարանական ճամբով կ'ուզէ զայն իրագործել: Սակայն դժուար էր իր գործը ու չկրցաւ չէզոքացնել Մոսկուայի զաւերը. ներկայի Խորհրդարանը երկար ապագայ չի կրնար ունենալ. անիկա կարգադրուած ընտրութեամբ մը գործի գլուխ եկաւ ու կազմուած է Մոսկուայի կողմէ նշանակուած դէմքերով. կարելի չէ յուսալ որ իշխանութեան ու ժողովուրդին միջեւ սերտ կապ մը ըլլայ:

Խօսելով Ադրբեջանի ու Հայաստանի լարուած յարաբերութիւններուն մասին, Իլքրահիմօղլու կ'ըսէ թէ իրենց սուրբ դիրքը կ'արգիլէ արիւնահեղութիւնը ու իրենք բարեկամութեան առաջարկ ներկայացուցած են Հայաստանի, սակայն Հայերը սխալ մեկնաբանած են իրենց մօտեցումը: Երկու երկիրներուն միջեւ առեւծուած կնճիռն ալ կեդրոնին գործը կը նկատէ ան ու կը չեշտէ որ իրենք Հայաստանի հետ որեւէ խնդիր չունին: Անոնց թշնամի չեն, կազ ու քարիւղ կուտան, սակայն Մոսկուա Հայերը կը զինէ ու Ադրբեջանին զէմ կը զրդռէ: Այս քաղաքականութեան հետեւանք կը նկատուի նաեւ Ղարաբաղի հարցը:

«LE MONDE»

(10 Novembre)

«ESPOIR TURC POUR L'ARMENIE»

Այս ձախաւեր խորագրին տակ, որու պատասխանատուն յօդուածագիրը պէտք չէ ըլլայ (միջազգային մամուլի մէջ, խորագրերը խմբագրութիւնները կը դնեն ընդհանրապէս, առանց նաեւ շատ բաբակը նայելու, նախապատուութիւն տալով զգայացունցին) «Լը Մոնտ»ի մէջ լոյս տեսած է Ժան Քեհայեանի մէկ զրութիւնը, տէպա էջին մէջ, Նոյեմբեր 10-ի թիւով:

Հայաստանէն վերադարձին (1990, Օգոստոս) լրագրողը, որ դիրք մը հրատարակեց այս առընչութեամբ, բաւական սեւ պատկեր մը կը գծէ Հայաստանի ժողովուրդին վիճակին մասին, մասնաւորաբար աղետալ վայրերը:

Իրաց այս կացութեան մէջ, Ժան Քեհայեանն ալ թրքական «դուռ» մը կը տեսնէ, խորհելով նաեւ թէ Թուրքիա ալ չահ ունի նպաստաւորելու Հայերը, իրեն համակրանքի վկայական մը ապահովելով բազմաթիւ երկիրներու մէջ:

Ու եզրակացութեան մէջ, կ'ըսէ թէ Երեւանի իշխանութեան գլուխ գտնուող խմբակը օրինակ կուտայ Ֆրանսան ու Գերմանիան, որոնք ձեռք ձեռքի Եւրոպան կը կառուցանեն: «Կարելի՞ է նման բան երեւակայել երեք սերունդ առաջ եւ չի՞ կրնար օրինակ ծառայել Հայ - Թրքական հաշտութեան մը, որ աշխարհի այդ չրջանը խաղաղ համակեցութեան ցարդ անտիպ օրինակ մը ստեղծէ: Հայերը կարօտ են արդարութեան եւ հաչի: Պատմութեան ի՞նչ դաս, եթէ իրենց փրկութիւնը Անգարայի եւ Երեւանի քաղաքականութիւններէն անցնի»:

Իսկական «լաւատեսութիւն» կայ այս տողերուն մէջ, մնաց որ Ֆրանսա եւ Գերմանիա նոյն «հաշուեցոյցը»» չունէին...:

«ԱՆՑԵԱԼԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՉԿԱՅ»

Հայաստանեան մամուլը ամէն օր կ'արձագանգէ ժողովրդավարութեան, ազատութեան չունչով բնականոնացման ընթացք մտած կազմակերպութիւններու, հասատատութիւններու վերափոխութեան: Այդ ընթացքը կը յատկանշուի զլխաւորաբար ազգային զիմագիծին վերադարձով ու ամբողջատիրական վարչաձեւի մը կազապարները թօթափելով: Համատարած այս հոլովոյթը իր մէջ առած է նաեւ Հայաստանի ՊԱԿ-ը («Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէ» – «ԿԳԲ - Կէ - Պէ»):

Այդ կազմակերպութեան նախագահ նշանակուած է նախկին Ներքին Նախարար Յուսիկ Յարութիւնեան:

Պատասխանելով «Հայաստան» օրաթերթին Թղթակից Պատուական Շաքարեանի հարցումներուն (Հոկտեմբեր 28), ան յետադարձ ակնարկով մը կը զառնայ ՊԱԿ-ի անցեալին ու մինչեւ այսօր կատարուած փոփոխութիւններուն· անոնց կարեւոր – ներէն կը նկատէ ջնջումը «այնպիսի չարաբաստիկ յօդուածներու, ինչպիսիք էին հակախորհրդային ագիտացիան եւ քարոզչութիւնը, խորհրդային պետական եւ հասարակական կարգերն արատաւորող ակնյայտ յերիւրանքներ տարածելը»: Յուսիկ Յարութիւնեան կ'աւելցնէ թէ այսօր երկրին մէջ ոչ մէկ քաղաքական բանտարկեալ կայ ու «ՊԱԿ-ում այլեւս չի գործում համապատասխան բաժանմունքը»: Ան կը չեշտէ յատկապէս որ «դէպի տխրահռչակ անցեալը վերադարձ չկայ»: Իր գլխաւորած կոմիտէն, այսօր, որպէս գլխաւոր պարտականութիւն ունի «մեր պետութեան շահերի պաշտպանութիւնը, հիմնականում՝ արտաքին ոտնձգութիւններից»:

Պատասխանելով Շաքարեանի երկրորդ հարցումը կը վերաբերի անմեղ զոհերու վերարժանաւորման գործընթացին: Յուսիկ Յարութիւնեանի ներկայացուցած տուեալներուն համաձայն, մինչեւ այսօր վերարժանաւորուած է 20 հազար հոգի: Ճշնչումի ենթարկուածներու որպէս մօտաւոր թիւ ան կուտայ 25 հազար, որոնցմէ 7500-ը զնդակահարուած են: Այսօր կոմիտէն հանրութեան օժանդակութեամբ աշխատանք կը կատարէ այս զոհերուն պանդուխտային վերերմանոցները զըտնելու համար: Արդէն հատ մը գտնուած է Ախուրեանի շրջանին մէջ: Յուցակներու, տեղապրական քարտէզներու, առանձին նշումներու ուսումնասիրութիւնը ենթադրել կուտայ որ Աբովեանի, Աբրահամի, Մասիսի, Արարատի, Գուգարքի, Լմմիածնի շրջաններուն մէջ եւս կան նման գերեզմանատեղեր: «Դժուարութիւնը այն է, կ'ըսէ Յարութիւնեան, շատ հին ակաւնատեսներ են մնացել, որոնք կարող էին մատնացոյց անել այդ տեղերը» ու օգտուելով առիթէն կոչ կ'ուղղէ տեղեակ քնակիչներու որ ՊԱԿ-ին տան այն բոլոր տեղեկութիւնները որոնք կրնան օգտակար ըլլալ այս ուղղութեամբ:

Իսկ Կոմիտէին յետագայ քնոյթը պիտի կազմակերպուի միայն օրէնքի սահմաններուն մէջ: Այսպէս, «Մօտակայ ժամանակներում խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանում, առաջին անգամ ՊԱԿ-ի գործունէութեան պատմութեան մէջ, լսուելու է ՊԱԿ-ի մասին օրէնքի նախագիծը»: Այդ օրէնքը հրապարակային պիտի ըլլայ ու հանրութեան լայն հնարաւորութիւն տայ հսկողութիւն սահմանելու ՊԱԿ-ի գործունէութեան վրայ:

Վերջին հարցումը կը վերաբերի հանրապետութեան ներկայ կացութեան, ներքին – արտաքին վտանգներու, պանդխտի դիմագրաւելու միջոցներու արժեւորման ու ընդհանուր հեռանկարներու: Յուսիկ Յարութիւնեան որպէս արտաքին վտանգ կը նշէ շրջափակումը, սահմանային պինեալ բախումները, կապի մատակարարման դադրեցումը: Իսկ ներքին վտանգը ժողովուրդին ապառազինումը եղաւ, որմէ օգտուեցան քրէական տարրերը: «Ներկայումս այս հարցերը հնարաւոր է լուծել միայն Խորհրդարանի որոշումներուն համապատասխան ստեղծուած յատուկ ջոկատներու ուժերով, մեր սահմանների պաշտպանութեան կազմակերպման միջոցով: Յամենայնդէպս, մենք պիտի ձգտինք, որ մեր զինուածները ոչ մի դէպքում չկրակեն ժողովրդի վրայ»:

Յուսիկ Յարութիւնեան կը հաստատէ որ ՊԱԿ-ի ներկայ կազմին մէջ կան նաեւ ազգութեամբ հայեր, որոնք ներգրաւուած են Ղարաբաղեան շարժումի ընթացքին: Ան կը յայտնէ որ ՊԱԿ-ի կազմին մէջ կան նաեւ ազգութեամբ ռուսեր, ուկրաինացիներ, վրացիներ, որոնք ներգրաւուած են Ռուսաստանի, Ուկրաինայի, Վրաստանի ներքին գործերու նախարարութիւններուն մէջ:

Յուսիկ Յարութիւնեան կը հաստատէ որ ՊԱԿ-ի կազմին մէջ կան նաեւ ազգութեամբ ռուսեր, ուկրաինացիներ, վրացիներ, որոնք ներգրաւուած են Ռուսաստանի, Ուկրաինայի, Վրաստանի ներքին գործերու նախարարութիւններուն մէջ:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐ

ՄԽԻԹԱՐ ՎՐԴ. ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

(ծնած՝ Սեբաստիա 1676ին, մահացած՝ Վենետիկ 1749ին)

Հանրային, եկեղեցական, դիւանական եւ մշակութային գործիչ: Նախնական կըրթութիւնը եւ ուսումը կը ստանայ Սեբաստիոյ Սուրբ Նշան վանքին մէջ· 1690-ական թուականներուն կ'անցնի Էջմիածնի վանքը, ապա Սեւանի եւ Կարինի Հնձուց վանքերը: 1693-ի շրջանին ուսումնական հետազբոսութիւններէ մղուած, կ'անցնի Բեւրիա (Հալէպ), ուր առիթ կ'ունենայ ծանօթանալու եւրոպացի զարդացած անձնաւորութիւններու: 1696-ին կը ձեռնադրուի կուսակրօն արեղայ եւ 1699-ին կը ստանայ վարդապետական իշխանութիւն ու զաւազան՝ քարոզելու իրաւասութեամբ:

Քանի տարեկանին կը մտադրէ հիմնել վանական նոր հաստատութիւն մը՝ հայ ժողովուրդին հոգեկան եւ իմացական կարիքները հոգալու հաստատ մտադրութեամբ: 1697-ին կը մեկնի Պոլիս: Կը ըզբաղի ուսուցչութեամբ ու քարոզութեամբ, ձեռք ձգելով պիտանի ուսուցիչի եւ հաւատաւոր եկեղեցականի մեծ համբաւ ու քարձր վարկ:

1700 թուականին, Պոլսոյ մէջ, կը հիմնէ իր մտադրած վանական հաստատութիւնը, իր չուրջ համախմբելով չուրջ տասնեւհինգ աշակերտներ: Սակայն Պոլսոյ մէջ իրեն համար կը սկսի աննպաստ պայմաններ ստեղծուիլ՝ Եւրոպացիներու հետ իր ունեցած յարաբերութիւնները կասկածներու դուռ բանալով: Որոշ հետապնդումներու հետեւանքով, ինք եւ իր համախմբած աշակերտները, զաղտնաբար կը մեկնին Յունաստանի Մորէայի (հին Պելոպոնէս) շրջանի Մեթոն բերդաքաղաքը, յուսալով որ հոն անկաշկանդ կը նուիրուի իր ծրագրած դիւանական աշխատանքներուն:

1715-ին, տասնեւերկու տարի Մեթոնի մէջ ապրելէ յետոյ, կը հարկադրուի տեղափոխուիլ հիւսիսային Իտալիոյ Վենետիկ քաղաքը, Յունաստանի մէջ՝ Թուրքերու եւ Վենետիկի իշխանութիւններու միջեւ ծագած պատերազմին պատճառով: Վենետիկը, անշուշտ, պատահարար ընտրուած վայր չէր: Այնիկա վաճառաշահ կեդրոն էր Եւրոպայի մէջ եւ քաղաքական, դիւանական ու մշակութային կեանքի եռուն քաղաք, ուր 1512-ին տպագրուէր էր նաեւ առաջին հայերէն գիրքը: Մխիթար իրեն եւ իր միաբանութեան համար իրր մըշտական հանդրուան՝ կ'ընտրէ Վենետիկը, ուր արդէն կար հայկական չատ համեստ դաղութ մըն ալ, առաւելաբար հայ վաճառականներէ կազմուած:

1717-ին, Մխիթարի խնդրանքին վրայ, Վենետիկի Ծերակոյտին յատուկ արտօնագիրով, կը հաստատուի Սուրբ Ղազար կղզիին վրայ (Իտլ· San Lazzaro), որ անմարդաբնակ էր՝ կիսաւէր վիճակով: Մխիթար իր իսկ զծագրութիւններով կը յաջողի կղզիին վրայ կառուցանել իր ծրագրած վանքը, եկեղեցին եւ օժանդակ շէնքեր: Անկէ ետք, յամառ ու հետեւողական աշխատանք ու գործունէութիւն կը ստեղծէ ու կը ծաւալէ՝ պատրաստելու այնպիսի վարդապետները, որոնք ընդունակ ըլլան հոգեւոր եւ իմացական լոյս տարածելու հայ ժողովուրդի ընդարձակ խաւերու մէջ: Սուրբ Ղազարի վանքը, եւրոպական իմացումով, կը դարձնէ լուսաւորութեան կեդրոն մը: Կը կազմակերպէ վանական ու ուսումնակրթական վարժարան· կը հիմնէ հրատարակչական եւ այդ օրէն՝ կը սկսի Վենետիկեան Մխիթարեաններու հրատարակութիւններուն անվերջ շարքը:

Մեծ ձեռնհասութեամբ կը վարէ իր հաստատած միաբանութեան տնտեսական, վարչական, կրթական ու վանական կեանցը, զրաղելով միաժամանակ մեկնողական – աստուածաբանական, լեզուական ու մատենագիտական դրաւոր աշխատանքներով: Կը զեկավարէ նաեւ իր սաներուն լեզուական, բանասիրական ու պատմական հետազոտութիւնները, դնելով ու մատնանշելով անոնց ու ամբողջ Միաբանութեան յետագայ ուսումնագիտական գործունէութեան ուղեգիծը:

Կը տառարէ թարգմանութիւններ, ինքնագիր գործեր ու կը հրատարակէ բազմաթիւ գիրքեր՝ իր ժամանակաշրջանի ազգային, հոգեւոր եւ գիտական պահանջներուն ընդառաջելով: Մօտ չիսուն հատոր գործ՝ քերականական, կրօնական, մեկնողական ու լեզուական նիւթերով:

Անշուշտ Սուրբ Ղազար կղզին, Մխիթար Վարդապետ Սեբաստացիի հոգատար, աչխատասէր ու ստեղծագործ աշխատանքով կեանք կ'առնէ ու կը վերածուի աննախընթաց աշխատավայրի մը, ուր կը վերածնի, կ'աշխուժանայ հայկական իմացական կեանքը եւ անոր ոդին:

Մխիթար Վարդապետի երազած ու փայփայած դաղափարը կը դառնայ աչխոյժ իրականութիւն, որուն համար, սակայն, ան դիտակցօրէն ունեցաւ տառապալից կեանք ու մեծամեծ զրկանքներ:

Մխիթար Վարդապետ Սեբաստացին ան էր հեռատես ու լուսաւոր մտքի· ուներ անընկճելի կամք ու վճռակամ ոգի· անճնուաէր էր, առաքինի ու վերջին ծայր ազգասէր՝ դիտակցելով իր զարաշրջանի հայ ժողովուրդին թէ՛ հոգեկան, թէ՛ ազգային եւ թէ՛ քաղաքական իրավիճակին: Այս յատկանիշներով էր որ ան յաջողեցաւ նոր զարագլուխ մը բանալ, սրատմական թերեւս աննախընթաց էջ մը՝ հայ կեանքին ներս, ինչպէս կը վկայեն Լէօ, Աճառեան, Զօպանեան եւ այլ հեղինակաւոր մատենագէտներ, Եւրոպայի ամէնէն ծանօթ քաղաքներէն մէկուն մէջ հիմը դնելով հայկական դիտութիւններու մեծ աչխատանքին:

Մխիթար Վարդապետի կատարած հըրատարակութիւններէն կարելի է յիչել կարեւորագոյնները.-

- Քերականութիւն Աչխարհաբարի (մին՝ 1726-ին եւ միւսը 1727-ին)
- Քերականութիւն Գրաբարի (1730)
- Աստուածաբանութիւն Մեծն Ալբերտի (1715-ին)
- Գիրք Առաքինութեանց (1720 – 21-ին)
- Աղբիւր Բարի (1722)
- Քրիստոնէական Վարդապետութիւն (1727-ին)
- Աստուածաչունչ (ընդհանուր եւ գեղարուեստական հրատարակութիւն մը, 1733-ին)
- Մեկնութիւն Ժողովողի (1736-ին)
- Մեկնութիւն Մատթէոսի Աւետարանին (1737-ին)
- Պարտէզ Հոգեւոր (1738-ին)
- Բառգիրք Հայկազեան Լեզուի (2 հատոր, Ա· Հատ·՝ 1749-ին, Բ· Հատ·՝ 1769-ին, յետ մահու՝ հրատարակութիւններ), ուր Մխիթար Սեբաստացիի աչխատասիրութեան եւ գիտական ամէնէն արժէքաւորն է ու գլուխգործոցը:

ՀԱՅՔ ՏԱՃԱՏ ԵԱՐՏՂՄԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿՈՁՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Բարեկամներու հետ կը խօսէինք ամէնուս ծանօթ մարդու մը մասին, որ բաւական զժբախտ կեանք մը ապրելէ վերջ կանխահաս մահով մըն ալ բաժնուած էր մեզմէ: Ներկաներէն կին մը ըսաւ.

«Ան ալ մէկն էր որ մանկութիւն չունեցաւ»:

Երբ այս նախադասութիւնը լսեցի, յիշեցի Անդրանիկ Ծառուկեանի նշանաւոր վէպը, «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ը, որ զրուած էր առնուազն քառասուն տարի առաջ: Իրենց մանկութեան շրջանը որբանոցներու մէջ քաչկռտած մարդոց սերունդին համար դոնուած հոյակապ տարազ մըն էր այդ «մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ը: Ակնէ ի վեր նչանաւոր դարձած էր այդ տարազը: Մարդիկ, որոնք այս վիրքը չէին իսկ կարդացած, կամ Անդրանիկ Ծառուկեանին անունն իսկ չէին լսած, դիտէին թէ ինչ կը նչանակէր «մանկութիւն չունեցող մարդ ըլլալ»:

Աչխարհ գալ ու ապրիլ առանց մանկութիւն ունենալու, առանց վայելելու մանկութեան բարիքները: Որքութեան դառնութիւնները ճաչակել, բացառութիւն մը ըլլալ իրենց ծնողքին հովանիին տակ ապրող միլիոնաւոր մարդոց մէջեւ: Ի՞նչ բախտ:

Իրօք կրնանք սարսափիլ, եթէ անգամ մը մտածենք թէ որքան բազմաթիւ ազգակներ ճակատագրական դեր կը խաղան մեր կեանքին մէջ: Որո՞ն զաւակը պիտի ըլլանք, ի՞նչ տեսակ մարդիկ պիտի ըլլան մեր ծնողները, նիւթական ի՞նչպիսի դիրք մը պիտի ունենան անոնք, ի՞նչ ազգութեան պիտի պատկանին, ո՞ր երկրին մէջ աչխարհ պիտի բերեն մեզ: Բայց ա՛մէնէն առաջ, պիտի կարենա՞նք վայելել ծնողքի մը ջերմ հոգածութիւնը:

Ոմանք աչխարհ կուգան եւ պատերազմ կը գտնեն իրենց չուրջ: Ուրիչներ աչխարհ կուգան եւ իրենց ամբողջ կեանքին մէկ պատերազմ չեն տեսներ: Սա կեանքը, որ մարդուն կը տրուի որպէս նուէրներուն ամէնէն թանկագինը, իր խոստումները հաւասարապէս չի յարգեր բոլորին: Մայր բնութեան ամէնէն զարմանալի անիրաւութիւններէն մէկն է այս: Երբեք ու երբեք չեմ կրցած հասկնալ, թէ ինչո՞ւ բախտի եւ ճակատագրի այսքան խոշոր տարբերութիւններ կը տեսնուին մարդոց միջեւ: Չեմ կրցած հասկնալ, թէ մայր բնութիւնը ինչո՞ւ այսքան կոյր եւ քմահաճ օրէնքներով մէկուն տուած է ուրիչէն բոլորովին տարբեր ճակատագիր մը: Մէկը այնքան զժբախտ կեանք մը կ'ապրի, միւսը այնքան երջանիկ: Ո՞վ կրնայ պնդել ու պարծենալ, որ ինք արժանի էր այդ երջանկութեան, թէ ինք իրաւունք չահած էր այդ երջանկութեան:

Օր մը երբ կը խօսուէր մարդոց անհաւասարութեան մասին, ծանօթներէս մէկը միջամտեց·

– Դուք անհաւասարութեան մասին կը խօսիք, բայց մի՛ մոռնաք որ մարդիկ եթէ ուզեն կրնան յաղթահարել այդ անհաւասարութիւնները: Ես աղքատ ծնողքէ աչխարհ եկած եմ, բայց այսօր չատ հարուստ եմ եւ երջանիկ: Չեմ ամչնար խոստովանելէ, որ հարուստ եմ: Ինչո՞ւ պիտի ամչնամ: Եթէ հարուստ եմ եւ երջանիկ, պատճառը այն է, որ չատ աչխատեցայ, չատ յոդնեցայ, կեանքիս մէջ միչտ խելացի չարժեցայ:

Իրաւունք ունի՞ր, թէ չունէր: Ես ալ դիտէի որ իսկապէս չատ աչխատած էր, չատ յոդնած էր: Ակնէ զատ, բացառիկ կերպով խելացի մարդ մըն էր, խելացի, արթուն, ճարպիկ եւ գործունեայ: Բայց մէկ կէտի վրայ կը սխալէր: Իր աչխատասէր ըլլալն ալ, իր խելացի ու գործունեայ ըլլալն ալ անհաւասարութեան մը չատ տարրն էր: Ինք իր հարստութիւնն ու երջանկութիւնը միայն իր աչխատասիրութեան չէր պարտեր: Այդ հարստութիւնն ու երջանկութիւնը կը պարտէր ամէնէն առաջ այն բախտին, կամ բնութեան, որ դինք աչխատասէր ստեղծած էր, որ դինքը խելացի ստեղծած էր: Եթէ բախտը դինքը աչխատասէր ստեղծած չըլլար, եթէ նաեւ դայն օժտած չըլլար բացառիկ խելքով եւ կարողութիւններով, այսօր հասած չէր, ըլլար այսպիսի դիրքի մը: Այլ խօսքով, իրաւունք չունէր այդքան պարզօրէն ամէն ինչ միայն իր աչխատասիրութեան եւ յոդնութեան վերապրելու: Որովհետեւ,

ԵՐԿՈՒ ՆԱՄԱԿ ՋԱՐԹՕՆՔԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Քանի մը ամիս տարբերութեամբ «Ցառաջ»ի խմբագրութեան հասած երկու նամակ կը խօսին զարթօնքի ուրախալի երեւոյթներու մասին: Նամակները ղրկուած են Արեւելեան Եւրոպայի երկու երկիրներու (Ռումանիա, Պուլկարիա) հայկական քաղաքներէն՝ Քոսթանցայէն ու Ստարա Զակորայէն:

Այդ կողմերու հայութեան կեանքէն հասուկնա արձագանգները կը բերէին տեղական թերթերը՝ Սոֆիայի Երեւան չաբանթերթը ու Պուքրէշի Նոր կեանք ամսաթերթը: Առաջին ակնարկով մը, այս երկու անունները արդէն որոշ գաղափար մը կուտային այդ երկիրներու հայութեան մշակութային կեանքին մասին: Թերթերու պարունակութեան մեծ մասը տեղական լեզուով էր ու հազիւ մէկ - երկու անկիւն կարելի էր հայերէն գտնել: Ասիկ դժուար չէր կռահել որ մեր մայրենին միայն փոքրամասնութեան մը սեփականութիւնը մնացած էր ու այդ փոքրամասնութիւնն ալ երէց սերունդն էր անշուշտ:

Հասած նամակները այս կացութեան մէկ կարեւոր փոփոխութեան մը տրամաբանութիւնը կը մատնեն. անոնցմէ առաջինը կուգայ Քոսթանցայէն. Արթին Յարութիւնեան կը գրէ. - «1989 Դեկտեմբերէն ետք Ռումէն ժողովուրդին հետ մենք՝ հայերս ալ ազատ ապրելու եւ խօսելու արժանի եղանք: Պիտի խնդրեմ ձեզմէ որ քարեհաճիք ձեր խմբագրութեան հրատարակութիւններէն մէկ - մէկ հատոր ղրկէք, նաեւ կրօնական գիրքեր, դաստիարակելու համար նոր սերունդը, որպէսզի գաղափար ունենան իրենց ազգին պատմութեան մասին եւ հպարտ ըլլան հայ ապրելով: ... Այն տուները որոնք պապիկներ ունին, կը խօսին հայերէն. իմիններս ալ հայախօս են:

Քոսթանցա հայութեան փոքր մասը հայախօս է եւ պիտի աշխատինք եկեղեցիին կողքին գրադարան ունենալ ու փրկել նոր սերունդը. բայց ցաւալին այն է որ չունինք հայրենասէր ֆահաուներ եւ հայախօս դաստիարակներ»:

Հասցէ.-

Artin Harutiunian
Str. Poporului N°. 20
Constanta Cod 8700
Roumanie

Նոյն ցաւը կը պատմէ ու նոյն խնդրանքը կը ներկայացնէ երկրորդ նամակը որ ստորագրուած է Պուլկարիոյ Ստարա Զակորա քաղաքին հայկական միութեան նախագահուհի՝ Թագուհի Մանիկեանի կողմէ: Ան նախ կ'անդրադառնայ գաղութին կազմութեան չրջանին ու յետագայ փոփոխութիւններուն, ըսելով.-

«Փոքրամաս հայ գաղութ մըն ենք որ ներգաղթած է Տաճկաստանէն 1921 - 1922 թուականներուն, ամէնուն յայտնի պատճառներով: Հաստատուելէ ետքի մը տարի յետոյ ազգասէր Հայերու ձեռնարկութեամբ հանգանակութիւն կատարուեցաւ ու որոշ գումար մը հաւաքուելով գաղութս հայկական տունի մը տէր եղաւ, որուն երդիհին տակ ամփոփուեցաւ եկեղեցին ու վարժարանը: Այս ձեռնարկով հայ գաղութը կը ջանար վառ պահել իր կրօնքը եւ մայրենի լեզուն: Ինչպէս յայտնի է, 1944-ին երկաթէ վարագոյրը իջաւ, թելադրուեցան նոր հայ դեկավարներ որոնք մոլորած իրենց կուսակցասիրութենէն, մոռցան իրենց ազգասիրութիւնը ու ջանացին հայութիւնը ձուլել: Սկսան խառն ամուսնութիւններ, ազգային աւանդութիւններ. ոմանք ստիպուեցան գաղթել Եւրոպա կամ Միացեալ Նահանգներ: Մնացած Հայերուն վիճակը օր օր ծանրացաւ: Հայկական Տունը տեղւոյս ղեկավարութեան համաձայնութեամբ ծախուեցաւ ու դրամները աւանդատացան կեդրոնական վարչութեան ձեռքէն»:

Այսօր Պուլկարիոյ հայութիւնը եւս զարթօնք մը կ'ապրի. նամակագիր տիկինը կը շարունակէ. - «ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն՝ բաղկացեալ երիտասարդ ու հայասէր, ազգասէր անդամներէ: Առաջին օրէն, ձեռնարկութիւնները բազմաթիւ մասնակցութիւններով»: *Հոս եւս, հասկնալի է որ միայն չարի կամքն ու ազդասիրութիւնը բաւարար չեն գործնականի վերածուելու ու զարթօնքի ներկայ թափը առողջ ընթացքի մը մէջ դնելու համար: Ուստի կ'որոշուի «դիմել արտասահմանի հայկական միութիւններուն, խնդրելով որ ուղարկեն զանազան օրաթերթեր, ամսաթերթեր, հայերէն դասագիրքեր, կրօնական օրացոյցներ, գիրքեր, հայկական երգերու սկաւառակներ կամ ձայներիզներ որոնք յատկապէս երիտասարդութեան հայասիրութեան շունչը թարմացնեն»:*

Ու նամակը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով. - «Սիրելի հայրենակիցներ, կը յուսանք որ մեր այս խնդրանքին սիրայօժար պիտի արձագանգէք ու ձեր ազնիւ աջակցութիւնը բերէք գաղութիս հայութեան ազգային եռանդը վառ պահելու ջանքին»:

Հասցէ.-

Mme. Takouhi Manikian
Bd. Lenin 37 app. 28
Stara — Zagora
Bulgarie

Մամուլը մշտնորդի, տեղեկատու փոխանցողի իր պարտականութիւնը կը կատարէ անդրադառնալով այս երկու նամակներուն. իսկ անկէ անդին, թէ յուսալի «ազնիւ աջակցութիւն»ը որքանով իրականութիւն կը դառնայ, կախում ունի խօսքէն գործի անցնելու վարժութիւնը պահպանած նախանձելի փոքրամասնութեան...:

ԽՄԲ. «ՑԱՌԱՋ»Ի

ԳԱՐԵՋՈՒՐԸ

Գարիին ջուրը եւս այնքան հին է, որքան խաղողին արիւնը (գինի) զոր առաջին անգամ պատրաստեց կ'ըսէ Աստուածաշունչը Նոյ Նահապետ: Իրապէս անյիշատակ դարեր առաջ, գարեջուր կը դործածէին Եգիպտացիները: Վերին Նեղոսի հովիտին մէջ որթատունկ չկր բուսներ, որպէսզի գինի պատրաստէին, - այս պատճառաւ՝ Ոսիրիս տեղացիներուն նուիրեց գարեջուր: Եգիպտացի քուրմ մը, Մանեթոս, յիշատակարանի մը մէջ կը պատմէ թէ հազարաւոր դարեր առաջ գարեջուր կը խմէին բոլոր Եգիպտացիները: Հայոց ալ ծանօթ էր գարեջուրը, ինչպէս կը պատմէ Քսենոփոն:

Քսենոփոն, նկարագրելէ վերջ հայ դիւղական տուները, ընդհանրապէս դետնափոր, որոնք 2 մուտք ունէին, - մէկը կենդանիներու համար՝ փապուղիի ձեւով, միւսը մարդոց համար՝ սանդուխով, - կը յիշատակէ թէ լայնաբերան կաթսաներու մէջ «գարիէ գինի» ունէին Հայերը: Գարիին հասկերները պակ կազմած կարասին չրթներուն վրայ, փոքր ու մեծ եղէգներ մխրճած հեղուկին մէջ, երբ ծարաւնային՝ կ'երթային ծծել եղէգները: Այս գինին (գարեջուրը) չատ բարկ էր, ուստի պէտք էր ջուր խառնել:

Փրոֆէսէօր Հրոզնի կը հաստատէ թէ սկիզբները գարեջուրը կը պատրաստուէր ոչ միայն հեղուկ, ուրեմն «խմելիք» այլ եւ թանձր, իբրեւ հաց՝ «ծամելիք»: Վարչապետի պետական համալսարանին փրոֆէսէօրներէն Ա. Մաւրիցիօ «Պատմութիւն բուսական անունդի» տուաւ հասորին մէջ կը հաստատէ թէ գարեջուրին պատրաստութեան ամէնէն հին ու նախնական ձեւն էր ծանօթ պոզան (կորեկով պատրաստուած), պրակա անունով: Գարեջուրի պատրաստութեան այս ձեւին մէջ պէտք է փնտռել նաեւ հացագործութեան (հացը խմորելուն) ծագումը:

Ու մինչդեռ հնադոյն Գաղիացիները մեղրաջուր եւ այլ լմպելիներ կը պատրաստէին, Գերմանիոյ մէջ ամէն մարդ գարեջուր կը խմէր Քրիստոսէ եւք, Ա. դարուն:

Սալէռնոյի բժշկական դպրոցը խօսելով գարեջուրին մասին, կ'ըսէ թէ «կը թանձրացնէ աւիշը, ուժ կուտայ, կը դիւրցընէ, արիւնը կը չատցնէ, առատ մկղ կ'արտադրէ, փորի ցաւերը կ'ամոքէ, մարմինը կը զովացնէ»:

Անշուշտ, տարբեր է հիմա գարեջուրը որ կը փրփրի եւ կը զարդարէ սեղանները: Ան իր մէջ կը միացնէ նոր առաւելութիւններ: Կը պարունակէ կենսանիւթ եւ զանազան մարսողական խմորներ:

Գարեջուրը կը յարմարի ամէն խառնուածքի տէր մարդոց: Սննդական արժէք ունի չնորհիւ այն տարրերուն (չաքար, բուսայուիւր, խմոր, հանքային թթու) զորս կը պարունակէ: Մարսողական ուժ ունի չնորհիւ այն խմորներուն, որոնք կը գտնուին իր մէջ: Ախորժաբեր է եւ զօրացուցիչ՝ չնորհիւ այն դառն տարրերուն, հոտին եւ ալքոլին, որոնք կը կազմուին պատրաստութենէն ետքը: Զովացուցիչ է չնորհիւ բնածխային թթուին, որ լուծուած է իր մէջ:

Ոգելից չմպելի չէ գարեջուրը, որովհետեւ հարիւրին հազիւ 3 - 4 ալքոլ կը պարունակէ: Այնպէս որ այդքան ալքոլն ալ սննդական արժէքը կ'աւելցնէ:

Գարեջուրի պատրաստութեան մէջ խարդախութիւն չի կատարուիր, եւ այդ մասին արդէն արդելիչ օրէնք չկայ: Միւս կողմէ, մնալով աւելի արժէք կը տանայ:

Այսպէս բժիշկները գարեջուր կը յանձնարարեն մանաւանդ կիներուն, ծծկան մայրերուն, տկարակազմ եւ անարիւն անձերուն: Նոյնիսկ ոմանք նկատած են, որ գարեջուրը կանխարգելիչ յատկութիւններ ունի որոշ հիւանդութիւններու դէմ: Լնդատապի եւ ոսկրաթեքութեան պարագային, հիւանդութիւններ, որոնք արդիւնք են որոշ կենսանիւթերու պակասին, - գարեջուրը չափազանց օգտակար է: Հիւանդներուն խմել կարելի է գարեջուր տալ, առանց վախնալու թէ գինիին նման՝ եռքէն հակազդեցութիւն մը կուտայ: Վերջերս վիճակագրութիւնները ցոյց տուին, որ գարեջուր խմողները ընդհանրապէս պաշտպանուած են խլիրդի (քանսէր) դէմ: Փրոֆէսէօր Տէլպէ եւս կը հաստատէ այս պարագան, պայն վերագրելով գարեջուրին պարունակած մաղնեզիումին: Վերջապէս, կրնանք Տոքթօր Ռաուլ Լքոքի հետ յանձնարարել.-

Կարելի է չատ օգտակարօրէն զայն յանձնարարել չերմ ունեցող բոլոր հիւանդներուն, ապաքինողներուն, հիւծախտաւորներուն: Պէտք չէ գարեջուր տալ անոնց որ կաթով կը սնանին: Անոր չափազանց դործածութեամբ ստամոքսը կը լայննայ, մարսողութիւնը կը խանգարուի, ուրեմն ստամոքսի հիւանդութեան ենթակաները անկէ զգուշանալու են: Պէտք չէ նաեւ զայն գործածել դիրութեան, չաքարախտի, բնասպիտամիզութեան եւ սրտի հիւանդութիւններու պահուն: Տեսնուած է, Գերմանիոյ մէջ, որ գարեջուրի առատ գործածութեան հետեւանքով, կարդ մը ուսանողներու սիրտը խոչորցած է: Գարեջուրի մասին եւս, որ ծանօթ է լրվիր սր պիէր անուանի տակ, չատ օգտակար է: Ըստ Պլինիոսի, կեղտացի կիները զայն կը գործածէին իրենց մորթին թարմութիւնը չկորսնցնելու համար: Հիմա չատեր դիտեն որ ան չատ օգտակար է մկնոռի (փիւրոնիքը) դէմ: Գարեջուրի այդ խմորանիւթը, իր պարունակած կենսանիւթերուն եւ այլ տարրերուն չնորհիւ, մարսողական գործարանի վրայ մեծապէս կ'ազդէ եւ կը նպաստէ իւրացման, այս պատճառաւ մարսողական գործարաններու հիւանդութիւններուն դէմ կը գործածուի միչտ, ինչպէս նաեւ մարմինը զօրացնելու պէտք տեսնուած պարագաներուն: Օրական կարելի է 10 - 15 կրամ առնել, մէկ կամ երկու անգամէն, քիչ մը ջուրի մէջ ճաչէն կէս ժամ առաջ եւ ոչ թէ ճաչի առեն: Պէտք է որ գարեջուրի խմորանիւթը ըլլայ թարմ եւ կենդանի, չորացումը եւ թթուի տացումը մեծ մասամբ կ'ոչնչացընեն կենսանիւթերը եւ խմորանիւթը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԲԱՎՐՈՒ ԹԷՕԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ

3.- Կարմրի (համանուն գիւղ Խարբերդ եւ Զմշկածագ ալ ունին), 17 տուն, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Օգսենտիոս Քահանայ Խաչատուրեան.- *Ծնած 1861 Ապրիլ 15-ին Շէյխ Զէյէպի թաղը (Երզնկա), աշխարհական անունով Գէորգ Շահմելիքեան, ուսած անգ, ուսուցիչ ի գիւղաօրէս եւ լուսարար, 1900 Յունուար 30-ին ձեռնադրուած Պետրոս Թահրիզճեան արքազանէ՝ Բզուանի Սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյն վրայ, ուր 8 տարի քահանայագործելէ վերջ՝ փոխադրուած հոս.*

4.- Սուրբ Օհան (աղաւաղեալ Սըրպի - հան), 31 տուն, համանուն սրբավայրով: Գիւղը կը հովուէր քաղքի երէցներէն Տ. Պիմէնը:

5.- Հայրապետի, 14 տուն, վանքով, եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ: Գիւղը կը հովուէր քաղքի երէցներէն Տ. Եղիշէ Արամեան:

6.- Տաներակ կամ Տանարակ, 33 տուն, վանքով, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Եղիշէ Քահանայ Զաքարեան.- *Ծնած 1869-ին, ձեռնադրուած 1907-ին:*

7.- Կէլէնցիկ կամ Կէօլբնցիք, 39 տուն, եկեղեցին Ս. Թադէոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Եզրաս Քահանայ Լուսպարոնեան.- *Ծնած 1867-ին, ձեռնադրուած 1900-ին:*

8.- Երկայն կամ Էրկան, 100 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Արսէն Քահանայ Արշակունի.- *Ծնած 1875-ին, ձեռնադրուած 1911-ին:*

9.- Մեծ Ագրակ, 85 տուն, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գնել Քահանայ Տէր - Ազարեան.- *Ծնած 1867-ին, ձեռնադրուած 1899-ին: Կը հովուէր նաեւ Հոռոմ Աղրակ եւ Սօլլա գիւղերը:*

10.- Հոռոմ Ագրակ, 36 տուն, եկեղեցին Ս. Կիրակոս: Գիւղը կը հովուէր Մեծ Ագրակի երէցը:

11.- Մօլլա Գիւղ, 38 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Գիւղը կը հովուէր Մեծ Ագրակի երէցը:

12.- Ծաք Գիւղ կամ Ծաքեր, 78 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Վռամշապուհ Քահանայ Նորհատեան.- *Ծնած 1884-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Փայլակ, ուսած Երզնկայի կեդրոնական վարժարանը, ուսուցիչ ի գիւղօրէս եւ ձայնագրագէտ, 1911-ին ձեռնադրուած Սմբատ Եպիսկոպոս Սահակեանէ:*

13.- Մեղուցիկ կամ Մեղվըցիկ, էն բազմամարդ գիւղը՝ 304 տուն: Ունէր վանք մըն ալ Ս. Զարչարանաց Լուսաւորիչ (որուն վանահայր Տ. Ղեւոնդ քահանայ 1896-ի Յարդին Քիւրտերու կողմէ կացնահար եղած է տաճարին մէջ): Եկեղեցին Ս. Նշան՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Համազասպ Քահանայ Յովհաննիսեան.- *Ծնած 1868-ին, ձեռնադրուած 1902-ին: Կը հովուէր նաեւ Ղարաթուշ գիւղի ժողովուրդը:*

Թոռնիկ Քահանայ Կապուտիկեան.- *Ծնած 1864-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Սիսակ - Ռափայէլ, ուսած՝ Հմայեակ Եպիսկոպոսէ հիմնեալ գիշերօթիկ դպրոցը (Ներսէսեան մեծատան), ձայնագրագէտ, ուսուցիչ ի գաւառս, 1913-ին ձեռնադրուած Սմբատ Եպիսկոպոս Սահակեանէ:*

(Շար. 126)

Եթէ իր եւ ուրիշներուն միջեւ տարբերութիւն մը կայ, աւիկա միայն հարստութեան եւ ունեւորութեան տարբերութիւն մը չէր, այլ նաեւ տարբերութիւն մըն էր խելքի ու աչխատասիրութեան: Մարդիկ իրենց չօժար վամքով չէ որ աչխատասիրութիւնը կամ ծուլութիւնը կ'ընտրեն: Իրենց չօժար կամքով չէ որ խելացութիւնն ու անխելքութիւնը կ'ընտրեն: Ո՞վ պիտի ընտրէր ծոյլ եւ անխելք ըլլալ: Անհաւասարութեան հիմը կը նետուի տակաւին ղերօ տարիքին: Եւ աւիկա անպըրպռելի անհաւասարութիւն մըն է, մեայն անհաւասարութիւն մըն է: Վերջին հաչուով, իմ մեծահարուստ բարեկամս կրնար իր չուրջիններուն իր դրամը բաժնել, բայց չէր կրնար բաժնել իր խելքն ու աչխատասիրութիւնը: Ինք դատապարտուած չէր հարուստ մնալու, բայց դատապարտուած էր խելացի ու աչխատասէր մնալու:

Կը հաւատամ, որ ոչ ոք իրաւունք ունի տպարտանալու իր ունեցած յատկութիւններով եւ իր վայելած առաւելութիւններով: Իրաւունք ունի միայն անոնցմով, ուրախանալու եւ անոնց համար փառք տալու, որովհետեւ ինք պարզապէս կուրօրէն ընտրուած մէկն է առանց ալիրանալու համար:

Երբ չոգենաւ մը կ'ընկղմի, ո՞վ կ'ազատի, ո՞վ խեղդամահ կ'ըլլայ: Երբ երկրաչարժի մը ընթացքին չէնք մը կը փլի, ո՞վ կը մեռնի փրատակներուն տակ, եւ ո՞վ ողջ կը փրկուի անոնցմէ: Ի՞նչ հիման վրայ կը կատարուի մեռնողներուն ու վերապրողներուն ընտրութիւնը:

Որքան ալ մտածէք ու փնտռէք, պիտի տեսնէք որ այդ ընտրութիւնը արդարացնելի ոչ մէկ հիմք ունի: Կոյր ընտրութիւն մըն է, կոյր ընտրութիւն մը որ պիտի պանալին է կաենքին ու մահուան:

Ռ. Հ.

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Անժէլ Ալէքսանեան 400 Ֆր. կը նուիրէ «Ծառաջ»ի Արաքսի Գմբէթեանի յիշատակին։

***

Այրի Տիկին Նուարդ Թահմազեան իր աղջկան՝ Ռոզէթ Նավասօի (Ծնեալ Թահմազեան) մահուան Ա. տարելիցին առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրէ ՍՕՍ – Արեմնիի։ Նոյն տխուր առթիւ եւ նոյն նպատակին իր քոյրը՝ Տիկին Էլիզապէթ Պէրպէրեան 200 Ֆր. կը նուիրէ (ստանալ «Ծառաջ»էն)։

LE SEMINAIRE
de
Mme ANAHIDE TER-MINASSIAN
se tiendra le 2e et 4e mardi de chaque mois à partir du 13 novembre à la Maison des Sciences de l'Homme, 54, Bd. Raspail 75006 Paris, Salle 801 (8e étage) de 17h30 à 19h30.

Il sera consacré aux questions d'histoire contemporaine arménienne.

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ՃՈՇ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1–ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, երկուշաբթի, երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, ժամը 14 _ 17 :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հոկտեմբեր 21–ի առաջին նիստին հարկաւոր մեծամասնութիւնը գոյացած չըլլալով, ընկերակցութեան Ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 18, կիրակի, ժամը 16·30–ին, նոյն օրակարգով, Հ. Բ. Ը. Մ.ի սրահը, ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի։

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑՏ ԽՄԶԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սատունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (լօթօ)

Դեկտեմբեր 1–ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արփինէ եւ Երուանդ Տատեան իրենց չատ սիրելի ուսուցչուհիին՝ Տիկին Իսկուհի Տատրեանի մահուան առթիւ 300 Ֆր. կը նուիրեն «Ծառաջ»ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՆԻԿՈՑ ՀԱՆԳԱՆԱԿԻՆ ԻՄԱՍՏԸ»

ԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
- Աւագ Սարկաւագ Պոսքրնի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ -
Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 15, ժամը՝ 21-ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Ջրբաշխան սրահը։

339, Աւրնիւ տիւ Փրատօ
Մուտքը ազատ է։

TOUS A VOS GRENIERS !

«MAYRIG»
d'Henri Verneuil

Pour une plus grande vérité historique nous recherchons des costumes et accessoires d'hommes, femmes ou enfants appartenant à des familles arméniennes ayant vécu l'exode et l'arrivée à Marseille, des années 20 à 40.

Nous vous remercions par avance de votre participation à ce projet qui nous tient tous à cœur.

Pour tous renseignements adressez-vous à: Catherine Gorne-Achdjian, tél. 42 22 51 16 ou à votre centre culturel le plus proche.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայատառնեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուէրները.– Մայր Եկեղեցւոյ տարեդարձին եւ բարեբարենբուս օրուան առթիւն՝ Տէր եւ Տիկին Արա Զամքէրճեան (Զուիցերիա) 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յաբէթ Յարութիւնեան 3000 Ֆր., Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 500 Ֆր., Տիկին Մարիամ Ժամկոչեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զրբաշեան 5000 Ֆր.։

Եկեղեցւոյ պայծառութեան՝ Տէր եւ Տիկին Կիւմրին 600 Ֆր., Պ. Միքայէլ Յակոբեան 8000 Ֆր., Տիկին Ալիս Իսրայէլեան 10·000 Ֆր., Տիկին Տընիզ Նիքօլասխէս 2000 Ֆր.։

Տիկին Սրբուհի Աչճեան, Գարակէօզեան Վարժարանի սաներու Հոգեհանդիսեան առիթով 500 Ֆր., Տիկին Վերժին Մումճեան, Գառնիկ Մումճեանի յիշատակին 500 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

«... La nation est une individualité formée des générations successives d'un même peuple...»

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN
Ouvrage présenté par
Anahid TER-MINASSIAN
Samedi 17 Novembre à 20 h 45
Présentation, Lectures d'extraits,
Débat, Projection diapositives

—— Entrée libre ——

***

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h

Langue arménienne / Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

U.G.A. ARDZIV–MARSEILLE

REPAS DANSANT

Samedi 17 Novembre à partir de 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
Animation :
DISC-JOCKEY VANICK
★ *Ambiance arménienne* ★
Pour réserver les places, téléphoner à :
— Michel Chaldjian: 91. 66. 18. 80
— Siège de l'UGA ARDZIV: 91. 87. 32. 26

SAISON 90/91
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 18e ANNÉE

Vendredi 16 Novembre à 20 h 30 — CYCLE RECITAL DE VIOLON
ROUBEN AHARONIAN au piano
SVETLANA SAFONOVA
Bach - Beethoven - Schubert - Paganini

Exposition Arts Plastiques Vendredi 30 Novembre à 18 h — FONDS ARTISTIQUES QUATRA
Peintures - Aquarelles - Pastels
Dessins - Sculptures - Lithographies
Vernissage/Cocktail au Siège de l'Association
L'Exposition restera ouverte le Samedi 1er Décembre 1990

Samedi 16 Mars à 20 h 30 — CYCLE MOZART
A l'occasion du 200e anniversaire de sa mort
Concertos pour violon et 1 - 2 - 3 pianos
Clarisse Hirzel - Annie Jodry - Svetlana Navasardian
Ani Petrossian - Raffi Petrossian
l'Ochestre Jeune Philharmonie - direction Jean-Jacques Werner

Vendredi 12 Avirl à 20 h 30 — CYCLE PREMIERES AUDITIONS
Grands et Jeunes Solistes Internationaux
STEPHEN HACIKYAN - MUZA RUBACYKTE
GERARD GASPARIAN - ALEXANDRE TCHAVOUCHIAN

Vendredi 24 Mai à 20 h 30 — CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE
QUATUOR CHILINGIRIAN
Haydn - Mozart - Bazil - Beethoven

PRIX DES PLACES
Loges/Orchestre 200 F - Balcon Ier 150 F - Balcon IIe 120 F
Etudiants, C.V. 60 F
CARTE FIDELITE / QUATRA/ABONNEMENT : 1000-700-500-250 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14
MERCREDI
14 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.406 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.406

ՅՈՅՑԷՆ ԹԱԼԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ԽՈՒԼԻԿԱՆՆԵՐԸ ԱՒԵՐ ԳՈՐԾԵՑԻՆ

90-էն 200 հազար զպրոցական եւ ուսանող, դաւառներէն ալ եկած հանդարտօրէն կը սկսէին իրենց ցոյցը, Երկուշաբթի ժամը 14-ին Պասթիլէն: Նման ցոյցեր ալ տեղի կ'ունենային դրեթէ բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ, բայց Փարիզ է, ուր կաբելի պիտի չըլլար առաջքն առնել չուրջ հազար կոտրող - թափտղներու բանակի մը, որ գլխաւորաբար Մոնփառնաս եւ Ալմա աւեր պիտի գործէր, թալանի տալով մեծ վաճառատուները (Մոնփառնաս), խանութներ, զողնալով, կոտրելով, կրակի տալով: Այս «հակակրէտ գործս» տարրերը, ինչպէս որակուած են առաւելաբար կուգան կարգ մը արուարձաններէ, ընդհանրապէս մաղէկպցի կամ պէօր, որոնք չեն վարանիր նաեւ իրենց աեղւոյթինը արատայայտելու ընկերութեան մը դէմ, զոր կը մեղադրեն եւ պատասխանատու կը նկատեն իրենց անգործ, անպետ վիճակին, որ ամէն ինչ կ'արտօնէ: Ուսանողական չարժումը, ընդհանրապէս լու ու խաղաղ էր, մէկ պատուիրակութիւն կ'ընդունէր Կրթական նախարարը՝ ժոսփէն, ուրիշ մը՝ նոյնինքն Հանրապետութեան Նախագահը, ինչ որ բոլորին հաւանութիւնը չի վայելեր: Ճիշդ է որ, երբ երկրին առաջին անձնաւորութիւնը տեղի կուտայ եւ աւելին՝ այլ պարագաներ յիշեցնելով տեսակ մը՝ «Ձեզ հասկըցայ» կ'ըսէ, աւելի կը դժուարանայ կառավարութեան եւ նախարարին գործը: Ի դէպ, ժոսփէն ալ հակակցողութիւն ցոյց տուաւ եւ խոստումներ ալ ըրաւ, «սոխպողական ծրագիրը» մըն ալ ներկայացուց: Ուսանողները ընդհանրապէս զոհ էին, յայոդած էին ամբողջ երկրին մէջ 300 հազար զպրոցական զօրակոչի ենթարկել եւ իրենց պահանջները լսելի դարձնել: Գլխաւորն է՝ աւելի ժողովրդավարութիւն լիսէներու մէջ, ինչ որ մեծ բան չի նշանակեր:

Ցոյցը, Մոնփարնասի աշտարակին չուրջ է որ բոլորովին խանգարուեցաւ: Հարիւրաւոր խուլիկաններ յարձակումի անցան եւ ի վերջոյ, հոս, ինչպէս աւելի ուշ Ալմա, Փարիզի ոստիկանապետը ընդունեցաւ թէ ապահովութեան ուժերը տասը վայրկեան յապաղումով միջամտած են: Մանփարնասէն եաք, բախումները մինչեւ ժամը 21 չարունակուած են Ալմա: 104 ոստիկան վիրաւորուած է, որոնցմէ 18-ը հիւանդանոց փոխադրուած, մէկը չա ծանր վիճակի մէջ, վիրաւորուած են նաեւ 6 - 7 լրագրողներ եւ մէկ ուսանող: Ոստիկանութեան միջամտութեան յապաղումը կը բացատրուի նաեւ Մալէք Ուսէքիի դժբախտ պարագայի յիշատակով, բայց եւ այնպէս կրակի տրուած կառքերու տէրերը, խանութպանները եւ պարզ բնակիչները չեն կրնար որեւէ արդարացում գտնել:

Գաւառը միջադէպ չէ պատահած ընդհանրապէս: Ուսանողական այս երկու համակարգումներէն մէկը (համայնավար) նոր ցոյց մը որոշած է Ուրբաթ օրուան համար, միւսը (ընկերվարական - Ս·Օ·Մ· - Ռասիզմ) որոշումը պիտի տար երեքշաբթի օր:

⁂

Ցարձակող պատանիները ծանօթ են ոստիկանութեան, սեւ, մաղրեպցի կամ սպիտակամորթ, 15-էն 25 տարեկան, կը կոպեն, կը թափեն, արագ կը վազեն եւ ոստիկանութիւնը չաճախ անկարող է բան մը ընելու: Ամէն պարագայի մէջ վախ եւ սարսափ կը պատճառեն, որովհետեւ ոչինչ ունին կորսնցնելիք եւ ամէն բան աչք առած են:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ Կ'ՈՂՋՈՒՆԷ ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅՐԻԿԵԱՆԸ

Նոյեմբեր 12-ին, Երեւանի Գեղարդոյն Խորհուրդը կ'ընդհատէր իր նիստը ողջունելու համար Պարոյր Հայրիկեանը, որ վերջապէս կրցած էր վերստանալ իր քաղաքացիութիւնը, վերադառնալ Հայաստան եւ դրաւել Երեւանի, ցարդ թափուր մնացած իր աթոռը:

Պարոյր Հայրիկեան մուտք գործած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի առաջնորդութեամբ: Նիստին նախագահող առաջին տեղակալ՝ Բարգէն Արարքցեան, յանուն Խորհրդարանի ողջունած է Պարոյր Հայրիկեանը եւ զայն հրաւիրած իր տեղը գրաւելու: Լեւոն Տէր - Պետրոսեան իր կարճ ելոյթին մէջ, ըսած է· - «Թոյլ տուէք Խորհրդարանի, ողջ Հայ ժողովրդի անունից ողջունել մեր գործընկերոջը, մեր պայքարի ընկերոջը, աննկուն մարտիկ Պարոյր Հայրիկեանին: Պ· Հայրիկեանը եւ իր ընկերները այն մարդիկն էին, որոնք ամբողջատիրական իշխանութեան դէմ ուրին տարիներին բարձրացրին ազատութեան, անկախութեան դրօշը, կրեցին զրկանքներ, նախապատրաստելով այն օրը որին այսօր հասել ենք»:

Պարոյր Հայրիկեան շնորհակալութիւն յայտնած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանին, Խորհրդարանին, իր վերադարձը նկատելով նաեւ Խորհրդարանի ջանքերու արդիւնք: «Հպարտ եմ, երջանիկ, որ այսօր գտնուում եմ այստեղ, կրկին ձեզ հետ եմ, ըսած է Պ· Հայրիկեան, անկախ նրանից թէ ինչ որոմադրութիւններ են եղել, ինչ կը լինեն, մենք պիտի աշխատենք միասին, անենք այն ինչ պահանջում է ժողովուրդը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻԶՎԵՍՏԻԱ «Մարդկային իրաւանց բռնաբարում» կ'որակէ նոր հրահանգ մը, որ կ'արդիլէ երկաթուղիի տոմսերու վաճառքը ռուբլիով խորհրդային սահմանէն դուրս: Այս միջոցը ձեռք առնուած է տարադրամի չգոյութեան պատճառով, հետեւանքն այն կ'ըլլայ, սակայն, որ բոլորը Այէրոֆլոթ կը խուժեն որ իրաւասու է ռուբլիով տոմս ծախելու կամ կը հրաժարին արտասահման երթալէ:

ՀԻԹԼԷՐ ԵԻ ՍՏԱԼԻՆ գաղտնի հանդիպում մը ունեցած կ'ըլլան Լվով, 1939, Հոկտեմբեր 17-ին, այլ խօսքով դերման - խորհրդային դաշինքին ստորագրութենէն երկու ամիս ետք: Խորհրդային հետազօտող մըն է - Նաճաֆով - որ ամերիկեան ազդ· դիւաններուն մէջ գտած է փաստաթուղթ մը: Այս հանդիպման ընթացքին դինուորական համաձայնագիր մը ստորագրուած է որ փոխարինած է Օդոստոս 23-ի դաշինքը:

ԵԱՆԻՍ ՌԻՑՈՍ, յոյն ծանօթ բանաստեղծը յանկարծամահ եղաւ Աթէնք, 81 տարեկանին: 1931-ին համայնավար չարքերը մտած է, կ'աշխատի թատրոնի համար, բայց թոքախտը արգելք է որ ամբողջովին նուիրուի իր բաղձանքներուն: Դերասան, պարող, բեմադիր, կը յօրինէ՝ Էպիթաֆիոսը, զոր Միքիս Թէոտորաքիս աւելի կը ժողովրդականացնէ եւ քաժշտութեան վերածելով 60-ական թուականներուն: 1936-ին դիրքը գրաւուած էր եւ կրակի տրուած: 1948-ին կ'աքսորուի Լիմնոս կղզին, ուր իր գրած քերթուածները կը թաղէ, բայց նամակ մը կը յաջողի ղրկել Ժոլիո - Քիւրիի եւ իրեն ի նպաստ արշաւ մը ծայր կուտայ: 1952-ին ազատ կ'արձակուի:

ՌԻԻ ԼԷՕՓՈԼՏ ՊԷԼԱՆ, Փարիզի 2-րդ թաղամասը հրդեհ մը ծագած է երկուշաբթիէն երեքշաբթի լուսնալիք պիշերը եւ վեց հոգի մեռած են:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓրԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 / 6)

ՇՈՒԿԱՅԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդային Միութեան տնտեսութեան կայունացման եւ չուկայի տնտեսութեան անցնելու ծրագրին հիմնական ուղղութիւնները մէկն այն է որ ինքնիչխան ամէն հանրապետութիւն կրնայ ինքնուրոյն կերպով իրագործել տնտեսութեան այդ նոր ձեւը, նկատի առնելով իր ուրոյն ազգային ու պատմական առանձնայատկութիւնները:

«Հրազդանմեքենա» գործատան գլխաւոր տնօրէն, ակադեմական Արել Ազանբէկեանի գլխաւորած տնօրէններու համամիութենական ակումբի անդամ Թէլման Տէր-Պետրոսեան, որ տարիներէ ի վեր չուկայի տնտեսութեան կողմնակից է, «Արմէնփրէս»ի թղթակցին յայտնած է իր տեսակէտը.-

Շուկայի անցնիլը այլընտրանք չունի: Տնտեսական այդ կարեւոր բարեփոխումին Հայաստանի մասնակցութիւնը պէտք է ընթանայ փուլ առ փուլ: Իմ կարծիքով, պէտք է սկսիլ դիւղատնտեսական արդիւնաբերութեան համալիրէն: Պէտք է հրաժարիլ մեծ տնտեսութիւններէն եւ հողը յանձնել դիւղացիին որպէս անձնական սեփականութիւն: Ստեղծելով ազարակային տնտեսութիւններ, վարձակալական եւ ընտանեկան ձեռնարկութիւններ· անոնք աւելի խելամտօրէն կրնան մշակել հողը, կը ստանան կայուն բերք:

Բայց պետութիւնը պէտք չէ մէկ կողմ քաշուի, այլ պէտք է դիւղացիները ապահովէ փոքր մեքենայացման միջոցներով: Անհրաժեշտ է նաեւ նոր մօտեցում ցուցաբերել դիւղատնտեսական մթերքներու պահպանման ու վերամշակման նկատմամբ: Ըստ Ա· Ազանբէկեանի տուեալներուն, փոխադրութեան եւ պահեստի ժամանակ դիւղատնտեսական մթերքներու մօտ 35%-ը կը կորսուի, կը փճանայ: Գործատէրերը իրենք իրենց իսկ չահուն համար տեղւոյն վրայ պէտք է ստեղծեն սառնարանային պահեստարաններ եւ վերամշակող փոքր գործատուներ: Կարելի է արդիւնաւոր կերպով օգտագործել Հայաստանի մեքենաշինական համալիրը: «Հրազդանմեքենա»ն, օրինակ, չուտով փոքր թրաքթէօրներ կ'արտադրէ:

Ինչ կը վերաբերի պարէնի հարցին, անոր առեւտուրը պէտք է յանձնել կոոպերատիւներուն եւ անձնական օգտագործման: Անոնց միջոցով կարելի է ունենալ առեւտուրի նոր կեդրոններ, լայն սպասման ապրանքներ արտադրող փոքր ձեռնարկութիւններ եւայլն:

Հայաստանի տեղական արդիւնաբերութեան ձեռնարկութիւնները, որպէս կանոն, մեծ չեն եւ իւրաքանչիւր անձնակազմ կրնայ զայն գնել, դառնալ սեփականատէր: Պէտք է աւելի համարձակ կերպով բանալ սեփական խանութներ:

Տնտեսութեան չուկայացման թերեւս ամենադժուար բնագաւառը ծանր ճարտարարուեստն է, անոր մեքենաշինական ճիւղը: Հայաստանի մէջ, այդ ճիւղին աւելի քան 70%-ը կը պատկանի խորհրդային Պետութեան, որ տասնամեակներ շարունակ խլած է ձեռնարկութեանց չահերը: Հայաստանը իրաւունք չունէր միջամտելու անոր գործունէութեան: Մենք արդէն հռչակած ենք թէ Հայաստանի տարածքին վրայ գտնուող ամէն ինչ մեր սեփականութիւնն է, սակայն այս պահուն, հասկնալի է, կեդրոնին հետ կապերը խզել անհնար է եւ աննպատակ: Միութենական այդ ձեռնարկութեանց միջոցով իսկ մենք կրնանք լայն չափումներու մէջ մտնել միւս հանրապետութիւններու գործատուներուն հետ:

Ցայտնի է որ Հայաստանի միութենական ձեռնարկութեանց կարողականութեան միայն 50%-ը կ'իրագործուի, իսկ կեդրոնը հոգ չի տաներ որ այն լրիւ օգտագործուի: Ուրեմն, պէտք է այդ սարքաւորումներով արտադրել Հայաստանին անհրաժեշտ ապրանքներ՝ մեր կառավարութեան հայեցողութեամբ:

Հայաստանի բարգաւաճումին մեծ օգուտ կրնան բերել նաեւ ներկայիս ստեղծուող համատեղ արտասահմանեան ձեռնարկութիւնները: Այդ մենաշնորհը պէտք է պատկանի միայն տեղական իշխանութիւններուն:

Համոզուած եմ որ Հայաստանը չօչափելի օգուտ կը քաղէ չուկայի տնտեսութենէն: Անոր համար բարենպաստ նախադրեալները կան»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

- ՎԱԼԱՆՆ ՀԱՒԱՍԱՐ ԱՌԱՋԱՏԱՐԻՆ ՀԵՏ

Ֆրանսայի 3-րդ դասակարգի ախոյեանութեան գծով, Վալանսի Հ· Մ·-ին մրցակիցն էր Մոնփըլլիէյի արհեստավարժ երկրորդ խումբը՝ որ առաջատար է: Արդիւնք, Վալանսի մէջ՝ 2 - 2· 12 խաղերէ վերջ, հայանուն ակումբը կը գրաւէ դասաւորումին 7-րդ տեղը:

Այս չաբթու վերջը, Վալանս կը խաղայ Քլիւզի մէջ: Կարելի է ակնկալել եթէ ոչ յաղթանակ, գոնէ հաւասարութիւն:

Լիկի առաջնութեան ի հաչիւ, Վալանս (2), իր դաշտին վրայ, յաղթած է Սէն - Սէնֆորիէնի՝ 4 - 0· դասաւորումին վրայ երրորդ է:

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն - Տէսին մրցում չունէր: Ցառաջիկայ կիրակի՝ Ֆրանսայի բաժակ, Սէն Քլէր - տը - լա - Թուրի մէջ:

Նահանգային առաջնութիւն՝ Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն - Տէսին (2) — Վօ 2 - 0, Մոնչա - Վիէն Հ· Մ· 2 - 1:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

- ՈՒՐԱՐՏՈՒ՝ ՆԵՐԿԱՅԱՆԱԼԻ ԽՈՒՄԲ ՄԸ

Այս մրցաշրջանին, ինչպէս նախորդներուն, քանի մը տարիներէ ի վեր, Հայաստան չունի արական խումբ մը Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն կամ առաջին լիկի դասակարգին մէջ:

Պիտի ունենար, եթէ պալթեան հանրապետութիւններու խումբերը չարունակէին դուրս մնալ այդ մրցաշարքերէն: Ինչ որ չեն ըներ:

Ուրարտու խումբը՝ զոր կը հովանաւորէ Երեւանի ծխախոտի գործարանը, անցեալ մրցաշրջանին չահած էր իրաւունք՝ մտնելու առաջին լիկին մէջ, բայց այդ իրաւունքը պայմանաւոր էր· անհրաժեշտ էր որ պալթեան խումբերը տեղ բանային իրենց բացակայութեամբ:

Անչուշտ, այս մրցաշրջանին ալ, Ուրարտու պիտի մասնակցի անցման մրցումներու, մանաւանդ որ, կ'երեւի, ունի ներկայանալի կազմ մը: Արդարեւ, անցեալ ամիս, Հ· Բ· Ը· Մ·ի հրաւէրով, չրջապտոյտ մը կատարած է Քանատա՝ ուր յաղթած է երեք անգամներ հայկական կամ տեղական խումբերու, պարտուած է, քիչ տարբերութեամբ, Թորոնթոյի մէջ, Բարեգործականի Լոս - Անճըլըսի խումբէն (86·83) եւ Մոնրէալի մէջ, համալսարանական մարզիկներէ կազմուած խումբէ մը (98·93):

Վ· Մ·

ՄԷԿ ԿՈՂՄ ԴՆԵԼՈՎ ՀԱԿԱՍԱԼԻՑ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՊՕՂՈՍ ԳՈՒԲԵԼԵԱՆ

Տասնամեակներու թափառական կեանքէ ետք, երբ 1979-ի սկիզբը կայք հաստատեցի Յակոբեան Ազգապետական հայահոծ այս ափին, զգացի այն ակնկալութիւնը կը չօշափէի թէ մօտերս, յուսաւոր, լայնախոհ, յառաջացած հայ հասարակութեան մը կողքին կը փնտռէի իմ տեղս: Չէ՞ որ Հոլիվուտը Փիլմաշխարհի մայրաքաղաքն էր, իսկ Կլենտէյլն ու Նորթ Հոլիվուտը կամ Փասատինան՝ քանի մը մղոն կը բաժնէր շարժարուեստի այդ մէկնաբերդէն:

Կ'ընդունիմ, անփորձ ու բարեմիտ էի ու բոլորովին անտեղեակ ամերիկահայութեան, պահպանողական, էջմեղու հատմար՝ կրաւորական հոլթեան, երկար չտեւեց ինքնախաբութեան վրայ հիմնուորուած ակնկալութիւնները: Շատ չանցած՝ անդրադարձայ թէ Լոս - Անճըլըսը Փարիզ չէր, ո՛չ Լոնտոն, ո՛չ Վենետիկ, ո՛չ ալ Պուրճ Համուտ: Կազապարուած զգաստիարները, զբքունակ զբոսղները, ինքնակոչ ու ճապաղ խմբապիրները, իրենց տգիտութեան մէջ փքացած կղերականներ եւ յատկապէս՝ կեղծիքի սեզմիրաններու մէջ չնչահեղձ բարոյախօսներ: Արդէն մորթիս վրայ պիտի զգայի չուտով Պարոնեանի էջերէն վերականգնած ախպարներուն մոլուցքը, անոնց պիղծ հոգիներուն ժահրը եւ ամէն տեսակի նենգութիւնները:

Բացայայտ է թէ Կլենտէյլն ու Փասատինան, Նորթ Հոլիվուտը կամ Հովիտը՝ միլիոնատուր լուսնային տարիներով ետ մնացած էին ամերիկեան մշակոյթէն, առնոր թռիչքներէն, հորիզոնէն ու լայն տեսլադաշտէն: Եւ երանի հայ գաղութի պահպանողականութիւնը double standardի փոխարէն, բարոյական ամուր խրիսխներու եւ ըմբռնումներու վրայ հիմնուած ըլլար:

Հազիւ զրնէը վերցուցած, բորբոքած կիրքերով նենգամիտ, կեղծ մտաւորականներու բանակ մը զինուած գոյ գիմացս: Ու յորդեցան ճահճացած ջուրերը, կիրքերը, կեղծիքը, մտացածին յերիւրանքներ: Այո՛, պահ մը ինքզինքս փոփոխեցի թէ «հանրային մարդու մեծութիւնը իր հակառակորդներու թիւով կը սահմանուի»: Երանի՛ բոլիկ չըլլային անոնք...

Փորձառութեամբ պիտեմ թէ իր արժանիքին ինքնավստահ զրոյ մը, մէկ խօսքով՝ տաղանդաւոր մէկը, իր զրոյ բարեկամի դէմ կեղտոտ պայքար չի մղեր: Միայն միջակութիւնները ու վիժածները են որ իրենց զրչեզբօր դէմ անհանգուրժոյ, նեղմիտ ու մխիթարի կեցուածքներ կ'որդեգրեն: Անոնք ոչ միայն իրենց զրոյ պաշտօնակիցին, այլ մարդկութեան դէմ առելութեամբ լեցուած են վերը յիշուած բարդոյթներէ մղուած:

Երկար այս խորհրդածութիւնները կատարեցի, ափիւռքահայ տաղանդաւոր զրոյ՝ Վահէ Օշականի դէմ չզթայարերծուած անտեղի յարձակումներու առիթով: Յապաւումով կ'անդրադառնամ անոնց, պարզ այն պատճառով՝ որ զրական կարեւոր գործի մը վրայ կեդրոնացած էր սեւեռումս:

– «Երէկ Պօղոս Գուրելեանն էր թիրախը, այսօր՝ Վահէ Օշականը», – հառաչեց ինդրոյ առարկայ թերթի թիւերը ինծի յանձնող զրոյ բարեկամս:

Աւարտեցի ընթերցումս: Խորհրդածելով թէ ամէն հայ զրոյի ու հրապարակագրի իրաւունքն է պաշտպան կանգնիլ մեր «ազգային սրբութիւններուն»: Անշուշտ միշտ մնալով մտաւորական բարձրութեան վրայ ու չտարուելով հաւատացքնական կրքոտ զգացումներէ: Պէտք չէ զբոսղի մը գործին մէկ մասը, կամ երբեմն ու մէկ պարբերութիւնը իր «գոնթեքստ»էն անջատելով, դատապարտել ամբողջ գործը, կամ մեր փոքրիկ սահմանաչափ ուղեղներու մէջ յատկնութիւն ունենալ ու յաճախանքը ապրիլ ափիւռքահայ զրականութեան լուսնոյն ներկայացուցիչներէն մին զրեանելու կամ «կործանելու»:

Այս տողերը չեն զրուիր բարեկամ զբոսղներու քննադատելու իրաւունքը սահմանելու: Գոնէ «Նոր կեանք»ի չուրջ բոլորուած մտաւորականները քաջութիւն ունեցան մամուլով արտայայտելու ա՛յն ինչ որ կը մտածեն: Այդ մէկը՝ ուրիշներ կը կատարեն մուրին մէջէն՝ նենգօրէն Օշականը կռնակէն դաշունահարելով:

Այս տողերը չեն միտուր վահէ Օշականը պաշտպանելու: Ան ո՛չ զուրթի պէտք ունի, ո՛չ ալ պաշտպանի: Տասնամեակներէ ի վեր խրոխտ կանգնած է հոսանքին դէմ: Ճիշդ է, ամբողջութեամբ չեմ բաժնած իր բոլոր մտքերը եւ զրականագէտի վճիռները, սակայն կը յարգեմ ու կը հիանամ նորարարական իր ճիզերուն, վաստակին, վերլուծական տեսութիւններուն ու քաջութեան վրայ:

Գալով Սփիւռքի տարածքին կիրարկուած զրական քննադատութեան, յարգելով միշտ արժանաւորը բացառութիւնները, զրական այդ սեռը, կարգ մը բախտախնդիրներու ձեռքին մէջ մտաւորական պիջութեան վերածուած է: Անոնց ամէն մէկ տողը հաչիւ ու փորացաւ կը հոտի...

Հարց կուտանք, ե՞րբ պիտի լրջանայ ափիւռքահայ մտաւորականութիւնը: Եւ տակաւին, վերը յիշուած անլրջութիւնները միայն ամերիկահայ մտաւորականութեան «պերճանքը» չեն դժբախտաբար:

Ուրիշ կողմերէ ալ, ափիւռքահայութեան միջնաբերդը համարուող միջին - արեւելեան զաղութներէն ալ, յաճախ հաչիւ ու փորացաւ ունեցող խրպոտ ձայներ կը լսուին: Գրական թերթի մը խմբագիրը որ, կը խենթանար յաղորդ հատորդ «խմբագրելու», ապսպրանքի վրայ, յանկարծ, կրակ ու ծուխ կը ժայթքէ, կը նզովէ ու կը չանթահարէ քեզ, որովհետեւ ըմբռնած վերաբերումով «նորին վսեմութիւնը» քանի մը հազար տոլարի գործատուութենէ զրկեցիր:

Յաճախ մարդ ինքզինք կչտամբելով, կը փորձէ վեր մնալ նման երեւոյթներէն, արհամարհել իրրեւ զրական քննադատական փորձ միամիտ ընթերցողին հրամցուած աղբը, սակայն՝ կամայ թէ ակամայ, կը վերադառնայ ցաւին աղբիւրը, որովհետեւ լուրջ քննադատները լռած են կամ անցեալապաշտ դարձեր, հրապարակը թողուով մակաբոյծներուն:

Տիրող աճուրդային նեխած մթնոլորտին մէջ, յաճախ ցաւագարներն են որ կը կազմանձեն եւ որովհետեւ բարոյական մարակ չկայ (գոնէ Միջին - Արեւելքի մէջ, կուսակցական մարակ դոյութիւն ունէր, միւսին կողքին...) երկը մոռցած՝ զրողին վրայ կը յարձակին: Իսկ մտաւորականութիւնն ու ընթերցող հասարակութիւնը, կրաւորական իրենց դիրքին մէջ (ինչո՞ւ այս կամ այն թերթի խմբագրին հետ պէշ մարդ ըլլան), ամբաց, սառած աչքերով հանդիսատես կը դառնան բեմադրուած խեղկատակութեան:

Այսօր, ընդունուած իրողութիւն է, որ Վահէ Օշական, Յ. Կարապենցին հետ, արդի ափիւռքահայ արձակի լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն է, իր բերած իրապաշտ տեսութեամբ, առանց բարդոյթի, հարցերու յստակութեամբ, ինչպէս նաեւ լեզուական ու ոճային թարմութեամբ:

Իրեն դէմ եղած կրքոտ յարձակումներուն պատճառը՝ հանդիսացաւ իր «Թագաւորին չուրջ» վերլուծական հատորը:

Հոն, կրաֆիք բնոյթով կը նկարագրուի Նորանի վրայ Տէր Հօր մը Ֆիզիքական մերկացումը հայ ահաբեկչական խմբակի մը կողմէ, որ կը փորձէ իր այդ ոճով, «Հայ եկեղեցիի միքոսը պայթեցնել»: Անկեղծ ըլլալու համար, այդ կտորը կարդալուս, ցնցուեցայ, իբր հայ քրիստոնեայ. խաչը, խորանը, սկիհը, Սուրբ Հաղորդութիւնը, Պատարագն ու պատարագիչը երկիւղածութեան արժանի մասնիկներն են մեր հաւատքին: Կարգ մը սրբութիւններ կան, որոնց կարելի չէ հպիլ:

Սակայն, իբր զրող ու ընթերցող, փորձեցի մեկնաբանել Վահէին այսպէս կոչուած «սրբապղծութիւնները»: Հոն, իր հերոսներուն ձեռքով, հայ եկեղեցւոյ միքոսը պայթեցնելու փորձի յաջողութեան մէջ գոյ բանալին: Օշականի այդ գործը սիմպոլիզմ է մէկ ծայրէն միւսը: Տէր Աւետիքը, իր մերկ վիճակին մէջ, «բաֆոտ վարտիճով», իբր խորհրդանիշը հայ եկեղեցւոյ տոկալու ուժին, անոր ամրութեան - ինչու չէ նաեւ յաւերժութեան, աւելի քան համոզիչ է:

Գուցէ «անաստուած» կոչուած այս հերիւնակը, իր այդ գործով, պատգամ մը կը փորձէ փոխանցել «էքիստոնեաներուս»: Պատգամ մը, որ տակաւին միքոսին մաս կազմողներուս տեսլադաշտէն անդին լինկած է. թէ հայ եկեղեցին պէտք է մերկացնել աւելորդապաշտութենէն, կրօնական մոլութիւններէն, վերադարձնել հին, իսը, իրաւ հաւատքին, թէ զմբէթներու տակ Սուրբ Հաղորդութիւնը արժանաւորապէս սրբապղծելու տեղ իրենց, ակնոստիֆ մօտեցումով զանիկա սրբապղծող եկեղեցականները մերկանան իրենց աչխարհիկ մտայնութենէն ու մեծամոլ իշխանութիւններէն:

Թող ազգի կարիքներուն նուիրեն իրենց կալուածները ... խորտակնին քննութեամբ, իրենց հոգիներու մէջ յայտնաբերեն հաւատքի ճառագայթումը, ինքնամտածումով ու մահացուցումներով ազատագրուին նիւթապաշտ զարու եւ նոյնքան նիւթապաշտ չըլլացած ներզործող խարխափումներէն: Թէ մեր Սուրբ Պատարագները բեմադրութիւն դարձած են, իսկ կղերը՝ վրիպած դերասան: «Աքէիստ» հեղինակը մեր աչքերը կը փորձէ բանալ ընդհանրապէս հայ եկեղեցւոյ խեղճութեան վրայ, խեղճութիւն մը, որ կը փորձենք ոսկեթել փիլոններով ծածկել: Մեր եկեղեցին եւ մեր կրօնական մտածողութիւնը պէտք ունի ազատագրումի: Ցաւոնի է թէ հոս կան միքոսներ, որոնք մտրակումի թիրախ կը դառնան. – մեր եկեղեցականներու անչուք միջակութիւնը եւ մեր ժողովուրդի կղերամոլ հոգեբանութիւնը: Ա՛լ խօսք՝ որ «եկեղեցականը, իր լրջութեան բացառիկ մէկ պահուն, պէտք է ամչնայ ինքզինքէն» ինչպէս առիթով մը խմաստասէր մտաւորականը կը զգացնէր ցաւոտ վէրքը ու կը պատգամէր իր «Ահազանդ» հատորին մէջ:

Վահէ Օշական, հառուն տարիքով ուշիմ, իրատես մտաւորական մըն է եւ հայ եկեղեցւոյ միքոսը պայթեցնելու իր փորձին հետեւանքներուն ինքն իսկ լիապէս կը զիտակցի:

Մէջտեղ հրատարակուած զրոյ մը կայ, որ այլեւս հանրութեան կը պատկանի: Քննադատելը, զրոյ մը չհաւնիլը, չզնելը ու չկարդալը հայ հասարակութեան իրաւունքն է: Հեղինակը իրը զեղապէտ զրող, զրելու կրաֆիք ձեւը նախընտրած է: Բարոյականի անկում չենթադրեր այդ մէկը, այլ նախասիրութեան հարց: Կը ճանչնամ մեր այս գաղութը: Օրն ի բուն, զաղտնօրէն, փոռնօ Ֆիլմ դիտողները, առաջին քարը նետողները կ'ըլլան ընդհանրապէս: Այդպիսիներուն ընկերական խորհուրդ մը. – «Հայ զրողի մը մասին բարոյախօսական դատաստան կատարելէ առաջ, փորձենք դէթ մեր կեղծիքի սեզմիրանները մէկդի չպրտել՝ հայելիին մէջ պահ մը դիտելով բոլորիս վրայէն թափող ճարպերը»:

Ֆրանսարնակ վաւերական բանաստեղծ՝ Յարութ Կոստանդեան, 1950-ական թուականներուն իր նամակներէն մէկուն մէջ դիպուկ կերպով կը զրէր. – «Ես հաւատում եմ բնաղատութեան իր վեհագոյն իմաստով, այսինքն թէ արուեստի գործը, ստեղծագործութիւնը՝ եզրակացութիւնն է մի շարք բնաղատութիւնների, որոնք արտայայտուած չեն անպայման, այլ մըտերմօրէն լուծուած են տուեալ գործի՝ ձեւի եւ խորքի մէջ»:

Գալով Օշականի զրականութեան, ոգուն վաւերականութիւնը յանկարծ խընդրոյ առարկայ դարձաւ վերջերս, ան մեծապէս պնահատած է հայրենի թէ ըսփիւռքահայ զրականագէտներու ու զրողներու կողմէ: Թող ներուի այս առիթով մէջբերում մը կատարել, վերջերս տառացած հայրենի երիտասարդ հանրայայտ զրական քննադատի մը անձնական նամակէն, զանց ընելով վերջին հատորիս Ցրվէյի մասին եղած արտայայտութիւնները, ինչպէս նաեւ նամակագրին անունը. – «Հայ արձակի ուրախալի մի զարթօնք է ծիլ տալիս Միացեալ Նահանգներում: Փարիզում առիթ ունեցայ կարդալու վահէ Օշականի ժողովածուն: Մի կողմ դնելով հակասալից տպաւորութիւնները, պէտք է ընդունել, որ սա առնացի ու հոյակապ արձակ է»:

Սփիւռքի մէջ ալ, երանի՛ յաջողէր մեզի «մի կողմ դնել հակասալից տպաւորութիւնները» զրոյի մը աղաւթեան մասին, եւ ջանալ ըմբռնել Վահէ Օշականի թէ՛ զաղափարաբանական ուղին, թէ՛ իրապաշտ կամքը եւ թէ՛ անոր հոյակապ արձակը, ինչպէս նաեւ անոր նոյնքան որակաւոր բանաստեղծական ստեղծագործութիւնները:

«Ասպարէզ»

ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30

115ԱՄԵԱԿ ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

(1875 - 1957)

Ծանօթ է թէ հայ մեծ բանաստեղծ Աւետիք Իսահակեան, իր տարիքի կեանքի ընթացքին, վեց տարի ապրած է Վենետիկ (1921 – 1926): Տակաւին նոյն վիճակին մէջ պահպանուած է այն տունը՝ ուր ապրած է բանաստեղծը (Տորտոուրոյ 2266 համարի տակ), Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի մօտակայքը:

Իսկ առաջին անգամ բանաստեղծը ըլլանուած է Վենետիկ, 1901 թուականին, երբ իր խօսքերով՝ ուխտի էր եկած հայ ժողովուրդի սիրելի Նահապետին՝ Հ. Գէորգ Ալիշանին: Բանաստեղծին հոգեկան մեծ վախքն էր եղած դառնալ Սուրբ Ղազար, առընչուիլ ամէն Հայու համար այդ սուրբ վայրին: Եւ բանաստեղծին հոգիին մէջ անմար յիշատակ է թողած Մխիթարեան մայրավանքը:

1921 թուականին Իսահակեան ժրնեւէն կուգայ հաստատուիլ Վենետիկ: Գրեթէ ամէն օր կը յաճախէ Ս. Ղազար, հանդիպումներ եւ զրոյցներ կ'ունենայ Հայրերուն հետ, երկար ժամեր կ'անցնեցնի հայագիտական զրադարանին մէջ, օգտուելով Հեռագրատան զրական ու պատմական եզակի մասունքներէն: Մխիթարեան օժանդակութեամբ՝ 1922 թուականին, Ս. Ղազարու տպարանէն լոյս կը տեսնէ իր «Աշնան ծաղիկներ» բանաստեղծութիւններու զրքոյկը: Իսկ բանաստեղծի միակ որդին՝ Վիգէնը կ'ուսանի Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, զոր կ'աւարտէ 1927-ին:

Այս օրերուս Վենետիկ ժամանեց (Հոկտեմբեր 20), գիտական ուսումնասիրութիւններու ծրագրով, բանաստեղծի թոռը՝ Աւիկ Իսահակեան, որ Հայրենիքի մէջ կ'աշխատի Գիտութիւնների Ակադեմիայի Մ. Աբեղեան Հայ Գրականութեան Ինստիտուտի մէջ, որպէս բնագրագիտութեան (Հայ դասականներու հրատարակման) բաժնի վարիչ: Անոր Վենետիկ գալը զուգադիպեցաւ մեծ բանաստեղծի ծնընդեան 115-ամեակին (Հոկտեմբեր 30): Այդ առիթով, մայրավանքիս մէջ կազմակերպուեցաւ Յուշ - Երեկոյ, որու ընթացքին՝ Մխիթարեան Առաջնորդ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր - Ներսէսեան պատմեց տպաւորութիւններ ժողովրդական բանաստեղծին անձէն, զոր տեսած էր 1936-ի աշնան, երբ Աւետիք Իսահակեան, Հայրենիք մեկնելէ առաջ, եկած էր հրաժեշտ տալու իր բանաստեղծի հոգիին այնքան հարազատ քաղաքին՝ Վենետիկին, եւ մանաւանդ միաբանութեան հայրերուն, որոնց հետ ունէր չատ սերտ կապեր:

Ապա Հ. Ներսէս Վրդ. մեծ ոգեւորութեամբ կարդաց Իսահակեանի «Գէորգ Ալիշան» յուշապատումէն հետաքրքրական էջեր, Հ. Ալիշանի հետ ունեցած անոր զրոյցներէն, Նահապետի մտորումներէն ու կանխատեսութիւններէն կապուած հայ ժողովուրդի ճակատագրին հետ, ինչպէս նաեւ Ալիշանի եւ Խրիմեան Հայրիկի հոգեւոր սրտակցութեան մասին: Ցետոյ անձնական յուշեր պատմեց Հ. Աթանաս Վրդ. Քէօչճեան, որ Իսահակեանի հետ հանդիպած էր 1922 - 1926 թուականներուն եւ ապա 1936-ին: Ելոյթներ ունեցան նաեւ Հ. Աւետիք Վրդ. Թալաթինեան, Հ. Կոմիտաս Վրդ. Մանուկեան եւ հուսկ՝ Գերաշնորհ Հ. Պօղոս Վրդ. Անանեան, նախկին Աբբահայրը:

Բանաստեղծի թոռը՝ Աւիկ, որ Մխիթարեան նուէր բերած էր Իսահակեանի Հայրենի ծննդավայր Գիւմրի (այն ատեն՝ Ալեքսանդրապոլ) քաղաքի նշանաւոր վարպետի մը կողմէ պատրաստուած ընտիր խաչքար մը, ծիրանի փայտէ եւ Իսահակեանի զրքերուն վերջին հրատարակութիւնները, այդ կարգին նաեւ «Հայդուկի երգեր» հատորը, տպուած Երեւան (1990), յուզումով պատմեց յուշեր բանաստեղծի կեանքին վերջին տարիներէն, եւ յուրախութիւն ամէնուն յայտնեց որ իր հայրը՝ Վիգէն, նախկին Մուրատ - Ռափայէլեան, վերջերս ա-

ւարտած է իր ծաւալուն յուշագրութիւնը մեծ քանատեղծին մասին (շուրջ 500 էջ, «Հայրս» վերնագրով), ուր բազում էջեր կան նուիրուած Իսահակեանի կեանքի վերնիսկեան շրջանին:

Այնուհետեւ Հ. Սահակ Ճէմճէմեան, Մխիթարեանութեան դիւանապետը, ընդհ. մեծաւորին հաւանութեամբ՝ Աւետիք Իսահակեանին յանձնեց մեծ քանատեղծի 18 նամակներու լուսապատճէնները, զրուած իր վենետիկ ապրած տարիներուն, մէկը՝ Հ. Սիմոն Երեմեանին (այն ժամանակուան Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչին), եւ միւս բոլորը՝ ճարտ. Արման Սարեանին, Հռոմի Հայաստանի հիւպատոսարանի պաշտօնեային, որ այժմ պատկառելի հասակի մէջ՝ կը բնակի Պիւէ Լիպուրկ (Ճենովայի մօտ). ժամանակին՝ Պր. Սարեան այդ թանկագին մասունքները նուիրած է Սուրբ Ղազարու Դիւանատան:

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ Աւետիք Իսահակեանին յանձնեց մեծ քանատեղծի 18 նամակներու լուսապատճէնները, զրուած իր վենետիկ ապրած տարիներուն, մէկը՝ Հ. Սիմոն Երեմեանին (այն ժամանակուան Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչին), եւ միւս բոլորը՝ ճարտ. Արման Սարեանին, Հռոմի Հայաստանի հիւպատոսարանի պաշտօնեային, որ այժմ պատկառելի հասակի մէկ՝ կը բնակի Պիւէ Լիպուրկ (Ճենովայի մօտ). ժամանակին՝ Պր. Սարեան այդ թանկագին մասունքները նուիրած է Սուրբ Ղազարու Դիւանատան:

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ Աւետիք Իսահակեանին յանձնեց մեծ քանատեղծի 18 նամակներու լուսապատճէնները, զրուած իր վենետիկ ապրած տարիներուն, մէկը՝ Հ. Սիմոն Երեմեանին (այն ժամանակուան Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչին), եւ միւս բոլորը՝ ճարտ. Արման Սարեանին, Հռոմի Հայաստանի հիւպատոսարանի պաշտօնեային, որ այժմ պատկառելի հասակի մէկ՝ կը բնակի Պիւէ Լիպուրկ (Ճենովայի մօտ). ժամանակին՝ Պր. Սարեան այդ թանկագին մասունքները նուիրած է Սուրբ Ղազարու Դիւանատան:

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ Աւետիք Իսահակեանին յանձնեց մեծ քանատեղծի 18 նամակներու լուսապատճէնները, զրուած իր վենետիկ ապրած տարիներուն, մէկը՝ Հ. Սիմոն Երեմեանին (այն ժամանակուան Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչին), եւ միւս բոլորը՝ ճարտ. Արման Սարեանին, Հռոմի Հայաստանի հիւպատոսարանի պաշտօնեային, որ այժմ պատկառելի հասակի մէկ՝ կը բնակի Պիւէ Լիպուրկ (Ճենովայի մօտ). ժամանակին՝ Պր. Սարեան այդ թանկագին մասունքները նուիրած է Սուրբ Ղազարու Դիւանատան:

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ Աւետիք Իսահակեանին յանձնեց մեծ քանատեղծի 18 նամակներու լուսապատճէնները, զրուած իր վենետիկ ապրած տարիներուն, մէկը՝ Հ. Սիմոն Երեմեանին (այն ժամանակուան Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչին), եւ միւս բոլորը՝ ճարտ. Արման Սարեանին, Հռոմի Հայաստանի հիւպատոսարանի պաշտօնեային, որ այժմ պատկառելի հասակի մէկ՝ կը բնակի Պիւէ Լիպուրկ (Ճենովայի մօտ). ժամանակին՝ Պր. Սարեան այդ թանկագին մասունքները նուիրած է Սուրբ Ղազարու Դիւանատան:

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

Աւետիք Իսահակեան յայտարարեց թէ ցայսօր անտիպ մնացած այդ նամակները՝ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն, եւ թէ ամբողջութեամբ պիտի դնեցուին Մայր Հայրենիքի մէջ, մօտ ապագային տպագրելի Իսահակեանի երկերու 14 հատորեայ լիակատար (ակադեմական) հրատարակութեան մէջ:

Ամէնէն վերջ, միասնաբար որոշում արուեցաւ Մխիթարեան տպարանի «Գրականութիւն» մատենաշարին մէջ հատոր մը նուիրել Աւետիք Իսահակեանին, որ լոյս պիտի տեսնէ

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

Վենետիկ - Ս. Ղազար
1990, Նոյեմբեր 5

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՀԱՄԻԼԹՐԸՆի Հայ կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 27, տեղի ունեցած է Հ. Ց. Դ. հարիւրամեակի հանդիսութիւնը՝ ներկայութեամբ շուրջ 75 հոգիի: Օրուան բանախօսը եղած է Մոնրէալէն՝ Յակոբ Տէր - Ներսէսեան, իսկ Հ. Ց. Դ. Գանատայի Երիտասարդաց Միութեան կողմէ խօսք առած է Թամար Թնճուկեան: Գեղարուեստական բաժինէ մը եւս, Դաշնակցութեան պատմութիւնը ներկայացնող ահիկներու ցուցադրութիւն մը կատարուած է:

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՑի Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 28-ին, տեղի ունեցած է յեղափոխական մշակոյթին նուիրուած առաւլիս մը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Մարգար Շարապխանեան: Հ. Ց. Դաշնակցութեան մամուլի հարիւր տարիներու մասին զեկուցում մը տուած է Մուշեղ Գարագաշեան, Վարուժան Նիկոլեան ներկայացուցած է յեղափոխական երգերը, իսկ Յասմիկ Պապեան՝ յեղափոխական գրականութիւնը, պատմութիւնը եւ յուշագրութիւնը:

⁂

ԹԵՀՐԱՆի Զարմահալի Հայ Ուսումնասիրաց Միութեան կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 25-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան հրատարակութեանց, մամուլի եւ լուսանկարներու ցուցահանդէսին բացումը: Իրանա - Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ՝ Կորիւն Արք. Պապեանի խօսքով բացուած ցուցահանդէսը շարունակուած է մինչեւ Հոկտեմբեր 31:

⁂

ՈՒԱՔԸՐԹԱՒՒնի Հայ մշակութային եւ կրթական կեդրոնի տասնամեակը նշուած է անջատ ձեռնարկներով, Հոկտեմբեր 12 - 14 շաբաթավերջին: Առաջին օրը տեղի ունեցած է արեւելեան երաժշտական դործիքներէն ուտի եւ դասական կիթառի համերդ մը: Յաջորդ օրը ճաշ մը տրուած է. իսկ Հոկտեմբեր 14ին՝ կէսօրէ ետք, Թարգմանչաց օրուան նուիրուած հանդիսութիւն մը, ուր խմբերգներով ու արտասանութեամբ հանդէս եկած է Ս. Սահակեան եկեղեցիին ներքեւ գործող երեք վարժարաններու (ամէնօրեայ, շաբաթօրեայ եւ կիրակնօրեայ) աշակերտութիւնը: Նոյն երեկոյեան՝ տեղի ունեցած է պասքէթպոլի մրցաշարք մը Հ.Մ.Ը.Մ.ի եւ Հ. Ե. Դ. խումբերուն միջեւ:

⁂

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԸՍի Մանուկներու Թանգարանին էջ, Հոկտեմբեր 14-ին, բացումը կատարուած է Միացեալ Նահանգներու զանազան քաղաքներու մէջ ցուցադրուելիք Հայաստանի Մանուկներու Արուեստի Թանգարանին կողմէ ընտրուած 99 նկարչութիւն-գծագրութիւններու: Հ. Բ. Ը. Միութեան «Փրեզիտընթ Ռլըզ»ի տիկնանց մարմնին կազմակերպած ցուցահանդէսին բացումին ներկայ եղած ու խօսք առած են Քալիֆորնիոյ նահանգապետի ներկայացուցիչ՝ Կրէկ Գահվէճեան, Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, բազմաթիւ այլ անճանաւորութիւններ:

⁂

ՊՈԼՍՈՑ «Ա.Թ.Ա.Ի.Ր.Ք» մշակոյթի կեդրոնին վրայ դահլիճին մէջ, Հոկտեմբեր 25-ին ռեսիթալ մը տուած է տաւղահար Սուզաննա Միլիտոնեան: Ան նուագած է Տէպիւսիէ, Փականինիէ, Փրոքոֆիէֆ ու եւրոպացի այլ վարպետներէ կտորներ: Հոկտեմբեր 26-ին ու 27-ին, հայ արուեստագիտուհին իբր մենակատարուհի մասնակցած է պետական նուագախումբի համերդին ու նուագած Պուակլտիէօյի տաւիղի քոնչերթօն:

⁂

ՊԱՔԸՐԳԻԻՂի Ծնունդ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մատաղօրհնութիւնը կատարուած է կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով՝ Հոկտեմբեր 28-ին: Ա-բարդուհեանց նախագահած է Գարեգին Պատրիարք, իսկ պատարագը մատուցած է Շահան եպիսկ. Սվաճեան: Երեկոյթութիւնները կատարուած են Քառասուն Մանկանց Երդչախումբի կողմէ: Եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ սարքուած սիրոյ սեղանին ելոյթ ունեցած ու տեղւոյն Տաճեան վարժարանին կարիքներուն մասին խօսած են թաղային խորհուրդի առենապետ Ֆ. Մանուեան ու հանդիսավար Ֆ. Քէօսէեան: Վարժարանը ունի 618 աշակերտ, 37 ուսուցիչ եւ պիւտճէի կարեւոր բաց մը: Գեղարուեստական յայտագրէն յետոյ հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

⁂

ՊԱՔԸՐԳԻԻՂի Ծնունդ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին դպրաց դասուն 100ամեակին եւ Քառասուն Մանկանց Երդչախումբին 60ամեակին նուիրուած հանդիսութեանց չարքը, Հոկ. 27-ի երեկոյեան, բացուած է աչխարհիկ երգերու նուիրուած երաժշտական հանդիսով մը: Ծայրէ ծայր լեցուն սրահի մը առջեւ տեղի ունեցած համերդէն առաջ ելոյթ ունեցած են կարգ մը անճնաւորութիւններ, որոնց մէկ՝ Գարեգին Պատրիարք:

⁂

ՀՓԻՒՊի Ս. Եղիա եկեղեցիին դպրաց դասուն 136ամեակը նչուած է Հոկտեմբեր 28-ին: Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի մատուցանած պատարագէն ետք, Պէզճեան սրահին մէջ հոգեճաշ մը տրուած է, որուն ընթացքին ներկաները հանդէս եկած են մեներգներով ու խմբերգներով: Փակման խօսքը արտասանած է Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան:

⁂

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԸՍի Հ. Բ. Ը. Միութեան ցուցասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 25-ին, բացումը կատարուած է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ՝ Գրիգոր Խանջեանի գեղանկարներու ցուցահանդէսին: Խօսք առած են Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչ տնօրէն Բարսեղ Գարթալեան, «Էրեբունի» հրատարակչատան տնօրէն Վարդերես Գարակէօզեան, հուսկ՝ Գ. Խանջեան: Ցուցահանդէսին ժողովրդային ցուցադրութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 26-էն 28:

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԹՊԻՏՆԵՐ

Արցախում անցեալ տարուայ Մայիսին սկսուած եւ ամիսներ տեւած գործադուլի օրերին դիւղամիջում հաւաքուածներից մէկը խնդրում է Աթուն պապին իր կարծիքն ասել գործադուլի մասին.

– Գիտէ՞ք ինչ, – պատասխանում է նա, – գործադուլը ինքը շատ լաւ բան է, խօսք չունեմ, բայց պէտք է անել գործից յետոյ, որ գործը չտուժի...:

⁂

Ամէն անգամ երբ խօսք է բացւում Հայի ու Թուրքի մասին, նրանց կամ մեր լաւ ու վատ դեկավարների մասին, Աթուն պապը յիշում է իր քրմա Թուրքի խօսքերը.

– Հայերի մէջ հարիւրից իննիսունըմնը խելօք են, մէկը յիմար, իսկ Թուրքերի մէջ՝ ճիշդ հակառակը: Բայց Հայի դըժբախտութիւնը եւ Թուրքի երջանկութիւնը նրանում է որ երկուսի մօտ էլ իշխանութիւնը այդ մէկի ձեռքին է...:

⁂

Արցախեան չարժման առաջին օրերին զարմանալով Հայաստանի պաշտօնական իշխանութիւնների բռնած կրաւորական դիրքից, Աթուն պապը դիմում է չուրջը հաւաքուածներին.

– Մի թող էս զալմազալից պրծնենք, միանանք, դրանից յետոյ նոր կը մտածենք մի կարգին կառավարութիւն ստեղծելու մասին: Էս մեզ սազական կառավարութիւն չի...:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ
ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ
1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐՈՂ
ԹԷՈԴԻԿ

ԵՐԶՆԿԱ

14.- Ղարաքուշ, 11 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին; Գիւղս կը հովուէր Մեղուչիկի Տ. Համազասպը:

15.- Բթաւիճ, 68 տուն: Այս գիւղէն 3 քառորդ ժամ հեռու, լերան մը գեղեցիկ սարահարթին վրայ կը գտնուի «Ս. Նիկողայոս» վանքը: Բթաւիճ երեքուկէս ժամ հեռու է քաղաքէն, անոր հիւսիսա - կողմը, ակնապարար ձորի մը մէջ, չորս-նապատուած արգաւանդ բարձունքներով՝ որոնք մրգատաններ են ամբողջ: Արեւելեան կողմէն դէպի գիւղ կը հոսի առատ ջուր մը որ քանի մը ջաղացք կը դարձնէ: Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Ստեփան Քահանայ Տէր-Իրմէնեանեան.- Ծնած 1842-ին, ձեռնադրուած 1884-ին:

Մատթէոս Քահանայ Ադամեան.- Ծնած 1867-ին, ձեռնադրուած 1910-ին: Կը հովուէր նաեւ Շիւլի եւ Ղարաքիլիսի գիւղերը:

16.- Շիւլի, 23 տուն, եկեղեցին Ս. Խաչ: Գիւղս կը հովուէր Բթաւիճ գիւղի Տ. Մատթէոսը:

17.- Ղարաֆիլիսէ (համանուն գիւղը աւելի կան յԱրարատ, հատ մըն ալ Տիգրանակերտ), 45 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Գիւղս կը հովուէր Բթաւիճ գիւղի Տ. Մատթէոսը:

18.- Վերի Զիֆթլիկ (Ագարակ) 57 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գրիգոր Քահանայ Համբարձումեան.- Ծնած 1853-ին Մահմուտջիք գիւղը, աշխարհական անուամբ Գրիգոր Թլգեան, ուսած անդ, 1899 Մայիս 12-ին Պէօյիւքէրէ (Պոլիս) ձեռնադրուած Մկրտիչ Եպիսկոպոս Վեհապետեանէ: Կը հովուէր նաեւ Վարի Զիֆլիկ եւ Ղարաուիկին գիւղերը:

19.- Ղարատիկին (Գանձակ գաւառն ալ ունի համանուն գիւղը), 43 տուն, եկեղեցին Ս. Հրեշտակապետ: Գիւղս կը հովուէր Վերի Զիֆթլիկի երէցը:

20.- Վարի Զիֆթլիկ (Ագարակ), 27 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Գիւղս կը հովուէր Վերի Զիֆթլիկի երէցը:

21.- Մահմուտջիք, 55 տուն, եկեղեցին Ս. Սահակ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մելքիսեդեկ Քահանայ Աւագեան.- Ծնած 1852-ին, ձեռնադրուած 1893-ին: Այրիացեալ:

22.- Կիպլիւճէ կամ Գիպլիւճէ, 60 տուն, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Անանիա Քահանայ Տէր - Գէորգեան.- Ծնած 1832-ին, ձեռնադրուած 1867-ին:

Գառնիկ Քահանայ Տէր - Եգեկիէլեան.- Ծնած 1870-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած անդ եւ քաղաք, 1901 Ապրիլ 20-ին Սեբաստիա ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ՝ Ծննդավայրին եկեղեցւոյն վրայ, ուր 10 տարի քահանայագործելէ վերջ՝ փոխադրուած Վերին Բազաուիճ գիւղը (Կամախ):

23.- Բգուաճ կամ Բրզվաճ, 70 տուն, եկեղեցին Ս. Նշան՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սեպուհ Քահանայ Փիրչիկեան.- Ծնած 1863, Հոկտեմբեր 7-ին, Երզնկա, աշխարհական անուամբ Յակոբ, ուսած անդ, ուսուցիչ ի գիւղօրէս, Նոյեմբեր 1910-ին ձեռնադրուած Սմբատ Եպիսկոպոս Սահակեանէ: Կը թողու անտիպ ողբերգ մը՝ «Ս. Վարդան»:

24.- Խնձորիկ կամ Խնձորէֆ, 40 տուն Հայ եւ 50 տուն Քիւրտ: Գերեզմանատան մէջ կայ Ս. Յովհան ուխտատեղի մը: Կը գտնուի Դերջանի եւ Երիզայի սահմանաց մէջ, եփրատի ալ եզերքէն երեք փարսախ հեռու, Քէչիշ Տաղի մէկ հեռաւոր ճիւղին ստորոտ, սիրուն ձորակողի մը վրայ: Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Վահան Քահանայ Սահակեան.- Ծնած 1876-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Նիկողոս, ուսած անդ, 1909ին Պոլիս ձեռնադրուած Մաղաքիա Եպիսկոպոս Տէրունեանէ: Ժողովուրդին հետ քշուած մինչեւ Խարբերդի սահմանները, աքեմբ ձգելով, եւ անկէ անդին նահատակուած:

Առանց երէցի եւ սրբավայրի՝ հայերը նակ գիւղերն էին հետեւեալները.-

25 - 40.- Պալապան Ագրակ՝ 20 տուն, Ախոռնի կամ Ախոռնուղ՝ 5, Աղճաճէտ՝ 5, Կոմկա՝ 5, Քիւրտ Քէօյ՝ 8, Շահնաւ Պրաստիկ՝ 3, Ուռեկ, Ալէմ ճէրահ, Խանէ Կտուր, Գոմիկներ կամ Գոմեր, ճէնճիկէ, Զորս Գանձ, Խանճեան Մէզրէ, Գազանճեան Փալանկա, Գառնիկ ճգնաւոր եւ Եալընըզ Պաղ՝ 3 տուն, որուն մօտ էր «Միաւոր Ս. Կարապետ» կոչուող դարաւոր մենաստանը, Սրբընդոր լեռնաշղթային ստորոտեայ բարձանց վրայ կառուցեալ:

Առնցմէ զատ, Երիզայի չուրջ կան մօտաւորապէս 40 հատ Թուրքի, մանաւանդ Քիւրտի գիւղեր՝ որոնցմէ չատերը վաղուց է վեր Հայ անուանակոչութիւն ունին, զոր օրինակ Ս. Գրիգոր (Սրբընդոր), Սեղրաչուր (Սաղաչուր), Փրկչի Թաղ (Փրշկըթաղ), Գալառիճ, Վաղաւեր, Վարդանչահ, Վասկերտ (Վաստակերտ), Խախ, Թիլ եւայլն: Այդ Քիւրտերէ մեծ մասը կ'ենթադրուի Հայէ դարձած ըլլալ, վասնզի մականունները կը կրեն հայերէն դրոչմ:

Երզնկայի թեմերն էին դարձեալ Տանձիկ, Կերտընուա եւ Բերկրի գուտ հայաբնակ գիւղերը, որոնք ԲՈԼՈՐՍԻՐ գուգային պատկանելնուն համար՝ նոյն բաժնին մէջ յիշատակուած են:

(Շար. 127)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Շէքակոյէն Լի եւ Ֆլորանս Քասթի 2500 ֆրանք կը նուիրեն Անուշաւան Գաբիկեանի յիշատակին, իր այնքան սիրելի՝ «Ծառաչ»ին :

***

Վարդուհի Ուշագլեանի յիշատակին, Մարսէյլէն Շալճեան ընտանիքը 500 Ֆր· կը նուիրէ «Ծառաչ»ին :

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

«... La nation est une individualité formée des générations successives d'un même peuple...»

ROUBEN

MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN

Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN

Ouvrage présenté par
Anahid TER-MINASSIAN

Samedi 17 Novembre à 20 h 45

Présentation, Lectures d'extraits, Débat, Projection diapositives

—— Entrée libre ——

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Լուիզ Փիրեան, Տիկին Եպրաքսէ Զաքմաքեան, Տէր եւ Տիկին Այէն Փիրեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի կիրակի, Նոյեմբեր 18, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, փեսային, եղբօր եւ աղգականին՝

ԱՆՏՐԷ ՓԻՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻԻՆ

ՀՐԱԻԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հոկտեմբեր 21-ի առաջին նիստին հարկաւոր մեծամասնութիւնը գոյացած չըլլալով, ընկերակցութեանս Ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 18, կիրակի, ժամը 16·30-ին, նոյն օրակարգով, Հ· Բ· Ը· Միութեան Ա· Մանուկեան սրահը, ուր ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի :

ԲՈԼՈՐՍ ԴԷՊԻ ՄԵՐ ՀԻՆ «ՍՆՏՈՒԿ»ՆԵՐԸ

ՀԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՅ-Ի «ՄԱՅՐԻԿ»Ը

ժապաւէնին (ֆիլմ) ճշդրիտ եւ հարազատ պատմական իրողութիւններու պատկերացման համար, կը փնտռենք այդ ժամանակաշրջանէն հագուստեղէններ եւ բոլոր ուրիշ իրեր որոնք պատկանեցան մեր գաղթական ընտանիքներու Մարսէյլ հասած՝ 1920 - 1940 թուականներուն :

Մեր կանխատեսյատ շնորհակալութիւնները ձեր օգտակար մասնակցութեան համար որուն շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ յաջողութեամբ պատկել բոլորիս կողմէ անհամբերութեամբ սպասուած այս ժապաւէնը :

Տեղեկութեան համար դիմել՝
Catherine Gorne-Achdjian, tél. 42 22 51 16

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆ

«ՆԻԿՈՒՈՑ ՀԱՆԳԱՆԱԿԻՆ ԻՄԱՍՏԸ»

ԱՐԱՄ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
- Աւագ Սարկաւագ Պօսքրնի.
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ - Հիւսիսային Թեմի, Նոյեմբեր 15, ժամը՝ 21-ին *Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա· Ջրպաչեան սրահը :*

339, Ավրնիւ տիւ Փրատօ
Մուտքը ազատ է :

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Monsieur Dominique AUTIE,
Directeur des Editions Privat,
Les co-auteurs :
Professeur G. DEDEYAN,
Monseigneur N. ZAKARIAN,
R. P. M. RIQUET S. J.,
Professeur F. FEYDIT,
Professeur D. KOUYMJIAN,
M. C. MUTAFIAN,
Mme A. TER MINASSIAN,
Dr. Y. TERNON,
Dr. J.-M. THIERRY
sont heureux de vous inviter à la séance de présentation publique et de signature de l'album

«LES ARMENIENS, HISTOIRE D'UNE CHRETIENTE»

le Vendredi 16 Novembre
de 18h à 20h
au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

Entrée libre — M° Monge ou
Cocktail — Cardinal Lemoine

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Թագուհի Գրիգորեանի *յիշատակին ի· ժ· Թագոյեան 300 Ֆր·, Շալճեան ընտանիք 150 Ֆր· :*

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՒՑ ԽԱԶԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՆԱՆՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

SAMEDI 17 NOVEMBRE A 21 HEURES

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Mánoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

—— Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18 ——

SAISON 90/91 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 18e ANNÉE

Vendredi 16 Novembre à 20 h 30 — CYCLE RECITAL DE VIOLON
ROUBEN AHARONIAN
au piano
SVETLANA SAFONOVA
Bach - Beethoven - Schubert - Paganini

Exposition **Arts Plastiques** Vendredi 30 Novembre à 18 h — **FONDS ARTISTIQUES QUATRA**
Peintures - Aquarelles - Pastels
Dessins - Sculptures - Lithographies
Vernissage/Cocktail au Siège de l'Association
L'Exposition restera ouverte le Samedi 1er Décembre 1990

Samedi 16 Mars à 20 h 30 — **CYCLE MOZART**
A l'occasion du 200e anniversaire de sa mort
Concertos pour violon et 1 - 2 - 3 pianos
Clarisse Hirzel - Annie Jodry - Svetlana Navasardian
Ani Petrossian - Raffi Petrossian
l'Ochestre Jeune Philharmonie - direction Jean-Jacques Werner

Vendredi 12 Avirl à 20 h 30 — **CYCLE PREMIERES AUDITIONS**
Grands et Jeunes Solistes Internationaux
STEPHEN HACIKYAN - MUZA RUBACYKTE
GERARD GASPARIAN - ALEXANDRE TCHAVOUCHIAN

Vendredi 24 Mai à 20 h 30 — **CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE**
QUATUOR CHILINGIRIAN
Haydn - Mozart - Bazil - Beethoven

PRIX DES PLACES
Loges/Orchestre 200 F - Balcon Ier 150 F - Balcon IIe 120 F
Etudiants, C.V. 60 F
CARTE FIDELITE / QUATRA/ABONNEMENT : 1000-700-500-250 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

U.G.A. ARDZIV — MARSEILLE

REPAS DANSANT

Samedi 17 Novembre à partir de 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne

Animation :
DISC-JOCKEY VANICK
★ *Ambiance arménienne* ★

Pour réserver les places, téléphoner à :
— Michel Chaldjian: 91. 66. 18. 80
— Siège de l'UGA ARDZIV: 91. 87. 32. 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15
JEUDI
15 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.407 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.407

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ խիստ քննադատութեանց թիրախ եղաւ, Երեքշաբթի օր, Ազգային Ժողովին մէջ, դէմառ դէմ ընդդիմադիրներուն կողմէ, բայց Երկուշաբթի օրուան դէպքերը պատճառ են որ ոստիկանները ալ եւ ապահովութեան ուժերը ձայն բարձրացնեն, դատապարտելով Պեռուճինը, որ պատասխանատու է եւ պէտք եղած հրահանգները չէր տրուած: Նոյեմբեր 12-ի խուլիկաններէն ետքը դատապարտութեան զանգան պատիժներուն, ձերբակալուած ըլլալով յանցագործութեան առեն, 15 ուրիշներ կը դատուէին Չորեքշաբթի օր: Ընդհանուր ձեւով, վիրաւորուած ոստիկաններու թիւը 234 է, կրակի տրուած կառքերու թիւը՝ 190 և աւելի քան 100 վաճառատուն և խանութ թալանի տրուած: Ներքին նախարարին արդարացումն այն է, թէ նախ եւ առաջ ուզած է ամէն ինչ ընել որ բան մը չպատահի երիտասարդներուն (միշտ՝ Մալէք Ուսէքինի պարագային մղձաւանջէն տարուած):

ՌՈՔԱՐ Չորեքշաբթի առտու կը հանդիպի փարիզ, ուր տրցակ մը հարցեր իրեն կը սպասեն, մինչ ցոյցերը կը շարունակուին: Չորեքշաբթի օր, կարգը եկած էր սենեքառներուն, որոնք կը բողոքեն ընկերային ապահովութեան համար տրուած տուրքին դէմ եւ որ մկրտուած է «ընդհանրացած ընկերային օժանդակութիւն» (ՍԷ - ԷՍ - ժէ): Ուրբաթ, կրկին ուսանողները փողոց պիտի իջնեն, աւելի նոտացոյցերով, բայց միայն համաձայնաւար երիտասարդութեան հակում ունեցողները, միւս համակարգուները (ընկերվարական — Ս·Օ·Ս· Ռասիմ) որոշեց դեռ սպասել: Չորեքշաբթի օր սակայն, երկաթուղին էր որ գործադուլի անակնկալ չարժումի մը ձեռնարկած էր արուարձաններու դիծերուն վրայ, բոլոր կայարանները, բացի՝ Կառ տը Լիոնէ:

ՖՐԱՆՔԵԻՊԱՆԱԿԱՆ հանդիպումէն առաջ է, որ Նախագահ Միթերան անդրադարձաւ նաեւ նախորդ օրուան (Նոյեմբեր 12) ուսանողական դէպքերուն եւ ըսաւ.- «Կը յուսամ որ Կրթական նախարարին ճիգերը կը լսուին: Ըսի որ ուսանողներու պահանջները, կենսականին համար, փիլիսոփայական եւ բարոյական մակարդակի վրայ ընդունելի են: Նիւթական հարցերուն համար, յարմարագոյն է խօսիլ»: Այս խօսքերուն մէջ որոշ յետքայլ մը կայ Նախագահին կողմէ, որ թերեւս անդրադարձած էր որ քիչ մը հեռու գացած էր նախորդ օրը իր տեսակցութեան ընթացքին, թէեւ պատուիրակութեան պարագլուխն ալ՝ Նասէր Ռամտան այնքան դոհ չէր մնացած:

Լիոնի մէջ հինգ ոստիկաններ մաս կը կազմէին աւազակախումբի մը, որ բազմաթիւ ոճրային կողոպուտներ գործած է, տարիներէ ի վեր: Շուրջ 30 աւազակներէ կազմուած խմբակը հոլտ - ըփներ գործած է, սպանութիւններ ալ կատարած Լիոնի արուարձանները: Տարեսկզբէն ի վեր, այս հինգէն զատ, 144 ոստիկաններ (քննիչ, եւայլն, եւայլն,) պաշտօնազրկուած են զանազան յանցագործութեանց պատճառով:

ԱՐՄԱՆ ԴԱԻԻԹԵԱՆ, 59 տարեկան, վիէն ծնած մեծ խլիրդագէտ մըն է, մասնագէտ՝ գլխաւորաբար լէօսէմիներու եւայլ խլիրդներու կազմութեան բջիջային մեքանիզմին եւ արժանացած է Ռոզէն մրցանակին (200·000 Ֆր·): Ծայռնարեւրած է, ի մասնաւորի, 14 ծիներ (ժէն):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● «ԱՐԱՐԱՏ» ԵՒ ԲԱԺԱԿԸ

Հրազդանի մարզադաշտին վրայ, միայն 400 հանդիսատեսներու ներկայութեան, «Արարատ» դիւրաւ յաղթած է Ռոսթովի բանակային ակումբին՝ 5 - 0 եւ որակուած է մտնելու Խորհրդային Միութեան բաժակի 1/8 եզրափակիչին մէջ:

Իր յաջորդ մրցակիցն է Կամիչին քաղաքի խումբը՝ որ յաջողած էր մրցաշարքէն դուրս հանել Խորհրդային Միութեան այս տարուան ախոյեան Կիեւի Դինամոն, բայց ո՛չ չնորհիւ կոլերու: Ուկրանական խումբին մէջ կար խաղացող մը՝ որ իրաւունք չունէր մասնակցելու այդ մրցման:

«Արարատ» - Կամիչին վճռական մրցումը նախատեսուած է Նոյեմբեր 17-ի համար, Երեւանի մէջ:

● ԵՐԿՈՒԻՔՆ ԱԼ ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Ճաշող կիրակի մը Մարսէյլի հայանուն երկու ակումբներուն համար:

Հակառակ անոր որ կը խաղար հեռու իր համակիրներէն, Սէն-թ'Անթուանի Հ·Մ·ը յաջողած է յաղթել Փոնթէյի՝ 2 - 0, եւ անցնիլ դասաւորումին ղլուխը:

Առաջատար է նաեւ, ուրիշ դասակարգի մը մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Աբծիւ՝ որ Մալփասայէն վերադարձած է հաւասար արդիւնքով մը՝ 2 - 2· կոլերը նշանակած են Կազարեան եւ Դերձակեան:

● ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փարիզի շրջան՝ երկու յաղթանակ:

Իսի Հ·Մ· - Անթոնի	4 - 0
Վիլժիւիֆ - Ալֆորվիլ Հ·Մ·	1 - 2
Առնուվիլ Հ·Մ· - Մուր	0 - 0
Շուազի - Հ· Մ · Մ·	2 - 1

Տիսթրիք մը Փրովանսի մէջ.-

Ֆլաման - Սէն թ'Անթուան Հ·Մ· (2)	0 - 1
Սէն Կապրիել - Արծիւ (2)	3 - 0

● ԿՈՏԱՅՔ՝ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Շուրջ 300 հանդիսատեսներ միայն ներկայ եղած են, իւրաքանչիւր անդամ, Երեւանի մէջ նախ՝ Սթասբուրգի դէմ (2 - 3), յետոյ՝ Ռոսթովի (3 - 1): Ասոնք Կոտայքի վերջին խաղերն էին իր համակիրներուն առջեւ: Իսկ ամենավերջին մրցումը տեղի ունեցած է առաջատարին դէմ, Վլատիկավկազի մէջ: Տեղացիները յաղթած են՝ 1 - 0:

Կոտայքի վերջնական դասաւորումը՝ 14-րդ: Անցեալ տարի 9-րդ էր: Ճեա - քայլը կը բացատրուի ակումբին անցուցած տագնապներով: Եղան մրցումներ՝ ուր աւազ մարզիչը՝ Նազար Պետրոսեան, 39 տարեկան, ստիպուեցաւ խաղալ, ամբողջացնելու համար խումբը, եռանդ տալու համար ալ թերեւս անոր:

Կոտայք ակումբը կը պատկանի Աբովեան քաղաքին, բայց չկրցաւ խաղալ իր քաղաքին մէջ յարմար մարզադաշտի չգոյութեան պատճառաւ: Ցիշենք որ Կոտայք կը պայքարի Խորհրդային Միութեան առաջին լիկին մէջ որ կը համապատասխանէ Ֆրանսայի արհեստավարժներու 2-րդ դասակարգին:

● ԱՐՁԱԳԱՆԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

«Արարատ» պիտի ունենայ նոր մրցակիցներ 1991-ին: Առաջին Լիկէն կը բարձրանան Վլատիկավկազի Սպարտակը, Տաշկենդի Պախտակորը եւ Ջապորոժէի Մետալուրգը ու թերեւս՝ Մոսկուայի Լոկոմոտիվն ալ, եթէ յաղթէ բարձրագոյն դասակարգի վերջինը դասուած Վոլգոդրադի Ռոտորին:

***

Վերջացող մրցաշարքին, «Արարատ»ի կազմին մէջ երեւցած են, 24 մրցումներու ընթացքին, 31 տարբեր խաղացողներ, ինչ որ չատ է: Խումբը անկայուն էր եւ այդ էր պատճառը թերեւս որ եղան վիրաւոր հակասող արդիւնքներ:

***

Սպիտակ քաղաքին խումբը զացած է Ուկանտա (Աֆրիկէ) մրցելու: Կատարած է չորս խաղ: Պարտուած է երէք անգամ (2 - 0, 2 - 0, 1 - 0): Իր վերջին մրցման յաղթած է «էկսպրէս» ակումբին՝ 1 - 0:

● ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ՝ ԶՈՐԲՈՐԴ

Ճաշող զոռղական խաղերուն մէջ, Հայաստանի պատանիները որակուած էին մասնակցելու Խորհրդային Միութեան «Ցուսոյ դաւաթ»ի աւարտական մրցաշարքին: Այս վճռական փուլը տեղի ունեցած է Սոչիի մէջ: Հայ տղաքը յաղթած են ադրբեջանական խումբին, նաեւ՝ Տաճկկիստանի: Ի վերջոյ դրաւած են դասաւորումին չորրորդ տեղը:

● ՆԱՅԻրի ԼԱԽԱԳՈՅՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

Երեւանի Նայիրի ակումբը կը մասնակցի Խորհրդային Միութեան իգական խումբերու առաջնութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Մրցաշարքը վերջացած է արդէն: Անկումի վախ կար Նայիրիի համար: Մոսկուայի մէջ, հայ աղջիկները կրցած են սակայն յաղթել (3 - 0) տեղւոյն Սապիրի խումբին եւ ապահոված դասաւորումին 9-րդ տեղը 12 մրցակիցներու մէջէն: Երեւանեան ակումբը կը մնայ ուրեմն բարձրագոյն դասակարգին մէջ, 1991-ին ալ:

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

● ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն, հայտնուն խաղացողներ չատ հազուադէպօրէն ներկայ են միջազգային մրցումներու մէջ, անոնք ալ՝ առանց նկատելի յաջողութեան, մինչ առեն օք, աղջիկ թէ տղայ կը մասնակցէին նոյնիսկ Եւրոպայի առաջնութիւններուն, Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ:

Այսուհանդերձ, կը թուի թէ նոր սերունդ մը կը պատրաստուի: Հայաստանի 14-րդ մարզական խաղերու (Սպարտակիատա) ծիրին տակ կազմակերպուած մրցաշարքի մը ընթացքին՝ որուն մասնակցած են նաեւ Ազգանէն խաղացողներ, յաջող խաղարկութիւն ցոյց տուած են աղջիկներու միջեւ՝ Ա. Պօղոսեան, եւ տղոց միջեւ՝ Էդ· Զաքարեան: Թերեւս Հայաստանի ապագայ ներկայացուցիչները Եւրոպայի ախոյեանութիւններուն մէջ:

ՋՐԱՅԱՏԱԿ

● Ի ՊԱՏԻՒ ՆԱԽԿԻՆ ԱԽՈՅԵԱՆԻՆ

Դաւիթ Համբարձումեան, ներկայիս Պետական Մարզական Կոմիտէի փոխ - նախագահ, եղած է Հայաստանի փառապանծ մարզիկներէն մէկը: Եղած է 14 անդամներ Խորհրդային Միութեան ախոյեան, մասնակցած է երէք Ողիմպիականներու (Մելպուրն, Մոնրէալ եւ Մոսկուա), աւելի քան 10 տարիներ պայքարած է միջազգային մակարդակի վրայ: Մարզական գործօն կեանքէ քաշուած է 1984-ին, 28 տարեկանին:

Պատուելու համար Ջրացատկի այս նախկին վարպետը, Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է իր անունով մրցաշարք մը միջազգային մասնակցութեամբ: Մասնակցած են Հոլանտացիներ, Ռումանացիներ: Առաջին հանդիսացած է Գարեգին Ճուվհաննիսեան 1,3 եւ 10 մեթրէն ցատքերու մէջ: Իսկ աղջիկներու միջեւ փայլած է Փառանձեմ Զաքարեան: Կը մնայ մաղթել որ երկուքն ալ հասնին, մօտիկ ապագային, Համբարձումեանի մակարդակին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԱՒԱՔԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 / 6)

ՍԵՒԱՆԱՑ ԼԻՃԻՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Ջուրի, բնապահպանութեան, աւազանի մաքրութեան, ձուկի վերարտադրութեան եւ չատ այլ հարցերու հետ առընչուող Սեւանայ լիճի խնդիրները կը շարունակեն հրատապ մնալ, կը դանդաղի օզակաձեւ կոյուղիի շինութիւնը:

Այս առթիւ, Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է ձեռնարկել Սեւանայ լիճի առափնեայ չրջանի բարեկարգման միջոցառումներու: Այսպէս, լիճին բնական պաշարներուն պահպանութեան եւ արդիւնաւէտ օգտագործման նպատակով, լիճին առընչուող մօտ հինգ տասնեակ կազմակերպութիւններէն միանական մարմին մը կը ստեղծուի:

***

ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ

Երեւանի օփերային մէջ ներկայացումներով հանդէս եկած են Ֆրանսայի երգիչ - շանսոնիէ Ժագ Տուէ եւ էթերի փակաւայի գլխաւորած պալէի խումբը: Անոնք ներկայացուցած են «Ակամայ հերոսը» դաւեչտական պալէն:

***

Կառավարութեան որոշումով Երեւանի «Ս· Շահումեան» համազումարներու պալատը յանձնուած է Գերագոյն Խորհուրդի անօրէնութեան: Յարդ այն կը պատկանի Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կոմիտէին:

***

Վիճակագրական տուեալներով այս տարի, նախորդին համեմատութեամբ, աւելցած է փոխադրամիջոցներու արկածներու թիւը: Անոնցմէ չատ չատ կը տուժեն երթեւեկները: Առաջին 9 ամիսներուն տեղի ունեցած պատահարներէն մեռած է 70, վիրաւորուած է 178 երեխայ: Մեծ կրուսա՝ փոքրաթիւ Հայաստանի համար...

ՌՈՒԿԳԻ

● ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ՄԵԾ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ՄԷՋ

Նոր Զէլանտայի խաղացողները — Օլ պլէյս — մրցումներու չարք մը կատարեցին, երկու չաբաթ, Ֆրանսայի մէջ: Ընդհանրապէս ցոյց տուին աչքառու առաւելութիւն մը, ըլլայ ազգային կազմին դէմ, ըլլայ չրջանային խառն խումբերու դէմ:

Ասոնցմէ մէկուն մէջ տեղ ունէր նաեւ Փարիզի Ռասինկ Ֆ· Ֆ·-ի խաղացողներէն Միչէլ Թաչճեան:

Թաչճեան եւ Կրընոպլեցի Մենզիլճեան՝ որ կը խաղայ Պուրկուէնի ակումբին մէջ, այս մրցաշարքին, միակ Հայերն են՝ որոնք կը մասնակցին Ֆրանսայի բարձրագոյն դասակարգի ախոյեանութեան:

Ֆրէտէրիք Թորոսեան՝ որ առեն մը խմբապետն էր Նիսի ակումբին, կախակայուած է ներկայիս երկար առենուան մը համար, մրցակիցի մը դէմ ցոյց տրուած կոպտութեան պատճառաւ:

Վ. Մ.

«ՄԵՐ ԱԶԳԻՆ ՄԵԾ ԱՊԱԳԱՅ Է ՍՊԱՍՈՒՄ»

Հայաստանի ներկայ հզնաժամուն տուեալներուն հակասող ու զանոնք արհամարհող այս խորագիրով կուսակ Գեբազոյն Խորհուրդի պաշտօնաթերթը «Հայաստանի Հանրապետութիւն» (Հոկտեմբեր 30), վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի Հոկտեմբեր 27-ի մամուլի ասուլիսին լայն արձագանգը:

Ներկայի ծանր մտահոգութիւններուն հիմնովին հակասական այս ընորոշումը, ո՛չ կարելի է հայրենասիրական ոգանութիւն զեղումի մը պարագայական մէկ արտայայտութիւնը նկատել, ոչ ալ անհիմն խանգավառութեան մը աժան լոզունգը, քանի որ ան մէջբերուած է ազգային մեր նոր քաղաքականութեան դլխաւոր տեսաբանին ու կերտիչին խօսքերէն: Վազգէն Մանուկեան՝ համախարանի երէկուան դասախօսը որ կոչուած էր դիւտութեան լոյսը սփռելու իր ուսանողներուն միջէն, այսօր որպէս լսարան ունի ամբողջ ժողովուրդ մը զոր պէտք է փրկութեան ափը հասցնէ. ու ան կ'առաջնորդուի միշտ գիտական մարզու սթափ տրամաբանութեամբ: Կարելի է ըսել որ տեսութիւններու, վարկածներու, փորձարկութիւններու երէկուան դասախօսին համար այսօր բացուած է կիլոպարկումի, փորձարկումի ընդարձակ դաշտ մը որ տպաւնաններով հարուստ երկիրն է. փորձադաշտ, ուր սակայն նուազադոյն սխալը պիտի վճարեն նաեւ վազուան սերունդները: Հայաստանի պետականութեան հիմնաւորումի ներկայ գործընթացին մէջ որպէս գործադիր իշխանութեան դլխաւոր՝ Վազգէն Մանուկեանի նշանակումը, հատնական սխալներու դէմ ամէնէն ապահով երաշխիքն է զոր կարելի էր ունենալ այսօրուան եւ վազուան մեր դոյութեան համար:

Այս ապահովութիւնը ներշնչած էր ան, նախ այն համապարփակ ու մանրամասն վերլուծումով որ «Գնացքից թռչելու ժամանակն է» խորագիրով հրատարակուեցաւ ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթի «Հայք»ի Մայիս 20, 27 եւ Յունիս 10, 17-ի թիւերուն մէջ (առ՛ա՝ «Յառաջ» Յուլիս 7/8, 10, 11, 12, 13): Հոն, դիտական մարզու մանրազննին տակ դրուած էր դէպի քայքայում թաւալող կայսրութիւնը, վարկածներու լայն երանգապնակով մը. այդ երանգապնակին վրայ Վազգէն Մանուկեան դետեղած էր Հայաստանն ալ, չարք մը նախատեսութիւններով առողջ քայլերու ուղեծիր մը գծելու մտահոգութեամբ: Ու այսօր, անցնող չորս ամիսներու փորձը երբ արդարացուցած է արդէն, Վազգէն Մանուկեանի չարք մը նախատեսումները, աւելի եւս կ'ամրապնդուի իր անձէն ծաւալող ապահովութիւնը:

«Հայք»ի վերոյիշեալ յօդուածին մէջ ան կ'ըսէր օրինակ, «Փորձ կ'արուի եւ ես համոզուած եմ՝ մօտ ժամանակներս, նոյնիսկ գուցէ չսպասելով վճռական ճայլերի մեր կողմից, յերիւրաւիճներով շփոթեցնել ժողովրդին, գոնէ կարճ ժամանակով վարկաբեկել շարժումը, առաջ մըղել անհասկանալի գետով խաղաթուղթ ստեղծուած որոշ գիծուած ջոկատներ, բանակցներ, որոնք գտնւում են իշխանութիւնների վերահսկողութեան տակ, ընդհարումներ ստեղծել ջոկատների միջեւ, այդ ջոկատներին ուղղել շարժման դեկավարների դէմ, գուցէ նոյնիսկ դիմել տեռորի»: Արդեօք չէ՞ր պատահածը զրեթէ կէտ առ կէտ, Օզոտոսի երկրորդ կիսուն, երբ Հայ Ազգ. Բանակ անունին տակ կեդրոնացած զինեալ ջոկատները թէ՛ ընդհարումներ ստեղծեցին, եւ թէ ուղղուեցան «շարժման դեկավարների դէմ» ու վտանգաւոր այդ արկածախնդրութիւնը աւարտեցաւ ոճիրով. սպաննուեցան երեսփոխան՝ Վ. Այվազեանն ու Գ. Մինքայէլեանը: Բարեբախտաբար Վազգէն Մանուկեանի կանխատեսումը այսքանով միայն արդարացաւ ու տեղի չունեցաւ յոռետղոյնը:

Վերադառնալով վերոյիշեալ մամուլի ասուլիսին, հոն վարչապետը նախ համաոօտակի կը տեւեւի ներկայ իշխանութեան պատկերին. հոն կը նկատէ «քաղաքական դատարկութիւն» մը, զոր պէտք է լեցնել. այդ տպաւորութեան պատճառը ինք կը կարծէ թէ «ներսից է որ չեմք կարողանում անընդհատ հանդիպումներ ունենալ, բացատրել մեր ծրագրերը, պատմել թէ ինչ վիճակում է հանրապետութիւնը»: Ու այդ պարագը լեցնելու ամէնէն ազդու միջոցը կը նկատէ տեղական խորհուրդներու ընտրութիւնները: Արդարեւ, Հայաստանի ներկայ դեկավարութիւնը եթէ տէր է երկրին քաղաքականութիւնը որոշելու, վճռական քայլերը ծրագրելու իշխանութեան, չունի գործադրութեան միջին օղակը. գործակատար ուժը որ մեծ մասով տեղական խորհուրդներու ձեռքը կը գտնուի, տակաւին կը պատկանի նախկին վարչամեքենային:

Դարձեալ Խորհրդային Միութեան ամբողջութեան պարզած պատկերին մէջ, յարաբերական զուգակշիռով մը Վազգէն Մանուկեան Հայաստանի մէջ կը նկատէ քաղաքական կայունացումի վիճակ մը «որ մեզ կը բերէ նաեւ տնտեսական բարգաւաճում»: Աւտր որպէս նախանշան կը յիշէ այն պարագան որ «բազմաթիւ արտասահմանեան փիրմաներ ընդունում են որ խորհրդային Միութեան շուկայ կը կարողանան մտնել Հայաստանի միջոցով»:

Խօսելով տնտեսական վերափոխութիւններու ներկայ ու յետագայ հանդերուանների մասին, Վազգէն Մանուկեան կ'ընդլայնէ «Հայք»ի յօդուածով յայտնուած միտքերը. հոն ան կը չեշտէր հետեւեալ կէտը. – «կարեւոր է մասնաւոր սեփականութեան անցնելը եւ ազատ շուկայի ստեղծումը կատարել շատ արագ եւ կտրուկ, առաջ ընկնելով Խորհրդային Միութիւնից»: Այսօր արդէն դործադրութեան փուլին մէջ են այդ կէտերը. քննարկուած են որոշ օրէնքներ, իսկ մամուլի ասուլիսին վարչապետը կուսակ հետեւեալ մանրամասնութիւնները. Խորհրդային Միութիւնը որպէս չուկայի անտեսութեան անցնելու ձեւ, ընտրած է այն ճանապարհը, ուր պետական ձեռնարկութիւնները մեծցնելով իրենց ազատութեան աստիճանը, կրնան իրարու հետ պայմանագրային յարաբերութիւններու մէջ մտնել, ստեղծել պետական ձեռնարկութիւններու չուկայ: Անոնք հանդէս կուգան որպէս մասնաւոր ձեռնարկութիւններ, կը վարժուին տնտեսական խաղին, յետոյ, աստիճանաբար կը սկսի պետական ձեռնարկութիւններու մասնաւորեցումը: Իսկ Հայաստանի մէջ ընտրուածը հակառակ ճանապարհն է. «ուզում ենք պետական ձեռնարկութիւնները սկզբում դարձնել մասնաւոր սեփականութիւն, յետոյ նոր անցնել շուկայական մեխանիզմի» կը բացատրէ Վազգէն Մանուկեան: Ապա ան կը չարունակէ մասնաւոր սեփականութեան ու ազատ շուկայի մարզերուն մէջ Խորհրդային Միութենէն առաջ անցնելու պարտաւորութիւնը յստակացնել. «Մենք ուզում ենք անկախ պետութիւն ստեղծել, բայց ասեմ որ Նախարարների խորհուրդը անընդհատ ըզբաղուած է Մոսկուայից եկող տարբեր հեռախօսազանգերին, հեռագրերին (այսինչ բանը ուղարկէք, այս բանը չի ըստացուել, կաթը չկայ, ուղարկէք) պատասխանելով: Մոսկուան մեզ անընդհատ դնում է այնպիսի վիճակի մէջ որ մենք ինչ - որ իմաստով խնդրատուի դերում հանդէս գանք: Եւ եթէ մենք մեր սեփական տնտեսութեամբ չզբաղուենք, մասնաւորեցում չանենք, իսկապէս բաւականին մեծ կախման մէջ կը մնանք»:

Կարդալով այս տողերը, կարելի չէ չյիշել վերոյիշեալ ընդարձակ յօդուածը, ուր կ'ըսուէր.- «անհիմն է այն մտայնութիւնը թէ մնալով Խորհրդային Միութեան մէջ, հնարաւոր է զարգացնել մեր տնտեսութիւնը եւ յետոյ նոր դուրս գալ: Դա այն խայծերից մէկն է, որով աշխատում են մեզ պահել կայսրութեան մէջ, մինչեւ իրենք կը կարգաւորեն իրենց հարցերը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՅՆՁԱՐ՝ 51 ՏԱՐԵԿԱՆ

Այս տարուան Սեպտեմբեր ամիսը կը զուգադիպէր Մուսա Լերան հերոսամարտի 75-րդ տարեդարձին, որ, ինչպէս միշտ, այս տարի եւս Այնճարէն Քալիֆորնիա, Հայաստանի մէջ ու այլուր ոգեւորեցաւ մեծ յիշատակութեամբ:

Այնճարի պարագային աւանդական դարձած հերիսան եփուելուս պատերազմի պարտադրած սեղմ արարողութիւններով, ամփոփելով որ յետզետէ ակնարկով մը անցեալ տարուան պայմաններուն հետեւանքով էյիշատակուած, Այնճարի հիմնադրութեան 50-ամեակի մեր պարտքը տալու:

Դժբախտաբար, անցեալ տարի նախատեսուած ու ծրագրուած բոլոր արարողութիւնները մնացին ծրագրի սահմաններուն մէջ, երբ լիբանանեան քաղաքական բեմը տեղի տուաւ զինուորական ընդհարումներու, պատճառ դառնալով հարիւրաւոր ընտանիքներու գաղթին: «Բարդէն Սիւնի» ակումբի Վարչութեան կողմէ յառաջացած Աչխատանքի Յանձնախումբը ընելիք չունէր, եթէ ոչ սպասել դոնէ այս տարուան, Այնճարի 50-ամեակի արարողութիւնները կարենալ բաւական լայն տարողութեամբ իրագործելու համար: Բայց այս տարուան կացութեան վատթարացումը նկատուեցաւ ցարդ լիբանանեան տագնապի ամէնէն աստիճ հանգրուաններէն մէկը, որուն հետեւանքով Այնճարի բնակչութիւնը փոխանակ ասնակատարութիւններու մասին մտածելու, լծուեցաւ պէտրութնակ Հայերու Այնճարի մէջ տեղաւորման դժուարին գործին, եւ Այնճար Հայաստանը ընդունեցաւ իր թիւէն 2 անդամ աւելի Հայեր: Այս իսկ պատճառով, նոյնիսկ 75-ամեակի ասնակատարութիւնները մնացին չուքի մէջ: Սակայն, ինչպէս որ պատահեցաւ 40-ամեակի ժամանակ, որ դարձեալ պատերազմի հետեւանքով ասնակատարուեցաւ տարի մը յետոյ եւ մեծ չուքով, Այնճարի Հայութիւնը անձկութեամբ կը սպասէ աւելի խաղաղ պայմաններու իր հաւատքին պարտքը տալու 18 նահատակներու ազիւններուն, օրէ – օր ծաղկող Այնճարի հիմնադրութիւնը յիշելով:

Մէկ կողմ ձգելով Այնճարի հիմնադրութեան դժուարին տարիները, փոքր ակնարկով մը կ'ուզեմ պարզել 50 տարեկան Այնճարի ներկայիս պարզած վիճակը:

Այսօր Այնճարը կը ներկայանայ ամուր կառոյցներով, ուր կը գործեն միութիւններ ու հաստատութիւններ: Հեռուէն հրապոյր կառուցուածքի մը պէս կ'երեւի Սուրբ Պօղոս Եկեղեցին, ուր կը պահուին Մուսա Լերան հերոսամարտին նահատակուած հերոսներուն ազիւնները: Եկեղեցւոյ կողքին կը գործէ ազգային «Յառաջ» վարժարանը, որ հայաւանին հիմնադրութեան առաջին տասնամեակը չլրացած, կառուցուած էր Շաւարշ Միսաքեանի ջանքերով: Ցետագային «Յառաջ»ի կողքին կառուցուած էր «Գ. Կիւլպէնկեան» երկրորդական վարժարանը: Գիւղին մէջ նոյնպէս կը գործեն Հայ Աւետարանական եւ Հայ Կաթողիկէ վարժարանները, հաստատուած գիւղին կեդրոնական չրջաններուն մէջ: Աչակերտութեան ընդհանուր թիւը կը հասնի մօտաւորապէս 1000-ի:

Այնճարի ակզբնաւորութեան կը դասնուի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի ակումբը, որ վերջերս նորոգումներու ենթարկուելով վերածուեցաւ Լիբանանի Պէքայի չրջանի ամէնէն գեղեցիկ մարզադաշտի: Այսօր ակումբը երիտասարդութեան հաւաքատեղիի վերածուած է: Աւելի վեր կը գտնուի «Համազգային»ի «Պարոյր Սեւակ» Մասնաճիւղի կեդրոնը, որ իր մշակութային գործունէութեամբ միշտ եռանդուն մթնոլորտի մէջ կը պահէ գիւղը: Գիւղին մէջ կը գործի Լ.Օ.Մ.-ի «Աղթամար» Մասնաճիւղը, որուն դարմանատունը տեւականօրէն բաց մնաց ժողովուրդի բոլոր խաւերուն դիմաց: Մանուկներու հոգատարութեամբ կը զբաղի «Գարակէօզեան» հաստատութիւնը իր դարմանատունով: Լիբանանի տագնապին պատճառով գիւղին բոլոր աշխատանքները մնացած են «Բարդէն Սիւնի» ակումբի վարչութեան ուսերուն, որովհետեւ քաղաքապետարանի խորհուրդին գործունէութիւնը դժուարացած է:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի գայլիկ - սկաուտներու կողքին Հ. Յ. Դ. «Յառաջ» Պատանեկան Միութիւնը եւ Լ. Ե. Մ.-ի Շաւարշ Միսաքեան» Մանաճիւղը մեծ աշխատանք կը տանին նորահաս սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործին մէջ: Ասնց-մէ զուրս գիւղին երեք համայնքները ունին իրենց Կիրակնօրեայ թէ երիտասարդական ակումբները:

Լիբանանեան տագնապի այս վերջին տասնամեայ հանգրուանը իր աւերները հասցուց պարտէզի մշակումով զբաղող գիւղացիներուն, որոնք կը կազմեն ժողովուրդին կէսէն աւելին: Տնտեսական քայքայման պայմանները չաւերու սահիկը իրենց պարտէզները արմատախիլ ընելու եւ չատ չամախ ծառերը էրը վառելանիւթ գործածելու, պաչտպանելու համար աստիճ ձմեռէն:

Հակառակ անոր որ Այնճարի մէջ վերջին չրջանին բացուեցան մեծ թիւով վաճառատուներ, Լիբանանի տնտեսութեան քայքայումով չատերը կը մնան յաչողելու հարցականին դիմաց:

Կէս դար ճամբայ կտրելէ ետք, Այնճար հայութիւնը կը մտնէ նոր հանգրուանի մը մէջ, այն հաստատ համոզումով, որ մուասատղի - Այնճարցին առանց ընկրկումի պիտի չարունակէ յաղթականօրէն դիմադարձել ամէն տեսակի դժուարութիւններու, հարկ եղած պարագային 40 օրերու նոր յաղթանակներ ապահովելու համար:

ԱՅՆՃԱՐՑԻ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԶԱՐԵՀԵԱՆ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ 61-ՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի 61-րդ կրթական տարին սկսաւ Հոկտեմբեր 14-ին պատարագով, Անթիլիասի մէջ: Դպրեվանքի Տեսուչը՝ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գաբուճեան պատրաստի ընթացքին իր քարոզին բնաբան առաւ Թարգմանչաց չարականի այն մասը որ կ'ըսէ.- «Որք ցերկրաւոր մեծութիւն փառաց խաւար կոչեցին»: Առաջին հերթին ան բացատրեց յայտարարեց Դպրեվանքի Նոր տարին, եւ չեչտեց Թարգմանչաց այն ոգին, որով անոնք աշխարհն մեծութիւններն ու փառքը, զօրութիւնն ու ուժը խաւար կոչեցին, ընդոծմելով հայ ժողովուրդի յաւերժութեան գաղտնիքը:

Դժբախտաբար՝ յաջորդ առաւօտուն տեղի չունեցաւ Դպրեվանքի աւանդական բացման հանդիսաւորութիւնը, տիրող անապահով կացութեան պատճառով եւ սաներու թիւին ամբողջացած չըլլալուն պատճառով:

Դպրեվանքի այս տարեչրջանի բացումը տեղի ունեցաւ որոշուած թուականէն չարաթ մը ետք, Հոկտեմբեր 22-ի առաւօտուն, Դպրեվանքի Բրաքիոն Տումանեան սրահին մէջ, նախագահութեամբ Գարեգին Հայրապետին, եւ Մխաան հայրերու եւ ուսուցիչներու ներկայութեան: Նախորդ օրը, Կիրակի, Դպրեվանքի սաները պատարագին, Քրիստոսի Մարմինն ու Արիւնը ճաչակելէ ետք, վերանորոգուած անձերով սկսան իրենց կրթական տարին:

Բացման հանդիսութիւնը սկսաւ Դպրեվանքի «Սիրտ ի սիրտ» քայլերգով: Աւետարանական ընթերցումէ Յովհ. ԻԱ. 15 – 18 կատարեց Ռաֆֆի Սարկաւագ Գէզիրեան. այն հատուածն էր, ուր Քրիստոս Պետրոսին երեք անդամներ հարց կուտայ.- «Կը սիրե՞ս զիս», իսկ Պետրոս կը պատասխանէ.- «Այո, Տէր». Քիստա կ'ըսէ.- «Արածէ ոչխարներս»: Գէորգ Սարկաւագ Համեան կարդաց Նարեկ Ազօթամատեանէն հատուած մը, բան ԺԵ. ուր Մեծ Սուրբը ինքզինք հեռու կը համարի ընտրեալ հօտէն եւ ինքզինք կը նկատէ ամէնամեղաւորը: Դպրեվանքի երգչախումբը հանդիսս եկաւ «Աշակերտի Քրիստոսի» եւ «Որք Զարդարեցին» չարականներու եռաձայն կատարողութեամբ:

Տեսուչ Արշաւիր Ծ. Վրդ. կարդաց

կողքին Հ. Յ. Դ. «Յառաջ» Պատանեկան Միութիւնը եւ Լ. Ե. Մ.-ի Շաւարշ Միսաքեան» Մանաճիւղը մեծ աշխատանք կը տանին նորահաս սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործին մէջ: Ասնցմէ զուրս գիւղին երեք համայնքները ունին իրենց Կիրակնօրեայ թէ երիտասարդական ակումբները:

Լիբանանեան տագնապի այս վերջին տասնամեայ հանգրուանը իր աւերները հասցուց պարտէզի մշակումով զբաղող գիւղացիներուն, որոնք կը կազմեն ժողովուրդին կէսէն աւելին: Տնտեսական քայքայման պայմանները չաւերու սահիկը իրենց պարտէզները արմատախիլ ընելու եւ չատ չամախ ծառերը էրը վառելանիւթ գործածելու, պաչտպանելու համար աստիճ ձմեռէն:

Հակառակ անոր որ Այնճարի մէջ վերջին չրջանին բացուեցան մեծ թիւով վաճառատուներ, Լիբանանի տնտեսութեան քայքայումով չատերը կը մնան յաչողելու հարցականին դիմաց:

Կէս դար ճամբայ կտրելէ ետք, Այնճար հայութիւնը կը մտնէ նոր հանգրուանի մը մէջ, այն հաստատ համոզումով, որ մուասատղի - Այնճարցին առանց ընկրկումի պիտի չարունակէ յաղթականօրէն դիմադարձել ամէն տեսակի դժուարութիւններու, հարկ եղած պարագային 40 օրերու նոր յաղթանակներ ապահովելու համար:

ԱՅՆՃԱՐՑԻ

61-րդ կրթական տարեշրջանի բացման խօսքը: Ան չեչոը դրաւ պարտականութեան գիտակցութեան վրայ, ըսելով. – «Շարունակուող այս կեանքին մէջ հետք պիտի ձգեն անոնք, որոնք ամբօրէն եւ խիզախօրէն կը քալեն. եւ այս խիզախութիւնը մարդուն ներշնչողը պարտականութիւնն է, որուն հետքերը ոչ ժամանակի եւ ոչ ալ կացութիւններու հովերն ու փոթորիկները կը ջնջեն. եւ որպէսզի բացուող այս տարեշրջանի առաւօտուն լեցուինք քաջութեամբ եւ խիզախութեամբ, մեր բոլորի հոգիներուն մէջ կ'ուզեմ իրաւունքի պէս մնայուն պատուիրան հընչեցնել պարտականութեան ձայնը, որուն արձագանգը կը հաւատամ որ յաւերժ է եւ անմեռ, Աստուծոյ լոյսին պէս վեր – թռիչ»: Ան իր խօսքով չեշտեց պարտականութեանց կենսականութիւնը պարտքի եւ իրաւունքի ներդաշնակ սկզբունքներէն մեկնած: Ապա Իշխան Սրկ. Զիֆթճեանը արտասանեց Եղիշէ Սրբ. Դուրեանի «Կը սիրե՞ս զիս» բանաստեղծութիւնը:

Տեսուչը հրաւիրեց Գարեգին Կաթողիկոսը որպէսզի իր թելադրանքները ընէ Դպրեվանքցիներուն: Հայրապետը նկատելով հանդէսի այս պահուան կարեւորութիւնը ըսաւ. – «Այս պահը յատուկ զգաւորութիւն ունի ինձի համար, դէպի – ցիկ զաղափարներու եւ հեռանկարներու հաղորդութեան պահն է, որ մեր անհատները իրենց նեղ պարունակէն դուրս կը բերէ, հոգեկէս կը վերաշխուժացնէ եւ կը թարմացնէ»: Ան իրրեւ զեղեցիկ մտածում մէկբերեց Ժան – Ժան Ռուսոյի մէկ խօսքը, որ կ'ըսէ. – «Ապրիլն է այն ապարդիւը զոր կ'ուզեմ ուսուցանել աշակերտներուս»: Իր խօսքը աշակերտներուն ուղղելով ըսաւ. – «Կեանքի զեղեցիկ երեւոյթները մարդուն մէջ չեն կորսուիր երբէք, պայմանաւ որ ան վաստահաղորդ չդառնայ ճշմարտութեան: Գիտցէք մարդ ըլլալու արուեստը. ուսումը նախ քան առաքելութեան ծառայեցնելու, զայն կազմաւորելուն ծառայեցուցէք, որովհետեւ ուսման նպատակն է մարդս ճշմարիտ մարդ ընել»: Անդրադառնալով նաեւ ճիպին կարեւորութեան ըսաւ. «Ճիպին համը իր ըլլալուն մէջն է. տակէ աւելի մեծ հաճոյք չկայ, ճիպ թափեցէք ձեր չդիտցածը ձեռք բերելու եւ չունեցածը ունենալու: Ճիպ թափել Աստուծոյ տուած շնորհքները զարգացնելու մեծերուն առաջնորդութեամբ»:

Ապա «Պահպանիչ»ով փակեց օրուան հանդէսը, որմէ ետք երգուեցաւ «Կիլիկիա» մաղթերգը:

Աւարտին, իր դահլիճին մէջ Գարեգին Բ. ընդունեցաւ բոլոր ներկայ միաբաններն ու ուսուցիչները եւ համեստ հիւրասութեան մը ընթացքին անոնց մաղթեց լիակատար յաջողութիւն:

ԴՊՐԵՎԱՆՑԻ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Հրայր Սողոմոնեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14, տեղի ունեցած է «Համազգային»ի մշակութային ամիս ծրագրին եւ Հ. Յ. Դ.–ի 100–ամեակը նշող հանդիսութեան չարքին երկրորդը: Զեռնարկին բացումը կատարած է Լեւոն Գասապարեան, ապա հրաւիրուած է օրուան դասախօս՝ Վահէ Օշական: Անոր նիւթը եղած է՝ մշակոյթ եւ յեղափոխական ներդրումը՝ մշակոյթին ազդակն է: Ըստ անոր, արեւմտահայ մշակոյթը կը դիմագրաւէ Հայաստանէն եւ աշխարհէն եկող տաղնապներ: Կապը սկսած է տակաբանալ արեւելեան եւ արեւմտեան սփիւռքահայութենց միջեւ: Ժամանակակից սփիւռքահայութիւնը ինքնութեան պահ մը ունի: Այլ տագնապ մըն է նաեւ այն իրողութիւնը, որ Սփիւռքահայերը չեն կրցած նուաճել իրենց ծնունդ տուող առհասարակ աղեղնաւածը՝ Եղեռնը: Մասնորականութիւնը կը բաժնուի երկու մասի՝ ժողովրդային եւ ընտրանի: Վտանգուած է արեւմտահայերէնը եւ արեւմտահայ մշակոյթը. վտանգը կուգայ նաեւ Հայաստանէն, Վահէ Օշական չեշտած է որ պէտք չէ կապկենք, այլ՝ ստեղծենք մեր քաղաքական մշակոյթը, չկորսնցնենք մեզ բնորոշ դիծերը: Ցետ դասախօսութեան, Վարդան Քէթէնճեանի նախագահութեամբ հանդէս եկած է յատուկ այդ առիթով փառատիւնա եկած Ֆրեզնոյի «Համազգային»ի երգչախումբը:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍԻ Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 5, տեղի ունեցած է վարժարանին նոր տնօրէնին՝ Վարդգէս Ղազարեանի ընդունելութիւնը: 500 հոգիի ներկայ եղած ձեռնարկին յայտնաբար խօսք առած են Նշան Քիւլիւքեան, Ազգային վարչութեան ներկայացուցիչ՝ տոքթոր Սահակ Արսլանեան, հոգաբարձութեան առենապետ՝ Արուշ Ծատուրեան, վարժարանի կրթական մարմնի ներկայացուցիչ՝ Լիլա Կապուտեան եւ Ֆերահեանի հիմնադիր ու 25 տարիներու տնօրէն՝ Գաբրիէլ Ինճիճիկեան: Հուսկ ելոյթ ունեցած ու իր ծրագիրը պարզած է նոր տնօրէնը:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի չրջափակին մէջ, Հոկտեմբեր 20 – 21–ի չաբաթավերջին տեղի ունեցած Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան արեւմտեան Ամերիկայի չրջանի ողիմպիական խաղերուն առաջին տեղը գրաւած է Մոնթեբելլոյի Հ. Ե. Դաշնակցութեան «Վահան Գարատաշեան» ուխտը: Խաղերուն մասնակցած են Մեծն Լոս – Անճըլըսէն, Ֆրեզնոյէն եւ Սան – Ֆրանսիսքոյէն ժամանած 9 մասնաճիւղեր:

***

ԷՆՍԻՆՈՑԻ «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 11, Հ.Յ.Դ. «Նիկոլ Դուման» կոմիտէութեան դաստիարակչական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, «Ասպարէզ» օրաթերթի խմբագիր Աբօ Պողիկեան դասախօսած է «Հայաստանի եւ Արցախի քաղաքական ներկայ իրավիճակ»ին շուրջ: Ունկնդիրներուն փոխանցելով Հայաստան եռամսեայ կեցութեան ընթացքին ականատեսի ու մասնակիցի իր փորձառութիւնը եւ դիտարկումները, Ա. Պողիկեան կեդրոնացած է կուսակցութիւններու եւ անոնց դերին, հոգի սեփականութեան, ժողովուրդին հոգեկան վերելքին, առկայ դժուարութիւններուն եւ Հայաստանի տնտեսական ու քաղաքական անկախութեան հարցերուն վրայ:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԷԼԷՍԻ Ուրֆայի Հայրենակցական Միութեան վարչութեան նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած է Ուրֆայի հերոսամարտի 75–ամեակին նուիրուած հոգեհանգստեան արարողութիւն մը, Հոկտեմբեր 21, Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ: Հոգեճաշի մատակարարումէն ետք դարձուած է զեղարուեստական յայտագիր մը՝ ներկայութեամբ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի: Օրուան դասախօսը եղած է Արմէն Տօնոյեան:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Անցեալ Մարտ ամսուան ընթացքին, Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներէն խումբ մը բաղկացած Yale համալսարանի բժշկական բաժնի մասնաճիւղերէ, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան եւ Հասրրտ Գարակէօզեան Հիմնարկութեան ներկայացուցիչներէն, պտուտած է Հայաստան, չրջած երկրաչարժէն աւերուած գօտին. տեսակցած պատասխանատուներու հետ – նպատակ ունենալով ի գլուխ հանել ձեռնարկ մը, բժշկական մարզին մէջ, որ առաւելապէս օգտակարութիւն ունենայ երկրաչարժէն մարմնական վնասուածներուն:

Ցետ ուսումնասիրութեան եւ խորհրդակցութեանց, որոշում տրուած է Երեւանի «Էրեբունի» հիւանդանոցին մէջ վիրաբուժական բաժին մը հաստատել («Chirurgie plastique et reconstructive»), ուր ձեռնհաս մասնագէտներ պիտի դարնեն հաչմանդամներ, հասցնելու համար զանոնք – որքան որ հնարաւոր ըլլայ – ա՛յնպիսի վիճակի մը ուր կարենան իրենց բնական՝ չարժումները վերագտնել դէթ ա՛յն չափով որով բոլորովին բեռ դարձին ըլլալէ՝ իրենց ընտանիքին ու հասարակութեան վրայ:

Միացեալ – Նահանգներէն եկած խումբը, յետ հարցաքննութեան, զատած է արդէն չորս բժիշկներ եւ 10 հիւանդապահուհիներ որոնք մէկ տարուան մէջ պիտի պատրաստուին Yale համալսարանին մէջ, կիրարկելու իրենց տրամադրուելիք կազմածներն ու մեթոտները:

Եթէ անակնկալ դժուարութիւններ չներկայանան, այս ձեռնարկը պիտի սկսի դործել 1991 Սեպտեմբերին:

Ձեռնարկը պիտի արժէ չուրջ 3·000·000 տոլար: Այս դումարին 750·000 տոլարը տրամադրած է արդէն իսկ Հասրրտ Գարակէօզեան Հիմնարկութիւնը. իսկ մնացեալը յանձնառու եղած է ամբողջացնել Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը:

ԻՐԱԶԵԿ

Փարիզ
Նոյեմբեր 2

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԻԱՌԱԿՔ ԵՐԶՆԿԱՅԻ

Զորս զաւառակ (զազա) ունի երզնկա: Ա. ԳՈՒՐՈՒ ՁԱՁ (ՄՆԶՈՒՐ): Այսպէս կոչուած՝ իր մէջէն անցնող վտակին պատճառաւ, որ Եփրատի մօտեցած պահուն կը սուզանի ու կը ցամքի): Զինքը կը կազմեն կրկնակ Արմտանները՝ քառորդ ժամ մէկ մէկէ հետու:

Մեծ Արմտանի Հայ բնակչութիւնն էր 350 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածինն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Երեւում Քահանայ Սանարգեան. – Ծնած 1860–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մատթէոս, ուսած ծննդավայրին Արմտեան դպրոցը, 1899–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ, առաջնորդական փոխանորդ: Ժողովուրդին հետ կը քշուի եւ կը նահատակուի Եփրատի եզերք:

Իսկ Փոքր Արմտան 150 տնուր էր· ծընդավայր հերոս – նահատակ Հաճի Գալուստ Աբրահանեանի: Տեղւոյն երեւելիներէն կ'իշենք Մելքոն Փափազեան, Մանուկ Մանուկեան, Նշան Ամէմեան եւայլն, որոնք չատերուն պէս բռնամահը, ճաշակեցին: Եկեղեցին Ս. Աստուածածինն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պօղոս Աւագ Քահանայ Երէցեան. – Ծնած 1838–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Թադէոս, ուսած անդ, 1883–ին Ամպատերու Ս. Նշան վանուց մէջ կը ձեռնադրուի Աբրահամ Եպիսկոպոս Սարկաւագեանէ, 1900–ին առաջնորդական փոխանորդ, Համխեան ռէժիմին հինգ ամիս բանտարկուած՝ հայկական խնդրոյ առթիւ: Մարմինը կը ջարդեն տապարով եւ կը նետեն Թոնիր:

Թուղա կամ Թուղուտ, եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գեւոարիոս Քահանայ Սարաֆեան. – Ծնած 1844–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մինաս, ուսած ծննդավայրին Մեսրոպեան դպրոցը, դպիր, 1892–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Նահատակ:

Արուշտա, եկեղեցին Ս. Թէոդորոս, անհովիւ:

Տանձի, 6 տուն՝ Թրքախօս Հայութեամբ, սրբավայրը՝ Դէպքին քանդուած:

Գիւղը կը հովուէր Մեծ Արմտանու Տէր – Երեւումը:

Բ. ՐԷՖԱՒԻԼ (Հայոց հին «Առիւծ» դաւառը՝ համանուն պատմական լեռով): Րէֆայիլի կեդրոնն է կերնաձիս, ընդ մէջ Գէլ Գետի, Շապին Գարահիսարի, Արմատնու եւ Կամախի: Հայ բնակչութիւնն 150 տուն, անհովիւ, եկեղեցին՝ անաւարտ:

Շրջակայ հայաբնակ գիւղերն էին

Հռոփիլ, 100 տուն, եկեղեցիով՝ ուր կը պաշտօնավարէր

կարապետ Քահանայ Բուհպաճեան. – Նահատակ:

Հասան Օվա, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ղեւոնդ Քահանայ Քէրէմեան. – Ծնած 1868 Օգոստոս 15–ին Մեծ Արմտան, աշխարհական անուամբ Եփրեմ, ուսած ծննդավայրին Հայկազեան դպրոցը, 1913 Մարտ 1–ին ձեռնադրուած Սկիւտարի Ս. Խաչ Եկեղեցին՝ Եղնիկ Եպիսկոպոս Գալփազճեանէն: Նահատակ:

Մէլիք Շէրիֆ, 200 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Կարապետ Քահանայ Խանճեան. – Ծնած 1870–ին եւ ձեռնադրուած 1907–ին: Նահատակ:

Գ. ՔԻՍԱՒ. – Հայերէն կամախ յորջորջուող գաւառակս իր անունը առացած է «կմախք» բառէն, զի առենօք հոն կը թաղուէին Արշակունի թագաւորներ: Մեր երբեմնի «Դարանագիր» գաւառն ալ նոյնն է, որուն անուամբ կոչուեցաւ մայրաքաղաքիս մէջ հայբենակցական միութիւն մը՝ Զինադարան յետոյ: Կամախ կ'իյնայ Երիզայէն Ակն ճամբուն վրայ, եփրատի ձախակողմը: Թանաձոր գետակը կը հոսի արեւելեան դիէն: Ունէր Սուրբ Աստուածածին անուն եկեղեցի մը եւ վանք մը, բայց չրջակայ գիւղերուն 26 վանքերէն՝ որոնցմէ չէն եղողներն աւերի տրուեցան ամբողջ:

Կամախի փոխ առաջնորդութիւնը կը վարէր

Մելքիսեդեկ Վարդապետ Հովիւեան. – Ծնած 1878–ին Մթբընի գիւղը (Երիզա), աշխարհական անուամբ Գրիգոր, ուսած քաղաքին Ռուբինեան եւ կեդրոնական վարժարանները, յետոյ ընթացաւարտ Երուսաղէմի Ժառանգաւորացէն (1901), ուր չորս տարի պաշտօնավարած իբր դեր – անօրէն եւ ուսուցիչ, իսկ 1909–ին վերատեսուչ: Նոյն տարւոյ Մայիս 24–ին ձեռնադրուած Ցարութիւն Ս. Պատրիարքէ: 1906 - 1908 առենապետը Ս. Աթոռոյ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովի, տարի մը վերջ ալ առենապետ: 1910 Սեպտեմբեր 11–ին առաջնորդական տեղապահ ընտրուած Կամախի վիճակին: Նոյն պաշտօնը պահելով հանդերձ, 1913 Յունիս 16–ին իրեն կը յանձնուի Երիզայի առաջնորդական փոխանորդութիւնը: Ծածկանուններով երկար տեղ աշխատակցած է ամերիկահայ, եգիպտահայ, պոլսահայ, զմիւռնահայ եւ ռուսահայ թերթերու: Քաղաքի երեւելիներուն խումբով աքսորուելով՝ անոնց հետ կը նահատակուի ճամբան: Երզնկայի Տոքթոր Նշան Սզիկեանն ու զեղագործ Սեպուհն ալ Քէմախ սպանուած են:

(Շար. 128)

Տիկին Շուշան Վահանեան,
Տիկին Վերժին Խուպէսէրեան,
Տիկին Մաքրուհի Համբարձումեան եւ զաւակը,
Պր. Քերոբ Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գույումճեան, զաւակները ու թոռները,
Պր. Ափա Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Լուսվիկ Գույումճեան եւ աղջիկը,
Տոքթ. Փաթրիք Խուպէսէրեան,
Պր. Ֆիլիպ Խուպէսէրեան,
ինչպէս նաեւ Խուպէսէրեան, Գույումճեան, Նալպանտեան ընտանիքները
ազգականներն ու խնամիները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, տալոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐԱՔՍԻ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 13-ին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 15, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 ռիւ Թան - Կուժօն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պաթինեոլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

16, rue Théodore de Banville, 75017 Paris

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Շուշան Վահանեանի, Տիկին Վերժին Խուպէսէրեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

⁂

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը կ'ողբայ իր սիրելի նախագահուհին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐԱՔՍԻ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 13-ին եւ իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն:

Ալբի Տիկին Խօժէնի Գալէնտէրեան եւ զաւակները (Աւստրալիա),
Տէր եւ Տիկին Սարգիս Սապունճեան զաւակներն ու թոռները,
Տքնկոյեան, Կինոթ եւ Կարպիս Յակոբեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, նանիին, ազգականին եւ խնամիին՝

ԱՅԲՒ ՏԻԿԻՆ
ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՍԱՊՈՒՆՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տքնկոյեան)

մահը, որ պատահեցաւ, Նոյեմբեր 11-ին, 96 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 16, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէոնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՍԻՆ - ԷՖԻԷՆ — ՄԻԱՅԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Ալիս, Սիլվիա, Ռէյնն Ստեփանեան,
Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ եւ Անահիտ Յովակիմեան եւ զաւակը՝ Սթեֆան,
Տէր եւ Տիկին Գաբակէօղեան - Վաչէ եւ զաւակները՝ Ժան - Ժաք եւ Պրիժիթ Գաբակէօղեան,
Ալբի Տիկին Նչան Ալթապիբեան եւ աղջիկը,
Տէր՝ եւ Տիկին Ռոպէր Ալթապիբեան եւ զաւակները,
Տիկին Էլմաս Մելիքեան եւ զաւակները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, պապականին, խնամիին՝

ԱՅԲԻ ՏԻԿԻՆ
ՍՏԵՓԱՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Սուլթան Տօնապետեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 10-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 12, Սէն-Մ'էթիէնի Հայոց Եկեղեցին:

Ընտանիքը կանխաւ չնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք կը մասնակցին իր սուգին եւ անոնց կը յիշեցնէ ողբացեալին ամուսինը՝ Ստեփան Ստեփանեան, մահացած, 1986, Փետր. 7-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Հռիփսիմէ Եքիզեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Նոյեմբեր 18-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՍՏՂԻԿ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին եւ ողբացեալին ամուսնոյն՝

ԵԴՈՒԱՐԴ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

⁂

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Շաւիլի եւ չրջակայից կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 18-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երկար տարիներ ծառայած դպիրներու՝ Համբարձում Ֆըչըճեան, կարապետ Բագոսեան, Յակոբ Փափազեան, Փիլիպպոս Օհանեսեան, Լեւոն Համբարձումեան, Միսաք Երաճեան, Գրիգոր Աւագեան, Գալուստ Միւսեան, Յարութիւն Փափազեան, Պօղոս Գույումճեանի, ինչպէս նաեւ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՑԵԱՆԻ

(իր մահուան 8-րդ տարելիցին առթիւ):

Կը հրաւիրուի համայն հաւատացեալ ժողովուրդը իր ներկայութեամբ յարգելու իրենց յիշատակը:

ՀԱՃՆՈՑ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 70ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Համնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Նոյեմբեր 25, Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 7·000 դիւցազներուն հոգւոյն:

Իսկ կէսօրէ վերջ ժամը՝ 13·30-ին ճաշ, մատաղ եւ յուշահանդէս:

RESTAURANT VARTAN
«La Petite Arménie»
52, bd. Saint Germain, Paris 5e
Métro: Maubert-Mutualité

ճաշ՝ 110 ֆր.:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ — ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

ԲԱՅՈՒՄ
ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԷՄԻՐԵԱՆ

սրահի

Կիրակի, Նոյեմբեր 18, ժամը 16—ին
Հայ Մշակոյթը Տունը
17, rue Bleue, 75009 Paris
Բացումէն առաջ՝ հիւրասիրութիւն:

FRANCE - CULTURE
Mardi 20 Novembre
12 h 45 — 13 h 30
Panorama
avec la participation
de Mme Anahid Ter Minassian

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա - Գոլոմպիէ եւ Ափժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է՝ Տիկին Հայկուհի Հիմնիեանի մահուան առթիւ՝ Մուրատեան ընտանիքէն 500 ֆր., Տիկին Վարդանեանէ 300 ֆր.:

⁂

Լիոնի, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները դպրոցի բարգաւաճման համար. - Ժօզէ Ֆրանսի (ծնեալ՝ Մարիլոսեան) մահուան քառասունքին առթիւ Լիոնի Տիկնանց Միութիւնը 4500 ֆրանք, (Շահէն) խումբ մը Համբոյնիներ իրենց մատաղի առթիւ 2160 ֆր., Վիճլլիանց հաստատութիւնը 30·000 ֆրանք, իսկ Լէ Մուլինոյէն Պր. Զաուիկ Աբսլանեան 2000 ֆր.:

U. M. A. F.

Toutes les places disponibles

DE LA

SOIREE DANSANTE

DU 17 NOVEMBRE

ayant été réservées

IL NE SERA DELIVRE AUCUN BILLET

LE JOUR MEME A L'ENTREE

Հ.Բ.Ը.Մ. — ՄԱՐՍԷԻԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ձաշ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1-ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, երկուշաբթի, երեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ, ժամը 14 _ 17:

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսման Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (լօթօ)

Դեկտեմբեր 1—ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30—ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Monsieur Dominique AUTIE,
Directeur des Editions Privat,
Les co-auteurs :
Professeur G. DEDEYAN,
Monseigneur N. ZAKARIAN,
R. P. M. RIQUET S. J.,
Professeur F. FEYDIT,
Professeur D. KOUYMJIAN,
M. C. MUTAFIAN,
Mme A. TER MINASSIAN,
Dr. Y. TERNON,
Dr. J.-M. THIERRY
sont heureux de vous inviter à la séance de présentation publique et de signature de l'album

«LES ARMENIENS, HISTOIRE D'UNE CHRETIENTE»

le Vendredi 16 Novembre
de 18h à 20h
au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

Entrée libre — M° Monge ou
Cocktail — Cardinal Lemoine

U.G.A. ARDZIV—MARSEILLE

REPAS DANSANT

Samedi 17 Novembre à partir de 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
Animation :
DISC-JOCKEY VANICK
★ *Ambiance arménienne* ★
Pour réserver les places, téléphoner à :
— Michel Chaldjian: 91. 66. 18. 80
— Siège de l'UGA ARDZIV: 91. 87. 32. 26

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՅՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

SAMEDI 17 NOVEMBRE A 21 HEURES

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16

VENDREDI
16 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.408 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.408

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՌՈՔԱՐ չատ դժուար օրեր կ'անցընէ եւ այն տպաւորութիւնը կայ, որ էլեկէն սկսեալ, զօրավիգ չեն իրեն: Լիսէներու հարցէն զատ, Ռոքարի վարչապետութիւնը վտանգուած է Ազգահաւաքութեան Ընդհանրացած Օժանդակութեան պատճառով, որովհետեւ մեծամասնութիւն չունի, եւ Հինգշաբթի, աւելի քան հաւանական կը նկատուէր, որ նախարարապետը ստիպուի օգտագործել Սահմանադրութեան 49-3 յօդուածը, որ իրեն թոյլ կուտայ առանց վիճաբանութեան, օրինագիծը վաւերացընել տալու: Այս պարագային, սակայն, ընդդիմութիւնը, Երկուշաբթի օր, որոշած է դատապարտումի բանաձեւ մը ներկայացընել, որ եթէ մեծամասնութիւն ստանայ (կախում կ'ունենայ Համայնավարներու դիրքէն, չարձանագրուածներէն) անվստահութիւն կը յուցաբերէ կառավարութեան նկատմամբ եւ եթէ նոյնիսկ ստիպուած չէ, Ռոքար կրնայ հրաժարիլ: Զախի վարչակարգի օրով, առաջին անգամն է, որ համայնավարները դէմ պիտի քուէարկէին կառավարական օրինագիծի մը: Ռոքար 289 ձայնի սէգաք ունի:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ յանկարծ չորսուկէս միլիառ ֆրանք դաւ (մաս մը՝ փոխառութեամբ՝ ջրջաններէն) դպրոցական-ներուն համար: Մնաց որ, հոս ալ, ինչպէս այլ հարցերու մէջ, դրամը ամենափրկիչ ելքը չէ եւ բոլոր հարցերը չի լուծեր:

ԱԼԻԹԱԼԻԱ-ի մէկ օդանաւը, որ Միլանօ - Ցիւրիխ գիծը կ'ապահովէր ճգմուեցաւ Զօրեքշաբթի իրիկուն, էջքը կատարելէ երկու վայրկեան առաջ: Ճամբորդներէն եւ անձնակազմէն (46 հոգի) ոչ ոք փըրկուեցաւ: Հինգշաբթի առաւօտ, պատճառները անորոշ կը մնային: Կ'ըսուէր թէ 300 մեթր աւելի ցածէն կը թռչէր, քան ինչ որ պէտք էր:

ԺԻՍՔԱՐ ԵՒ ՇԻՐԱՔ անոյշ - անոյշ ժպիտներով ներկայացան «Դարուս երեքը» էֆ էմ - 3-ի յայտապրին, Զօրեքշաբթի իրիկուն, շատ անձնական «ճամբու արկած»ի մը վերածելով իրենց անհամաձայնութիւնը: Բոլոր հարցերու չուրջ նոյն կարծիքն ունին եւ մարդ կը տարուի մտածելու թէ ի՞նչն է որ պիրենք կը բաժնէ, քանի կը ջանան նաեւ համոզել որ «անձի հարց չկայ»: Ինչ որ յստակ է սակայն իշխանութեան ծարաւն է բոլոր մարդոց մօտ, կշտանալ ալ չկայ, թէեւ ժիսքար այն տպաւորութիւնը ուզեց թողուլ թէ կրնայ թեկնածութիւնը ուղեց թողուլ թէ կրնայ թեկնածութիւնը ուղեց թողուլ:

Հարցը հոն է որ դւխաւոր մտահոգութիւնը կը մնայ 1995-ի նախագահական ընտրութիւնը, որու «նախնականները» կը պատրաստեն (ամերիկեան օրինակին հետեւելով) եւ հոն, ուր համաձայն չեն, այն է թէ ի՞նչ ձեւ կը ստանան այդ «նախնականները» կանխահաս ընտրութեան մը պարագային, այլ խօսքով - թէեւ բացէ ի բաց չըսուիր - եթէ Միթերան մինչեւ 1995 չաւարէ···:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցաւ անկախապաշտ՝ Զվիադ Գամսախուրդիա, չախչախիչ մեծամասնութեամբ: Ձառնաւազի համար նավար կառավարութիւնը անմիջապէս իր հրաժարականը տուաւ:

ՊԷՑՐՈՒԹի մէջ, սուրիացի զինուորները

Անդրանիկի ազիւններու Հայրենիք փոխադրութեան կարգադիր յանձնախումբը կը հաղորդէ որ Զորեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 14-ին երեւանէն Փարիզ ժամանած է պաշտօնական այն պատուիրակութիւնը, ղլխաւորութեամբ Գերագոյն Խորհուրդի քարտուղար՝ Պ. Ա. Սահակեանի, որ պիտ Զորեքշաբթի, Նոյ· 21-ին պիտի ընկերանար Անդրանիկի դագաղին:

Կամքէ անկախ պատճառներով, սակայն, ազիւններու փոխադրութիւնը տեղի պիտի չունենայ նախատեսուած թուականին: Այլ խօսքով, կարգադիր յանձնախումբին հաղորդագրութեամբ (տե՛ս՝ «Յառաջ», Նոյեմբեր 10 / 11) ճշդուած կարգադրութիւններէն ոչ մէկը ի գործու է:

կրակ բացած են Ֆրանսական դեսպանատան կառքի մը վրայ, ուր ապահովութեան երեք անդամները կային, երկուքը՝ վիրաւորուած են:

ՎԱՐՇԱՒԱՅի մէջ, Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի Արտաքին նախարարները առաջարկեցին Օակէր - Նայիս սահմանի դաչինքը, որ վերջնապէս կը նուիրագործէ գերմանական նախկին հողամասերու (Սիլեզիա, Փոմերանիա եւ արեւելեան Փրուսիա) կցումը Լեհաստանի:

ԺԱՆՏԱԽՏԸ դեռ կը սպաննէ, 1990-ին ալ: Երկու հոգի մեռած է, մէկը՝ Մոսկուա, միւսը՝ Ուզբեկիստան: Սարսափազդու այս հիւանդութիւնը դարձ մը ի վեր մոռցուած էր:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ, Զորեքշաբթի օր, ծախուեցաւ հավիւ երկու վայրկեանէն աշխարհի մեծագոյն աղամանդը՝ 102 քառա, մաքրամաքուր քար մը, 12 միլիոն 800 հազար տոլարի: Գնորդն է Լիբանացի մը:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՑ մէջ, Նոյեմբեր 13-ի հրովարտակով մը, բոլորովին արգիլուեցաւ կիներուն կառք վարել: Այս կարգադրութիւնը ի գործու է նաեւ օտար կիներուն: Ցայտնի չէ թէ ամերիկեան բանակի կառքերը վարող կիներուն ալ կը վերաբերի այս օրէնքը:

ԱՆԳԱՐԱՑի ոճրային տեսանի կոմմէ «դէշ վարմունքի» յանցանքով ամբաստանուած ենթասպայ մը, խոստովանած է թէ ուսուցիչ մը «չարշարանքի տակ մեռած էր 1985-ին», երբ ինք պաշտօնով Պինկէօլ կը գտնուէր (քրտաբնակ շրջան, հարաւ - արեւելեան Թուրքիա):

ՏԻԿԻՆ ԹԱՋԻՐի դէմ տարած պայքարը իր լուկ կուսակցութեան եւ կառավարութեան որոշ անդամներուն, կրնայ ճակատագրական ըլլալ «երկաթեայ տիկնոջ», որ սակայն տեղի տալու սովորութիւն չունի եւ մինչեւ ծայրը կրնայ պայքարիլ: Իր «մենատիրութիւնը» սակայն, սկսած է լուրն ընդդիմութեան առիթ տալ:

ՍՊԻՏԱԿ ԾՈՎՈՒ ափին, Ռուսաստանի հիւսիսը, Նենէցներու ազգային շրջանի Խորհուրդը (40 հազար հոգի) քուէարկած է իր շրջանի վերածումը «Նենէցներու ինքնավար Հանրապետութեան»:

Անդրանիկի ազիւններուն փոխադրութիւնը յետաձգուած

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՏԿԵՐԷՆ ՇԱՏ ԱՌԱՋ

(7)

Տուեալ պահ, ներկային եւ այդ պահուան միջեւ յիշողութիւնը որակաւոր ծամօնի նման կ'երկարի, կ'երկարի, մինչեւ որ տեղ մը պիտի անջատուի անպայման, անպայման եւ առանց պայմանի, մանաւանդ որ ծխախոտի առատ ծուխը մառախուղի մէջ կ'առնէ անցած դէպքը, մանաւանդ որ ապրումները չեն մտած բառերու մէջ, վերածուած չեն օրագրութեան, մանաւանդ որ չկան բաւարար լուսանկարներ, եղածներն ալ նման են Սենին վրայ երթեւեկող զբօսանաւերէ առնուած նկարներու, մակերես, ոչ իսկ հոսող ջուր:

Ոչ թէ միայն ժամանակին հեռացող նաւուն վրայ կը գտնուիմ, այլ ցամաքը ի՛նք ալ կը հեռանայ, անոր լոյսերը կը հեռանան տակաւ, կ'աղօտին, կրկնապատկելով մռայլութեան կշռոյքը: Կ'ուզեմ անապարել, վարորդները չեն յարգեր ո՛չ շրջագայութեան լոյսերուն *կարմիրը*, ո՛չ կանաչը, ո՛չ ալ երկուքին միջեւ տեղաւորուած անիմաստ գոյնը, կ'անապարեմ, կ'անցնիմ Գերագոյն Խորհուրդէն, հո՛ն է միշտ Պատմութիւնը, կը շարունակուի *Հոչակագրին* ճնշակումը, կան բռունկէտի, բռութի եւ վերջակէտի միջեւ: Հըրաշալի է, անկախ պետականութեան հաստատման գործընթացի սկիզբն է որ պիտի հոչակուի, պիտի զարգանայ 1918 Մայիս 28-ին ստեղծուած անկախ Հայաստանի Հանրապետութեան աւանդոյթները, *Խորհրդային Հայաստանը* պիտի վերածուի *Հայաստանի Հանրապետութեան*, կրճատ՝ *Հայաստանի*:

Կրճատ՝ *Հայաստան*:

Քսան տարի առաջ էր, 1970-ին, Սփիւռքահայ ուսուցիչներու որակաւորման դասընթացքներուն մասնակցելու համար ե՛ս ալ կը գտնուիմ Երեւան, կը ծանօթանամ Երեւանցիի մը, ծանօթութեան անկասկած որ պիտի հետեւի ճաշ մը, կը ժամադրուինք *Երեւան* պանդոկէս բանի մը քայլ հեռու գտնուող *Լոռի* ճաշարանը: Վերագտած ենք արդէն զիրար, խմած բանի մը գաւաթ, մշտնջենական խորովածը, *զակուսքիներէն* ետք, մեծ մասով հասած է հասցէատիրոջ, խմած ենք արդէն բանի մը կեանց, երբ հանդիսաւոր շեշտով կը բարձրացնեմ գաւաթս, կ'ըսեմ·

- Սիրելի բարեկամ, եկէք այս բաժակն ալ խմենք···

Անդրադառնալով որ առաջարկս, գաղափարական տեսանկիւնէ կրնայ անընդունելի ըլլալ, խուսափելու համար ամէն մեղսակցութենէ, սեղանակիցս կը միջամտէ անմիջապէս, կը թելադրէ չշարունակել:

- Նախ իմացէք, վերջը ազատ էք՝ երբ կը պնդեմ, ան արդէն մտած է պաշտպանողական դիրքի մէջ, կը սպասէ՝ ինչպէս ռումբի մը պայթումին:

- Ուրեմն, ուրեմն այս գաւաթն ալ խըմենք *Հայաստանի* կեանցը, առանց ո՛չ մէկ աւելորդ ածականի, առանց ո՛չ մէկ *վերադիրի*: Խմենք պարզապէս *Հայաստանի* կեանցը:

Այդ օր ծամածռութիւն մը կը յայտնուէր սեղանակիցս դէմքին վրայ, կը խըմէր, կը խմէր ձեւականօրէն, յետագային կը կազմէի համոզումը, թէ ան *Խորհրդայինը* կը նկատէր վերջնական, թէ, ըստ իրեն, մաղթանքս ցնորք էր, զառանցանք, պարզապէս ինքնախաբէութիւն:

Ու ահա, միայն հսան տարի ետք, անհետ կորսուած *Լոռի* ճաշարանէն ոչ շատ հեռու, հայկական նորաստեղծ խորհրդարանը կը պատասխանէ կեանցիս, բոլոր պատգամաւորները կը բարձրացնեն իրենց գաւաթները, կը խմեն *Հայաստանի* կեանցը, *Հայաստան՝ առանց վերադիրի*:

Բոլո՞րը:

Քսան տարի առաջուան սեղանակիցիս գաղափարակիցները, աւա՛ղ, շատ են, չափազանց շատ, կան անհամար մարդիկ, որոնք կ'ապրին իրենց պաշտօնը կորսնցնելու մղձաւանջը, կ'ապրին իրենց առանձնաշնորհները կորսնցնելու սարսափը, կան ուրիշներ, որոնք *ապահով տրկութիւնը* կը նախընտրեն *զոհողութիւն* պահանջող *անկախութենէն*, կայ երկիրը անկայունութեան տանող ՀԱԲ - Հայ Ազգային Բանակը, մինչ՝ ներշնչուելով խորհրդարանի բուէարկութեան տախտակի *ԿՈՂՄ ԴԵՄ ԶԵՌՆՊԱՀ ԸՆԴԱՄԵՆԸ* լուսեղէն նշումներէն՝ զարմանիս կը յայտնեմ, թէ ի՞նչպէս ամբողջ հայրենիքի մը ազատագրութիւնը արտայայտող բուէարկութիւններու ատեն *ԴԵՄ*-ին եւ *ՁԵՌՆՊԱՀ*-ին դիմաց չե՛ն յայտնուիր հաստատուն *ձեռ*-ներ, թէ ինչո՞ւ ճակատագրական որոշումներու մասին երբ տեսակէտս կը յայտնեն երբեմն փոխանակները, այո, ինչո՞ւ այդ *ԿՈՂՄ* եւ *ԸՆԴԱՄԵՆԸ* բառերուն դիմաց երեւցող թուանշանները չե՛ն ըլլար *նոյնը*, ինչո՞ւ գերազանցապէս կենսական, խորապէս սկզբունքի որոշումի մը առիթով, ամբողջ խորհրդարանը չի՛ բուէարկեր մէկ անհատի պէս, *միաձայն*:

***

1990, Օգոստոս 23, ժամը 12·03-ին, *Հայաստանի* Գերագոյն Խորհուրդը կ'ընդունի *Հայաստանի Անկախութեան* մասին *Հռչակագիրը*, *Ազատութեան հրապարակին* վրայ տեղի կ'ունենայ հաւաք, դառն համ մը սակայն ձգելով բերնիս մէջ:

Հռչակագիրը կը ստանայ ուժ, կը նախատեսէ գերակայ, անկախ, լիիրաւ պետութեան մը ստեղծումը, կը ծրագրէ ունենալ ազգային բանակ, արտաքին հաղաքականութիւն, սեփական դրամանիշ, *Սփիւռքի* հայութեան իրաւունք կուտայ դառնալ *Հայաստանի* քաղաքացի, ան կը նախատեսէ ամէն բան, սակայն *բառ* մը, միակ բառ մը արգելք կ'ըլլայ որ ի՛մ ալ գոհունակութիւնս ըլլայ ամբողջական, ջինջ, աներկբայ: *Սառար* բառն է այդ, այլ տեղ այնքա՛ն դիպուկ, *Հռչակագրին* մէջ այնքա՛ն *անտեղի*: Պատմական այդ վաւերագրին 11-րդ յօդուածը կ'ըսէ· «*Հայաստանի Հանրապետութիւնը* սատար *է կանգնում 1915 Թուականին Օսմանեան Թուրքիայում եւ Արեւմտեան Հայաստանում Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման գործին*»:

Ա՛յդ*ան*: Այդ*ան* ու ա՛հ՛ո՛ւ, բաւական հին սխալ մըն է որ կը կրկնուի, ա՛հ՛ո՛ւ, բաւական հին կեցուածք մըն է որ կը վերայայտնուի:

«Մարդի՞ք ալ, նաւերու պէս, չեն կըրնար կանգ առնել մէկ հարուածով» կը մտածեմ:

Անգամ մը եւս կը կարդամ *Հռչակագիրը* եւ լեզուական ակամայ սայթաքումով մը *Հայաստանին* առջեւ դրուած *կրճատը* կը հնչեմ *աղճատ*:

Մ· ՊԶԱՒՃԵԱՆ

«ՄԵՐ ԱԶԳԻՆ ՄԵԾ ԱՊԱԳԱՅ Է ՍՊԱՍՈՒՄ»

(Ր. եւ վերջին մաս)

Վազգէն Մանուկեանի ասուլիսին չհպուած թեմաներէն մէկն է միասնութիւնը. ան ատիկա անհրաժեշտ կը նկատէր մեր յեռազոյ ընթացքին համար: «Միայն միասնական ձեւով կը կարողանանք մեր խնդիրները լուծել. միայն միասնական ձեւով կը կարողանանք Ղարաբաղի հարցը վճռել» կ'ըսէ, ու կոչ կ'ուղղէ միասնութեան, որովհետեւ «հիմա դառնում ենք Խորհրդային Միութեան մէջ կայունացման կղզի, կը դառնանք նաեւ բարգաւաճման կղզի»: Ու հիմնուելով իր դիտարկումներուն, վերլուծումներուն ու անոնց արդէն փաստուած մէկ մասին վրայ, կ'ընդգծէ իր խանդավառող կանխատեսումը. «մեծ ապագայ է սպասում մեր ազգին: Պէտք է ներքին վստահութիւն, յոյս, հաւատ ունենանք, համախմբուենք, որպէսզի կարողանանք մեր բոլոր խնդիրները լուծել»: Հոս եւս, այնպէս կը թուի թէ ան կը չարունակէ մայիսեան խոհերը. «փակուղի չկայ, կայ մի դժուարին ճանապարհ, որով անցել են շատ ազգեր, եւ որը տանում է դէպի երջանկութիւն: Պէտք են միայն համագործակցութիւն, միասնութիւն, խելացի հաշուարկ եւ վճռականութիւն» կ'ըսէր «Գնացքէն թռչելու ժամանակին» ազգարարը, անդրադառնալով՝ ազգին առջեւ բացուած ինքնուրոյն որոշում տալու եւ իրագործելու կարելիութիւններուն դէմ, փակուղի տեսնող յուսահատներու արտայայտութիւններուն:

Հայաստանի նոր պետականութեան Ա. վարչապետը իր զեկուցումէն ետք նոյն ասուլիսին ընթացքին պատասխանած է նաեւ ներկայ լրագրողներու հարցումներուն. այդ միջոցին արծարծուած են ղբացի երկիրներու եւ անոնց կարգին Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն մշակելու, Ղարաբաղի, եւ անկախութեան գործընթացին վերաբերող հարցերը:

Առանց ամէնէն փշոտը Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու պարագան է, որ վերջերս, Հայաստանի նոր իշխանութեան դէմ դիրք գրաւելու, զայն հարուածելու առիթի ընծայեց յատկապէս Սեւրեանքի որոշ շրջանակներու: Այս հոլովոյթին մէջ, Հայաստանի իշխանութեան նոր դէմքերէն մէկ – երկուքին ճախորդ ու անտեղի արտայայտութիւններն ալ յարմար առիթ ծառայեցին յարձակողական կեցուածքներու:

«Հայֆ»ի յօդուածին մէջ, Թուրքիան որպէս դրացի ունենալու վտանգը Վազգէն Մանուկեանի կողմէ կ'ամբընչուի անկախութեան հարցին: Ան կ'ըսէ. –

«Խորհրդային Միութեան յանկարծակի անկառավարելի փլուզման դէպքում կարող է վտանգ յառաջանալ որ Թուրքիան մի պահ շեղուելով ներքին զարգացման իր ընտրած ուղուց, կարող է փորձել կրկնել կայսրութեան դիրքամարս բեկորների մի մասը: Դա այն կարեւոր պատճառներից մէկն է որ մեզ ստիպում է շտապել անկախութիւն ստանալ՝ մինչ այդպիսի հնարաւոր վտանգաւոր պահի առաջ գալը»:

Իսկ Հոկտեմբեր 27-ի մամուլի ասուլիսին, պատասխանելով հարցումներու վերջինին, որ կը վերաբերի Թուրքիոյ հետ առեւտրական կապ հաստատելուն, վարչապետը հետեւեալ բացատրութիւնը կուտայ. – «Խորհրդային Միութիւնը եւ Թուրքիան սահմանամերձ առեւտրի պայմանագիր ունեն ստորագրած: Խորհրդային որոշ հանրապետութիւններ որոնք սահմանակից են Թուրքիային, մտել են այդ պայմանագրի մէջ: Հայաստանն այդ տեսակէտից մեկուսացուած վիճակում է: Ինչպէս Խորհրդային միւս հանրապետութիւնները, մենք էլ պէտք է մտնենք այդ պայմանագրի մէջ, առանց բաղաքական երանգներ տալու եւ առանց շատ ոգեւորուելու»:

Երբ հարցը կը վերաբերի Թուրքիոյ հետ փոխյարաբերութիւններու, անկարելի կ'ըլլայ բնականաբար, չըսնգել 1915-ը եւ Արեւմտահայաստանի դառը: Ակնարկելով առաջինին — ցեղասպանութեան խնդրին—, Վազգէն Մանուկեան կ'ըսէ. – «Երկուսուկէս տարի մենք դրա մասին շատ ենք խօսել, անձամբ ես՝ որպէս «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամ, բազում անգամներ եմ անդրադարձել դրան: Շատ պահանջներ էլ դրել ենք եւ հիմա այդ ամէնը կրկնել չեմ ուզում: Դա մենք մոռանալ չենք կարող: Ինչպէս եւ 1915 թիւը: ... Բայց սա դարձնել բաղաքականութիւն այն շահարկելով ժողովրդի մօտ կողմնակիցներ վաստակելու նպատակով՝ անիմաստ է: Նոր բաղաքականութիւն է պէտք վարել, որտեղ ցեղասպանութիւնն էլ կ'օգտագործուի, այլ հարցեր էլ: Հիմա այնպիսի տպաւորութիւն է ստեղծուել թէ ով խօսում է ցեղասպանութիւնից, նա մտածում է ազգի համար, իսկ ով առաջարկում է մի ինչ այլ կերպ մօտենալ հարցին՝ ազգի մասին չի մտածում: Եկէք այդ խնդիրներին պետականօրէն վերաբերուենք: Ջեմ գտնում որ մեր նախաբարների խորհրդին անհրաժեշտ է մտնել այդ միջազգային խաղի մէջ: Հիմա դրանից օգուտ չկայ, չնայած հնարաւոր է որ գայ ժամանակը, երբ մենք կը մտնենք այդ խաղի մէջ»:

Ղարաբաղեան հարցը, Մայիսի յօդուածին մէջ, Վազգէն Մանուկեանի կողմէ նկատուած էր այն ճողը որուն չուրջ մարմին առած էր Հայաստանի ներքաղաքական յեղաշրջումին չարժումը: Այդ յատկանիշը յաւերժական չէր սակայն ու նոյն դրութեան մէջ, ան կ'ըսէր. – «ժողովրդի մեծ մասը եկել է այն համոզման որ զանգուածային շարժումը այժմ չի կարող նպաստել Արցախի հարցի լուծմանը, անհրաժեշտ է էջերի ամէնօրեայ փրոֆեսիոնիլ աշխատանք, պետական մօտեցում»:

Այս անհրաժեշտութիւնը այսօրուան ասուլիսին ընթացքին կը բացատրուի հետեւեալ ձեւով. «Ղարաբաղի հիմնարկ – ձեռնարկութիւնները պէտք է դառնան Հայաստանի համապատասխան ձեռնարկութիւնների մասնաճիւղերը: ... Այստեղ շատ արագ պէտք է կատարել մասնաւորեցում, այսինքն՝ հողն ու գործարանները դարձնել մասնաւոր սեփականութիւն: Դրանով ձեւական առումով մնում ենք խորհրդային բաղաքականութեան շրջանակներում, միւս կողմից դա Ղարաբաղի անկախութեան ամենամեծ երաշխիքն է: Իսկ հիմա իրական է խօսել Ղարաբաղի անկախութեան եւ ոչ թէ Հայաստանի ու Ղարաբաղի միասնութեան մասին: Այդ տեսակէտից շատ կարեւոր է որպէսզի Ղարաբաղը լինի ինքնուրոյն, ինքնակառավարուող եւ իր սեփականութիւնն ունեցող մի մարզ: Այդ հարցը հիմա բննարկւում է եւ դրա ընթացքը պէտք է Ղարաբաղում արագացնել»:

Վազգէն Մանուկեան, որպէս լիարժէք ազգ, բոլոր ըրականներն ու ժխտականները հաշուած, միակ նպատակ ու միասնութեան մասնիկ կը դառնայ անկախութիւնը. իր հաշուարկները բսել կուտան իրեն. «ես տեսնում եմ որ այդ անկախութիւնը ձեռ կը բերենք: Նոյնիսկ ժամկէտներն եմ տեսնում՝ մենք անկախութիւն կ'ունենանք մեկից - երկու տարում»: Այս հաստատումին կը հետեւի իրապաշտ քաղաքական մարզու դիտարկումը. «անկախութիւնը ինչ – որ մի խաւի համար գուտ ազգային, ազգասիրական գաղափարից պէտք է դառնայ օգտակար, շահաւէտ»: Այդ խաւը իր հողին, ձեռնարկութիւններուն տէրն է, ու համոզուած թէ անկախութեան պայմաններուն մէջ աւելի լաւ կ'ապրի, ու երկիրը անկախութեան առաջնորդելու կոչուած իշխանութիւնը պիտի չենի այդ խաւին յատկապէս տնտեսական զօրութեան վրայ:

Անկախութեան դործընթացին յաջողութենէն կախում պիտի ունենայ նաեւ Արեւմտահայաստանի դատին փափաքելի լուծումը. ասիկա Վազգէն Մանուկեանի թէ՛ յօդուածին, եւ թէ ասուլիսին մէջ դրեթէ միակ կէտն է որուն մասին չունի – կամ չի ներկայացներ – որոշ ծրագիր. պատն կը ներկայացնէ որպէս «յոյս»: «Հայֆ»ի յօդուածին վերջին մասին մէջ ան կ'ըսէ. – «միակ յոյսը որ ես տեսնում եմ, դա այն է, որ պատմական անկանխագուշակելի ելեւէջները, որոնք մեզ հնարաւորութիւն կարող են տալ լուծելու մեր հողային հարցերը, պէտք է դիմաւորել որպէս անկախ մի ազգ, Պետութիւն եւ ոչ թէ որպէս Ռուսաստանում լուծուող մի էթնիկական միաւորում»:

Մթերքներու, աննդեղէնի նեղութենէն, ըրջափակումէն, միայն սեւ հոլիգոններ տեսնող մտայնութեան ու անկախութեան միայն վերացական երազով մը տարուածներու մէջեւ որպէս հաւասարակշռութեան ամուր պեռին, որպէս տրամաբանութեան սթափ ձայն կը ներկայանան Վազգէն Մանուկեանի ճիշդ արժեւորումներն ու հեռատեսութիւնը: Ցաւականիշներ, որոնք պինդ կ'ընեն դժուարին ըրջանի մը ապաւէնը ամբողջ ժողովուրդի մը համար:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻ ՄԱՍԻՆ

Հայ մշակոյթի ամիսը եկաւ եւ անցաւ, եւ մարդ չգիտցաւ:

Քանի՞ հոգի ներկայ եղաւ կազմակերպուած հանդիսութիւններուն:

Աչքս անցեալին կը պատկանին թարգմանիչներու ուշադրաւորութիւնները, մեր մշակոյթին պանծացումները, գիրին ու բանին փառերգութիւնները: Ուծացումի այս օրերուն, ո՞վ պիտի յիշէ Մեսրոպ մը կամ Խորենացի մը, Դաւիթ Անյաղթ մը կամ Թովմա Արծրունի մը, Նարեկացի մը կամ Քուչակ մը: Եւ Տրդատ ճարտարապետ մը կամ մանրանկարիչ Թորոս Ռոսլին մը: Եւ չարականագիր Ներսէս Շնորհալի մը կամ Սայաթ Նովա մը:

Սայաթ Նովա...

Յօրինող, բանաստեղծ, նուագածու եւ երգիչ՝ բոլորը մէկացած իր բազմաւիշ հանճարով, գինք զարձնելու համար վրացական արքունիքի ասպզը եւ Կովկասի բոլոր ժողովուրդներուն պարծանքը: Թագաւորներու հետ նստող – ելլող, սակայն պարզ ու պարկեշտ, նիւթականէն չշլացած, իր արուեստով եւ արուեստին համար ապրող ազքատ մը:

Նիւթականով չբաւար, տաղանդով քանքարաշատ:

Այնքան տարբեր այսօրուան մեր «երգիչ»ներէն, որոնք նիւթականով հարուստ եւ տաղանդով չբաւար են:

Եւ ներկայ օրերու մշակոյթի մեր հասկացողութեան չափը կարելի է ըմբռնել այն գովասանքով զոր կը չռայլենք այդ ինքնակոչ երգիչներուն: Գովեստ - չռայլանք՝ անոնց «արուեստ»ին. գովեստ – չռայլանք՝ անոնց արուած ղրամական վարձատրութեամբ արտայայտուող:

Ուրիշ առիթներով գրուած է այս «երգիչ»ներուն ներկայացուցած երաժշտութեան ու բառերուն ողբալիօրէն խեղճ մակարդակին մասին: Թրքական ամէնէն մեղկ ու բաց երգերու ելեւէջներուն անյարիր չարայարումով, եւ անհատաւլիօրէն պարզունակ ու քերականական – չարահիւսական տարրական կանոններէ զուրկ բառային բովանդակութեամբ, այդ «երգ»երը կոպիտ անարուեստ են արուեստ, ճաշակ ըմբռնումներուն: Եւ այդ ամէնէն ցած մակարդակի «երգ – երաժշտութիւն»ն է որ բազմութիւններուն կը հրամցուի, գնահատանքի կ'արժանանայ:

Ո՞վ է պատասխանատու մեր հաւաքական ճաշակին այսպիսի խաթարման – անկումին, ժողովո՞ւրդը թէ «երգիչները»: Հա՞ւը հաւկիթէն թէ հաւկիթը հաւէն-ի կացութիւն: Թերեւս ճշմարտութիւնը մեզաւոր պիտի նկատէ երկուքն ալ: Առանց ժողովուրդի գնահատանքին՝ «երգիչ»ները չէին կրնար ծաղկիլ ու բազմանալ. եւ առանց «երգիչ»ներու ցածորակ երգ - երաժշտութեան՝ ժողովուրդը այսքան անճաշակ չէր դառնար: Պարահանդէս յաճախողներ, գուարճանալու եւ «Good time» ունենալու իրենց ճիգին մէջ որպէս սքանչելիք կ'ընդունին այն ահարկու պոռչտուքները որոնք որպէս երգ - երաժշտութիւն իրենց տանջահար ականջներուն կը հրաձգուին: Այդ պոռչտուքներուն կը յաջորդէ թրքական «հալէյլի»ներու ոճով մեղկ երգեցողութիւնը, որուն ելեւէջնե-

րուն հետ ունկնդիրներուն գլուխները ալ կ'երերան պարուրուած ծխախոտի քուլաներով:

Իսկական մշակոյթ...

Վերը կ'ակնարկէի այս «երգիչ»ներու նիւթականով հարուստ ըլլալուն:

Անշուշտ Իկլեզիասի մը չեն հաւասարիր մերինները, բայց այնքան ալ հետ չեն մնար: Մէկ կամ երկու ժամուան երգեցողութեան համար կը պահանջեն 1500 - 2000 կամ 2500 տոլար, եւ օդային թռիչքի ճանապարհածախք եթէ, օրինակ, Լոս - Անճըլըսէն Նիւ - Եորք պիտի դան եւ վերադառնան:

Իսկ պարահանդէս կամ ճաշ կազմակերպողները պարտաւորուած կը զգան այս դումարները վճարելու, որովհետեւ վստահ են թէ ձեռնարկին յայտարարութիւններուն ճակատին երբ հրաւիրուած երգիչին անունն ու լուսանկարը երեւին՝ Հայեր հանդիսասրահ պիտի խուժեն: Այս հաւաքոյթները ընդհանրապէս կը կազմակերպուին բարի նպատակներով. – դրամ դոյացնելու բարեսիրական կազմակերպութեան մը, դպրոցի մը կամ Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներու համար: Հետեւաբար, կազմակերպողները իրենց ծախքերը նուազագոյնի կը ջանան իջեցնել՝ առաւելագոյն հատոյթ ապահովելու համար:

Արդ, իրենց մեծագոյն ծախքը՝ կ'ըլլայ «երգիչ»ներու հրաւիրումը: Եւ ուրեմն, հատոյթն ալ համապատասխանաբար կը նուազի: Գրածս աւելի հասկնալի դարձընելու համար չեչտեմ որ «երգիչ»ներ կան որոնք երկու ժամուան յայտարերի մը համար մինչեւ 6000 տոլար կը պահանջեն – եւ կը ստանան: Կազմակերպողները ի՞նչ հատոյթ պիտի ունենան որ 6 հազար տոլարը մէկ «երգիչ»ի յատկացնեն եւ դրամ աւելնայ՝ բարեսիրական նպատակին տրամադրելու:

Վեց հազար տոլար...

Եւ ալ մինչեւ հիմա կը խորհէի թէ հայ խմբագիրներն են ամէնէն բարձր վճարուողները...

Կա՞յ ելք մը «երգիչ»ներու այս օղակէն դուրս դալու: Կը խորհիմ որ կայ:

Բոլոր հայ կազմակերպութիւններուն պիտի թելադրէի հետեւեալը. խօսք մէկ ըրէք, համաձայնեցէք, եւ ձեր պարահանդէսներուն կամ հացկերոյթներուն գոր ծածեցէք այդ «երգիչ»ներուն ձայներիզները՝ բարձրախօսներէն, փոխանակ գինքնք հրաւիրելու: Իւրաքանչիւր ձայներիզ տասը կամ քսան տոլար կրնայ ըլլալ, բայց ո՛չ աւելի: Մտածեցէք, փոխանակ 1500 կամ 2000 կամ 6000 տոլար վճարելու, նոյն երաժշտութիւնը կ'ունենաք 10-ով կամ 20-ով ... եւ առանց «երգիչ»ներուն քմահաճոյքներուն ալ ենթարկուելու: Եւ դպրոցներն ու ակումբները, կազմակերպութիւններն ու եկեղեցիները ոնց նպատակ կը կազմակերպէք այս ձեռնարկները, աւելի եկամուտ կը տանան:

Իսկ «երգիչ»նե՞րը:

Կրնան անդործութեան պետական գրասենեակներ երթալ եւ ամսական առնալ:

Պարահանդէս կազմակերպող բոլո՛ր հայեր, միացէ՛ք:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

«Պայքար»,
(Նոյեմբեր 10)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՍԱԼԱ-Ի

ՄՈՆԹԻ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ
(Թարգմանեց՝ Ազատ Մարտիրոսեան)

Լոզան, 1990

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «ԷՐԵՐՈՒՆԻ» ՀԱՄՈՅԹԻ ԵԼՈՅԹՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Երկարատեւ նախապատրաստական աշխատանքներէ վերջ «Էրեբունի» համոյթին առաջին ներկայացումը դերմանական հողի վրայ արդէն իրականութիւն դարձաւ: Անոր կազմը դիմաւորեցին Էսլինկէն քաղաքի «Մարալ» մշակութային ու մարզական միութեան վարչական անդամներ՝ Քերովբէ Կարապետեան, Ներսէս Գըլըքօղլու ու Գաբրիէլ Թաչէօնէր: Ժպտադէմ բարի գալուստ մաղթելով:

«Էրեբունի» երգեցիկ ու գործիքային խումբին առաջին ելոյթը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 2-ին՝ Տենքենտորֆ բնակավայրին նորակառոյց համերգային ու թատերական ներկայացումներու յարմարաւէտ սրահին մէջ՝ կազմակերպուած երեկոյթին առթիւ: Այստեղ փութացած էր ներկայ գտնուելու մօտակայ ու հեռաւոր քաղաքներէն հայկական խօսքի ու երգի ծարաւ հոծ բազմութիւն մը՝ ոգեւոր տրամադրութեամբ:

Բացման խօսքը արտասանեցին երկու վառվռուն հայ օրիորդներ, հայերէն ապա գերմաներէն, որմէ յետոյ խումբի պատասխանատուն, Պ. Մարտիկ Մեսթչեան համառօտակի ծանօթացուց ներկաներուն Փլովտիւի հայ գաղութը:

Համոյթին գեղարուեստականղեկավար՝ երաժշտական բարձրագոյն կըրթութեամբ՝ Պ. Յակոբ Տայճանեան ազդանշան տուաւ յայտագրին կատարման համար: Հնչեցին «Էրեբունի-Երեւան» երգը, որ համոյթի նշանախօսքն է, որմէ յետոյ հայկական յեղափոխական երգերու փունջ մը՝ առոյգ ու խրոխտ շեշտով տրածուեցաւ սրահին մէջ, մենակատարութեամբ Թումմաս Թումաեանի եւ ամբողջ կազմին մասնակցութեամբ:

Առանձին երգեր, ինչպէս «Պլպուլն կանչեց» (մենակատար՝ Արտեմ Պապիկեան), «Հայ աղջիկ» (մենակատար՝ Սիմոնա Փաչաճեան), «Հայի աչքեր» (մենակատարներ՝ Թումմաս Թումաեան ու Արմենուհի Շիրինեան) նուագախումբի ընկերակցութեամբ եւ այլ երգեր յաջորդաբար ջերմացուցին հայ սրտերն ու մըթնոլորտը:

Յայտագրի աւարտէն վերջ սկսաւ հայկական ու օտար պարեղանակներու չարանը՝ պարի ու զուարճանքի հրաւիրելով ներկաները: Կ'արժէր տեսնել թէ ի՛նչ խանդավառութեամբ կը չոգային բոլորին դէմքերը եւ ի՛նչ ուրախութեամբ պարեցին նորաստեղծ «Արցախ» խումբի (Շթուտկարթ) երիտասարդ – երիտասարդուհիները մեր հայկական պարերէն:

Վիճակահանութիւնը որոշ ընդհատում բերաւ երեկոյթին, բայց արդէնք չեղաւ երգերու, պարերու չարունակութեան՝ մինչեւ կէս գիշեր: Գովելի է, որ երկու հայ միութիւնները՝ «Մարալ» Էսլինկէն քաղաքէն ու «Հայ Մշակութային Միութիւն»՝ Շթուտկարթէն, ձեռք-ձեռքի տըւած իրագործեցին այս հաւաքոյթը, որ տեւական ընոյթ պէտք է դառնայ յետագային:

Յաջորդ օր, Նոյ. 3-ին, «Էրեբունի» համոյթը հիւրընկալեցին Էսսըն քաղաքի հայ ընկերակցական Միութիւն՝ «Սասուն» ու Մայնց քաղաքի Հայ առաքելական Եկեղեցական Միութիւնը, որոնք Տիթցինկոհի Պուրկերհաուսին մէջ նախատեսած էին հայ համայնքի երեկոյթ: Այս առիթով հրաւիրուած «Էրեբունի» համոյթին ընդառաջ եկան, չքեղ սրահին մէջ, յիշեալ միութիւններուն վարչական անդամներէն՝ կարօ Փամուք, Վարդան Ծառուրեան, Գաբրիէլ Թէքնէճի եւ չորհալի տիկիններ՝ եռադոյն ժապաւէններ կրծքերնուն: Ծաղկազարդ սեղաններու չուրջ Հայուհիները՝ մեծամասնութեամբ Պարսկահայեր եւ Պոլսահայեր, այստեղ հասած էին մինչեւ 200 քմ. հեռաւորութենէն, որպէսզի հաւաքաբար վայելեն հայ խօսքի ու երգի համն ու բոյրը:

Յայտագրին մէկ մասը կ'ընդգրկէր հայկական յեղափոխական ու ժողովրդական երգեր, որոնք ոգեւորութեամբ ընդունուեցան ներկաներուն կողմէ: Երեկոյթը իր անբռնազբօսիկ ընթացքը ստացաւ, երբ հնչեցին պարեղանակները հայկական եւ եւրոպական պարերու: Այստեղ ալ պատանիներ ու պատանուհիներ իրենց հայկական պարերու կարողութիւնը ցոյց տուին: Մեծ էր բոլորին խանդավառութիւնը եւ նոյնիսկ կէս գիշերէն ետք չէր նորհաւորական խօսքերու զուգընթաց յուշանուէրներու փոխանակումէն յետոյ իսկ բազմութիւնը տակաւին կը սպասէր երեկոյթին չարունակութեան, բան մը որ սահմանուած ժամանակէն դուրս էր: Հրճուանքի եւ կարօտի մեղմացած զգացումով իրարմէ բաժնուեցան հայ ազգի տարբեր գաղութներու բեկորները, ան յոյսով որ իրենց դարձեալ կը վիճակի երգով ու պարով հաւաքուիլ:

Այս երկու ձեռնարկները եկան հաստատելու այն իրողութիւնը՝ թէ հայապահպանման նպատակին համար բոլոր զոհողութիւնները իրենց արդարացումը ունին:

Կը տեղականանք որ «Էրեբունի» համոյթը պիտի չարունակէ իր ելոյթները Գերմանիոյ ու Զուիցերիոյ այլ քաղաքներուն մէջ:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ Կ'ՈՒՆԵՆԱՑ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒ 2

1990 — 1991 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 5-ին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնական վարչութեան անդամ Տօքթ. Արշաւիր Կէօնճեանի մասնակցութեամբ, Երեւանի մէջ, Հայաստանի Երգահաններու Միութեան Տան սրահին մէջ հիմնադրուեցաւ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Հայաստանի Կեդրոնական Մասնաճիւղը, որուն ծրագիրը – կանոնագիրը նախապէս վաւերացուած էր Հայաստանի Հանրապետութեան Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ:

Հիմնադրութեան անդրանիկ ժողովին մասնակցեցան տարբեր մասնագիտութիւններու տէր անձնաւորութիւններ, չուրջ 200 անդամ - անդամուհիները, որոնց բացատրուեցաւ այն բնագաւառները, որոնց չուրջ պէտք է գործէ Միութիւնը:

Ժողովրդավարական քուէարկութեամբ Միութեան պատուակալ անդամներ ընտրուեցան Սփիւռքէն եւ Հայրենիքէն անձնաւորութիւններ, իսկ առաջին վարչութեան կազմը բաղկացաւ հետեւեալ - ներէ. - Վռամ Գրիգորեան (նախագահ), Արմէն Ուրխէճեան, Սեդրակ Դաւիթեան, Սուսաննա Աբրահամեան, Մելս Յովհաննէսեան, Գագիկ Օհանեան, Վլատիմիր Ասատուածատրեան, Արտեմ Յարութիւնեան, Աչոտ Պապայեան, Լեւոն Թոքմաճեան, Ռուբէն Քոչար, Վրէժ Աւետեան, Այտա Յովհաննիսեան, իսկ Արմենակ Օհանեան, Մարիէթա Մակարեան եւ Սուրէն Վարդումեան որպէս հաշուէքննիչներ:

Ներկաներուն կողմէ եղած սրտաբուխ հանգանակութիւններէն գոյացաւ Միութեան մայր գումարը՝ չուրջ 42 հազար ռուբլի, որ պիտի գործածուի Միութեան մշակութային - կրթական նպատակներու իրագործման համար:

Հիմնադրութեան ներկայ գտնուեցաւ եւ 25 հազար ռուբլիի նուիրատուութիւն մը ըրաւ Հայոց Համազգային Շարժումի վարչութեան նախագահ՝ Պր. Վանօ Սիրադեղեան:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Տիթըոյթաբնակ ողբացեալ Տիկին Հելէն Գաբրիէլեանի թողոնէն, հանգուցեալի վերջին կտակին համաձայն 50·000 տոլարի հիմնադրամ մը հաստատուեցաւ վերջերս, որուն տոկոսները պիտի օգտագործուին Թէքէեան Մշակութային Միութեան կրթական նպատակներուն համար:

Ողբացեալ Տիկին Հելէնը կողակիցն էր Տիթըոյթի ազգայիններէն Բարնակ Գաբրիէլեանի: Գաբրիէլեան ամոլը իրենց ամբողջ կեանքին ընթացքին ամէն միջոցներով ջատագոված են Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Թէքէեան Մշակութային Միութեան գործունէութիւնները:

Տիկին Հելէն Գաբրիէլեան ի Տէր Հանգեաւ անցեալ Յուլիս 11-ին, ՍաուԹֆիլտի մէջ, Միչիկըն:

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԱՂԵՏԵԱԼ ՇՐՋԱՆԻՆ

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի տասնեւերեք մասնաճիւղերը, 1988 Թուականի Դեկտեմբեր 7-ի աղէտեալ երկրաշարժէն անմիջապէս եաք լծուեցան նըւիրահաւաքի, միանալով Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ընդհանուր ճիղերուն:

Պոսթընի եւ Նիւ - Եորքի մասնաճիւղերու ջանքերով, անկախաբար հանգանակուեցաւ 115·300 տոլարի գումար մը, որ հայրենի Պետութեան ներկայացուցած կարիքներու հիման վրայ, վերյիչեալ գումարը եւ տոկոսը, համապատասխանաբար՝ 119,397·87 տոլար, որմէ տրամադրուեցաւ հետեւեալ նպատակներու իրագործման համար. -

Ա. - Լենինականի, այժմ՝ Կումայրի, Սպիտակի եւ մօտակայ աղէտեալ շրջաններու վարժարաններուն համար նուիրել 30 հայատառ եւ լատինատառ համակարգիչներ, իրենց ամբողջական կազմածներով միասին, գումար՝ 79,564 տոլար:

Բ. - Հայաստանի Հանրապետութեան բոլոր կրթ.-կեդրոններուն բաշխելու նպատակով, Կրթ. նախարարութեան տրամադրել color transparancy պատրաստող 10 ամբողջական սարքեր, համապատասխան հում նիւթերով միասին, գումար՝ 33,208·87 տոլար:

Գ. - Վարչական, առաքման, ծրագրման եւ փոխադրական ծախսեր՝ 6,625·00 տոլար:

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔԱՅԼԵՐԳԻ ՄՐՑԱՆԴ

Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնական Վարչութիւնը, ընդառաջելով Միութեան անդամակցութեան ընդհանուր փափաքին, կը կազմակերպէ մըրցանք մը՝ Թէքէեան Մշակութային Միութեան նոր քայլերգի մը ստեղծման համար:

Բանաստեղծութեան եւ երաժշտութեան առաջին մրցանակակիրները պիտի ստանան 500-ական տոլարի գումար մը: Ժամկէտն է 1991 Մարտ 30:

Մրցանքի պայմաններուն մասին հետաքրքրուողները կարող են դիմել հետեւեալ հասցէին.-

TEKEYAN CULTURAL ASSOC.
468 Mt. Auburn Street
Watertown, MA, 02172 — U. S. A.

Դատական կազմի անդամներն են.- Երգահան - համբաւաւոր՝ Համբարձում Պէրպէրեան, Տօքթոր Յարութիւն Արզումանեան, Տօքթոր Նուպար Պէրպէրեան, Պր. Անդրանիկ Փոլատեան եւ Պր. Երուանդ Ազատեան:

ԹԷՔԷԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Նոյեմբեր 12, 1990

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԽԱՐԱԿԸ ԵՐԶՆԿԱՅԻ

Տեղւոյն եկեղեցին կը պաշտօնավարէր Պապկ Քահանայ Տէր - Մելիտոսեան. - Ծնած 1884-ին Հոռոմ Ագրակ (Երիզա), աշխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած քաղաքին կեդրոնական դպրոցը, ուսուցիչ ի Կամախ, ի Տրապիզոն եւ յԷլէվի (կէօրէլէ), 1910 Հոկտեմբեր 3-ին Պոլիս ձեռնադրուած Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս Յովհաննիսեանէ՝ Կամախու Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն վրայ: Վկայակից Մելքիսեդեկ Վարդապետի:

Քէմախ իր շրջակայքն ունէր 36 Թուրք, Քիւրտ եւ Հայ գիւղեր՝ որոնցմէ մին միայն Յոյնի էր, Հովուսը, Եփրատի միւս կողմը, Տէրսիմի դրացի, 80 տունէր: Հայախօս էին. նոյնիսկ քահանան հայ լեզուաւ կը կատարէր արարողութիւն: Առանք՝ Ռուսերուն երիզան գրաւած միջոցին՝ Թրքաց դէմ կռուեցան Տէրսիմի Քիւրտերուն օգնութեամբ եւ առանց զոհի դաղթեցին: Ահա Քէմախի Հայ գիւղօրէք.

1.- Վերի կամ Փոքր Բագառիճ, Մեծէն կէս ժամ հեռու, երկու վանքով, 75 տուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ որուն քահանան 1912-ին վախճանած: Նոյն գիւղի երէցն էր նաեւ Երիզայի Կիւլլիւճէ գիւղացի Տէր Գառնիկ Եղեկիէլեան, որ Աղէտէն առաջ ծննդավայրը փոխադրուած ըլլալուն՝ հոս յիշատակուած է:

2.- Վարի կամ Մեծ Բագառիճ, Քէմախէ չորս ժամ հեռու՝ դէպի արեւմուտք, չորս վանքով (Վարէ վանք կամ Ս. Գէորգ, Սրբքեր՝ քանդուաեր, Ս. Աստուածամայր եւ Ս. Սարգիս), 150 տուն (1·500 հոգին Լուսաւորչական եւ 100-ը Բողոքական): Եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յակոբ Քահանայ Գուշօղլեան. - Ծնած 1840-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն (Մկրտիչեան), ուսած ծննդավայրին Հայկազեան դպրոցը, 1885-ին ձեռնադրուած Աբրահամ Եպիսկոպոսէ (Շապին - Գարահիսար): Ծերութեանը պատճառաւ՝ 1912-էն ի վեր դադրած պաշտօնավարելէ: Նահատակ:

Բագարատ Քահանայ Պալըմեան.- Ծնած 1874 Մայիս 15-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Համբարձում, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1911 Նոյեմբեր 11-ին ձեռնադրուած Սեբաստիա՝ Թորգոմ Եպիսկոպոսէ Գուշակեանէ: Նահատակ:

Իսկ երրորդ մը եւ միեւնոյն գիւղէն՝ Ստեփան Քահանայ Կեսատեան Աղէտէն առաջ անպաշտօն կերպով Էրզնկայ (Սեւ Ծով) կը գտնուէր: (Իր եղերական վախճանը տես անդ):

Այս կրկնակ գիւղերուն Հայ բնակչաց ինքնապաշտպանութիւնը դիւցազնական եղած է, նման «Մշոյ Դաշտ»ի գիւղերէն Գառնիի եւ Գղիի գիւղերէն Խուփսի:

3.- Գոմեր, 1 վանքով, 58 տուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր պաշտօնավարող քահանան վախճանած էր Աղէտէն առաջ:

4.- Թաւկըներ, 5 վանքով, 42 տուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գրիգոր Քահանայ Ալիէսանեան. - Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1908-ին: Նահատակ:

5.- Թորդան, ի հնումն անուամբ աւան Հայոց, ուր կար Աստրուց Բարչամ «սպիտակափառ կուռքը»: Քրիստոնէութեան հիմնադիր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կեսարիայէն դարձին հոս կառոյց Ս. Խաչ (Ս. Նշան) մենաստանը՝ որուն հովանիին ներքեւ ամփոփուած են ինքը, Մեծն Տրդատ, կողակիցը՝ Սուրբ Աշխէն, Սուրբ Խոսրովիդուխտ, Ս. Վրթանէս, Ս. Գուսիկ եւ ուրիշ սուրբեր. այդ պատճառաւ նոյն վանքը կոչուած է նաեւ «Ինն Գերեզմանք»:

(Շար. 129)

Տէր եւ Տիկին Ռաֆայէլ Ախնազարեան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Գալանթարեան,
զաւակները,
Թոռներն ու ծոռերը,
յաւուվ կը ծանուցանեն՝

ՏԻԿԻՆ ԱՍՏՂԻԿ ԱԽՆԱԶԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Միքայէլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 13-ին, 97 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 19-ին, ժամը 13·45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին
15, rue Jean Goujon, Paris 8e.

Ըստ ողբացեալին փափաքին, ընտանիքը ցաւակցական այցելութիւն չընդունիր։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿ

Նախագահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ
կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը 10-ին, հանդիսաւոր պատարագ։
Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ԽՋԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ
ժամը 11-ին, քարոզ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ
ժամը 11·30-ին, հոգեհանգիստ ի յիշատակ՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ
եկեղեցւոյ ծառայող եւ հիմնադիր ու բարերար անդամներու եւ համայն հոգեհանգստեալներուն։
Ժամը 12-ին, Յուշաքարի հանդիսաւոր թաղում։
Հուսկ, ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէյլի Ակնունի մասնաճիւղը իրենց սիրեցեալ ընկերուհի՝ Անի Հիսայեանի մահուան առթիւ հնորհակալութեամբ ստացած է։-

Տէր եւ Տիկին Գայիշեան, Տէր եւ Տիկին Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Կուրտիկեան, Տէր եւ Տիկին Գարթալեան, Տէր եւ Տիկին Փափազեան, Տիկին Էօզպեկեան, Տիկին Տուզմանեան 200-ական Ֆր., Օրիորդ Նիկողոսեան 100 Ֆր.։

***

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Մարզական միաձայնութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Մարուխի Մարիէեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գալուստեան 100 Ֆր.*, Մասիս Ալեմեանի *յիշատակին՝ Տիկին Անայիս Ալեմեան եւ զաւակները 250 Ֆր.*, *Գրիգոր Ալեմեան 150 Ֆր.*, *Տիկին Մարտիրոսեանի յիշատակին՝ Ժան Մարտիրոսեան 250 Ֆր.*, Ղուկաս Միւնասեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ազալանեան 100 Ֆր.։*

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսման Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Loto)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի եւ շրջակայից կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ կիրակի, Նոյեմբեր 18-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երկար տարիներ ծառայած դպիրներու՝ Համբարձում Ֆըչըճեան, կաթողիկոսական Բագրատեան, Յակոբ Փափազեան, Փիլիպպոս Օհաննէսեան, Լեւոն Համբարձումեան, Միսաք Երամեան, Գրիգոր Աւագեան, Գալուստ Մինասեան, Յարութիւն Փափազեան, Պօղոս Գույումճեանի, ինչպէս նաեւ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՑԵԱՆԻ
(իր մահուան 8-րդ տարելիցին առթիւ)։

Կը հրաւիրուի համայն հաւատացեալ ժողովուրդը իր ներկայութեամբ յարգելու իրենց յիշատակը։

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ — ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

ԲԱՑՕՒՄ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ԶԱՐՕՒՀԻ ՏԷՄԻՐԵԱՆ

սրահի

Կիրակի, Նոյեմբեր 18, ժամը 16-ին
Հայ Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue, 75009 Paris
Բացումէն ետք՝ հիւրասիրութիւն։

FRANCE - CULTURE

Mardi 20 Novembre
12 h 45 — 13 h 30
Panorama
avec la participation
de Mme Anahid Ter Minassian

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

«... La nation est une individualité formée des générations successives d'un même peuple...»

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par
WAïK TER-MINASSIAN
Ouvrage présenté par
Anahid TER-MINASSIAN
Samedi 17 Novembre à 20 h 45
Présentation, Lectures d'extraits,
Débat, Projection diapositives
—— Entrée libre ——

***

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION
SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT
animé par **Marten YORGANTZ**
le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Participation aux frais : 300 frs.
—— Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18 ——

U.G.A. ARDZIV—MARSEILLE

REPAS DANSANT
Samedi 17 Novembre à partir de 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
Animation :
DISC-JOCKEY VANICK
★ *Ambiance arménienne* ★
Pour réserver les places, téléphoner à :
— Michel Chaldjian: 91. 66. 18. 80
— Siège de l'UGA ARDZIV: 91. 87. 32. 26

ՊԱՐՄԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE
organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France
SAMEDI 17 NOVEMBRE A 21 HEURES
Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie
SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)
FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)
«ՀԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS
LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ
Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.409 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.409

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՐ, Ուրբաթ առաւօտ ժամը 0·50-ին, յայտարարեց, ինչպէս կը նախատեսուէր թէ որոշած է կառավարութեան ձակատագիրը յանձնել դատապարտումի (?, սանսիւր) բանաձեւին, զոր ընդդիմութիւնը ծրագրած էր ներկայացնել երկուշաբթի օր: Քանի մը ձայնէ կախում ունի ամէն ինչ, քանի որ Համայնավարներն ալ, առաջին անգամ ըլլալով 1981-էն ի վեր, միացած են ընդդիմութեան: Կը մնան չարձանագրուածները եւ կեդրոնի քանի մը «անորոշ» ձայներ: Ամէն պարագայի մէջ, թռքար յուսալքուած չէ եւ աւելի քան երբէք կը պայքարի:

ԹՈՍՓԻՆ ընդունեցաւ դպրոցականներու երկու պատուիրակութիւնները, Հինգշաբթի օր, եւ բանակցութիւններ տարուեցան ամբողջ օրը: Ընկերվարականներու մօտ հոսանքը ընդունելով հանդերձ թէ բան մը կը կատարուի 4,5 միլիառի յատկացումով, բաւարար չի գտներ: Ուրբաթ օր խօսակցութիւնները կը չարունակուէին, մինչ համայնավարամէտ հոսանքը համաձայնած էր իր ցոյցը նատացոյցի վերածել (Շաւն տը Մառս – էյֆէլի աշտարակ): Երրորդ համակարգում մըն ալ մէջտեղ եկած է, որ գժդոհ է այս երկուքին, որովհետեւ քաղաքական նկարագիրը ունին,

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Նախագահը հանդիպում մը ունեցած է Թոքիոյի մէջ Ցունաստանի վարչապետին հետ· արծարծուած է կիպրոսի հարցը: Խօսքը շեշտած է երկու երկիրներու միջեւ մերձեցումի քաղաքականութեան մը կարեւորութիւնը, որպէս լուծումի առաջնորդող ճամբայ: Անգարայի ու Աթէնքի միջեւ երկխօսութեան այս տրամաբանութիւնը մեկնաբանուած է որպէս կեցուածքի փոփոխութեան մը նախանշանը· Թուրքիա կիպրոսի հարցին մէջ անզիջող իր դիրքաւորումէն կ'անցնի որոշ սակարկութեան մը հանդրուանին: Խօսքը որպէս սակարկութեան եզր, կիպրոսի հարցին լուծումին համար նախապայման կը նկատէ Թուրքիոյ Եւրոպական հասարակապետութեան անդամակցութեան դմ Ցունաստանի յարուցած ընդդիմութեան կասեցումը:

ԱՆԻ ՆՈԿԼՈ, մարդկային իրաւանց լիկայի նախկին նախագահը մեռաւ 74 տարեկանին: Այդ պաշտօնին գլուխը, յաջորդած էր Տանիէլ Մէյէրի եւ իրեն յաջորդեց մէթը Իվ Թուֆա: Պատմաբան, փաստաբան, լրագրող, Նոկէռ մեծ դեր ունեցած էր նաեւ դիմադրական չարժումին մէջ,

ՎՐԱՍՏԱՆի վարչապետ նշանակուած է Տէնկիզ Սիկա, ազգայնապաշտ Ռուսթավելի չարժումի պետը: Առաջին առթիւ յայտարարած է, որ իր գլխաւոր նպատակն է՝ աշխատիլ որ Վրաստան ձեռք ձգէ իր տնտեսական եւ քաղաքական անկախութիւնը:

ԹՐՔԱԿԱՆ «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին հարցումներուն պատասխանելով, Եւրոպական Հասարակապետութեան Միջերրականեան եւ Միջին – Արեւելեան Ընդհանուր ընդհ· անորչնը ըսած է·· «Պէտք է անջատաբար մտածէք Ծոցի տագնապին եւ Եւրոպական հասարակապետութեան

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

ՎԵՐՑԻՇՈՒՄՆԵՐ

ԱՃԻԻՆՆԵՐԸ ԵՐԲ ԵՒ Ի՞ՆՉ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱՆ

Անդրանիկի աճիւններու Հայաստան փոխադրութեան հարցը, «այժմէականացուց»նաեւ Փարիզ իր թաղուած ըլլալու պարագաները, որոնք հակառակ բանիցս կրկնուած ըլլալուն այս նոյն էջերուն մէջ, տասնամեակներու երկայնքին, կը թուի թէ դեռ յստակ չեն ոմանց համար: Վերջին անգամ, 1987, Օգոստոս 30–ին (վաթսունամեակ Զօրավարին մահուան) «Ցառաջ»ի ամբողջ թիւը նուիրուած էր իրեն եւ այդ առթիւ նաեւ վերհրատարակած էինք մահուան եւ յուղարկաւորութեան բոլոր մանրամասնութիւնները:

Այսօր, կը թուի թէ հարկ է թարմացնել յիշողութիւնները եւ այդ առընչութեամբ, ստորեւ կը վերյիշենք կարգ մը կէտեր:

Անելցնենք, եթէ հարկ է, որ ցարդ չուզեցինք – եւ չենք ուզեր – արտայայտուիլ վերջին անհամ անցուդարձերուն այս փոխադրութեան, այդ ըրինք – եւ կ'ընենք – պարզապէս ի յարգանս մեր ազգային հերոսին, որ ՓԷռ – Լաշէզէն 62 տարի ետք, քնաւ պէտք չունէր պարզուած այսքան տգեղ պատկերի մը:

Մե՛ղք Անդրանիկին:

Բայց մանաւանդ մե՛ղք մեզի:

Անդրանիկ մեռած է 1927, Օգոստոս 30–ին Ֆրէյնօ եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ֆրէյնօ, Սեպտեմբեր 7–ին: Անդրանիկի կինը արարողութեան կազմակերպութեան պատասխանատուութիւնը յանձնած էր հերոսին զէնքի ընկերոջ՝ զօրավար Սմբատի:

Այդ օրերուն արդէն, քանիցս կը կրկնուէր թէ Անդրանիկի մարմինը զմռսուելէ ետք Հայաստան պիտի փոխադրուէր, Տիկին Անդրանիկի կողմէ, եթէ կառավարութիւնը արտօնէր··· : Այդ պատճառով է արդէն, որ դագաղը ճամբայ կը հանուէր քանի մը ամիս ետք, բայց կէս ճամբան – այսինքն Փարիզ – պիտի մնար: Հայաստան չէր կրնար ընդունիլ իր ազգային հերոսին մարմինը:

1928, Ցունուար 20–ին է, Ուրբաթ օր, որ Անդրանիկի զմռսուած մարմինը կը հասնի Փարիզ, Սէն – Լազար կայարանը եւ օրինական ձեւակերպութիւնները կատարուելէ ետք, կը յանձնուի Հայոց Եկեղեցիին:

Կիրակի, Ցունուար 29–ին, Փարիզի, արուարձաններու եւ գաւառէն ժամանած անհամար բազմութիւն մըն է, որ իր վերջին յարգանքը կը բերէ մեծ հերոսին:

Ժամը 13–ին, Ս· Ցովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցիին մէջտեղը պատրաստուած է չքեղ մահարեմ մը, ուր կը դրուի Անդրանիկի արծաթազօծ մեռաղեայ քանդակազարդ դագաղը: Եկեղեցիէն ներս կ'ընդունուին միայն պաշտօնական անձնաւորութիւնները, Ֆրանսացի թէ Հայ:

Ցուղարկաւորութեան արարողութեան ատարին դամբանական կը խօսի Վոռոշիլով, ապա՝ Մանչէսթըրէն Տիրան Տէվլէթեան: Ժամը 14–ին, դագաղը ծածկուած Եռագոյնով, Եկեղեցիէն դուրս հանուելով կը դրուի մեռելակառքը: Դագաղակիր կառքին եաւէն Անդրանիկի նախկին զինուոր՝ Աբգար Թաւիշէ բարձի վրայ կը տանի Անդրանիկի պատուանշանները:

Թափօրը Փէռ – Լաշէզ կը հասնի ժամը 15·45–ին: Գերեզմանատունը ուրիշ բազմութիւն մը խռնուած է արդէն: Հոս, յաջորդաբար կը խօսին· – Հ· Մարմարեան (Ֆր· Բանակի Հայ կամաւորներու Միութիւն), Մ· Քիւրքճեան (ՁՈՄ – Ձափհաս Որբերու Միութիւն), Ա· Զօպանեան (եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն), Շաւարշ Միսաքեան («Ցառաջ»), Արշակ Ջամալեան («Դրօշակ»), Հուսկ՝ Ցարութիւն Պուռնազեան (Շապին – Գարահիսարի ռազմիկ Հայր· Միութիւն): Խորապէս յուզուած, ծրագրէ դուրս, քանի մը խօսք կ'ըսէ նաեւ Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդապետ՝ Հայր Պ· Վ· Քէլեճեան:

⁂

Անկէ ի վեր, Անդրանիկ կը հանդչի (կը հանդչի՞, երբ «գործը կէս մնաց») Փէռ – Լաշէզ, ուր տարիներու երկայնքին ուխտի գացող բազմութիւնները նօսրացան: Կազմակերպուած հաւաւկնտ այցերը – տարեդարձներու թէ տարելիցներու առթիւ – օրէ օր պակսեցան:

Մնացին դեռ հաւատարիմներ, որ թուականներէ անջատ, յաճախ եկան քեզի Զօրավա՛ր ու առատ ջուր թափեցին չիրմիդ վրայ, որովհետեւ մէկը վկայած էր (Տիկին Ռուբէն Զարդարեան) որ այդպէս «հրահանգ» տուած էիր, ջուր թափեցէ՛ք գերեզմանիս:

Այսօր, ո՞վ գիտէ թէ ի՞նչ կը խորհիս ու ի՞նչ պիտի ըսէիր, եթէ··· : Թերեւս, պիտի յիշէիր բանաստեղծը ու կրկնէիր՝

«Իմ գերեզմանին դուռ չմօտենաք,
Թողէք, որ հանգչի իմ սիրտը յոգնած,
Թողէք, որ լինեմ հեռաւոր մենակ···» :

ձեր անդամակցութեան մասին· միամիտութիւն կ'ըլլայ յուսալ որ վերջին տագնապէն ետք Հասարակապետութիւնը կը նպաստէ ետք Հասարակապետութիւնը կը փոխէ իր կեցուածքը: Անդամակցութեան համար չափանիշները անփոփոխ են· շուկայի տնտեսութիւն, ժողովրդավարութիւն, մարդկային իրաւունքներ ու ապրուստի միատարր մակարդակ մը»:

ԵՒՐՈՊԱՅի ապահովութեան ու դրամական համակարգութեան ժողովին մասնակցելու համար Թուրքիոյ Նախագահը ու Հաւատոյքէն նաեւ վարչապետը Փարիզ կը հասնին չաբաթավերջին: Խօսքը պիտի առնէ բացման օրուան (Նոյեմբեր 19) երկրորդ նիստին: Երեքշաբթի օրուան նիստերէն մէկն ալ պիտի զբաղուի Խօսքը հաւասարութեան տակ: Շատ հաւանական է որ նոյն շրջանին տեղի ունենայ նաեւ Պուշ – Խօզալ հանդիպում մը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑԻՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»· – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13)

ԱՐՑԱԽ, ԱՆԱՍՆԱԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ «ԱՆՑԱՑՏ ԱՆՁԵՐ»

Արդէն դրեթէ տարիէ մը ի վեր ԼՂԻՄ-ի եւ սահմանամերձ շրջաններու մէջ գործող արտակարգ վիճակին չնորհիւ, տրբեջանական զրացի ագարակներու անասնագողութիւնը օրէ օր կը բարդանայ: Շատով այդ շրջաններուն մէջ մասնագէտներ ուղեղազրելու կարիքը կը վերնայ, քանի որ զանոնք կը փոխարինեն միանգամայն յայտնի ազգութեամբ «անյայտ անձեր», որոնք առհասարակ զինուած են ինքնաշխատ հրթռացաններով եւ յաճախ ոստիկանի համազգեստով են: Ասոնց չանքերով վերյիշեալ շրջաններուն մէջ չտեսնուած արագութեամբ կ'աճի անասուններու քանակը: Օրերս միայն մէկ պիչերուան ընթացքին երկու ագարակներէ գողցուած է 232 գլուխ անասուն եւ ծեծի ենթարկուած են հովիւները: Այդ «համաճարակ»էն յատկապէս կը տուժէ Հադրութի շրջանը որ, եթէ այսպէս չարունակուի, կրնայ հանրային հօտէն զրկուիլ:

Կարելի է չարունակել օրինակները· Ծանճաժոր գիւղի ագարակէն քանի մը օր առաջ յափշտակուեցաւ ամբողջ հօտը՝ 500 գլուխ: Այստեղ աչնչացուած են զարնան ցանքերը, հրկիզուած են խոտի ու ձղօտի դէզերը, անասնապահական կառոյցները···:

Արտակարգ վիճակը զարձած է այն բարերար հողը, որուն վրայ կը կատարուին վերոյիշեալ եւ այլ յանցագործութիւնները, որոնք աւելի յաճախակի զարձած են ոստիկանի համազգեստ հագած ազերբեջանցի անձերու Արցախ բերուելէն ետք:

Անասուններ գողցող բոլոր «անյայտ անձերը» կը չարունակեն մնալ անյայտ:

⁂

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախաձեռնութեամբ Մոսկուայի «Մալայա Բրոննայա» թատրոնի սրահներուն մէջ բացուած է անգլիացի նկարիչ Սայմըն Կուչի «Հայաստան՝ գծանկարներ երկրաշարժի գօտիէն» խորագրեալ ցուցահանդէսը:

Գծանկարներուն հետ ներկայացուած են նաեւ Սայմըն Կուչի անգլիական պարբերականներու մէջ հրապարակած յօդուածները, որոնք կը խօսին Հայաստանի առօրեային, Արցախի պայքարին, չրջափակումներու մասին եւայլն:

Բացումին ներկայ եղած է հեղինակը:

⁂

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՓԻՒՌՔ

Ռուսաստանի Կեմերովօ քաղաքի (Ա-րեւմտեան Սիբիր) հայ համայնքի «Նայիրի» մշակութային կեդրոնին մէջ կիրակնօրեայ դպրոց մը բացուած է: Այս առթուան ամրան բացուած մշակութային կեդրոնին մէջ կ'ուսուցանուին հայերէն, Հայոց պատմութիւն եւ Հայաստանի մշակոյթ:

ROUBEN

Mémoires d'un partisan arménien

NDLR.—

A l'occasion de la parution en français (traduit par Waïk Ter-Minassian) de fragments des Mémoires de Rouben, nous publions ci-dessous la préface qu'a signé Jean Kehayan.

⁂

L'Arménie est une énigme. Et comme toutes les énigmes, elle fascine. De Pouchkine à Mandelstam en passant par Vassili Grossman, le lecteur peut constater qu'au-delà de la puissance des paysages ou d'une civilisation, quelque chose de plus gîte dans le rapport à l'arménité.

Ecoutons comme des paroles de vie éternelle, le Russe Andréi Bitov : «Pour moi, la carte est muette, les noms arméniens sont en arménien. Le bleu, c'est la mer. L'Arménie est tantôt jaune, tantôt verte, selon les époques. Les noms des conquérants arméniens et des conquérants de l'Arménie m'assaillent. Une forêt de siècles et de noms. Ma propre histoire m'apparaît bien clairsemée, et puisque notre passé lointain se situe au XVIIe siècle, et chez eux aux VIIe siècle, là où pour nous c'est le VIIe siècle, chez eux c'est le IIIe siècle avant Jésus-Christ. Et le IIIe siècle, pour nous, n'existe tout simplement pas».

Des paroles comme si d'époque en époque, les plus lucides des intellectuels avaient confusément senti une dette informulable envers le peuple arménien. Ce n'est pas un hasard si l'ouvrage cité de Bitov porte en sous-titre: «Souvenir d'un pays qui fut». Oui, un pays qui fut, se dota d'un alphabet, organisa la société civile dans une région du monde sans cesse aux prises avec la barbarie.

Il serait simpliste de céder à la mode du moment en opposant l'islam de son environnement au christianisme de sa solitude. Simpliste mais non dépourvu d'objectivité. Pour autant, la disparition annoncée de l'Arménie pourrait s'inscrire dans cette réaltié géopolitique. L'Arménie reste une énigme surtout pour qui ne veut pas prendre la peine de scruter une carte mouvante des mille va-et-vient de peuples à cheval sur une poudrière, aux sens propre et figuré. Mais il n'est pas difficile de prendre conscience, contre tous les mauvais vents de l'histoire, du miracle qui fait qu'aujourd'hui encore, demeure une nation arménienne. Les Mémoires de Rouben qui paraissent enfin en français sous forme condensée donnent des clés déterminantes, sinon pour comprendre le destin de l'Arménie, du moins pour entrevoir le poids de ce siècle sur une civilisation irréductible faite de femmes et d'hommes qui ont creusé des villages sous terre pour se préserver des hordes barbares.

Pour se sauver de la barbarie, seule la mémoire revêt une efficacité à toute épreuve.

Voilà donc une précieuse lumière pour la compréhension des événements d'aujourd'hui.

Un mot sur le mythique Rouben, Rouben Pacha, de son vrai nom Minas Ter Minassian. Une révolutionnaire qui a voué sa vie à la Cause. Les armes à la main bien sûr, mais aussi le cerveau toujours en bandoulière pour expliquer et s'expliquer à lui-même le bien-fondé des décisions de cette fameuse Fédération Révolutionnaire Arménienne, la F.R.A. Dachnagtsoutioun, qui va marquer le siècle de ses réussites, de ses erreurs, voire de ses fautes de jugements.

Dans l'empire ottoman et au cœur de la tourmente caucasienne.

Les Mémoires de Rouben — d'une écriture dense qui force l'admiration — ont attendu les années cinquante pour paraître en langue arménienne dans une édition monumentale en sept tomes. L'ouvrage proposé aujourd'hui est une traduction résumée et réaménagée par Waïk Ter Minassian, le propre fils du héros.

La lucidité politique, la justesse des jugements sont d'autant plus remarquables que les pages qui sont données à lire émanent d'un jeune combattant de vingt-quatre ans. Les faits d'armes sont une chose, mais l'intelligence une toute autre approche de l'homme d'action. Le regard sur le pouvoir, sur l'ivresse du champ de bataille, sur la frénésie d'assassiner l'ennemi, rendront quasiment charnelles toutes les descriptions et analyses. Dans un langage presque naïf, gestuel, qui relève de la tradition des bardes, la justesse de la Cause devient une évidence pour le *fédaï* de la vérité. Ce n'est pas le moindre des mérites de ce livre que de nous offrir une description ethnologique de la vie des populations arméniennes, leurs espoirs, leurs peurs, leurs volontés folles à croire en la bonté de l'autre, quitte à occulter la haine comme facteur social.

Ainsi des descriptions du Kurde dans son tréfonds, allié des Arméniens ou des Turcs selon les méthodes de séduction employées. Le Kurde, valet du dominant contre le dominé pour servir ensuite de bouc émissaire. Il n'est que de regarder aujourd'hui le génocide silencieux de ce peuple dans les montagnes d'Anatolie encore imprégnées du sang arménien, pour s'en convaincre.

Le destin de la «nation qui fut» s'inscrit ainsi en filigrane dans ces pages au style littéraire inclassable, parce qu'elles allient aux jugements géopolitiques le romantisme devant la nature, le besoin de l'odeur chaude des étables pour les rares heures de repos du guerrier. Et cette façon de toujours se mettre en retrait, dans la plus pure des traditions révolutionnaires qui font peu de cas de l'individu. Ces Mémoires pourraient n'être qu'un témoignage de début de siècle sur une histoire en voie d'oubli, n'était l'acharnement des événements immédiats à leur restituer une étonnante actualité. Nous reviendrons sur le génocide de 1915, mais examinons auparavant l'actualité qui replace aujourd'hui l'Arménie sur le devant de la scène. L'organisation de la F.R.A. nous permet de comprendre pourquoi les bolcheviks firent de ce parti national de masse l'ennemi à abattre en priorité. C'est que les révolutionnaires russes, inventeurs du pouvoir totalitaire moderne, ne pouvaient composer durablement avec un «concurrent» antérieur à lui. Une structure qui avait déjà trouvé des réponses pour l'organisation pluraliste de la société civile à une période où la vie humaine était un concept peu adapté à l'esprit et à la lettre de l'empire ottoman finissant et de l'empire russe à la recherche d'un nouveau souffle.

On le sait, Ankara n'a toujours pas reconnu le génocide perpétré par le gouvernement jeune turc aux abois et la Turquie se voit ainsi privée de la possibilité d'entrer dans l'Europe.

Plaise au ciel qu'aucune nation civilisée n'accepte de s'asseoir à la table des ministres dont les mains gantées de blanc ne parviennent pas à masquer l'indélébile couleur du sang d'un million et demi de victimes arméniennes.

Incroyable cécité lorsqu'au détour d'une page on lit sous la plume de Rouben : «...*en* 1906 *et* 1907 *on sentit un changement d'attitude chez les intellectuels et surtout chez les militaires turcs. Nous n'étions plus des brigands ni des agents de l'étranger... Les officiers qui sympathisaient avec nous venaient souvent nous voir en prenant de gros risques et leurs questions étaient toujours :*

— Attendez-vous que les Russes viennent vous libérer ? Qu'ils créent ici un royaume pour vous ? Demandez-vous l'indépendance, ou voulez-vous une vie libre à l'intérieur de l'empire ottoman ?

Tous se réjouissaient quand nous disions que c'était pour cette dernière revendication que nous étions en lutte. Pour beaucoup notre succès était la seule manière de sauver la patrie ottomane...».

Inutile d'aller plus loin, cette ligne de conduite, cette maturité réduisent à néant toutes les thèses officielles turques d'aujourd'hui pour nier le génocide au nom de l'intelligence avec l'ennemi russe.

Et puisque le mot de maturité est prononcé, nous voici revenus au cœur de l'histoire contemporaine.

Le monde entier a été abasourdi de constater que la chute de l'empire soviétique, annoncée sur des critères de démographie ou de libération des peuples colonisés, a été déclanchée par le soulèvement pacifique des Arméniens. Quoi ? Ce serait donc le plus petit pays de l'Union qui ferait basculer l'immense URSS? C'est pourtant l'exacte vérité. Et pour comprendre, il faut encore remonter à Rouben et aux traditions démocratiques instaurées par la F.R.A. qui ont perduré dans la conscience collective de la nation.

Maturité, sens de la négociation, appréciation du rapport des forces: autant d'éléments qui ont mis le feu aux poudres et ont servi de modèle à d'autres républiques. Mais les incantatoires termes de *glasnost* et de *perestroïka* ne pouvaient être pris au mot par une si petite nation environnée de pays hostiles. Satisfaire les revendications arméniennes qui tombent sous le sens, c'était pour le Kremlin se mettre à dos le monde musulman et les autres pays islamiques de la planète. Une fois de plus la taille à prévalu sur le droit, une fois de plus l'Arménie s'est retrouvée seule, trahie, et vite oubliée, même si, à la politique, s'est ajoutée la tragédie du séisme de l'hiver 1988. Pire: M. S. Gorbatchev a utilisé la catastrophe naturelle pour éloigner en toute hâte de leur terre les grands intellectuels et les dirigeants politiques du mouvement national. Peine perdue. Le passé a enseigné la patience aux Arméniens et c'est uniquement sur le charisme d'individus déguisés en communistes pour ne pas heurter le Kremlin que les premières élections libres ont envoyé au parlement des hommes parés de l'étiquette du parti. Et c'est hélas pour les mêmes considérations géopolitiques que l'Armée rouge a laissé faire les massacres de Soumgaït, de Kirovabad, de Bakou et de centaines d'autres villages oubliés de la topographie des nations civilisées.

A n'en pas douter, à la lecture des Mémoires, Rouben n'aurait pas agi autrement et c'est grâce à ce sens politique imposé par l'Histoire que l'Arménie existe encore dans des tréfonds de montagnes, momentanément réduite à une peau de chagrin.

Les marxistes —ou prétendus tels— au pouvoir en URSS considèrent religieusement que l'Histoire ne se répète pas. C'est pourtant eux qui ont permis, voire encouragé, ce bégaiement, sans craindre, tout comme les jeunes-Turcs de 1915, de recevoir en plein visage les crachats moraux des hommes libres du monde entier.

Idéalisme dépassé que d'utiliser les arguments humanistes face à la barbarie ? Le programme de la F.R.A. que rappelle Rouben était lui aussi dans le registre du progrès et de la démocratie; cela n'a pas empêché les Turcs de faire parler la seule arme des faibles, celle de l'extermination.

Pauvres Azéris d'aujourd'hui qui empruntent la même route que leurs ancêtres. Pauvre nation azerbaïdjanaise qui manifeste avec les oriflammes de l'islam et les portraits de Khomeiny. Quel aveuglement l'empêche de tirer les leçons du passé, de comprendre que le sang et le sauvagisme conduisent vers d'inévitables impasses ! Faire le jeu de l'oppresseur se retourne toujours contre le traître, garder le Karabagh contre les lois de l'histoire et de la géographie, contre le sentiment national qui s'exacerbe, relève d'une fuite en avant sans issue. Nous en sommes là aujourd'hui. Le volcan de l'Ararat n'est pas éteint, seulement en sommeil. L'empire ottoman s'est suicidé, mais il n'est que de voir le courage et la lucidité des nouveaux *fédaïs* de la montagne arménienne pour se convaincre que rien n'est résolu et que la cendre de la révolte restera chaude tant que la raison ne l'emportera pas à Moscou.

En ce sens, et en transposant à la situation actuelle les récits et analyses de Rouben, cet ouvrage est chargé d'une poignante actualité.

Un livre qui donne espoir, contre toute raison, en une éternelle arménité.

JEAN KEHAYAN

Juin 1990

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ Բ. ՅԱՐԻՆ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Հանրի Թրուայայի ասորագրութեամբ հրապարակ եկած է կենսագրական նոր հատոր մը որուն հերոսը Աղեքսանդր Բ. ցարն է: Հեղինակը զայն կը ներկայացնէ որպէս իշխանաւոր մը որ պատրաստ էր բարեշրջումներ կատարելու, ոչընչացապաշտութեան հիրաններէն փրկելու համար իր երկիրը: Հանրի Թրուայա կ'ըսէ թէ ուզած է մասնանշել Աղեքսանդր Բ.ի - որպէս իշխանաւոր եւ որպէս մարդ - հակազդեցութիւնները այն անցքերուն հանդէպ, որոնք ղրկմած են իր շրջանը· Ղրիմի պատերազմը, ռուս եւ թուրք պատերազմը, Լեհաստանի ապստամբութիւնը եւ անշուշտ բարեշրջումները:

Երկիեզկուած անձնաւորութեան տէր մէկն էր ցարը· ան մէկ կողմէ կրեց ազդեցութիւնը իր դաստիարակին՝ ռոման - թիկ բանաստեղծ Ժուքովսկիի որ ազատական գաղափարներ, խոնարհ դասակարգին հանդէպ վեհանձնութիւն կը ներշընչէր իրեն· միւս կողմէ՝ ամբողջ կեանքը ղրկմուեցաւ հօրը՝ Նիկոդոս Ա.ի սառնադէմ ու դաժան պատկերով: Նոյնիսկ այս վերջինին մահէն եաք, Աղեքսանդր Բ. տատանեցաւ Ռուսիան արդիականացնելու փափաքին ու հօրենական ժառանգութեան դաւաճանելու վախին միջեւ:

Մահուան սնարին մէջ, հայրը ամուր սեղմած իր զաւկին ձեռքը, վերջին չունչին փսփսացած էր· «Ամէն բան պահէ!»: Ու Աղեքսանդր Բ. երբեք չմոռցաւ այս խօսքերը:

Իր բարեշրջումները չօշափեցին բազմաթիւ մարզեր· դաստիարակչական, տնտեսական, արդարութեան: Ամէնէն կարեւորը, սակայն, ստրկութեան վերջ տալու որոշումն էր· այդ շրջանին, Ռուսիոյ 60 միլիոն բնակչութեան 50 միլիոնը ստրուկներ էին: Որոշումը այնքան յատկանշական էր որ խանդավառութեամբ ողջունուեցաւ բոլոր մտաւորականներուն կողմէ: Ան բախեցաւ նաեւ ընդդիմութեան մը, զոր ձեւակերպողները չէին ուզեր ղրկուիլ իրենց առանձնաշնորհներէն:

Նոյն տեսն այդ քայլը ցարին դէմ դիրք դրաւելու մղեց յեղափոխականներու դասակը որուն մեծ բան չէր մնար ընելիք: Անոնք չներեցին ցարին որ անչարժութեան մատնեց զանդուածները անոնց նը ւիրելով, ինչ որ իրենք կ'ուզէին յեղափոխութեամբ մը ձեռք ձգել: Անոնք հետամուտ էին ոչ թէ տահմանադրական մենատիրութեան մը, այլ հանրապետութեան մը· ու հակառակ իր մարդկային արժէքներուն, Աղեքսանդր Բ. անոնց համար արդելք մըն էր զոր պէտք էր տապալել:

Այդ կեցուածքը անըմբռնելի էր ցարին համար որ չէր հասկնար թէ ինչու, ինք որ բարի դադափարներու տէր մէկն էր, կը բախէր յեղափոխականներու տեսլութեան ու վերապահութեան: Երկրին մէջ առաջին անդամ ըլլալով իշխանաւոր մը փորձին մէջ հասարակ մարդոց յարձակումին կ'ենթարկուէր· այլեւս ցարին նուիրական անձը յարգանքի արժանի չէր նոյնինքն իր ժողովուրդին համար: Ու կեանքին վերջին չրջանը ան ապրեցաւ մահուան յամախանքին մէջ· վեց մահափորձէ խուսափեցաւ, իսկ եօթներորդը ճակատագրական եղաւ:

Հանրի Թրուայա Աղեքսանդր Բ.ի անձին մէջ կը տեսնէ Ռուսիոյ ներկայի որոնումներուն մէկ նախապատկերը: Ան եւս, ինչպէս այսօր Գորբաչով, մեղադրուած էր ժողովրդական ըլլալու փափաքով ու Ռուսիոյ չահերուն դաւաճանելով: «Ինծի այնպէս կը թուի որ կ'ըսէ Թրուայա, այդ երկրին պատմութիւնը կայուն է հակառակ երեւոյթներու եւ խորքին մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն կատարուած է»:

Ա. Թ. Թ.

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՑՇԸՆԸԼ»Ի

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸՆ

ԶԻԼԻ

Մարզկային իրաւանց բռնաբարումի դէպքերով հարուստ երկիր մըն է Զիլի: Ամէնէն ուշագրաւ պարագան հարիւրաւոր անհետացումներ են որոնց մեծ մասը ա-նոնց լուսաբանուելու կը փակուի:

Ցուլիսին կատարուած հանրաժողով մը 1980-ի Սահմանադրութեան որոշ կէտերը փոփոխութեան ենթարկելու առաջարկը վաւերացուց· այսպէս, նախագահը այլեւս պիտի չկարենայ լուծել Ժողովրդապա-նը, բայց բացառիկ ժամանակաշրջաններէ դրաքննութեան պիտի չկարենայ ենթարկել լրատիւտները, պիտի չկարենայ ա-ռարկել քաղաքացիները կամ արգելք ըլլալ անոնց երկրէն ելքին եւայլն:

1989-ի ընթացքին ընդարձակ վիճաբանութիւններու նիւթ դարձած է զինուորական իշխանութեան 16 տարուան ընթացքին մարզկային իրաւանց բռնաբարումի դէպքերուն մասին կատարուած հարցաքննութիւնը: Նոյեմբերին զինուորական դատաւոր մը երկու կարեւոր հարցախոյզ փակած է անհետացումներու հարցին վերաբերող: Մէկը բացուած էր 1978-ին, դաւադրի դէմ յայտնուած զանգատով. կ'ազդէր նաեւ զաղտնի սպասարկութեան բարձրաստիճան պաշտօնեաներու: Անոնք կ'ամբաստանուէին 1974 - 1976 70 հոգիի անհետացումին պատասխանատուութեամբ: Թղթածրարին մէջ տեղ դրուած էին անօրինական ձերբակալութիւններու, չարչարանքի ապացոյցներ: Միւսը կը վերաբերէր մեծ մասով դիւզացի, 24 անձերու անհետացումին:

Միշտ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ զինուորական առեաններու անկոմմնակալութիւնը, ինչպէս եղած է Ռոտրիկօ Ռոժաս եւ Գարմէն Քինթանայի պարագային· առնանք 1986-ին հրկիզուած էին զինուորական Լոկատի մը կողմէ: Օգոստոսին այդ Լոկատին պետը 300 օր բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, որովհետեւ երկու գոհերուն բժշկական անհրաժեշտ խնամքը տալու մտահոգութիւնը չէր ունեցած:

Նոյեմբերին զինուորական դատախազ մը, 1986-ին, հինգ տարուան բանտարկութիւն պահանջեց երկու անձերու համար որոնք անդամ էին մարզկային իրաւանց կրօնական կազմակերպութեան մը: Անոնք կ'ամբաստանուէին որպէս ահաբեկչական արարքներու օժանդակողներ:

Տարեվերջին չուրջ 450 քաղաքական բանտարկեալներ արգելափակուած էին: Անոնց մեծ մասը հետապնդուած էր զինեալ դիմադրութեան ու գէնք կրելու յանցանքով: Դատական գործընթացին անկանոնութիւններն ու դանդաղութիւնը

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Մայր Եկեղեցիին մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 4-ին: Պատարագին երգեցողութիւնները կատարած է Գողթան Դպրաց դաս երգչախումբը, քարոզած է Գարեգին Պատրիարքը: Մատաղօրհնութեան առթիւ Եկեղեցին սատցած է 105 ոչխարներ, ո-րոնցմէ պատրաստուած է 2500 մատաղ եւ առատօրէն բաժնուած՝ ժողովուրդին: Ցարակից Գաղազ Արթին Ամիրա սրահին մէջ սարքուած Սիրոյ սեղանին խօսնակի պաշտօնը առանձնած է Պ. Նալպանթ: Ամբերդներով հանդէս եկած են Պէզճեան վարժարանի Ը. դասարանի աշակերտները, կատարուած են մեներգներ, արտասանութիւններ, իսկ Հուսկ Բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարքը:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք· Գազանճեանի այցելութիւն մը տուած է պապական նուիրակ Սերճիօ Արք· Սեպաստիանի՝ ընկերակցութեամբ հիւրարար Պոլիս գտնուղ Վարչապետի եպիսկոպոսին եւ Լատին Եպիսկոպոսարանի ատենադպիր Գերպ· Ժորժ Մարովիչի:

***

ՊԷՅՔՕՋԻ բարեզարդուած եկեղեցիին օծումն ու բացումը կատարուած է Նոյեմբեր 4 եւ 5-ին՝ նախագահութեամբ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի: Վերանորոգման աշխատութիւններու հետեւանքով երեք ամիս փակ մնացած պատմական եկեղեցին բացման հանդիսութեանց ներկայ եղած է նաեւ Օհանօղլու բարերար ամուլը: Կոմիտաս երգչախումբի քառաձայն երգեցողութեամբ կատարուած կիլիկնօրեայ պատարագէն ետք, յարակից սրահին մէջ սարքուած է հոգեճաշ մը:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՅԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, դասախօսական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան «Սեւան» մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ: Թաւշութակահար Հարուհի Կասիա Գարբիէլեանի եւ դաշնակահար Գէորգ Գիւլատեանի զործակցած երաժշտական բաժինէն ետք, Սօնա Զէյթլեան դասախօսած է «Հայ մշակոյթի հոլովոյթը եւ այժմու տագնապը» նիւթին շուրջ:

***

ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ Սանուց Միութեան մէջ, Նոյեմբեր 3, կրկնուած է Պաքըրգիւղի Քառատուն Մանկանց երգչախումբին 60-ամեակի եւ Դպրաց դասուն 100-ամեակի երգահանդէսը, որ առենին տեղի ունեցած էր Նաալբզարուի սրահին մէջ: Երեկոյթին բացումը կատարած է առօրեայ պատարագէն ետք, յարակից սրահին մէջ սարքուած է հոգեճաշ մը:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՅԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, դասախօսական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան «Սեւան» մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ: Թաւշութակա - հարուհի Կասիա Գարբիէլեանի եւ դաշնակահար Գէորգ Գիւլատեանի զործակցած երաժշտական բաժինէն ետք, Սօնա Զէյթլեան դասախօսած է «Հայ մշակոյթի հոլովոյթը եւ այժմու տագնապը» նիւթին շուրջ:

***

ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ Սանուց Միութեան մէջ, Նոյեմբեր 3, կրկնուած է Պաքըրգիւղի Քառատուն Մանկանց երգչախումբին 60-ամեակի եւ Դպրաց դասուն 100-ամեակի երգահանդէսը, որ առենին տեղի ունեցած էր Նաալբզարուի սրահին մէջ: Երեկոյթին բացումը կատարած է առօրեայ պատարագէն ետք, յարակից սրահին մէջ սարքուած է հոգեճաշ մը:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ — ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 19-ին, Հ·Օ·Մ-ի «Յառմիկ» մասնաճիւղը կազմակերպած է միջ — գալրոցական մշակութային մրցում մը, որուն մասնակցած են չորս վարժարաններու երկրորդականի աշակերտները: Զորրորդ տարին ըլլալով առաջին տեղը գրաւած է Արիմեան Կրթական Հիմնարկը — կութիւնը, երկրորդ հանդիսացած է Մխիթարեան վարժարանը: Երրորդ եւ չորրորդ տեղերուն արժանացած են Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ հաստատութիւնը եւ Հ· Բ· Ը· Մ·-ի Մարի Մանուկեան հաստատութիւնը:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ — ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27, հայ մշակոյթի ամսուան առիթով, տեղի ունեցած է Հ· Ց· Դ· Արմենիա Երիտասարդական Միութեան հայկական երգի եւ պարի միջ-դպրոցական Բ· փառատօնը: Արժանթինի հայ վարժարաններէն՝ Արմենիօ — Արխենթինայի, Արծրունիի, Պաղէճեանի, Խրիմեանի, Մխիթարեանի, Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչի եւ Վ· Լոփէսի աշակերտաներուն մասնակցած փառատօնին ամբողջ հասոյթը կը տրամադրուի Հայաստանի Ախուրեան շրջանի Գետաք գիւղի դպրոցի շինութեան:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ — ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հ·Օ·Մ·-ի հիմնադրութեան 80-ամեակի առիթով, Հոկտեմբեր 29-ին, բացառիկ համերգ մը տուած է Հայ Երաժշտութեան Բարեկամներու «Արաքս» երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ժան Ամուխեանի:

***

ԹՐՔԱԿԱՆ «Սանաթ — Ատամ» արուեստի ու մշակոյթի ամսաթերթը Նոյեմբերի թիւին մէջ լայն տեղ յատկացուցած է նկարիչ Մարտիրոս Սարեանի, ծանրանալով անոր 1910 - 1915 շրջանի միջին - արեւելեան աշխատութիւններուն վրայ: Ամսաթերթը երկու էջանոցներուն վրայ հրատարակած է Սարեանի ուսուերէն ստորագրութիւնը եւ անկէ երկու պատառներ, իսկ ներսը ամբողջ տասը էջ տարածած է հայ գեղանկարիչին մասին Ալ· Քամէնսկիի կողմէ գրուած մէկ յօդուածին:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ — ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հ·Օ·Մ·-ի հիմնադրութեան 80-ամեակի առիթով, Հոկտեմբեր 29-ին, բացառիկ համերգ մը տուած է Հայ Երաժշտութեան Բարեկամներու «Արաքս» երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ժան Ամուխեանի:

***

ԹՐՔԱԿԱՆ «Սանաթ — Ատամ» արուեստի ու մշակոյթի ամսաթերթը Նոյեմբերի թիւին մէջ լայն տեղ յատկացուցած է նկարիչ Մարտիրոս Սարեանի, ծանրանալով անոր 1910 - 1915 շրջանի միջին - արեւելեան աշխատութիւններուն վրայ: Ամսաթերթը երկու էջանոցներուն վրայ հրատարակած է Սարեանի ուսուերէն ստորագրութիւնը եւ անկէ երկու պատառներ, իսկ ներսը ամբողջ տասը էջ տարածած է հայ գեղանկարիչին մասին Ալ· Քամէնսկիի կողմէ գրուած մէկ յօդուածին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՑ ՆԻ ԽՄԲԱԳՐՆԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԻԱՌԱԿՔ ԵՐԶՆԿԱՅԻ

Թորգան կը գտնուի Սեպուհ լերան ա-րեւելեան գին՝ անոր մէկ ոտին վրայ, 50 տուն Հայութեամբ, որ բախտակից ե-ղաւ միւս գիւղերուն Ժողովրդեան: Եկեղեցին Ս· Ցարութիւն՝ որ դուռով մը կը հաղորդակցի «Ս· Ամենափրկիչ վանք»ին հետ: Երէցն էր

Գրիգոր Քահանայ Սիմիկեան· - Ծնած 1850-ին եւ ձեռնադրուած 1897 Հոկտեմբեր 10-ին: Այրթացեալ: Նահատակ:

6·- Մարեգ, 1 վանքով, 82 տուն: Եկեղեցին Ս· Աստուածածին: Գիւղս կը հովւէր Ուռհի Տ· Կարապետ Թորոսեանը:

7·- Ուռհի, 2 վանքով, 26 տուն, Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Կարապետ Քահանայ Թորոսեան·- Ծնած 1877 Սեպտեմբեր 15-ին, ընկ, աշխարհական անուամբ Թադեւոս Գէորգեան, ուսած Վառնայի (Պուլկարիա) Մեսրոպեան դպրոցը, 1907 Մարտ 17-ին ձեռնադրուած Պալակէսի (Կեսարիա), Ստեփան Եպիսկոպոս Սանասարճեանէ: Նահատակ:

8·- Գառնի (համանուն գիւղ Մշոյ դաշտին ալ ունի), 7 աւերակ վանքով, 25 տուն: Եկեղեցին Ս· Թորոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սեպուհ Քահանայ Կիւրեղեան· - Ծնած 1870-ին Բլուր գիւղ (Բարերդ), աշխարհական անուամբ Մանուկ, ուսած Բարերդ, ուսուցիչ, 1911-ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Խարախանեանէ՝ Գառնիի եկեղեցւոյն վրայ: Նահատակ:

9·- Սուրբ Նշան, 20 տուն, համանուն եկեղեցիով (Արեգ - Ս· Նշան), անհովիւ, փոքր Բաղառիճէն երեք քառորդ ժամ հեռու: Գիւղս աւենօք մենաստան էր, բայց հետզհետէ նուազ վարդապետները բազմանալով՝ տուներու բաժնուած են եւ վանքին հողերն ալ սեփականած:

10-15·- Հազարբ (40 տուն, եկեղեցին Ս· Աստուածածին, անհովիւ), Զաֆարի (Ուռհիէն 1 ժամ հեռու, 12 տուն, 4 աւերակ վանքով, անհովիւ), Աւագ Վանիճ (25 տուն, անհովիւ), Հողու Տէրէ (500 հոգի՝ ամբողջ Հայ Կաթոլիկ), Կամարիկ (50 հոգի), Գոմիկներ (20 հոգի):

Առնցմէ զատ, Քէմախ ունի բազմաթիւ Թուրք եւ Քիւրտ գիւղեր՝ որոնցմէ ոմանց մէջ կը նշմարուին աւերակ մենաստաններ ու սրբավայրեր, մէկ քանի գիւղերն ալ ունենալով հայերէն կոչում:

Դ· ԲԼՈՐՄԷՐ (Բոլոր մորի)·- Կեդրոնավայր գիւղաքաղաք համանուն գաւառակի (որ հին «Մանանաղի»ին կը համապատասխանէ), Երիզայէն 10 ժամ հեռու, Թուզլա գետով եւ սպիտակ աղովը նշանաւոր, իր անունը ստացած «մորի» ծառերուն առատութենէն, հինգ տուն Հայութեամբ:

Իր չուրջն ունէր հետեւեալ հայաբնակ գիւղերը·

1 - 4·- Տանձիկ կամ Տանձէք (Ս· Թադէոս վանքով, 31 տուն), կերսընուտգ կամ կերսընուտ (12 տուն, եկեղեցին Ս· Սարգիս), Բերկրի (համանուն գաւառակ՝ վանալ ունի· 37 տուն, եկեղեցին Ս· Մինաս), Աղայիճ Շէնիկէ (14 տուն, անժամ եւ անհովիւ),

Այս չորս գիւղերը որոնք երիզայի թեմերը կը նկատուէին՝ բնակչութեան նոյնպէս Աղէտի փոթորիկէն:

Տանձիկի երէցն էր

Նահապետ Քահանայ Բաղոյեան, նոյնպէս նահատակ, որ կը հովուէր միւս գիւղերուն ժողովուրդն ալ:

Քէմախի վիճակին մէջ էին երկու նշանաւոր մենաստաններ, «Սեպուհի Սուրբ Լուսաւորիչ» եւ անկէ 3 ժամ հեռու «Աւագ Վանք» կամ «Սուրբ Թադէոս Առաքեալ»: Վերջնոյս հնութիւններէն նշանակելի է Ռուբինեանց Օշին Թագաւորի օրով երկաթիրուած մագաղաթէ ամենամծանկ Աստուածաշունչ մը, ան ալ իր կարգին փճացած՝ այնքան չնչաւոր սիրելիներու նման:

ՔՂԻ ԳԱՍԱՊՈ.

Հայեցի յարկորմամբ կեղի, երբեմնի «Մորճեան Գաւառ» Հայոց, Երիզայի արեւելակողմը՝ քսան ժամ հեռու, լեռնային դիրքով եւ ակնապարար տեսարաններով, իսկ սրբավայրերով այնքան հարուստ, քնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնն ալ՝ Թուռնդ Հայրենասէր: 1616-ի ժամը հիմնայատակ ըրաւ կեղին՝ որ թերեւս իր կոչումն ատոր կը պարտի, իբր «վայր երկիւղի»: Լեռներէն նշանաւոր են Սէմէխառում, Քարզլուխ եւ Սուրբ Լոյս՝ որ ուխտատեղի ալ է· իսկ վանքերը՝ «Գետահայեաց Ս· Աստուածածին» Առէք գիւղի մօտ, «Ապարու Ս· Կարապետ» Հազտաունի մօտ, «Ս· Կիրակոս» Խօնախի մօտ, «Ս· Գէորգ» Աստղաբերդի մօտ եւ «Ս· Փրկիչ» Սերկեւիլի մօտ:

(Շար· 130)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Պիւրթէկ 1000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Արաֆսի Խուպէսէրեանի *Թարմ յիշատակին*:

⁂

Վարդուհի Ուշագլեանի *յիշատակին, Տիկին Յակոբ Գարայեան* 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

⁂

Արաֆսի Գմբէթեանի *յիշատակին, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան* 100 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Վարդուհի Ուշագլեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին Անահիտ Զաւրիկեան եւ զաւակները* 200 Ֆր· կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ատենապ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆրանք «Յառաջ»ին:

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿ

Նախապահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՓՍԼԵԱՆԻ
կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը 10-ին, հանդիսաւոր պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա· ԽԶԿՐ· ՔՀՆՑ· ՏԷՏԷԵԱՆ
ժամը 11-ին, քարոզ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՓՍԼԵԱՆԻ
ժամը 11·30-ին, հոգեհանգիստ ի յիշատակ՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ· ՊԱԼԱՓԵԱՆԻ
Եկեղեցւոյ ծառայող եւ հիմնադիր ուրբերաբար անդամներու եւ համայն շրջանի ննջեցեալներուն:
ժամը 12-ին, Ցուշաքարի հանդիսաւոր բացում:
Հուսկ, ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Տիկին Մարի Կիւմիւշեան 100, *Տէր եւ Տիկին Քէօսէեան* 400, *Տէր եւ Տիկին Շիրինեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Ժապ Նօտարեան* 3000, *Տիկին Իէքմէկեան* 200, *Օր· Անահիտ Փափազեան* 700, *Պր· Արամ Աբիկեան* 300, *Տիկին Սրբուհի Շահպազեան* 100, *Տիկին Իսկուհի Գառնիկեան* 200, *Պր· Խաչիկ Գումրու* 600, *Տիկին Այտինեան* 500, *Տիկին Աստղիկ Մուրթաֆեան* 200, *Պր· Հ· Եաիքարապետեան* 500, *Տիկին Մարի Քէպէնեան* 100, *Պր· Գասպար Գասպարեան* 1000, *Պր· Յակոբ Ազաճեան* 500, *Տէր եւ Տիկին Գէորգ Շիրինեան* 200, *Պր· Ստեփան եւ Պր· Արսէն Մխրանեան* 300, *Տիկին Զարուհի Դարբինեան* 500, *Օրիորդ Սապին Սարոյեան* 100, *Տիկին Մարի Գալայճեան* 150, *Գինիկեան ընտանիք* 1000, *Պր· Սարգիս Սէֆէրեան* 500, *Տիկին Մարի Պօյաճեան* 1000, *Պր· Գառնիկեան* 200, *Տիկին Մարի Գասպարեան* 100, *Պր· Սիմոն Ալբէր* 500, *Տիկին Աննա Մակարեան* 200, *Պր· Մկրտիչ Աչըգ* 500, *Պր· Պետրոսեան* 1000, *Տիկին Նաթիա Մաքրի* 200, *Պր· Մկրտիչ Պաղտճեան* 1000, *Օր· Մարիամ Գուլումճեան* 100, *Տիկին Վարդուհի Եղիայեան* 150, *Այրի Տիկին Զարուհի Դարբինեան* 1000, *Տէր եւ Տիկին Պետիկեան* 100, *Տիկին Իէքմէկեան* 200, *Պր· Տէյիրմէնճեան* 200, *Տիկին Մարիճա Պետիկեան* 100, *Պր· Տէր - Յակոբեան* 100, *Տիկին Ռեբեկա* 50, *Տիկին Սէլ* 100, *Պր· Ժապ Պօղոսեան* 1000, *Պր· Գիւլբա* 100, *Պր· Ժան Սիրաբեան* 100, *Պր· Արման Սապունճեան* 100, *Պր· Խաչիկ Փափազեան* 100, *Պր· Պետրոս Քէպէնեան* 100, *Գալայճեան եւ Խուբշուտեան ընտանիքներ* 200, *Պր· Խաչիկ Մէրքէնեան* 200 Ֆր·:

(Շար·)

ԲԱՑՕՒՄ
ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ԶԱՐՕՒՀԻ ՏԷՄԻՐԵԱՆ

սրահի

կիրակի, Նոյեմբեր 18, ժամը 16-ին
Հայ Մշակոյթը Տունը
17, rue Bleue, 75009 Paris
Բացումէն առաջ՝ հիւրասիրութիւն:

Կ·Ս·Մ·

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

կիրակի, Դեկտեմբեր 9, ժամը 12·30-ին
Restaurant des Diamantaires
60, rue La Fayette, Paris 9e
Ճաշակին՝ 150 Ֆր·,

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հետաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.-
43 81 80 82
42 60 15 10

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Իսիկ Տ· Սէրգնկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 22, ժամը 20·30-ին, Իսիկ Մըջակոյթի Տունը, 45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսիկ Լէ Մուլինօ:

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սաուճի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէճ Պազիլ Մարսէյլ 1

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION
SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՊԱՐԱՆՅԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

SAMEDI 17 NOVEMBRE A 21 HEURES

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20

MARDI
20 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.410 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.410

ԱՐՑԱԽ

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՎԻՃԱԿ

ԱԶԵՐԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՄԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

ԵՒ 50 ՉԻՆԵԱԼ ԱԶԵՐԻՆԵՐ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԲԵՐԴԱՁՈՐԻ ՎՐԱՅ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ՄՈՍԿՈՒԱ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՑԹԸ

Կացութիւնը յանկարծ չաո ծանրացած է Սեպհանակերտ, ուր Նոյեմբեր 16-ին, Ուրբաթ օր, օդակայանի հրամանատար (պարէտ) նշանակած են ազրբէջանցի Մամեդովը, որու ցուցմունքով ազրբէջանցի քաղաքացիները (50 ղինեալ ազերի) կը «ստուգեն», կը խուզարկեն ճամբորդները: Այս անընդունելի կացութիւնը իրենց կողմէ կը բացատրուի անով որ «օդակայանի երթեւեկը չաոցած է եւ օդակայանը՝ ծանրաբեռնուած»:

Կիրակի գիշեր, Նոյեմբեր 18, Ազրբէջանցիք յարձակած են Շուշիի Հերոսաձոր գիւղի վրայ, որու հայ բնակչութեան վիճակը չաո տագնապալի էր արդէն վերջին օրերը: Այս յարձակման հետեւանքով մէկ մեռեալ կայ՝ Եղիշէ Տատուրեան եւ բազմաթիւ վիրաւորներ: Ապահովութեան յանձնախումբի նախագահին՝ Վազգէն Սարգսեանի պնդումով պատուիրակութիւն մը երկուշաբթի առաւ Գորիս մեկնած էր այս առնչութեամբ:

***

Նոյեմբեր 17-ին եւ 18-ին Մոսկուայի մէջ 3 հանդիպումներ ունեցած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Ազրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդի հինգական երեսփոխաններէ կազմուած պատուիրակութիւնները: Հայաստանի պատուիրակութեան անդամներն են.- Ա. Ոսկանեան, Դաւիթ Վարդանեան, Խ. Ցարուքիւնեան, Ս. Բաղդասարեան, Ց. Կարապետեան: Պատգամաւորները դեռ Մոսկուա էին երկուշաբթի առաւու եւ արդիւնքները ծանօթ չէին:

***

Նոյեմբեր 16-էն, Հայաստանի թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարարութեան առընթեր ֆիրմային աւելի քան 20 խանութներու վաճառքը կը կատարուի անձնագրերով՝ միայն Հայաստանի բնակիչներուն համար: Այս կարգադրութիւնը ժամանակաւոր է, բայց ստիպողական, քանի որ Մխիթեան միւս ջրջանները արդէն իւրացուած էին նման վաճառաձեւ եւ Հայաստանի չուկան անպաշտպան դարձած էր միւթեենական վնորդներուն առջեւ:

***

Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր Հայաստանի պետական լրատուական գործակալութեան՝ «Արմենփրէս»ի տնօրէնն նշանակուած է 39-ամեայ Արտակ Վարդազարեան: Նոր տնօրէնը Երեւանի Համալսարանի պատմութեան բաժնի ջրջնաւարտ է, Հայաստանի Գրողներու Միութեան անդամ, արձակագիր, ժողովածուներու հեղինակ: Աշխատած է «Հայաստան» հրատարակչութեան մէջ, Հայաստանի Հեռատեսիլի ու Ձայնասփիւռի կոմիտէին մէջ:

ԱՆՈՒԱՆԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐ

Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով կարգ մը բնակավայրերու անունները փոխուած են: Այսպէս՝ Աբովեանի ջրջանը կը կոչուի Կոտայքի ջրջան, Ղափանի ջրջանը կը դառնայ՝ Կապանի ջրջան եւ Կապան քաղաք, Ղուկասեանի ջրջանը՝ Աշոցքի ջրջան եւ ջրջանային կեդրոնի Ղուկասեան գիւղը՝ Աշոցք գիւղ, Շամշադինի ջրջանը Տաւուշի ջրջան:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՑԹԸ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 16-ին Մոսկուայի մէջ, հապճեպ կերպով կազմակերպուած Մխիթեան Գերագոյն Խորհուրդի նիստ մը տեղի ունեցաւ: 15 Հանրապետութիւններէն 4-ը (3 պալթեան եւ Վրաստան) Ձորեքշաբթի օր իսկ յայտնած էին թէ իրենք զիրենք այլեւս Խորհրդային Միութեան մաս կազմող հանրապետութիւն չէին նկատեր:

Այս նիստին, խօսք առած է Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան նիւթ առնելով Մխիթեան ներկայ իրավիճակը ու նոր դաշնակցութեան բանաձեւը վարող տուեալները: Ան նախ անդրադարձած է Միութենական ներկային քանի մը ըրական կողմերուն, ինչպէս՝ հանրապետութիւններու դերիչխանութեան գործընթացին խորացում, հանրապետութիւններու միջեւ հորիզոնական յարաբերութիւններու հաստատում, հանրապետութիւններու մէջ ժողովրդավարական գործընթացներու խորացում, հանրապետական իշխանութիւններու կենսունակութիւն:

Այս կէտերուն ան հակադրած է բացասական գործօնները - անտեսութիւն, ազգամիջեան լարուած յարաբերութիւնները, իշխանութեան ճգնաժամ եւայլն - ապա առաջարկած՝ կացութեան բարելաւման համար իր տեսակէտները զոր կուտանք ստորեւ.

Միակ մեխանիզմը, իմ կարծիքով, որն ապացուցել է իր կենսունակութիւնը, ամէնքդ էլ ձեր փորձով կարող էք դա հաստատել, ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆ է: Կրիտիկական պահում գործում է ինքնապաշտպանութեան բնազդը, վտանգի զգաստութիւնը: Այդ պահին, իսկապէս, համաձայնութիւնը հնարաւոր է: Նման համաձայնութիւնը քաղաքական կուսակցութիւնների, հասարակական կազմակերպութիւնների միջեւ իրականացրել է, հաւանաբար, մեզանից իւրաքանչիւրը: Եւ ՌՖՍՀ-ի խորհրդարանում, մերձպալթեան Հանրապետութիւններում նման մեխանիզմ գործում է: Երեք Հանրապետութիւնները, կարելի է ասել, երկար ժամանակ համաձայնեցուած գործողութիւններով են առաջնորդւում: Ահա եւ միակ մեխանիզմը, որը գործում է, կարծում եմ, համաձայնութեան մեխանիզմն է:

Բայց իշխանութեան ո՞ր մարմինն է այսօր ունակ իրականացնելու, գործի դրելու այդ մեխանիզմը: Միութենական խորհրդարա՞նը: Կարծում եմ, բոլորիս պարզ է, որ դա նոյնպէս անախորոնիզմ է: Գերագոյն Խորհուրդը, Խորհրդարանը որոշումները, հրաշալի օրէնքներ է ընդունում, որոնք չեն գործում: Բայց յուսահատուելու հարկ չկայ: Կարծում եմ, որ ձեր աշխատանքը ի զուր չի անցնում: Ցաւօք, մենք դէպ ի ցաւ, այս հաւաքում համախմբած էինք մեծ մտաւորականներ: Ես ուզում եմ ասել՝ մեծ մտաւոր ներուժ: Սա առանց ծաղրի եմ ասում՝ մեծ մտաւոր ներուժ, եւ իսկապէս ձեր աշխատանքն ի զուր չի անցնում՝ ձեր օրէնքները, ձեր որոշումները դրւում են հանրապետականների հիմքում: Դուք օգնում էք Հանրապետութիւններին՝ մշակելու սեփական օրէնքներ: Կարելի է բաւարարուել եւ այդ աշխատանքով:

Այնուհետեւ: Ուրիշ ի՞նչ մարմին կայ: Նախարարների Խորհուրդը: Իմ կարծիքով, նա տառապում է համիչխանական պատասխանատուութեամբ եւ նոր պայմաններում արդէն ունակ չէ համաձայնութեան գործառոյթն իրականացնել: Պրեզիդէ՞նտը: Ես արդէն այս մասին ասացի: Իմ կարծիքով, պրեզիդենտի ինստիտուտը նոյնպէս դեռ ի վիճակի չէ իրականացնել այդ գործառութիւնը: Նշանակում է, պէտք է դանել, ստեղծել իշխանութեան այն նոր մարմինները, որոնք կարողանային, ունակ լինէին իրագործել այդ կարգաւորող, համաձայնեցնող գործառութիւնը: Ո՞ր մարմիններն են ունակ իրագործել:

Ահա ես մտածում եմ կոնկրետ առաջարկութեանը, կոնկրետ մեխանիզմին: Դա, իմ կարծիքով, տուեալ պահին միակ հնարաւորն է, որ կարելի է անել. ժամանակաւորապէս, անցումային ջրջանում (կարելի է ժամկէտը որոշել՝ ենթադրենք մէկ տարի) ստեղծել տնտեսական համաձայնեցման կոմիտէ: Դա կարող է լինել ԽՍՀՄ Նախարարների Խորհրդի նախադահութիւնը, որի կազմի մէջ կը մտնեն 15 Հանրապետութիւնների պրեմիեր նախարարները: Եւ ԽՍՀՄ Նախարարների Խորհրդի նախագահը կը կատարի այդ 15 մարդու որոշումները: Այստեղ կարելի է որոշել դրա կարգավիճակն ու ռեգլամենտը:

Եւ երկրորդը քաղաքական համաձայնեցման կոմիտէ: Զեւականօրէն այն դռյութիւն ունի՝ դա ԽՍՀՄ Ֆեդերացիայի խորհուրդն է, բայց, իմ կարծիքով, մինչեւ օրս որոշուած չէ այդ խորհրդի կարգավիճակը: Ես այդ խորհրդի անդամ եմ, բայց չգիտեմ իմ լիազօրութիւնները: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը այնտեղ որեւէ որոշում ընդունելու, որեւէ փաստաթուղթ ստորագրելու համար ինձ ոչ մի լիազօրութիւն չի տուել: Անհրաժեշտ է յատակօրէն որոշել Ֆեդերացիայի Խորհրդի կարգավիճակը այն հաշուով, որ Խորհրդի անդամները իրականում կարողանային իրենց Հանրապետութիւնների դերագոյն խորհուրդների անունից որեւէ որոշում ընդունել: Պէտք է ճշդուի նաեւ ռեգլամենտը, որոշումը կարելի է ընդունել ասենք, որակաւոր մեծամասնութեամբ՝ երկու երրորդով եւ այլն:

Եւ վերջինը՝ միութենական պայմանագրի մասին: Ըստ իս, մենք բաց ենք թողել պահը, երբ հնարաւոր էր միութենական պայմանագիրը կնքել: Այժմ, կէս ճանապարհին, դա իրականացնելն անհնար է: Հանրապետութիւններում ընթանում են ինքնիչխանութեան խորացման, կենտրոնի եւ Հանրապետութիւնների իրաւասութիւնների սահմանազատման գործընթացները եւ կէս ճանապարհին, ըստ իս, արդէն անհնար է կնքել այդ միութենական պայմանագիրը: Պէտք է թողնել, որ այդ գործընթացները հասնեն իրենց տրամաբանական աւարտին եւ միայն դրանից յետոյ կնքել պայմանագիրը: Դա պէտք էր անել կամ մինչեւ այն, երբ Հանրապետութիւններն սկսեցին իրականացնել իրենց ինքնիչխանութիւնը, կամ այդ գործընթացն աւարտուելուց յետոյ:

Եթէ նման մեխանիզմներ ստեղծուեն, եւ նման պրակտիկան իրեն արդարացնի, որի մասին ես արդէն ասացի, հնարաւոր է, որ դա ապագայում որոշի նոր Միութեան, նոր Ֆեդերացիայի իրական ձեւը:

Եթէ իմ խօսքում բարոյա-իրաւական ինչ-որ ձայնանիչ հնչեց, ապա ներողութիւն եմ խնդրում:

Շնորհակալութիւն ուշադրութեան համար:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Զօրավար Անդրանիկի աճիւններու փոխադրութեան Հայաստանի Պետական Պատուիրակութիւնը եւ Փարիզի Կարգադիր Յանձնաժողովը կը յայտնեն մեր ժողովուրդին, թէ դժբախտաբար կարելի չեղաւ Ազգային հերոսի աճիւններու փոխադրութեան համար նախատեսուած ծրագիրը իրագործել, վերջին պահուն յայտնուած դերդաստանի կարգ մը անդամներուն եւ այլ անյայտ անձերու յարուցած անտեղի վերաբերումին ու առարկութիւններուն հետեւանքով, հակառակ նահանգապետութեան ցուցաբերած իրաւացի եւ արդար բարեացակամութեան:

Վերոյիշեալ ընտանեկան պարագաներէն ոմանք նոյնիսկ այս սրբազան եւ նուիրական պարտականութիւնը խափանելու մտադրութեամբ՝ դիմած են Դատական Ատեան:

Հայաստանի Պաշտօնական Պատուիրակութիւնը, աւելի քան վեց ամիսներէ պատրաստուած ծրագրով, ժամանեց Փարիզ՝ Հայրենիք փոխադրելու համար աճիւնները, Նոյեմբեր 22-ին, ուր միլիոնաւոր հայրենակիցներ կը սպասեն հերոսի աճիւններուն վերադարձին:

Հայաստանի Պետական Պատուիրակութիւնը յուսախաբ է մասնաւորաբար անոնցմէ որոնք կը խօսին Անդրանիկի ընտանիքին անունով եւ արդելք կ'ըլլան հերոսի կտակի եւ հայրենի ժողովուրդի ցանկութեան իրականացման:

Կը հաւատանք որ արդարադատութիւնը պիտի վճռէ եւ ճշմարտութիւնը վերահաստատուի:

Մինչ այդ, քանի մը անձերու այս վերաբերումը, ապահովաբար, վրդովում պիտի յառաջացնէ հայրենի եւ արտասահմանեան զանգուածներու մօտ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՁՆԱԺՈՂՈՎ

Փարիզ,
Նոյեմբեր 17

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, երկուշաբթի օր կը բացուէր ՍԻ - ԷՍ - ՍԻ - Է-ի (Եւրոպայի ապահովութեան եւ գործակցութեան Ժողով) վեհաժողովը, որու կը մասնակցին 34 պետական թէ կառավարական ղեկավարներ: Ասոնք կը բաղկանան բոլոր Եւրոպացիներէն բացի՝ Ալպանիացին, առաւել Մ· - Նահանգները ու Գանատա: 15 տարի հետք, պիտի վերջնապէս նուիրագործուի Հելսինքիի «Գերագոյն Ուխտը» եւ վերջ դրուի Ջրամարտին ու ծնունդ առնէ եւրոպական նոր կառոյց մը: Ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են Փարիզի եւ մանաւանդ Ժողովատեղիին թաղամասին մէջ եւ չուրջը (Էֆթուալ, Աւընիւ Քլէպէր, Մարսօ, Ալմա եւայլն, եւայլն)։ Այս ժողովին ներկայ կ'ըլլայ նաեւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի խորհրդատու՝ Համբարձում Գալստեան, պարզապէս որպէս՝ «պատուոյ այցելու», ինչպէս պարագան է պալթեան երկիրներու։

ՊԱՂՏԱՏԻ իրաքեան յեղափոխութեան կեդր· Խորհուրդը (Խորհրդարան) յայտարարեց թէ Ծնունդէն Մարտ 25 ազատ պիտի արձակուին օտար բոլոր - չուրջ 3000 - պատանդները, եթէ մինչ այդ ո-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՄ

ԱՐՑԱԽՅԻ ԹԱՄԱՐԱՅԻՆ «ՊԱՏՄՈՒԵԼԻՔ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»Ը

ԲԵՆԻԱՄԻՆ ԹԱՃԵԱՆ
(1896 – 1971)

«Խորհրդային Ղարաբաղ»ը այն թերթն է որուն էջերուն մէջ անակնկալի հանդիպելու հաւանականութիւնը ամէնէն տկարն է հայաստանեան մամուլի անուններէն: Նոյնիսկ պարբերաբար հետեւող մը պիտի, թէ ի՛նչ ցաւերու ՝ի՛արձագանգն են լուրերը, այդ ցաւը ի՛նչպիսի արհամարհանքով կ՝ընկալուի ու ի՛նչ հատատակամ կեցուածք կ՝արտայայտուի անոր հանդէպ: Արցախցի Թամարային պատմութիւնն ալ բացառութիւն չի կազմեր այս ընդհանրացումին:

Ան Ռուս կին մըն է. 23 տարիէ ի վեր կը կրէ ամուսնին Գրիգորեան մականունը, ի՛ապրի Սեւծովեակեր: «Հայերէն խօսում է ռուսի առոգանութեամբ եւ մարտակերտցու բարբառով»: Այս տարի հոգամշակութեան մարզային արհմիութիւնը գինքը համամիութենական համադումարի պատուիրակ կ՝ընտրէ: Մոսկուա մեկնելէ առաջ ան իր ընտրողներուն կը խոստանայ ինչ գնով ալ ըլլայ, «խօսալ մեր Արցախի մասին»:

«Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Հոկտեմբեր 27-ի թիւին ամբողջ Գ. էջը յատկացուած է այս խոստումէն մինչեւ վերոյիշեալ համագումարին աւարտը անցած դարձածին, զոր Թամարա խմբագրութեան պատմած է Սեւծովեակեր վերադարձին: «Նրա օրերի մէջ մեր օրերի զարմանալի խտացումը կայ, էպիկական մի բան որ դառնում է պատմուելիք պատմութիւն» կը գրէ խմբագրական իր ծանօթագրութեան մէջ, թերթին գլխաւոր խմբագիրը Մաքսիմ Յովհաննիսեան, ու նոյն առիթը կ՝օգտագործէ իր հիացումն ու յարգանքը յայտնելու «պայքարող ու այրուող» այս հոգիին:

Հազիւ Մոսկուա հասած, կը սկսի խուլ պայքարը. չեն ընդունիր որ Արցախի երիք հոգինոց պատուիրակութիւնը «Ռոսիա» պանդոկը մնայ հայկական պատուիրակութեան հետ. կ՝ըսեն թէ պէտք է ապրին ազրբեջանական պատուիրակութեան հետ: «Խնդրեցինք, աղաչեցինք, բան դուրս չեկաւ» կ՝ըսէ Թամարա Գրիգորեան:

Առաւօտուն կանուխ (Հոկտեմբեր 7) կ՝երթան երեսնց արհմիութեան կեդրոնական Կոմիտէի նախագահին քով, որպէսզի յայտնէ անպայման խօսք առնելու փափաքը. Նախագահը կը համաձայնի: Սակայն համագումարի սրահին մէջ դէպքերը այլ ընթացք կ՝ունենան. բացումէն քիչ առ քիչ, «յանկարծ մանդատային յանձնաժողովի նախագահը յայտարարում է որ Ղարաբաղի պատուիրակը վճռական ձայնի իրաւունք չունի»:

Առաջին ընդմիջումին կը մօտենայ նախագահին, կը հարցնէ. – «ասացէք խրնդրեմ, ի՞նչ իրաւունքով էք ինձ զրկել ձայնի իրաւունքիից»: Նախագահը կը բացատրէ թէ համագումարէն առաջ ազրբեջանական պատուիրակութիւնը զիմած է նախագահութեան ու բանած թէ եթէ Ղարաբաղի ներկայացուցիչը վճռական ձայն ունենայ, իրենք 37 հոգի, համագումարին պիտի չմասնակցին:

Համագումարին երկրորդ օրն ալ Թամարա երբ կը տեսնէ թէ իրեն խօսք չի տրուիր, խորամանկութեամբ, թղթիկ մը կը զրկէ նախագահին, յիշեցնելով առնոր խոստումը: Նոր խոչընդոտներու յաղթելով վերջապէս կը մօտենայ բարձրախօսին. «սկսեցի խօսել, կը պատմէ Արցախի պատգամաւորուհին, մի քիչ գրածից կարդացի, յետոյ մի կողմ դրի ու ինչ որ էս երկուսուկէս տարում կուտակուել էր իմ հոգում, պատմեցի: ... Դիմեցի բոլոր պատգամաւորներին որ Արցախի մասին իսկական ճշմարտութիւնը տանեն Խորհրդային Միութեան ամէն մի անկիւն, որ մեզ մօտ ծայրայեղականներ չեն ապրում, այլ աշխատասէր, բարի, բայց նաեւ հպարտ մարդիկ որոնք գրժուարութեամբ հաց են ստեղծում, բայց չեն ուզում ազրբեջանական լծի տակ այլեւս ապրել»: *Ան աւարտելէ առաջ իր խօսքը, կը դիմէ վարչապետ Ռիժկովի որ ներկայ է սրահին մէջ, ու կը խնդրէ որ* եթէ ճակատագրուած է որ կենցաղային առօրեայ կեանքի ընթացքը ըստ էութեան ու ձեւի որեւէ փոփոխութեան չենթարկուի Սփիւռքեան իրականութեան մէջ եւ մամուլի մէջ զերակատար մարզոց ատենադպրաչա ոչին ցամքի հետզհետէ, անխուսափելի կրնայ դառնալ մոռացումը նուիրական բոլոր այն անձերուն եւ անցքերուն՝ որոնք «արժանի են զրոյ յիշատակի» կամ սահմանուած են առնուազն պարբերական ոգեկոչումի:

Մեզմէ աւելի քան 120 տարի առաջ, զալկահար պատանին՝ Պետրոս Դուրեան, «Իմ մահը» խորագրուած իր քերթուածով կ՝ըսէր թէ պիտի մեռնի միայն ա՛յն առեն, երբ թառամի իր յիշատակը: Իրմէ իննսուն – հարիւր տարի վերջ՝ զրեթէ ալեւոր տարիքին, Կոստան Զարեան յետնորդ սերունդներուն կոչ կ՝ուղղէր միշտ յիշելու երէկը, անցեալը: Մեր օրերուն ալ, տակաւին, անցեալը ներկային կամրջելու հրաւէրներ կ՝ուղղուին...

Բայց ապրողները ի՞նչ չափով կը պատասխանեն այդ իզձերուն ու կոչերուն...:

Պատմական մնալու սահմանուած թուականներ, ոգեկոչումի արժանի վերելքներ ու վայրէջքներ, յաւերժ յիշատակելի անձեր ու անցքեր ունինք հետաքրքրական թէ մօտաւոր անցեալի մէջ, բայց մեր ժողովուրդը կեանքի հանդիսանակ դարձուցած է ներկան ապրիլ ու թաղել անցեալը, իր տարեդարձը չմոռնա՛լ բայց մոռացութեան մատնել հին թէ ժամանակից օրերու մեծութիւնները, անոնց վաստակն ու գործը, նոյնիսկ ազգային նուիրական խոյանքներն ու նո՛յնքան նուիրական անկումները, – ե՛ւ վէրքերը ե՛ւ երդերը: Փաստօրէն խզուած ենք անոնց գործէն, ոգորումներու, յաղթանակներ – ու, մեծարժէք իրագործումներու թէ յետնորդներուն կտակուած առեղծագործական արժէքներու ուխտէն ու արիւնէն:

Այս ընթացքով է որ ժողովուրդներ կը խամրին: Այս խզումով է որ «կեանք» կոչուած գոյատեւումը կը դատապարտուի խոտեղէն գոյութիւն մը ըլլալու, այլ երբե՛ք ապրում, չունչ ու ոգի:

Չենք անդիտանար բացասական ազդակներու դերը: Նոր գաղութներ, նոր բարքեր, զրամատիրական կարգեր, ընկերային ցնցումներ, առօրեայ հեւքին անդրադարձ, ծնողներու եւ զաւակներու յարաբերական կապին աստիճանական խզումը, «կե՛ր – ուրախ լե՛ր»ան կենցաղային վարքագիծը, դատարկ ուտումնական կեանքի հետեւանքները ու տակաւին անձնականացումի անօրինակ ծաւալումը: Այսուհանդերձ, տակաւին իրաւունք չենք զգար եզրակացնելու որ ձեռնթափ պէտք է ըլլալ ոգեկոչական ամէն նախաձեռնութենէ, անցեալէն խզումը համարիլ բնական երեւոյթ ու «կե՛ր, ա՛րբ եւ ուրախ լե՛ր»ան հակումները վերածել դատանանքի:

Առնուազն մամուլը, զպրոցը, եկեղեցին, կազմակերպութիւնները եւ հանրային հաստատութիւնները՝ պէտք է չարունակեն զոնէ պարբերաբար ոգեկոչել «անձից անցեղոց» զէմքերու եւ դէպքերու, յիշատակելի վաստակներու, մասնաւորաբար զբրական գործերու եւ «զրոց յիշատակի» արժանի ծառայութեանց տարեդարձային թուականները:

Ամփոփ ու հպանցիկ այս քանի մը նշումները ընելու հարկը զգացինք, երբ Համաազգային ճեմարանի 1974 թուականի օրացոյցը յիշեցուց մեզի, թէ 1990 Հոկտեմբեր 16-ին 19-րդ տարելիցն է արեւմտահայ աշխարհաբարի ջերմ պաշտպան, «Հայկարան» դասագիրքերու չարքին հեղինակ, «Յուսաբեր»ի երկարամեայ խմբագիր եւ զրական ու լեզուական իր հինգ հատորներով յաւերժ յիշատակելի արժանաւոր մտաւորականին՝ Բենիամին Թաչեանի. տակաւին, խոնարհամիտ, սրամիտ, Սուրբ Մեսրոպի անզուսպաճան աշակերտ ու Մեծասքանչի անսակարկ անդադարեհին, որ – չմոռնանք – 1920-էն մինչեւ 1970, աւելի քան յիսնամեայ ուսուցչական, զրական եւ հրապարակագրական իր վարուցանով եղաւ մշակներէն մին Տիրոջ Այդիին:

Ծնած է Ատափազարի մէջ, 1896 Դեկտեմբեր 20-ին եւ նախակրթութիւնը ստացած՝ ծննդավայրին մէջ. ապա, անցնելով Պոլիս, հետեւած է Նոր Դպրոցի զարգացեալներուն՝ ուսուցչապետ Յովհ. Հինդլեանի անօրէնութեան օրով, աշակերտելով Վահան Թէքէեանի, Յակոբ Օշականի, Եղիշէ Արք. Դուրեանի, Տիգրան Զէօկիւրեանի, Կոստան Զարեանի, Սահակ Կաւարիկեանի եւ ուրիշներու:

Ապրիլեան եղեռնը անկարելի դարձուցած է իրագործումը ուսումնական իր ծրագիրներուն: Ծնողքին հետ կ՝ապաստանի Ա֊ֆիոն – Գարահիսար եւ, իբրեւ խանախորդարանի արհեստաւոր, կ՝աշխատի այնտեղ մինչեւ 1918, երբ զինադադարի յայտարարութեամբ հնարաւորութիւն կը դանէ վերադառնալու Ատափազար:

Ծայր տուած է արդէն Քեմալական չարժումը: 1922-ին, հազիւ ապաքինած ծանր հիւանդութենէ մը, կուգայ դարձեալ Պոլիս եւ կ՝աշխատակցի «Ճակատամարտ»ի, Շաւարշ Միսաքեանի եւ Գուրգէն Միխթարեանի խմբագրութեան օրով, միաժամանակ ուսուցչական պաշտօն ստանձնելով Եմի – Գուլէի որբանոցին մէջ: 1923-ին վերջապէս կը թողու Թուրքիան եւ կ՝անցնի Եգիպտոս, Ազեքսանդրիա, ուր ուսուցչական պաշտօն կը վարէ մինչեւ 1928, Նիկոլ Ագռաելեանի անօրէնութեան տարիներուն՝ Ազեքսանդրիոյ Պօղոսեան վարժարանի մէջ, պաշտօնակցելով Լեւոն Շանթի, Հմայեակ Շեմսի եւ Գաբրիէլ Թաշուրեանի նման զէմքերու:

1928 – 1946 կը պաշտօնավարէ Զակափկի «Կամսարական» ծխախոտի գործատան մէջ, Գասպար Իփէկեանի անօրէնութեան օրով. ապա կը պաշտօնավարէ Գահիրէի Գալուստեան վարժարանին մէջ: 1946-էն սկսեալ մաս կը կազմէ «Յուսաբեր»ի խմբագրութեան. պաշտօն, զոր վարեց մինչեւ 1960ական տարիներ. ապա, որոշ ընդմիջումներով, մինչեւ 1970: 1956-ի Յուլիսէն մինչեւ 1957-ի Սեպտեմբեր «արխաուչ»ներ էինք «Յուսաբեր»ի խմբագրատան մէջ, երբ ընկեր Վահան Նաւասարդեանի մահէն եաք Սուրիայէն անցայ Գահիրէ, խմբագրական պաշտօնով, տարի մը ամբողջ բոլորելու համար իր մտերմութեան մէջ, եւ – արձանագրեմ է դէպ – զաղութի՛ մը մէջ՝ որ միշտ ապրած է հայութեան բոլոր ազնիւ զիծերը, տեսլերը, արժանիքներն ու աւանդական սէրերը. սէ՛ր՝ գիրի ու գրքի, Ազգի, եկեղեցւոյ, յարկանք եւ գուրգուրանք՝ հանդէպ մաքի ու գրչի մարդոց, հանրանուէր գործունէութեանց եւ բարոյական արժէքներու, բայց մանաւանդ զոհաբերական ոգի եւ անսակարկ նուիրում...

Հրապարակագրային իր հետապատ աշխատանքին հակառակ, Բենիամին Թաչեան չէզեց գրական եւ լեզուական աշխատանքը: Անհատական եւ ընտանեկան տրամութիւններ, ցաւեր ու ծանր մտահոգութիւններ պինք ձեռնթափ չդարձուցին: Ապրումո՛վ ծառայեց Մայրենիքին, արեւմտահայերէնի՛ն, որուն անխոցելի մշակներէն մէկը մնաց՝ դասական թէ նոր գրականութեան նուիրուած աշխատասիրութիւններով, Վէմոնի եւ Դարեհ Ազատեան գրչանուններով աշխատակցելով նաեւ պարբերական մեր մամուլին, մասնաւորաբար «Հայրենիք» ամսագրին եւ օրաթերթին:

Մնաց արեւմտահայերէնի ասպետներէն մէկը, մինչեւ վերջին չունչ. պարզ, անվըրիպ, սրտին թէ մտքին թափանցելու անօրինակ ջերմութեամբ մը բարախող հայերէնով, – սրամտութիւնը ցաւին խառնուած, պարզութեան մէջ հարուստ ոճով: Ի՛նքն իսկ էր, իր լեզուով:

Պայքարեցաւ լեզուական մաքրութեան եւ ճշդրտութեան ի խնդիր. զրական – վերլուծական իր էջերը եւ լեզուական հարցերու չուրջ իր նշմարները հրատարակեց անջնջելի հատորներով. 1961-ին՝ «Ներածութիւն հայ գրական պատմութեան», 1962-ին՝ «Լսարան հայ լեզուի», 1963-ին՝ «Լեզուական հարցեր», 1968-ին՝ «Թիւրն ու Թերին», 1972-ին՝ «Դեգերումներ Տիրոջը այգիին մէջ»: Գրական – լեզուական իր վաստակի կարեւոր մէկ մասը կը մնայ ցանուցիր, «Հայրենիք» ամսագրի, «Յուսաբեր»ի յաւելուածներուն ու մամուլի մէջ, – անխուսափելի ճակատագիրը հայ գրողին...:

Ինքնակենսագրական իր ներշնչումներուն մէջ կը յիշատակէր տպագրութեան համար պատրաստ երեք գիրք, – «Գրական Հարցեր», «Հայ լեզուփոխութեան թեր ու դէմ» եւ «Իմ մեծ ընկերները» (Ազռաելեան, Շանթ, Օշական, Համօ Օհանջանեան, Վահան Նաւասարդեան, Ռուբէն, Դրօ, Գասպար Իփէկեան, Շաւարշ Նարդունի)...

Ո՞վ, որո՞նք, ե՞րբ կորուստէ պահ փրկեն մնացորդացը իր վաստակին:

Մ. Թ.

LIVRES REÇUS

MIGRANCE
HISTOIRE DES MIGRATIONS A MARSEILLE

Marie-Françoise ATTARD-MARANINCHI
Emile TERMINE

Ed. Edisud. *Aix en Provence*, 1990

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Հայ ճարտարապետութեան անցեալի յուշարձանները իրենց ուրոյն տեղն ունին համաշխարհային մշակոյթի դանճարանին մէջ: Հայ ճարտարապետներու ստեղծա – գործ միտքը այսօր ալ կը շարունակէ ու – րախացնել, թէեւ տխրելու եւ մտորումներու առիթներ ալ կուտայ: Վկան՝ ա– զէտեալ գօտիին մէջ անցեալին տարուած քաղաքաշինական քաղաքականութիւնը, ներկայ չլուծուած ու վիճայարոյց բազմաթիւ խնդիրները, Երեւանի եւ հանրապետութեան միւս բնակավայրերուն մէջ բազմացած են անդէմ բարձրայարկ շէնքերը ու վարչական շինութիւնները, բնակելի թաղամասերը, առանց հիմնաւորուած քանդուած անցեալի արժէքաւոր շէնքերն ու կառոյցները, յուշարձանները, պերճամանաւունները եւ եկեղեցիները, ամբողջապէս անհետացած փողոցներն ու թաղամասերը, որոնցմէ շատերուն յատակագծերը, չափագրութիւնները եւ նոյնիսկ լուսանկարները չեն պահպանուած: Հայ ճարտարապետութեան բազ – մաթիւ նմոյշներ կը քանդուին նաեւ այլ հանրապետութիւններու եւ երկիրներու մէջ:

Միաժամանակ, աշխարհասփիւռ Հայերը կը կառուցանեն նոր եկեղեցիներ ու յուշարձաններ, մշակոյթի կեդրոններ ու վարժարաններ: Այսօր տարբեր երկիր – ներու մէջ հարիւրաւոր հայ ճարտարապետներ կը գործեն: Ինչպէս հայ գրականութիւնն ու գեղանկարչութիւնը ամբողջական չեն առանց սփիւռքահայ գրողներու եւ նկարիչներու, այնպէս ալ հայ ճարտարապետական արուեստը թերի է առանց տարբրնակ հայ ճարտարապետներու:

Եւ ահա, ոչ միայն միջնադարեան, այլեւ Հայաստանի եւ Սփիւռքի անցեալի ու ներկայի ճարտարապետներու մասին նիւթերը լի մի հատոր ելլու, ցուցադրելու եւ ուսումնասիրելու նպատակով վեր – ջերս Երեւանի մէջ ստեղծուեցաւ «Հայ ճարտարապետութեան թանգարան», որ իր գոյութեան քանի մը ամիսներուն ընթացքին բաւական նիւթ հաւաքած ու գործնական կապեր հաստատած է Խորհրդային Միութեան ու արտասահմանեան գաղութներու հետ: Աշխատանքը ա– ւելի արդիւնաւէտ դարձնելու նպատակով «Հայ Ճարտարապետութեան Թանգարան»ը կը դիմէ բոլոր հայ ճարտարապետներուն, անոնց հարազատներուն, մերձաւորներուն ու ժառանգներուն, խնդրելով նիւթեր ու փաստաթուղթեր արամադրել թանգարանին:

Թանգարանը կոչ կ'ընէ նաեւ բոլոր անոնց, որոնք չահագրգռուած են հայ ճարտարապետութեան անցեալի ու ներկայի արժէքներու պահպանումով եւ ուսումնասիրութեամբ, սերտօրէն համագործակցիլ «Հայ ճարտարապետութեան Թանգարան»ին հետ, որուն հասցէն է.–

Կառավարական տուն 3, 9-րդ յարկ, Հայաստանի Պետական Շինարարական Կոմիտէին առընթեր Հայ Ճարտարապետութեան Թանգարան

ՍԵՐԳԷՅ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

1990, Նոյեմբեր 12

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դարուս ընթացքին իրարու հակառակ հանգամանքներ հայ ազգը մղեցին ոմանք՝ դէպի խորատակում, ոմանք ալ դէպի վերելք: Անտարակոյս, վերջիններուս մեծագոյնն է, Առաջին աշխարհամարտի բռնմավատնդ եւ տաղնապալից օրերուն, Հայոց Պետութեան վերականդնումը 1918 Մայիս 28-ին, որն, անկախութեան յետագայ կորուստով հանդերձ, մնայուն իրականութիւն մը պիտի դառնար: Տարբեր՝ բայց զարձեալ դժուարին պայմաններու մէջ, 1990 Օգոստոս 23-ին, Հայաստանի Գերհզդարանը սկիզբն յայտարարեց անկախութեան հաստատման գործընթացքին, ազգային ճակատագրին տիրանալու եւ վերազարթնելու նոյն ձըգտումով եւ դիտակցութեամբ: Միաժամանակ կը փակուէր եօթանասունամեայ ընդմիջում մը, որուն ամբողջ տեւողութեան սակայն՝ ո՛չ այնտեղ, ո՛չ ալ Սփիւռքի մէջ, կարելի եղած էր ազգիս քաղաքական արժանապատուութեան զգացումը խափանել:

Երեւանի մէջ այս որոշումն տուող երեսփոխանները, ինչպէս իրենց կողքին կազմուած՝ Հայաստանի Հանրապետութեան նոր կառավարութիւնը, ունելի քան կէս դարէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով կը վայելեն ժողովրդային օրինականութիւն. ինչ որ հռչակուած նպատակը ոչ միայն լիովին կ'իմաստաւորէ, այլև անոր հետապնդման գործակցելու հրամայական պահանջը կ'ուղղէ Սփիւռքին:

Զայս նկատի առնելով, եւ համոզուած որ անկախութիւնը ամենակատարեալ երաշխիքը պիտի ըլլայ հասարակական ազատութիւնները տեւապէս հաստատելու, անհեռական եւ ընկերային պահանջները զոհացնելու հաւասար կերպով, պահպանելու մշակութային յատկութիւններն ու ժառանգը եւ, վերջապէս, Հայոց ազգային եւ պատմական իրաւունքները պաշտպանելու, Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնս կ'ողջունէ Հայաստանի Հանրապետութեան հռչակումը՝ նախաձեռնապարհ անկախութեան, եւ անոր նախաձեռնարկ գործիչները: Կոչ կ'ուղղէ ըմփիւռքի զազութներուն եւ կազմակերպութեանց.

– որպէս զի զօրաւիղ ըլլան Հայաստանի ժողովուրդին՝ իր ներկայացուցիչներուն եւ իր կառավարութեան, իրականացնելու համար ծրագրեալ անկախութիւնը եւ միջազգային ճանաչում ապահովելու համար Հայաստանի Հանրապետութեան.

– որպէս զի Սփիւռքը իր մասնակցութիւնը բերէ համայն հայութեան վերաբերող, Հայաստանի պատասխանատու մարմիններուն տարած տնտեսական, օրէնսդրական եւ քաղաքական հիմնական աշխատանքին, առաւել եւս ընդլայնելով անոնց օրինականութեան տարածքը.

– որպէս զի բոլոր անոնք, որոնք վճռած են վերադիշեալ կամ այլ միջոցներով ժանդագել Հայաստանի, ներդաշնակեն իրենց գործելակերպն ու ձեռնարկները, նոյն առթիւ սկիզբ դնելով Սփիւռքի ապագայ կառուցման:

Կը հաւատանք որ իւրաքանչիւր գաղութի ծառայութիւնը այսօրուան առջնակարգ նպատակին, եւ փոխադարձաբար՝ Հայութեան ամէն մէկ զանգուածի տպագային հանդէպ զեկավար մարմիններու ցուցաբերած մտահոգութիւնն ու խանդաղատանքը, լաւագոյն փաստը պիտի կազմեն յօգուտ համազգային չահերուն որպէս մէկ ժողովուրդ գործելու մեր կամքին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

ԱՆՄԵՂ ԹԷ ՈՃՐԱԳՈՐԾ

Անցեալ դարու վերջաւորութեան ազնուականներու անուններ կը կեղծուէին մարդոց կողմէ որոնք կ'ուզէին հասարակ մահկանացուներէ վեր դասակարգի մը պատկանողի տպաւորութիւն ստեղծել: 1887-ին, ներկայի Մաթինեան պողոտայ – յին չէնքերէն մէկուն հինգ սենեակնոց մէկ յարկարաժինին մէջ կը բնակէր Ռեժին տը Մոնթիյ, որուն բուն անունը Մարի Ռէնեօ էր: Հետը ունէր իր սենեկապանուհին ու անոր 12 – 13 տարեկան աղջնակը: Գեղեցիկ կին մըն էր Ռեժին. երեւութապէս խաղաղ կեանք մը կը վարէր, փոխն ի փոխ այցելութիւնները ընդունելով իր երկու հովանաւորներուն, որոնք կ'անպիտանային երրորդի մը գոյութիւնը:

1887 Մարտ 17-ին, ամբողջ գիշերը ձիւնած էր Փարիզի վրայ. առաւօտուն, տիկին տը Մոնթիյի խոհարարը դնաց գտաւ չէնքին դռնապանուհին. դուռը զարկած էր ու բացող չէր եղած. գրեթէ վստահ էր որ բան մը պատահած էր:

Դռնապանուհին լուր տուաւ ոստիկանութեան. երբ թաղին ոստիկանապետը երկու ոստիկաններու եւ փականագործի մը հետ հասաւ, ու ներս մտան, սարսափելի տեսարան մը դիմաւորեց գիրենք. ձախակողմի սենեակին չեմին վրայ գրեթէ գլխատուած երկնցած էր սենեկապանուհիին դիակը. սենեակին մէջ իր անկողնին վրայ ալ գտան նոյնպէս գլխատուած փոքր աղջնակը եւ ուրիշ սենեակի մը մէջ, տանտիրուհին, նոյն ճակատագրին ենթարկուած: Ոճրագործը բազմաթիւ մատնահետքեր ձգած էր, սակայն այդ թուականին, ոստիկանութիւնը տակաւին զանոնք օգտագործելու միջոցներուն ծանօթ չէր: Մատի հետքեր կային յատկապէս արկղին վրայ, զոր ի զուր ջանացած էր խորտակել ոճրագործը:

Հարցաքննութեան ընթացքին դռնապանը կ'ըսէ թէ տեսած էր յաղթանդամ մարդու մը մուտքը չէնքէն ներս. ուշադրութիւնը կը կեդրոնանայ գոհարեղէն – ներու գողութեան վրայ: Ռեժինի սիրահարները կը բացատրեն թէ ուրիշներու հետ գտնուած են այդ գիշերը. այդ ուրիշներէն մէկը կը բացատրէ թէ աղջնակը սենեկապանուհիին աղջիկը չէր, այլ տանտիրուհին:

Յարկաբաժինին մէջ Հանրի Փրանպինիի մը այցետոմսը կը գտնուի. հասցէն ցուցասրահի մը հասցէն էր: Անոր տիրուհին կ'ըսէ թէ վերջերս Փրպինիի ձեռքով պատառ մը ծախած է տիկին տը Մոնթիյի: Հակառակ անոր որ ոստիկանութիւնը կը հրահանգէ ցուցասրահի տիրուհիին որ տեսակցութեան հրաւէր մը ուղղէ իր գործակատար Փրպինիի, այս վերջինս մէկտեղ չեղաւ: Գրեթէ միաժամանակ Մարսէյլի ոստիկանութիւնը տը Մոնթիյի տունէն գողցուածներուն նմանող գոհարեղէններու հետքերով կը հարցաքննէ կասկածելին: Փրանպինի կ'ուրանայ ամէն մասնակցութիւն սարսափելի ոճրագործութեան:

Փարիզի մէջ, ոստիկանութիւնը կը հետապտռէ այս վերջինիս անցեալը: Ծնած Աղեքսանդրիա իտալացի ծնողքէ մը, Ֆրանսական կրթութիւն ստացած է: 17 տարեկանին անգլիական զբամատուն մը կը մտնէ, ուրկէ սակայն կը ճամբուի անփափկանկատութեան պատճառով: Կարճանով մը կ'երթայ Պարսկաստան, կը մասնակցի ռուսեւթուրք եւ Սուտանի պատերազմին .անցած բոլոր երկիրներուն մէջ ճանչցած է բանաերը, գողութիւն – ներու եւ զեղծարարութեան պատճառով:

Նախորդ տարին Փարիզ հասած է ու բաւական չայնոդութիւն արձանագրած կիներու մօտ. վեց ամիսէ ի վեր կ'ապրի զրեթէ վաթսունամեայ կնոջ մը հետ. այս վերջինս նախ կ'ըսէ թէ ոճիրին զիշերը Փրանպինի իր տունն էր, սակայն ապա առճակատումի մը ընթացքին խոսքը կ'ուղղէ կասկածելիին. «փառաք թէ անմեղ ես, ըսէ ինչ որ ինծի խոստովանեցար. մի՛ ծածկեր թէ հոն անցուցիր գիշերը ու պահարանին մէջ պահուըտեցար, երբ երկու այցելուները եկան, ըսէ՛ թէ լսեցիր կիներուն ճիչերը ու անկէ մեկնեցար առաւտան ժամը 6-ին»:

Ամբաստանեալը ոչինչ կը խոստովանի. կը կրկնէ անդադար թէ ինք անմեղ է:

1887 Յունիս 10-ին տեղի կ'ունենայ առաջին դատավարութիւնը. մեծ է հետաքրքրութիւնը. բազմութիւնը լեցուցած է առենասրահը: Շատեր տաքին պատճառով չիշերով չամփանները բերած են իրենց հետ: Նախագահը անոնց զիմելով կ'ազդարարէ. «Տիկիններ, եթէ միակ չիշ մը բացուի, սրահը պարպել կուտամ»:

Ամբաստանեալին անցեալը ոչինչով կ'օգնէ անոր. վկաներու ունկնդրութեան ընթացքին ան կը մերժէ լսուածները, կը ծաղրէ անոնց երեւակայութիւնը: Նախագահը կը հարցնէ. – «ո՞ր ձիք 16 – 17 Մարտի գիշերը». Փրանպինի կը պատասխանէ. – «արժանապատուութիւնս կ'արգիլէ ինծի մատնել կին մը զոր կը սիրեմ»: «Այդ անձը եթէ գոյութիւն ունի, թող գայ ու փրկէ ձեզ» կը զոչէ նախագահը:

Յուլիս 13-ին դատախազը կը հերքէ ամբաստանեալին ամբողջ պաշտպանողականը. աւարտին կ'ըսէ. – «մեզմացուցիչ պարագաներ չունիմ ձեզի ներկայացնելու. ոչ ալ պիտի ըսեմ թէ թափուած արիւնը վրէժ կ'պաղաղակէ. միայն արդարութիւն կ'ուզեմ ձեզմէ»:

Պաշտպանութեան փաստաբանը կը զանգատի որ հարկաւոր հարցաքննութիւնը չէ կատարուած տանտիրուհիին չրջակայքը. ան կ'ընդունի թէ իր պաշտպանեալը կ'արելի է ամբաստանել զողութեամբ, բայց ոչ մարդասպանութեամբ: Հակառակ փաստաբանին տպանդին, դատակազմը յանգաւոր կը նկատէ Փրանպինին եւ երբ մահավճիռը կ'արձակուի, ան կը ժպտունի ու կը զոչէ «անմեղ եմ»:

Վճռաբեկին զիմելու պահանջը կը մերժուի. մահապատիժին գործադրութեան պահուն Փրանպինի կը համբուրէ կրօնաւորին իրեն երկարած խաչը ու կ'ըսէ «Աստուած ինծի հետ, անմեղ կը մեռնիմ»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՈՒ ԵՒ ՀԱՐԱԳՐՑՈՒ ԹԷՕԴԻԿ

ՔՂԻ ԳԱՍԱՊԱ

Իր դէրքին բերմամբ, Քղի կրկին է, վերի եւ վարի: Առաջինը սկսելով Գառկալը դիւղէն՝ կը տարածուի մինչեւ Քէօչմէր լերան հարաւ դին, իսկ երկրորդը նոյն լերան հիւսիսակողմէն սկսելով կը տարածուի մինչեւ Գարաքայական: Քէօչմէր եւ Շէյթան Տէրէսի երկուքի կը բաժնեն զայն (Ծննդավայր՝ տարաբախտ զբաղէտ եւ կրթական անխոնջ վաստակաւոր Լեւոն Սրապեանի):

Հայոց թաղը կը գտնուէր Քարկանճորի կողմը, Թուրքերուն ալ՝ Մէյտանի: Եկեղեցիները՝ Ս. Յակոբ (առաջնորդանիստ), Ս. Սարգիս, Ս. Լուսաւորիչ, եւ Վարի թաղ՝ համանուն երկու սրբավայրերով:

Շրջակայ բազմաթիւ Հայ գիւղերն առանց հաշուելու, քաղաքամէջի Հայ բնակչութիւնն էր 400 տուն (2000 հոգի) լուսաւորչական եւ 150-ը բողոքական), ապառասպուռ անճիտուած այն եպերելի պատուհասներէն՝ զորս Բռնամահ եւ Բռնագաղթ յորջորջեց հեղինակ Իթթիհատ: Գայմագամը - Տրապիզոնցի Լազ Միքիատ Մէհմէտ - 1915 Ապրիլին կարինէն գալով՝ ճէհմիի կը փոխանորդէ եւ չարաժողովներով չարդը կը կազմակերպէ՝ ըստ հրահանգի կեդրոնին: Երեւելի Հայեր կը լեցուին բանտ եւ նշանակ կը դառնան դժոխային վայրագութեանց: Անոնց վրայ գործադրուած երաշխեպին մասին հարեւանցի գաղափար մը կազմելու համար, կը բաւէ միայն յիշել թէ մէջերնին գտնուող Շահան եւ Սահակ Սիրունեան եղբարց ոտքերը կը պայտեն, զինք պահած ըլլալնուն (!) ի պատիժ: Քղիի զոհերէն է տեղւոյն դպրոցին տնօրէն Նուրիհան Նուրիհանեան:

Քղիի վառելուն, ուսումնական եւ բարեչան առաջնորդն էր

Գեղամ Վարդապետ Թէվէէէլեան. – Ծնած 1886 Նոյեմբեր 14-ին Խնուիրէս (Սուճէհիր), աշխարհական անուամբ Խաչիկ: Նախնական կրթութիւնը հոն եւ Շապին Գարահիսար ստանալով՝ 1903-ին Ամասիոյ Վրայ ալ գտան նոյնպէս գլխատուած փոքր աղջնակը եւ ուրիշ սենեակի մը մէջ, տանտիրուհին, նոյն ճակատագրին ենթարկուած: Ոճրագործը բազմաթիւ մատնահետքեր ձգած էր, սակայն այդ թուականին, ոստիկանութիւնը տակաւին զանոնք օգտագործելու միջոցներուն ծանօթ չէր: Մատի հետքեր կային յատկապէս արկղին վրայ, զոր ի զուր ջանացած էր խորտակել ոճրագործը:

Հարցաքննութեան ընթացքին դռնապանը կ'ըսէ թէ տեսած էր յաղթանդամ մարդու մը մուտքը չէնքէն ներս. ուշադրութիւնը կը կեդրոնանայ գոհարեղէններու գողութեան վրայ: Ռեժինի սիրահարները կը բացատրեն թէ ուրիշներու հետ գտնուած են այդ գիշերը. այդ ուրիշներէն մէկը կը բացատրէ թէ աղջնակը սենեկապանուհիին աղջիկը չէր, այլ տանտիրուհին:

Յարկաբաժինին մէջ Հանրի Փրանպինիի մը այցետոմսը կը գտնուի. հասցէն ցուցասրահի մը հասցէն էր: Անոր տիրուհին կ'ըսէ թէ վերջերս Փրպինիի ձեռքով պատառ մը ծախած է տիկին տը Մոնթիյի: Հակառակ անոր որ ոստիկանութիւնը կը հրահանգէ ցուցասրահի տիրուհիին որ տեսակցութեան հրաւէր մը ուղղէ իր գործակատար Փրպինիի, այս վերջինս մէկտեղ չեղաւ: Գրեթէ միաժամանակ Մարսէյլի ոստիկանութիւնը տը Մոնթիյի տունէն գողցուածներուն նմանող գոհարեղէններու հետքերով կը հարցաքննէ կասկածելին: Փրանպինի կ'ուրանայ ամէն մասնակցութիւն սարսափելի ոճրագործութեան:

Փարիզի մէջ, ոստիկանութիւնը կը հետապտռէ այս վերջինիս անցեալը: Ծնած Աղեքսանդրիա իտալացի ծնողքէ մը, Ֆրանսական կրթութիւն ստացած է: 17 տարեկանին անգլիական զբամատուն մը կը մտնէ, ուրկէ սակայն կը ճամբուի անփափկանկատութեան պատճառով: Կարճանով մը կ'երթայ Պարսկաստան, կը մասնակցի ռուսեւթուրք եւ Սուտանի պատերազմին .անցած բոլոր երկիրներուն մէջ ճանչցած է բանաերը, գողութիւն – ներու եւ զեղծարարութեան պատճառով:

Նախորդ տարին Փարիզ հասած է ու բաւական չայնոդութիւն արձանագրած կիներու մօտ. վեց ամիսէ ի վեր կ'ապրի զրեթէ վաթսունամեայ կնոջ մը հետ. այս վերջինս նախ կ'ըսէ թէ ոճիրին զիշերը Փրանպինի իր տունն էր, սակայն ապա առճակատումի մը ընթացքին խոսքը կ'ուղղէ կասկածելիին. «փառաք թէ անմեղ ես, ըսէ ինչ որ ինծի խոստովանեցար. մի՛ ծածկեր թէ հոն անցուցիր գիշերը ու պահարանին մէջ պահուըտեցար, երբ երկու այցելուները եկան, ըսէ՛ թէ լսեցիր կիներուն ճիչերը ու անկէ մեկնեցար առաւտան ժամը 6-ին»:

Ամբաստանեալը ոչինչ կը խոստովանի. կը կրկնէ անդադար թէ ինք անմեղ է:

1887 Յունիս 10-ին տեղի կ'ունենայ առաջին դատավարութիւնը. մեծ է հետաքրքրութիւնը. բազմութիւնը լեցուցած է առենասրահը: Շատեր տաքին պատճառով չիշերով չամփանները բերած են իրենց հետ: Նախագահը անոնց զիմելով կ'ազդարարէ. «Տիկիններ, եթէ միակ չիշ մը բացուի, սրահը պարպել կուտամ»:

Ամբաստանեալին անցեալը ոչինչով կ'օգնէ անոր. վկաներու ունկնդրութեան ընթացքին ան կը մերժէ լսուածները, կը ծաղրէ անոնց երեւակայութիւնը: Նախագահը կը հարցնէ. – «ո՞ր ձիք 16 – 17 Մարտի գիշերը». Փրանպինի կը պատասխանէ. – «արժանապատուութիւնս կ'արգիլէ ինծի մատնել կին մը զոր կը սիրեմ»: «Այդ անձը եթէ գոյութիւն ունի, թող գայ ու փրկէ ձեզ» կը զոչէ նախագահը:

Յուլիս 13-ին դատախազը կը հերքէ ամբաստանեալին ամբողջ պաշտպանողականը. աւարտին կ'ըսէ. – «մեզմացուցիչ պարագաներ չունիմ ձեզի ներկայացնելու. ոչ ալ պիտի ըսեմ թէ թափուած արիւնը վրէժ կ'պաղաղակէ. միայն արդարութիւն կ'ուզեմ ձեզմէ»:

Պաշտպանութեան փաստաբանը կը զանգատի որ հարկաւոր հարցաքննութիւնը չէ կատարուած տանտիրուհիին չրջակայքը. ան կ'ընդունի թէ իր պաշտպանեալը կ'արելի է ամբաստանել զողութեամբ, բայց ոչ մարդասպանութեամբ: Հակառակ փաստաբանին տպանդին, դատակազմը յանգաւոր կը նկատէ Փրանպինին եւ երբ մահավճիռը կ'արձակուի, ան կը ժպտունի ու կը զոչէ «անմեղ եմ»:

Վճռաբեկին զիմելու պահանջը կը մերժուի. մահապատիժին գործադրութեան պահուն Փրանպինի կը համբուրէ կրօնաւորին իրեն երկարած խաչը ու կ'ըսէ «Աստուած ինծի հետ, անմեղ կը մեռնիմ»:

ՔԱՂՀԱՆ

(Շար. 131)

ՓԱՐԻԶ.-

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պետերեան,
Օր. Արմենուհի Թէրզեան (Պոլիս)
եւ ընտանեկան համայն պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃՈՒՀԻ (ՊԷԼԼԻ)
ՍԻՐԱՓԵԱՆ - ԹԷՐԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը, կը կատարուի Շաբաթ, Նոյ. 21, ժամը 13.45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

**

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Պետերեանի եւ Օր. Արմենուհիի Թէրզեանի:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մանուճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ կիրակի, Նոյեմբեր 25, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

JERANIAN

ŒUVRES RECENTES
ET THEMES SUR LA MUSIQUE

EXPOSITION

du 23 Octobre au 30 Novembre

GALERIE FAUBOURG SAINT-HONORE
172, rue du Faubourg Saint-Honoré
75008 PARIS 8e — 42 89 13 01

Ouvert tous les jours de 11H à 19H
(sauf Dimanche)

(Շար. Ա. Էջէն)

չինչ խանգարէ խաղաղութեան մթնոլորտը: Այլ խօսքով եթէ Պուշ յարձակման չանցնի: Այս նոր նախաձեռնութիւնը կը զուգադիպի Պուշի փարիզ ժամանումին, ուր կը մասնակցի Եւրոպայի Ապահովութեան եւ Գործակցութեան Համագումարին եւ կը չանայ հակիրաքեան ճակատին համաձայնութիւնը ձեռք ձգել, ՄԱԿ-ի նոր բանաձեւին համար, որ արտօնէ պինեալ նախաձեռնութիւն մը:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ նախքան Հռոմի ճամբով Փարիզ գալը, ամրապնդեց իր իշխանութիւնը, յայտարարելով Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ հիմնական փոփոխութիւն մը Գործադիրի կառոյցներուն: Երկու նպատակ կը հետապնդէ.- Մէկ՝ կասեցնել Միութեան կազմալուծումը՝ Բ.՝ ապահիլ անժողովրդական կառավարութենէ մը, նոր մարզիկ դործի դլուխ բերելով:

Ա.Ղ.Ա.Սի 20 տարեկանին յաղթեց թէնիսի մասնբրան, որ տեղի կ'ունենար Ֆրանք-Ֆորթ ընդդէմ չուէտացի Սթեֆան Էտպերկի 5/7, 7/6, 7/5 եւ 6/2: Հօրմէ Հայ մարզիկին առաջին վերջնական յաղթանակն է, ցարդ կը հանդիսի միայն մինչեւ Բ. դիրքերը:

ԼԸՓԷՆ, եւրոպական Խորհրդարանի ալ պատուիրակութեան մը դլուխն անցած Պաղատատ գնաց կիրակի օր, որպէս հիւր Իրաքի կառավարութեան:

ՅԼՈՐԱՆՍ ԱՐԹՕ չախչախիչ յաղթանակ մը տարաւ «ռամի ճամբան» մրցումին, կիրակի օր հանելով Փուէնթ - Ա. - Փիթը: Առաջատանաւով, առանձին այս մրցումը վերապահուած է այր մարդոց եւ ցարդ Ֆլորանս Արթոյի մասնակցութիւնը բաւական կը ծաղրուէր ալ այլոց կողմէ: Հասնիլէն առաջ արդէն ծանօթ էր մեծ դժուարութիւններ ունէր, նաեւ առողջական հարցեր: Ամանաեանի այս անցքը սկսած էր Նոյեմբեր 7-ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅ.- Պր. Զալըգեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Սիսակ Մըմըրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Մըրմըրեան, Այրի Տիկին Թոզէթ Անթոնոեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ղազարեան եւ զաւակները եւ համայն ընտանեկան պարագաները հոգեհանդստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՆԹՈՒԱՆԷԹ ԶԱԼԸԳԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մըրմըրեան)

մահուան տարելիցին առիթով, Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, Մարսէյլի Սուրբ Սահակ - Մեսրոպ Մայր Եկեղեցիին մէջ
339, ave. du Prado, 13008 Marseille

Ի պատուիրէն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԼՕՓՕ ՊՕՏԷՓՕՓ

ՇԱՐԹԻ

նոր գործերը կը ներկայացուին Պելֆոր
GALERIE DU VIEUX BELFORT
8, Place Grande Fontaine
Մինչեւ Դեկտեմբեր 9:

ՍԷՆ ԼՈՒ. Ս. ԳԷՈՐԳ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿ

Նախագահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՒԱՐԵԱՆԻ
կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը 10-ին, հանդիսաւոր պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ԽԶԿՐ. ՔՀՆԳ. ՏԻՏԻԵԱՆ
ժամը 11-ին, քարոզ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՒԱՐԵԱՆԻ
ժամը 11.30-ին, հոգեհանգիստ ի յիշատակ՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ
Եկեղեցւոյ ծառայող եւ հիմնադիր ուրբարեր անդամներու եւ համայն հոգեհանգստեանց:
Ժամը 12-ին, Յուշաքարի հանդիսաւոր բացում:
Հուսկ, ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը:

— Շ Ա Ղ Կ Ա Պ —
Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ա.) Թուաբանութիւն
6-րդ դասարանէն սկսեալ, ուսանողներուն սեփական դժուարութիւններուն լուծման օգնութիւն:
Ամէն Հինգշաբթի ժամը 19.30-էն ըսկըսեալ:

Բ.) Տեղեկագիտութիւն (Informatique)
Համակարգիչով (ordinateur) աշխատանքներ սկսնակ եւ յառաջացածներու համար:
Ամէն Ուրբաթ ժամը 19.30-էն սկսեալ:
Պատասխանատու՝ Թագուր Մակատիս, տեղեկագիտութեան ճարտարագէտ (Ingénieur informaticien).

Գ.) Հայ գրականութիւն
Գրականութեան պատմութեան, շրջաններու, գրական սեռերու, հեղինակներու մասին տեղեկութիւններ: Գրական հատուածներու ընթերցում եւ վերլուծում:
Ամէն Երեքշաբթի ժամը 20.30-էն ըսկըսեալ:
Պատասխանատու՝ Երուանդ Պարէտ Մանուօ, Արեւելեան լեզուներու եւ գրականութիւններու «դոկտոր»:

Արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել 43.58.44.32 կամ 45.04.63.43 թիւերուն, իսկ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ դիւերները 40.95.01.87 թիւին:

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ճաշարակ, թաւլու, բառիչն, հայկական «վիտէօ» ժապաւէններ, թերթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, ընկերական մթնոլորտ...:
Ամէն Ուրբաթ ժամը 20.30-էն սկսեալ:
Հասցէ՝
Centre Culturel JAF
12, rue Lasserre-92130 Issy-les-Moulineaux
M° Mairie d'Issy

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

ԻՒՂԱԳԻՆ.-

Տիկին Քէչէճեան 100, Տիկին Եղիսաբէթ Աբրահեան 400, Պր. Ղազարոս Մինասեան 100, Հաճի Աբշալոյս Գէորգեան 100, Տիկին Աննա 200, Տիկին Տէյիրմէնճեան 300, Պր. Ժիրայր Փէհլիվան 500, Տիկին Մարի Սարաֆեան 200, Տիկին Արեմիս Աչըքեան 100, Տէր եւ Տիկին Պամպաճեան 100, Պր. Կարապետ Օհանեան 500, Տիկին Զերչեան 200, Տէր եւ Տիկին Կէոնիւ 500, Տիկին Արաքսի Յարութիւնեան 150, Օր. Մոնիք Պօրէք 300, Տէր եւ Տիկին Դուրեան 200, Տիկին Շողիկ Այտընեան 1000, Տիկին Ֆլօր Անդրանիկեան 300, Օր. Նուարդ Զարքաչեան 200, Տիկին Տէյիրմէնճեան 500, Տիկին Քէչէճեան 100, Տիկին Գալայճեան 200, Պր. Ժիրայր Փէհլիվան 500, Պր. Գէորգ Տէքթրման 1000, Պր. Տաղէսեան 100, Տիկին Զարուհի Դարբինեան 500, Տիկին Մանուչակ Զերչեան 200, Պր. Բրիսթ Կիւմիւշեան 100, Տիկին Մարի Կիւմիւշեան 100, Տիկին Ասպիկ Մութաֆեան 200 ֆր.,

(Շար.)

ՀԱՃՆՈՑ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 70ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Նոյեմբեր 25, Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 7.000 դիւցազներուն հոգւոյն:

Իսկ կէսօրէ վերջ ժամը՝ 13.30-ին ճաշ, մատաղ եւ յուշահանդէս:

RESTAURANT VARTAN
«La Petite Arménie»
52, bd. Saint Germain, Paris 5e
Métro: Maubert-Mutualité

ճաշ՝ 110 ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Իսկի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 22, ժամը 20.30-ին, Իսկի Մըչակոյթի Տունը, 45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսկի Էֆ Մուլինօ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CLAUDE BOISGIRARD
COMMISSAIRE - PRISEUR
2, rue de Provence - 75009 Paris
Tél. : (1) 47. 70. 81. 36
Telex : 642. 403 F
Fax : 42. 47. 05. 84

Paris, Mairie du IXème arrondissement
6, rue Drouot

Vente aux enchères
le LUNDI 26 NOVEMBRE A 16 HEURES

Bibliothèque arménienne

Impressions arméniennes de Erevan
Dictionnaires
Impressions arméniennes de la Diaspora
Ouvrages en français sur l'Arménie
Arts, Lettres, Politiques

Important ensemble de gravures

du XVIème au XIXème siècle
Cartes géographiques
Vues des sites et monuments
Costumes, scènes, portraits

Pour tous renseignements contacter l'expert :
Mme A. M. KEVORKIAN : 21, quai Malaquais, 75006 Paris
(1) 42. 60. 72. 91

(*Notice détaillée sur demande à l'étude*).

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par Marten YORGANTZ

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21
MERCREDI
21 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԱՐԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.411 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.411

ԱՐՑԱԽ

ՄԻՇՏ ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻԻՆ

Ինչպէս դրած էինք երէկ, Արցախի մէջ կացութիւնը չատ ծանրակշիռ է: Մարզի զօրձկոմի նախագահ Ս. Բաբայեան Հադրութի, Մարտակերտի շրջանային զօրձադիր կոմիտէներու նախագահները, Արցախէն ընտրուած Հայաստանի երեսփոխանները տաղնապալի հեռագիր մը ղրկած են Հայաստանի Հանրապետութեան ղեկավարներուն, ուր կը յիշեն, որ ինքնաւար մարզի Շուշիի, Հադրութի եւ Մարտակերտի շրջաններու հայկական բնակավայրերու վրայ Նոյ· 18-ին և 19-ին ահագնային յարձակումներ կատարուած են: Զոհեր կան, այրած են 75-ամեայ կին մը՝ Զօպանեան, սպաննուած է 60ամեայ Տատուրեան (ղրած էինք մեր նախորդ թիւով), կրակի և թալանի տրուած են բնակելի տուներ և այլ շինութիւններ, զողցուած են մեծ քանակութեամբ անասուններ: Հարցը միայն Ադրբեջանցիներու մասին չէ այլեւս, կը վերաբերի նաեւ մինչեւ առաջները զինուած այսպէս կոչուած Ջոկատներու զօրձունէութեան:

Մարզին մէջ ծայր առած վտանգաւոր իրավիճակ ստեղծուած է, քանի որ չանտեսուիր որ մարտական զօրձողութիւններ ծայր տան Ստեփանակերտ, ուր կը մնան ադրբեջանական զինուած կազմաւորումները:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է այս առընչութեամբ, Նոյ· 19–ին·–

«Այն ժամանակ, երբ Հայաստանի Հանրապետութեան ղեկավարութեան նախաձեռնութեամբ, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի ներկայացուցիչներու միջեւ քաղաքական խորհրդակցութիւններ սկսած են ԼՂԻՄ–ի հարցին հետ կապուած իրավիճակին կարգաւորման համար, ադրբեջանական կողմը Խորհ· Միութեան ներքին նախարարութեան զօրքերու բացայայտ թոյլտուութեամբ, շրջանին իրադրութիւնը ծայր աստիճան լարող, ազգամիջեան ընդհարումներ հրահրող զօրձողութիւններու կը ձեռնարկէ: Հայաստանի Հանրապետութեան Գ· Ա·ի նախագահութիւնը նման զօրձողութիւններ կը նկատէ որպէս խորհրդակցութիւններու ընթացքի վրայ ճնշում բանեցնելու փորձ, որ ըստպատնաւիքի տակ կը դնեն քաղաքական լուծումի կարելիութիւնները»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՋՆ ՈՒ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐԸ միացած Հայրղեցան ձեռք ձգել 289 անհրաժեշտ ձայները Ռոքարի դէմ: Ակնկին ներկայացուցած դատապարտումի բանաձեւին առաջին անգամ ըլլալով կը միանար համայնավար Կուսակցութիւնը, որպէսզի Ռոքար չկարենայ զօրձադրել Ընդհանրացած Ընկերային Օժանդակութեան օրէնքը: Հինգ ձայներ պակսեցան, քանի որ բանաձեւը միայն 284 ձայն ստացաւ: Երկու ԻԻ – ՏԷ – ԷՓ–ի երեսփոխան, մէկ ԷՈ – ՓԷ – ԷՈ, երկու կեդրոն, մէկ հայնավար եւ 14 չարձանագրուած (մեծ մասամբ անդրծովեան նահանգներէ) չքուէարկեցին, ինչ որ ըսել կու տայ չար լեզուներուն, թէ Ռոքար իր փրկութիւնը կը պարտի անդրծովեան Ֆրանսայի: Ամէն պարագայի մէջ, փայլուն յաղթանակ մը չէ եւ Ռոքար դժուար օրեր ունի իր առջեւ:

ԹՈՒՐՔԻԱ կը զանգատի Վրաստանի հողային պահանջէն: Նոյ· 18–ի թուրք մամուլը վրացական թերթէ մը առնելով լուրը, կը գրէ թէ «կորը սեղան» խումբին ղեկավարներէն Շ· Նաեելաչվիլի յօդուած մը ստորագրած է ուր հետեւեալ կ'ըսուի· «1921–ին Թուրքիա եւ Խորհ· Միութիւն գրաւած են Վրաստանը, ու բաժնած իրենց միջեւ: Այս պայմանագրութիւնը ստորագրուած է չրջանի մը երբ Վրաստան գերիչխան երկիր էր տակաւին: Այս պայմանագրութիւնը կը հակասէ միջազգային իրաւագիտական ընկերակցութիւններու, ինչպէս՝ սահմաններու անրռնաբարելիութիւն, գերիչխան պետութեան մը ներքին գործերուն միջամուխ ըլլալու արգիլք, եւլն·: Ուստի, իրաւաբանական տեսանկիւնէ անվաւեր է այդ պայմանագրութիւնը ու հակասութեան մէջ է Վիէննայի համաձայնութեան 52· եւ 53· յօդուածներուն հետ»:

ԺԱՆ ՌՈՒՕ, անծանօթ դեռ երէկ, արժանացաւ գրական Կոնքուռ մրցանակին իր առաջին վէպին՝ «Պատուոյ դաշտեր»ուն համար: Այս որոշումով Կոնքուռ ակադեմիան աւելի հաւատարիմ կը դառնայ իր հիմնադիրներուն նպատակին եւ մրցանակին կոչումին, քանի ան սահմանուած էր վարձատրելու սկսնակ մը: Այս «սկսնակ»ը յաղթեց մանուանդ ծանօթ անձի մը Ֆիլիփ Լապրոյի, որ մեծ ջանք թափած էր մրցանակը ստանալու համար իր «Մանչուկը» գործին համար: Նոյն օրը, Նոյ· 19–ին, Ռընհօտօն ալ չըննորհուեցաւ Ժան Քոլոմպիէի, բայց այս մէկը 25 քուէարկութենէ ետք միայն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ (Նոյ· 17) ամերիկեան աղբիւրներէ քաղելով կ'արձագանգէ լուրի մը որուն համաձայն Իօզալ ու Միացեալ Նահանգներու արտաքին նախարար Պէյքըրի միջեւ Նոյ· 6–ին Անգարայի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումին խնդրոյ առարկայ դարձած է նաեւ քրտական հարցը: Թուրքիոյ նախագահը յայտնած է թէ Ծոցի պատերազմէ մը ետք քրտական հաւանական պետութեան մը կազմութեան մասին չըլլող չչուկները կը վրդովեն Թրքական չրջանակները: Ամերիկայի արտաքին նախարարը ապահովութիւն տալով պատասխանած է թէ Թուրքիան ՕԹԱՆ–ի դաչնակիցներէն մէն է եւ իրենք կը յարգեն անոր հողային ամրողջականութիւնը:

ԵՐԵԻԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13 / 16)

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԿԱՌԱՐԿԵՆ

Անցեալ չաբաթ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը լիագումար նիստերու երեք օրուան ընթացքին քննարկած է կարգ մը կարեւոր հարցեր, որոնցմէ մէկն էր Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւն եւ լրացումներ կատարելու հարցը: Հաստատուած է Հայաստանի դատախազութեան կառոյցին մասին օրէնքը, որուն համաձայն հանրապետութիւնը այսուհետեւ կ'ունենայ գլխաւոր դատախազ· ան կը նշանակուի Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ:

Խորհրդարանին մէջ բանավէճ ծագած է Գերագոյն Խորհուրդին հրապարակած ապաքաղաքականացման որոշումին առթիւ Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան 29–րդ համագումարի նախագահութեան յայտարարութեան շուրջ: - Կուսակցական կազմակերպութեանց լուծումը նախատեսող այդ որոշումին, օրը օրին, բուռն կերպով հակազդած էր Համայնավար Կուսակցութեան համագումարի նախագահութիւնը (համագումարը իր աշխատանքները առկախած ըլլալով, կեդրոնական Կոմիտէի դերը կը կատարէ համագումարին նախագահութիւնը, կենտկոմը լուծուած ըլլալով):

Երեսփոխան, կուսակցութեան կենտկոմի Ա· քարտուղար Վլադիմիր Մովսիսեան, ծանրանալով յայտարարութեան կէտերուն վրայ, առաջարկած է առկախել որոշումին այն մասը, որ կը վերաբերի պետական ձեռնարկութիւններուն, հիմնարկներուն, կազմակերպութիւններուն, ուսումնական հաստատութիւններուն: Ա.յսինքն՝ որոշումը կիրարկել միայն պետական մարմիններու եւ զինուորական տնօրաթաժանումներու մէջ:

Միտքերու բուռն փոխանակութենէ ետք, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան այդ բանավէճի համարած է անօգուտ եւ անտեղի, քանի որ որոշումը ընդունուած է բացարձակ մեծամասնութեամբ, Խորհրդարանի աւելի քան 140 համայնավար երեսփոխաններէն միայն տասը դէմ քուէարկած են:

Ա.յսուհանդերձ քուէարկութեան դրուած է Գերագոյն Խորհուրդի որոշումին մէջ փոփոխութիւններ մտցնելու հարցը եւ մերժուած է Խորհրդարանին կողմէ:

***

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի անունով չնորհաւորած է Վրաստանի նորընտիր Խորհրդարանն ու անոր Նախագահ՝ Զ· Գամսախուրդիան: Ան վստահութիւն յայտնած է որ նոր Խորհրդարանը իր ժողովուրդը կը տանի Վրաց պետականութեան հաստատման ուղիով:

Հայաստանի Խորհրդարանի Նախագահը պատրաստակամութիւն յայտնած է «համագործակցելու Վրաստանի բարձրագոյն իշխանութեան հետ ի չահ մեր ժողովուրդներուն»:

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

Սուրիոյ մէջ ունեցած կարգ մը հանդիպումներէ ետք «Արարատ»ը Խորհրդային Միութեան բաժակի 1/8 աւարտականի երթի խաղին հանդիպած է Կամիչլիի «Տեքստիլչիկ»ի հետ, Արդիւնք՝ 1 - 1:

***

Խորհրդային Միութեան իգական Ֆութպոլի Ա· դասակարգին երկրորդ տեղը գրաւած Ապարանի «Նիդ» ակումբը յառաջիկայ տարի հանդէս կուգայ բարձրագոյն դասակարգի մէջ: Ամէնէն զօրաւորներու այդ մրցաշարքին Ապարանցիները կը մրցանակցին Երեւանի «Նայիրի»ի աղջիկներուն դէմ, որոնք այս տարի ապահոված են բարձրագոյն դասակարգին 9–րդ տեղը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԼՂՂ

● ԳԱԼՓԱՅԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ԱՌԱՋԻՆ

Քրիսթոֆ Գալֆայեան, քանի մը անդամներ Ֆրանսայի ախոյեան ազատ լողի կարճ հեռաւորութիւններուն վրայ, չկըրցաւ անցեալ ամառ մասնակցիլ մրցումներու՝ վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուելուն պատճառաւ: Որոշած էր իր կարելին ընել տակայն՝ որակուելու համար աշխարհի առաջնութեան մրցումներուն: Ասոնք տեղի պիտի ունենան, յառաջիկայ Յունուարին, Աւստրալիոյ Փէրթ քաղաքին մէջ:

Գալֆայեան պիտի կրնայ երթալ Փէրթ, թէեւ, պտումի մրցումներուն ընթացքին, անցեալ չաբաթ, Սարսէլի աւազանին մէջ, չէ կրցած որակուելու համար պարտադրուած նուազագոյն չափանիչերուն հասնել: Ա.յսուհանդերձ, յաղթած է իր մըրցակիցներուն թէ՛ 100 մէթրի վրայ (51''27) եւ թէ՛ 50 մէթրի (23''25):

Նկատի առնելով այս կրկնակի յաջողութիւնը, Փաթրիս Փրոքոփ, լողի ազգային վարիչ - պատասխանատուն, չէ մերժած խումբին մէջ առնելու Գալֆայեանը: Աւստրալիա երթալիք Ֆրանսայի Ազգային խումբը պիտի բաղկանայ միայն 16 մարդիկներէ, 12 մանչ, 4 աղջիկ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱՀԱՆՍ՝ ԼԱԻ ԱՐԴԻՒՆՔ ՄԸ

Թէեւ Քլիւզ վերջին է դասաւորումին վրայ, դիւրին չէ յաղթել այս խումբին, անոր համակիրներուն առջեւ, Հոթ Սաւուայի մէջ: Վահանի Հ· Մ·–ը յաջողած է սակայն առաւելութիւնը պահել, նուազագոյն տարբերութեամբ՝ 1 - 0: Լաւ արդիւնք մը ուրեմն հայանուն ակումբին համար:

Ճառաջիկայ մրցում, այս չաբթու վերջը, Վահանի մէջ Մոնաքոյի արհեստավարժներու պահեստի կազմին դէմ, Մոնաքօ 13–րդ է դասաւորումին վրայ, Վահանս՝ 7–րդ: Կարելի է յուսալ նոր յաղթանակ մը:

● Հ· Մ· Ը· Մ· ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն - Տէսին իգէր նահանգին մէջ իր կատարած ճամբորդութենէն վերադարձած է ուրախ: Սէն - Քլէր - մը - լա - Թուրի մէջ յաղթած է տեղւոյն խումբին՝ 3 - 0:

Այսպէսով, ինչպէս նախորդ տարիներուն, Հ· Մ· Ը· Մ· այս անգամ ալ կը հասնի Ֆրանսայի բաժակի 5-րդ հանդերուանին՝ որուն խաղերը նախատեսուած են Դեկտեմբեր 2-ի համար:

Մինչ այդ, յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենական մրցում Տէսինի մէջ, Քոթ Շոտի դէմ:

Նոյն ախոյենութեան համար, Կիրակի, Վալանս Հ· Մ· (2) կը խաղայ Ռոաննի մէջ, Մաթէլի դէմ:

● ՅԱՋՈՂ ԵԼՈՅԹՆԵՐ

Ի հաչիւ լիկի բաժակի մրցաշարքին՝ Վալանս Հ· Մ· (2) - Մոնթէլիմար (2) 2 - 1:

Ուրիշ արդիւնքներ, միչտ Ռոն - Ալփ չրջանին մէջ:

Ռոնի բաժակ·–
Սէն Ժան - Վիէն Հ·Մ· 1 - 2

Ժիւնիորներու Ֆրանսայի բաժակ·–
Սէն - Մարթէն - Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն Տէսին 1 - 5
Վալանս Հ·Մ· - Վալանս Ֆ·Ք· 0 - 0

Վ· Մ·

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

1639-ի պարսկկեւթուրք պատերազմը կ'աւարտի պատմական Հայաստանի մասնատումով. վճռապէս կը զոյանան արեւելեան եւ արեւմտեան հատուածները:

1828-ի Ռուսաստանի եւ Պարսկաստանի միջեւ կնքուած Թուրքմէնչայի դաշնագրով Արեւելեան Հայաստանի մէկ մասը կ'անցնի Ռուսաստանին: Այդ թուականէն մինչեւ ներկայ ժամանակաշրջանը հայութեան թուական աճը կարելի է քննարկել երեք հանգրուանով.

Ա. - 1828 - 1913

Այս շրջանը կ'ընդգրկէ Արեւելեան Հայաստանին Ռուսաստանին միանալու ժամանակէն մինչեւ Ա. աշխարհամարտին նախօրեակը: Մինչեւ 1827 Ռուսաստանի կազմին մաս կազմող Արեւելեան Հայաստանի մէջ կը բնակէր աւելի քան 45 հազար հոգի, որոնց 66,3 տոկոսը կը կազմէին Հայերը: Միանալու պահուն, ներկայ սահմաններուն մէջ Հայաստանի բնակչութիւնը 97,4 հազար հոգի էր:

Ցետագային բնակչութիւնը կ'աճի արագօրէն ու 1873ին կ'ըլլայ 496,1 հազար հոգի: Իսկ Ա. աշխարհամարտի նախօրեակին այդ թիւը արդէն 1 միլիոն է, ինչ որ կը նշանակէ թէ 1828-ի համեմատ Հայերու թիւը աւելցած է մօտ 10 անգամ:

Հայաստանի ներկայ տարածքին վրայ բնակչութեան այս արագ աճը կը բացատրուի անտեսական եւ քաղաքական կարգ մը հանգամանքներով: Ցաւելումը ոչ այնքան բնական աճի արդիւնք է, այլ պաշտօնական, եւ յաճախ ոչ - պաշտօնական չարունակական ներգաղթներու: Ֆիզիքական գոյատեւման համեմատաբար ապահով վիճակը որպէս հզօր մագնիս, հայութիւնը ասպիճանաբար կը քաշէ դէպի Արեւելեան Հայաստան: Նոյն ատեն կը նկատուի նաեւ արտահոսք. յատկապէս Բաքուի ու Թիֆլիսի մէջ արդիւնաբերութեան արագ զարգացումը հայերը - նաեւ վրացիներն ու Հայաստանէն մեծ թիւով Հայեր կը համայէ:

Բ. - 1914 - 1920

1915-ի Եղեռնի ընթացքին, ինչպէս նաեւ սովի եւ համաճարակի հետեւանքով, Արեւմտեան Հայաստանի մէջ չուրջ 1,5 միլիոննոց կորուստ մը կ'արձանագրուի: Շուրջ 800 հազար Հայեր ալ կ'ապաստանին Կովկաս ու արաբական երկիրները:

1914 - 1918 տարիներուն ծնունդներու նուազումին ու մահերու բազմացումին պատճառով Հայաստանի բնակչութեան թիւը անփոփոխ մնացած է:

1918 - 1920 թուականներուն կորուստներու համեմատութիւնը աւելի մեծ չափերու կը հասնի: 1918-ի վերջաւորութեան Հայաստանի բնակչութիւնը չուրջ 1 միլիոն 306 հոգի էր. իսկ 1920-ին՝ 774,2 հազար: Ասիկա կը նշանակէ թէ երկու տարուան ընթացքին 532,5 հազարով պակասած է թիւը:

Այդ տարիներուն դէպի Ռուսաստան, Հիւսիսային Կովկաս գաղթած է մօտ 87 հազար հոգի: Ասկէ կարելի է հետեւցնել որ բնաջնջուած է 432,5 հազար հոգի, ինչ որ կը կազմէ բնակչութեան 35,8 տոկոսը:

Գ. - 1921 - 1989

1920-ին, խորհրդայնացումէն ետք, ներգաղթը մեծ ծաւալ ստացաւ, ինչ որ բնակչութեան թիւի յաւելում արձանագրեց: Ցաւելումին նպաստեցին ներգաղթերն ու միջհանրապետական գաղթերը: Բացառութիւն են Բ. աշխարհամարտի եւ երկրաշարժի տարիները: Այս աշխարհամարտին ընթացքին Խորհրդային Միութիւնը 20 միլիոն զոհ տուաւ, որոնց 8 միլիոն 668 հազարը զինուորներ էին: Այս թիւին 200 հազարը կը կազմէին Հայ զինուորները, որոնց 174 հազարը՝ Հայաստանէն: Այլ խօսքով՝ Հայաստանի այր բնակչութեան 26,1 տոկոսը պատերազմի զոհ գարձած է, իսկ ամբողջ Միութեան համար այդ տոկոսը 9,3 է: Մարզկային կորուստը ամբողջ բնակչութեան վրայ, Հայաստանի մէջ 13 տոկոս կը ներկայացնէ, իսկ միութեան մէջ՝ 10:

Նկատի առնելով որ Հայաստանի բնակչութեան տարեկան միջին աճը (50·000) վերջին 5 տարիներուն իջած էր 42·000-ի, եւ 1988-ին 3 միլիոն 459 հազար մարդ կ'ապրէր հոն, կարելի էր հետեւցնել որ 1989-ին այդ թիւը պէտք էր 3 միլիոն 501 հազարի բարձրանար. ուրեմն, երկրին բնակչութենէն պակսած է 218,5 հազար հոգի, որոնց 130 հազար արտագաղթածներն են, 25 հազարը՝ պաշտօնական տուեալներով, մեռածները: Ցայտնի կ'ըլլայ թէ 63,5 հազար հոգիի մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն կայ. կամ մահացած են, կամ անհետ կորսուած:

Երկրին բնակչութեան չուրջ 1/3-ը մայրաքաղաքին բնակիչն է. այս կացութեան չարունակութիւնը կը նշանակէ չուրի, աննպատակութեան մատակարարման դժուարութիւն, կենսամակարդակի անկում, բնական պարային տեւական խնդիր: Ասկէ զատ, նոյնիսկ երկրաշարժէն ետք, Լենինականի ու Կիրովականի աւերումը կացութիւնը չէ փոխած ու երկրին բնակչութեան 45,9 համեմատութիւնը կեդրոնացած է Երեւան ու այս երկու քաղաքներուն մէջ:

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃԻ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐԸ

1904 - 1914 չրջանին ծնունդներու տոկոսը հազար հոգիին համար 34 էր մինչեւ հաշուով, իսկ մահացողներունը՝ 26: Զափազանց բարձր էր մանուկներու մահուան համեմատութիւնը:

1960-ական թուականներու կէսէն սկսեալ խորհրդային գրեթէ բոլոր հանրապետութիւններուն մէջ նկատելի դարձած է ծննդաբերութեան անկումի միտում մը: Հայաստանի մէջ եւս ծնունդներու համեմատութիւնը կայունացած պիտի ըլլար եթէ վրայ չհասնէր 1988-ի երկրաշարժը: Բնական աճին վրայ ազդող միւս գործօնը մահերու նուազումն է. մինչ Խորհրդային Միութեան մէջ 1000 հոգիի վրայ գրեթէ 10-ն է մահերու համեմատութիւնը, Հայաստանի մէջ այդ թիւը իջած է 5,5-ի:

1988-ի տուեալներով Հայաստանի մէջ այրերու թիւը 1 միլիոն 618 հազար էր (49,3%), իսկ կիներունը՝ 1 միլիոն 665 հազար (50,7%):

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Հայ գաղթականութեան տարեգրութեան մէջ առաջին անգամ մեծ ներգաղթ սկսած է 1828-ին, Հայաստանի մէկ մասը Ռուսաստանի միանալէն ետք: 1828 - 1830 տարիներուն 140 հազար հոգի ներգաղթած է Արեւելեան Հայաստան: 1921 - 1926-ին այդ թիւը եղած է 19,7 հազար, իսկ 1926 - 1936 տարիներուն՝ 22,6 հազար հոգի:

Իսկ 1946 - 1948-ին Յունաստանէն, Սուրիայէն, Եգիպտոսէն, Իրանէն, Ֆրանսայէն, Միացեալ - Նահանգներէն եւայլն 100 հազար հոգի գաղթած է. աւելի ուշ, 1962 - 1973-ին, 26,1 հազար հոգի:

Ընդհանուր առմամբ, 1921 - 1973 թուականներուն 246,1 հազար հոգի ներգաղթած է: Մինչեւ 1970, կարեւոր թիւ ներկայացուցած է խորհրդային այլ հանրապետութիւններէ կատարուած ներգաղթը: Անշուշտ այս երեւոյթին ամէնէն նոր եւ վերջին էջը կը կազմէ Ադրբեջանէն 1988 - 1989-ին ներգաղթած 210 հազար Հայերու պարագան:

Ներգաղթողներու ճնշող մեծամասնութիւնը հաստատուած է քաղաքներու մէջ:

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԽՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստան Խորհրդային Միութեան ամէնէն բարձր խտութիւնը ունեցող հանրապետութիւններէն մէկն է. առաջին գծի վրայ կը գտնուի Մոլդավիան ուր մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ կ'ապրի 129 հոգի. իսկ Հայաստանի մէջ՝ 110: Երկրին ամբողջ տարածքին 10,3%-ին վրայ կ'ապրի բնակչութեան 46,7 տոկոսը: Միայն Երեւանի մէջ խտացած է բնակչութեան մէկ երրորդը:

Հայաստանի բնակչութեան խտութիւնը ինը անգամ աւելի է միութենականէն, ուր մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ միջին հաշուով կ'ապրի 12,8 հոգի. աւելի է նաեւ դրացի հանրապետութիւններու խտութենէն. Վրաստանի մէջ խտութեան ցուցանիշը 78 հոգի է, իսկ Ադրբեջանի մէջ՝ 81:

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԸ

Միութեան մէջ, Հայաստան ամէնէն միատարր հանրապետութիւնն է ազգային կազմով: Հայերը կը կազմեն մօտ 95 տոկոսը: Այս ցուցանիշը աւելի բարձր է քաղաքներու մէջ: Խորհրդայնացման տարիներուն այս տոկոսը 84 էր Հայաստանի մէջ, 1959-ին բարձրացաւ 88-ի, 1970-ին՝ 88,6-ի, 1979-ին՝ 88,9 եւ 1989-ին՝ 95:

Հայաստանի տարածքին վրայ բացի Հայերէ, այսօր կ'ապրին Քիւրտեր, Ռուսեր, Ուկրանացիներ, Ասորիներ, Յոյներ եւայլն: Այս փոքրամասնութիւններուն մէջ առաջին տեղը կը գրաւէին Ազերիները (160,8 հազար) մինչեւ 1988 - 1989: Այսօր դլխաւոր փոքրամասնութիւնները Ռուսերն են (70,3 հազար հոգի, կամ բնակչութեան 2,3 տոկոսը):

Հայերու թիւը Խորհրդային Միութեան մէջ (1979) կը հասնէր 4 միլիոն 151 հազարի, որոնց 65,6%-ը կ'ապրէր Հայաստանի մէջ:

Ռուսաստանի մէջ Հայերու համեմատութիւնը 8,8 է, ինչ որ կը նշանակէ 365 հազար հոգի:

Աւելի մեծ թիւով Հայեր կ'ապրէին Ադրբեջանի մէջ. 475 հազար հոգի, 1979-ի տուեալներով: Բայց ինչպէս ծանօթ է, Սումգայիթի, Բաքուի հակահայ դէպքերէն ետք 210 հազար Հայեր ապաստան գտան Հայաստանի մէջ:

Վրաստանի հայ բնակչութեան թիւը 448 հազար հոգիով կը ներկայացնէ երկրին 10,8%-ը:

Ուսումնասիրելով Ադրյախի պարագան, կը նկատուի որ 10 տարուան մէջ 27 հազար հոգիով միայն աւելցած է բնակչութեան թիւը: Այդ բնակչութիւնը 1979-ին մեծ մասով գիւղաբնակ էր. իսկ 1989ին արդէն փոխուած էին համեմատութիւնները: Հայութիւնը ընկերային - անտեսական ծանր վիճակէն դրդուած, լքած է իր հայրենիքը ու գաղթած Ռուսաստան, Հայաստան եւ այլուր:

Նոյն երեւոյթը կը պիտակուի նաեւ Նախիջեւանի մէջ. 1989-ին, 206 հազարնոց բնակչութենէն միայն 89 հազարը քաղաքարնակ էր. այսօր հոն ոչ մէկ Հայ մնացած է, վերջին հայարնակ գիւղն ալ պարպուած ըլլալով նոյն թուականին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այս տարուան թատերական վերամուտը Լիոնի մէջ պիտի ստանայ հայկական որոշ դունաւորում. առաջին անգամ ըլլալով դուցէ Ֆրանսայի մէջ, նոյն քաղաքին թատերական բեմերուն վրայ գրեթէ դուզնեթաց կը ներկայացուին երկու հայ հեղինակներու գործերը: Դէպքը բացառիկ կրնանք համարել, եթէ նկատի ունենանք մանաւանդ երկու հեղինակներուն ինքնութիւնը. առաջինը՝ Ժան - Ժոզ Վարուժան - կամ Վարուժան - Փարիզ ծնած, Ֆրանսական «քարթէկեան» մշակոյթի արտադրութիւններէն մին կը պատկանի յետ - եղեռնեան Սփիւռքին, երկրորդը՝ Տիգրան Զէօկիւրեան կը մարմնաւորէ «նախ - եղեռնեան երկիրը»: Մէկը Ֆրանսահայ է, եւ Ֆրանսագիր, միւսը՝ հայկական գաւառական դրականութեան ամէնէն տաղանդաւոր ներկայացուցիչներէն է: Երկուքն ալ սակայն կը պատկանին նոյն մշակոյթին...

Տիգրան Զէօկիւրեանին «Վանքը» վէպին բեմադրութեան կը ձեռնարկէ լիոնաբնակ ծանօթ արուեստագէտ Սարգիս Զէօմլէքճեան: Երիտասարդ բեմադիրը աշխատութեան հիմք ընտրած է Փիէր Տէր - Սարգիսեանին կատարած թարգմանութիւնը (1) իր չուրջը համախմբելով «տեղացի» դերասանները: Թատերախաղը կը ներկայացուի Լիոնի մէջ Դեկտեմբեր ամսուն եւ անկէ յետոյ կը չրջի ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Այս բեմադրութեան մասին մանրամասն կ'անդրադառնանք յաջորդիւ:

«Papiers d'Arménie», Վարուժանի ամէնէն խորունկ թատերախաղներէն մէկն է: Ան առաջին անգամ բեմադրուած ու ներկայացուած է Փարիզի մէջ, «Խաչոն» թատրոնին բեմին վրայ 1987-ին. արժանանալով մայրաքաղաքին մամուլին ամենայերիմ դնահատանքին. «Լը Մաթէն», «Լը Ֆիկարօ», «Լը Քոթիտիէն տը Փարի», «Լիւ» եւայլն ... նոյն խանդավառութեամբ ողջունեցին Փիէր Գոնոթտանի բեմադրութիւնը:

Լիոնի մէջ, կամ աւելի ճիշդ Վիլէօռպանի մէջ, Վարուժան, Ռուժէ Փլանչոնի հիմնած (TNP) թատրոնին հիւրը պիտի ըլլայ Նոյեմբեր 21-էն մինչեւ Դեկտեմբեր 1: (2)

Վարուժանի միւս բոլոր գործերուն պէս այս մէկը եւս կը պարունակէ հեղինակը տառապեցնող բազմաթիւ հարցեր: Ատոնցմէ դլխաւորներն են ինքնութեան եւ պատասխանատուութեան խնդիրները: «Փափիէ տ'Արմէնի»ի հերոսը - Մինասքօ - կը մարմնաւորէ հալածուած մտաւորականին կերպարը (պատմութիւնը տեղ կը գտնէ, կը ծաւալի նախա - գրքաշրջեան Արեւելեան Եւրոպայի որեւէ մէկ երկրին մէջ): Նիւթը համամարդկային է անշուշտ, սակայն «Մինասքօ» անունին ընտրութիւնը չէզոք չէ, ոչ ալ պատահական: Մինասքօ մարդ է, մտաւորական մարդ մը, առաւել Հայ (Մինասեա՞ն), բայց «Մինասքօ» կրնար նաեւ ռումանացի ըլլալ: Մինասքօ կրնար հայ - ռումանացի, ռումանահայ կամ «ռումանացած» հայ մը ըլլալ: Կարելի է նոյնիսկ ենթադրել որ հերոսը ծագումով հայ - ռումանացի անուանի գրող՝ Միխայիլ Էմինեսքուն է: Այսպէսով Վարուժան կ'ամբողջացնէ օղակը՝ կա՞յ արդեօք ասկէ աւելի հալածուած մարդու տիպար քան Ռումանիոյ մէջ ծնած, մեծցած ու ... այլասերած մտաւորականինը: Կա՞յ արդեօք ասկէ աւելի կատարեալ հերոս ... Ազատութիւն եւ Իմքնութիւն - բառերը այս թատերախաղին երկու «բանալիներն» են:

Ահա թէ ինչ կ'ըսէ հեղինակը իր գործին մասին. - «Փափիէ տ'Արմէնի, գործերէս առաջինն է որուն նիւթն է այն ինչ որ 2015 դիրքիս մէջ կ'անուանեմ «դուն»ը, այսինքն մեր սաղմային վիճակը ... Ան (դուն-ը) հեռաւոր երկիրն է, հոդը, ծագումին ծագումը: Ինչ կ'ուզես ըրէ, ինչ կ'ուզես ըսէ, ինչ կ'ուզես մտածէ՝ մարդը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ «դուն»ը եւ եթէ խորապէս համոզուած եմ որ պիտի յաղթենք, պատճառը այն է որ կարելի է անշուշտ մարդը սպաննել - ճնշել ամբողջ ժողովուրդ մը - սակայն հնարաւոր չէ

(Արեւմտահայերէնի վերածուած ու ամփոփուած)

ԳՈՀԱՐ ԴԱՒԹԵԱՆ
ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՀԱՆԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ծանօթ է, որ տոքթ. Ս. Սիմոնեան (որու, յետագային միացած 6 հոգի եւս) փարիզի դատարանին դիմած էր, այն առարկութեամբ թէ Յունուար 14-ին կայացած կրօնական ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովի ընտրութիւնները մէջ խարդախութիւններ գործուած են, ուրմէն հարկ էր զանոնք չեղեալ համարել: Նոյեմբեր 14-ին Փարիզի դատարանի Ա. Սենեակի Ա. ճիւղին առջեւ, կրկին ծեծուեցաւ հրապարակաւ այս հարցը:

Այս նիստին, նախ բողոքարկու կողմին փաստաբանը ներկայացուց առարկելի նկատուած կէտերը, որոնք բաւարար կը դանէր ընտրութիւնը բեկանելու. իսկ դիմացի կողմին փաստաբանը չանաց պատճառաբանել, բացատրել, արդարացնել այդ կէտերը:

Ատարանի դատաւորը յայտնեց թէ վճիռը պիտի արձակուի Դեկտեմբեր 12-ին:

սպաննել այն ինչ որ անժամանակ է եւ կը վկայէ իր (մարդուն) գոյութեան մասին: (3)

Թատերախաղին հերոսին - Մինասքո - յին - մշտական մտահոգութիւնն է այս «գուն»ը հարցաքննել: Այս վնտռտուքը անշուշտ Վարուժանին կը պատկանի: Բայց հեղինակը կը փորձէ զայն ընդհանրացնել հարցադրումը հանելու համար «համայնական» մակարդակին վրայ: Վարուժանին այս վնտռտուքը մըշտական տագնապանք մըն է, կամ աւելի ճիշդ դարձած է տագնապանք ըլլալէ, դառնած է պայքար: Պայքար յանուն լինքնութեան:

Մեր զրոյցին աւարտին Վարուժան այս խօսքերը ուղեց աւելցնել «Հայաստան այլեւս երեք բանի պէտք ունի՝

Ա.- դէնքեր

Բ.- Իր մշակոյթը տարածելու լայն միջոցներ

Գ.- իր «գուն»ին թարմանալու հնարաւորութիւն, որովհետեւ այս գունը, իր ազգիւրն է, բոլոր Հայերը միացնող թելը»:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

---

(1) D. Tcheugurian — *Le Monastère, journal d'un religieux* traduction P. Ter Sarkissian. Collection Arménie, Editions Parenthèses, Marseille 1988.
(2) T.N.P. 8, place Lazare-Goujon, 69627 Villeurbanne Cedex tél 78 03 30 50
(3) Varoujean — *2015, tentative III.* Editions Kirk, Paris 1989, Collection Diaspora. pp. 63-64.

ԽՈՒՈՎԻՋ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՎԱՃԱՌՔ Թէ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ

Միջազգային թանգարաններէն արուեստի գործերուն գողութիւնը արտասովոր երեւոյթ չէ: Անցեալին, թանգարան մը որքան ալ մասնաւոր հոգածութեամբ պաշտպանուած ըլլար, իսկ ներկայիս՝ որքան ալ անոր ապահովութիւնը բազմապատկուած ըլլայ էլէկտրոնիք վերահսկողութեան աչքերու և ականջներու հսկողութեամբը, այսուհանդերձ «արուեստասէր» գողերը նոյն համեմատութեամբ միշտ բազմապատկած են հնարքները ու յաջողած են իրենց թաքստոցը ապահով փոխադրել թանգարաններու ու մերձենալի պատերուն վրայ կամ իրենց պատուանդաններուն վրայ ամրացած բազմամիլիոն արժէքով արուեստի գործերը:

Արուեստի գործերը նման նախաձեռնութեամբ դնահատողներու շարքի այժմ կարելի է հաւանաբար դասել նաեւ դասակարգ մը Հայեր, որոնք չեն ուզեր եւ մնալ միջազգային ամէն կարգի սխրագործութիւններէ:

Վերջերս «Արմէնփրէս» կը հաղորդէր, որ միջազգային արուեստի աճուրդի տան մը վաճառքի ցանկին վրայ նկատուած էր Հայաստանի մէկ թանգարանէն մօտաւոր անցեալին գողցուած իւզանկար մը, որ հայրենի պատկան մարմիններու կողմէ ճիշդ ժամանակին պահանջուելով, նկարը հայրենադարձ կատարած էր:

Համբաւաւոր պերեստրօյկան եւ ոչ նըւազ նշանաւոր Կլազնոստը, ու նաեւ Հայաստանի ներկայ խառնաշփոթ կացութիւնը նոր զարկ մը կը թուին առած ըլլալ հայրենիքէն արուեստի գործերու մաքսանենգական արարքներու: Ամերիկեան հայահոծ կարգ մը քաղաքներու սունկի պէս բուսած «սենեակ կալըրի» - ներու մէջ ներկայիս յաճախակիօրէն կարելի է տեսնել «նոր ժամանած» Միհնաներ եւ Սարեաններ, հակառակ Մինաս Աւետիսեանի եւ Մարիամոս Սարեանի գործերուն հայրենիքէն դուրս հանուելու դրուած պաշտօնական խիստ արգելքին:

Կրնայ պատահիլ որ Ազլանեանի այս ափերը հապար ու մէկ ծուռ միջոցներով - ներառեալ՝ պաշտօնական կաշառակերութիւնը - հասած վերոյիշեալ մեծանուն նկարիչներուն գործերը օրինական տէրեր ունին, որոնք արտասահմանի չուկաներու վրայ կ'ուզեն տոլար չահիլ, սակայն ի՞նչ ըսել եւ ի՞նչպէս մեկնաբանել հետեւեալը.-

Անցեալ չաբաթ Գալիֆորնիայէն ծանօթ մը հեռաձայնեց եւ ինձմէ - «Գառզուի մասնագէտ»էն - ուզեց հասկնալ աշխարհահռչակ նկարիչին վիմանկարներուն գինը միջազգային սակարաններու վրայ: Հարցումիս պատասխանելով, խօսակիցս բացատրեց որ Հայաստանէն եկող մը իր հետ բերած էր Գառզուի ստորագրութեամբ 15 վիմանկարներ եւ կ'ուզէր զանոնք միանուագ ծախել:

Գիտենք թէ որքան հռչակաւոր նկարիչ՝ նոյնքան նաեւ հայրենասէր ոգի՝ Գառզու սկզբունք ըրած է իր վիմանկարներուն ամբողջական չարքը, - աւելի քան երկուհարիւր, - նուիրել Հայաստանի, որպէսզի մեր հայրենիքին մէջ նաեւ ամփոփուին իր արուեստին մէկ եզակի արտայայտութիւնը եւ վաստակին մեծարժէք քանակը հանդիսացող վիմանկարները, հաւանաբար այն յոյսով նաեւ, որ անոնք պիտի զարդարեն օր մը հայրենիքի մէկ կառուցուելիք «Գառզու թանգարան»ին որմերը, այնպէս, ինչպէս որ անոնց օրինակները այժմ կը տեսնուին Միջերկրական ափերու բարձունքին վրայ գտնուող Ֆրանսական վանս քաղաքի «Գառզու թանգարան»ին մէջ:

Գառզուի 15 վիմանկարներուն միանգամ եւ մէկ անձի կողմէ Հայաստանէն Լոս - Անճըլըս տեղափոխումի պարագային կարելի չէ նոյնիսկ միամտանալ, խորհելով թէ անոնք կրնան մաս կազմել հայրենիքի մէկ արուեստասէրի մը անձնական հաւաքածոյին, քանի կարելի չէ նաեւ մտածել որ հայրենի արուեստասէրը մը օտար դրամանիշով 15 գործեր կրնայ գնած ըլլալ մեծանուն արուեստագէտէն: Այժմ հարց է գիտնալ թէ ո՞ւր կը գտնուի աղբիւրը Լոս - Անճըլըս վաճառքի հանուած Գառզուներուն:

Մինչեւ այս հարցումին - եւ հարցերուն - տրամաբանական պատասխանի մը եւ բացատրութիւններու ստացումը, մենք պիտի չարունակենք մնալ մտահոգ վրկանները արուեստի այս անտուոր եւ մութ վաճառքներուն, որոնք մասնաւոր թափով կը զարգանան:

Միջազգային օրէնքով արուեստի գործերու մաքսանենգութիւնը նաեւ քրէական ոճիր մըն է, որուն առաջքը պէտք է առնեն հայրենի իշխանութիւնները:

ԳՐ. ՔԼՕՍԷԵԱՆ

«Պայքար»
Նոյեմբեր 17

- ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ -

Անթիլիասի Զարեհեան Դպրեվանքին մէջ արեղայական ձեռնադրութիւն մը տեղի ունեցած է, Հոկտեմբեր 28-ին: - Նախորդ օրը «Կոչման» արարողութեան նախաղահած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոս: - Վաղ առաւօտեան սկսած ժամերգութիւնը, քահանայական ձեռնադրութիւնը եւ վեղարի տուչութիւնը կատարած է Զարեհ Եպիսկոպոս Ազնաւուրեան: Ան ժամանակ Փիէռ սարկաւագը կոչած է՝ Տէր Գրիգոր քահանայ: Արարողութեան աւարտին, նորընծան եւ իր ընտանեկան պարագաները ձեռնադրիչ Եպիսկոպոսին հետ բարձրացած են վեհարանի հիւրասրահը, ուր ստացած են Կաթողիկոսին շնորհաւորութիւնը: Ապա, դպրեվանքի սեղանատան մէջ միասրանական ճաշ մը տեղի ունեցած է, որուն ընթացքին խօսք առած են, Կաթողիկոսը, Հայր Գրիգոր եւ ուրիշներ:

***

ՈՒԱՇԻՆԳԹՈՒՆԻ Ս. Յակոբ Համալիրին մէջ, Նոյեմբեր 2, Ամերիկայի արեւելեան թեմի առաջնորդ՝ Խաժակ Եպիսկոպոս Պարսամեանի նախագահութեամբ, հոգիսաւոր կերպով նշուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի պաշտօնաթերթ «Պայքար»ի 90-ամեակը: Տօնակատարութեան ներկայ եղած են ՌԱԿ-ի կեդրոնական եւ շրջանային վարչութեանց անդամներ, երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչներ, «Հայրենիք» օրաթերթի խմբագիրը՝ Գէորգ Տօնապետեան եւ այլ անձնաւորութիւններ: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է կազմակերպիչ յանձնախումբի ատենապետ՝ տոքթ. Արմէն Տէրմիրճեան, օրուան հանդիսավարը եղած է Թէքէեան Մշակութային Միութենէն՝ տոքթոր Գէորգ Քէշիշեան: «Արմինիոը Միրըը - Սփէքթէյըը»ի խմբագիր՝ Արայ Գալայճեան կարդացած է նախագահ Ճորճ Պուշի, Մեսէչուսէթի նահանգապետ՝ Մ. Տուքաքիսի ու Պոսթընի քաղաքապետ՝ Ռ. Ֆլինի շնորհաւորական պիրերը: Օրուան անդրերէն բանախօսը եղած է Մարճըրի Ցովսէփեան, իսկ հայերէն բանախօսը՝ ՌԱԿ-ի եւ Հ.Ռ.Ը.Մ.-ի կեդրոնական վարչութեանց անդամ՝ Հայկաշէն Ուգունեան: «Պայքար»ի խմբագիր Գրիգոր Քէօսէեան վեր առած է այն հիմնական սկզբունքները, որոնցմով թերթը առաջնորդուած է, սկսեալ «Ձայն Հայրենեաց»էն մինչեւ «Պայքար» չաբաթաթերթ: Առաջնորդ Խաժակ Եպիսկոպոս Պարսամեանի ուղերձէն եւս գործադրուած է դեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերած են Երեւանի օփերայի երգչուհի, այժմ Նիւ - Եորքաբնակ Էլադա Ջախոյեան եւ պարբերգակ Արմէն Տիլան:

***

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՑ «Ցուսաբեր» ակումբի «Գարագաշեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21, տեղի ունեցած է արտասանութիւններու երեկոյթ մը, որուն ընթացքին հանդէս եկած են երիտասարդականի անդամներ: Յայտագրին աւարտին ելոյթ ունեցած է այցելութեամբ Եդիպտոս գտնուող Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղար Վահագն Գրիգորեան: Գարօլին Ցովակիմեանի հանդիսավարած երեկոյթը տեւազրուած է Հայաստանի հեռատեսիլին կողմէ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԲԱԳՐՆԵՐ

ԹԷՕԴԻԿ

ՔՂԻ ԳԱՍԱՊԱ

Իր պերճախօսութիւնը քար — սիր - տերու բաղխելով՝ կը մարի այդ պաշտօնատան մէջ, իսկ Առաջնորդ Հօր կը հրամայուի չուտ պատրաստութիւն տեսնել՝ քանի մը օրէն անոնց հետ ազգորուելու: Ազդարեւ Մայիս 28-ին ոստիկանք եւ հրոսներ կը խուժեն հայկոներուն եւ Առաջնորդարանին վրայ: Ամէնուրեք ծեծփետ ու վայնասուն: Ահազանդը հնչած էր եւ խուլցուցած ականջները բոլոր Թուրք պաշտօնեաներուն: Գեղամ Վարդապետ դատակներուն չրուչակ անցուած՝ եւ հրոսապետ Միւֆթի Մէհմէտէ, օգնական Իսմայիլ Զավուշ զատէ Շաֆիրի եւ բազմաթիւ զինեալներու հսկողութեամբ կը միանայ տեղահան եղող առաջին 4500 հոգինոց երկաեռ կարաւանին, որ ստուարացած էր մերձակայ գիւղերու բնակչութեամբ, եւ որ, Բալուի 6 ժամ մնացած՝ Թէփէ հայաբնակ գիւղին մօտ, մարզպետին վրայ կը կեցուցուի յանկարծ, ձիընթացիկ հոն ժամանող Մխիթար Մչհմէտի հրամանաւ: Տոամբ պիտի սկսէր բեմադրուիլ: Նէճիպի եւ ամբոր համհարզներուն կը յանձնէ զատած 26 այրերը, որոնք կը տարուին Տիլմիլի գիւղը, վայրկենաբար նահատակուելով Մուրատեանց բնակարանին մէջ: Մէջերնին էին Գեղամ Վարդապետ եւ կոր Ցովհաննեան առեւտրականք, կարնեցի Ց. Սամուէլեան եւայլն: Իսկ մնացորդ այրերը կը սպանուին Բալուխան կոչուած քարտանակ գիւղերուն արտերուն մէջ: Անկէ անդին՝ բռնաբարում, գերեվարութիւն եւ առսակի սպանդ Հայուհեաց, նաեւ Թլփատում եւ որդեդրում տեսքոտ մանուկներու: Ամենաստուար կարաւան երկրորդը Մայիս 25-ին ճամբայ հանուած, Մէտէք զատէ Հիլմի հրոսապետին եւ Օխուցի Զէյնէլի առաջնորդութեամբ: Քանի մը օրէն կը հասնին Լբխան Քիւրտ գիւղը, կէսէն աւելին պակսած, օր մը վերջ ալ կրկին կոտորակուած՝ Բալուի մերձակայքը, վերջնոյս կառավրիչ Գատրիի հրամանաւ: Եւ Արածանին կը լեցուի աղէթափ, գլխատ ու թեւատ մարմիններով: Երրորդ եւ վերջին կարաւանը կ'ընդվզի մեկնիլ, մահու այդ ճանապարհին գաղափարէն հալածական, ու կը չարդուի Խորթուի եւ Խուրա Իջիի մէջ:

Բացի Տէր Բագարատէ, Քղի Գասապայի երէցն էր նաեւ

Բագարատ Քահանայ Խաբբուրդեան. - Ծնած 1870-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Խորայէլ, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1901-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ, 1903-էն ցվերջ՝ առաջնորդական փոխանորդ, նաեւ Գառաոական եւ կրօնական ժողովոց անդամ:

Աշխարհական դասէն յիշենք յայտնի կրթական եւ ազգային գործիչ Յակոբ Ասլանեան (Միացեալ Ընկերութեանց այդ չրջանին տեսուչը), «սանտրդ էմինի» Աւետիս Քալքերունի, Ցովհաննէս եւ Յարութ երեք տարի քահանայագործելէ վերջ՝ կ'անցնի ճիւկրաչէն թաղը (Մուշ), յետոյ իր ծննդավայրը, հոտակ ուրեմն փոխադրուելով Քղի (Ս. Յակոբ Եկեղեցի), անդամ կրօնական ժողովի: Նահատակ:

Իսկ Տ. Բարսեղ վախճանած էր դէպքէն առաջ:

Տեղւոյս Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Վեր. Պաղտասար Գալայճեան. - Ծնած 1865-ին Սարը Գամիչ (Խարբերդ): Ինքնօգնութեամբ զարգանալով, 17 տարեկանէն սկսեալ տասնեակ ամեր դաստիարակած է ծննդավայրին մանկտին: Երկու զաւկի տէր՝ երբ Խարբերդ անցաւ, ուսուցմը կատարելագործելու: 1894 - 1898 քարոզիչ Դաշտի գիւղօրէից: 1900-ին աստուածարանութեան հետեւելով՝ երեք տարի վերջ հովիւ կը ձեռնադրուի Իչմէկի (Խարբերդ), ուր 12 տարի կը քարոզէ, յետոյ կը մեկնի Քղի, չարունակելու առաքելական պաշտօնը: 1915-ին հրատարակուած Համազգային Օրացոյցէն կ'արտագրենք տարաբախտ այս վերապատուելիին գործունէութեան հետաքրքրական մէկ վիճակագոյցը: - Ծօսած է 465 քարոզ եւ զանոնք գիրի առնելով պահած. 105 պատկ օրհնած, 62 թաղում կատարած, 50 մկրտութիւն, 57 Տէրունական Ընթրիք եւ ինը անգամ հովուական չրջան:

(Շար. 132)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ Զօհրապ Մուրատեանի *յիշատակին, Տիկին Արաքսի Մուրատեան* 10·000 *ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին,* 3000 *Ֆր· Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ եւ* 3000 *Ֆր· ռաֆօ - Այր-ին:*

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհան - գըստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 25, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արաքսի Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Յովսէփ Հաճի Սահակեան,

կը ծանուցանեն թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան իրենց եղբօր՝ Զօհրապ Մուրատեանի *մահուան տարելիցին առթիւ հետեւեալ նուէրները կ'ընեն· - 2500 Ֆր· Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, 2500 Ֆր· Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան (առանձալ «Յառաջ»էն) եւ 5000 Ֆր· «Յառաջ»ին:*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արաֆսի Խուպէսէրեանի *թաղմ յիշատակին, Տիկին Շուշան Վահանեան եւ Տիկին Վերժին Խուպէսէրեան* 5000 *Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին,*

Offre

Paris 10ème, couple franco-arménien recherche J. F. assurant sortie de crèche baby-sitting pour Mélinée (4 mois) et menu-ménage, en contre partie d'une mini studette meublée, douche, kitchenette avec vue et terrasse.

Tél. : 42. 85. 39. 99

«Journée Châtaigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 *Frs.*

Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿ

Նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը 10-ին, հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա· ԽԶԿՐ· ՔՀՆՑ· ՏԷՏԷԵԱՆ

ժամը 11-ին, քարոզ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

ժամը 11·30-ին, հոգեհանգիստ ի յիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ· ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

Եկեղեցւոյ ծառայող եւ հիմնադիր ու բարերար անդամներու եւ համայն հոգեհանգստեան:

ժամը 12-ին, Ցուշաքարի հանդիսաւոր թաղում:

Հուսկ, ընդունելութիւն եկեղեցւոյ վերի սրահը:

ՀՃԱՁՆՈՑ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 70ՕՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇԸ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Նոյեմբեր 25, կիրակի առաւօտ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, 7·000 դիւցազներուն հոգւոյն:

Իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 13·30-*ին ճաշ, մատաղ եւ յուշահանդէս:*

RESTAURANT VARTAN
«La Petite Arménie»
52, bd. Saint Germain, Paris 5e
Métro: Maubert-Mutualité
ճաշ՝ 110 *Ֆր·:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Փոխան ծաղկեպսակի՝ Այրի Տիկին Թիրեաֆեանի մահուան առթիւ, Պր· Խաչիկ Գումրու եւ Օհաննէս Մխրանեան 150, *Տիկին Աննա* 200, *Պր· Դաւիթ Թաչճեան* 100, *Այրի Տիկին Շամլեեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Հրայր Մաֆեան* 500, *Տէր եւ Տիկին Սուրէն Շէրիք* 200 *Ֆրանք, Գրիգոր Պալեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Գառապետեան* 500, *Պր· Գիւրէղեան* 250, *Այրի Տիկին Հրանոյշ Յակոբեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Վարդանոյշ եւ աղջիկը Վերժին Պալեան* 500, *Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Նէմիլեան* 200, *Այրի Տիկին Հայկանոյշ Կարապետեան* 300, *Այրի Տիկին Էլիզա Շահինեան եւ զաւակները* 1000, *Այրի Տիկին Փերուզ Սաեփանեան* 100 *Ֆր·, Սուրէն Կիւնեահսգի մահուան առթիւ՝ Պր· Սահակ Հիսարլը* 100, *Պր· Խաչիկ Իբէքճի* 200, *Պր· Արա Պէլպէկեան* 200, *Պր· Յարութիւն Տէվէճեան* 250 *Ֆր·, Գրիգոր Եսիբարտաշեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ժան - Փիէր Քրիսթին* 200, *Պր· Լօրիս Անդրէասեան* 300 *Ֆր·, Տիկին Արմենուհի Մարգարեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Դաւիթեան* 500, *Գաբրիէլ Նէտիլեանի մահուան առթիւ՝ Պր· Նէտիլեան* 500, *Տիկին Ազատուհի Կէօրնիւի մահուան առթիւ՝ Տիկին Մարգ Տէյիրմէնճաչ* 500, *Տիկին Գառնիկ* 50, *Պր· Հրաչ Գումրու* 100 *Ֆր·:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ՃԱՇ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ· 1-ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, *երկուշաբթի, երեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ, ժամը* 14 _ 17 :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տ· Սէրկիսիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23, *ժամը* 20·30-*ին, Իսիի Մբշակոյթի Տունը,* 45 *Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի Լէ Մուլինօ:*

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սատունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1—ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30*—ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ*
12 - 14 Ռիւ Սէն Պագիլ Մարսէյլ 1

ՀԱՅ ՄԱՐԴՈՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

SAISON 90/91 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 18e ANNÉE

Exposition **Arts Plastiques** Vendredi 30 Novembre à 18 h	**FONDS ARTISTIQUES QUATRA** Peintures - Aquarelles - Pastels Dessins - Sculptures - Lithographies **Vernissage/Cocktail au Siège de l'Association** L'Exposition restera ouverte le Samedi 1er Décembre 1990
Samedi 16 Mars à 20 h 30	**CYCLE MOZART** A l'occasion du 200e anniversaire de sa mort Concertos pour violon et 1 - 2 - 3 pianos **Clarisse Hirzel - Annie Jodry - Svetlana Navasardian** **Ani Petrossian - Raffi Petrossian** l'Ochestre Jeune Philharmonie - direction Jean-Jacques Werner
Vendredi 12 Avirl à 20 h 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** Grands et Jeunes Solistes Internationaux STEPHEN HACIKYAN - MUZA RUBACYKTE GERARD GASPARIAN - ALEXANDRE TCHAVOUCHIAN
Vendredi 24 Mai à 20 h 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** **QUATUOR CHILINGIRIAN** Haydn - Mozart - Bazil - Beethoven

PRIX DES PLACES
Loges/Orchestre 200 F - Balcon Ier 150 F - Balcon IIe 120 F
Etudiants, C.V. 60 F
CARTE FIDELITE / QUATRA/ABONNEMENT : 1000-700-500-250 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-pères - 75006 Paris Tél. 42.60.74.78

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22

JEUDI
22 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՍԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.412 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.412

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻԱԿ ՅՈՅՍԸ» ԿԱՄ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՍ ՄԸ, ՈՐՈՒ ԲՆԱԻ ՊԷՏՔ ՉՈՒՆԷԻՆՔ

«Մ'իլլիյէթ»ի Նոյեմբեր 20-ի թիւին մէջ «Անցեալ չարենք ապա չարենք» խորագրուած սիւնակին քրոնիկագիրը ճօշքուն Քըրճա, վերոյիշեալ վերնագրով կ'անդրադառնայ Ժ. Քէհայեանի «Լը Մոնտ»ի մէջ հրատարակուած յօդուածին («Հայաստանի համար թրքական յոյսը» - Նոյ· 10)։ Համառօտակի տալէ ետք Ժ. Քէհայեանի դրութեան մայր դիծերը, ճօշքուն Քըրճա նախ կը չեշտէ մէկ քանի կէտեր· «Թուրքիա Հայերուն հետ, զորս երկու անգամ ետ մղած է ոճգմադաշտերու վրայ, 1921 Գեկտեմբեր 2-ին (որ կը ներկայացնէ որպէս անկախ Պետութեան չըլլան) իսկ, Ալեքսանդրապոլի հաշտութեան դաշնագիրը ստորագրած է, ճանչնալով անոր անկախ գոյութիւնը· Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ սահմանը այդ դաշնակիին գծուած է։ Յետագային, Հայաստան խորհրդային Միութեան մաս կազմելու բռնադատուելէ ետք եւս, 1921 Մարտ 1-ի Մոսկուայի դաշնագրով նորոգուած է նոյն սահմանը ու ասկէ զատ, Հայաստան որպէս խորհրդային դաշնակցային երկիր մը 1921 Հոկտեմբեր 21-ին կարսի մէջ ստորագրուած Բարեկամութեան դաշնագրով կրկին ընդունած է նոյն սահմանը»։

Յիշելէ ետք Սեւրի դաշնագիրն ալ, ճ· Քըրճա կ'ըսէ թէ Հայաստանի Խորհրդարանը յայտարարած է թէ չի ճանչնար այս սահմանը· իսկ Թուրքիա նկատի առնելով որ Խորհրդային Միութիւնը սահմանը միշտ վաւեր հռչակած է, նախընտրած է - առ այժմ - չծանրանալ այս անհեթեթութեան վրայ։ Անդրադառնալով նաեւ հայկական լոպիներու ջանքին՝ Ամերիկայի ու Ֆրանսայի մէջ Անդարայի վրայ կատարուած ճնշումով Թուրքիոյ ընդունիլ տալու կարծեցեալ կոտորածին պատասխանատուութիւնը եւ անկէ ծագում առնելիք պահանջքը, ճօշքուն Քըրճա հետեւեալ պարբերութիւններով կը չարունակէ դրութիւնը վերջին ծայր արհամարհոտ ոճով մը·

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ ԷՔ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏԼԱԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ՄՇԱԿԵԼՈՒ

Պէտք է Հայերը իրենց գլխուն մէջ լաւ մը տեղաւորեն իրականութիւն մը։ Հայաստան Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի միջեւ սեղմուած փոքր երկիր մըն է։ Ան մէկ կողմէն Ադրբեջանէն Լեռնային Ղարաբաղը կը պահանջէ, միւս կողմէն 203 հազար ադրբեջանցի Թուրքեր կը վտարէ իր երկրէն, բացի այդ, առանց նկատի առնելու իր գաճաճութիւնը, յիմարութիւնը կը հասցնէ այն աստիճանին, որ կը յայտարարէ թէ չի ճանչնար Թուրքիոյ հետ հաստակաց սահմանը։ Այս բոլորը հաւասար է այնքան անհեթեթութեան որ օրինակ Լիւքսէմպուրկ պատերազմ հռչակէր թէ Ֆրանսայի, թէ Գերմանիոյ դէմ։ Ու ոչ ոք թող յուսադրուի Ադրբեջանի մէջ Համայնավար կուսակցութեան ճուէներու 80% առած ըլլալու երեւոյթէն։ Հոն ամէն բան, ներառեալ այդ կուսակցութիւնը, *լաւ* թուրք ազգայնականութեան ձեռքն է։ Երբ միայն Ադրբեջանի շրջափակումը Հայաստանը կը մատնէ ներկայի խղճալի կացութեան, ի՞նչ կ'ըլլայ այդ փոքր հաւասարակշռութեան վիճակը եթէ նաեւ փորձէ առնակատման մէջ մտնել Թուրքիոյ հետ։ Այս բոլորին մասին մեզմէ առաջ պէտք է մտածեն իրենք ու Տոլի նման անմիտներ։

ԹՈՒՐՔԵՐՆ ԱԼ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ Կ'ՈՒՆԵՆԱՆ

Քէհայեանի նմանները մօտ յայտնուած իրապաշտութեան սկիզբը լաւ նախանշան մըն է։ Սակայն բոլորովին անբաւարար։ Թուրքիա կրնայ Հայաստանի արտօնել որ իր հողերէն ու Սեւ ծովէն առեւտուր ընէ· նոյնիսկ կրնայ բարեկամաբար գործակցիլ այս երկրին հետ· սակայն այս բոլորը եւս իր նախապայմանները ունի։

Առաջինը՝ այն է որ Հայաստան պաշտօնապէս հրաժարելով Ղարաբաղի պահանջքէն, ընդունի - իր երկրէն վտարած Ազերիներուն փոխարէն - այնտեղի հայ բնակչութեան իր հայրենիքը վերադարձը։

Երկրորդը՝ Հայաստան պէտք է Թուրքիոյ ու Ադրբեջանի պաշտօնապէս տեղեկացնէ թէ վերոյիշեալ բոլոր դաշնագրերը ի զօրու են ու ինք ո՛չ Թուրքիայէն, ոչ Ադրբեջանէն, հողային, հատուցումի ու ներողութեան պահանջ ունի։ Ջմոռնանք որ նոյն դաշնագրերը Նախիջեւանի մասին խօսքի իրաւունք կուտան Թուրքիոյ։

Երրորդ՝ Հայաստան պէտք է խոստանայ Թուրքիոյ ու Ադրբեջանի դէմ - ներառեալ անվպաստ բարոյչութիւնը - ոչ մէկ գործունէութիւն ունենալ։ Հայկական լոպիներն ալ պէտք է կտրականապէս հրաժարին հոս ու հոն Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի իրաւունքներուն ու շահերուն հետ խաղալէ։

Չորրորդ՝ Ամերիկա պէտք է բացէ ի բաց ընդունի որ Նախագահ Պուշի Թուրքիոյ մասին նախատական նշանաւոր գեկուցումը որ տգիտութեան ու անկրթութեան օրինակ մըն է, ամերիկեան պետութեան պաշտօնական մէկ վաւերաթուղթը չէ։

Գալով պատմութեան հետագոտութեան ... հրամմեցէ'ք պարոններ, մեր դիւանները բաց են։ Սակայն չէք գար, որովհետեւ գիտէք թէ ձեր սուտերը մէջտեղ կ'ելլեն։ Ուրեմն, ձեր բերանը մի՛ առնէք «Նիւրնպերկ»ի նման ծիծաղելի խօսքեր որոնք շատ վեր կը մնան ձեր գաճաճութենէն։ Թէ՛ այնպէս ցոյց պիտի տամ որ հասկցած էք թէ Թուրքիոյ պէտք ունիք, եւ թէ պիտի շարունակէք նախատել Թուրքերը։

ԳԱԼՈՎ ՁԵՐ ՎՍՏԱՀԱՆ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ...

Նախ գիտցէք որ թուրք ժողովուրդը 67 տարի առաջ Լօզանի մէջ շահածներն ու արժանապատուութիւնը դրաւ առջեւ լրբելով չէ որ մուտք պիտի գործէ Եւրոպական Հասարակապետութենէն ներս։ Մենք նաեւ առանց այդ անդամակցութեան կրնանք մեր արեւմտականացումը ամբողջացնել։ Եթէ Հասարակապետութեան պայմանները մեզի ձեռնտու են, կ'անդամակցինք։ Միջին արեւելեան վերջին դէպքերը պէտք է ցոյց տուած ըլլան թէ ո՛վ որու եւ թէ որքա՛ն պէտք ունի։ Մեր կողմէ Հայաստանի փրկութիւնը, մեզի համար Հասարակապետութեան ու ընդհանրապէս Արեւմուտքի առջեւ - նոյնիսկ փոխադարձ - գիջումի հարց մը չի կրնար ըլլալ։ Դուք, Հայերդ, եթէ ձեր խելքը ձեր գլուխը հաւաքէք, մեր ներողութեան կ'արժանանք ու մենք (միայն եւ միայն մենք) կրնանք յանձնարարել մեր ազերի եղբայրներուն որ մոռնան իրենց անհեթեթութիւնները, եթէ դուք տրամաբանական համաձայնութեան մը տրամադիր ըլլաք։ Շատոնց անցած է ատոնց եւս կրեմլինի խօսքը մտիկ ընելու ժամանակը։ Նոյնիսկ դուք մտիկ չէք ըներ որ անոնք ընեն։ Անոնք շատ լաւ գիտեն թէ միմիայն Անգարայի կրնան վստահիլ։

Թուրքիա չուզեր Հայաստանը ոչնչացրնել կամ ճնշել։

... Նախ դուք փաստեցէք թէ խելացի դարձած էք, ապա մենք ձեզ փրկելու մեծութիւնը ցոյց տանք։ ... Ձեզի կը մնայ այլեւս իրականութիւնը տեսնելով փակել դուռը ձեր երեւակայութիւնին որոնք տխմարութենէ ուրիշ ոչ մէկ արդիւնք ունին ու հրաժարիլ ձեր ամբարտաւան շփացածութեամբ կատարուած իմպիգագոհացումէն։ Եւ թէ ժամ առաջ։ Հակառակ պարագային, բացորոշ չէ՞ թէ ինչպիսի ճակատագրի մը հետ դէմ յանդիման պիտի գտնուիք։

Անկարեւոր յապաւումներով հոս տրուած այս գրութեան աւելցուած յետգրութեան մը մէջ ալ կ'ըսուի որ նոյն պայմաններով կարելի պէտք է ըլլայ Սեւ ծովու համագործակցութեան ծրագրին Հայաստանի եւս մասնակցութիւնը։

***

Մէկդի դնելով մէջբերուած պաշնադրութիւնները Թուականներուն չփոթը կամ սխալները, ճօշքուն Քըրճայի գրութեան մէջ պարունակութենէն առաջ ակնթարթ է արհամարհական, ամբարտաւան ոճը· վիրաւորելու ձգտումէ մը աւելի, տակիկայատարարն է դերակայութիւնը արտայատուած մարդու զայրոյթին։ Այդ մարդը եթէ նոյնիսկ Թուրք լրագրողի մը անձով կը ներկայանայ հոս, նկատի առած յօդուածին հրատարակուած թերթին բնոյթն ու տեղը Թուրք իրականութեան մէջ, անոր արտայայտութիւնը աւելի լայն նշանակութիւն կը ստանայ քան որոշ թիւով ընթերցողներու, հետեւաբար՝ հանրային կարծիքի տուեալ շերտի մը մտայնութիւնը։ «Մ'իլլիյէթ» Թուրքիոյ այլեւայլ հարցերու, հակումներու խտամատուցին մէջ ամէնէն հաւասարակշռուած ու ողջամիտ կեդրոնական չրջանակի մը արձագանգը նկատուած է· այս առումով, անհրաժեշտ է գրութեան եւին նկատի ունենալ հեղինակէն չատ աւելի կարեւոր բնոյթով ներկայութիւն մը։

Գալով յօդուածին, կարելի է որոշ թեթեւութիւն մը զգալ, օրինակ՝ Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամակցելու մասին Թուրք իշխանութիւններուն գործընթացին ու հոս դրուածին հակոտնեայ հանդամանքէն· տակիկա ամէն բանէ առաջ անոնց հարցն է ամէն պարագայի մէջ ու ինչ որ մեզի կը վերաբերի, զրական ու ժխտականներու ճիշդ դատմամբ մե՛ր անսխալ դիրքին ճշդումն է։

Ճօշքուն Քըրճայի գրածներէն զլխատորաբար երեք կէտեր կ'արձագանգեն, մէկդի դնելէ ետք ընթերցումին պատճառած զառնութիւնը· առաջինը՝ ամբոխավար տրամադրութիւններու մղումով կատարուած յայտարարութիւններ են· անոնք եթէ տուեալ պահուն ճառախօս մը հերոս կարծել կուտան, ապա տակայն կը պառնան ուժի դերակշռութիւնը անընդունելի արհամարհոտ մտայնութեան մը արձագանգը։

Նշելի կէտերուն երկրորդը արտայայտուած է միակ նախադասութեամբ մը· ակնարկելով Ազերիներուն, յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ անոնք չատ լաւ պիտեն թէ միմիայն Անգարայի կրնան վստահիլ։ Միակ նախադասութիւն մը որ սակայն համաձայ է քաղաքական տուեալ վերլուծումներու, որոնց յաճախ կը սիրենք խառնել մեր լատատեսութեան ոչ միշտ արդարանալի երանգը...։

Իսկ երրորդ կէտը գրութեան աւարտին կ'ետեղուած սպառնական վերջնագիրն է· ճօշքուն Քըրճայի կողմէ ներկայացուած պայմանները չյարգելու պարագային «քացորոշ չէ՞ թէ ինչպիսի ճակատագիր մը կը սպասէ» մեզի։

Կարելի է անշուշտ զանազան ձեւերով մեկնաբանել այս տողերը եւս· նկատել սա կամ նա։ Սակայն, բացորոշ է գոնէ կէտ մը· այս, Քըրճաներու Թունալից յօդուածները չեն որ ուղղութիւն պիտի տան կամ առաջնորդեն Հայաստանի քաղաքական հոլովոյթը· տակայն որպէսզի այդ հոլովոյթը ըլլայ ապահովութիւն ներչընչող, արդարանալի, անհրաժեշտ է որ ներառնէ նաեւ Քըրճաներու՝ նման արտայայտութիւններուն ճիշդ մեկնաբանութիւնը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԿԻՆ ԹԱՋԻՐ, առաջին անգամ ըլլալով, առաջին քուէարկութենէն իսկ չընտրուեցաւ Պահպանողական՝ իր կուսակցութեան դլուխը, թէեւ նպաստաւոր համեմատականի մը մնայ։ Իր մրցակիցը՝ նախկին նախարար՝ Մայքըլ Հէսըլթայն 154 ձայն աւտացաւ, Տիկին Թաչէր պէտք է որ հակառակորդէն 56 ձայն աւելի ստանար, բայց չորս ձայն պակսեցաւ եւ միայն 204 ձայն ձեռք ձգեց։ Գալ երեքշաբթի, Բ. չրջանին, իր դիրքը կըրնայ աւելի դժուարանալ, եթէ, ինչ որ հաւանական է, երրորդ (կամ աւելի) թեկնածուներ ներկայանան։ Փարիզի մէջ, ուր կը մասնակցի ապահովութեան վեհաժողովին, Տիկին Թաչէր որոշ լաւատեսութիւն ցոյց տուաւ լրագրողներուն։ Ճիշդ է որ չուտ յուսահատող կին մը չէ, բայց եւ այնպէս այս անգամ իր դէմ հոսանքը, իր խոկ կուսակցութեան ծոցը, բաւական ուժով է։

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահը՝ Վասիլիու դիմեց Ապահովութեան Ժողովին մասնակցող պետական դեկավարներուն, որ զոհի անցնին վերջ դնելու համար կիպրոսի գրաւման Թուրքիոյ կողմէ։ Պարզ է, որ բարեմիտ լատատես մըն է Վասիլիու, որու համար կը նոյնանան կիպրոսի եւ Քուէյթի գրաւումը, մինչդեռ Պուշ եւ իր ընկերները չորրորդ ամիսն է, որ կը բացատրեն թէ բոլորովին տարբեր հարցեր են։ Եւ դեռ մարդիկ կան, որ չեն հասկըննար...։

ՆԻՍի օդակայանի ցամաքի անճնակազմի գործադուլը կը չարունակուէր Զո-

(Շար·ը Դ· էջ)

Հ. Հ. Շ.-Ի ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Նոյ· 23-ին եւ 24-ին, Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ Հայոց Համազգային Շարժումի Բ. համագումարը (առաջինը՝ հիմնադիր համագումարը տեղի ունեցաւ 1989, Նոյ· 3 / 6)։

Այս համագումարին հրաւիրուած են նաեւ բազմաթիւ ներկայացուցիչներ Սփիւռքէն։ Զորեքշաբթի Նոյ· 21-ին, Փարիզէն մեկնողներու կարգին էր «Յառաջ»ի կողմէ՝ Արփիկ Միւսաքեան։

ՄԵԿՆԵԼՈՎ ՍԱԴՐԱՆՔՆԵՐԷ

Գաղտնիք չէ որ Հայաստանի նոր իշխանութեան առաջին ու գժուարին փորձութիւնը եղաւ պինդել անհակակշռելի ուժերու չէզոքացումի խնդիրը: Ոչ ոք կը տարակուսի թէ եթէ ՀԱՖ-ի (Հայ Ազգ. Բանակ) կազմաւորումը յաջողած չըլլար, այսօր պարենաւորումի, չըջափակումի նման կենսական հարցերն իսկ երկրորդական, երրորդական պլիի վրայ մնացած պիտի ըլլային:

Առաջին փորձութիւնը, սակայն, նաեւ կարեւոր յաջողութիւնը եղաւ պինդել խմբակներու կարգադրումին եւ անկէ ետք, յատուկ զօրաբաժիններու կազմութեան, նոր իշխանութեան համար: Այս հաստատումը չի կրնար թէեւ բացատրել զրեթէ սրկածախնդրական պինդել տրարքներ որոնք կը բնորոշեն անհեռանկար գոյութիւններու յուսահատ ճիգը: Այս արժեւորումը պարզորոշ ըլլալով հանդերձ, ոչ կարելի է զանոնք արհամարհել, ոչ ալ անտարբերութեամբ ապահել անոնց վերջնական նահանջին: Փորձառութիւնը դեռ այնքան թարմ է, ու ոչ ոք մոռցած է թէ անիշխանականութիւնը հրամայող ու հրահրող թեւը ոչ իսկ բռնանութեան առջեւ կը վարանի. դեռ երէկ, Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանի մը ու երկրապահ միաւորի մը զեկավարին կեանքը արժեց անոր վճռակամութիւնը:

Այս մասին «Գերագոյն Խորհուրդի պաշտպանութեան եւ ներքին գործերու յանձնաժողով»ի անդամ՝ Գէորգ Բազդասարեանի ուղղուած քանի մը հարցումներ կը միտին որոշ լուսաբանութիւն մը բերելու հարցին ներկայի պատկերին: Համառօտ հարցազրոյցը հրատարակուած է «Հայք»ի 36-րդ թիւին մէջ (Հոկտեմբեր 24), կը կրէ «Շարունակուող սպրանքներ ... կրակոցներ» խորագիրը: Ապատմամուով յայտնուած նոր ուժերէն մէկն է Արթուր Անդրանիկեան որ յատկապէս ուշադրութիւն կը դրաւէ հարցերու իր համառօտ, այլ յստակ ու ամփոփ ներկայացումով եւ կատարած հարցազրոյցներով: Զինքը Գէորգ Բազդասարեանի քով առաջնորդողը եղած են յատկապէս, Գերագոյն Խորհուրդի չէնքին վրայ արձակուած դնդակները (տե՛ս, «Ցառաջ», Հոկտեմբեր 20 / 21): Այս պատահարին մասին խօսելով Գէորգ Բազդասարեան դրեթէ բնական կը նկատէ «որոշակի ուժերի կողմից իրադրութիւնը ապակայունացնելու բաղաքականութիւնը»: Այս համոզումին որպէս բացատրութիւն, կը ներկայացնէ հետեւեալ կէտերը. պէտք չէ կարծել որ նորընտիր իշխանութիւնը կըրնայ ամէն բան փոխել այս կարճ ժամանակին մէջ. ապա, թերեւս աւելի կարեւորը այն կէտն է որ «գործադիր իշխանութիւնը դեռեւս գտնւում է տապալուած կուսակցութեան եւ նրա կամակատարների ձեռքին»: Կացութեան արժեւորումը ընելէ ետք Գէորգ Բազդասարեան կը խօսի նաեւ ապահովութեան մասին. «ներքին իրադրութեան կայունացման յուսալի երաշխիքն այն է որ այս գործերով զբաղող յանձնաժողովը որոշակի աշխատանքային ծրագիր ունի»:

Նոյն օրերուն տեղի ունեցած երկրապահ ջոկատներու համաժողովին աշխարհազօրայիններու եւ քաղաքացիներուն համաեղ գործունէութիւնը բազմաթիւ հրամանատարներու կողմէ անհամատեղելի կը նկատուի: Իսկ Պաշտպանութեան եւ Ներքին գործերու յանձնաժողովին անդամը հետեւեալ բացատրութիւնը կու տայ. - «Գերագոյն իշխանութիւնը ընդունել է Հոչակագիր, բայց առայժմ գործում է հին սահմանադրութիւնը: Հոչակագրից եղնելով, սահմանադրութեան բազմաթիւ կէտեր պէտք է փոխուեն: Հիմա, յանձնաժողովը արդէն մշակել է մի շարք նախագծեր, որոնց ընդունման հետ կը լինեն սահմանադրական փոփոխութիւններ: Եւ մենք արդէն կը կարողանանք աշխարհազօրայիններին, երկրապահ ջոկատներին ընդգրկել ոչ միայն բաղաքազօրքին կից, այլեւ առանձին մարտական ստորաբաժանումներում»:

Եզրակացնելով, Գէորգ Բազդասարեան կը չեշտէ իշխանութեան բաշխումին - օրէնսդիր, գործադիր, իրատապահ - կարեւորութիւնը: Իսկ մինչ այդ, Գերագոյն Խորհուրդն ու անոր մշտական յանձնախումբերը իրենց իրաւունք վերապահած են հսկելու գործադիր իշխանութիւններու, նոյնիսկ իրատապահ մարմիններու գործունէութեան: Իսկ Պաշտպանութեան եւ Ներքին գործերու յանձնաժողովը կը զրաղի նաեւ Ադրբէջան ձերբակալուած ու Հայաստան փոխադրուած մարդոց հարցերով:

Անորոշութեան, անցքի չըլլան որ լեցուն է կարզադրութեան կարօտ կէտերով, խառնակութեամբ յատկ է այն կէտը, զոր կը չեշտէ նաեւ Գէորգ Բազդասարեան, թէ փափաքելի կարգ ու կանոնին հասնելու համար անհրաժեշտ է Սահմանադրութեան փոփոխութիւն, որպէսզի դէպի անկախութիւն դիմող ընթացքին մէջ գործելու տրամաբանական հանգրուանը ունենայ երկրին նոր իշխանութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՉԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նոյեմբերի 2-ին, ինչպէս արդէն նշել էր «Ցառաջ»ը, Երեւանի նկարչի տանը բացուեց Զարեհ Մուրթաֆեանի ստեղծագործութիւնների ցուցահանդէսը: Արուեստաբնները իրենց համար յայտնաբերեցին մի նոր նկարիչ, իսկ մշակութային կեանքը հարստացաւ մի հետաքրքիր երեւոյթով:

Նկարչի որդու՝ Արմէն Գլօա Մուրթաֆեանի ջանքերով իրագործուած այս «երեւոյթը» ամբողջանում է մի դեղեցիկ կատարողով, որի վաճառքից ստացուած դումարը նա նուիրաբերում է Արցախին:

Վերջին երեք տարիների Հայաստանի լարուած քաղաքական մթնոլորտը, բռնկոտումների ակնկալումներն ու յուսախաբութիւնները, ցեղասպանութեան մղձաւանջային պատկերները անսպասելիօրէն արթնացրած «պոգրոմներն» ու վերջապէս տարերային աղէտը բոլորովին ապակայունացրեցին համընդհանուր հոգեբանութիւնը ու թուլացրին ստեղծագործական կամքը: Այսպիսի իրավիճակում Զարեհ Մուրթաֆեանի, ցեղասպանութիւնից հրաշքով փրկուածի գործերի ներկայութիւնը նկարչի Տանը, առանձնակի խոր իմաստ է ստանում. այն մեզ ըմբռնեցնում է, յիշեցնում, որ վերապրելու, պայքարելու ամենաիրատես միջոցը հոգեւոր արժէքների արարումն է, որ, վերջ ի վերջոյ, ինչպէս անհատի, այնպէս էլ ժողովրդի գոյատեւումը բարձրագոյն չափանիշներով պէտք է համարել միայն ու միայն նրա հոգեւոր, ստեղծագործական գործունէութիւնը: Եւ յետոյ. մի՞թէ արուեստը չէ այն միակ հանդրուանը, անկախ զղալու ու գործելու այն միակ դաշտը, որ ազատութեան պատրանք է ստեղծում (թէեւ 20-րդ դարի ամբողջատիրական համակարգերին յաջողուեց այս հին ճշմարտութիւնն էլ ժխտել):

Ցեղասպանութիւն վերապրած ու աշխարհով մէկ ցրուած սերունդը հոգեբանական, սոցիալական այլեւայլ պատճառներով չատ գժուար էր թափանցում Եւրոպայի, Ամերիկայի մշակոյթի աշխարհ եւ այնուամենայնիւ, կարծես թէ խտացընելով իր մէջ մի ամբողջ ժողովրդի մի հատուածի կորուսեալ մատուցականութեան հոգեւոր կուտակումները, նա աշխարհին պարգեւեց հայ արուեստագէտների մի ինքնատիպ խումբ: Զարեհ Մուրթաֆեանը այդ սերնդի ամենահետաքրքիր անհատականութիւններից մէկն էր:

Ցետպատերազմեան տասնամեակների զեղարուեստական կեանքը այժմ ներկայանում է որպէս այլազան հոսանքների, ուղղութիւնների, զպրոցների ու մտքերի ամբողջովին նոր ու աննախադէպ մի երեւոյթ: Արուեստների կենտրոնը Եւրոպայից տեղափոխուեց Ամերիկա, որի մշակոյթը սկսեց մեծ թափով զարգանալ նաեւ տարբեր երկրներից եկած վտարանդիների մասնակցութեան չնորհիւ: Այսօր, 20-րդ դարի աւարտին, երբ ոչինչ այլեւս մեզ չի զարմացնում, ո՛չ որեւէ գիտական յայտնագործում ու մտքի պոռթկում, ո՛չ էլ որեւէ մահափուռ կամ նոյնիսկ կենսաւոր զործիք, երբ յողնել ենք ամէն տեսակ ցնցող նորոյթներից ու երեւակայութեան ծնունդ զերիրական պատկերներից, մենք կրկին վերապրում ենք (արդէն ո՞ր անգամ այս դարաշրջանում) արուեստի չափանիշների, արժէքների վերադասաւորման պահեր: Նոր ոտաճանապարհի ստեղծման ընթացքում գիւրին չէ պարզել, ու վրիպումներն այստեղ ի հարկէ անխուսափելի են, մէկ անհատ նկարչի տեղը մշակութային համակարգում նկարիչ, որը կարծես թէ հեռու է եղել ամէն տեսակ հոսանքներից, նորաբարութիւններից, արուեստի չուրջ ծաւալուող անվերջանալի քննարկումներից: Եւ այսպէս, ժամանակի հրամայականով, մենք կամուրջ ենք նետում դէպի այն արուեստագէտները, որոնք երբեք չեն ձգտել զառնալ ամբողջութեան մաս, այլ հէնց իրենք իրենց ներաշխարհով, սկըզբունքներով ու կեցութեամբ մի ամբողջութիւն են կազմում: Ո՞վ գիտէ, թերեւս հէնց սրանք են արուեստի ճշմարիտ նըպատակները, առանց հասարակութեանը պարտադրող արտաքին փայլի ու չէնշող կեցուածքի, առանց իրենց ստեղծագործութիւններով ցնցելու տենչի, հէնց սրանք են յաւերժութեանը հոգեւոր արժէքներ փոխանցողները.. Այս տեսակէտից դիտուած, ա՛յսպիսի համատեղութեան մէջ Զարեհ Մուրթաֆեանի տեղը անփոխարինելի է:

Շահեկան է նրա համար, եւ օգտակար դիտողների, իր նկարների հարեւանութեամբ կազմակերպուած (անշուշտ ոչ միտումնաւոր) մի երիտասարդ, վաղամեռիկ նկարչի՝ Վարոս Շահմուրադեանի գործերի ցուցահանդէսը. ժամանակին հետաքրքիր թուացող, բազմազան հոսանքների ու ուղղութիւնների ազդեցութեան ենթարկուած այդ չնորհալի, բայց իր տեղը յստակօրէն չգտած նկարիչը, այսօր դիտողին թողնում է անտարբեր (գոնէ ինձ): Մուրթաֆեանը՝ յիշեցնում է կարծես մոռացուած աշխարհներ, որոնց վերադանելը անյահման ջերմութեամբ է լցնում հոգիդ, խաղաղութիւն ու անդորը բերում: Նրա դիմանկարները՝ դասական, իրապաշտական ոճով, իրենց մեծամասնութեամբ ներկայացնում են զեղասպանութիւնը վերապրած, նկարչի սերնդակից հայ մտաւորականներին:

Սա այն եզրագիծն է, ուր արուեստը եւ յիշողութիւնը հանդիպում են: Նման նուրբ, ոչ սովորական իրադրութեան մէջ դժուար է որոշել, թէ այդ հասկացութիւններից ո՞րն է առաջնային, ո՞րին պէտք է զերապատուութիւն տալ:

Աւելի ուշ բնանկարներում արուեստագէտը զբաղւորում է նորովի. ներկապնակը փոխւում է. իշխում են թանձր, ներքին մեծ լարուածութեամբ յագեցուած գոյների համադրութիւնները, վրձնահարուածները անկաշկանդ են, ամէն մի կապանքից ձերբազատուած: 70-ական թուականների բնանկարներում Մուրթաֆեան հասնում է իր վարպետութեան բարձրակէտին. նրան ոչինչ այլեւս չի սահմանափակում, նա զերծ է նիւթի հետ կապուած կամ աշխարհիկ ձգտումներից: Աչխատելու անյագուրդ տենչով համակուած նկարիչը ստեղծագործում է. ստեղծագործում է առանց իր առջեւ որոշակի, գործնական նպատակ ունենալու. արուեստ յանուն արուեստի... նրա կտաւները չեն վաճառւում, փարիզի նրա գործընկերները նրան նայում են որպէս անբաղդատելի մարդու: Եւ քանի որ «Զսիրա սուրբ եւ գհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ», հէնց այս ժամանակամիջոցում է, որ նրա վրձնի տակից դուրս են գալիս բնանկարներ, որոնք իրենց նշանակալիութեամբ ընդհանրապէս հաւասարը չունեն հայ արուեստում: Մինչեւ այսօր, ըստ արժանւոյն չգնահատուած, գունանկարչի վառ տաղանդով, նուրբ զգացողութեամբ օժտուած այս արուեստագէտը կարող էր իր պատչաճ տեղը գրաւել նաեւ 20-րդ դարի եւրոպական արուեստի պատմութեան մէջ, եթէ չլինէր նրա ազգային պատկանելիութեան հանդամանքը եւ մանաւանդ համեստ, ոչ զործնական նկարագիրը, եթէ քննադատները կարողանային ազատուել ոլորող զեղարուեստական ճաչակի ճնշումից եւ ուսումնական նամանաճոյլ մօտեցումից:

Եթէ ընդունելու լինենք, որ զոյնը ի ծնէ արուեստագէտի համար լոկ լանդշաֆտային հասկացութիւն չէ, ապա պէտք է մտածել, որ Մուրթաֆեանի ներկայանում յայտնուած հրաշալի չեղջակոյտերը միայն Հայաստանի այցելութեան հետ չէին կապուած: Հայաստանը նրա երազն էր, եւ այն իրականացաւ 1967 թուին. դա մի նոր ցնցում էր, աչխատելու խթան իր միօրինակ, անձնական վայելքներից զուրկ կեանքում: Թերեւս իր «պաչտելի» Մինասի հետ հանդիպո՞ւմն էր, որ այնքան խորը հետք թողեց նրա վրայ: Պէտք է ենթադրել նաեւ որ անարդիւնք չէր եւ նրա չրջագայութիւնը Ամերիկա, արուեստների այդ նոր կենտրոնը: Ճանապարհորդութիւնն ըստ երեւոյթին ազդեց նրա ճանաչողութեան վրայ, օգնեց նրան յաղթահարելու արուեստի աչխարհից իր մեկուսացումը, ազատագրուելու որպէս արուեստագէտ: Վերջապէս, Ամերիկան այն երկիրն էր, ուր վաղուց չէ որ ստեղծագործել էր նրա մեծ հայրենակիցը՝ Արչիլ Կորքին, որի արուեստն ու զեղագիտական մտքերը այնքան կարեւոր զեր խաղացին ամերիկեան վերացական էքսպրեսիոնիզմի զարգացման գործում: Էքսպրեսիոնիզմի հոսանքներից մէկին՝ այն հոսանքի, որ իրենք՝ ամերիկեան նըկարիչները (Ռոտկօ, Ռոզենպէրգ) կոչում էին միսթիֆ հեռաւոր, զուտ իմաստաբանական արձագանգները կարծես թէ տեսանելի են Մուրթաֆեանի բնանկարներում: Նրա վրձինը որսում է բնութեան պատկերներ անչարժութեան պահին, կարծես մէկընդմիչտ աւարտուած, նախաստեղծ զեղեցկութեամբ. նա արձանագրում է յաւերժութեան հետ առընչըւող վիճակներ, երբ չարժման հետ կապուած որեւէ ակնարկ անգամ անտեղի կը լինէր, կը ժխտէր նկարչի կենտրոնացումը, ներհայեցողականութիւնը: Կտաւի վրայ արտացոլուած այդ խորհրդաւոր, ոգեղէն անկիւնները արտաքին ուժի հետք անգամ չեն կրում. վերախմաստաւորուած նկարչի բացարձակ իռացիոնալ զգայնութեամբ զրանք վերափոխւում են, զառնում մի անձեռակերտ չինութիւն -տաճար: Երբ այդ տաճարի մէջ էլ պատկերւում է մի իրական վանական, կտաւի ներաշխեցութիւնը դիտողի վրայ աւելի քան կրկնապատկւում է: Զարմանալի չէ իր կեանքի այդ չրջանում արուեստագէտի մեծ սէրն ու ձգտումը դէպի կրօնական կառոյցները: Իր իսկ խօսքերով ասուած տաճարը, վանքը այն վայրն էր, ուր վանականը «...աւելի մօտ կը զգար ինքզինքը վերի կեանքին, քան այն կեանքին՝ որմէ ծնած էր անկախաբար իր կամքէն»: Իսկ Մուրթաֆեանը այդ ժամանակ ապրում էր վանականի զուտ հոգեւոր, ինքնամփոփ կեանքով, ուշադիր իր ներաչխարհի զարկերին: Նա այն արուեստագէտներից էր, որի ստեղծագործութիւնը աննենգ արտացոլում է ստեղծագործողի անհատականութիւնը:

Նրա ծովանկարները պարուրուած են իր ծննդավայրի՝ Էվքալիպեան Պոնտոսի հետ կապուած մանկական յիչողութիւններով. յիչողութիւններ, որոնք ոչեկոչում են նաեւ մղձաւանջային պատկերներ. բայց, զարմանալիօրէն զերծ որեւէ մռայլ երանգից, չարագուչակ տրամադրութիւնից, զրանք պարզապէս կեանքի յարատեւութեան հաստատում են, որ մէկ անգամ եւս խօսում է մի ճշմարիտ արուեստագէտի մաքրամաքուր, անբիծ անհատականութեան մասին: Այդ արուեստագէտը յատակ զիտակցում է որ այս նիւթական աչխարհում ամէն ինչ անցողիկ է ու նոյնիսկ չարից բխող վիչտը, տառապանքը, թոյնը: Ուրմն եւ նրա ստեղծագործութիւնը իր ամբողջութեան մէջ ներման չնորհ է. ինքը նկարիչը օժտուած է «ներման իշխանութեան» բացառիկ կարողութեամբ, մի կարողութիւն որն ունի իրաքանչիւրը, բայց ամէն մէկը չէ, որ ի վիճակի է այն գործադրել:

ԼԻԼԻԹ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Երեւան

ՀԱՑՈՒ ԱՆՈՒՆԸ ՏԻԵԶԵՐՔԻ ՄԷՋ

- ՓՐՈՖ. ՅԱԿՈԲ ԹԵՐԶԱՆԻ ՆՈՐ ԳԻՒՏԵՐԸ -

Ասպարէզ մը՝ որ բոլորովին նուիրուած է «մեր կալակտիկայի կեդրոնական մասը» (bulbe galactique) կազմող երկնային մարմիններու յայտնաբերման եւ ատոնց ուսումնասիրութեան, ինչպէս՝ բաց կամ գնդաձեւ կալակտիկայի աստղակոյտներ, փոփոխական աստղեր, չարժուն աստղեր, մոլորակաձեւ միգամածութիւններ, անյայտ տիպի մարմիններ, կալակտիկա (Ծիր Կաթին)ներ, եւայլն: Այսպէս է Փրանսական գիտութիւններու կաճառի զարնեկիը, Լիոնի Աստղադիտարանի վերահսկիչ, անուանի աստղագէտ փրոֆէսէօր՝ Յակոբ Թերզանի գիտական կեանքը:

Վերջերս, Յակոբ Թերզան, արդէն հրատարակած իր գիւտերու ցանկին աւելցուց հեռեւեալ նոր յայտնաբերումները՝ 1165 նոր փոփոխական կարմիր աստղեր, 65 անյայտ տիպի մարմիններ, որոնց 30 աստղը կալակտիկա կամ կալակտիկայի կորիզներ են, 16 մոլորակաձեւ միգամածութիւններ, 4 գնդաձեւ աստղակոյտեր, եւ 118 նոր չարժուն աստղեր:

Աստղագէտ Յակոբ Թերզանի այս յայտնաբերումները մեծապէս կը չահագրգռեն միջազգային խնդրոյ առարկայ գիտական շրջանակները եւ կը նպաստեն անոնց արձանագրած յառաջդիմութիւններուն: Գիտական այս հետազօտութիւններուն գլխաւոր նպատակն է առաւելագոյն ճանչնալ «մեր կալատիկայի»ն բնագիտական կառոյցը:

Իր գիւտերով Հայու անունը տիեզերքի մէջ արձանագրած հայ ազգի Յակոբ Թերզան ծնած է Պոլիս՝ 1927 թուականին: Իր նախնական ուսումը ստացած է Պոլսոյ Խաեան վարժարանը, իսկ երկրորդականը՝ Պոլսոյ Ազգային Կեդրոնական վարժարանին մէջ, ինչպէս նաեւ վարած անօրէնութեան պաշտօն՝ Պէզճեան Մայր վարժարանին մէջ:

Աստղերու հանդէպ իր հետաքրքրութիւնը կը սկսի դեռ տղայ տարիքէն, երբ հարցումներ կ'ուղղէ իր հայրիկին՝ երկինքի մէջ փայլող մարմիններու վերաբերեալ: 1956-ին Յակոբ Թերզան կը հաստնի Փրանսա, իր մասնագիտութիւնը կատարելագործելու եւ աւարտաճառը ներկայացնելու համար: Նախ որոշ շրջան մը Օյոնաքսի տեխնիկական վարժարանին մէջ կը դասաւանդէ մաթեմատիկ, ապա կը սկսի աշխատիլ աստղագիտութեան մարզին մէջ, եւ 1965-ին կը ստանայ՝ «Մաթեմատիկի Գիտութիւններու Տոքթէօր»ի տիտղոսը:

Մինչ առաջին օրուան վճռակամութեամբ ու լրջութեամբ տարած է իր գիտական աշխատութիւնները: Դեռ այսօր կրնանք նշմարել իր մօտ «Նորեկ աշակերտ»ի մը կամքն ու փափաքը, նամանաւանդ յուզմունքը, երբ կը խօսի ապագայի իր հետազօտութիւններու ծրագրին մասին: Փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզան իր դիտումները կը կատարէ աշխարհի զանազան մեծ դիտարաններուն մէջ՝ մասնաւորաբար Զիլիի եւ Հաւայիի միջազգային դիտարանի մեծ երկնադիտակներուն վրայ: Բազում անգամներ Հայաստան գտնուած է, եւ աշխատած Բիւրականի դիտարանը, փրոֆէսէօր Վիկտոր Համբարձումեանի եւ Բիւրականի աշխատակիցներու համագործակցութեամբ: Ցարդ հրատարակած է աւելի քան 80 գիտական աշխատութիւններ, միջազգային հանդէսներու մէջ:

Ըստ փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզանի՝ «կալակտիկայի կեդրոնական խտացեալ մասը դիտել եւ անոր թափանցել անկարելի է օպտիկական դիտողութեամբ: Որովհետեւ ամպերը անթափանց պատ մը կը կազմեն արեւուն եւ կալակտիկայի կեդրոնին միջեւ»: Ուրեմն այս արգելքը մէջտեղէն վերցնելու եւ հետեւաբար «աստղերը տեսանելի դարձնել»ու համար, փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզան լուսանկարչութիւնը եւ լուսաչափութիւնը կարմիրի եւ մօտաւոր անդր կարմիրի մէջ կիրարկելով նոր մեթոտ մը զարգացուց: Եւ այս մեթոտը օգտագործելով, ան, յաջորդաբար ըրաւ իր դիտերը, որոնք արդէն ճանչցուած ու հաստատուած են միջազգային աստղագիտական կեդրոններու կողմէ, անուանուած՝ «Թերզան» անունով եւ կարպաթիւով մը:

Փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզանի մինչեւ այսօր տարած գիտական աշխատութիւններու ընթացքին կատարած յայտնաբերումները, որոնք իսկապէս տպաւորիչ կը թուին, այլազան ու բազմաթիւ են: Ինչպէս՝ 18 գնդաձեւ աստղակոյտեր՝ որոնց 3-ը × ճառագայթներու կեդրոն կը հանդիսանան, 710 փոփոխական կարմիր աստղեր՝ 14 գնդաձեւ աստղակոյտերու մէջ, 3377 նոր փոփոխական կարմիր աստղեր՝ կալակտիկայի կեդրոնական մասին մէջ, 26 մոլորակաձեւ միգամածութիւններ, 112 կալակտիկա կամ կալակտիկայի կորիզներ, որոնք կը պատկանին Seyfert 2 տիպին, կալակտիկայի կեդրոնին մօտ «երկրորդ պատուհան»ի մը՝ որու ընդմէջէն կարելի է դիտել մեր կալակտիկայէ դուրս գտնուող մարմիններ, 227 չարժուն աստղեր, 75 անյայտ տիպի մարմիններ, եւ 3 գոլացման միգամածութիւններ, նաեւ 118 նոր չարժուն աստղեր՝ որոնց մանրամասն ուսումնասիրութիւնը կը չարունակուի:

Աստղագէտ Յակոբ Թերզանի վերջին զեկոյցներէն մէկն ալ «կալակտիկայի կեդրոնին ուղղութեամբ եւ կալակտիկայէն դուրս նոր կալակտիկաներ» գտնելն է, ինչ որ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած է արդի աստղագիտութեան մէջ: Իսկ փրոֆ. Յակոբ Թերզանի աւելի քան երեսուն տարիէ ի վեր յաջողութեամբ տարած գիտական հետազօտութիւններուն չնորհիւ ձեռք ձգած հաւաքածոները, այսօր աշխարհի մէջ միակ են: Անոնք անդին եւ արժէքաւոր հարստութիւն մը կը ներկայացնեն համաշխարհային աստղագիտական համայնքին համար: Հետեւաբար անոնք են՝ մօտ 4000 քլիչէներէ բաղկացած հաւաքածոյ մը՝ կալակտիկայի կեդրոնական մասէն առնուած, 102 քլիչէներէ բաղկացած ուրիշ հաւաքածոյ մը՝ 1968-ին, յետոյ աւելի քան 200 քլիչէներէ բաղկացած հաւաքածոյ մը՝ 1969էն 1976, եւ վերջապէս այդ թուականէն սկսեալ մինչեւ այսօր կատարուած անընդհատ դիտումներու չնորհիւ ձեռք ձգուած 30 – 40 քլիչէները, ամէն մէկ շրջանին համար:

Փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզան կ'անդամակցի «Աստղագէտներու Միջազգային Միութեան», ինչպէս նաեւ «Փրանսական Ազգային Կեդրոնական Աստղագիտութեան Կազմ»ին: Յակոբ Թերզան ցարդ պարգեւատրուած է՝ 1977-ին «Société Astronomique de France»ի կողմէ, եւ կոչուած է՝ 1979-ին «Palmes académiques»ի ասպետութեան աստիճանին: Իսկ վերջերս, փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզան, Փրանսական Գիտութիւններու Ակադեմիայի կողմէ 1988 Յուլիս 6-ին, նշանակուած է՝ «Գիտութիւններու Ակադեմիայի Դափնեկիր», ի վարձատրութիւն իր 30 տարիներու դիտական աշխատութիւններուն: Փրանսական դիտական կեանքին մէջ առաջին անգամն է, որ ծագումով Հայ մը կ'արժանանայ այս բարձր տիտղոսին: Ան վարած է նաեւ, 1968-էն 1978, «Société Astronomique de Lyon»ի անօրէնութեան պաշտօնը եւ շրջան մըն ալ Լիոնի Աստղադիտարանին:

Նման գործ մը՝ որ բարձրագոյն ուշադրութեան եւ մեծ զոհողութիւններու արդիւնքն է, մեր կողմէ միայն բացառիկ ու չերմ, ինչպէս նաեւ սրտանց գնահատանքներ կրնայ վայելել: Եթէ ներկայիս տիեզերքի քարտէսը գծուելու ընթացքի, փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզանի անունը՝ հոն յաճախ կրկնուող անուանի ու համբաւաւոր հայ աստղագէտներու անուններէն մէկը պիտի ըլլայ: Եւ այս առթիւ հայ ազգի պատիւն ու հպարտութիւնը պիտի հասնի անդամ մը եւս իր զագաթնակէտին:

Որքան ալ ուրախանք ապագայի յաւուկ իրականութիւնը մեզի այն կը ցուցնէ, թէ մարդկութեան հեռաւոր կամ մօտակայ ապագան՝ մասամբ կամ բոլորովին կախում ունի երկնային մարմիններու, նաեւ արտերկրեայ հաւանական էակներու յայտնաբերումէն: Եւ ո՞վ դիտէ, փրոֆէսէօր Յակոբ Թերզանը պիտի ըլլայ, օր մը այն՝ «տիեզերքի ծայրագեղ զաղանիքները» թափանցող առաջին անձերէն մէկը, որ յայտնաբերելով արտերկրեայ մարմիններն ու էակները, եւ մշակելով անոնց հետ յարաբերութիւն, մեզ պիտի լուսաբանէ:

ՏՈՔԹ. ՅԱԿՈԲ ԳԱՐԱՖԱՃԵԱՆ

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ 15ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒՄ

Անցեալ Նոյեմբեր 4-ին, Կիրակի օր Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան 15-րդ տարեդարձն էր: Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ մատոյց Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝ Մխիթար Վարդապետ, յաւարտ պատարագի կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան մաղթանք արարողութիւն հանգուցեալ կնքահայրերու Հոգիներուն եւ աւանդական մատաղ օրհնուեցաւ:

Օրուան հանդիսապետն ու քարոզիչն էր Գիւտ Արք. Նազլուչեան, (Հայրապետական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի). որ բանին կենաց խօսքով մխիթարեց ներկայ հաւատացեալները, որպէս բնաբան ունենալով՝ «Իմ մայրս եւ եղբայրներս ասոնք են, որ Աստուծոյ խօսքը կը լսեն ու կը կատարեն»: Հրաւիրելով ունկնդիրները նմանիլ Քրիստոսի. իրագործել Անոր պատգամները եւ Աւետարանի դասերը ընդունիլ որպէս կեանքի ուղեցոյց:

Ժամը 13-ին Իսիի Քաղաքապետարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ժողովրդական ճաշ մը, որուն մասնակցեցան 285 հանդիսականներ: Պատուոյ սեղանին վրայ տեղ գրաւած էին՝ Գիւտ Արք., Տաթեւ Եպիսկ., Ղարիպեան (Առաջնորդ Պրազիլիոյ Հայոց), Պր. Նուրհան Ֆրէնկեան, Պր. Անտրէ Սանթինի (Երեսփոխան – քաղաքապետ Իսիի), վերապատուելի Ռ. Ն. Լեւոնեան, Հայր Սերժ Տէնէզէր (Ֆրանսական Կաթողիկէ Եկեղեցիէն), Մարթէն Փաշայեան, (Լենինականի Ֆր. դպրոցի տնօրէն), եւայլն, եւայլն:

Բացման խօսքը կատարեց եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւը եւ ըսաւ. - «Հայաստանեայց Առաքելական եւ Ս. Եկեղեցին մեր նախնիներէն մեզի ժառանգ ձգուած սրբազնատուրը Գանձն է: Մեր Ազգային Եկեղեցին մեր փառաւոր նախնեաց մեծագոյն ստեղծագործութիւնն է: Ինչպէս անցեալին նոյնպէս եւ այսօր. Հայ Եկեղեցին հայ գիրն ու ճարտարապետութիւնն է, հայ երաժշտութիւնն ու հայ ծէսն է, հայ գրականութիւնն է ու հայկեղի աւանդութիւնները: Մեր ազգային եկեղեցական կեանքը այնքան ամուր եւ անքակտելի կապուած են իրարու մեր պատմութեան ընդմէջէն ու անկարելի է անջատաբար ըմբռնել զանոնք ու բաժնել, քանի իրարմէ անոր ու գիրար ամբողջացնող ոգեկան ուժեր եղած են ու կը մնան այսօր: Այսօր Սփիւռքի մեր պանդրխտութեան մէջ կարեւոր նախապայմանն է համախմբուիլ մեր գոյութեան եւ մեր միասնականութեան գոյզ խորհրդանշաններու Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայ դպրոցի շուրջ, ի սէր գալիք սերունդներուն, անոնց հոգեկան ու մտային զարգացումին, ապահովութեան համար»:

Սիրալիր ու բարեկամական մթնոլորտ կը տիրէր սրահին մէջ ու համեղ ճաշերը կը յաջորդէին մէկը միւսին:

Ճաշուն Քլամատի երեսփոխան - քաղաքապետին, խօսք առաւ Պր. Կարօ Քէհեան, շնորհեց Եկեղեցւոյ կատարած դերը գաղութին ներս ու նկարագրականը կատարեց իր Մայր Հայրենիք ճամբորդութեան:

Ապա ելոյթ ունեցաւ Պր. Անտրէ Սանթինի. նախկին նախարար, շնորհակալութիւն յայտնեց հոգաբարձութեան հրաւէրին համար, գովեց հոգեւոր հովիւի տասը տարիներու հոգեւոր - կրթական գործունէութիւնը, կրկին անգամ յայտնեց իր զարմանքը թէ տակաւին Ֆրանսական գրօշը չի ծածանիր աղէտեալ շրջաններուն մէջ, խոստանալով իր կարելին ընել Կումայրիի Ֆրանս. դպրոցի շինութեան այդ գժուարին գործին: Միաժամանակ հրաւիրեց հայ գաղութը միասնական ջանքով ու ճիգով միշտ գօրավիգ կանգնիլ Մայր Հայրենիքի իրենց քոյրերուն ու եղբայրներուն: Պր. քաղաքապետի խօսքերը դիմաւորուեցան երկար ծափերով:

Իսիի Եկեղեցւոյ երգչախումբի անդամները Սեւեան Սարկաւագ, Մարի, Ռոզին ու Մարալ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Պր. Յ. Շէչէթեանի իւրայատուկ երանգ եւ խանդավառութիւն ստեղծեցին արդէն գոյութիւն ունեցող չերմ պահին:

Պր. Մարթէն Փաշայեան շնորհակալութիւն յայտնեց եկեղեցւոյ պատասխանատուներուն սիրալիր հրաւէրին համար, Մատաղի - Ուխտի իմաստը չեշտեց ու իր սրտագին չերմ փափաքը իրագործուած տեսնել ուզեց. «Կումայրիի Ֆրանսական դպրոցի չինութիւնը»:

Տաթեւ Եպիսկոպոս, Եկեղեցի եւ ընտանիք իրականութիւններու եւ գաղափարներու կարեւորութիւնը հաստատեց հայ կեանքէն ներս, ուրայութիւնը յայտնելով նման գեղեցիկ ու անմոռանալի պահեր ապրած ըլլալու համար:

Փակման խօսքը կատարեց Առաջնորդը. հրաւիրեց բոլորը իրենց ամբողջական մասնակցութիւնն ու աջակցութիւնը բերելու ազգի եւ եկեղեցւոյ ձեռնարկներու իրականացումին, քանի եկեղեցի մը անուանակոչութեան օրը նոր ուխտի առիթ մըն է մեր հաւատքն ու նուիրումը վերանորոգելու:

Մէջընդմէջ մեներգիչները կը չարունակէին իրենց մեկնողական բարձր արուեստով խանդավառել ներկաները, արժանանալով ծափերու:

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցին որպէս անբաժանելի մասը Մայր Եկեղեցիին 15 տարիներէ ի վեր իրագործած է, ու մխեւնոյն պատասխանատուութեան խոր գիտակցութեամբ կը չարունակէ այսօր ջանք ու ճիգ չխնայել, իրեն վստահուած Ազգային - Եկեղեցական - Կրթական առաքելութիւնները կատարելու համար:

Հայ Եկեղեցին փառաւոր անցեալ մը չէ միայն: Այլ՝ ներկան ու ապագան է, այնքան ժամանակ որ Հայը Սփիւռքը պէտք ունի Իր Եկեղեցիին ու անկէ բղխող բոլոր բարիքներուն:

«Թագաւոր երկնաւոր զեկեղեցի քո անշարժ պահեա». Ամէն:

ՄԻԻԹՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

"LES ARMENIENS, HISTOIRE D'UNE CHRETIENTE"

ՀԱՅՈՐԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Վերջերս լոյս տեսաւ վերոյիշեալ խոշոր հատորը, զեկավարութեան ներքեւ փրոֆէսէօր Թերար Տէտէեանի: Կարեւոր գործ մը, որ մեծ նպաստ մը կը բերէ Հայերու ծանօթացման Ֆրանսայի մէջ, քանի իր զանազան նիւթերով եւ ձեռնհաս հեղինակներով կը չօշափէ անցեալի եւ ներկայի հարցեր:

Նոյեմբեր 15-ին եւ 16-ին, յաջորդաբար երկու հաւաքոյթներ առիթ տուին Փարիզի հայ գաղութին աւելի մօտէն ծանօթանալու նաեւ զանազան գլուխներու յօդուածագիրներուն և մանաւանդ հատորին:

Հինգշաբթի օր, Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ է որ տեղի ունեցաւ առաջին հաւաքոյթը, ատա՝ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 16-ին Ս. Մեսրոպ Մաշկութային կեդրոնը:

Բոլոր հեղինակները զանազան պատճառներով չէին կրցած ներկայ ըլլալ երկու ընդունելութիւններուն ալ, բայց եւ այնպէս Պր. Թերար Տէտէեան երկու առիթներով ալ տուաւ հարկ եղած բացատրութիւնները, ներկայացուց գրուածներու հեղինակները: Ցիշենք՝ նախարանին հեղինակը Հայր Միշէլ Ռիքէ, եւ յաջորդաբար, իւրաքանչիւրը իր մասնագիտութեամբ՝ Ժ. Տէտէեան, Ֆ. Ֆէյտի, Ժ. Մ. Թիէրի, Տիգրան Գուլումճեան, Անահիտ Տէր - Մինասեան, Այտա Պուճիքանեան, Իվ Թերնոն, Գլօտ Մութաֆեան, Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, Գեր. Մեսրոպ Ճուբեան, վերապատուելի Ժ. Տ. Սահակեան:

Ուրբաթ իրիկուն, Ս. Մեսրոպ Մաշկութային կեդրոնի մէջ, Տիկին Ֆրանսուազ Գուլումճեան բացման քանի մը խօսքերով շնորհաւորեց այս գիրքին հրատարակութիւնը եւ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն:

Շատ կարճ ելոյթ մը ունեցաւ հատորին հրատարակչական՝ Քրիստաֆոր տնօրէնը՝ Տ. Կօթիէ, ապա Հայր Ռիքէ չեչտեց թէ հպարտութիւն է իրեն համար ներածականը հեղինակած ըլլալը, յիշեց 1969-ի իր այցելութիւնը Հայաստան, մանաւանդ էջմիածին եւ ըսաւ որ հայ ժողովուրդը տիպար ժողովուրդ մըն է, վերապրած ահաւոր ցեղասպանութիւններ, որ կը մնայ մեզի համար սարսափազդու յիշատակ մը: Մաղթեց բարգաւաճման եւ ինքնավարութեան նոր օրեր Հայաստանի համար: Ա. Տէր - Մինասեան, բաւական երկար, բայց չահեկան տեղեկութիւններով խօսեցաւ «Հայկական քրիստոնէութեան մը» մասին, որքան ալ տարօրինակ թուի նման բանաձեւում մը: Տիգրան Գուլումճեան ալ անդրադարձաւ իր փոքր մասնակցութեան եւ չեչտեց Եկեղեցւոյ դերը Հայ ժողովուրդին համար, տեսակ մը «պահեստի կառավարութիւն», ինչ որ բախտ մը նկատեց:

Ինչպէս նախորդ օրը, ճոխ հիւրասիրութիւն մը փակեց այս հաւաքոյթը, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

(Շար· Ա· Էջէն)

րեքշաբթի (ՇԸ–րդ օր) եւ միշտ անկարելի կը դարձնէր երթեւեկը։

ՌՈՔԱՐի դժուարութիւնները չեն վերջացած։ Այս անգամ պետական պաշտօնեաներն են, որոնք գործադուլի պիտի դիմեն Դեկ· 7–ին, ծիծաղելի պահելով իրենց առաջարկուած 1,3% յաւելումը, երբ ապրուսաի ընդհ· յաւելումը 1990–ի համար 4%–էն աւելի կը նկատուի։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ հաւանաբար 700 միլիոն ռօյչմարքի աննդեղէն ապ Խորհ· Միութեան։

ԲԱՋՄԱՀԱՐԻՒՐ ՔԻՒՐՏԵՐ յոյժ մը ըրին Փարիզի թրքական դեսպանատան առջեւ, երեքշաբթի օր, երբ Պուշ եւ Լօզալ մաերիմիկ խօսակցութեան մը մէջ էին, բողոքելու համար Թուրքերու հակաքիւրտ քաղաքականութեան դէմ։ 200 դիւղեր կրակի տրուած են, 300 հազար հոգի տեղահանուած, որոնց 25 հազարը անօթեւան են։

ԻՐԱՔ որոշած է 124 դերմանացի պատանդ ազատ արձակել։ Լը Փէն, որ Շաբեքշաբթի օր Պաղտատէն կը վերադառնար եւ ուղղակի Սթրազպուրկ կ'երթար, դոհ էր իր տարած աշխատանքէն։ Իրեն հետ պէտք է վերադառնային չուրջ 100 եւրոպացի պատանդներ։

ՊՈՒՇ չատ ու չատ դոհ է Թուրքիայէն։ Լօզալի հետ ունեցած մէկ ժամուան իր խօսակցութենէն ետք, յայտարարած է թէ միայն կընայ խանդավառ ըլլալ երկու երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող «սերտ գործակցութենէն» եւ խոստացած է օգնել Թուրքիոյ, որպէսզի դէմ դնէ Ծոցի տագնապէն իր կրած վնասներուն։ Ուաշինկթընի դիմումին վրայ, Քուէյթ խոստացած է հատուցում տալ Թուրքիոյ Իրաքի չրջափակման հետեւանքով կրած իր նիւթական կորուստներուն փոխարէնն։

«ՄԵԾՆ ՊԻՑՐՈՒԹ»ի իրագործումը կը կազայ լիբանանեան ուժերու խաչանաբարական դիրքին պատճառով։ Նախապէս քանիցս հաւանութիւն տուած էին, որ քաղաքագօրքերը լիբանանեան Պետութեան յանձնեն հոզամաս մը, որ կ'ընդգրկէ մայրաքաղաքն ու չրջակայքը, բայց հիմա տարբեր բան կ'ըսեն։ Կ'առարկեն թէ չեն կրնար էշրաֆիէն պարպել, որպէսզի ուրիշ քաղաքագօրքեր տեղաւորուին եւ չորս պայմաններ կը դնեն, որոնց ետքը կը վերաբերին Մեթնի մէջ կացութեան բնականոնացման, չորրորդն ալ կը վերաբերի այն բանակի կազմութեան, որ էշրաֆիէ պիտի հաւատարմանի։ Վերջին պահուն, Շաբեքշաբթի, կը հաղորդուէր թէ ամէն ինչ կարգադրուած է։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին Նախարարութիւնը ճշդեց թէ Ֆրանսա երբեք չէ հրաւիրած պալեան երկիրները Փարիզի Ժողովին։ Յարդ ըսուած էր թէ «պատուոյ հիւրեր» են, բայց, կը թուի որ Գորբաչով ճնշում բանեցուցած է եւ Ֆրանսա, ինչպէս ամբողջ Արեւմուտքը, չուզեր «դէշ մարդ ըլլալ» Գորբաչովի հետ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ԱՐԺԵՔԱՒՈՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ «ԱՐԾԻՒ»Ի ՀԱՄԱՐ

Կիրակի օր Մարսէյլի Հ·Մ·Ը·Մ· Ածիւի համակիրները Սէն–Ազբիքայի մարզաչին վրայ, խանդավառ օր մը ապրած են։ Արդարեւ, իրենց սիրելի խումբը, Ֆրանսայի Բաժակին ի հաշիւ, յաղթած է պատուոյ դասակարգի պատկառնղ կազմի մը, Օրանժի՝ 2 – 0· կոչերը նշանակած են, երկրորդ կիսախաղին, Էշամանեան եւ Կազարեան։

Այսպէսով, Հ·Մ·Ը·Մ· իրաւունք կը ստանայ մասնակցելու Բաժակի 5–րդ չըրջանի մրցումներուն։ Անցեալ տարի ալ հասած էր նոյն հանդրուանին։

Սէն Թ'Անթուանի Հ·Մ·Ը կը մրցէր, ան ալ, Ֆրանսայի Բաժակին համար։ Կը խազար Մանսըլիէօյի մէջ։ Պէտք եղած է խազալ երկու ժամ՝ որոշելու համար յաղթականը։ Վերջին տասը վայրկեաններու ընթացքին, Սէն Թ'Անթուան պարտուած է՝ 2 – 0։

Յառաջիկայ կիրակի, ախոյենական խաղեր· Սէն Թ'Անթուան կը հիւրընկալէ Լա Սէյնի խումբը, իսկ Հ·Մ·Ը·Մ·՝ ԺԷ–մէնոզինը։

Հաճելի է ընդգծել որ Հ·Մ·Ը·Մ· Ածիւ այս մրցաշրջանին ոչ մէկ պարտութիւն կրած է տակաւին։

● ՎԱԼԱՆՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑԱԿԻՑԸ՝ ՕՑՈՆԱ

Երեք հայանուն ակումբներ պիտի ըլլան Ֆրանսայի Բաժակի 5–րդ չրջանին մէջ։ Հ·Մ·Ը·Մ· Ածիւի կոզքին, կան Վալանսի Հ·Մ·Ը՝ որ չէր մտած տակաւին մրցակցութեան մէջ եւ Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէմինը։ Այս երկուքին մրցակիցները որոշուած են արդէն։ Վալանս պիտի երթայ Օյոնա եւ Հ·Մ·Ը·Մ· պիտի հիւրընկալէ Փէրոնայի խումբը, Թուական՝ Դեկտեմբեր 2։

Վ· Մ·

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Ամենայն Հայոց Խամբապետ՝ Շաւարշ Մխաէեանի եւ Շաւարշ Նարդունիի անմոռանալի յիշատակներուն համար որոնք իրենց աչքերուն լոյսը քամեցին ի պէր մեծասքանչին, Տէր եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան 10·000 ֆրանք։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿ

Նախագահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կիրակի, Նոյեմբեր 25–ին, ժամը 10–ին, հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ Ս· ԽՋԿՐ· ՔՀՆՑ· ՏԻՏԻԵԱՆ

ժամը 11–ին, քարոզ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

ժամը 11·30–ին, հոգեհանգիստ ի յիշատակ՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ· ՊԱԼԱՏԵԱՆԻ

Եկեղեցւոյ ծառայող եւ հիմնադիր ուրարերաց անդամներու եւ համայն չրջանի ննջեցեալներուն։

Ժամը 12–ին, Ցուշաքարի հանդիսաւոր բացում։

Հուսկ, ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը։

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսման Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1–ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝
Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ս· Զրաչեան սրահին մէջ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Խսիի Տ· Սէրգինկիւլեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23, ժամը 20·30-ին, Խսիի Մբշակոյթի Տունը, 45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Խսի Լէ Մուլինօ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արաքսի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ցովակիմ Հաճի Սահակեան,

կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Լէյն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 25, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին։ Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Ալֆորվիլի Հայ Մբշակոյթի Տան մէջ

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

ՇԱՂԿԱՊ - Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

Կը հրաւիրեն՝

«ՀԱՅ ՁԱՄԲԱՅ»

հայկական մարտական արուեստ, հիմնուած հայկական փիլիսոփայութեան վրայ,

Կը ներկայացնէ՝
վարպետ՝
ԱՐՄԵՆԱԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Սահիկներու (diapositives) ցուցադրութիւն եւ մարտական ցոյց։

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20·30-ին

Centre Culturel et Artistique
Arménien
6, cité du Wauxhall — 75010 Paris

Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Աբաքա մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է՝ Տէր եւ Տիկին Իմիթեան (Փարիզէն) 500 Ֆր· իրենց մօրաքրոջ, Տիկին Թագուհի Ապէտեանի մահուան յիշատակին։

Այս առթիւ մասնաճիւղս կը յայտնէ իր ցաւակցութիւնը հարազատներուն Տէր եւ Տիկին Իմիթեանի եւ Տէր եւ Տիկին Հանլղեանի։

***

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է Տէր եւ Տիկին Գ· Առաքելեան 300 Ֆր·, Տ· Վ· Գասպարեան 250 Ֆր·, Տիկին Փ· Թերզեան 200 Ֆր· փոխան ծաղկեպսակի Գր· Եփիգարտաշեանի մահուան առթիւ։

Տիկին Մ· Օսմանճեան 100, Պ· Եղիկելեան 350, Տիկին Ա· Յակոբեան 500, Տէր եւ Տիկին Լօրիս Մաթէոսեան 1000, Տէր եւ Տիկին Մատոյեան 1000 Ֆր·, Տիկին Մ· Գորգիկեան 500 Ֆր·,

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ի յիշատակ իրենց չատ սիրելի հօր՝ Զարմայր Մուսայեանի մահուան 18-րդ եւ չատ սիրելի մօր՝ Վարդուհի Մուսայեանի մահուան Բ· տարելիցներուն Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան 1000 Ֆր· կը նուիրեն Կապ· Խաչի Պանէեօ - Քաչանի մանանճիւղին եւ 1000 Ֆր· «Յառաջ»ին։

RECHERCHE
TRICOTEUSES EXPERIMENTEES
«Machine familiale»
pour layette 0 - 18 mois.
Travail soigné exigé. Bien rémunéré.
Pour boutique spécialisée.
Tél. : 42. 60. 80. 72

Հ· Բ· Ը· Մ· – ՓԱՐԻԶ

ԶԿԱՐԶԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի նկարիչներու Միութեան անդամ

ԷՄՄԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

գեղանկարչական գործերուն

Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնին մէջ՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Նոյեմբեր 27 — Դեկտեմբեր 3
(ժամը 18·30–էն 21)

Ցուցահանդէսի բացում՝
Նոյեմբեր 27 ժամը 19–ին

— Մուտքը ազատ է —

«Journée Châtaigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 *Frs.*
Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ձաշ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ· 1–ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, երկուշաբթի, երեքշաբթի, հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, ժամը 14 _ 17 :

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23

VENDREDI
23 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.413 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.413

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ ԱՒԱՐՏԵՑԱՒ ՓԱՐԻԶԻ ՈՒԽՏՈՎ

Եռօրեայ Վեհաժողովը որ մէկտեղած էր 34 երկիրներու ղեկավարները, Հոկտեմբերի օր աւարտեցաւ ներկայ իրականութեան հետ երջանիկ հականութեան մը պատկերով։ Մինչ աշխարհ որոշ անձկութեամբ կը հետեւի Ծոցի տագնապին մահոգիչ փուլերուն որոնք կրնան ապրիլի ու կրակի անկանխատեսելի նոր թատերաբեմի մը վերածել Միջին Արեւելքը, փարիզեան Վեհաժողովին նշանախօսքը եղաւ «Հաշտութիւն» եղրը։

Մտորագրուած Ուխտը վերջ կու տայ Վարշաւայի ու հիմը կը դնէ «նոր» Եւրոպայի մը որ կը յատկանշուի թշնամիի բացակայութեամբ։ Արդարեւ, նոր Ուխտը կը բաղկանայ երկու զլխաւոր մասերէ որոնցմէ մէկը կը կրէ «ժողովրդավարութեան, խաղաղութեան եւ միութեան նոր չրջան մը» խորագիրը, միւսը՝ «Ապագայի ուղղութիւններ»։ Հաշտութեան այս համաւարած մթնոլորտին մէջ միշտ զգալի եղած է Ծոցի տագնապին չունչը ու ամերիկեան դիւանագիտական յամառ ջանքերը, որպէսզի մասնակիցները համաձայնին Իրաքի դէմ պինդ միջամտութեան մը դիմելու կարելիութեան չուրջ։ Հակառակ յայտնուած ընդհանուր պոհմնակութեան ու համաձայնութեան մթնոլորտին, կարելի չէ ըսել թէ զլխաւոր ղեկավարները ամբողջովին նոյն տեսակէտը կը պաշտպանեն ու նոյն դիրքորոշումը ունին։ Փակման մամուլի ասուլիսին ընթացքին Ֆրանսայի նախագահը ըսաւ թէ Ֆրանսա համաձայն էր վճարկումի սկսելու բնագիրով մը, ուր պիտի ներառուէր նաեւ ուժի հաւանական գործադրութիւն մը։

Իսկ խորհրդային ճակատը համամիտ գտնուեցաւ Ապահովութեան Խորհուրդի նիստի մը, առանց սակայն առիթ տալու որ կանխատեսում մը կատարել կրնայ ըլլայ իրենց գործածելիք քուէին բովանդակին մասին։

Վեհաժողովը աւարտեցաւ 1992 Մարտ 24–ին եռք Հելսինքիի մէջ հաւաքուելու որոշումով մը։

Մինչ 34 մեծերու մասին մինչեւ ամէնէն յեաին մանրամասնութիւնները կու տան լրատուիւռները –գոհունակութիւն, համաձայնութիւն, վարանում, հանդիպումներ, արտայայտութիւններ, հապուստ - կապուստ, եւլն. եւլն.–, գրեթէ ոչ ոք կը խօսի փոքրերու մասին. անոնց, որոնք անգամ մը եւս հեռու մնացին –կամ ձգուեցան– վճռորոշ սեղանէն. Պալթեան երեք Հանրապետութիւնները հերոսները եղան պաշտօնական հերքումի արտայայտութեան մը որ կը ժխտէր անոնց հրաւիրուած ըլլալու պարագան. իսկ Հայաստան եւ Ուկրանիա որոնք ջանք չէին խնայած գոնէ դիտորդի կարգավիճակ ըստանալու համար, պարտաւորուեցան դոհանալ մամուլի միանոական ասուլիսով մը։

Ո՞ր Ուխտով արդեօք կը փակուի մեծերու եւ փոքրերու անջրպետը որ աւելի մեծ ըլլալ կը թուի, քան՝ պատերազմին ու հաշտութեան միջեւ գտնուածը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Անգլիական «Աստիէթըս» լրատու գործակալութիւնը Հինգշաբթի առաւօտ հաղորդեց թէ վարչապետուհի Թաչէր կը հրաժարի։

ՍԻՏԱ–յի դէմ նոր պատուաստ մը որ պատրաստուած է ամերիկացի հետազօտողներու կողմէ, պիտի փորձարկուի մարդոց վրայ։ 18 – 60 տարեկան 60 կամաւորներ ներկայացած են արդէն փորձարկումին ենթարկուելու համար։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԹԱՒ լրատու գործակալութեան մէկ լուրին համաձայն երկու Ազերիներ սպաննուած են Երեքշաբթի օր Արցախի մէջ։

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ մէջ օրէ օր կը բազմապատկուին անհնազանդութեան, անկարգապահութեան արարքները, մինչ Գորբաչով կը խոստանայ արագացնել այս մարզին բարեփոխումները։ Զինուորական ծառայութիւնը մերժող երիտասարդներու մեծ թիւն ալ լուրջ մտահոգութեան պատճառ է։ Տրուած թիւերու համաձայն Վրացիներու 2,2%–ը, իսկ Հայերու 5%–ը միայն պատասխանած է կատարուած զօրակոչին։ Ռուսաստանի դաշնակցութեան նախագահը Բ. Ելցին յայտնած է թէ իր Հանրապետութիւնը կը ծրագրէ յատուկ բանակի մը կազմութիւնը։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ երկրորդ մեծ քաղաքին՝ Լենինկրատի չորս միլիոն բնակիչներն ալ Դեկտեմբեր 1–էն սկսեալ պարենաչափի կտօրներով պիտի ստանան դլխաւոր անհրաժեշտները։ Քաղաքին մէջ այս մարզի մեծ տագնապ կը տիրէ, ինչ որ անհանդիստ է Բ. Ելչինի համար։ Ֆրանսայի Գերմանացիներու կողմէ կիրարկուած չրջափակումէն ի վեր։ Իւրաքանչիւր բնակիչ իրաւունք պիտի ունենայ պետական գիներով գնելու ամիսը 1,5 քգ· միս, 1 քգ· աղանդեր, 500 կրամ կարագ, ալիւր եւ 10 հաւկիթ։

ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ արտօնած է «կազ տը Ֆրանս»ը որ տնային գործածութեան սահմանուած կազի գինը 3% աւելցնէ։ Նոր գինը կը կիրարկուի Նոյեմբեր 22–էն սկսեալ։

ՓԱՐԻԶԻ Վեհաժողովի աւարտին Միացեալ Նահանգներու նախագահը անմիջապէս մեկնած է Սաուտի Արաբիա. Պուշ որոշած է ամերիկացի զինուորներուն հետ անցընել «Շնորհակալութեան օր»ը։ Այս այցելութիւնը սակայն խիստ հակազդեցութեան մը պատճառ եղած է Սատտամ Հիւսէյնի կողմէ, որ սպառնալիք մը կը նկատէ նախագահ Պուշի ներկայութիւնը, աւելցնելով որ Իրաք պէտք եղած ձեւով պիտի հակադարձէ յարձակումի մը պարագային։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հանրապետութեան նախագահը Ճ. Պուչկն զատ յատուկ հանդիպումներ ունեցած է նաեւ Ֆ. Միթերանի, ՄԱԿ–ի ընդհանուր քարտուղար Քուէյարի, Անգլիոյ վարչապետուհի Մ. Թաչէրի հետ։ ՄԱԿ–ի քարտուղարին հետ տեսակցութեան ընթացքին Իօզալ ըսած է թէ կիպրոսի հարցին համար ամպագրանքով որեւէ լուծում մը, յատկին աւելի մեծ բարդութիւններ կը ստեղծէ։ Ըստ Քուէյար անդրադառնալով նաեւ Ծոցի տագնապին, ըսած է թէ Թուրքիա այդ տագնապին անմեղ զոհն է։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13 / 16)

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Նոյեմբեր 15–ին Հայաստանի Խորհրդարանի Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ընդունած է Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի անդամներ։ Պատուիրակութեան կազմին մէջ եղած են երեսփոխաններ Ռընէ Ռուքէ (Ալֆորվիլի քաղաքապետ)՝ Ֆրանսուա Ռոչպլուա, ինչպէս նաեւ՝ Ազատ Մաչիկեան։

Հանդիպման ընթացքին չօշափուած են Ղարաբաղի հարցը, արտասահմանեան երկիրներու հետ ուղիղ յարաբերութիւններու, ներկայացուցչութիւններ ունենալու, հանրապետութեան լիակատար անկախութեան եւ այլ հարցեր։

Նոյն օրը ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է նաեւ վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի հետ։ Նիւթ եղած են դրացի երկիրներու հետ երկխօսութեան անտեսական կապերու հաստատման, հայ եւ ֆրանսական, ինչպէս նաեւ Հայաստանի հետ ֆրանսահայութեան յարաբերութիւններու աւելի ամրապնդման խնդիրները։

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՓԻԹՔ

Սիրիոյ Իրկուտակ քաղաքին մէջ ստեղծուած է հայկական մշակութային ընկերութիւն մը։ Հիմնադիր ժողովին հրապարակուած է ընկերութեան ծրագիրը, ուր կը նախատեսուի կազմակերպել հայ ստեղծագործողներու ցուցահանդէսներ, քաղաքին զպրոցներէն մէկուն մէջ հիմնել հայերէն ուսուցման դասարան մը, բանալ ճաշարան մը՝ ուր յաճախորդները կրնան գտնել հայկական ճաշեր։

***

Սեւ ծովու Սոչի քաղաքի «Սեւան» հայկական մշակութային կեդրոնին մէջ հիմնադրուած է թատրոն մը։ Թատերախումբը արդէն բեմադրած է Վարդան Աճէմեանի երկու փոքրիկ գործեր։ Այս նպատակաւ Համշէնահայութեան զգալի օգնութիւն ցոյց տուած է մշակոյթի կեդրոնի հովանաւոր՝ Սեւան քաղաքի թատրոնին բեմադիր Աշոտ Պետրոսեան։

***

ՊԱՑՄԱՆԱԳԻՐ ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Ուզբէկիստանի եւ Հայաստանի կառավարութիւնները տնտեսական, վիտական եւ մշակութային համագործակցութեան համաձայնագիր մը կնքած են։ Ան կ'ընդգրկէ մինչեւ 1992, Յունուար 1 չրջանը, իսկ անոր հիմնական ակզբունքները ի գործ կը մնան մինչեւ 1996, Յունուար 1։

***

ԿԱՆԱՆՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի Կանանց Խորհուրդին ընդլայնուած նիստը քննարկած է Հայաստանի կիներուն առջեւ ծառացած խնդիրները, անոնց լուծումին համար եղած առաջարկութիւնները։ Խորհուրդին նախագահ Նորա Յակոբեան մասնաւորապէս խօսած է գործարար կիներու ընկերակցութիւն եւ դպրոց ստեղծելու անհրաժեշտութեան մասին։ Այդ նպատակով արդէն իրենց օգնութիւնը առաջարկած են Գերմանիոյ մասնագէտներ։

Ելոյթ ունեցած է նաեւ երեսփոխան Լիւդմիլա Յարութիւնեան։ Ան առաջարկած է կարգ մը գործնական քայլեր, օրինակ՝ Խորհրդարանին ներկայացնել օրէնքներու չարք մը, ստեղծել կնոջ պաշտպանութեան Ֆոնտ եւայլն։

Լ. Յարութիւնեան խօսած է նաեւ Հայաստանի ու Ադրբեջանի կիներու յառաջիկայ բանակցութիւններու մասին, որուն սկիզբը դրուած է Մոսկուայի մէջ իր եւ Ադրբեջանի Կանանց Խորհուրդի Կոմիտէի նախագահին նրոյցով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահին խորհրդական Համբարձում Գալըստեան եւ արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբին փոխ - նախագահը Շաւարշ Քոչարեան որոնք Փարիզ կը գտնուէին Եւրոպայի Ապահովութեան ու համագործակցութեան վեհաժողովին առիթով, մամուլի ասուլիս մը տուին Նոյեմբեր 20, Երեքշաբթի առաւօտ, Տընտեսական եւ Ընկերային Խորհուրդի չէնքին մէկ սրահին մէջ։ «Ֆրանքոֆոնիա գործակցութեան» ու Ամերիկայի «Հայկական համագումար»ին կողմէ կազմակերպուած ասուլիսին նիւթն էր «Հայաստանի տեղը վաղուան Եւրոպային մէջ»։

Հ. Գալըստեան ծանրացաւ Հայաստանի ու անկախութեան ձգտող խորհրդային այլ հանրապետութիւններու Արեւմուտքին անհաղորդ մնալու երեւոյթին վրայ. երեւոյթ որ հետեւանք էր կեդրոնի իշխանութեան ռազմավարութեան։ Ան չեչտեց յատկապէս այն պարագան որ մինչ Գորբաչով որպէս ժողովրդավարական դաղափարներու չատագով Արեւմուտքի գնահատանքին կ'արժանանայ, իր երկրին կը ներկայանայ այլ դիմագիծով. ան ամէն բան կ'ընէ խեղդելու համար հանրապետութիւններու ժողովրդավարացումի եւ անկախութեան ձգտումները, յատկապէս արգելք ըլլալով դէպի միջազգային քաղաքական ասպարէզ անոնց ընթացքին։

Այս կէտերը չեչտելէ եռք Հ. Գալըստեան փափաք յայտնեց որ Եւրոպա կրեմլինը մղէ յարգելու իր ժողովուրդներուն անկախութեան ձգտումները։ Ան որպէս վերջին օրինակ մը այս կացութեան, անդրադարձաւ Փարիզի վեհաժողովին առիթով յայտնուած ուժերու բախումին. Խորհրդային հինգ հանրապետութիւնները - Հայաստան, Ուկրանիա եւ Պալթեան Հանրապետութիւնները - փափաք յայտնած էին իրենց ներկայացուցիչները ունենալ վեհաժողովին, անջատ՝ խորհրդային պատուիրակութենէն. ու կատարուած բոլոր դիմումները ոչ մէկ արդիւնքի հասած էին. անոնց պլացուած էր նոյնիսկ դիտորդի կարգավիճակը։

Իր խօսքին աւարտին Հ. Գալըստեան կարդաց այն հռչակագիրը որ նոյն օրն իսկ ստորագրուած էր հայկական եւ ուկրանական պատուիրակութիւններուն կողմէ. հոն եւս կը չեչտուէր թէ անընդունելի երեւոյթ է որ մէկ կողմէն մեծերու մասնակցութեամբ հաշտութեան վեհաժողով տեղի ունենայ, իսկ միւս կողմէն անկախութեան ձգտող խորհրդային ժողովուրդները ճնշում կրեն։ Հռչակագիրը կ'աւարտէր այն յոյսով որ ինքնորոշումի, անկախութեան ու համագործակցութեան ամէն ժողովուրդի սրբազան իրաւունքը, հասկացողութիւն եւ նեցուկ պիտի գտնէ։

Հայաստանի պատուիրակէն եռք խօսեցաւ նաեւ ուկրանացի ներկայացուցիչը, չեչտելով նոյն կէտերը. ան ըսաւ թէ Մոսկուա հրաւիրած է Ուկրանիոյ Աբրատքին նախարարը մաս կազմելու խորհրդային պատուիրակութեան, սակայն այս վերջինս մերժած է։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՇԱՐԺ)

Ներածաբար Աբովեանի հետեւողութեամբ՝ «Iconographie arménienne»*ի պատկերներուն «մունջ լեզուն բացուեց» առաջին տպիծով,* «Յառաջ»*ի Սեպ. 19-20 թիւերուն մէջ: Եւ անոնց անակնկալ պատմածներէն ու տեսակ մը հէքեաթային բոյրէն ամէնքս ալ համայնած՝ անզգալաբար կը տարուինք չարունակել մեր հարցաքննութիւնը զարերէն եկող այդ զարմանագան փաղանդին միւս պատասխիներուն, անոնց ալ ատիթ ընծայելով՝ լուսաբանելու դեռ ուրիշ հարցեր եւս Հայութեան վերաբերեալ:*

Առաջին հերթին, առնենք հատորին սկիզբը զետեղուած Հայաստանը ներկայացնող քարտէսները, որոնց թիւ 1–ը Հրաչեայ Աճառեանի քարտէսն է հայ բարբառներուն նուիրուած, –ինչ մեզքս պահեմ– միակ ոչ փորագրուած օրինակը, բայց այնքա՞ն կարեւոր:

Միայն առասպել ըլլալու չէ Փարիզի Սէն Միշէլի սրճարաններուն մէջ փըստըխ ծախող ուսանողը եւ այն առենուան հայ ազաներուն ծագրանքը արհամարհող կեդրոնականցին, իր 1909–ի Սորպոնի աւարտառաճառին առաջին էջին վրայ դծած կամ դծել տուած այս քարտէսը, որ անոր պիտական արժէքէն զատ, Հայութեան ողբերգական տառապնուածութիւնը կը մատնանչէ: Ամբողջ Կովկասը, մինչեւ հիւսիս՝ Ատրպատական, եւ միւս կողմը, Նոր Նախիջեւանի եւ Ղրիմի չրջանները, Սեւ Ծովի արեւմուտքը, մինչեւ Պեսարապիա, Լեհաստան, հարկաւ ներկայի Թուրքիան, Կիպրոսը եւ Ուրմիայի տարածութիւնը, ընդհանուրը չորս անգամ Ֆրանսային աւելի... բարբառային այս զանազանութիւնը եւ հարստութիւնը, չ՛ա լաւ, բայց ազգային մանր–մունր ծաւալումին ի՞նչ ըսել...:

Աչքառիկ մեր եւ օտար պատմաբաններուն համար անվերջանալի եւ «սքանչելի» հարց մը քննութիւններու եւ եզրակացութիւններու: Այս ոչ թէ խօսող այլ պոռացող քարտէսին հատորին մէջ առաջին թիւը առանալը՝ արդէն լայնօրէն կը բնորոշէ, առանց սահմանի, խորհրդաւոր Հայաստանի մը գոյութիւնը զարերու ընթացքին: Անոնք թո՛ղ փորձեն վերլուծել պատճառները դուրպէթի ցոփով աչխարհը ման եկող հայ բեկորնեբուն տեղափոխութիւնը երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք, թո՛ղ որոնեն պատասխանատուները այս երեւոյթին եւ հաշուեւուութիւն պահանջեն... Իսկ այսօր, Աճառեանէն եաք, ո՞ր լեզուաբանը պիտի փորձէ ուսումնասիրել աչխարհի չորս անկիւններուն արմատ ձգած հայկական գաղութներուն ալ բարբառները, եթէ ունին...

Այսպէսով, Աճառեանի քարտէսին այս երկար պարբերութիւնը կարճ նախադասութեամբ մը միայն ոգեկոչուած է պատկերին տակ, թողլով անոր ընդլայնումը ընթերցողի ճիպերուն:

Հատորին ամէն մէկ քարտէսը ունի, Հայութեան վերաբերեալ, իրեն առանձնայատուկ տուեալները: Տասնըվեցերորդ դարուն, օտար ճամբորդներ նչած են հայկական լեռնաչղթաները, Արաքսի, Եփրատի եւ Տիգրիսի կողքին՝ հայ բնահիւանները Գողթան գաւառը, թիւ 4, երբեմն ալ Վանայ եւ Ուրմիոյ լիճերը դրեթէ միացած հիներուն միամիտ երեւակայութեան պատուղը, թիւ 22, 23: Այսօրուան մեր աչքերը կը զարմանան տեսնելով Աղթամար կղզի–մայրաքաղաքը՝ հողին կապուած 1570–ի քարտէսի մը վրայ, թիւ 12, ինչպէս կարդ մը անցեալի պատմաբաններ յիչատակած են: Յուսահատանալու ենք որ միմիայն Հայաստանին նուիրուած քարտէսներ հազուագիւտ են: Յիչատակութեան արժանի է սակայն իր յատուկ վերնագրով 1653ին Փարիզ պատրաստուածը, թիւ 13, իսկ 1667–ին Ամբսթերտամի մէջ փորագրուածը, թիւ 14, չրջակայ երկիրներով եւ այնքան սիրուն իր ժամանակուան չրաներկերով: Ուրիշ մըն ալ, խորագրուած՝ կասպից ծովի դրացի երկիրները, Փարիզ, 1723, թիւ 23, ուր յիչատակուած են Ֆրանսերէնով հայկական ուխտատեղիները, զմբէթաւոր փոքրիկ մատուռներով, ինչպէս Էջմիածին, Սեւան, Սուրբ Աստուածածին՝ Հին Ջուլֆա, Մշոյ Սուրբ Կարապետ, Սուրբ Ստեփանոս՝ Նախիջեւան... Օտարներուն կողմէ մատնանչուած այս սրբավայրերը միթէ ապացոյցներ չե՞ն հայ անցեալի կենսունակութեան: Հայերէն դիրերով փորագրուած եւ գունազարդուած երկու քարտէսներն ալ ելած են Վենետիկի Մխիթարեաններու տպարանէն, 1785–ին, թիւ 29, 1804–ին, թիւ 31: Սակայն, ամէնէն նչանաւորը, եւ յուզողը մեզի համար Տիգրան Թագաւորի տիրապետութեան սահմանները ցոյց տուող քարտէսն է, կապադովկիայէն մինչեւ Սալմաստի չրջանը, Միջագէտքէն մինչեւ Կովկասի լեռները, 1600–ին Գերմանիա փորագրուած, վարը իր չրջանակին մէջ, պատուանդանի վրայ անոր ինը տեսակ զրամներուն նմոյշներով, ու խորքին՝ Արարատ լեռը:

Անցողակի ակնարկ մը նետելէ եաք մեր համակ պարզութեամբ օծուն եւ անճառագոհ Խրիմեան Հայրիկի փերուն թուղթէ չերեփին ալ վրայ, թիւ 38, անցնինք Արարատեան դաշտ, դիտելու համար Հայութեան յաւէտ հսկայ վեհապատին, իր վաթսունի չափ տեսարաններով, 1488–էն սկսեալ, փայտի վրայ առաջին փորագրութիւններէն մինչեւ 1900: Ֆրանսայի համբորդ մը, երբ 1826–ին, պարսկական կարաւանով կը մտնէ Արարատեան դաշտ, զարմանքով կը տեսնէ որ լրեն ընկերացող Հայերը, լ տես Արարատին, կը ծնրադրեն եւ երեսնին խաչակընքելով կը համբուրեն հողը եւ ապա աղօթելով կը չարունակեն իրենց ճամբան: Ինչ՞ զ Ֆրանսային լ՞նչպէս կրնայ ըմբռնել Հայուն պաչտամունքի խորհուրդը չոր լերան մը հանդէպ: Այդ յուզմնալից ու լինքնաբուխ վերաբերմունքը դեռ վառ է զարիպութենէ եաք Արարատը տեսնող ամէն Հայու համար ալ: Անմոռանալի կը մնայ իմ համեստ պարագաս նաեւ, երբ 1969–ի ամրան, առաջին անգամ, իջնելու պատրաստուող հայկական օդանաւի փոքրիկ լուսամուտներէն դիտուած Արարատի զոյգ կատարները՝ ալեկոծ աչքերս առատապես ամպոռեցին...

Սակայն, ո՞ւր պտնել մեր Սուրբ լերան ներկայացումը, եթէ ոչ տարբեր լեզուներով առաջին Աստուածաչունչերու պատկերազարդ հրատարակութիւններուն մէջ: Հարկ էր մտածել: Չէ՞ որ Նոյեան տապանը կանգ առաւ Արարատին վրայ: Եւ ահաւասիկ անմեղօրէն գծուած լերան կատար մը. վրան՝ նաւը: Երբեմն, կենդանիները զոյգ զոյգ վար կ՛իջնեն, ծերաններ զօտիով հովանաւոր: Երբեմն, Նոյը խառոյկին առջեւ ընտանիքով իր գոհը կը մատուցանէ Աստուծոյ, որ ամպերուն մէջէն գինք կը դիտէ: Երբեմն ալ, որթատունկ մշակելու գերին մէջ, կը սպասէ խաղողին հասնելուն: Շատ անգամ ալ, իր պատրաստած գինիէն հարբած՝ կիսամերկ, երկնցած է վրանին տակ, ուր իր ամօթիած տղաքը ի զուր կը չանան անոր մերկութիւնը ծածկել: Ընդհանրապէս նման տեսարաններ, տարբեր ալ արուեստագէտներու գործեր, թիւ 45–էն մինչեւ 56, որոնց խորքին մէջ բնաւ չէ անտեսուած համբաւաւոր Արարատը: Երբեմն նոյնիսկ բոլորովին անսպասելի դէպքերու կարելի է հանդիպիլ: Այսպէս, Անարէ Թըվէ, Ֆրանսայի տիեզերագիրը, 1575–ին, կը յիչատակէ հայ սարկաւագ նկարիչի մը գոյութիւնը, ծնած Արարատէն երեք մղոն անդին եւ այժմ հաստատուած Անտիոք, թիւ 43: Տաղանդներուն փախուստին մէկ օրինակը չէ՞ արդէն ասիկա...

Պարսկաստանը ներկայացնող ուրիշ մեծ քարտէսի մը վրայ ալ, 1700–ին Նիւրեմպէրկ փորագրուած, իր չրջանակին մէջ, Նոյեան տապանով Արարատին առջեւ «հայկական առիւծ եւ վագր» կան, թիւ 54: Ուրիշ տեղ մըն ալ, թիւ 81, վրացի զոյգի մը տարաղներուն եաեւ իսկ գծուած է Արարատը՝ իր տապանով եւ աստրոտին՝ էջմիածինը իր զմբէթներով: Երբ կենդանիները կը բարձրանան դէպի տապան, ուշադրութիւն, դեռ չրհեղեղը չէ սկըսած. ուրեմն Արարատն ալ բացակայ է այս պարագային: Անշուշտ կը տեսնէք նրբութիւնը հարցին...

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄՈՑԱՐԹԵԱՆ ՏԱՐԻՆ

1791 Դեկտեմբեր 5ի առաչին վայրկեաններուն Մոցարթ կը մահանայ: Նախատեսուած էր 1841 Դեկտեմբեր 5-ին Սալցպուրկի մէջ անոր մահուան չիանամեակը ոգեկոչել, սակայն պէտք եղաւ յետաձգել, որովհետեւ այդ տարիով կատարուած յուչարձանին չինութեան ընթացքին հռոմէական խճանկարներ յայտնուած են...: Ծննդեան հարիւրամեակին, անդրանիկ զաւակը՝ Քարլ Թոմաս, Սալցպուրկի թանգարանին կը նուիրէ հօրը երկու նուագարանները, Վիէննայի մէջ կայացի նուագահանդէս մը կը տրուի որուն դեկավարը կ՛ըլլայ Լիսթ: Ուրիշ մը համապարկի մէջ, տարի կ՛ըլլայ երիտասարդ երաժիչտի մը յայտնութեան, Եոհաննէս Պրամս կը կոչուի ան: Եւ 1990-ին՝ ամբողջ աչխարհը կը պատրաստուի ծոնել Մոցարթի մահուան երկուհարիւրամեակը· անոր որ իր կենդանութեան այնքան մերժուեցաւ: Վիէննայի մէջ Արտաքին Գործոց նախարարութեան կից մոցարթեան յատուկ բջիջ մը ստեղծուած է, պաչտօնեաներ ջղային նոպաներ կ՛ունենան. խանդարուած է համակարգիչը որ պիտի կարգաւորէր 1094 երաժչտահանդէսներու մանրամասն յայտագիրները:

Միացեալ – Նահանգներու մէջ (Նիւ - Եորք) ուր նուիթական միջոցները չեն պակսիր, Յուն. 27 - Դեկ. 5 թուականներուն միջեւ պիտի ներկայացուին Մոցարթի բոլոր գործերը: Աւիկա պիտի նչանակէ աւելի քան 500 երաժչտահանդէս, որոնց մէջ պիտի ներդրուին ամէնէն կարող նուագախումբերն ու արուեստագէտները: Որպէս բացումի համերգ պիտի կրկնուի այն մէկը որ պատրաստուած ու դեկավարուած էր 1783 Մարտ 23-ին Մոցարթի կողմէ, Վիէննայի մէջ: Նոր մեկնաբանութեամբ մը պիտի ներկայացուի «կախարդական սրինգը»· ամէնէն հետաքրքրութեամբ սպասուածներէն են «Ռիքարչմ»ը՝ էրիխ Վայնսորֆի դեկավարութեամբ, Ջութակի եւ դաչնակի սոնաթները՝ Տանիէլ Պարէնպոյմի եւ Իցակ Փէրլմանի մեկնաբանութեամբ կամ դաչնակի սոնաթները զոր պիտի նուագեն Ալիսիա տը Լարոչա եւ Միցուքօ Ուչիատա: Պէտք է նչել նաեւ որ այս երաժչտական խնդոյքին նուիրական դիտուած բաժինը կը հայթայթէ ճոխնական ձեռնարկութիւններու ընկերակցութիւն մը: Նիւ Եորքի մէջ նախատեսուած է նաեւ պիտաժողով մը, նուիրուած՝ Մոցարթի գործին մեկնաբանութեան:

Ամերիկեան այս ճոխ պատրաստութեան քով քիչ մը ապթատ ապրիլեան դիրքին մէջ կը մնայ Ժերուկ Եւրոպան: Ան ալ կը չանայ երեւակայութեամբ լրացնել տարբերութիւնը: Վիէննայի մէջ օրինակ, կ՛առաջարկուի այցելել «Մոցարթի հանդրստավայրը», մինչդեռ արդէն ԺԲ. դարուն ոչ ոք պիտէր թէ ուր թաղուած է ան: Ծրագրուած է նաեւ երախաներու համար Դանուբի վրայ նաւով պտոյտ մը, որուն երախաները պիտի մասնակցին Մոցարթին գործածածներուն նմանող կեղծամներով: Իսկ Սալցպուրկի մէջ երաժչտասէրները պիտի կրնան վայելել Մոցարթի նախընտրած ուտելիքներով ճաչցուցակ մը:

Երեւակայութեան արդիւնք այս կէտերէն զատ, Վիէննայի մէջ Լիւք Պոնոի պիտի բեմադրէ «Ֆիկարոյի հարսնիքը», դեկավարութեամբ Գլաուտիօ Ապպատոյի: Ժողովրդական օփերան պիտի հիւրընկալէ Պէժարի մէկ պալէն: Հոֆպուրկի պալատին մէջ կարելի պիտի ըլլայ ունկընդրել դաչնակի քանի քոնչերթոները, որոնք մինոկատար պիտի ունենան Փոլ Պաուրա Սքոտան կամ Քրիսթիան Զախարիասը: Տաճարներու մէջ պիտի հնչեն իր գործերը, ինչպէս՝ օրինակ, Սէն Միշէլ եկեղեցիին մէջ պիտի նուագուի երգահանին ամբողջ սրբազան երաժչտութիւնը, ու Սէն Թ՝էթիէն Մայր եկեղեցիին մէջ Ռէքուիէմը՝ Լէոնար Պէրնչթայնի կողմէ: Սակայն, կը կարծուի որ ամբողջ յայտապրին գլխաւոր ներկայացումը պիտի ըլլայ «Տոն Ճովաննի»ն եւ «Ֆիկարոյի հարսնիք»ին բացօթեայ բեմադրութիւնը, Շէօնպրիւնի մէկ կան տակաւին Փլասիտօ Տոմինկոյի եւ Լուչիանօ Փավարոթթիի երգահանդէսները:

Սալցպուրկի յայտապրին մէկ կան «Սրինգը», «Գողին», «Տոն Ճովաննի»ն եւ «Հարսնիք»ը: Ամէնէն յատկանչականը պիտի ըլլայ երկու ներկայացումով «Պալէ»ի մասնակցութիւնը: Եհուտի Մենուհինի նախապատուութեան տակ ալ երաժչտական մրցում մը տեղի պիտի ունենայ· երիտասարդական քառեակներ յօրինումներու մրցում պիտի յայտարարեն, որուն արդիւնքները 1992-ին պիտի առնուին:

Վենետիկի օփերային նախկին անօրէնին չնորհիւ Եւրոպական Հասարակապետութեան 27 քաղաքներ պիտի նչեն Մոցարթի չրջապատյանները: Իտալիոյ համար 255 համերգ ու երեք փառատօներ նախատեսուած են:

Գերմանիոյ մէջ, Միւնիխ, հոն յօրինուած երկու օփերաները պիտի բեմադրուին. «Լա Ֆինթա Ճարտինիէռա»ն եւ «Իտոմէնէ»ն. Մանհայմի մէջ պիտահաւաք մը պիտի կազմակերպուի երգահանին ու քաղաքին յարաբերութիւններուն մասին:

Զուիցերիա Լուկանոյի 26 համերգով կը մասնակցի ոգեկոչումի համատարած խանդավառութեան. յայտապիրները յատկացուած են մասնական երաժչտութեան: Պրիւսէլի մէջ ալ նոյն թեմայով փառատօն մը տեղի պիտի ունենայ:

Ֆրանսական Կոմիքէն Պրիժիթ Մասէնի ղեկավարութեան տակ արդէն աչխատանքի լծուած է. լոյս տեսած է Մոցարթի մասին առատ ծանօթութիւններով լեցուն ամէնամտ մը: Հոն նչուած է թէ երկու ցուցահանդէս ծրագրուած է նախ. մէկը՝ «Քարնավալէ»ի մէջ, որ յատկացուած պիտի ըլլայ արուեստագէտին փարիզեան օրերուն, միւսը Ազգային Մատենադարանը, նուիրուած Տոն Ժուանի կերպարին: Շաթլէյէի երաժչտական թատրոնը կ՛առաջարկէ մոցարթեան չրջան մը որ պիտի չարունակուի մինչեւ 1995: Եօթը քառեակներ Պաթիլի օփերային ամփիթատրոնին մէջ հանդէս պիտի գան: Սթրազպուրկի մէջ fողոf մը պիտի ուրուագծուի «Մոցարթի ժամանակուան հազորդակցութիւններու Եւրոպան», Քէլմոն - Ֆէրանի մէջ ուրիչ fողոf մըն ալ պիտի սեւեռի հրաչք - մանուկի դպրոցները:

Ամբողջ երկրին մէջ ոչ չատ ծանօթ դրուագներ պիտի նուագուին: Ինքնատիպ են - թէեւ բաւական սեռոպ - երկու ծրագիրները· առաջինը Պաթիլի օփերային մէջ կազմակերպելի երեկոյթ մըն է որ Դեկտեմբեր 4–ի երեկոյեան պիտի սկսի, աւարտելու համար յաջորդ օրուան առաջին վայրկեաններուն (ճիշդ Մոցարթի մահացած պահուն): Երկրորդը՝ Նոթրը - Տամի մէջ Ռէքուէմին ներկայացումն է· գործ մը որ հազիւ կիսով աւարտած էր երաժիչտը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ - ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ԲԱՑՈՒՄ՝ ԶԱՐՈՒՀԻ ԵՒ ՏԻԳՐԱՆ ՏԷՄԻՐԵԱՆ ՍՐԱՀԻ

Կիրակի, Նոյեմբեր 18-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, պաչտօնական բացումը կատարուեցաւ Զարուհի - Տիգրան Տէմիրեան սրահին, ի ներկայութեան կազմակերպութեանց, միութիւններու, մամուլի ներկայացուցիչներու եւ կապոյտ Խաչի բազմաթիւ անդամուհիներու ու համակիրներու:

Գեղեցկացած եւ արդիական յարմարութիւններով օժտուած լուսաւոր սրահի մը վերածուած է Մշակոյթի Տան Բ. յարկի Հ.Յ.Դ. Վանաբեան - Բալայեան թանգարանը, որ տարիներէ ի վեր արդէն զգրած էր գոյութիւն ունենալ: Ներկայ էր, անչուշտ, բարերարուհին Տիկին Զարուհի Տէմիրեան (Տէմիրճիպաչեան), որու առատաձեռն նուիրատուութեան չնորհիւ է որ կարելի եղած է իրագործել այս ծրագիրը: Սրահը պիտի ծառայէ նախ մխոթեայ դասընթացքներու, կայ նաեւ դրադարան մը եւ կրնայ նաեւ ընդունիլ սեմինարներ, դասախոսական կամ այլ հաւաքոյթներ եւայլն, եւայլն: Այս ձեռնարկին այնքան չջդող աարքատուրմին եւ ամէն տեսակ աչխատանքներու, նկատելի կամ ոչ, զլխաւոր տատարողը եղած է Մշակոյթի Տան մատակարար յանձնախումբը:

Պաչտօնական այս բացման խօսքը արտասանեց Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան տաճնապետուհի Տիկին Հելէն Մերճանեան, որ չերմագին չնորհակալութիւն յայտնելէ եաք նուիրատուին, յայտնեց թէ ինչ ապզուտա ձեռնարկներու կրնայ տալ երկու ներկայացումով «Պալէ»ի մասնակցութիւնը: Եհուտի Մենուհինի նախապատուութեան տակ ալ երաժչտական մրցում մը տեղի պիտի ունենայ· եւրոպական քան քաղաքներ յօրինումներու մրցում պիտի յայտարարեն, որուն արդիւնքները 1992-ին պիտի առնուին:

Վենետիկի օփերային նախկին անօրէնին չնորհիւ Եւրոպական Հասարակապետութեան 27 քաղաքներ պիտի նչեն Մոցարթի չրջապատյանները: Իտալիոյ համար 255 համերգ ու երեք փառատօներ նախատեսուած են:

Գերմանիոյ մէջ, Միւնիխ, հոն յօրինուած երկու օփերաները պիտի բեմադրուին. «Լա Ֆինթա Ճարտինիէռա»ն եւ «Իտոմէնէ»ն. Մանհայմի մէջ պիտահաւաք մը պիտի կազմակերպուի երգահանին ու քաղաքին յարաբերութիւններուն մասին:

Զուիցերիա Լուկանոյի 26 համերգով կը մասնակցի ոգեկոչումի համատարած խանդավառութեան. յայտապիրները յատկացուած են մասնական երաժչտութեան: Պրիւսէլի մէջ ալ նոյն թեմայով փառատօն մը տեղի պիտի ունենայ:

Ֆրանսական Կոմիքէն Պրիժիթ Մասէնի ղեկավարութեան տակ արդէն աչխատանքի լծուած է. լոյս տեսած է Մոցարթի մասին առատ ծանօթութիւններով լեցուն ամէնամտ մը: Հոն նչուած է թէ երկու ցուցահանդէս ծրագրուած է նախ. մէկը՝ «Քարնավալէ»ի մէջ, որ յատկացուած պիտի ըլլայ արուեստագէտին փարիզեան օրերուն, միւսը Ազգային Մատենադարանը, նուիրուած Տոն Ժուանի կերպարին: Շաթլէյէի երաժչտական թատրոնը կ՛առաջարկէ մոցարթեան չրջան մը որ պիտի չարունակուի մինչեւ 1995: Եօթը քառեակներ Պաթիլի օփերային ամփիթատրոնին մէջ հանդէս պիտի գան: Սթրազպուրկի մէջ fողոf մը պիտի ուրուագծուի «Մոցարթի ժամանակուան հազորդակցութիւններու Եւրոպան», Քէլմոն - Ֆէրանի մէջ ուրիչ fողոf մըն ալ պիտի սեւեռի հրաչք - մանուկի դպրոցները:

Ամբողջ երկրին մէջ ոչ չատ ծանօթ դրուագներ պիտի նուագուին: Ինքնատիպ են - թէեւ բաւական սեռոպ - երկու ծրագիրները· առաջինը Պաթիլի օփերային մէջ կազմակերպելի երեկոյթ մըն է որ Դեկտեմբեր 4–ի երեկոյեան պիտի սկսի, աւարտելու համար յաջորդ օրուան առաջին վայրկեաններուն (ճիշդ Մոցարթի մահացած պահուն): Երկրորդը՝ Նոթրը - Տամի մէջ Ռէքուէմին ներկայացումն է· գործ մը որ հազիւ կիսով աւարտած էր երաժիչտը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀՄ ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՀԱՐԿԱՎՈՐ ԳՐՔԵՐԻ ՑԱՆԿ

ՀՈՒՆ

ՊԱՏՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ ԵՎ ՀՈԲԵԼՅԱՆԱԿԱՆ ՏՈՆԵՐԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ

ՀՈՒՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Սողոմոն Ներսիսյանցի վիճակը չա-
նայած ծանր էր, սակայն կային
յուսադրող նշաններ, որոնք
թույլ էին տալիս հուսալ, որ
նա կկարողանա հաղթահարել
հիվանդությունը: Ցավոք, ան-
հաջող եղավ նրա մարմնի վե-
րականգնման ջանքերը: Ան-
ցած ուրբաթ, հոկտեմբերի 19-ին,
Սողոմոն Ներսիսյանցը մահա-
նում էր Երևանում, 76 տարե-
կան հասակում:

Սողոմոն Ներսիսյանցը ծնվել
է 1913 թ. Ալեքսանդրապոլում
(այժմ՝ Գյումրի): Նա ավարտել
է Երևանի պետական համալսա-
րանի արևելագիտական ֆակուլ-
տետը: Ուսումնառության տա-
րիներին նա հետաքրքրվել է
գրականությամբ, սկսել է հրա-
տարակվել: Ավարտելուց հե-
տո աշխատել է Հայաստանի
գրական թերթում, «Գրական
թերթ»-ում, «Սովետական գրա-
կանություն» ամսագրում, ինչ-
պես նաև Հայաստանի գրողների
միության վարչությունում: Ան-
դամակցել է Հայրենական մե-
ծ պատերազմին: Ունեցել է
մի քանի վիրավորում: Պատե-
րազմից հետո աշխատել է
«Սովետական գրականություն»
ամսագրում, եղել է գրական
խմբագրության վարիչ, ապա
«Գրական թերթ»-ի խմբագրա-
կան կոլեգիայի անդամ, գրա-
կանագիտական բաժնի վարիչ:
Ապրել է Երևանում:

Սողոմոն Ներսիսյանցը գրել է
հոդվածներ, ակնարկներ, գրա-
կանագիտական ուսումնասի-
րություններ, որոնք տպագրվել
են մամուլում: Նրա առաջին
գրքույկը՝ «Ակնարկներ գրա-
կանության մասին», լույս է
տեսել 1947 թ.: Հետագայում
հրատարակվել են նրա «Ակ-
նարկներ և ուսումնասիրություն-
ներ» (1956), «Ակնարկներ և
հոդվածներ» (1963), «Ակնարկ-
ներ և հոդվածներ» (1973) գր-
քերը: Նա հեղինակ է նաև
«Ռուսական գրականության
պատմություն» (1958) դասագր-
քի, «Ռուսական գրականության
պատմություն» (1963) ուսումնա-
կան ձեռնարկի, «Ռուսական
գրականության պատմություն»
(1973) դասագրքի համահեղի-
նակներից մեկը:

Սողոմոն Ներսիսյանցը թարգ-
մանել է Ա. Պուշկինի, Մ. Լեր-
մոնտովի, Ն. Գոգոլի, Ի. Տուր-
գենևի, Ա. Չեխովի, Ա. Ֆադեևի,
Ա. Տոլստոյի, Ա. Ֆադեևի, Ա.
Տոլստոյի, Ա. Ֆադեևի, Ա.
Տոլստոյի, Ա. Ֆադեևի, Ա.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արաքսի Մուրատեան,

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,

Տէր եւ Տիկին Ամման Սինանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Ճովաէի Հաճի Սահակեան,

կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Լէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհան - զստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 25, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգ- ւոյն յիշատակին : Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Ալֆորվիլի Հայ Մը- չակոյթի Տան մէջ

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Թուրփանուհի Զօլաքեան - Պու- լանժէ եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԶՕԼԱՔԵԱՆԻ

յիշատակին, մահացած Լաս - Վեկաս 20 - 11 - 1990-ին 85 տարեկանին :

Այս կիրակի, Նոյեմբեր 25, Իսիի Սուրբ Մարիամ - Ասուածածին եկեղեցին :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

A l'occasion du 25e anniversaire
des émissions
«FOI ET TRADITIONS DES CHRETIENS ORIENTAUX»

Producteur *Gérard STEPHANESCO*

SYMPOSIUM
INTERNATIONAL

PRESENCE DES CHRETIENS ORIENTAUX

PROGRAMME ARMENIEN

Vendredi 23 Novembre à 17 heures
Auditorium, Porte A, Grand Palais,
Avenue Eisenhower, 75008 Paris
POESIE ET SPIRITUALITE ARMENIENNES

Mardi 27 Novembre à 17 h 30
Assemblée Nationale,
101, rue de l'Université, 75007 Paris
LES EPREUVES DES ARMENIENS DANS L'HISTOIRE

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

— Շ Ա Ղ Կ Ա Պ —

Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ա.) Թուաբանութիւն

6-րդ դասարանէն սկսեալ, ուսանողնե- րուն սեփական դժուարութիւններուն լուծման օգնութիւն :

Ամէն Հինգշաբթի ժամը 19·30-էն ըս- կըսեալ :

Բ) Տեղեկագիտութիւն (Informatique)

Համակարգիչով (ordinateur) *աշխատանք- ներ սկսնակ եւ յառաջացածներու համար :*

Ամէն Ուրբաթ ժամը 19·30-էն սկսեալ :

Պատասխանատու՝ Թագուր Մակատիս, *տեղեկագիտութեան ճարտարագէտ* (In- génieur informaticien).

Գ) Հայ գրականութիւն

Գրականութեան պատմութեան, չրջաննե- րու, գրական սեռերու, հեղինակներու մասին տեղեկութիւններ : Գրական հատ- ուածներու ընթերցում եւ վերլուծում :

Ամէն երեքշաբթի ժամը 20·30-էն ըս- կըսեալ :

Պատասխանատու՝ Երուանդ Պարէտ Մաւոբ, *Արեւելեան լեզուներու եւ դրա- կանութիւններու «դոկտոր» :*

Արձանագրութիւններու համար հեռա- ձայնել 43·58·44·32 կամ 45·04·63·43 թիւերուն, իսկ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ դիչերները 40·95·01·87 թիւին :

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ճաշարակ, թաւլու, բառչէն, հայկական «վիտէօ» ժապաւէններ, թերթեր, երա- ժըչտութիւն, ըմպելիներ, ընկերական մթնոլորտ...:

Ամէն Ուրբաթ ժամը 20·30-էն սկսեալ :

Հասցէ՝
Centre Culturel JAF
12, rue Lasserre-92130 Issy-les-Moulineaux
M° Mairie d'Issy

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի «Անա- հիտ» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 400 ֆր· փոխան ծաղիկի Տէր եւ Տիկին Զաքամեանէ, իրենց հօր մահ- ուան առիթով :

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿ

Նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը 10-ին, հանդիսաւոր պատարագ :

կը պատարագէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա· ԽԶԿՐ· ՔՀՆԾ· ՏԷՏԷԵԱՆ

ժամը 11-ին, քարոզ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

ժամը 11·30-ին, հոգեհանգիստ ի յիչա- տակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ· ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

եկեղեցւոյ ծառայող եւ հիմնադիր ու բարերար անդամներու եւ համայն չրջանի ննջեցեալներուն :

ժամը 12-ին, Յուչաքարի հանդիսաւոր թացում :

Հուսկ, ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը :

Հ· Բ· Ը· Մ· — ՓԱՐԻԶ

ՁԿԱՐԶԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի նկարիչներու Միութեան անդամ

ԷՄՄԱ ԴՐԻԳՈՐԵԱՆ-Ի

գեղանկարչական գործերուն

Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Նոյեմբեր 27 — Դեկտեմբեր 3
(ժամը 18·30-էն 21)

Յուցահանդէսի բացում՝
Նոյեմբեր 27 ժամը 19-ին

— Մուտքը ազատ է —

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉի Պուլվար Օատոյի Լէօլա Սաունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէճ Պազիլ Մարսէյլ 1

***

ՊՕՄՈՆ - «ՆԱՑԻՐԻ»

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վի- ճակահանութիւնը Դեկտեմբեր 2, ժամը 15- ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :

«Journée Châtaigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 *Frs.*
Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ - ՍԱՐՍԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՀԱՑԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Պատանիներու եւ չափահասներու հա- մար, ամէն Չորեքչաբթի, Նոյեմբեր 28-էն սկսեալ :

Արձանագրութիւնները՝ Նոյեմբեր 28, ժամը 20·30-ին :

***

CROIX BLEUE

SECTION ARNOUVILLE - SARCELLES

COURS DE LANGUE ARMENIENNE

Pour adolescents et adultes à partir du 28 Novembre.

Inscriptions le 28 Novembre à 20 h 30.

Dans la Salle de l'Eglise arménienne
31 - 33, rue Saint Just,
Arnouville-lès-Gonesse

— Soyez nombreux —

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝

Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկ- նանց Օժանդակ Ցանճնախումբի կողմէ Ս· Զրբաչեան սրահին մէջ :

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԲՈՒՈՒԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԲՈՒՂԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԲՈՒՂԷ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24 - 25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.414 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.414

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹԱՋԻԿԵԱՆ ՏԱՄՆԱՄԵԱԿԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Անգլիոյ վարչապետուհիին հրաժարումը գլխաւոր լուրն էր Ուրբաթ առաւօտեան մամուլին. գրեթէ համաառարած է ոչ ժողովրդական անոր հետզհետէ չհաւատած ընոյթին նշումը, սակայն նաեւ իր ղեկավարութեան տասնամեակին արձանագրուած յաջողութիւնները։

Մարկարէթ Թաչէր վարչապետի պաշտօնին ձեռնարկած էր 1979 Մայիս 4–ի ընտրութիւններու վաղորդայնին։ Իր պաշտօնավարութեան չրջանին նչելի դէպքերն են Մալուին կղզիներուն համար Արժանթինի դէմ տարուած յաղթանակը (1982), հանքագործներու երկարատեւ գործադուլը (1985), ապա նոր տուրքի մը առթիւ անցեալ Մարտին յարուցուած ազմուկը։ Այդ թուականէն եւք, պատահարներու չարքը –հրաժարականներ, նոր թեկնածուներու յայտնութիւն– աստիճանաբար պատրաստեց հրաժարումը որ յայտարարուեցաւ Նոյեմբեր 22–ի առաւօտուն։

Թաչէրի հրաժարականը տեղին քայլ մը նկատուած է Անգլիացիներու մեծամասնութեան կողմէ, իսկ ամերիկեան եւ ֆրանսական քաղաքական աշխարհի մեծերը ցաւ կ'արտայայտեն. տիրող տպաւորութիւնը այն է թէ «երկաթեայ տիկինը» վիտցած է խիզախ որոշում մը տալ իր հրաժարականով։

Պահպանողական կուսակցութեան ղեկավարի ընտրութեան ձախողութիւնը(Նոյեմբեր 20) անկասկած, Թաչէրի հրաժարականը արագացնող վերջին պարագան եղաւ. այս պաշտօնին վրայ իրեն յաջորդելու թեկնածու ներկայացած են անմիջապէս, Տակլըս Հարտ և Ճոն Մէյճըր։ Իսկ ղեկաւոր մրցակիցը Մայքըլ Հեզըլթայն, արդէն առաջին պատասխանատուն է կուսակցապետի ընտրութեան մէջ Թաչէրի վիճակած ձախողութեան։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լեհաստան կիրակի օր պիտի ընտրէ իր նոր նախագահը։ Թեկնածուներու երեք անուններ կան, որոնց ամէնէն ծանօթն ու ժողովրդական դէմքն է Լեք Վալեսան։ «Սոլիտարնոսք»ի նախագահին ղեկաւոր մրցակիցը իր նախկին խորհրդականն ու ներկայի վարչապետը Թատեուշ Մազովիէցքին է, իսկ երրորդ թեկնածուն՝ Ստանիսլաւ Թիմինսքի, գործի հրապարակէն կու գայ· անոր անունը հնչած չէ մինչեւ այսօր քաղաքական ոլորտին մէջ։ Երեքէն մէկը եթէ չյաջողի քուէներու բացարձակ մեծամասնութիւնը ապահովել, առաւելագոյն քուէները ստացող երկու թեկնածուներու միջեւ վերջնական ընտրութիւնը կը կատարուի 15 օր ետք։ Նախընտրական հարցախոյզերը զօր· ժարուզելսքիի ամէնէն հաւանական յաջորդը կը նկատեն Վալեսան որ աչխոյժ ընտրապայքարի ձեռնարկած է։

ՊԷՐՈՒԻթի վերամիաւորումին համար այնպէս կը թուի որ խոչընդոտները վերցած են ուելիթանի անկախութեան 47–րդ տարեդարձին ժողովուրդը որպէս նը– ւէր կ'ունենայ բաժանումին վերջ տըրուած մայրաքաղաքի մը խոստումը։ Հա–

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՆՕՐԷՆՈՒՀԻՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Լեւոն Տէր Պետրոսեան Հինգչաբթի Նոյեմբեր 22–ին ընդունած է Արփիկ Միսաքեանը. հանդիպումին ընթացքին չօշափուած են Հայաստանի ներկայ իրավիճակին, Հայաստան–Սփիւռք կապերուն վերաբերող հարցեր։ Ընդունելութեան մասնակցած են նաեւ փոխ նախագահ Բարդէն Արարքցեան, երեսփոխաններ Յակիկ Ստամբոլցեան եւ Վանօ Սիրադեղեան։

Հ. Հ Շ.Ի Բ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Նոյ· 23–ին Երեւանի մէջ բացուած է Հայոց Համազգային Շարժումին Բ. Համագումարը որ պիտի քննարկէ երկրին ներքին ու արտաքին կեանքին, Արցախի իրավիճակին ու Հայրենիք – Սփիւռք կապերուն առընչուած հարցեր։ Համագումարի աշխատանքին մասնակցելու համար հրաւիրուած են արտասահմանէն ու Միութեան այլ Հանրապետութիւններէն հիւրեր։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵԻԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17 / 20)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՄՈԼԴՈՎԱ

Հայաստանի եւ Մոլդովայի (Մոլդավիա) կառավարութիւնները տնտեսական ու մշակութային համագործակցութեան համաձայնագիրը մը կնքած են։

Հայաստան եւ Մոլդովա կը նպաստեն ձեռնարկութիւններու, հիմնարկներու եւ այլ հաստատութիւններու ուղղակի տնտեսական կապերու պահպանումին ու ընդլայնումին, նախանիւթի, արտադրանքի՝ ւլային սպառման ապրանքներու առեւտուրի ասպարէզին մէջ՝ նկատի առնելով անցքը ղեկի չուկայի յարաբերութիւններ։

Երեւանի եւ Քիշնեւի մէջ կը ստեղծուին մնայուն ներկայացուցչութիւններ։

***

ՃԱՏՐԱԿ

Երեւանցի միջազգային վարպետ Եդուարդ Մնացականեան երկու ամիս Սուրբիա գտնուելով մարզած է տեղւոյն արական եւ իգական հաւաքականները, որոնք կը պատրաստուին Ճատրակի 32–րդ համաշխարհային օլիմպիականին։ Հայ մարզիչը դասախօսութիւններով հանդէս եկած է Դամասկոս, Լաթաքիա, Հալէպ, Սուէյտիա, Հոմս եւ այլ քաղաքներ։

Սուրիոյ ազգային խումբը կը գլխաւորէ երկրին բազմակի ախոյեան, Հալէպցի բժիշկ՝ Միքայէլ Շատարեւեան։

***

Եուկոսլաւիոյ Նիշքա Պանկա քաղաքը տեղի ունեցած Ճատրակի միջազգային մրցաշարքին յաջողութեամբ հանդէս եկած է Երեւանցի միջազգային վարպետ՝ Վլադիմիր Յակոբեան, որ 9 խաղերու վրայ 7,5 կէտով, եուկոսլաւ Շուկիչի հետ բաժնած է Ա. եւ Բ. տեղերը, եւ ստացած է 2700 զերմանական մարք։ Մրցաշարքին մասնակցած մէկ այլ երեւանցի՝ Սերգէյ Գալդունց, վեց կէտով նոյնպէս արժանացած է գրամական պարգեւի։

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ՀՕՐՍ ԱՆՈՒՆՆ ԱԼ *ԿԱՐԱՊԵՏ* Է

(8)

Անընդունելի է որ կարագը, շաբաթ ու բոլոր կենսանիւթերը հայթայթուին բաժնետոմսերով, հապա *կեա՞նքը*, որ կը բաշխուի օրը օրին, ժամը ժամին, գոյութիւն պիտի չունենան զուգընթաց գիշերներ, չկան միաժամանակ շնորհուած երկու աթեւածագեր, պէտք է սպառել մէկ երկվայրկեանը միւսին ետեւէն, չունենալ ոչ մէկ կրկնակ պահ, մինչ հայաստանեան օրերս խիտ են չափազանց, ամփոփ՝ բնաւ։

Օգոստոս 23, 24, 25, առաջինը խմած եմ ցմրուր, 24-ին, Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի եւ Արա Սահակեանի ստորագրութիւններով հրապարակուած են *երեք* հրամանագրեր՝ Հանրապետութեան վերանուանումի, Պետական Դրօշի, Զինանշանի եւ հիմնի մասին, հիմնուած Խորհրդարանի որդեգրած Հռչակագրին վրայ։ *Խորհրդային Հայաստանը* այսուհետեւ կը կոչուի *Հայաստանի Հանրապետութիւն*, դրօշը *Եռագոյնն* է, զինանշանի եւ հիմնի համար կը ստեղծուի մրցոյթ։

Օգոստոս 25, Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի շէնքին վրայ պիտի բարձրանայ *Կարմիր - Կապոյտ - Նարնջագոյնը*, հոն եմ նաեւ ես, հո՛ն եմ, մտքով սակայն կը վերադառնամ տասը տարի ետ, կանգ կ'առնեմ այն օրը, երբ բրնջս անդրանիկ զաւակը՝ *Սագոն* նուէր կը ստանայ կեանքին փրանսերէն առաջին *բառարանը*, կը թերթատէ, երբ յանկարծ կը հասնի ա՛յն էջին ուր կը ծաւանին աշխարհի այլազան պետութիւններու դրօշները, անմիջապէս կը դիմէ հօր·

- Ո՞ւր է Հայաստանի *տրափօն*։

Հայրը կը պահէ հանդարտութիւնը, նայուածքն մըն ալ ի՛նք կը պտըտցնէ դրօշներու երկու էջերուն վրայ, կը խնդրէ Սագոյէն բերել գունաւոր մատիտներու տուփը։ Առանց երկմտելու, կ'ընտրէ ան առաւելագոյն սպիտակ պարունակող դրօշ մը, կը ներկէ հայկական *երեք* գոյներով, կը դնէ զաւկին դիմաց։

Գոհ է հեռաւոր, գոհ է նաեւ Սագոն, կը մեծնայ ան, կը յանախէ *Մխիթարեան*, կը սորվի հայերէն, այլեւս *տրափօ* չի կոչեր *դրօշակը*։

Կը վերադառնամ Գերագոյն Խորհուրդի դիմաց հաւաքուած բազմութեան, կը դիտեմ պատանին, որ վար բերելէ ետք Խորհրդային դրօշը, ահա կը պատրաստուի բարձրացնելու *Եռագոյնը*, կրկին կը յիշեմ Սագոյին բառարանը, կը յիշեմ տրխուր այլ բաներ, կ'ապրիմ երջանկութեան ինծի պարգեւած անկրկնելի *պահը*։ Կարելի՞ է բանի մը բառով արտայայտել հոգեվիճակս։ Վանիկ Սաթքեանն է, «*Արմէնփրէս*»ի թղթակիցը։ Ձիգ աւիրաժեշտ չըլլար, ուղեղս կը հայթայթէ պատասխան մը·

- *Երազը*՝ շատ լաւ, բայց այլեւս մեզի *իրականութիւն* պէտք է։ Պէտք է ընել այնպէս, որ այդ իրականութիւնը ունենայ *երազին* փայլը։

Խօսք կ'առնէ Տէր - Պետրոսեան, նոր ծափահարութիւններ, նուագախումբը կ'արտայայտուի երաժշտութեամբ, բիչ ետք, նմանօրինակ հանդիսութեամբ մը, նոյն *պատանին* վար կ'առնէ նաեւ կառավարութեան շէնքին *հին* դրօշը՝ աւնոր տեղ բարձրացնելու համար *նորը*։ Նուագ, ցրուցախօսութիւն, այս անգամ կը խօսի Վազգէն Մանուկեան՝ վարչապետը։

Հրաշագեղ այս պատկերները կը շարունակեն թառալիլ Սփիւռքի հրապարակներուն, անոր փողոցներուն մէջ գոյատեւող անհատի ուղեղին մէջ, վերածուած են գոհունակութեան յաճախանիի, բայց մինչեւ այն օրը, երբ կը կարդամ Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Յարաբերութիւններու Յանձնաժողովի Նախագահ Դաւիթ Վարդանեանի խօսքը, թէ իւիֆ կողմ չէ «*Մէկ ազգ, մէկ հայրենիք*» կարգախօսին, կը կարդամ աւնոր մեկնաբանութիւնները, կը տխրիմ։ Ուրեմն *Սփիւռքը* բաժին կ'իյնայ *Արտաքին* Յարաբերութիւններու Յանձնախումբին, ուրեմն մերն ալ չէ այդ *եռագոյնը*, ուրեմն մեր ալ կոթիզը չէ մնացած կտոր մը այդ հողը, ուրեմն մեր ալ հարազատ *արիւնակիցները* չեն հոն ապրողները։

Արի՞ւն։ Ուրեմն, ուրեմն Պատմութեան Բժիշկին պէտք է դիմել երկու զաւակներու ծոյն հօրմէն եւ մօրմէն ըլլալու իրողութիւնը ստուգելու համար։ Իսկ չի՞ բաւեր նախ երթալ «*Անդրադարձ*» թերթի խմբագրատունը, ուր կը գտնուիմ խմբագրին՝ *Գագիկ Մանասեանի* հերաւէրով, ուր, նոյն խմբագրին հերաւէրով, կը գտնուի ա՛յն *մանչուկը*, որ բանի մը օր առաջ, Գերագոյն Խորհուրդի եւ Կառավարութեան շէնքերուն վրայէն վար կ'առնէր Խորհրդային դրօշները, աւնոց տեղ *Եռագոյնը* բարձրացնելու համար, չի՞ բաւեր իմանալ եւ կրկնել, թէ այդ մանչուկն ու սեփական հայրս կը կրեն *նոյն* անունը, երկուքն ալ կը կոչուին *Կարապետ*։ Չի՞ բաւեր ըսել, որ *Կարապետ* կը կոչուի նաեւ հօրս *թոռնիկը*, որ բնականաբար *եղբայրն* է *Սագոյին*, երրորդ զաւակը բեռայրիս։ Չի՞ բաւեր ըսել, թէ Սփիւռքի մէջ ունիմ *վարդանեան* մականունով բարեկամներ, որոնք եթէ Պետական Յանձնաժողովի Նախագահ չեն, ե՛ն փարիզին մնացած հայկական ամէնօրեայ *միակ* վարժարանին սիւներէն երկուքը։

Դպրոցասէրը Հայաստանի չեմակներէն մէկը չէ՞ արդեօք։

Դաւիթ Վարդանեան կ'ըսէ, թէ վանեցիի զաւակ է, Հալէպ ծնած է նոյնիսկ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, այս պահուս կը յիշեմ ակնարկութիւն մը, կատարուած չորս տարի առաջ, *Արմենիա* հիւրանոցի *բարին* մէջ, արտասահմանեան գարեջուրի գաւաթներու շուրջ, կայ Իօլանտ Շառոյեանը, կայ Յակոբ Մովսէսը, կան «Գարուն»էն այլ տղաք, երբ *Մերուժան* կը յարէ·

- Է՛հ, դերերը կրնայինք շրջուիլ· կրնայիր դուն նստած ըլլալ մե՛ր տեղը, մենք՝ ֆո՛ւ։

***

Էջս աւուններով խճողուեցաւ, տեղ կա՞յ վերջինի մը։

Աշխատանքի գրասենեակս եմ, ներս կը մտնէ երիտասարդ մը, Սփիւռքի մէկ բեկորն է, սենեակ կը փնտռէ, երբ կ'ուզեմ աւուրը իմանալ՝

- Աւուրս *Յուեւթ* է, կը պատասխանէ բնական շեշտով, կը սպասէ։

Բան մը կը յուշէ՞ սփիւռքահայ *Յուեւթը* Դաւիթ Վարդանեանին։ Իսկ ան ի՞նչ պատասխան պիտի կարենայ տալ Սագոյին։

Մ· ՊԱԶԱՐՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՇԱՐԺ)

(Բ· եւ վերջին մաս)

Ամուսնածաշնչական Արարատէն եաք, 59-էն մինչեւ 95 թիւերը, մէկ – երկու բացառութեամբ, իսկական տղանգի մը բնոյթը կը կրեն զոյգ Մասիսներուն դանադան երեւոյթները· ամէն մէկը իր ուրոյն հմայքով, երբեմն ամպերու քմահաճոյքին անձնատուր, երբեմն իր շրջանակի բնութենէն նպաստաւորուած, եւ չատ անգամ ալ, փորագրութեան գանադան թէքնիքներուն անժխտելի կոյտացումին ենթակայ: Այսպէս, պղինձի եւ մանուածոյ պողպատի վրայ փորագրութիւնները, իրենց կարուկ ու սեղմ դիծերով, թծախնդիր իրականութեան մը մեկնաբաններն կը հանդիսանան, ինչ որ պարտական է 87 եւ 93 թիւերուն, եւ մանաւորաբար Շուալ Թէքիկի երկու յատկանչական գործերուն, թիւ 90 եւ 91: Գալով վիմագրութեան աշխատանքին, երբ սեւ թանձր մելանը կուգայ միանալ փորձառու մատներուն ալ քնքուշ հպումին, այլեւս արտադրութեան ճաշակումը ամբողջական կ'ըլլայ, թիւ 62, 68, 69, 70 եւ 89: Իսկ երբ երջանիկ պարադայի մը առիթով, աֆուաթէնթի մը առկայ կը գտնուինք, որ չորս կարեւոր գոյներու վերադրութեան պատուին չնորհալի մէկ օրինակն է, արդարօրէն նկատուած գագաթնակէտը փորագրութեան արուեստին, այն աստէն մեր աչքերուն վայելքն ալ կը բազմապատկուի, ինչպէս յայտնի է 61 եւ 88 թիւերուն մէջնոցով: Շատ պարզ է հարկաւ որ նման վայելք մը, ո՛չ թէ հատորին մէջ արտատպուածներէն կարելի է քաղել, այլ իսկական (օրիժինալ) պատկերին ներկայութենէն:

Անտարակոյս, ուշադիր ընթերցողը կրնայ նկատել որ մեր խնդրոյ առարկայ հատորին առաջին երկու բաժանումներուն քանի մը օրինակներովը միայն, (դեռ անդին կան քանիվեց բաժիններ 440 էջերու վրայ) արդէն համատօտապէս փորագրութեան արուեստին տեսակները եւս կրցանք աչքէ անցընել: Մեր երիտասարդ ամաքէօռներուն կը մնայ ծանօթանալ իրենց հետազօտութեան դաշտը զոյութիւն ունեցող բազմաթիւ Ֆրանսերէն հատորներուն մէջ: Այսպէս, լքելով թէքնիքի թեթեւս քիչ մը գժուարիմաց խնդիրները, մենք մեզ նուիրենք դարձեալ պատկերներուն հետ զբաղելու ջանքին, այս անգամին ալ ընտրելով խիստ այժմէական երկու վերջին բաժինները, «Պատմական դէպքեր» եւ «Հայածանքներ»:

Գոնէ երկու հարիւր տարիէ ի վեր Արեւելեան հարցը զբաղեցուց ամբողջ Եւրոպան, որուն Մեծերը, – որոնք զրեթէ ցեղային տեսակէտէն նոյն են այսօր ալ – աչքերնին յառած ախորժարար Հիւանդ Մարդուն (Օսմանեան Պետութիւն) մահուան անարին: Գոյժի պարագային, կը տոչորուին անոր ժառանգը բաժնուելու ախորժակով: Այս մտածումով, Ֆրանսայի անձանօթ ծաղրանկարիչ մը, 1839-ին, թիւ 649, կը ներկայացնէ այն տեսակէտները, մեծ բարձերու մէջ մխրճուած՝ կը մրափեն, բոլորովին անտարբեր Օսմանեան փոքր ազգերու տատապալից աղաղակներուն: Այս վերջիններու կարգին չուտով լծուեցան Հայերն ալ, իրենց կրած անլուր հալածանքներուն եւ կողոպտուներուն հետեւանքով:

Ժ· դարուն, նմանատիպ ծաղրանկարներ չա՞տ երեցան Եւրոպայի մէջ մինչեւ Վեռսայի եւ յետոյ Լոզանի դաշնադիրը: Դիտմամբ ընտրած էի 1839ը, մատնանշելու համար հարցին անփոփոխութիւնը անկէ ի վեր: Ինչպէս էր հատորին 720 պատկերներու պարագային, յիշեալ վիմագրութեան Փիչին տակն ալ, նիւթին վերաբերեալ թէքնիք տեղեկութիւններէն եաք, վարը ձախին՝ իբրեւ մեկնաբանութիւն, միայն hélas! մը ուելցուցի, այս բացագանչութիւնը բաւական՝ որակելու խնդրին անփոփոխութիւնը մինչեւ այսօր: Փորձի ժամանակ, այս պզտիկ բառը անհետացած էր: Մէ՛զ Ֆրանսայի դրաչարը, (արդիականութիւնը այս մէկին ալ ոչնչացուց), խորհած էր անպայման որ դիպուածով մը միայն այդ մելամաղձիկ ճայնարկութիւնը նետուած էր ոչ բանաստեղծական հատորին մէջ: Պատահարը քիչ մը ժպտելով վերլուծելէ եաք, նոյն վիճակին մէջ ձգեցի, ատիպելով որ ընթերցողը ինքնաբերաբար զգար եղելու – թիւնը: Աւելորդ պնդումի հարկ չկար: Նոր գաղափար մը աւելորդաբանութեան:

Վերոյիշեալ ժուժկալ, նոյնիսկ լռելեայն մեկնաբանութենէն եաք, երբ կը հասնինք 657 թիւին, ուր կը տեսնուի Մուսթաֆա Քէմալ, ղեմ յանդիման Սեւրի դաշնագրին: Խաչիկ Թէօլէօլեանի ցանկութիւնն ալ զոհունակութեամբ կրնայ պահակութիւ այստեղ, քանի որ տատնեւ չորս տողնոց լուսաբանութեան մը արժանացած է այս պատկերը: Լաւ լսելու ենք անոր հետեւեալ յայտնութիւնը· «Նոր ազատ Թուրքիայի առաջին կառավարութիւնը 1919-ի ձմրան, Անգարայի մօտ, Զանքայա բլուրին վրայ կրցած է հաստատուիլ միայն ճաշակաւոր եւ հարուստ Հայու մը լքուած քարաշէն միակ կանդուն մնացած մեծ տան մէջ, ծառազարդ պարիսպի մը կողքին», կը զրէ Ֆրանսացի պատմաբանը՝ Նոռպէր Տը Պիշօֆ:

Այժմ երկար քայլով մը երթանք դէպի Արեւելեան Հայաստան, նմանողութեամբ մեծ դուքս Նիքոլայի լայն ու վճռական քաղին, 1916 Փետրուար 16-ին, Թիֆլիսէն՝ Երեւան, եւ անկէ ալ Թրքահայաստան, թիւ 660: Այս արտաքս վիմագրութիւնը կը պարունակ փարիզեցի՝ Ասկէ Ֆէվրիէ, ինչպէս այս դէպքին յաջորդող զոյգ փայտի փորագրութիւնները Հեռման Փօլին, ռուսական բանակի յառաջխաղացումը աւետող՝ դէպի Էրզրում եւ Երզնկա թիւ 653 - 654: Զարմանալի չէ՞ք դաներ Հայաստանի դէպքերուն այս չուտափոյթ արձագանգը Փարիզի այն աստէնուան արուեստագէտներու ակռանին: Յիշատակութեան արժանի նաեւ Գէորգ Եափուլովի ջրաներկը՝ Ստեփան Շահումեանը վառաւորապէս ներկայացուած կովկասեան լեռներուն առջեւ, թիւ 658:

Այս յաղթական նշանակութիւններէ եաք, այլեւս ի՞նչ սրտով երթանք դիտելու միջազգային դաշնադիրով հայկական հարցի զամբարան՝ Լոզանի թուղթին ստորագրութեան հանդէսին ափոթէոզը, թիւ 659: Երկար սեղանին մէջտեղը, Իսմէթ փաշան, գլխէն ձեռքին բարձր պահած՝ կը հրաւիրէ (իմա՛ հրամայէ) 9 մեծ պետերը ստորագրութեան, մինչ վերը, ամպերուն մէջ, աշխարհի բոլոր քաղաքակիրթները, հրեշտականացած, նուագային գործիքներով, ցնծութեամբ փառաբանական մաղթանքներ կը չեփորեն:

Իրրեւ Հայ, ի՞նչպէս զսպել մեր յուզումը այս ռէալիթք նկարագրութեան առջեւ: Բայց, պահելու ենք դեռ մեր պզտիկութիւնը, որովհետեւ մօտիկցած ենք արդէն մեր նախնիքներու հալածանքի դեհենային չարանին:

Մեր ընթերցողները արդէն համատօտակի տեղեակ են 1680 տարիներուն Ամասիոյ մէջ պղինձի վրայ փորագրուած եւ այն աստեն հանուր աշխարհին հռչակաւոր արուեստագէտներու կողմէ ներկայացուած արտաքաղ տեսարաններուն: Այս Սոֆիայի հրատարակին վրայ Հայ ազեկի մը առանձնատութեամբ մոբթագերծումը եւ Հայ մարդու մը խաչելութիւնը Թուրքերու ձեռքով, թիւ 662, 663: Նոյն տարիներուն, Սկիւտարի ափին, դարձեալ հռչակաւոր փորագրիչ մը տասնեւմէկ անլուր չարչարանքներուն տեսակները նկարագրած է Քրիստոնեաներու հանդէպ, թիւ 664:

Շատ աւելի եաք, 1826-ին, Ֆրանսացի նկարիչ՝ Տլրան Փոքր Ասիա ճամբորդեց, եւ իր ականատեսի աչքով յօրինեց բազմաթիւ իւղանկարներ այնտեղի հրապարակային տառապանքները ցուցադրող, որոնց մէկուն մակագիրն է «Հայը», թիւ 667, արեւելեան զպրոցի գլուխ գործոց մը, ինչպէս անոր համապատասխան վիմագրութիւնը, թիւ 669: Անոնց մանրամասնութիւններն ալ այնքա՜ն խօսուն...

Բնականաբար, մեր զարու սկիզբին, Սուլթան Համիտի «գործունէութիւնը ջատագովող» զբմանազան ծաղրանկարներ ողողեցին Փարիզը, մէկը միւսէն աւելի հառոտ, խիպտիս: Արձակ ու չափածոյ էջերէն աւելի, այս պատկերաւոր առատութիւնը կը ներկայացնէ Համիտի մէջ մարդկային ամէն տեսակ արատներ, որոնց հետ կը յաւակնէ չափան մէջ մրցիլ: Նոյն տարին ամերիկացի ուսանող մըն ալ, ատող մը մտիկ ընելու առաջին փորձ մը կ'ընէր: Քանի մը օր, այն աստուան ոտիս – ատտղաբաչխութեան լուսադոյն ընկալուչներով, հերձեան ալիքին վրայ կը սպասէ առաջին աստղին ազդանշաններուն, ականջ է դուր: Երբ ականջ ընկալուչը կ'ուղղէ երկրորդին, ականջներուն չի հաւատար· յոտնկ, զօրաւոր ազդանշաններ կը ստանայ: Ինչ որ հասարակ ուսանող մըն է եւ ինչ չինած է իր գործիքը, հարց կուտայ ինք իրեն թէ ինչո՛ւ մինչ այդ ոչ ոք մտածած էր այդ մասին: Ապա, կ'անդրադառնայ թէ իրեն հասածները լրտեսական Ս2 օգնանաւերէ հասած նշաններ են: Այդ օգնանաւերը կը սաւառնէին 20 հազար մեթր բարձրութենէն ու այդ չրջանին անոնց գոյութիւնը գաղանիք էր տակաւին:

Այս չափոթը չի բացատրեր տակաւ այն երկար սպասումը, մինչեւ որ ժամանակը հասաւ այս մարդին մէջ լուրջ հետազօտութիւններու սկսելու: Մինչեւ 1982, ամերիկեան Ծերակոյտը կը մերժէր յատկացում կատարել արտերկրեայ արարածներու կամ կեանքի հետազօտութեան համար: Այդ չրջանի բացատրութիւնը հետեւեալն էր· «Ի՞նչ պատճառով արտերկրեայ լմացականութիւն մը փնտռել, երբ տակաւ դժուար գտանելի է նոյնիսկ Ուաչինկթընէն գուրս»:

Անկէ ի վեր զարգացած է անչուշտ նաեւ թէքնիքը· այսօր ատտղաբաչխութեան լուսադոյն ընկալուչները համաժամ ունկնդրութեան մինչեւ հազար պիծով օժտուած են: Սակայն տակաւ բաւարար չէ· եթէ չենք ուզեր փախցնել հաւանական ազդանշան մը, պէտք է իւրաքանչիւր աստղի համար 100 միլիառ պիծեր պրպտել:

Երկրագունակէն արձակուած նշաններու ամէնէն հեռուն հասնողները պինուորական ռատարներէ արձակուած են: Չաւանական արտերկրացիներ ալ, միլիոնաւոր պիծեր պրպտելու հարկին տակ կը գտնուին գտնելք կարենալ որսալու համար: Տասը տարիէ ի վեր, երկրացիներս թէքնիք միջոցներուն տէր ենք, մեզի համեմատաբար մօտ գտնուող աստղի մը չուրջ դարձող մոլորակի մը հետազոտումները ընկալելու: Հետաքրքրութիւնը չատ կարեւոր պատճառ է հոս· մեր Ծիր կաթինին մէջ ամէնէն հեռաւոր աստղերը 100 հազար լոյս տարի անդին կը գտնուին: Սակայն այսօր գոյութիւն ունին մէջ – աստեղային միջոցները կտրելու թէքնիքներ, որոնց չնորհիւ կարելի կը գտնայ տարբեր աստղերու հետ հազորդակցիլ կամ գտնելք մտիկ ընել: Ատիկա է արդէն ամերիկեան ծրագրին նպատակը որ 1992 Հոկտեմբեր 12-ին պիտի սկսի գործադրուիլ· կանոնաւոր կերպով միջոցը ունկնդրելու ձեռնարկ մը, որուն թուականն ալ վերջին ծայր խորհրդանշական է· արուած թուականը կը նչէ Գոլոմպոսի դիւտին հինգհարիւրամեակը:

Վեց տարի առաւելագոյն դպացութեամբ մը պիտի խուզարկուին Արեւուն ամէնէն աւելի նմանող 800 աստղեր: Անչուշտ կարելի է որ ոչ մէկ ազդանչան հասնի· պէտք է ազդանչանի մը արձակման ճիշդ պահուն հանդիպիլ, ճշդել բնոյթը, ապա կարենալ խուսափիլ արուեստական արբանեակներու պատճառած խժաձայնութենէն որոնք օրէ օր աւելի բազմաթիւ կը գտնուին երկրագունային անմիջական մերձաւորութեան մէջ:

Այս պատրաստութիւնը մինչեւ այսօր արժած է 2 միլիոն տոլար: Անջրպետային երկնադէտը որ հրթիռով մը արձակուեցաւ միջոցին մէջ, ատոր հաւարապատիկը արժեց ու չի գործեր:

Այլ քաղաքակրթութիւններէ հասած հեռարձակումներ կարենալ որսալու համար, սկզբունքով պէտք է որ ատղերու չուրջ բնակելի մոլորակներ գտնուին: Մինչդեռ, տակաւին 40 տարի առաջ նմանի բան անհասանական կը նկատուէր: Ակնոպէս կը կարծուէր թէ մեր արեգակնային դրութիւնը հեռաւոր ժամանակաչրջանի մը մէջ, աստղի մը ու մեր Արեւուն բախումէն յառաջ եկած է, թէ մեր դրութեան մոլորակները այդ բախումին ընթացքին Արեւուն տիեզերքի մէջ ցրուած փշուրներէն գոյացած են: Սակայն հետազօտութիւնները ցոյց տուին թէ մոլորակներու գոյացումը բաւական հասարակ երեւոյթի մը արդիւնք է:

Մեր Ծիր կաթինին մէջ 100 միլիառ աստղ կայ, անոնց տասնէն մէկը նման է մեր Արեւուն: Եթէ միայն այս վերջիններս մոլորակներ ունենան, տակաւ կը նեռը մոլորակներ ունենան, տակաւ կը նշանակէ թէ Ծիր կաթինին մէջ, մոլորակային մէկ միլիառ դրութիւն գոյութիւն ունի: Այդ աստղերէն ոմանք մեր Արեւուն կրկին տարիքը ունին· այսինքն

ՏԻԵԶԵՐՔԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Երկրաբնակները միշտ հետաքրքրուած են թէ տիեզերքի մէջ անկիւն մը կա՞ն, կրնա՞ն գտնուիլ տպրող արարածներ· այս հարցումը դուռ բացած է անջրպետի բազմապիսի հետազօտութիւններու: Ժան Հայմման ամերիկացի մտածողէտ մըն է որ ծանօթ է անջրպետի իր հետազօտութիւններով· հետաքրքրուած է որսալու նչան մը որ պիտի յայտնէ թէ մենք առանձին չենք տիեզերքի անեզրութեան մէջ: Ան կը պատմէ թէ դիտական առաջին զրուցթիւնը որ ուրիչ աստղ մը ազդանչաններ առանձնայու հաւանականութեան մասին կը խօսէր, հրատարակուած է 1959-ին: Այդ տարին ամերիկեան համալսարանի մը երկու բնագէտները ցոյց տուած էին որ կարելի էր ձայնափոխուած ազդանչաններ որսալ մինչեւ հազար լոյսի տարի հեռաւորութեան վրայ գտնուող քազաքակրթութենէ մը որ մերինին նման էր: Հազար լոյսի տարուան այս ճառագայթին մէջ կը գտնուէին աւելի քան մէկ միլիոն աստղեր

հունձքն էր որ այն տեսնուան հատարատկայ կարծիքը զինակոչի ենթարկեց Ջարդարար Սուլթանին դէմ, հակառակ քանակութեամբ մխուած իր օսմանեան ռազինեներուն: Եւ այն տեսն Փարիզ տպատանող Արշակ Զօպանեան, իր զրական ու քազաքական քարոզչութեամբ բռնկեցուց ամբողջ Ֆրանսական մամուլը: Եւ ահա՛, օր մըն ալ, 1896-ի աշնան, Լոյս Քազաքին պատերուն վրայ փոուեցան կարմիր Սուլթանի արիւնոտ ձեռքերով զամուած հայ գանկերու խոշոր ափիշները, թիւ 674: Ինչպիսի փառահեղ ապտակ:

Այս մարդին մէջ, մտնաւոր ուշադրութեան արժանի են, արդարութեան պաշտպան «assiette au beurre» չաթաթաթերթի անվեհեր աշխատակիցները, որոնք ձաղկեցին հայատեաց ոճիրները, իրենց պատկերներուն ընկերացնելով յանդուգն մեկնաբանութիւններ, թիւ 687-էն 692: Օրինակի համար, միայն այս վերջինին բացատրութիւնը: Սուլթանը, որուն կենսապիրները խօսած են անոր մայրը Հայ ըլլալու մասին, իր գահէն կը գոչէ ազերաղողներուն· – Եթէ անոնցմէ հա՛տ մը պիտի մնայ, ան ալ ե՛ս կ'ըլլամ: Եղան իսկ հեղինակներ, որոնք երեւակայութեամբ նկարագարդեցին հատորներ, ինչպէս Հայ կաթողիկէ մերկ քոյրերու հալածուած կարաւանի ողբերգութիւնը, Թոքատէն մինչեւ Հալէպ, ինք տատ սահմռկեցուցիչ տեսարաններով, թիւ 701:

Սիրելի ընթերցողներ, պատկերներուն հետ մեր այս երկրորդ խօսակցութեան աւարտին, Խաչատուր Աբովեանի արտէն ժայթքող «Լեզուս բացուեց, էլ չե՛մ կարող լռել» խօսքը կը համապատասխանէ լիովին մեր դարերու զոյութեան առանցքը կազմող ահաւոր ազէտի ոդեկոչումին: Եւ անոր ալ հեղինակներուն օտար ըլլալու հանգամանքէն ալ՝ միակ կազդուրիչ դարմանը մեր զառնացած սիրտերուն:

Այս բոլորէն տակայն ի՞նչ դրական օգուտ...

Վերոյիշեալ ազէտաւոր դէպքերու մարտագութիւնը դեռ իր լրումին չհասած, եւ այս վերջին երկու տարիներուն կապոյտ ժանգն ալ ցմրուր ճաշակելէ եաք, պիտի կարողանա՞նք ունկնդրել պահպանողական Արշակ Ալպոյաճեանի 63 տարի առաջուան երաւիճ· («Միտոս Ձերազ», Գահիրէ, 1927, էջ՝ 8):

«Պատմութիւնը ցոյց տուաւ, թէ աւելի լաւ էր որ Հայը մնար անծանօթ Եւրոպայի, քան թէ անոր ծանօթանալու համար անընդհատ ջարդուէր, բազաբակաւորութիւն՝ որ յետոյ յեղափոխական մտայնութեամբ արկածախնդիրներու կողմէ չափազանցութեան պիտի տարուէր եւ զարհուրելի ու արիւնոտ անակնկալներու առջեւ պիտի դնէր այս ազգը»:

— Ո՞վ պիտի կրնայ պատասխանել:

— . . .

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ,
1990, Նոյեմբեր 15

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ՆԿԱՐՉՈՒՀԻ

ԷՄՄԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան Մշակոյթի կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 27–էն իր գործերը կը ցուցադրէ Հայաստանի ծանօթ նկարչուհիներէն՝ Էմմա Գրիգորեան։

Ցարդ, երկու անհատական ցուցահանդէսներ տուած է Երեւանի ճարտարապետներու Տունը (1978–ին) եւ արտասահմանի հետ մշակութային կապի կեդրոնը (1981ին) եւ մասնակցած նաեւ բազմաթիւ ցուցահանդէսներու արտասահմանեան զանազան երկիրներ, ինչպէս Պելժիա, Եուկոսլաւիա, Իրաք, Միացեալ Նահանգներ։ Առաջին անգամն է, սակայն, որ Փարիզի մէջ կարելի պիտի ըլլայ ծանօթանալ իր արուեստին։

Իր մասին արտայայտուողները կը չեշտեն անոր տաղանդին առանձնայատկութիւնը եւ մանաւանդ կանացի ճաշակի ինքնատպութիւնը։

Էմմա Գրիգորեան աւարտած է Երեւանի գեղարուեստա–թատերական Ինստիտուտի արդիւնաբերական էսթեթիքայի բաժանմունքը։

Արուեստագիտուհին ունի բնանկարներ, դիմանկարներ, դծագրութիւններ, ջրաներկ եւլն.։ Բայց, ըստ ածներէն աւելի, իր գործերուն ծանօթանալով է որ կարելի կ'ըլլայ գաղափար մը կազմել Էմմա Գրիգորեանի տաղանդին մասին. այդ առիթն ալ կը տրուի այս ցուցահանդէսով։

տասը միլիառ տարեկան են. Խոկ Ծիր կաթինը՝ 15 միլիառ։ Այդ տասդերը ուրեմն, մեզմէ հինգ միլիառ տարի աւելի դարգացած յեղաշրջումի մը տէր են։ Ատիկա կը նշանակէ թէ մերինէն չատ աւելի յառաջացած քաղաքակրթութիւններ կրնան գոյութիւն ունենալ։

Այս վարկածը միտք կը բերէ խորհրդային մեծ աստղագէտներէն Նիքոլա Քարատչեւի այն տեսակէտը թէ կրնայ քաղաքակրթութեան երեք մեծ տեսակ-գոյութիւն ունենալ. առաջինը կարող է իր շրջապատը, իր մոլորակը վարելու. երկրորդը՝ նաեւ իր կեդրոնական արեւը, իսկ երրորդը կրնայ տիրապետել իր Ծիր կաթինին։ Քարատչեւ կ'ուզէր ամրողջ տալ երկրորդ տիպի քաղաքակրթութիւններու. կ'երեւակայէր որ անոնք կրնային հեռարձակումներ կատարել հսկայական ուժանիւթով մը, չատ ընդարձակ չանախականութեան գաշտի մը վրայ։ Սակայն ան չյանդգնեցաւ ապատած արդիւնքին։

Կեանքի գոյութեան մասին չատ մը տուեալներ կան. երկնաքարերու մէջ բաւական բարդ օրկանական մոլէքիւլներ գտնուած են. ատոնցմէ ուրթը կը նմանին մեր վրութիններու պարունակածին։ Անոնք կը գտնուին նաեւ գիսաւորներու մէջ։ Հոն կան ջուր, սիլիքաթներ եւ կաւ, որոնք կեանքի մը ծայր տուող տարրեր են։

Ծանօթ է որ կեանքի ազդանչաններու որոնումը կը կատարուի յատկապէս Հրատի վրայ. մինչեւ այսօր յուսատու արդիւնք թէեւ ձեռք չձգուեցաւ, սակայն խորհրդային խուզարկու արբանեակը որ պիտի արձակուի 1994–ին, պիտի կանայ աւելի վստահելի արդիւնք մը ձեռք ձգել։ Որոշ է որ Հրատի առաջին միլիառ տարիներուն կեանքի գոյութեան նպաստաւոր պայմաններ կային հոն. մեծ քանակութեամբ ջուր ունէր մոլորակը։ ՆԱՍԱՅի լուսանկարները ցոյց կուտան ցամքած հսկայական գետեր, 15 քմ. լայնքով, որոնց ջրաքանակը երեք միլիառ տարի առաջ հաւանաբար հազարապատիկն էր Ամազոնի...։ Մէկ միլիառ տարի պէտք եղաւ, որպէսզի նախնական կեանք մը երեւան գար երկրագունտին վրայ. մեր ամէնէն հին բրածոները 3 միլիառ 500 հազար տարեկան են։ Ինչո՞ւ Հրատի վրայ եւս նախնական կեանքի ձեւ մը գոյացած չըլլայ։

Այսուհանդերձ, այսօր գոնէ, ոչ մէկ տուեալ կայ որ տակայ լուրջ քննարկութեան ու յայտ ներբնէէ այլամոլորակայիններու գոյութեան մասին։ Գիտականօրէն հարկաւոր վկայութիւններ կը բացակային։

Ա. Թ. Թ.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՆԵՐ

ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՔՂԻԻ

6։- Հողաս, 64 տուն, երկու ժամ հեռու, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գրիգոր Քահանայ Տէր – Գրիգորեան։- Ծնած 1872–ին Քղի, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, ուսած Ծննդավայրին Միացեալ Ընկերութեան վարժարանը, ուսուցիչ ի շրջակայս, 1900–ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Աւետեանէ։ Նահատակ։

Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Պողոսեան։- Երջանիկ երէց 70–ամեայ, որ Դէպքէն

ՔՂԻԻ ԳՈՂԳՈԹԱ

ԱՅՆՃԱՐի «Հետուիկ» սրահին մէջ երկու համերգներ տուած է Հայաստանի ազգագրական երգի ու պարի «Մարաթուկ» համոյթը։ Մօտ 40 անդամներէ բաղկացեալ համոյթը Լիբանան գտնուած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան 100ամեակի եւ Այնճարի հիմնադրութեան 50ամեակի առթիւ։

***

ՀԱԼԷՊի «Արամ Մանուկեան» ժողովրդային Տան «Լ. Շանթ» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14–ին, բացուած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան 100ամեակին նուիրուած ցուցահանդէսը՝ կազմակերպութեամբ Սուրիոյ Երիտասարդական Միութեան։ Հիւրաբար Հալէպ գտնուող հայրենի «Գիւմրի» ժողովրդային խումբէն Այտա Այտինեանի արտասանութիւններէն եռաք խօսք առած է Բերիոյ թեմի առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան։

***

ԳԱՀԻՐԷի «Կոկանեան» սրահին ձմրան եղանակին բացումը կատարուած է ազանդական թէյասեղանով։ Հոկտեմբեր 25-ին տեղի ունեցած երեկոյթին խօսք առած է Մարօ Սագայեան, արտասանութիւններով հանդէս եկած են Նուպարեան ազգ. վարժարանի աշակերտներ։ Ապա, տեղի ունեցած է ներկայացումը լիբանահայ դրող եւ թատերագիր Ցակոբ Թորոսեանի «Ժամագրութիւն» միարար գործին, որմէ եռք հանդիսութիւնը աւարտած է սրահին ցկեանս նախագահ Կարպիս Եաղճեանի փակման խօսքով։

***

ԳԱՀԻՐԷի «Կոկանեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 1–ի երեկոյեան, հանդիպում մը տեղի ունեցած է Զարենցաւանի հասարակական գործատան արտաքին առեւտուրի տնօրէն Արփիար Շուլեանի հետ։ Ան զեկուցած է գործատան արտադրութեան եւ արտաքին յարաբերութեանց մասին, նշելով որ հաստատութիւնը այժմ իրաւունք ունի արտահանելու իր ապրանքները, որոնք փնտռուած են արտասահմանեան չուկաներու մէջ։ Եգիպտոսի հետ առաջին այս գործառնութեան արդիւնքն է 850 հազար ռուբլի հասարոցներու ապսպրանք մը։ Տնօրէնին զեկուցումէն եռք ներկաներուն հարցումներուն պատասխանած են նաեւ գործատան երկու ճարտարագէտները եւ դեսպանատան երկու հայ պաշտօնեաները։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

ՌՈՒԲԷՆԻ ՅՈՒՇԵՐԸ՝ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

Քսաներորդ տարին լրացնող Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Նոյեմբեր 17–ին, տարեշրջանի երկրորդ ձեռնարկը՝ նուիրուած Ռուբէնի «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները» հատորին, որ լոյս տեսած է Ֆրանսերէն։

Երեկոյթը բանալով լեցուն սրահի մը առջեւ, մշակութային տան անօբէնուհին՝ Ցամիլ Գեւոնեան կը յիշեցնէր որ հատատուածը նման հրապարակային ձեռնարկներէ զատ, ունի նաեւ մնայուն գործունէութիւններ. լեզուի, երգի, պարի, երաժշտութեան ուսուցում՝ չաբաթական 65 ժամ...

Ռուբէն, Ռուբէն փաշա։ Իսկական անունով Մինաս Տէր–Մինասեան։ Ախալքալաքի ծնունդ ապագայ յեղափոխականը Էջմիածնի «Գէորգեան» եւ Մոսկուայի «Լազարեան» ճեմարանները յաճախելէ եռք կը մեկնի Սէրէր՝ պետական ծառայութեան։ Դասալիք՝ կը խուսափի 1904–ին ծագած ռուս–ճափոնական պատերազմէն եւ չատ չանցած, յեղափոխական գործունէութիւն կը ծաւալէ երկրին՝ յատկապէս Տարօն աշխարհի մէջ։ 1908–ին, ան կը հեռանայ «Երկիր»էն, կը մեկնի Ժընեւ՝ դիտական ուսումնասիրութեան, դարձեալ երկրիր, ցեղասպանութիւն, Հայաստանի Հանրապետութեան նախարար, տարադրութիւն ու վերջին հանգրուան Փարիզ։ Այնտեղ ալ կնքելով իր մահկանացուն՝ 1951, Նոյեմբերին։

Տարիներ անց, Ռուբէնի եօթը հատորնոց յուշերէն հատուածներ պիտի թարգմանէր ու Ֆրանսախօս հանրութեան ներկայացնէր իր որդին՝ Վահիկ Տէր–Մինասեան։ Դժբախտաբար, հատորին լոյս ընծայումէն առաջ, այս տարուան Յունիսին ան ալ պիտի հեռանար այս աշխարհէն։

Օրուան բանախօսը՝ պատմաբան Անահիտ Տէր–Մինասեան կարծես իր ականատեսի վկայութիւնները կը յանձնէր ներկաներուն, այնքա՛ն կենսալից էին Մուշի ու Սասունի նկարագրութիւնները, Ռուբէնի ու այլ փետայիներու ապրումները։

Հայաստանի Հանրապետութեան կերտումէն եռք, Ռուբէն Տէր–Մինասեան ընտրուած պիտի ըլլար անցնիլ Պարսկաստան, ուրկէ՝ Եւրոպա։

Երեկոյթի աւարտին կարդացուեցան հատուածներ. Փետայիի նկարագրութիւն, Գէորգ Զաւուշի կռիւն ու մահը։ Սահիկներու ցուցադրութեամբ ներկայացուեցան հատորին մէջ տեղ գտած լուսանկարները, ինչպէս նաեւ Տէր–Մինասեան ընտանիքի albumը։

Ներկաները այնքան ոգեւորուած էին, որ գրեթէ ոչ ոք մեկնեցաւ Մշակոյթի Տունէն՝ առանց հատոր մը ձեռքը ունենալու։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ԱՂԹԱՄԱՐԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԻ

Վերջերս «Մարմարա»ն հետեւեալը կը գրէր այս մասին.–

Անատոլու Գործակալութիւնը այսօր արձագանգ կը հանդիսանայ Վանի կուսակալ Ատնան Տարէնտէլիլէրի կողմէ Աղթամարի եկեղեցիին մասին յայտնուած մտահոգութիւններուն, ըստ որոնց նշանաւոր կղզին նոյնքան նշանաւոր եկեղեցին անխնամ մնացած է վերջերս եւ արդէն սկսած է փուլ գալ։ Այս եկեղեցին, –որուն հայկական ըլլալուն մասին գրաբախտաբար մէկ տողնոց խակ յիշեցում մը չկայ– 915–921 թուականներուն կառուցուած է Ճարտարապետ – Հոգեւորական Մանուէլի կողմէ եւ այդ թուականէն ի վեր կրցած է կանգուն մնալ, իր վրայ հրաւիրելով տեղացի կամ օտար անհամար զբօսաշրջիկներու հետաքրքրութիւնն ու հիացումը։ Ինչ մեղք որ բնութեան ու մարդոց աւերներուն դիմաց ան սկսած է կորնչելէ իր բազմաթիւ մասնայատկութիւնները։

Վանի կուսակալը ըսաւ որ այժմ ուսումնասիրութիւններ կատարուած են եկեղեցւոյ վերանորոգման համար եւ վերանորոգման աշխատութիւնները պիտի սկսին յառաջիկայ տարի։

«Մանաւանդ աշխատանք տարած ենք նորոգելու համար նաւամատոյցը, որպէսզի հոգեմաղոյկները աւելի դիւրին եւ անվտանգ կարենան կղզի մօտենալ։ Փլցուցինք այն կառոյցները, որոնք եկեղեցւոյ տեսարանը կը խանգարէին, եւ անոնց տեղ կառուցեցինք երկու ճեմիչներ։ Նորոգեցինք նաեւ ջրհորները եւ ապահովեցինք կղզիին ջուրի կարիքը։ Զետեղուած է յատուկ գործիք մը որ կղզիին էլեկտրականութիւնը կը հայթայթէ։ Այս բոլորէն զատ, ճարտարապետներ պատրաստեցին եկեղեցիին յատակագիծը, որուն հիման վրայ նորոգութեան աշխատանք մը պիտի կատարուի յառաջիկայ տարի եւ նոյն տարւոյն մէջ պիտի վերջանայ» ըսաւ Վանի կուսակալը։

Թիւն, Գէորգ Զաւուշի կռիւն ու մահը։ Սահիկներու ցուցադրութեամբ ներկայացուեցան հատորին մէջ տեղ գտած լուսանկարները, ինչպէս նաեւ Տէր–Մինասեան ընտանիքի albumը։

Ներկաները այնքան ոգեւորուած էին, որ գրեթէ ոչ ոք մեկնեցաւ Մշակոյթի Տունէն՝ առանց հատոր մը ձեռքը ունենալու։

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Շար· Ա· էջէն)

մաճայնութիւն գոյացած է իշխանութեան ու քրիստոնեայ քաղաքացիներուն միջեւ, թոյլ տալով որ լիբանանեան բանակը մուտք գործէ քաղաքին բոլոր չբաժանները: Այսուհանդերձ, երկրին նախագահը Էլիաս Հրաուի ծանրաբեռնուած աշխատանք մը պիտի ունենայ, եթէ նոյնիսկ իրագործուի Մեծն Պէյրութի ծրագիրը: Հրաուի պէտք է ձեռնարկէ միութեան կառավարութիւն մը կազմելու գործին:

«ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը Սաուտի Արաբիա գրկուած ամերիկեան զօրաթափիններուն հետ անցընելէ ետք, նախագահ Պուշ կը ձեռնարկէր չբնանի դեկավարներու հետ հանդիպումներու· ան Նոյեմբերը 23–ին նախ կ'անցնէր Եգիպտոս, ուր տեսակցութիւն կ'ունենար Մուպարաքի հետ, ապա Ժընեւ՝ հանդիպելու համար Սուրիոյ նախագահ Հաֆըզ Էլ Ասատի:

ՔՈՐՍԻՔԱՅԻ իրավիճակին մասին օրէնքի վիճաբանութիւնները երկար տեւն դրաղեցուցած են Խորհրդարանը: Շրվէնըմանի դիւաւորած խմբակ մը չնացած է անպատման արդելք ըլլալ «քորսիքացի ժողովուրդ» ահմանումին որ առաջարկուած էր Ներքին նախարար Ժոքսի կողմէ: Վերջապէս 263–ի դէմ 309 քուէով վաւերացուած է ա· յօդուածը որ քորսիքացի ժողովուրդը կը նկատէ Ֆրանսայի ժողովուրդին բաղկացուցիչ մասը:

«ԱԶԳԱՅԻՆ ՁԱԿԱՏ»ի դեկավարը Լը Փէն, Պաղտատէն չորս օրուան այցելութենէն վերադարձին, հետը բերած է 53 պատանդներ· անոնց մէջ են Գերմանացիներ, Իտալացիներ, Հոլանտացիներ եւ Անգլիացիները:

«ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ» մը հռչակուած է Հինդչարթի, Պուլկարիոյ հիւսիս–արեւելեան Ռազկրատ քաղաքին մէջ, ուր թուրք փոքրամանութեան կառեւոր թիւ մը կ'ապրի: Այս քայլին պատճառ դարձած է օրէնքի բանաձեւ մը որ կ'արտօնէ թուրք բնակչութեան անձնանունները դրել իրենց հարազատ ուղղագրութեամբ:

ԲՈՐԻՍ ԵԼՑԻՆԻ մերձաւոր չբնանակէն կրեկորի Եավլինակի որ Ռուսաստանի փոխ վարչապետն էր, հրաժարած է: 38 տարեկան այդ փայլուն անտեսագէտը հեղինակներէն մէկն է անտեսական բարեփոխումներու ծրագրին որուն կազմնակից է Ելցին: Եավլինակի Ռուսաստանի Խորհրդարանին համաձայնութեամբ հրաժարած է իր պաշտօնէն, բողոքելու համար Գորբաչովի այն որոշումին դէմ որով իր դիւաւորած անտեսական փոփոխութիւններու կիրարկումը կը սահմանափակուի Ռուսաստանի տարածքով եւ չի գործադրուիր ամբողջ Միութեան մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Սահակ Զէքեան 200 Ֆր·:

***

ԻՍԻ· – Փ· Դանիէլեան 200 Ֆր·:

Հ· Բ· Ը· Մ· – ՓԱՐԻԶ

ԾԿԱՐԶԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի նկարիչներու Միութեան անդամ

ԷՄՄԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-Ի

դեղանկարչական գործերուն

Ալէք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Նոյեմբեր 27 — Դեկտեմբեր 3
(ժամը 18·30–էն 21)

Յուշահանդէսի բացում՝
Նոյեմբեր 27 ժամը 19–ին

— Մուտքը ազատ է —

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼԻ
« Ա Ս Տ Ղ Ի Կ » ՄԱՍՆԱՃԻԿ

ՀԱՑԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Պատանիներու եւ չափահասներու համար, ամէն Շորեքշաբթի, Նոյեմբեր 28էն սկսեալ:

Ընդհանուր դասերը՝ Նոյեմբեր 28, ժամը 20·30–ին:

***

CROIX BLEUE

SECTION ARNOUVILLE - SARCELLES

COURS DE LANGUE ARMENIENNE

Pour adolescents et adultes à partir du 28 Novembre.

Inscriptions le 28 Novembre à 20 h 30.

Dans la Salle de l'Eglise arménienne
31 - 33, rue Saint Just,
Arnouville-lès-Gonesse

— Soyez nombreux —

RECHERCHE

TRICOTEUSES EXPERIMENTEES

«Machine familiale»
pour layette 0 - 18 mois.
Travail soigné exigé. Bien rémunéré.
Pour boutique spécialisée.

Tél. : 42. 60. 80. 72

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՑՈՒՅՆ ԵՐՇԻԿ

— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS AGOP

11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Մ· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Ցանճնախումբի կողմէ
Ա· Զրաչեան սրահին մէջ:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ՊՈՒԼՎԱՐ OSSO

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1–ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէճ Պազիլ Մարսէյլ 1

***

ՊՕՄՈՆ – «ՆԱՑԻՐԻ»

կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վիճակահանութիւնը Դեկտեմբեր 2, ժամը 15–ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

30 - 35 տարեկան, անալին գործերու օգնական մը որ խօսի սահուն արեւմտահայերէն· պիտի գրպի հաշմանդամ կնոջ մը հետ:

Հեռաձայնել ճաշի ժամերուն՝
48 34 77 78

Թիւին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանը չբնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Վարդան Տէրտէրեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի.–

Պր· Վահան Աճէմեան (Նիսէն) 200 Ֆր·, Պր· Արա Շնորհքեան 200, Տէր եւ Տիկին Վահագն Մազաքեան 200, Պր· Մուրատ Մուրատեան 100, Պր· Յակիկ Գումրուեան 200, Պր· Յարութիւն Սիմոնեան 200, Պր· Արա Պէրպէրեան 250, Պր· եղուարդ Պատուականեան 250, Պր· Հրաչ Գումրուեան 100, Պր· Շիւքրիւ Տաղճը 100, Պր· Դաւիթ Թաչեան 100, Պր· Մկըրտիչ Ոսկեան 1000, Պր· Թորոս Զաւուչեան - Տէտէեան 200, Պր· Արտաշ Գարագաշեան 100, Յակոբ Հասասատութիւն (Տալպաթրրանօղլու) 100, Պր· Նուբհան Օզկան 100, Պր· Պարգեւ Զաւուչեան 200, Պր· Յակիկ Էրսէրտալճի 100, Պր· Թորգոմ Գալլընեան 100, Պր· Ժան Տաքէսեան (Գարագայա) 100, Պր· Պետրոս Գարսու 100, Տէր եւ Տիկին Վիքթոր Սէրապեան 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգի Փայլակ 200, Պր· Գրիգոր Մուրատ 100, Տիկին Ժապլին Սանդիկեան (Լիոնէն) 200 Ֆր·:

(Շար·)

***

Տիկին Ա· Սողոմոնեանց 2000 Ֆր· կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին Միօրեայ վարժարանին, Տիկին Սապունճեանի եւ Տիկին Հախնազարեանի մահուան առթիւ:

A l'occasion du 25e anniversaire
des émissions
«FOI ET TRADITIONS DES CHRETIENS ORIENTAUX»

Producteur *Gérard STEPHANESCO*

SYMPOSIUM INTERNATIONAL

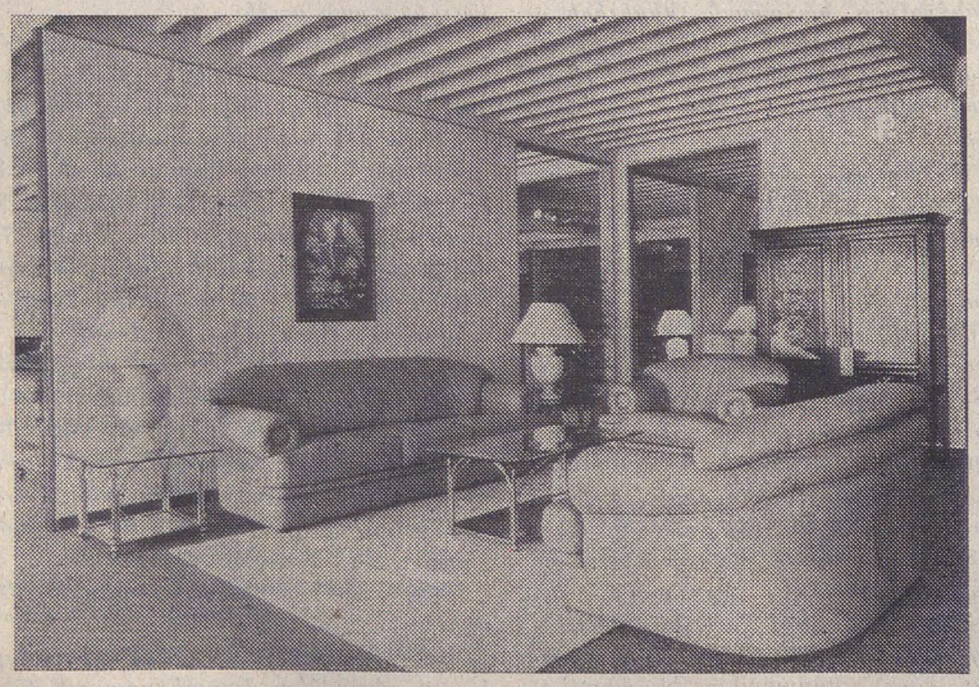
PRESENCE DES CHRETIENS ORIENTAUX

PROGRAMME ARMENIEN
Mardi 27 Novembre à 17 h 30
Assemblée Nationale,
101, rue de l'Université, 75007 Paris
LES EPREUVES DES ARMENIENS DANS L'HISTOIRE

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

—— Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18 ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27
MARDI
27 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.415
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.415

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նախագահական ընտրութիւնները անակնկալ չունեցան. թէեւ անհրաժեշտ եղաւ երկրորդ փուլը, սակայն դրեթէ որոշ է որ զօրավար Ժարուզելսկիի պիտի յաջորդէ «Սոլիտարնոսք»ի նախկին նախագահը, Նոպէլեան մրցանակակիր՝ Լեք Վալեզա: Ան կեդրոնացուցած է քուէներու գրեթէ 40%-ը: Ներկայի վարչապետ՝ Մազովիէցկի զարմանալի պարտութիւն մը կրած է նոյնիսկ չհասնելով մրցակիցի դիրքին. նոր դէմք մըն է որ դբաւած է այդ տեղը ու 15 օր եւս վաւեպայի հետ պիտի ներկայանայ Բ. փուլին: Մեծահարուստ գործատէր մըն է Ստանիսլաւ Թիմինսկի որ կեանքին մեծագոյն մասը անցուցած է արտասահմանի մէջ: Ան ստացած է քուէներու 23%-ը:

ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻ մամուլը կը չեշտէր Մ. Գորբաչովի երկրիմի արտայայտութիւնները. ան երկրին գործադիր իշխանութիւնը եւս իր անձին վրայ կեդրոնացընելէ ետք, Նոյեմբեր 23-ին մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին կը յայտնէր թէ բռնատիրական ոչ մէկ ձգտում ունէր, սակայն «բռնատիրութեան մը անհրաժեշտութիւնը կրնար յայտնուիլ»: «Մոնիտ» անդրադառնալով կացութեան, կը նշէ թէ դրեթէ ոչ մէկ արամադրութիւն կը տեսնուի հանրապետութիւններուն քով, ստորագրելու նոր դաշնակցութեան համաձայնագիրը. այս առիթով կը մէջբերէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի Նոյեմբեր 23-ի «Պրաւդա» օրաթերթին մէջ հրատարակուած հարցազրոյցէն հետեւեալ արտայայտութիւնը. «գերիշխանութիւնը արդէն իրականութիւն մըն է մեզի համար ու ոչ մէկ հանրապետութիւն պիտի նահանջէ ձեռք ձգուած դիրքէն» ու այլամերժ հեղինակութիւն հաստատելու ամէն փորձ «հանրապետութիւններու լուրջ ընդդիմութեան պիտի բախի»:

ԵԳԻՊՏԱՑԻ վինուոր մը որ յաջողած էր մուտք գործել իսրայէլեան հողամասը, կրակած է բազմաթիւ վոխադրամիջոցներու վրայ, սպաննած 4, ու վիրաւորած 23 հոգի: Իսրայէլ պահանջած է Եգիպտացին որ աւելի խիստ հակազդութիւն կատարէ իր սահմանին վրայ:

«ԹԷՐՃԻՄԱՆ» Թրքական օրաթերթը Նոյեմբեր 24-ի թիւին մէջ յայտնի պատրոյթով «ամբարտաւանութիւն» կ'որակէ «Առանց սահմանի բժիշկներ» կազմակերպութեան մէկ հրատարակութիւնը ուր Թուրքիան ներկայացուած է որպէս Հայաստան: Պատահարը պայթակղութիւն կը նկատուի ու կ'ըսուի որ Եւրոպական Խորհրդարանի Թրքական մնայուն ներկայացուցչութիւնը բողոքի հարկաւոր քայլերը առած է: Աւելորդ է ըսել որ արարքը կը ներկայացուի որպէս Հայկական դրդումի հետեւանք:

ԵՓԵՍՈՍԻ նոր պեղումները ի յայտ բերած են աշխարհի հրաշալիքներէն մէկուն՝ Արտեմիսի տաճարին պտնուած քաղաքին վարչական կեդրոնը. յայտնաբերուած է նաեւ դրամ ու պատմական մեծ արժէքով գանձեր:

ՀԱՄՊՈՒՐԿԻՆ դրկուած սննդեղէնի հինգ հազար ծրարներ հասած են Լենինկրատ. անոնք կը բաշխուին մանկապարտէզներու եւ հանդստեան կոչուած անհատներու, Օժանդակելու տրամադրութիւն յայտնած են նաեւ Միացեալ - Նահանգներ, Գանատա եւ Եւրոպական Հաստարակապետութիւնը, Թեթեւցնելու համար խորհրդային ժողովուրդին ուտեստեղէնի տագնապը որ յատկապէս կը ծանրանայ խիստ ձմրան մը պայմաններուն տակ:

ՃԱՏՐԱԿԻ աշխարհին երկու մեծերը Գաթարով եւ Գարրով աշխարհի ախոյեանութեան Բ. չրջանի հանդիպումներուն սկսած են Շարաթ, Լիոնի մէջ: Ծանօթ է որ Նիւ - Եորքի առաջին չրջանը վերջ գտած էր հաւասարութեամբ: Ճատարակի առաջին համաշխարհային ախոյեանութիւնն է որ տեղի կ'ունենայ Ֆրանսական հողին վրայ: Շարաթ օրուան խաղը աւարտած է հաւասար արդիւնքով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21/23)

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ (*)

Լեւոն Տէր–Պետրոսեան Նոյեմբեր 22–ին ընդունեցաւ «Յառաջ»ի անօրէնուհին Ա. Միսաքեանը: Զերմօրէն ողջունելով հիւրը, նախագահը նշեց որ կարելի չափով ուշադրութեամբ կը հետեւի սփիւռքահայ մամուլին եւ առանձնապէս կը գնահատէ «Յառաջ»ի կարծիքը որ կը պարունակէ նաեւ առողջ, իրենց աչխատանքին նպաստող քննադատութիւն:

«Պէտք է խոստովանիլ որ մենք Սփիւռքը լաւ չենք ճանաչում, նշեց Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը, ջանում ենք զգուշութիւն հանդէս բերել այսօրուայ բարդ իրադրութեան մէջ Սփիւռք–Հայրենիք յարաբերութիւններում ճիշդ կողմնորոշուելու համար: Իսկ դրանում հսկայական է նաեւ սփիւռքահայ մամուլի դերը»:

Խօսելով Հանրապետութեան դժուարութիւնների մասին, Լ. Տէր–Պետրոսեան ընդգծեց որ անոնք առարկայական իրականութիւն են, բայց կան նաեւ այնպիսիներ որոնց յաղթահարումը մեզմէ կախում ունի. պէտք է կարենանք հանգիստ պահուն հրամայականը, վեր մնալ անձնական, խմբային, կուսակցական չահերէ, ամէն ինչով նպաստելով Հայաստանի պետականութեան կայացման: Ներկայի ընթացքին մէջ խանգարիչ ազդակներ կ'ըլլան այսօրուան իշխանութեան Ղարաբաղեան չարժումը որպէս դրամադլուխ օգտագործելու մեղադրանքը, Թուրքիոյ հետ յարաբերութեան, տեղապատութեան եւ Հայկական պետականութեան հաստատումին Սփիւռքին եւս մասնակցութեան հարցերը:

Նախագահը չեշտեց թէ պէտք է հասկընալ որ պատմական իրադրութիւնը փոխուած է եւ Խորհ. Միութիւնը այլեւս երաչխիք չէ մեր ազգին զոյութեան, պահովութեան համար, ու մենք պէտք է ստեղծենք մեր երաչխիքները մեր դրացիներու հետ յարաբերութեան մէջ, բացառելով որեւէ քաղաքական պայման:

«Փոխադարձաբար դժուար է, բաւ Ա. Միսաքեան, դուրսը ապրելով, կամ ֆաքսի մը օր հայրենիքի մէջ գտնուելով կարծիքներ յայտնել, աւելի եւս խրատ տալ»: Այսօր որեւէ ձեւով Հայաստանի պետականութեան հաստատումը խանգարել, ան ոճիր որակեց, թէ՛ հայրենիքի մէջ, թէ՛ Սփիւռքի:

Ա. Միսաքեան ափսոսանք յայտնեց որ այս օրը չտեսաւ իր հայրը, ինչպէս նաեւ չատ ու չատ սփիւռքահայ անուանի մըտաւորականներ, որոնք այսօր երկխօսութեան մէջ պիտի ըլլային Հայաստանի քաղաքական գործիչներուն հետ:

Նշելով ազէտի գօտիի վերականգնումի աչխատանքներուն արագացումին, Սփիւռք–Հայրենիք կապերու սերտացման, ինչպէս նաեւ Հայաստանի մէջ «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւն կազմակերպելու եւ այլ հարցեր:

Ընդունելութեան ներկայ եղան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի ա. տեղակալ Բարդէն Արարքցեան, երեսփոխաններ՝ Յաչիկ Ստամբոլցեան եւ Վանօ Սիրադեղեան:

(*) Լուրը տուած էինք Նոյեմբեր 24 – 25–ի մեր թիւով:

⁂

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՃԱՏՐԱԿ

Աւարտած է Հայաստանի պատանիներու մրցումը: Մանչերու խումբին մէջ

(Շար·ը Դ· էջ)

Հ. Հ. Շ.-Ի ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ 2

ԵՐԵՒԱՆ – («Յառաջ») –

Ուրբաթ առաւօտեան, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը միչդ 10-ին պաչտօնական բացումը կատարուեցաւ Հայոց Համազգային Շարժումի Բ. համագումարին որ կը տեւէր մինչեւ երկուչաբթի առաւօտ:

Նախորդ համագումարէն ի վեր տարբերութիւնը, որ պատճառն էր նաեւ մրցնորաին տարբերութեան – այս անգամ չատ աւելի կանոնաւոր, հանդարտ եւ թեթեւ մժդոյնը, իր հիմնական պատճառն ունէր: Անցեալ տարի ՀՀՇ-ն ընդդիմութիւնն էր, այս տարի՝ իչխանութիւն:

Եթէ ուզենք պատկերով մը բացատրել, պիտի ըսէինք թեթեւ, անցեալ տարի ոտքի էր, այս տարի նստած: Առանց բացասական բնոյթի տալու այս երեւոյթին:

Բացումը կատարուեցաւ Յուսիկ Քհնյ. Լազարեանի «Հայր Մեր»ով: Յետոյ, նախագէս լսելի եղաւ ազգային Շեփորը, որ կը բանար Ղարաբաղեան չարժումի բոլոր հանրաժողովները: Ապա, Անանիա Եպիսկոպոս Ապտալեան կարդաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ողջոյնի խօսքը, ուր Վազգէն Ա. կը չեշտէր թէ ընդմիջինը անմատն չէ այն մեծ աչխատանքին, զոր կը տանի Շարժումը:

Հերթական նախագահութիւնը յանձնուած էր վարչական հինգ անդամներու՝ Վանօ Սիրադեղեան, Կարիճ Սարգարեան, Համբարձում Գալստեան, Յուսիկ Քհանայ Լազարեան եւ Ալպէր Բազդասարեան: Առաջին առթիւ ընտրուեցան հաչուիչ եւ մանդատային յանձնախումբերը, ապա առաջին ելոյթը ունենցաւ ՀՀՇ-ի նախագահ Վանօ Սիրադեղեան, որ ամփոփ տեղեկագիրը ներկայացուց մեկ տարուան գործունէութեան:

Գլխաւոր հարցը կը վերաբերի Շարժումին յետագայ բնոյթին, այսինքն՝ պահել Շարժումը՝ ձեւին տակ, թէ վերածել կուսակցութեան: Մեծամասնութիւնը կողմնակից էր Շարժումին:

Այս առաջին առթիւ, պիտի չծանրանանք ելոյթներուն եւ նստաչրջանին, այլ՝ հարցերու վրայ: Բանք սակայն թէ ամէն ինչ անցաւ խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ, երբեմն ժամամաճառութեամբ, մանրամասն քննարկումներով:

Մանրամասնութիւնները կուտանք առանձին, աւելի ուշ:

Շարաթ, կէսօրէ ետք, նիստ տեղի չունեցաւ, քանի հինգ յանձնախումբեր կը հաւաքուէին առանձին: Թէեւ 5-ը վերածուեցաւ 4-ի, ընդառաջելով առաջարկի մը որ միացուց «Հայրենիք – Սփիւռք» յարաբերութիւնները եւ «արտաքին քաղաքականութիւնը»: Միւս երեք յանձնախումբերն էին՝ Արցախ, ներքին քաղաքական իրավիճակ, բնապահպանութիւն:

× Շաբաթ, ժամը 14-էն 15·15, ընդառաջելով տեղւոյն մամուլին, Արփիկ Միսաքեան մամուլի ասուլիս մը տուաւ, կողքին ունենալով Կրընոպլէն եւ Վալանսէն երկու Հայ լրագրողներ տեղւոյն պարբերականներու եւ Գեղամ Գեւոնեանը:

⁂

Արցախի կացութիւնը կը մնայ խիստ մտահոգիչ: Երեքչաբթի օր Բերդաձորի մէջ եղած են 2 մեռեալ հայկական կողմը: Մոսկուայի բանակցութիւնները ընդհատուած են:

Ուրբաթ գիշէր, ընդմիջումի պահուն, նիստ նախագահութիւնը կազմակերպած էր այց մը՝ Հանրապետութեան հիմնադիր՝ Արամ Մանուկեանի չիրիմին, Թոխմախի հնագոյն գերեզմանատան պանթէոնը, ուր ծաղկեպսակ մը դրուեցաւ ՀՀՇ-ի համագումարին կողմէ:

⁂

Շաբաթ իրիկուն նիստ տեղի չունեցաւ, թոյլ տալու համար որ բոլորը ներկայ ըլլան այն համերգին, որ կը տրուէր Ռաչտաեան սրահին մէջ, Վազգէն Ա.ի պահակալութեան 35-ամեակին նուիրուած: Համերգը տեղի ունեցաւ զեկավարութեամբ՝ Լորիս Ճղնաւորեանի, ծայրէ – ծայր լեցուն սրահին մէջ:

⁂

Կիրակի օր, նիստը չարունակուեցաւ առաւելաբար կանոնագրի, եւ ընտրութիւններու վերաբերեալ հարցերով: Նաեւ կարգ մը ելոյթներով: Ժամը 19-ին, նստաչրջան ժամանեց Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, որ չուրջ մէկ ժամ, իր ելոյթով պարզաբանեց բազմաթիւ հարցեր, որոնց կ'անդրադառնանք յետագային: Իր կուռ, տրամաբանական վերլուծումը ամէնէն կնճռոտ հարցերուն, խոր տպաւորութիւն գործեց բոլոր ներկաներուն վրայ:

⁂

Բերդաձորի մէջ կացութիւնը լարուած կը մնայ: Շաբաթ գիչեր խորհրդային զօրքը մուտք գործել իսրայէլեան հողամասը, զոհ տուած էինք, որոնց մէկուն, 20-ամեայ երիտասարդի մը յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Կիրակի օր, Երեւան, խոր սուգի մթնոլորտի մը մէջ:

⁂

Մոսկուա – Երեւան թռիչքները չատ հազուագիպ են վերջին օրերս, չուրջ 7-8 օր ոչ մէկ թռիչք տեղի ունեցած է, վառելանիւթի չզոյութեան պատճառով:

⁂

Երեքչաբթի, Նոյեմբեր 27-ին կը վերսկսի Համայնավար Կուսակցութեան համագումարը, որ ընդհատուած էր:

⁂

Երեւանի պայծառ արեւը չի բաւեր, դժբախտաբար, որ ժողովուրդը մոռնայ իր ամէնօրեայ հոգերը եւ մանաւանդ ապագայի լուրջ մտահոգութիւնները: Բայց այս բոլորին մասին՝ աւելի ուշ:

Ա. Մ.

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԵՂՐԻԷՆ

ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Մեղրիի շրջանը, իր Մեղրի քաղաքատիպ աւանով, Հայաստանի հարաւային ծայրագոյն շրջանն է: Ըլլալով սահմանակից արեւելքին՝ Ադրբեջանի, արեւմուտքէն Նախիջեւանի եւ հարաւէն՝ Պարսկաստանի, միայն հիւսիսի Զանգեզուրի լեռներն ու կիրճերն են որոնք ամբողջական կղզիացումէ կը փրկեն շրջանը եւ զայն կը կապեն Հայաստանի միւս շրջաններուն հետ: Մեղրիի աշխարհագրական դիրքը Երեւան կեդրոնէն հեռաւորութիւնը, օտարահպատակներու շրջան այցելելու արգելքը եւ այլ ազդակներ շրջանը մինչեւ վերջերս մոռացութեան դատապարտած էին: Արցախեան չարժման այս օրերուն, Զանգեզուրը, որուն մաս կը կազմէ Մեղրին, վերագտած է թէ՛ Հայաստանի, թէ արտասահմանէն ժամանող Հայերու հետաքրքրութիւնը: Վերատնկել Հայաստանի հեռաւոր շրջանի բնակչութեան կենցաղը, պաշտպանել մայրենի հողին իւրաքանչիւր մանիկը, հայութեան ամէնօրեայ մտահոգութեան առարկան է այսօր:

Մեղրիի շրջանը ունի 14 հազար բնակիչ, որուն 1600-ը Ադրբեջանէն վերջերս գաղթող եւ շրջան հաստատուող Հայեր են: Կան նաեւ ազէռեալ գոտիէն եկող քիչ թիւով Հայեր: Նորեկները տարածուած են շրջանի գիւղերուն մէջ եւ մեծամասնութիւնը կը բնակի Թուրքերու լքած տուներուն մէջ: Ներգաղթողներ յարմարած են Մեղրիի առօրեային: Աշխատանք գտնելու համար արտակարգ դժուարութիւններու չեն հանդիպիր: Անոնք ընդհանրապէս կը պրպտին հողագործութեամբ: Մեղրիցիներ եղբայրական զգացումներով ընդունած են ներգաղթողները, եւ պետական թէ Գիւղխորհրդային Միութեան ներկայացուցիչներ, իրենց չատ սահմանափակ կարելիութիւններու թոյլատուութեամբ, կը փորձեն եկուորներուն համար տարբեր կեանքի պայմաններ ստեղծել: Գլխաւոր դժուարութիւնը տան ամէնօրեայ գործածութեան ապրանքներ ճարելն է: Կը պակսին կահաւորման անհրաժեշտ առարկաները, չինանիւթ, շինարարական անհրաժեշտ պիտոյքները: Այս անբաւարարութիւնը ընդհանուր է Հայաստանի տարածքին, բայց անոր էութիւնը ա՛լ աւելի զգալի է իրենց տունն ու ունեցուածքը թողելով Հայաստանի հողին վրայ ապաստանած Հայերու համար:

Վերեւ յիշուած գժուարութիւնները առանձին չեն շրջանին մէջ: Ուրիշ բացասական երեւոյթներ տարածուած եւ սովորական դարձած են շրջանի բնակչութեան համար: Ակներեւ են մանաւանդ Մեղրի քաղաքի չէնքերու վիճակը, ջուրի մատակարարումը, փոխադրական ցանցերու վիճակը:

Հակառակ անոր որ շրջանը չէր ենթարկուած 1988-ի երկրաշարժի աւերիչ զգրծին, չինութեան բնագաւառն ներս Մեղրին կը դիմագրաւէ մեծնդյն գլժուարութիւնները, որոնք կը բնորոշեն ապետեալ գօտին: Շինանիւթի պակասը դժալի է նաեւ հոս: Ծրագրուած եւ գործածութեան յանձնուած չինութիւնները կիսատարա են կամ դանդաղ կը յառաջանան: Նոյնպէս հանրօգուտ հասարակական գործեր, որպիսիք են ճամբաներու եւ մայթերու կարգաստումը, հին չէնքերու նորոգումը, Մեղրի քաղաքի նոր յատակագծի գործագրութեան աշխատանքները, կանգնած են: Միայն քաղաքի երկու եկեղեցիներուն վերանորոգութիւնն է որ կը յառաջանայ: Անդին, քաղաքին որոշ թաղերն եւ բնակարանները կիսատարա, փայտակ եւ աղքատիկ ապաւորութիւն կը թողուն քաղաքը առաջին անգամ այցելողին վրայ: Նոր ծրագիր մը կը նախատեսէ քաղաքին հին եւ անհերքելի չինութիւնները քանդել եւ փոխարինել զանոնք հայ աւանդական ոճերը յատակագիծերով կառուցուած բնակարաններով: Բայց անհատական ֆինանսաւորման դրամատնային պայմանները, չինանիւթ ապահովելու դժուարութիւնը եւ չինութեան աշխատանքներու սղութիւնը խոչընդոտներ են ծրագրին իրականացման: Բնակչութեան կը մնայ իր անձնական զոհողութիւններով զործադրել այս ծրագիրը:

Քաղաքէն ներս ջուրի մատակարարումը նոյն խղճալի պատկերը կը ներկայացնէ: Կարգ մը տուներու մէջ օրուան որոշ ժամերուն ջուր չի գտնուիր: Ուրիշ տուներու մէջ ջուրը անփոյթ կը հոսի: Անբաւարարութեան պարագային բնակչութիւնը կը դիմէ ճամբու եզրին գտնուղ մօտակայ ծորակներուն: Արդարեւ Մեղրիացիք մօտակայ ապրիւրներէ ջրատար խողովակներ գետեղած են մինչեւ քաղաք ջուր փոխադրելու, գրմանելու համար քաղաքին ջուրի անբաւարարութիւնը: Հայաստանի նման ջրառատ երկրի մը մէջ ժողովուրդը կ'ենթարկուի ջուրի անբաւարարութեան պատճառած անհանգստութեան: Ոչ մէկ իշխանութիւն մինչեւ օրս չէ ձեռնարկած ջրատար ցանցերը այնպէ՛ս կարգաւորելու որ իւրաքանչիւր բնակիչ իր տան մէջ ունենայ անընդհատ հոսող ջուր, ապահովելով այսպէս ժողովուրդի կենսամակարդակին բարձրացումը:

Փոխադրական ցանցերու որակը ուրիշ ազդակ մըն է որ կը պայմանաւորէ Մեղրիի ժողովրդին բարեկեցութիւնը եւ անտեսութեան յառաջդիմութիւնը: Նոր ճամբաներ բանալու եւ հինները բարելաւելու ծրագիրը գոյութիւն ունի եւ գործադրութեան ընթացքի մէջ է: Արդէն աշխատանքները սկսած են եւ նոր ճանապարհի կպրապատումը յառաջ գացած է: Իսկ լեռնային ճանապարհները, նոյնիսկ եթէ մեծ մասամբ կպրապատ են, կը մնան նեղ, դժուարին եւ անապահով: Այդ պատճառով ծրագրուած է փոպուղիի մը կառուցումը, հինգ – վեց քիլոմեթր երկարութեամբ, որ կը միացնէ Մեղրին իր հիւսիսի գրացի Կապանի շրջանին հետ: Այս փոպուղիին իրականացումը վերջ կը դնէ գժուարահաս լեռներու եւ կիրճերու ընդմէջէն վտանգաւոր ճամբորդութեան:

***

Հողագործութիւնը շրջանի տնտեսութեան մասնաճիւղերէն մին է: Բնակչութեան մօտ 20 տոկոսը կը գրաղի հողագործութեամբ եւ անոր յարակից գրաղումով: Չատ են անոնք որոնք իրենց գլխաւոր աշխատանքին կողքին անձնական պարտէզի հողը կ'օգտագործեն անմիջական սպառման եւ պարենաւորման նպատակով: Մեղրին գտնուելով մերձարեւադարձային գօտիի վրայ, շրջանի բերքը գերազանց է իր որակով: Համբաւաւոր է Մեղրիի հիւթալի եւ քաղցրահամ ծիրանը, տանձը, գեղձը, նուռը, թուզը, խաղողը: Հակառակ այս բարենպաստ պայմաններուն, շրջանը կը դիմագրաւէ գնահատական գժուարութիւններ: Մեղրին լեռնային է: Շրջանի տարածութեան կարեւոր մասը ժայռոտ է, քարքարոտ եւ կըտրտուած, ինչ որ կը նուազեցնէ հողամշակման տարածութիւնը եւ կը բարդացնէ հողը մշակելու հնարաւորութիւնը: Իսկ գառիթափ բլուրներն ու լեռները չատ լերկ են, սակաւաթիւ են անտառները: Հոս – հոն տարածուած են ցանցառ թուփեր եւ վայրի ծառեր: Միայն Մեղրիցիին չատ եւ աքնաջան աշխատանքն է որ կրնայ ծագկեցնել բլուրներու քարքարոտ լանջերը: Արդէն հաճելի տեսարան է Մեղրի քաղաքը շրջապատող չոր բլուրներու լանջերուն վրայ հանդիպիլ կանաչ, մշակուած հողերու:

Այս բոլորին կողքին կան նաեւ բարեբեր տարածութիւններ եւ տափաստաններ որոնք պետական կալուածներ են – սովխոզներ եւ կոլխոզներ: Շատ հետաքրքրական է անձնական դաշտերը բազդատել պետականին հետ: Մեղրիի պարտէզները մեզ գալու ժամանակ կանաչ, ծագկող անձնական հողերը չեչտակի կը գտնես գտնուին կողքի խոպան, չարգով ծածկուած ընդարձակ տարածութիւններէն, որոնք ընդհանրապէս սովխոզներ են: Անոնց իշխանութեան քաղաքականքին եւ արդար վարձատրութեան, պետականացուած բարեբեր հողեր կը մնան անմշակ, անխնամ եւ անտէր, եւ ժամանակի ընթացքին կը գառնան խոպան տարածութիւններ: Այս պայմաններուն մէջ, վերջերս որդեգրուած հողային բարենորոգումները կարող են վերջ դնել այս անհեթեթ իրավիճակին:

Արդարեւ, հետեւելով գորբաչովեան բարեկարգումներու, վերջերս Մեղրիի սովխոզի թէ կոլխոզի հողեր փորձառութեան համար տրամադրուած էին անձնական օգտագործման: Այս քայլերը հիմնուած են այն սկզբունքին վրայ թէ հողը իւրացնելու զգացումը եւ զայն մշակելու ազատութիւնը եռանդուն աշխատանքի կը մղեն հողագործը: Անձնական չահագործութեան չնորհիւ կը բարձրանայ արտադրութեան քանակը, հետեւաբար կենցաղի մակարդակը:

Պէտք է ուրախութեամբ դիմաւորել այս փոփոխութիւնները, նոյնիսկ եթէ անոնց դրական հետեւանքները անմիջական չեն եւ ժամանակի կը կարօտին: Ընդհակառակը, ժամանակաւոր բարդութիւններ եւ չփոթ չատ հասկանալի են: Պետական կարգաւորումներու եւ անօրինութեան բացակայութեան, կարգ մը անհրաժեշտ անդանութիւներու մշակումը կրնայ նուազեցնել, նոյնիսկ դադրիլ անձնական ազատ կառավարման տակ: Այս մտավախութիւնը կը բաժնեն չատ մը շրջանային վարչութեան պատասխանատուներ: Սակայն, այսպիսի հետեւանքէ մը խուսափիլ հնարաւոր է: Ստեղծելու համար տակուն հիմերու վրայ հաստատուած հողագործութիւն, անհրաժեշտ է պետական հեռանկար հողատնտեսութեան քաղաքականութիւն: Պետութիւնը պէտք է քաջալերէ ոչ չահեկան բայց խիստ կենսական բերքերու մշակումը եւ պէտք եղած ժամանակ ապահովէ արտադրութեան վաճառումը եւ պահեստաւորումը: Պետութիւնը պէտք է վերացնէ նեցուկը ըլլայ անոր չահուն սպառնացող անակնկալներու դէմ:

Վերեւ յիշուեցաւ որ շրջանին մէջ սակաւաթիւ են հողամշակման տրամադրուած տարածութիւնները: Պէտք է աւելցնել որ շրջանին ամէնէն բարեբեր մասը պրաւուած է Թուրքերու կողմէ: Այսպէս, Մեղրիի տարածութեան մէկ չորրորդը անմատչելի է հայութեան: Կ'ենթադրուի որ մօտ 9·000 դինեալ Թուրքեր Նիւմպղի դիւղը եւ իր շրջակայ տարածութիւնը վերածած են յատկապահ ամրութեան եւ ազատ ու անարգել կ'երթեւեկեն եւ ռազմական փոխադրութիւններ կը կատարեն Ադրբեջանի հետ, շրջանը գտնուղ խորհրդային գօրքերու թոյլտուութեան ներքեւ: Հայաստանի կառավարութիւնը եւ շրջանային իշխանութիւններ մինչեւ օրս չեն կարողացած լուծել այս խնդիրը՝ երաշխաւորել Մեղրիի շրջանի հայութեան ապահովութիւնը, վերջ դնել ապօրինի դրաման եւ Հայաստանի հողամասին ամբողջութեան վրայ վերահաստատել պետական դերիշխանութիւն:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՏԱԳՆԱՊՆ ՈՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԵԾԵՐԸ

«Մեզի օժանդակելով դուք մեզի օժանդակած կ'ըլլաք» կ'ըսէ Գորբաչով, որ մեծ չանքեր գործադրելու պէտք չունի համոզելու համար Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը թէ Եւրոպայի չահը ալ կը պահանջէ օգնել իր վերակառուցումին. արդարեւ, ո՞վ կրնայ մերժել մասնակից ըլլալ ծրագրի մը որ Խորհրդային Միութիւնը պիտի վերածէ «ազատ, ժողովրդավար ու գերիշխան հանրապետութիւններու կամաւոր միութեան վրայ հիմնուած Պետութեան մը»:

Գորբաչով Փարիզ գալէ առաջ, Մատրիտի մէջ նոյնիսկ յայտարարեց թէ նոր Պետութիւնը այլեւս Խորհ. Միութիւն պիտի չկոչուի. ան չըսաւ սակայն, թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ նոր Պետութեան անունը: Ատիկա պիտի որոշեն յարմար պահուն ժողովուրդին երեսփոխանները: Մատրիտի մէջ ան չատ ու երկարօրէն խօսեցաւ «Ատլանտեանէն Ուրալ» երկարող Եւրոպային, եւ Փարիզի մէջ եւրոպական «Հաւաքակց Տան» մասին: Իր խօսակիցները որոշ խոհեմութեամբ մը մտիկ ըրին դինքը, սակայն մեծ ուշադրութեամբ ու անվերապահութեամբ:

Միջազգային քաղաքականութեան տեսակէտով ո՛չ Ֆրանսա եւ ոչ ալ Սպանիա պատճառ ունին Խորհ. Միութեան հակադրուելու: Աւելին, չատ մօտաւոր տեսանկիւններ ունին անոնք Մոսկի տապնային մասին:

Սպանիոյ վարչապետը Կոնզալէս, հետեւելէ ետք Գորբաչովի բացատրութեան թէ լաւ լուծումը չէ պատերազմը այդ կընճիռին մէջ, զոհացաւ ըսելով. «ամբողջովին համաձայն եմ»: Միթերան եւս համախորհուրդ պիտի ըլլար անչուչտ իր հիւրին հետ, սակայն կ'ըսէ նաեւ թէ «Իրաք չի նշանակեր միմիայն Հիւսէյն», ու ՄԱԿ–ի բանաձեւերուն կիրարկումը պէտք է բացառէ զինեալ միջոցառումը, քանի որ «ատկէ պիտի տառապին կիներ, մանուկներ ու մեր հայրենակիցները»:

Ֆրանսայի նախագահին համար չատ յստակ չէ այսուհանդերձ, թէ Գորբաչով ո՞ւրկէ կը գտնէ լաւատես ըլլալու ուժը, երբ իր յատուկ բանագնացը երկրորդ անգամ ձեռնունայն վերադարձած է Պաղտատէն:

Հարցը աւելի կը կնճռոտի անտեսութեան մարզին մէջ: Դէպի Եւրոպա ճամբայ ելլելէ առաջ խորհրդային զեկավարը քուէարկել տուաւ չուկայի անտեսութեան անցքի իր մեծ ծրագիրը որուն առաջին հանդրուանը պէտք է կայտնացնէ անտեսութիւնը: Սակայն կը չարունակէ պատասխանի կարօտ մնալ հարցումը, թէ ի՞նչպէս խորհրդային անտեսութիւնը այս աստիճան քայքայուած է, երբ ո՛չ աննդամթերքի, ո՛չ ալ սպառազինի ապրանքներու քանակը պակաս է:

Եւ այնքան աեն որ բացատրութիւն չի տրուիր այս մասին, միջին դասակարգը, որ աննդեղէններու աննախընթաց նեղութիւն մը կ'ապրի, բարելաւումի ոչ մէկ խոստումի կը հաւատայ այլեւս: Ձիշդ է որ ռուբլին արժեզրկուած է խնայողութեան տրուած դումարներու տոկոսները բարձրացած են, սակայն այս միջոցառումները ոչ մէկ բարերար ազդեցութիւն ունին անմիջականին վրայ: Ու այս կլիմային մէջ, համայնավար կուսակցութիւնը դէմ առ դէմ է ընդդիմութեան քիչ կամ չատ զօրաւոր ներկայութիւններու. Մոսկուայի մէջ ճիշդ է որ ընդդիմադրութիւնը պառակտուած վիճակ մը կը պարզէ, բայց Ուկրանիոյ մէջ հակառակ համայնավարներու ընտրական յաղթանակին, ազգ. «Ռուխ» չարժումը յաջողեցաւ ոտքի հանել Կիեւի ուսանողութիւնը եւ պարտադրել անջատողական իրենց գիծը: Վրաստանի մէջ ազգայնական զեկավար Զվիադ Գամսախուրդիա չախջախիչ մեծամասնութեամբ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցաւ: Այս պայմաններուն մէջ դժուար է երեւակայել կամաւոր անդամակցութեան հիմքով ապագայ միութիւն մը:

Կացութիւնը աւելի վատթար է Մոլդաւիոյ նախագահին համար չատ յստակ չէ այսուհանդերձ, թէ Գորբաչով ո՞ւրկէ կը գտնէ լաւատես ըլլալու ուժը, երբ իր յատուկ բանագնացը երկրորդ անգամ ձեռնունայն վերադարձած է Պաղտատէն:

Հարցը աւելի կը կնճռոտի անտեսութեան մարզին մէջ: Դէպի Եւրոպա ճամբայ ելլելէ առաջ խորհրդային զեկավարը քուէարկել տուաւ չուկայի անտեսութեան անցքի իր մեծ ծրագիրը որուն առաջին հանդրուանը պէտք է կայտնացնէ անտեսութիւնը: Սակայն կը չարունակէ պատասխանի կարօտ մնալ հարցումը, թէ ի՞նչպէս խորհրդային անտեսութիւնը այս աստիճան քայքայուած է, երբ ո՛չ աննդամթերքի, ո՛չ ալ սպառազինի ապրանքներու քանակը պակաս է:

Եւ այնքան աեն որ բացատրութիւն չի տրուիր այս մասին, միջին դասակարգը, որ աննդեղէններու աննախընթաց նեղութիւն մը կ'ապրի, բարելաւումի ոչ մէկ խոստումի կը հաւատայ այլեւս: Ձիշդ է որ ռուբլին արժեզրկուած է խնայողութեան տրուած դումարներու տոկոսները բարձրացած են, սակայն այս միջոցառումները ոչ մէկ բարերար ազդեցութիւն ունին անմիջականին վրայ: Ու այս կլիմային մէջ, համայնավար կուսակցութիւնը դէմ առ դէմ է ընդդիմութեան քիչ կամ չատ զօրաւոր ներկայութիւններու. Մոսկուայի մէջ ճիշդ է որ ընդդիմադրութիւնը պառակտուած վիճակ մը կը պարզէ, բայց Ուկրանիոյ մէջ հակառակ համայնավարներու ընտրական յաղթանակին, ազգ. «Ռուխ» չարժումը յաջողեցաւ ոտքի հանել Կիեւի ուսանողութիւնը եւ պարտադրել անջատողական իրենց գիծը: Վրաստանի մէջ ազգայնական զեկավար Զվիադ Գամսախուրդիա չախջախիչ մեծամասնութեամբ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցաւ: Այս պայմաններուն մէջ դժուար է երեւակայել կամաւոր անդամակցութեան հիմքով ապագայ միութիւն մը:

Կացութիւնը աւելի վատթար է Մոլդաւիոյ նախագահին համար

PUBLICATIONS REÇUES

VON DEN STEINEN ARMENIENS
Gedichte

Zareh KRAKUNI
Traduit en allemand
par *Raffi Kantian*

Ed. Orient, Berlin 1990.

Հ. Բ. Ը. Մ. ԿԸ ՑԱՏԿԱՑՆԷ ԻՐ ԱՌԱՋԻՆ «ԳԵՐԱԶԱՆՑՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹԱՆՊԱՍՏ»Ը

Անցնող տարեշրջանին հաստատուած եւ այս տարի գործադրութեան դրուած՝ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Գերազանցութեան Կրթանպաստ»ի առաջին մրցանակաւորը կը դառնայ Փաթրիսիա Կոստանդինեանը:

«Կը փափաքիմ իմ երախտագիտութիւնը յայտնել Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Կրթանպաստից Յանձնախումբին եւ Հ.Բ.Ը.Մ.-ի 1990-ի «Գերազանցութեան Կրթանպաստ»ը հովանաւորողներուն, կը դրէ ան...: Այս կրթանպաստը կ'ապահովցնէ թէ համալսարանական ուսումս այս տարի անհատական պայքար մը պիտի չըլլայ, ինչպէս որ է սովորաբար պարագան հասարակագիտական ուսման հետեւողներու: Այս կրթանպաստը տակաւին հնարաւոր պիտի դարձնէ այս ձմեռ Հայաստան վերադառնալու ծրագիրս՝ աւարտաճառիս գծով ուսումնասիրութիւններս շարունակելու...»:

Փաթրիսիա Կոստանդինեան կը հետեւի Քոլումպիա Համալսարանի Միջին - արեւելեան Լեզուներու եւ Մշակոյթներու Բաժանմունքին՝ հայագիտական եւ մարզարանական թեքումով: Համոզուած թէ հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մշակոյթին հետ կապուած չատ հարցեր կրնան լուսաբանութեան եւ պարզաբանումի, ան կը հաւատայ թէ նոր մօտեցումով պիտի կարենայ նպաստ մը բերել հայագիտական մարզին: Ցիրաւի, ան ունի ամէն երաշխիք՝ յաջողելու իր նպատակին մէջ. - աշխատասիրութիւն, հայերէնի (գրաբար եւ արդի հայերէն), անգլերէնի, թրքերէնի, պարսկերէնի, արաբերէնի, ֆրանսերէնի եւ գերմաներէնի իմացութիւն, որ իրեն հնարաւորութիւն կուտայ ազատօրէն օգտուելու բազմալեզու աղբիւրներէ. ուսումնական փայլուն արդիւնքներ;

Ծնած է ան 1965-ին, Պէյրութ, Լիբանան: 1987-ին տիրացած է իր Պաքալաւրի վկայականին, Պարընըրտ Գալէճէն, ուսումնասիրելով Պարոյր Սեւակի քերթողութիւնը եւ գերազանցութեամբ պաշտպանելով իր ատենախօսութիւնը: Իր Վարդապետականը ան պիտի ստանայ Քոլումպիա Համալսարանէն, 1991-ի Մայիսին, իրրեւ աւարտաճառի նիւթ ունենալով հայ կանանց իրենց ընտանիքը ծածկելու սովորութիւնը զարտակիզրին:

Իր փայլուն կարողութիւնները նախապէս իրեն ապահոված են «Ջօհրապ Կրթանպաստ»ը:

Ուսման առընթեր, ան արեւմտահայերէնի դասատանդութիւններ կատարած է Քոլումպիա Համալսարանը եւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի Միչիկընի Համալսարանի Երեւանի Ամառնային Լեզուական Հիմնարկին մէջ: Ներկայիս Փաթրիսիան արեւմտահայերէնի դասեր կուտայ չափահասներու՝ Հայ Ազգային Կրթական Յանձնախումբի դասընթացքներուն մասնակցութիւն բերելով:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Գերազանցութեան Կրթանպաստ»ը, 5·000 տոլար, կը չնորհուի իրենց ուսումնասիրութեան մէջ բացառիկ արդիւնքներ ունեցող համալսարանականներու, որոնք առաջնակարգ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու մէջ կը հետեւին հայագիտութեան, լրագրութեան, մանկավարժութեան եւ քաղաքական գիտութիւններու:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՀԱԼԷՊի «Արամ Մանուկեան» ժողովրդային Տան «Լեւոն Շանթ» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի «Նիկոլ Աղբալեան» մասնաճիւղի կրտսեր նուագողներու երաժշտական երեկոյթը,: Սրինդի, ջութակի, դաշնակի կատարողութեամբ ներկայացուած են աշուղական, կոմիտասեան, դասական եւ արդի երաժշտութեան նմոյշներ:

***

ՖԷՐԻԳԻՒղի Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Նոյեմբեր 11-ին չատ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ: Թաղին վարիչները, որոնք խիստ մտահոգ էին վարժարանին բացին պատճառով, եւ մեծ գոհունակութիւն ունեցան, երբ սիրոյ սեղանին ընթացքին եղած հանգանակութեան մը ընթացքին պոյտաւ եկեղեցւոյ եւ վարժարանին բացը, որ աւելի քան 350 միլիոն թրքական ոսկի էր (700 հազար ֆրանք): Կրօնական եւ աշխարհիկ արարողութեանց նախագահած է Գարեգին Պաարիարք: Ճաշի ընթացքին տեղի ունեցած է նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը: Զանազան խօսք առնողներէն եւս, եղբափակիչ ելոյթը ունեցած է Գարեգին Արք.:

***

ԼՈՆԴՈՆի «Արթա Խաւթէյչըլ Սքուլ»ի հանդիսասրահին մէջ, Նոյեմբեր 10, Ռ. Ա. Կուսակցութեան տեղւոյն «Մխիթարեան Տամատեան» ակումբին նախաձեռնութեամբ հրապարակային հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է՝ Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125-ամեակին առիթով: «Էրեբունի» երկշաբաթաթերթի խմբագիր տոքթ. Ա. Մուլիկեանի բացման խօսքէն եւս զաշնակահարուհի Նարինէ Քիւշիւքեան հանդէս եկած է իր հօր՝ Ալեքսանդր Ցարութիւնեանի ստեղծագործութիւններու կատարումով: «Դաւիթ Բէկ» օփերայէն երկու կտորներ երգած է Տիգրան Որբերեան: «Արմինիըն Միրըր - Սփէքթէյթըր» չաբաթաթերթի խմբագիր Արայ Գալայճեանի բանախօսութենէն յետոյ դեղարուեստական յայտագիրը չարունակուած է Ա. Նահապետեանի մեներգներով: Արտասանութիւններու կողքին հանդէս եկած են Թէքէեան Մչակութային Միութեան «Արաքս» պարախումբը եւ «Արարատ» երգչախումբը: Փակման խօսքեր արտասանած են «Միհրան Տամատեան» ակումբի առենապետ Կարպիս Եսայեան եւ Եղիչէ Եպիսկոպոս Կիպրեան:

***

ԵՇԻԼԳԻԻղի Ս. Սահակ - Մեսրոպ դպրաց դաս երգչախումբի տարեդարձը: Եկեղեցական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը:

***

ՊԱԼԱԹՈՒ Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 11-ին կատարուած է եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ մատաղօրհնութեան հանդէսը, որոնց յաջորդած է սիրոյ սեղան մը:

***

ՄՈՆՐԻԱԼի Հ. Մ. Ը. Մ. - Կամք մարզասրահին մէջ տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի 72-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը, Հոկտեմբեր 14-ին, աւելի քան 600 հանդիսականներու ներկայութեան:

***

ՊԷԼՄՈՆԹի Հայ Աւետարանական Ա. Եկեղեցիին մէջ, Նոյեմբեր 11, վերջերս Միացեալ - Նահանգներու մէջ անդրէրէն թարգմանութեամբ լոյս տեսած «Սումպայթի ողբերգութիւնը» վկայութիւններուն հեղինակ՝ լրագրող Սամուէլ Շահմուրադեան խօսած է իր գործին, ու մանաւանդ Հայաստանի ներկայ կացութեան եւ ապագային մասին:

***

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈԻի Հայ կեդրոնին «Հուրիկ Բաղդասարեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 23, տեղւոյն Համազգային մասնաճիւղը կազմակերպած է գաւառախօսական երեկոյթ մը: Թաղջութակահար Կաւիա Գաբրիէլեանի, դաշնակահար Գէորգ Գիւլտաճեանի եւ երգչուհի Հեղինէ Հարպոյեանէ գործադրած գեղարուեստական յայտագրէն եւս գաւառախօսած է «Ասպարէզ» խմբագիր՝ Աբօ Պողիկեան՝ նիւթ ունենալով «Հայաստանի ներկայ իրավիճակը»:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՔՂԻԻ

Իսկ գիւղին Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Պատուելի կարապետ Մելքոնեան (52 տարուն), հարատակուած իր ծննդավայրը՝ Խնուս:

9.- Ապողնակ կամ Ցապողնագ, 70 տուն, երեքուկէս ժամ հեռու, եկեղեցին Սուրբ Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Զաքարիա Քահանայ Տէր - Զաքարեան. - Ծնած 1877 Փետրուար 13-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, ուսած անդ, ձեռնադրուած 1904 Դեկտեմբեր 20ին Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ: Զիթաղ գիւղը տարուելով՝ Յունիս 5-ին տապարահար եղած է Քիւրաեերու կողմէ, մարմինն ալ քարիւղով վառուած:

10.- Աստղ(ա)բերդ, չորսուկէս ժամ հեռու, լերան մը ստորոտ, երկու մենաստանով. իր դէմն է, Օրօր գետէն անդին, քանդուած բերդ մը՝ Աստղ անուն թագաւորի մը սեփականութիւն: Բնակչութիւն 41 տուն, եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Բառնաբաս Քահանայ Աստիկեան. - Ծնած Օգոստոս 1875-ին, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, ուսած անդ, 1910 Մարտ 13-ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Խարախանեանէ: Բախտակից տպողնակցի Տ. Զաքարիայի:

11.- Խօսնակ (Օսնակ կամ Օձնակ), 14 տուն, չորս ժամ հեռու, եկեղեցին Սուրբ Մինաս՝ ուր պաշտօնավարող

Քահանան բախտակից Տ. Զաքարիայի եւ Տ. Բառնաբասի:

12.- Օրօր, երեքուկէս ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Գէորգ: 72 տունէն երեք հոգի մխայն վերապրող (Սարգիս Կօչկարեան, Միքայէլ Նալպանտեան եւ իր քոյրը): Գիւղիս ծխատէրն էր

Սուքիաս Քահանայ Ներսէսեան. - Բնիկ, աշխարհական անուամբ Ցովհաննէս Պաղտասեան, ուսած անդ, 1913 Սեպտեմբեր 10-ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ: Իր հօտին հետ կ'աքսորուի մինչեւ Ազ Փունարի ձորը: Դրացի գիւղերու հինգ հազարէ աւելի ժողովուրդն ալ հոն խռնուած էր արդէն, երբ կը սկսի ահաւոր կոտորածը: Գոռում - գոչում, թֆանգ ու խանչար, մար զմանուկ չէր ճանչնար: Ընդհանուր թոհուբոհէն օգտուելով, Տ. Սուքիաս 10 կտրիճներու հետ կը յաջողի խոյս տալ հոնկէ եւ ապաստանիլ Խարանանա լեռը: Երկու ամիս չարունակ կրիայ ու խոտ ճարակելով ապրելէ ետք Օրօր կը դառնայ, ուսելիք գտնելու յոյսով. բայց սովի եւ մահուան սարսափներուն չտոկալով՝ կը վախճանի ամայի տան մը մէջ, ուր իր մարմինը կը սկսի նեխիլ: Ոտքերուն չուան կապած՝ Օրօրի գետը կը ձգենք զինք Ֆէյզուլլահ գատէ Զիա եւ Ահմէտ:

13.- Լեհիկ կամ Լիչիկ, 42 տուն, 8 ժամ հեռու. եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Շմաւոն Քահանայ Տէր - Սիմոնեան. - Ծնած 1853-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Նազար, Տ. Զաքարի որդի, ուսած Յօհաննէս Ս. Կիրակոս վանքը, գալիր, 1887-ին կարին ձեռնադրուած Մաղաքիա Եպիսկոպոս Օրմանեանէ: Ցունիս 7-ին իր հօտին հետ կը քշուի հինգ ժամ անդին՝ Զրգանոսի ձորը, որ իր նահատակման վայրը կ'ըլլայ, իսկ ժողովուրդը՝ Մօզ գիւղի գետին կամուրջին վրայ կը ջարդուի, դիակներն ալ ջուր ձգուելով: Ջարդարարներն էին քղեցի Բէչիսի որդիք Ահմէտ եւ Սայիտ, Հիւսէյին Աղա գատէ Րիզա եւ արբանեակները:

14.- Հա(ն)գատուն, 62 տուն, երկու ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Խաչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սահակ Քահանայ Տէր - Խաչեան. - Ծնած 1873-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գրիգոր Մուխպերեան, քահանայորդի, ուսած անդ, 1900ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Աւանեանէ: Իր հօտին հետ կ'աքսորուի եւ ճամբան՝ կարանէն դուրս չպրաելով, կ'ապաստանի իրենց գիւղին դէմ Ծծուարսի Քիւրտ Տէրվիշներուն տունը: Սքեմը կ'առնեն վրայէն, գրպանը պահած Թոյնի չիչն ալ միասին, հակառակ Տ. Սահակի պաղատանաց: Քիւրտ մը համայնաբոյժ դեղ մը ենթադրելով զայն՝ կուլ կուտայ պարունակութիւնը, քիչ յետոյ «պայտերը տրնկել»ով: Զոհին պարագաներէն մին պայթացած, թոյնին մնացեալ մասը բանի կը խմցնէ քահանային եւ կը մեռցնէ զայն չարաչար:

(Շար. 136)

(Շար. Ա. Էջէն)

անցեալ տարուան յաջողութիւնը կրկնած է Երեւանցի Հովիկ Դանիէլեան. ան 11 հանդիպումներէն ձեռք ձգած է 9 կէտ, առանց պարտութիւն կրելու: Ադրիկներու երկու առաջինները եղած են Գրիգորեան եւ Դանիէլեան:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Արտ. Բաժակի «Ազարատ» – Տեքսթիլէէիկ (Կամիշին – Ռուսաստան) մէկ ութերորդ եզրափակիչ խաղը տեղի չէ ունեցած երկրորդ խումբին բացակայութեան պատճառով: Անոնցմէ հասած հեռագիր մը կը խնդրէր խաղը յետաձգել յաջորդ տարուան: Կամիշինի մէջ առաջին հանդիպումը աւարտած էր հաւասար արդիւնքով:

**

Հայաստանի ախոյենութեան եզրափակիչ մրցումին, դէմ յանդիման գտնուած են Կիրովականի ու Կապանի խումբերը: Յաղթանակը տարած է առաջին խումբը 3 – 1 արդիւնքով:

ԺԻՒՏՕ

Լենինկրատի մխիթենական պատանեկան մրցումներուն երկրորդ մրցանակ չահած են երեւանցի Վարդան Մովսիսեան, արովեանցի Արշակ Դարագեան, մասիսցի Արմէն Ալանեան: Հայաստանի խումբը եւս երկրորդ տեղը գրաւած է:

ՔԱՐԱԹԷ

Այս մարզաձեւին Հայաստանի ներկայացուցիչը Արմէն Բաբայեան որ նաեւ կը մարզէ Հայաստանի Մանկական Ֆոնտի «Արեւելք» խումբը, երկրորդ մրցանակ ու սեւ գօտի չահած է Լեհաստանի մրցումներուն ընթացքին: Ա. Բաբայեան 24 տարեկան է եւ ուսանող երեւանի բժշկական Հիմնարկին:

ԴԱՍԱԿԱՆ ԸՄԲԾԱՄԱՐՏ

Սամարղանդ տեղի ունեցած միխթենական մրցումներուն երեւանցիներ Արմէն Նազարեան ու Կարէն Բազդասարեան գրաւած են առաջին տեղերը: Երրորդ հանդիսացած է Վաղինակ Գալստեան:

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ձաշ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1–ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, երկուշաբթի, երեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ, ժամը 14 – 17:

«Journée Chataigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 *Frs.*
Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

pour la première fois au Salon européen du Livre

UNE EXPOSITION DU LIVRE ARMENIEN
présentée par
la Maison de la Culture Arménienne de Décines
et la Librairie Expérience

du 30 Novembre au 3 Décembre
à la HALLE TONY GARNIER

Au programme, des signatures de livres récents et rencontres avec les auteurs :
Jean Kehayan «Papiers d'Arménie»;
Claire Mouradian «De Staline à Gorbatchev: l'Arménie»;
Gérard Dedeyan «L'Arménie: Histoire d'une chrétienté»;
Présentation des mémoires de Rouben : «Mémoires d'un partisan arménien».

Ouverture au public :

le 30 Novembre de 11h à 22h
les 1er et 2 Décembre de 10h à 20h
le 3 Décembre de 10h à 18h.
Renseignements à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au: 78. 49. 42. 97.

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

5 տարի Փրանսերէն սորված, Հայաստանէն երիտասարդ մանկավարժուհի մը ստիպողաբար գործ կը փնտռէ Փարիզ կամ շրջակայքը· ունի աշխատելու իրաւունք, պատրաստ է ընտանիքի մօտ պզտիկներու մնայուն հայերէնի վարժուհի ու դասախարակ ըլլալու:

Գրել՝
GAYANEE PETROSSIAN
15, ave. du Belvédère, appt. 1867
93310 Le Pré St. Gervais

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Տիկին Հերմինէ Ագպօրք 600, Պր. Յակիճ Գումրու 500, Պր. Գրիգոր Ապա 200, Տիկին Նուարդ Սարաֆեան 200, Պր. Արմենակ Դալար 1000, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն՝ 1990 տարեշրջանի յատկացում 20·000, Պր. Ժապ Պօղոսեան (Մարսէյլէն) 1000, Պր. Վարդգէս Պաղտասարեան 1000, Պր. Ժապ Աճէմեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մէրճանեան 300, Տիկին Գէպէլեան Արեքնաղ 100, Տիկին Յովհաննէսեան 100, Պր. Պետրոս Գէպէլեան 100, Պր. Վահագն Մարգեան 200 Ֆր.:

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES

du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Vernissage
le Vendredi 30 Novembre à 19 h
Salle V. Bozadjian

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ՊՈՒՎՂԱՐ 0S,SO

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսման Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1–ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

**

ՊՕՄՈՆ – «ՆԱՑԻՐԻ»

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վիճակահանութիւնը Դեկտեմբեր 2, ժամը 15–ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

ՇԱՂԿԱՊ – Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

Կը հրաւիրեն՝

«ՀԱՅ ՃԱՄԲԱՅ»

Հայկական մարտական արուեստ, հիմնուած Հայկական փիլիսոփայութեան վրայ:

Կը ներկայացնէ՝
վարպետ՝
ԱՐՄԵՆԱԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Սահիկներու (diapositives) ցուցադրութիւն եւ մարտական ցոյց:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20·30-ին

Centre Culturel et Artistique Arménien
6, cité du Wauxhall — 75010 Paris

Մուտքը ազատ է:

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՀԱՑԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Պատանիներու եւ չափահասներու համար, ամէն Զօրեքշաբթի, Նոյեմբեր 28էն սկսեալ:

Արձանագրութիւնները՝ Նոյեմբեր 28, ժամը 20·30–ին:

**

CROIX BLEUE
SECTION ARNOUVILLE - SARCELLES

COURS DE LANGUE ARMENIENNE

Pour adolescents et adultes à partir du 28 Novembre.

Inscriptions le 28 Novembre à 20 h 30.

Dans la Salle de l'Eglise arménienne
31 - 33, rue Saint Just,
Arnouville-lès-Gonesse

— Soyez nombreux —

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Զրբաչեան սրահին մէջ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h

Langue arménienne / Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28

MERCREDI
28 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.416

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNEE — No 17.416

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՐՏՈՒԱԾԻ ՄԸ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Լեհաստանի ընտրութիւնները իրենց արդիւնքներով պէտք էր նկատի առնէին արեւմտեան լրատուները. անոնք եղան այն հազուագիւտ պարագաներէն, որոնք նոյնիսկ Մոսկուայի տագնապին առընչուած նկարներն ու խորագիրները ետ մղեցին թերթերու առաջին էջերէն: Ցառակապէս երկու օրէ ի վեր այդ մամուլը լեցուն է վերլուծաններով՝ որոնք այսօրուան ու վաղուան իրականութիւններուն անտարբեր երանգութեամբ մը կը ճառագայթեն, մտածկոտ մտովիէցքներով՝ որոնց մտահոգութիւնը ակներեւօրէն անձնականէն աւելի խոր արմատ ունի, եւ թիմինոկինեերով՝ որոնք կը յիշեցնեն կարթին յուսացածէն աւելի խոշոր ձուկ մը բռնուած տղեկ մը:

Այս բոլորէն խմագրականներու, յօդուածներու նիւթ կ'ըլլայ ո՛չ ամէնէն աւելի Վալեզայի յաղթանակը. բնական երեւոյթները, մանաւանդ երբ միջազգային լրատուներու, քարոզչութեան ու հանրային կարծիքի հզօր ղեկավարներուն կերտածն է ան, չատ հետաքրքրական կողմ չունենար այլեւս, ծանրութեան կեդրոն դառնալու համար: Վալեզայի յաղթանակը ունի բոլոր այս յատկանիշերը. ու Մազովիէցքիի պարտութիւնն է որ այսօր քիչ մը զարմանքի ու չատ մըն ալ քաղաքական ու ընկերային տեսանկիւնէ խորհրդածութեան առարկայ է:

Մազովիէցքի այն անձն է որ Վալեզայի խանդավառող, այլ դրեթէ միմիայն ժողովրդական յատկանիշով չեչտուած տիպարին քով, կը մարմնաւորէ խորհող ուժը: Հակահամայնավար ու ժողովուրդներու ազատութեան, ինքնորոշման լոզունգներու սիրահար աշխարհի մը մեծ ուժերը երբ Վալեզա հերոսը կը կերտէին, Մազովիէցքի-ուղեղը չուքին մէջէն առաջնորդեց «Սոլիտարնոսք»ի եւ անոր նախագահին քայլերը: Եթէ ժողովուրդի մը ազատութեան ծարաւը, չղթաները խորտակելու պինդութիւնը ծնունդ տուաւ Վալեզայի, դժուարին պայքարի մը ընդմէջէն անոր անսայթաք անցքը երաշխաւորեցաւ Մազովիէցքիի կողմէ:

Այսօր, բազմութիւնը հասած յաղթութենէն խելայեղ, կ'ուրանայ, կը մոռնայ ուղեղին դերը: Լեհաստանի յաղթականները եղան հրապարակներու հերոսն ու չողչողուն երազներու ներշնչողը: Թիմինսկիի հարստութեան խոստումները ի՞նչպէս, ի՞նչերու փոխարէն կրնան իրականութիւն դառնալ ու ամերիկեան դրախտի մը նմանակը ստեղծել տառապած Լեհաստանէ մը. այս բոլորը անչրջանցելի ծանրութիւն մը ունին հեռուէն դիտողին համար. սակայն որո՞ւն հոգն է երազին դինը. այսօր ոչ ոք կ'ուզէ այդ մասին մտածել: Ոչ ոք կ'անդրադառնայ նաեւ Մազովիէցքիի գլխաւորած իշխանութեան երկու տարուան համեմատաբար դրական փաստերուն. իրա՛ւ, տակաւին երէկ չէ՞ր որ Լեհաստան չանալով գլուխը ցցել քայքայուած անտեսութեան մը փլատակներէն, օժանդակութեան կոչեր կ'ուղղէր. Այսօր լուած են անոնք: Մազովիէցքի յաջողեցաւ կայուն ընթացք մը ստեղծել իր երկրին համար: Բայց այսօր մեծ պարտեալն է ան: Մարդիկ իրենց քուէներով ըսին թէ հացին, ջուրին, ազատութեան չափ իրենք պէտք ունին տոլարին եւս:

Ընտրութեան արդիւնքներ ու անով ըստեղծուած իրավիճակ մը տակաւին լրատուներու նիւթ են նաեւ մե՛ր երկրին մէջ: Ու անկարելի կը թուի այսօր Լեհաստանի արդիւնքներէն չանցնիլ Հայաստանի օրինակին: Անկարելի է չանցնիլ ու չտեսնել մեծ տարբերութիւնը որ կը յայտնի երկու ճակատներուն միջեւ որոնք հասարակաց բազմաթիւ կէտեր ալ ունին:

Խաւարէն դէպի լոյս անցքին դինովութեան մէջ նոյն մոլորանքին կրնար ենթարկուիլ նաեւ Հայաստանի ժողովուրդը: Հոն եւս անպակաս էին ձրի երազ բաշխողները: Ընտրութեան նախորդած շրջանը արձագանգեց Սեւրը չեղեալ նկատելու, սա կամ նա համաձայնագիրը անվաւեր հռչակելու, մանկապարտէզի հաշիւներով անմիջապէս անկախանալու եւ այլ նման կոչերով որոնք ամենափոքր չափով իսկ նկատի չունէին ուժի ազդակը:

Անտեղի՞ է զուգահեռը. Թերեւս: Սակայն անկարելի է չանդրադառնալ անով չեչտուած տարբերութեան. երազը վերանձնօրէն մերժելու երեւոյթը կ'արժէ առնուազն այս անդրադարձը: Կարեւորը այն չէ որ ատիկա Թարգմանուի ժողովուրդի մը իմաստութիւնը կամ արարատեան դաշտին եզրին բուսած ծաղիկէն ծաւալած հրաչքը:

Ա. Թ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵԼԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Մլլիյէթ»ի Նոյեմբեր 27-ի թիւին մէջ Մ. Ալի Պիրանտ որ Մոսկուա կը գտնուի ներկայիս, կ'անդրադառնայ Թուրքեւխորհրդային տնտեսական յարաբերութիւններու կարեւորութիւններուն: Այս մարզին մէջ որոշ գործակցութիւն մը իր արդիւնքները սկսած է տալ ու Մոսկուայի մէջ երկու նախագահներու կիները միասնաբար բացումը պիտի կատարեն առեւտրական կեդրոնի մը որ նորոգուած է Թրքական ընկերութեան մը կողմէ: Այս միասնութիւնը կը մեկնաբանուի որպէս Թուրքիոյ արուած կարեւորութիւն մը որ նախանշան է Թրքական կողմին հետ առեւտրական գործակցութիւնը չարունակելու տրամադրութեան: Ցաջորդ քայլը կը նկատուի խորհրդային արտաքին նախարար Շեվարնաձէի Թուրքիա կատարելիք այցելութիւնը:

Աւելի կարեւորն է Էօզալի այցելութիւնը Մոսկուա, որ պաշտօնական բլոնոյթ պիտի չկրէ, բայց որուն ընթացքին չատ հաւանական կը թուի երկկողմանի համաձայնութեան մը ստորագրութիւնը: Անիկա պիտի վերաբերի տնտեսական, քաղաքական եւ մշակութային մարզերուն ու պիտի ներառնէ երկար ժամանակի գործակցութեան հեռանկար մը: Մ. Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ համոզուելու համար խորհրդային չուկային Թուրքիոյ համար ունեցած մեծ նշանակութեան, բաւարար է օր մը ըլլալ Մոսկուայի մէջ: Խորհրդային չուկան յատկապէս հետաքրքրական է անոնց համար որոնք ապրանքի փոխանակութեան սկզբունքով կրնան առեւտուր ընել ու տարադրամ չպահանջել հոն ղրկուած ապրանքին փոխարէն: Թուրք լրագրողը կը չեչտէ թէ մեղք կ'ըլլայ այսքան առաւելութիւններ ներկայացնող չուկայ մը ուրիշներու բաժին դարձնել:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գասպարով – Գարբով մրցումին երկրորդ խաղը որ տեղի պիտի ունենար Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 26-ին, յետաձգուած է. երկու մրցակիցները 6,5-ական կէտով հաւասար դիրքի վրայ են:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԻՐԱՔի արտաքին Նախարարը անակնկալ այցելութեամբ մը Մոսկուա էր երկուշաբթի իրիկուն, Նոյեմբեր 26-ին: Սոր. Միութեան կողմէ հաւանական վերապահութիւն մը գտնելու ջանքը հակառակ արդիւնք տուած ըլլալ կը թուի. Գորբաչով հասկցուցած է Թարէք Ազիզի թէ իր երկիրը պիտի ստորագրէ ՄԱԿ-ի յառաջիկայ բանաձեւը եթէ Իրաք չպարպէ Քուէյթը եւ ազատ չարձակէ բոլոր պատանդները: Ծանօթ է որ նոր բանաձեւի մը հետամուտ է յատկապէս Միացեալ Նահանգներու նախագահը. բանաձեւ մը որ թոյլ պիտի տայ ուժի դիմելու, եթէ Հիւսէյն եռքայլ չընէ մինչեւ տուեալ թուական մը որ հաւանաբար Ցունուար 15-ը ըլլայ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆի ընտրութիւններու բ. փուլին պիտի ճակատին Վալեզա եւ Թիմինսկի. այլեւս յստակ է թէ առաջինը կ'ըլլայ Ժարուզելսկիի յաջորդը: Իսկ վարչապետ Մազովիէցքի արդէն ներկայացուցած է իր կառավարութեան հրաժարականը:

ԱՆԳԼԻՈՑ պահպանողականները երեքշաբթի, Նոյեմբեր 27-ին կը փորձէին ընտրել իրենց ղեկավարն ու երկրին վարչապետը. երեք թեկնածուներէն Թիրախին աւելի մօտ կը նկատուին Մէյճըը եւ Հէզըլթայն, բայց հաւանօրէն ը. չրջնով մը յայտնուի վերջնական ընտրեալը:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կը նախատեսէ 50% համեմատութեամբ պակսեցնել 1991ի քարիւղի արտածումը: 1990-ի արտադրութիւնը 575 միլիոն թոն էր: Կը նախատեսուի նաեւ 8,4% զեղչել ընդհանուր արտածումներու քանակը:

«ՀԻՄՄԱՆԻԹԷ» Նոյ. 27-ի թիւով կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ քիւրտ բնակչութեան տաժանելի կացութեան. էջը խորագրուած է «Պատերազմ մը կրնայ ծածկել ուրիշ մը»: Հարաւ-արեւելեան Անատոլուի իրենց բնակավայրերէն կը տեղահանուին, կ'աքսորուին անոնք Ծոցի հաւանական պատերազմի մը պատրուակով: Ընդհմացողները կը սպաննուին: Գերմանացի երեսփոխանուհի մը չեչտած է թէ Ծոցի տագնապը միջոց կը ծառայէ քօղարկելու Քիւրտիստանի դժբախտութիւնը, որուն ոչ ոք կ'անդրադառնայ:

ԼԻԲԱՆԱՆի նախագահը է. Հրաուի վեց ամիս պայմանաժամ ճչդած է երկրին ամբողջութեան վրայ տարածելու համար պետութեան հեղինակութիւնը եւ քաղաքացիական կազմակերպութիւնը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ «Ֆէմինա» եւ «Մէտիսիս» մրցանակները յանձնուեցան երկուշաբթի օր, Նոյեմբեր 26-ին. առաջինը առաւ Փիէրէթ Ֆլէօթինօ իր «Մենք բոլոր յաւերժական ենք» վէպով, իսկ երկրորդը՝ Ժան-Նոէլ Փանքրազի «Զմեռնային թագամասեր» գործով: Երկուքն ալ լոյս տեսած են «Կալիմար» հրատարակչատունէն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21/23)

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԲԵՐԴԱՁՈՐԵՆ

Նոյեմբեր 18-ին, ապրելիանցի հրոսակախումբերու Բերդաձորի վրայ յարձակումին զոհ գացած էին 65-ամեայ Եղիշէ Յատուրեան եւ 88-ամեայ Նունուչ Զօրանեան:

Հաւանաբար աւելի ողբերգական կ'ըլլար պատկերը, եթէ ամենաթէժ պահուն հասած չըլլար լուրը, որ Կոռնիձորի մէջ կազմ ու պատրաստ են հայկ. պետական ուժերը ... Իսկ Հայաստանի երեսփոխաններ՝ Վազգէն Սարգսեանի եւ Սմուէլ Գէորգեանի ժամանումը Բերդաձոր, հանդիպումը՝ զոհերուն հարազատներուն հետ, ոգեւորեց ժողովուրդը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵԶԴԻՆԵՐԸ

Հայաստանի եզդիներու Մշակութային Միութեան վարչութեան կողմէ՝ նախագահ Ազիզ Թամանեան չնորհակալութիւն յայտնած է Հայաստանի նորընտիր Խորհրդարանին եւ հայ ժողովուրդին որ իրենց՝ Հայաստան ապրող եզդիներուն համար ստեղծուած են բոլոր պայմանները, այդ ժողովուրդին լեզուին ու ազգային մշակոյթին զարգացման համար: Նոյեմբեր 4-էն ի վեր լոյս կը տեսնէ «եզդիների Ձայն» թերթը հայերէն եւ եզդիերէն լեզուներով, իսկ Նոյեմբեր 20-ին անդրանիկ հաղորդումով հիմը դրուած է «եզդիների համար» մնայուն կէս ժամեայ ձայնասփիւռի հաղորդումներուն:

***

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑԱՆԱԿ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԵՐԳԱՀԱՆԻՆ

Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցի դասախօս՝ Սուրէն Զաքարեան արժանացած է Լեհաստանի Փոզնան քաղաքը հինգ տարին մէկ տեղի ունեցող երգահաններու «Վենեաւսկի» միջազգային մրցոյթի առաջին մրցանակին: Հայ երգահանին չուքակի եւ սէնֆոնիք նուագախումբի համար գրուած քոնչերթոն լաւագոյնը նկատուած է 25 երկիրներէ ներկայացուած 150-էն աւելի ստեղծագործութիւններու մէջ:

Ս. Զաքարեանի քոնչերթոն նուագած է Փոզնանի Ֆիլհարմոնիք նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Վ. Միխնիեվսկիի:

***

ՀԱԲ-Ի ԱՆԴԱՄԸ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ

Հայաստանի Խորհրդարանի երեսփոխանութեան թեկնածու, Հայաստանի Ազգային Բանակի (ՀԱԲ) ղեկավարներէն Ռազմիկ Վասիլեան բանտէն դուրս ելած է: Հայաստանի գլխաւոր դատախազի Ա. տեղակալ Հենրիկ Խաչատրեան յայտնած է թէ ՀԱԲ-ի կարգ մը ղեկավարներու եւ անդամներու քրէական թղթածրարին քննութիւնը կը շարունակուի, եւ Ռազմիկ Վասիլեանի պայմանական ազատ արձակումը նախաքննութիւնը չի խանգարեր: Պաշտօնապէս երեսփոխանութեան թեկնածու արձանագրուած ՀԱԲ-ի ղեկավարը իր բնակութեան վայրէն՝ Երեւանէն չի կրնար հեռանալ:

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԵՂՐԻԷՆ

ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Արդիւնաբերութիւնը Մեղրիի անտեսական գործունէութիւններուն առաջին դիրքը կը պրաւէ: Կը գործեն Ազարակի կարի և պղնձամոլիբդենի գործարանները: Մեղրիի պանիրի, հացի եւ այլ արտադրական գործարաններ: Ցաչորդող տողերը պիտի նկարագրեն Մեղրիի պահածոներու եւ պինիի գործարաններուն առանձնայատկութիւնները, անդրադառնալով անոնց դժուարութիւններուն:

Մեղրիի պահածոներու գործարանը կ'օգտագործէ չրջանին պատուղի բերքը: Գործարանը անոյշին հետ կ'ապահովէ նաեւ տուփերու արտադրութիւնը: Մասնաչէնքերէն մին յատկացուած է ընդունելու, կարելու եւ ձեւափոխելու տուփերուն համար արամադրուած մետաղեայ թերթերը: Մասնաչէնքը օժտուած է բազմատարբ արդի մեքենաներով, որոնք կարելէ եաք մետաղեայ թերթերը, կ'ոլորեն զանոնք, տալով գլանի ձեւ: Պատրաստ տուփերը չղթայի ցանցով կը փոխադրուին գլխաւոր մասնաչէնք:

Այս տարուան Ցունիսին գործարանին հիմնական աշխատանքը ընկոյզի անոյշի պատրաստութիւնն էր: Գիւղացիներ սեփական միջոցներով իրենց հաւաքած ընկոյզը կը փոխադրեն գործարան: Մուտքին, թերքը կ'ենթարկուի որակի նախնական ստուգման: Աչխատաւորներ պարկերը կը կշռեն եւ զանոնք կ'ուղարկեն գլխաւոր մասնաչէնք:

Գործարանէն ներս աչխատաւորները մօտ 50 հոգի, մեծ մասամբ կանայք եւ աղջիկներ - կը սկսին ընկոյզի մեծ հատիկները զատել փոքր հատիկներէն: Այս գործողութիւնը, ինչպէս յաջորդող շատ գործողութիւնները, ձեռքով կը կատարուին: Միայն մի քանի գործողութիւններ մեքենայացուած են: Իսկ մեքենաները հին են եւ մեծածաւալ, դանդաղ, ծանր չարժումներով: Աւտոգնեներու մէջ լուալէ եաք աչխատաւորուհիները ընկոյզը չափարով կ'եփեն: Այս գործողութիւններու աւարտին ընկոյզը իր հիւթով կը հանդչի հին լոգանքի տաչտերու մէջ, ուրիչ չարմարանքներու չգոյութեան պատճառով: Աոուելէ եաք քաղցրութիւնը, աչխատաւորուհիները քովի սրահը կը փոխադրեն տաչտերու մէջ դրուած ընկոյզը: Հոս ուրիչ աչխատաւորուհիներ կը սկսին տուփերու մէջ լեցնելու գործողութիւնը: Մեքենականացուած սարքերու ընդմէջէն, հականեխուած տուփերը կը հասնին գործաւորուհիներուն մօտ: Երկու - երեք գործաւորուհիներ ընկոյզի հատիկները կը լեցնեն տուփերու մէջ, միչտ ձեռքերով: Մնացեալ գործողութիւնները մեքենականացուած են: Մեքենան կը դրոչմէ տուփերու կափարիչը՝ ժամական 1400 տուփ արագութեամբ: Օրուան աւարտին տուփերը կը զետեղուին ճնշման տակ եռացող ջուրի կաթսաներու մէջ, վերջին հականեխման համար: Այս պայմաններուն մէջ, Մեղրիի պահածոներու գործարանը տարեկան մօտ հինգուկէս միլիոն տուփ անոյշ կ'արտադրէ: Ընկոյզէն զատ գործարանը կ'արտադրէ նուռի հիւթ, ծիրանի, աւլորի, դեղձի, սերկեւիլի, տանձի, թուղի, վարդի եւ տեղական այլ պաուլներու անոյշ:

Վերը նչուած թեքնիք դժուարութիւններու կողքին, գործարանը ուրիչ դժուարութիւններ ալ կը դիմագրաւէ, մասնաւորաբար մթերման հարցը, արտադրութեան քանակը եւ նախանիթի պնման տակին հաստատումը:

Օգտագործուած միրգերուն պնման տակը գործարանի մատհոգութիւններէն զերխաւորն էր այս տարի: Շուկայի տատութեան ազդեցութիւնը զգալի էր նաեւ գործարանէն ներս: Անցեալ տարի ընկոյզի քէլոն կ'արժէր միայն 40 կոպեկ: Այս տարուան շուկայի գինը բարձրացած էր մինչեւ 2 ռուբլի, իսկ գործարանի անօրէնը որոշած էր գիւղացիին վճարել մէկուկէս ռուբլի, այսինքն շուկայի ընկոյզի գինէն քիչ մը պակաս: Հակառակ գիներու տարբերութեան, մէկուկէս ռուբլի վարձատրութիւնը ընդունելի էր հոգագործներու համար: Քիլոյէն 30 կոպէկ պակաս չհաճելով հանդերձ, հոգագործներ կը նախընտրէին իրենց բերքը կամ բերքին չծախուած մասը բերել գործարան ուր կայ ծախելու ապահովութիւն եւ վճարման արագութիւն: Այսպէս, թէ՛ հոգագործը կը ձերբազատուէր իր արտադրութեան փոխադրման, պահպանման, մթերման եւ չուկայի մէջ ծախելու մտահոգութիւններէն, եւ թէ գործարանը կ'ապահովէր յարմար գիներով բաւարար նախանիթ, տեւական աչխատանքի համար: Շուկայի գիներուն ազատ ելեւէջի դրութիւնը արդէն իրականութիւն դարձած էր գործարանի եւ գիւղացիներուն միջեւ:

Երկրորդ մտահոգութիւնը արտադրութեան քանակն էր: Գործարանը իրրեւ նախանիթ կ'օգտագործէ չրջանի ընդհանուր բերքի ջնջին մասը միայն՝ ներկայ հինգուկէս միլիոն տուփերը արդիւնքն են այս օգտագործման: Մեղրիի բերքը առանձին գործարանին կրնայ մատակարարել տարեկան մինչեւ 15 - 20 միլիոն տուփ պահածոյ արտադրելու համար բաւարար նախանիթ: Սահմանափակ արտադրութեան պատճառները ակնյայտ են: Աչխատանքի մեքենականացման անբաւարարութիւնը, հին եւ ոչ արդիւնաւէտ սարքերու գործածութիւնը, հին չէնքերէն ներս արդիական մեքենաներ ընդունելու եւ տեղաւորելու անկարելիութիւնը կ'արգիլեն արտադրութեան աչխուժացումը:

Գործարանի անօրէնը եւ գործաւորները գիտակից են որ այս պայմաններուն մէջ աչխատանքը չարունակել անհնարին է: Բոլորն ալ կը սպասեն չրջանի գործադիր կոմիտէի ծրագրին իրականացումին: Այս ծրագիրը կը նախատեսէ փակել գործարանը եւ գոյն փոխադրել այլուր: Այդ նպատակով հող յատկացուած է, որուն վրայ պէտք է բարձրանայ ապագայ գործարանին կատարելագործուած չէնքը, սարքաւորուած արդի մեքենաներով: Ըստ անօրէնին, այս ծրագրին իրականացումով գործարանին արտադրութիւնը պէտք է հասնի մինչեւ 10 միլիոն տուփի:

Արտադրութեան քանակը կը պայմանաւորուի նաեւ մթերման եւ պահեստաւորման կառոյցներու տարողութեամբ: Շահմարանի չգոյութեան պատճառով ամրան բերքահաւաքի խճողուած օրերուն բեռնատար կառքեր տասնեակներով, պահածոներու գործարանին դարպասին առջեւ կարգի կը սպասեն իրենց բեռները պարպելու համար: Սառնարանի բացակայութիւնը կը պայմանաւորէ նաեւ գործարանի գործունէութիւնը: Բերքը ընդունելէ եաք, մրգերու բացօթեայ եւ անպատսպար կուտակման առաջքը առնելու համար գործարանը կը ստիպուի ստացած նախանիթը անմիջապէս օգտագործելու, նուազագոյն կորուստ արձանագրելու համար: Բերքահաւաքի ամիսներուն գործարանը օրական 24 ժամ անընդհատ կը գործէ եւ աչխատաւորներու թիւը կը հասնի մինչեւ 120-ի: Ջմրան, ընդհակառակը, աչխատանքը կը դադրի եւ աչխատաւորներ ժամանակաւորապէս անգործ կը մնան:

Ապագայ գործարանէն ներս պահեստանոցի մը կառուցումը նոյնպէս նախատեսուած է Գործադիր Կոմիտէի ծրագրին մէջ: Պահեստանոցի կառուցումը նախ կը նուազեցնէ նախանիթի կորուստին մակոյթը: Ինքնաբերաբար կը բազմապատկուի գործարանին արտադրութիւնը, ժողովուրդին հասցնելով աւելի շատ ապառման արտադրանք: Պահեստանոցի մը գոյութիւնը նաեւ աչխատանք կ'ապահովէ տարուան բոլոր ամիսներուն եւ կը թեթեւցնէ ամրան խճողուած օրերուն իրարանցումը:

⁂

Մեղրիի գինիի գործարանը, բաղդատած պահածոներու գործարանին, բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը ներկայացնէ: Այս ամառ գործարանի գարպասները փակ էին, աչխատանքը դադրած՝ եւ աչխատաւորներ՝ անգործ: Երջանի Գործադիր Կոմիտէի նախագահութիւնը լրջօրէն կը քննէր գործարանը ընդմիչտ փակելու հարցը, հակառակ գործարանի

1991-ԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐԸ

Փարիզեան «Timbroscopie» ամսաթերթը 1988-ին, կարճ, բայց յոյժ չահեկան յօդուած մը հրատարակած էր 1918-ի Հանրապետութեան կառավարութեան պատուէրով Փրանսայի մէջ պատրաստուած դրոշմաթուղթերուն մասին (1): Բոլորիս ծանօթ պատճառներուն հետեւանքով, այս դրոշմաթուղթերը չրջագայութեան չդրուեցան: Հայաստանի Հանրապետութեան կը յայտնուէր չուտով «Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնը» (ՀԽՍՀ): Քանի մը դրոշմաթուղթեր հրատարակելէ վերջ, նոր վարչակարգը ազգային ինքնիչխանութիւնը արտայայտող այս իրաւասութենէն կը հրաժարէր զայն ղիչելով նախ «Անդրկովկասեան Դաչնակցութեան» կառավարութեան եւ ապա խորհրդային կեդրոնական թղթատարական վարչութեան: Իրականութեան մէջ Հայաստանը, դրաւուած միւս երկիրներուն պէս, կը կորնցնէր միջազգային դիւանագիտութեան ճանաչումը եւ կը դառնար անկախ պետականութեան մը իրաւասութիւններէն զուրկ խորհրդային նահանգ մը: Այսպէսով վերջ կը դնէր հայկական թղթատարութեան առաջին չրջանը:

Ահա յետոյ, թղթատարական խորհրդային վարչութիւնը քանի մը ամիթ - ներով կը հրատարակէր մօտ քառասունի չափ դրոշմանիչներ հայկական տարբեր թեմաներով: Այս դրոշմաթուղթերը, ցած արժողութեամբ, (չորս կամ հինգ կոպէկ) կը գործածուէին ներքին, այսինքն խորհրդային սահմաններէն ներս կատարուող առաքումներուն համար:

Առանց մէջ հայ դրոշմահաւաքներուն ծանօթ են մչակութային գործիչներուն՝ Կոմիտաս Վարդապետին, Յովհաննէս Թումանեանին, Աւետիք Իսահակեանին, Գաբրիէլ Սունդուկեանին, Սայաթ Նովային նուիրուած դրոշմաթուղթերը ինչպէս նաեւ Հայոց պատմութեան կարեւոր դրուագները՝ Երեւանի հիմնադրութիւնը, Գիրերու պիւտը, համալսարանին հիմնադրութիւնը, դասական եւ ժամանակակից ճարտարապետութեան գոհարները ոգեկոչող նամականիչները, առանց մոռնալու անչուչտ Խորհրդային Հայաստանին դանազան տարեդարձները: 1990ին, լոյս տեսան երկու նոր դրոշմաթուղթեր. առաջինը՝ Հայաստանի մայրաքաղաքը խորհրդանչող Սասունցի Դաւիթի արձանով, երկրորդը՝ Հաղբատի վանքին պատկերով:

Նոյն հանդէսը նոյեմբերեան իր թիւին մէջ կը յայտնէ թէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը յառաջիկայ տարի կ'ունենայ իր սեփական դրոշմաթուղթերը (2):

Լիատանիա առաջինը այս ամառ, կը հրատարակէր վերահաստատած իր ազգային թղթատարական սպասարկութեանց առաջին դրոշմանիչը: «Timbroscopie»ի լրագրողը ներկայացնելով իր խորհրդային պաշտօնակից Անարէյի Սթրիկինին տրուած տեղեկութիւնները, կը յայտնէ որ տարբեր հանրապետութիւններ, թիւով՝ 11, իրենց սեփական դրոշմաթուղթերը կը պատրաստեն արդէն, Մոսկուայի հաւանութեամբ իսկ:

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Հայաստան նախատեսած է ամբողջ չարք մը նուիրել ... 1918-ի Հանրապետութեան չգործածուած դրոշմաթուղթերուն, դարմանելով ձեւով մը պատմական անարդարութիւն մը:

Կասկած չկայ որ այս նոր դրոշմանիչներուն պատրաստութիւնը պատմական նչանակութիւն մը կը առնայ համայն Հայութեան համար:

Դրոշմահաւաքներուն եւ միւսներուն համար եւս:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(1) Claude Jamet — «Les émissions avortées d'Arménie»; Timbroscopie, թիւ 48 / Ցունիս 1988, էջ 48–49:

(2) «Après la secession lituanienne»; Timbroscopie, թիւ 74, Նոյեմբեր 1990, էջ 75:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ՄԱՐԴԸ՝ ՀԱՅ ԳԻՐՔԻՆ ԴԻՄԱՅ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

1990, Ագիթիլիաս

ՌՈՒԲԻՆ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ՈՒ ԻՆՋՊԷՍՆԵՐ, ԻՆՋՈՒՆԵՐ

Ջութակահարի մը, դաշնակահարի մը եւ չորս երաժիշտներէ ամէնէն ուշագրաւ կողմերու մէկտեղումով, «Քաթրա»յի երեկոներուն անմոռանալիներէն մէկը եղաւ Նոյեմբեր 16-ը: Աչցեալ շաբաթուն, երեւանի սենեկային նուագախումբին որպէս ղեկավար Ռուբէն Ահարոնեան փարիզ էր. ճաշակ մըն ալ տուաւ մենակատար արուեստագէտին նուագէն: Այդ փոքր փակագիծը պինքը որպէս յայտագրի մը մենակատար ունկնդրելու ապատումով լեցուցած էր չաւելը: Անոնք առիթը ունեցան իրենց ապատումը լաւագոյնս գոհացընելու: Ռուբէն Ահարոնեանի բացառիկ ջութակահարի յատկանիշը Պախի «Շաքոն»ին առաջին ձայնանիշերէն իսկ յայտնուեցաւ ու սիրապետեց ամբողջ սրբահին: Ան արուեստագէտին համար փորձաքար նկատուած այդ բարդ կտորէն եաք անցաւ Պէթհովէնի թիւ 10 սոլ մաժէօր սոնաթին. անով նոր տարածք մը առացաւ երեկոյթը: Ռուբէն Ահարոնեանի դաշնակով կ'ընկերանար Սվեղլանա Սաֆոնովա որ Երեւանի երաժշտանոցին դասախօսներէն է ու Խորհրդային Միութեան ու Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն մէջ ծանօթ ու փնտռուած մենակատար մը: Նոյեմբեր 16-ի երեկոյթը եթէ տպաւորիչ էր յատկապէս Ռուբէն Ահարոնեանի նուագով, Ս. Սաֆոնովա ալ լաւագոյն ընկերակիցն էր անոր որ ոչ արհամարհելի բաժին մը ունեցաւ այդ տպաւորութեան առեղծումին մէջ: Իրենց ներդաշնակ միասնութիւնը ուր բծախնդրօրէն կը յարգուէին սահմանները, չարունակուեցաւ Շուպէրթի «Էնթրատիւքսիոն է վարիասիոն»ներով:

Յայտագրին վերջին կտորը Փականինիի չորրորդ քոնչերթոյին «Ատաճիո է Ռոնտո կալանթ»ն էր. ջութակի պատմութեան այդ հանճարեղ մենակատարը որուն վարպետութեան ոչ ոք կրցած է հաւասարիլ մինչեւ այսօր, որպէս հեղինակ գրեթէ նոյն մակարդակը կը պահանջէ իր դործին մեկնաբաններէն: Աւելորդ է ըսել որ Ռուբէն Ահարոնեան լաւագոյններէն է անոնց, եւ ոչ միայն հայկական չրջանակով չափուած: Երբ մարդ կ'ունկնդրէ պինքը, հիացումին յաչորդողը կ'ըլլայ «ինչո՞ւ»ներու եւ «ի՞նչպէս»ներու չարք մը: Նոյնիսկ փարիզի նման մշակոյթի յայտնի ոստանի մը բեմերուն վրայ քանի՛ միջակութիւններ ի՛նչ մեծարանքի կ'արժանանան. ո՞ւր է առեղծուածին բանալին. ինչո՞ւ զարմացընող բացառութիւններով հարուստ է մեր կեանքը. ի՞նչպէս փոխել կացութիւնը ու ընդլայնել, բնականոնացնել սահմանները: Միւս կողմէ, Ռուբէն Ահարոնեանի մը, հակառակ «Քաթրա»յի չանքերուն, կիսով պարապ սրահով մը ներկայանալ, արդէն կարծէք առաջին պատասխան մը կուտայ բոլոր «ի՞նչու»ներուն, «ի՞նչպէս»ներուն: Անոր, յայտագրէն դուրս նուագած կտորներուն երրորդն իսկ, առանձինն երաժշտական ամբողջ երեկոյթ մը կ'արժէր. ընդառաջելով խանդավառ ծափերուն, Ռուբէն Ահարոնեան նուագեց նախ Տըպիւսիի մէկ վալսը, ապա Ռ. Քորսաքովի «Մեղուին թռիչքը» ու վերջակէտը դրաւ Կոմիտասով:

«Քաթրա»յի չաչորդ երեկոյթը Մարտ 16-ին է. Մոպարթի մահուան 200-ամեակին նուիրուած յայտագիրը կը բաղկանայ հինգ քոնչերթոներէ ու «Ֆիկարոյի հարսնիք»ին նախերգանքէն: Նչելի երեկոյթ մը անկասկած նաեւ այս մէկը, ինքնատիպ յայտագրին հետ Անի, Րաֆֆի Պետրոսեան զոյգով ու յատկապէս դաշնակահար Սվեղլանա Նաւասարդեանով:

Մաղթելի է որ «ինչո՞ւ»ներ ու «ի՞նչպէս»ներ կրկին չխաթարեն արուեստին վայելքը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

Քոլէսթէրոլը՝ կարագին անաւետ ուրիա

Կարապը. այդ համեղ այլ չանցաւոր անդամալիութիւնը որ այնքան կը հարստացնէ չոր հացի չերտ մը, եւ որ այնքան դիւրութեամբ կորութիւններու, մասկոյտերու կը վերածուի անդամ մը մարմնէն ներս մտնելէ եաք: Ինչպէս կ'ըսեն, ան երեք վայրկեան կը մնայ բերնին մէջ, երկու ժամ ստամոքսին, իսկ մինչեւ մահ մարմնին կորութիւններուն մէջ: Այս ուսելիքը որ այնքան քաղցր է, երբ նոյնիսկ ագի է, մեր երակներուն մէջ չրջապատ - յութեան կը դնէ քիմիական ճիւաղ մը՝ քոլէսթէրոլը: Ան որ սրտի տագնապներու մեծագոյն պատասխանատուն կը կըկատուի:

Ճարպով հարուստ այլ անդամալիութիւններ եւս նոյն ամբաստանութեան տակ կը գտնուին. ապանդերները, միսը, գառնուկի ուղեղը եւայլն: Ու յատկապէս կլնելը կը նախընտրեն բուսական իւղերն ու ճարպի տակաւ համեմատութեամբ մածուններ. սակայն այս ընտրութիւնն ալ բոլորովին անմեղ չէ: «Ինթէրնէյշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն» կ'արձագանգէ երկու ուսանողներու յայտնութեան. անոնք հիմնուելով իրենց հետազօտութիւններուն վրայ, կ'ըսեն թէ խուտափիլ ճարպային անդամալիութիւններէ, մարդիկը կը չարացնէ: Ոչ մէկ լուրջ տեսութիւն կը բացատրէ այս վարկածը, սակայն բաւական պերճախօս է ուսանողներէն մէկուն կատարած փորձին արդիւնքը. ան կապիկներու խումբ մը առանց ճարպի անդամալիութեան մը ենթարկելէ եաք կը ճշդէ թէ այս կապիկները բնականոն անուղղակի աւելի հակամէտ էին կուտելու: Երկրորդ հետազօտողը քննած է սրտի տագնապէ մեռած մարդոց պարագաներ. հասած եզրակացութիւնը այն կ'ըլլայ որ քոլէսթէրոլէ խուսափելու համար պահեցողութիւն ընողներու միջեւ աւելի տկար է սրտի տագնապէ մահանալու համեմատութիւնը. սակայն այս առաւելութիւնը կը հակակչռուի բիրտ մահերու աւելի բարձր տոկոսով մը. այս խումբին մէջ չատ աւելի չաճախադէպ են անձնասպանութիւնները, մարդասպանութիւնները, արկածները:

Անչուշտ, այսքանով կարելի չէ ըսել թէ պէտք է վերարժանաւորել ճարպային ուտելիքները եւ հետեւաբար քոլէսթէրոլը: Սակայն պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ առանց անոր մեր մարմինը պիտի զրկուէր սթերոիտ կոչուած զեղձէն որ մարդոց սեռային կեանքը կը զտնաւորէ:

Իրականութիւնն այն է որ քոլէսթէրոլի նոյնիսկ բարձր համեմատութիւն մը, ինչպէս կը բացատրէ մասնագէտ մը, ինքնին ոչինչ կը նշանակէ: Կարեւորը հետեւանքակցութիւնն է ՀՏՀ եւ ԼՏԼ-ի միջեւ, առաջինները բեռնակատքերու կը նմանին որոնք քոլէսթէրոլը կը տանին մարմնին բոլոր մասերուն մէջ, մինչ երկրորդները անով կը ծանրաբեռնեն ուղղակի լեարդը: Նոյն մասնագէտը կը զգուչացնէ թէ սբխալ է միակերպ պահեցողութիւն թելադրել ամէն անձի որ քոլէսթէրոլ ունի: Ատիկա կրնայ պատճառ ըլլալ որ վերոյիչեալ հետեւանակցութիւնը աւելի ակնառոյ. լաւագոյնը պիտի ըլլայ ամէն մէկ պարագայի համար մտածել անջատաբար: Ընդհանրապէս կիները աւելի չաճախ ենթակայ են բժչկական քննութեան, մինչ անոնց զեղձերու դրութիւնը զիրենք սրտի տագնապէն կը պահպանէ մինչեւ մենոփոզի չրջանը: Այրերն են որ աւելի ենթակայ են վտանգի, սակայն նուազ ենթակայ կ'ըլլան քննութեան:

Քիչ ուտել կամ ճարպը պակսեցնել՝ պատեհութիւններ ալ ունի. ատիկա պատճառ կ'ըլլայ որ մորթը զրկուի է կենսանիութէն ու ցամքի: Այդքանն ալ անչուշտ չի նշանակեր որ չատ ուտել կամ ճոխ ճաշացուցակ մը ունենալ բաւական է որպէսզի մարդ լաւ զգայ ինքզինքը:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՓԱՍԱՏԻՆԱ. Սիքի Գոլէճի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 4, Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է յեղափոխական երգերու երեկոյթ մը, նուիրուած՝ Հ. Յ. Դ.ի 100-ամեակին: Աւելի քան 1800 հոգիի ներկայ եղած համերգին հանդէս եկած են երգիչներ՝ Ձորգ Թիւթիւնճեան, Յարութ Փամպուքճեան, Յովիկ Գրիգորեան, Ձորգ Պազտոյեան եւ կիրօ Տօնապետեան, ինչպէս նաեւ Հ. Յ. Դ.-ի պատանեկան միութեան երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Ալֆրէտ Մարգոյեանի:

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Քոնվէնչըն սէնթըր»ի դահլիճին մէջ, Նոյեմբեր 11-ի երեկոյեան, չորս հազար հոգիի ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 100-ամեակի տօնակատարութեանդ եղրափակիչ հանդիսութիւնը: Յոբելեանական երգուած «Մշակ Բանուոր»էն եաք բացման խօսքով հանդէս եկած է Ռուբինա Փերսեան: Գործադրուած զեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են արտասանող Մարի - Ռոզ Աբուսեֆեան եւ Երեւանի Սենեկային Թատրոնը: «Հորիզոն» հեռատեսիլը ներկայացուցած է Դաշնակցութեան պատմութիւնը ցոլացնող ժապաւէն մը: Բանախօսած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ՝ Հրայր Մարուխեան:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԷԼԷՍԻ «Պոնավէնչըր» պանդոկի սրահներէն մէկուն մէջ, Նոյեմբեր 9, տեղի ունեցած է Հայ Մշակութային Հատուածութեան Հ. Յ. Դ. 100-ամեակին նուիրուած ճաչ - հանդիսութիւնը: Հատուածութեան վարչութեան անդամներ Զարէհ Կալեան եւ Րաֆֆի Ուրֆալեան խօսած են Հայաստանի մէջ պիւդճետային ծրագրի մը մշակման եւ գործադրութեան չուրջ տարուող աշխատանքներու մասին: Հիւրարար այստեղ գտնուող Ստեփանակերտի քաղաքապետ՝ Մաքսիմ Միրզոյեան, իր խօսքին մէջ չեչտած է յատկապէս որ Արցախին ցորեն ազալու չազացքներ են հարկաւոր: Միրզոյեանի խօսքերէն ազդուած հինգ բարեսիրներ յանձն առած են մէկական արդիական չազացք նուիրել Արցախին: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան:

***

ԼԻԲԱՆԱՆի Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան ընդառաջելով Թրիփոլիի Ս. Հոգեզալստեան եկեղեցւոյ թաղական - նութեան եւ Նուպարեան - Խրիմեան Ազգային Վարժարանի հոգաբարձութեան հրաւէրին, Հոկտեմբեր 27-էն 31, հովուական այցելութիւն մը տուած է Պոթրունի, Թրիփոլիի եւ Շըքքայի հայութեան: Հոկտեմբեր 28-ի առաւօտեան պատարագէն յետոյ, առաջնորդին մասնակցութեամբ Թրիփոլիի մէջ տեղի ունեցած է նորակառոյց «Ոսկ Փրկչեան» արդիական մանկապարտէզի բացումը: Յաչորդ օրը Արամ Արք. այցելած է Նուպարեան - Խրիմեան միջնակարգ վարժարանը, հանդիպումներ ունեցած՝ ուսուցչական կազմին եւ հոգաբարձութեան հետ: Թրիփոլի կեցութեան ընթացքին առաջնորդը այցելութիւններ տուած է քրիստոնեայ եւ իսլամ հոգեւոր պետերուն եւ տեղւոյն քաղաքապետին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷԳ ՔՂԻԻ

Համանման պատուհասներու եւ անդորհներու ենթարկուած են հետեւեալ 33 պիւղերն ալ.

15.- Սեղանիֆ, 22 տուն, չորս ժամ հեռու. երէցն էր

Ներսէս Քահանայ, Նահատակ: Սեղանիքի, Ապողնակի, Աստղերդի եւ Խօսնակի ժողովուրդը բնաջնջուած է Յունիս 5-ին, Ապ Փունարի եւ Զիլմարէրի ձորամէջ տեղուանքը, հրոսապետ Հիւսէյին Ագա զատէ Եուսուֆի, կազ «նահիէ»ի նախկին կառավարիչ Օսմանի եւ ասոնց արբանեակներուն կողմէ: Զոհերու չարքին է նաեւ այս քահանան;

16 - 22.- Զարիպաշ (21 տուն, 4 ժամ հեռու), Ալքըն Հիւսէյին (*Օրօր գետին խառնուող վտակով մը՝ որ մէկ քանիներ կուլ տուաւ Զուլումի օրերուն*, 17 տուն, 8 ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Աստուածածին), Իւնախ (6 տուն, երկուքուկէս ժամ հեռու, անժամ եւ անհովիւ), Ամառիճ (*կը պատկանի Քղիի Ղուզիլճան դասա - ռակի, քսան տուն, հինգուկէս ժամ հեռու, եկեղեցին Սուրբ Վարդան*); Տիւնէֆ (26 տուն, երեքուկէս ժամ հեռու), Ջերմաճ (24 տուն, 6 ժամ հեռու), Ղարապէկ կամ Խարապէկ (40 տուն, ութուկէս ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Մինաս): Վերջնոյս ծխատէրն էր

Ներշապուհ Քահանայ Զարչեան.- Ծնած 1876-ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Ոսկան, ուսած անգ, 1911-ին ձեռնադրուած Սմբատ Եպիսկոպոս Սաաքէթեանէ: Զրպանոսի եւ Մօղի կամուրջին զարհուրելի չարքերէն լեզապատառ փախչելով՝ կ'ապաստանի էլմալու քրտաբնակ պիւղը: Հոն կը սպասէր իրեն անճողոպրելի մարտիրոսութիւնը:

23.- Զիֆթլիկ (համանուն պիւղեր այլուր ալ կան), 11 ժամ հեռու, քառասուն տուն, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Մովսէս Քահանայ Տէր - Մովսէսեան.- Բնիկ, աչխարհական անուամբ Ռափայէլ, քահանայորդի, ուսած անգ, 1910 Ապրիլ 29-ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ: Իր հօտին հետ Լիջիկ պիւղը հասնելուն, չարդէն ահաբեկ՝ կը ծիկը կը դնէ դէպի Հօնիան քրտաբնակ պիւղը, սպաննուելով տեղացի խուժանէն եւ թաղուելով Ցունաց պերեզմանատունը: Քղիի չրջանէն միակ երէցն է Տ. Մովսէս, որուն մարմինը հողով կը ծածկուի, յոգնաթիւ անչիրիմ կարգակիցներու չարքին:

Տաճատ Քահանայ Մելքոնեան.- 45 տարու, բնիկ: Երիցուհւոյն հետ կը փախչի Խուրչուտ պիւղի անտառը, երբ պիւղին չարդը սկսած էր արդէն: Հոն խուսափեցի ցեղապետ Հիւսէյինի սրբանեակներուն կողմէ հետապնդուելով՝ կը նահատակուին երկուքնին մէկանց:

Համայեակ Քահանայ Սարգիսեան.- 50 տարու, բնիկ: Զիով Հէրտիֆ զացած առեն՝ աւազակներ կը սպառնան իրեն: Սբրընթաց կը վերադառնայ տուն եւ կրած պանական երկիւղէն զգեստուած՝ կ'աւանդէ հոգին, ոճիրի եւ նախճիրի մեծ առամէն քանի մը օր առաջ:

Ազրակցիք ժամուան մը զիմադրութիւն հազիւ փորձած՝ պարտութեան կը մատնուին, զանգուածային ուժերու դէմ - յանդիման, եւ ինքնապաչտպանութիւն փորձողի պատիժին կը կրեն՝ միահատոյն կոտորուելով չարաչար:

Օր մը վերջ հուրի եւ սուրի կը մատնուի

30.- Խուպէֆ պիւղը՝ հինգուկէս ժամ հեռու, 11 տուր, կրկնապատիկը Քիւրտ բնակչութեամբ, եկեղեցին աւերակ: Ժողովուրդը կը հովուէին Ագրակի երէցները:

(Շար. 137)

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ՍԷՆ - ԹԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Սէն - Թանթուանի Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ թագականութիւնը կը տեղեկացնէ Թէ կիրակի, Դեկ. 2, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց եւ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան - Ուխտի առնուն առթիւ պիտի կատարուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
որ կը պարգեւատրէ վկայագրով եւ «Ս. Ներսէս Շնորհալի»ի չքանչանով եկեղեցւոյ երկարամեայ ժրաջան ծառայող՝

ՄԿՐՏԻՉ ՏԷՒԻ-ՂԱԶԱՐԵԱՆԸ

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝	8·30։
Պատարագ՝	9·45։
Քարոզ՝	11։
Հոգեհանգիստ՝	11·45։
Մատաղօրհնութիւն՝	12։

Բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ եկեղեցւոյս պայծառութեան համար։

ԿՈՉ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի ազէտեալ եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ։

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին։

Ձեր զոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը։ Նուիրատուներու անուններն ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները լնել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Յ. Գ.- Ժամանակը չատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին գործադրենք այս ձեռնարկը։

Հ.Ռ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ՃՄՇ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1-ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, երկուշաբթի, երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, ժամը 14 _ 17 :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը չբնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները.-

Համբարձում Աբրահամեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Պատուականեան եւ Այրի Տիկին Ալիս Սէֆէրեան 500 Ֆր., Սիրանոյշ Փիլիպոսեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Տատեան 500 Ֆր., Արմենուհի Մարգարեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Տիկին Աստիա Տէր - Պարսամեան 500, իր մօր՝ Տիկին Մարի Տէմիրի մահուան՝ (Պոլիս) քառասունքին առթիւ Միհրան Տէմիր 1200 Ֆր., նոյն առթիւ՝ Պր. Եդուարդ Պատուականեան 500 Ֆր., եւ Պր. Կարապետ Տիւզեան 300 Ֆր., Համբարձում Աբրահամեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Աֆանեան ընտանիք 150 Ֆր.։

ՀԱՅԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ազատ Խաչիկեանի, իրենց մօր՝ Տիկին Անոյշ Խաչիկեանի մահուան առթիւ։

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES

du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Vernissage
le Vendredi 30 Novembre à 19 h
Salle V. Bozadjian

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91.. 77. 84. 70

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի մէջ կամ շրջակայքը սեղեակ մը, ուսանողուհի մը համար։

Հեռաձայնել՝ 43 26 13 32 թիւին, ժամը 20-էն ետք։

pour la première fois au Salon européen du Livre

UNE EXPOSITION DU LIVRE ARMENIEN
présentée par
la Maison de la Culture
Arménienne de Décines
et la Librairie Expérience

du 30 Novembre au 3 Décembre
à la HALLE TONY GARNIER

Au programme, des signatures de livres récents et rencontres avec les auteurs :
Jean Kehayan «Papiers d'Arménie»;
Claire Mouradian «De Staline à Gorbatchev: l'Arménie»;
Gérard Dedeyan «L'Arménie: Histoire d'une chrétienté»;
Présentation des mémoires de Rouben : «Mémoires d'un partisan arménien».

Ouverture au public :

le 30 Novembre de 11h à 22h
les 1er et 2 Décembre de 10h à 20h
le 3 Décembre de 10h à 18h.
Renseignements à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au: 78. 49. 42. 97.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Parie

«Journée Chataigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 *Frs.*
Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

— Շ Ա Ղ Կ Ա Պ —
Թրէհայոց Հայրենակցական Միութիւն

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ա.) Թուաբանութիւն
6-րդ դասարանէն սկսեալ, ուսանողներուն սեփական դժուարութիւններուն լուծման օգնութիւն։
Ամէն Հինգշաբթի ժամը 19·30-էն սկսեալ։

Բ) Տեղեկագիտութիւն (Informatique)
Համակարգիչով (ordinateur) *աշխատանքներ սկսնակ եւ յառաջացածներու համար։*
Ամէն Ուրբաթ ժամը 19·30-էն սկսեալ։
Պատասխանատու՝ Թագւոր Մակատիս, *տեղեկատուութեան հարաւարագէտ* (Ingénieur informaticien).

Գ) Հայ գրականութիւն
Գրականութեան պատմութեան, շրջաններու, գրական սեռերու, հեղինակներու մասին տեղեկութիւններ։ Գրական հատուածներու ընթերցում եւ վերլուծում։
Ամէն երեքշաբթի ժամը 20·30-էն սկսեալ։
Պատասխանատու՝ երուանդ Պարէտ Մանոֆ, *Արեւելեան լեզուներու եւ գրականութիւններու «դոկտոր»։*

Արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել 43·58·44·32 կամ 45·04·63·43 թիւերուն, իսկ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ պիչերները 40·95·01·87 թիւին։

ԲԱՐԵԳԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
Ճաշարակ, թաւլու, բառչէն, հայկական «վիտէօ» ժապաւէններ, թերթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, ընկերական մթնոլորտ...։
Ամէն Ուրբաթ ժամը 20·30-էն սկսեալ։
Հասցէ՝
Centre Culturel JAF
12, rue Lasserre-92130 Issy-les-Moulineaux
M° Mairie d'Issy

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 3, ժամը 20·30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ՊՈՒՎՎԱՐ OSSO

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսման Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝

ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)

Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

**

ՊՕՄՈՆ – «ՆԱՅԻՐԻ»

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի վիճակահանութիւնը Դեկտեմբեր 2, ժամը 15-ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29
JEUDI
29 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.417 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.417

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՑ, ԲՈՒՈՒՆՑՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդային աշխարհին լուրերը օրէ օր աւելի հակասական կը դառնան այն ժպիտին հետ որ Գորբաչով կը պարգեւէ օտար մայրաքաղաքներու մէջ, յատկապէս հետզհետէ աւելի մեծ ճիղով: Իր վարած իշխանութենէն վստահ ղեկավարի մը պատկերը չէ այլեւս բոլորովին, որ կը տրուի իրմէ, նոյնիսկ իրեն զօրավիդ ու համախոհ Արեւմուտքի մը լրատուիւնեռուն կողմէ. հակասութիւնը այլեւս թափանցած է նաեւ այդ ոլորտէն ներս ու բացէ ի բաց կը դրուի թէ Գորբաչովի ռազմավարութիւնը կը կայանայ արտաքին ճակատի վրայ իրեն նեցուկները ապահովելու ջանքին մէջ, որպէսզի աւով ոռոշ ծանրութիւն մը կարենայ պահել ներսը: Վերջին օրերու արեւմտեան մամուլը նոյնիսկ «երկաթէ բռունցք» բացատրութեան տեղ տուաւ, խօսելով Խորհ. Միութեան հաւանական զարգացումներուն մասին: Ըսուեցաւ որ Գորբաչովի արտաքին ռազմավարութիւնը կը ներառնէ նոյնիսկ այդ բռունցքին անարգել ճամբայ հարթելու խոհեմութիւնը:

Այս մեկնաբանութիւնները արդարացի ըլլալու փաստը ունեցան խորհրդային ղեկավարին վերջին մէկ յայտարարութեամբ. իշխանութեան նոր հանգրուան մը եւս նուաճելու իր տրամադրութիւնը երբ սովորական ընկալումը չունեցաւ Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ, Գորբաչով յատարարեց թէ ինք բնաւ հետամուտ չէ մենաիրութիւն հաստատելու, սակայն կրկին կացութիւնը կրնայ ատիկա հարկաւոր դարձնել: Դժուար է ըսել թէ այդ հարկին չեշտովը վազուան մտահոգութիւ՞նէ մը կու գար, թէ աւելի սպառնալիքի մը հանդամանքը կը կրէր իրեն հրամցուած մերժումին դէմ:

Այդ մերժումը սառցակոյտ մը կը յիշեցնէ. երեւութապէս Գերագոյն Խորհուրդին մէջ յայտնուածը կը նկատուի ան, սակայն Հանրապետութիւններու մեծ մասին մայրաքաղաքները ամենայն ըզգայնութեամբ կ'արձագանգեն անոր. այս իրողութեան յայտարար նշանները եղան Միութիւնը դաշնակցութեան մը փոխարկելու կոչուած նոր համաձայնագիրը չընտորագրելու մէկէկ աւելի յայտարարութիւններ. պալթեան Հանրապետութիւնները լսել իսկ չեն ուզեր այդ մասին. Հայաստան, Վրաստան, Ուկրանիա արդէն յստակօրէն ըսին թէ դէպի անկախութիւն դիմելու իրենց գործընթացին հակասող բնոյթ կը կրէ այսօր ան:

Արեւմուտք - Մոսկուա - Հանրապետութիւններ կողմերով եռանկիւնին մէջ խըմորուող արդէն բարդ այս իրավիճակին, տարաբնոյթ ու ծանրակչիռ ներկայութեամբը աւելցած է այսօր անդեղէնի տաղնապը. տաղնապ, որուն համար արդէն ազատ-համարձակ կը գործածուի ուղղակի «սով» բացատրութիւնը. կ'ըսուի թէ պատերազմէն ի վեր աննախընթաց է երեւոյթը. արեւմտեան երկիրներ արդէն ձեռնարկած են գործնական դարմանի հայթայթելու: Կացութեան սպառնական բնոյթը ամէնէն աւելի զգալի դարձուց սակայն Գորբաչովի դլխաւոր մրցակից ելցինի վերջին յայտարարութիւնը. ան առանց այլեւայլի, ներկայի միակ հրամայականը կը նկատէ ժողովուրդը կըշտացնելու պարտքը, մէկդի ձգելով նոյնիսկ քաղաքական վիճարկումները: Անոր կը ձայնակցի «Պրաւդա» օրաթերթը որ անցեալ օրուան թիւին առաջին էջի չորս սիւնակնոց խորագիրով կը գոչէր· «Թատրոնը կը բաւէ՛, հա՛ց տուէք մեզի»:

Շրջանի մը մէջ, ուր պատերազմի բաւական լուրջ սպառնալիք մըն ալ կը չրջի, «հա՛ց» աղաղակին դէմ «երկաթէ բռունցք»ի մը ուրուականը, միայն խաւարը թանձրացնելու կը ծառայէ. պատմութիւնը լեցուն է ապացոյցներով թէ ժողովուրդներու ստամոքսը հակառակ բազմակի փորձերու, չէ սորված հացին փոխարէն բռունցք մարսել:

Ու այս քաոսին մէջ ի՞նչ կրնայ, կամ պէ՛տք է ընէ Հայաստան, որ ընդհանուրէն կը զանազանուի աղէտի գօտիի մը տակաւին բաց վէրքով, «եղբայրական» չրջափակումի մը մշտակայ ընկերակցութեամբ ու բաւական յամառ ստամոքսով մը որ կը մերժէ ու կը մերժէ ինչպէս բռունցքով, նոյնպէս եւ սիւնեւքեան սիրաշահ խօսքերով կշտանալ:

Հարցում՝ որուն ապահովաբար –եւ պարտաղրաբար– պիտի պատասխանէ Հայաստանի վչռտ իրականութիւններուն ընդմէջէն յառաջացող ժամանակը:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱ ունեցաւ իր նոր վարչապետը· «Երկաթեայ Տիկինը»ը կը փոխարինուի երբեք թեկնածուներէն Ձոն Մէյճըրի կողմէ որ առաւելադոյն քուէն ստացած է: Այս արդիւնքը կը նկատուի Թաչէրի վերջին յաղթանակը կամ փոխ-վրէժը: Այս վերջինս իր հրաժարականը կը ներկայացնէր Թագուհիին, Զորեքշաբթի կէսօրէ ետք, իր աթոռը ձգելով երկրին ամէնէն երիտասարդ վարչապետին: Մէյճըր 47 տարեկան է ու կը մարմնացնէ ձեռնարկատէր ոդիի տէր ղեկավարը:

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ խիստ ազդարարութիւնը Իրաքի, մեծ ազդեցութիւն գործած ըլլալ չի թուիր. Մոսկուայէն վերադարձին Իրաքի արտաքին նախարարը յայտարարած է թէ իր երկիրը տեղի պիտի չտայ ճնշումներու առջեւ: Ասով, Խորհ. Միութիւնը սրտի հանդստութեամբ կրնայ ըստորագրել ՄԱԿ-ի նոր բանաձեւը որ կը քննարկուի Հինգշաբթի: Այս բանաձեւը, ինչպէս ծանօթ է, անդամ երկիրներուն համաձայնութիւնը կը պահանջէ «անհրաժեշտ ամէն կարգի միջոցներու դիմելու» աղատագրելու համար Քուէյթը: Ֆրանսայի արտաքին նախարար Ռոլան Տիւմա յայտնած է Մերակոյտին մէջ թէ Ֆրանսա պատրաստ է ստորագրելու ՄԱԿ-ի այս նոր բանաձեւը: Իսկ Չինաստան պիտի չստորագրէ զայն: Որոշ չէ թէ պիտի գոհանա՞յ ձեռնպահ մնալով, թէ պիտի գործածէ վեթոյի իրաւունքը եւս:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ սննդեղէնի տագնապը կը խլէ ամէնէն առաջնահերթ դիրքը. նոր Սահմանադրութեան ծրագիրը քննարկելու համար դումարուած արտակարգ նիստին, Ելցին յայտարարած է թէ քաղաքական առճակատումներու ժամանակը չէ, այլ պէտք է մտածել ժողովուրդը կշտացնելու մասին:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ընտրութիւններուն անակնկալ արդիւնքը չատերու կողմէ նըկատուեցաւ «Սոլիտարնոսք»ի պառակտումէն ծագում առած երեւոյթ. Երեքշաբթի հաշտութեան առաջին քայլ մը առած է չարժումին ծանօթ անուններէն Ատամ Միչնիկ. «Կազէթա» թերթին խմբագրական կանով կոչ ուղղած է որ երկրորդ փուլին, ընտրողները իրենց քուէները կեդրոնացընեն Վալեղայի վրայ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ հարաւային չրջանին մէջ փոխ հրաձգութիւն մը եօթը հոդիի մահուան պատճառ դարձած է Երեքշաբթի օրուան առաջին ժամերուն: Հրաձգութիւնը տեղի ունեցած է Պաղեստինցի համազէններու եւ իսրայելեան զօրամասի մը միջեւ. մեռնողներէն հինդը իսրայէլացի զինուորներ են:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ իշխանութիւնը Նոյեմբեր 24-ին, իրենց ձերբակալութենէն 13 ամիս ետք Չէն Ցիմինկի եւ Վանկ Ճունթաոյի ընտանիքներուն յայտնած է թէ անոնք բանտարկուած են «հակայեղափոխական քարոզչութեան եւ ապստամբական չարժումի կազմակերպութեան» յանցանքով: Ցիչեալ անձերը Փէքինի անտեսական հիմնարկի ղեկավարներէն են ու կը նըկատուին «Փէքինի գարնան» պարագլուխներէն:

ՊՈՒԿԱՐԻԱ Թատերաբեմ է ընդհանուր գործադուլի չարժումի մը: Ան ծաւալած է բոլոր մարզերուն մէջ. կը պահանջուի վարչապետին հրաժարումը:

ԹԱՍ գործակալութիւնը Զորեքշաբթի առաւօտ, Նոյեմբեր 28-ին յայտնեց թէ Գորբաչով պիտի չկարենայ Դեկ. 9-ին Օսլօ գտնուիլ, ներկայ ըլլալու համար Նոպէլեան մրցանակներու յանձնումին: Նաղաղութեան մրցանակակիրը չի կրնար բացակայիլ իր երկրէն երբ ան կը գտնուի ճգնաժամային կացութեան մէջ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ կիրակի գիշեր մահացած է վրացի փիլիսոփայ Մերաբ Մամարդաշվիլի. գարուն կարեւորագոյն դէմքերէն մէկը կը նկատուի ան, որուն համաձայն փիլիսոփայութիւնը կը նչանակէր ճչմարտութիւնը ըսել եւ իր ժողովուրդը փրկել «մտաւոր բարբարոսութեան» ճիրաններէն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ

«Մէլլիյէթ»ի Նոյեմբեր 28-ի թիւին մէջ Մ. Ալի Պիրանտ «Խորհ. Միութիւնը կ'ապրի ամէնէն վտանգաւոր չրջանը» խորագրուած դրութեան մէջ անդրադառնալէ ետք հոն տիրող տագնապին, երեսակներուն, կ'ըսէ թէ պայթում մը հետզհետէ աւելի հաւանական կը նկատուի, ու ատոր մեծագոյն ազդեցութիւնը պիտի կրէ Թուրքիա:

Այս կացութեան մէջ, չատ հետաքրքրական կը դտնէ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները վերաքննելու Հայաստանի տրամադրութիւնը ու նոր գործակցութեան մը փափաք յայտնող ազդանշանները:

Ան կը դրէ·

«Խորհ. Հանրապետութիւն մը՝ ինչպէս Հայաստան, որ թշնամական կեցուածք ունի Թուրքիոյ հանդէպ, անպայման կարգ մը կարեւոր պատճառներ ունի ընթացքի նման փոփոխութեան մը համար:

Արդեօք նախանշանները ունեցան, թէ ներկայի խլրտումները մեծ պայթումի մը պիտի վերածուին:

Մօտ օրէն անկասկած, պիտի ունենանք բոլոր այս հարցումներուն պատասխանները. Հայաստանի Հանրապետութենէն հասած թելադրանքը պէտք է պաղարիւնութեամբ նկատի ունենանք:

Յայտնի կը դառնայ թէ կովկասեան հաւասարակշռութեան ուժերը մօտ օրէն փոփոխութեան հոլովոյթի մը մէջ պիտի մտնեն»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍԻԿ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21/23)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ԴՈՆԻ ԱՓԵՐՈՒՆ

Դոնի Ռոստովի «Նոր Նախիջեւան» հայկական մշակութային ընկերութեան կազմակերպութեամբ, այստեղ առաջին անդամ տեղի ունեցած Հայաստանի մըշակոյթի օրերուն բացումը կատարուած է տեղւոյն պատանի հանդիսատեսի՝ նախկին հայկական թատրոնի չէնքին մէջ: Թատրոնի ճեմասրահին մէջ բացուած է Կուսմայրիի «Ս. Մերկուրով» մանկական նըկարչական դպրոցի սաներուն աշխատանքներուն ցուցահանդէսը:

Թատերասրահին մէջ ներկայացուած է երկրաչարժին զոհուած Վարդդէս Մովսիսեանի «Մկների ժողովը» թատերախաղը՝ փարիզաբնակ երգահան Նարեկ Տուբեանի երաժշտութեամբ:

Մշակոյթի օրերուն մասնակիցները այցելած են ԺԸ. դարուն չինուած Ս. Խաչ եկեղեցին, ուր կը գտնուին Միքայէլ Նալբանդեանի, Ռափայէլ Պատկանեանի, Յարութիւն Ալամդարեանի չիրխմները: Անոնք ռուսեւհայ բարեկամութեան թանգարանին մէջ դիտած են Մարտիրոս Սարեանի եւ այլ հայ նկարիչներու մնայուն ցուցահանդէսը:

Մշակոյթի չաբաթը եղրափակուած է հայ դիրերու ստեղծման եւ Ս. Գրքի թարգմանութեան նուիրուած բարեսիրական ձեռնարկով, որուն ամբողջ հասոյթը տրամադրուած է Զալթը գիւղի Ս. Համբարձում եկեղեցիին վերաչինութեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԴԷՊԻ 6-ՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԸ

Այս չաբթու վերջը, ընդմիջում ախոյեանական մրցաշարքին: Օրակարգի վրայ է Ֆրանսայի բաժակը: Վալանսի Հ.Մ.-ը, մինչեւ հիմա ապատ, կը մտնէ այլեւս մըրցակցութեան մէջ, այս 5-րդ չրջանին:

Իր մրցակիցը իր դասակարգէն չորս աստիճան վար դասակարգի մը պատկանող ակումբ մըն է՝ Օյոնա: Դիւրի՞ մրըցում մը Վալանսի համար թերեւս, բայց հայտնուն ակումբը պիտի պայքարի հետու իր համակիրներէն եւ խումբը, այս միջոցիս, չատ արդիւնաւէտ չերեւիր: Անցեալ չաբաթ, ախոյենական գծով հաւասարութիւն մը միայն, իր իսկ դաշտին վրայ, Մոնաքոյի հետ՝ 0 - 0: Այսուհանդերձ Օյոնաքսի մէջ, Վալանսի յաղթանակը հաւանական է:

● ՍԷՆ - ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆ ԱՒԱՋԱՏԱՐ

Միջերկրականի լիկի չրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն - Թուանթուանի Հ.Մ.-ը, մարզիչ Տըկի Զիւրիքեանի ղեկավարութեան տակ, Կիրակի օր, նոր յաջողութիւն մը ունեցած է իր դաշտին վրայ, Լա Սէյնի դէմ՝ 1 - 0: Այսպէսով Սէն - Թուանթուան կը դառնայ միայնակ առաջատար, 9 խաղերէ վերջ:

Իր երկրորդ խումբն ալ վերելքի յոյսեր կրնայ ունենալ Փրովանսի Ա. դասակարգի ախոյենութեան մէջ: Ցաղթած

(Շար.ը Դ· էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շատ կը խօսուի Հայկական Հարցի եւ Հայ Դատի ուսումնասիրութիւնը զիտական հիմերու վրայ դնելու մասին, իր զոյգ երեսներով՝ քարոզչական դէնք եւ, մանաւանդ - քիչ չեչտուած - ինքնաճանաչումի փորձ: Ինչպէս յաճախ կը պատահի մեր իրականութեան մէջ, խօսքն ու գործը ո՛չ միշտ համեմատական են իրարու:

Ասոր խօսուն ապացոյցն է տուեալ նիւթերուն նուիրուած ասպնալէզու գրականութիւնը: Մասնաւորաբար վերջին 25 տարիներուն, լոյս տեսած է նոյնքան թիւով հրատարակութիւն (հաշիւը մօտաւոր է, անշուշտ)՝ Պուէնոս - Այրէս, Մոնթէվիտէօ եւ Թորոնտօ, որոնց ջանջախիչ մեծամասնութիւնը վա՛մ Ցեղասպանութեան վաւերագրական աղբիւրները կը վերարտադրէ (Անտոնեան - Նայիմ Պէյ, Թորնպէ, Մորկընթաու, ուրուկուէյեան, արժանթինեան կամ ամերիկեան մամուլ, եւայլն) եւ կամ հրապարակախօսական սովորական զգացականութեամբ գրուած հատորիկներ են, առանց գիտական արժէքի:

Այս վիճակը, ի հարկէ, մաս կը կազմէ մակերեսայնութեան երեւոյթի մը, որ կապուած է, մէկ կողմէ, մասնաւորական մթնոլորտի չգոյութեան, միւս կողմէ՝ միջոց ու նպատակ չգանազանող ընդհանուր մտայնութեան մը: Ի վերջոյ, Հայ Դատի հետապնդումը միայն օրուան քաղաքական զէմքերու սիրաչահումով չի վերջանար, հիմնականը՝ հանրային կարծիքի ստեղծումն է, եւ այդ կարծիքը չի ստեղծուիր պրոշիւրային գրականութեամբ:

Հաղուագէպ փորձերու կարգին, ամենաչուրջ աշխատանքը իրագործած Փաքուալ Օհանեանի ծանօթ բազմահատորեակին է՝ «Հայկական հարցը եւ միջազգային յարաբերութիւնները», որուն 3-րդ հատորը վերջերս լոյս տեսաւ «Ապեան» հրատարակչատունէն: Գիրքը արդէն քանի մը ներկայացում ունեցաւ եւ արժանացաւ ամենատարածուն «Գլարին» օրաթերթի գրուատական յօդուածին:

Հեղինակը սկսած է ուսումնասիրութիւնը 1965-ին: Առաջին հատորը, որ կ'ընդգրկէ 1839 - 1896 ժամանակահատուածը, լոյս տեսաւ 1975-ին, երկրորդը՝ (1897 - 1914)՝ 1982-ին: Այս միջոցին, կատարած է հետազօտական երեք այցելութիւն Հայաստան (1977 - 1982 - 1987) եւ հրատարակած՝ «Թուրքիա՝ ցեղասպան Պետութիւն» (1986) փաստաթուղթերու ժողովածուի առաջին հատորը (ատենին «Ճառաջ»ի մէջ գրախօսուած՝ պատմաբան՝ Ա. Պէյլէրեանի կողմէ):

Ներկայ հատորը հարազատ կը մնայ հեղինակի նախընտրած մեթոտին. կուտակել իր նիւթը լուսաբանող փաստաթուղթերու ստուգը, անոր ընդմէջէն կատարելով դէպքերու չարահիւսումն ու մեկնաբանութիւնը: Թէեւ սովորական ընթերցողին համար վաւերագիրներու այս բեռը կրնայ դժուարամարսելի թուիլ, պարզ է նաեւ, որ բազմաեռակ աղբիւրներէ քաղուած (թրքական, հայկական, ռուսական, արեւմտաեւրոպական, ամերիկեան, եւայլն) եւ իղձմտօրէն օգտագործուած, այդ փաստական նիւթը լուսադոյն միջոցն է, հազար փքուն ճառերէ աւելի, պատմական ճշմարտութիւնը հաստատելու:

Մասնագիտական ծանրոյն կառոյցի մը օժանդակութեամբ, երեք հատորները ցոյց կուտան նորութիւն չեզող, սակայն նորովի դիտակցուող այն փաստը, թէ ինչպէս հայ ժողովուրդը հետեւողական կերպով պարզ խաղաթուղթ մը եղաւ միջազգային դիւանագիտութեան բոլոր վարպետներու ձեռքին, անխտիր, եւ թէ ինչպէս միամտօրէն խարուեցաւ այս կամ այն կողմի բարեկամական դատարկ խօսքերէն:

Դէպքերու ընթացքը ցոյց տուաւ, որ այդ երեւոյթը կրկնուեցաւ յետագային, իր ճիւղաւորումները հասցնելով մինչեւ մեր օրերը...

«Հայկական Հարցը եւ միջազգային յարաբերութիւնները»ի Գ. հատորը կ'ընդգրկաւոնայ 1914 - 1918 շրջանին, Ա. աշխարհամարտի բռնկումէն մինչեւ Պրեսթ Լիթովսկ: Բախտորոշ շրջան մը, որ բովանդակ հայութեան համար ողբերգական հետեւանքներ ունեցաւ եւ որուն նկատմամբ այնքան իրարամերժ կեցուածքներ առկայ են հայ պատմագիտական (աւելի ճիշդ՝ պատմաքաղաքական, մեծարժէք բացառութիւններով) մտքի մէջ:

Առաջին երկու գլուխները ամփոփ գիծերով կը ներկայացնեն նախընթաց հատորներու գլխաւոր գրոյթներուն համապատասխանը՝ հայութեան ողբալի վիճակը եւ համաթուրանական զազափարախօսութեան ծագումն ու զարգացումը: Ապա կը ներկայացուի պատերազմի կովկասեան ճակատը եւ հայ կամաւորական շարժման դերը: Ցատուկ հետաքրքրութիւն ունի Թուրքիոյ բաժանումը հետամտող դաշնակիցներու ծրագիրներուն մանրամասն վերլուծումը, որմէ արդէն ի յայտ կուգայ, որ Հայերը որեւէ տեղ չունէին այդ բոլորին մէջ, ու 1918 - 1923-ի դիւանագիտական վերիվայրումները արդէն ուղղակի իրենց «նախապատմութիւնը»:

Ընդարձակ գլուխ մը տրամադրուած է Հայկական Ցեղասպանութեան հոլովոյթին: Փ. Օհանեան դիմած է միայն թրքական, գերմանական, աւստրիական եւ ամերիկեան վկայութիւններու, կանխելով ենթակայական կամ միտումնաւոր դիրքորոշումի ամէն մեղադրանք: Շահեկան է նշել, որ ան հետազօտած է Սպանիոյ Արտաքին Գործոց նախարարութեան դիւանները, շրջանառութեան մէջ դնելով մինչեւ օրս անծանօթ վաւերաթուղթեր:

Նախորդ հատորներուն պէս, հոս եւս հեղինակը բաժին մը տրամադրած է շրջանի հայ մշակոյթի ներկայացումին:

Ցեղասպանութեան վիճակագրական հարցերն ալ նկատի առնուած են. Օհանեան նախընտրած է ներկայացնել Սզատ Համբարեանի եւ Համբարձում Գալատեանի կարգ մը աշխատութիւնները:

Ձախողանց կարեւոր է վերջին գլուխը, որ նուիրուած է 1917-ի ռուսական յեղափոխութեան եւ Հայկական Հարցի վրայ անոր անդրադարձին (մինչեւ Պրեսթի դաշնագիրը): Հեղինակը չանացած է առաւելագոյն առարկայականութեամբ մօտենալ հարցին, ընդարձակօրէն վերլուծելով Լենինի ու իր զինակիցներուն կեցուածքը Ազգութիւններու Հարցին, Արեւմըտեան Հայաստանի ինքնորոշման եւ այլ հնդիրներու հանդէպ, նաեւ կանգ առնելով Հ. Ց. Դաշնակցութեան եւ հայ բոլշեւիկներու համագործակցութեան փորձերուն առջեւ:

Գիրքը (670 էջ) կոչուած է մեծ դեր ունենալու այս ճակատագրական շրջանի ճշգրիտ ընկալման համար, յատկապէս մեր օրերուն, երբ հրամայական է ուշադրութեամբ կարդալ անցեալի էջերը՝ առողջ մտածողութեան զարգացման ի խնդիր:

Ներկայիս, Փաքուալ Օհանեան լծուած է հորիզոնի հատորի պատրաստութեան, որ պիտի հասնի մինչեւ 1918 թուականի վերջը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Պուէնոս - Այրէս

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՑԸՄ ՕԶՈ՛ՒՄ...

– Հացըմ օզում, հա՛յց... – լացախառն ձչոցով պահանջում է Նարեկը: Նրա դալկացած այտերով առատօրէն հոսում է արցունքը:

– Չո՛յց... – Նարեկին ձայնակցում են նրա փոքրիկ քոյրերը՝ Ռուզանը եւ Տաթեւիկը:

Արդէն երրորդ օրն է մեհտաքսակոմբինատի բանուոր Մանուէլը չի կարողանում թէկուզեւ մի բոքոն հաց դնել: Հացի խանութները դատարկ են: Հաց չկայ: Քաղաքի հացի գործարանը օրական երեսուն տոննա հացի փոխարէն հազիւ երեք տոննա հաց է արտադրում, այն էլ հիւանդանոցների, մանկական հիմնարկների համար: Այլուր չկայ: Ռուսաստանից ստացուող Ֆոնդերի պայմանագրերը Մոսկուան անվաւեր է ճանաչել եւ զսել է, որ Ստեփանակերտի հացի գործարանն իր հասանելիք Ֆոնդային ալիւրը պէտք է բաքուից առանայ: Բաքո՛ւց... Իսկ Արցախահայութիւնը վաղուց է իր կապերը խզել Բաքուի հետ: Նրանք պատրաստ են սովից մեռնել, բայց ձեռք չմեկնել... Բաքուն ալիւրով բեռնուած տասնեակ վագոններ է ուղարկել, մի ամսից աւելի է Ստեփանակերտի երկաթուղային կայարանում են, բայց ստեփանակերտցիները հրաժարւում են բեռնաթափել այդ վագոնները, ալիւրը տեղափոխել հացի գործարան, քաղաքը ապահովել հացով:

– Ադրբեջանից մեզ ոչինչ պէտք չէ... –Այս է Արցախահայութեան վճիռը: Եւ ոչ ոք այդ վճիռը չի յանդգնի խախտել:

Արցախում գործի են դրուել պապենական ջրաղացները, քանդուած ու աւերուած ջրաղացները, որոնք լրիւ հզօրութեամբ չեն կարողանում աշխատել: Սմէն ինչ չէ, որ հնարաւոր է վերականգնել, տալ նախկին ուժը...

Արցախի կոլտնտեսութիւնները իրենց պաշարած հացահատիկը տրամադրել են քաղաքին: Սակայն ջրաղացներից ստացած աղունը օրական հազիւ երեք տոննա հաց է դառնում: Երեսունի փոխարէն երեք: Եւ քաղաքի հացի խանութների առաջ մարդիկ օրերով, գիշեր ու ցերեկ հերթի են կանգնած, չեն հեռանում, սպասում են հացի, գոնէ մի բոքոն հաց տանել տուն՝ ծոմ պէս բերանները բաց ու խուփ անող իրենց մանուկներին տալու համար:

– Չո՛յց... – Արցախի երեխան կոնֆետ, շոկոլադ էլ ուզում, պաղպաղակ էլ ուզում: Գաղտրաւենիքների անունները նրանք վաղուց են մոռացել: Իսկ չատ փոքրիկները, երկու–երեք տարեկան, դրանց մասին նոյնիսկ պատկերացում չունեն:

– Չո՛յց... – Նրանք հաց են ուզում:

Վարպետ Մանուէլը այդ օրը աշխատանքի չգնաց: Կինը ոտը ծանր է, այսօր թէ վաղը պէտք է չորրորդ երեխան ունենայ: Արդէն քանի օր է նա էլ է քաղցած: Մինչեւ ե՞րբ պէտք է կարտոֆիլով խաբել երեխաներին: Ու Մանուէլը դնաց հացի գործարան: Հացի գործարանի դարպասի առաջ հարիւրաւոր մարդիկ էին կանգնած, բոլորն էլ հաց էին խնդրում, պատմում տանը երեխաների քաղցածութեան աստիճանը, հիւանդների ծանր վիճակը:

– Չո՛յց... – Հացի գործարանի ցանկապատերը մարդիկ ջարդում են, հաց են ուզում: Իսկ հաց չկայ: Ահա առաջին հացի մեքենան փորձում է դուրս գալ գործարանի բակից: Մարդիկ չղթայ են կապել, չեն թողնում չարժուի մեքենան: Հաց են ուզում... Կարգադրուած էր հացը հասցընել պինուորական ճաշարաններին: Մեքենան ուղեկցում են աւտոմատաւոր պինուորները:

– Երեխաներս սովամահ են դառնում, գոնէ մի բոքոն հաց եմ խնդրում, – աղիողորմ խնդրում էր Մանուէլը:

Իսկ մարդիկ ի՞նչ անէին, իրենց երեխաներն էլ են քաղցած, բոլորն էլ նոյն վիճակում են...

Մանուէլը ոտները քարշ տալով, ուշ եկեղեցական, պարեհային ժամից քիչ առաջ, եկաւ տուն: Երեխաները չէն քնել, հօրն էին սպասում:

– Ո՞ւր է հացը, – այս ու այն կողմից նրա փէշերն էին քաշում փոքրիկները ու լաց լինում:

Մանուէլը չդիմացաւ: Նա քաշուեց մի կողմ եւ փղձկալով սկսեց արտասուել: Նրա լացը վրդովմունք էր, ցասման խօսք...

– Մի եւնոյն է, մենք կը դիմանանք, չենք մեռնի ու Թուրքից ողորմութիւն չենք խնդրի, – բռունցքը սեղանին զարկեց Մանուէլը:

Արցախի կոլտնտեսութիւնները հացի առատ բերք են ստեղծել: Այսօր այդ բերքը ամբարւում է կոլտնտեսութիւններում: Մէկը միւսի յետեւից գործի են դրւում Արցախի ջրաղացները: Արցախում չուտով հացը առատ կը լինի:

Արցախը չի ընկճուի եւ ծնկի չի գայ...

ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՊԱՏԱՆԻՆ՝ ՄՈՑԱՐԹ

Մոցարթի մահուան երկուհարիւրամեակը զարուն երաժշտական դէպքը ըլլալու կոչուած է: Սալցպուրկի հանճարը չէ դադրած անհատաւտարելի խանդավառութեան մը աղբիւրը ըլլալէ: Աչքնուն սիրելին է ան: Նիւ - Եորքէն Վիէննա, բոլորը կը մրցին իրարու հետ, այդ սիրոյն ու անոր մեծութեան արժանի բարձրութեան վրայ զեեղելու համար երկուհարիւրամեակի տօնակատարութիւնը: Օփերաներ կը պատրաստուին, թատրոններու տնօրէններ համերգներու երկար ցանկեր կը պատրաստեն, իսկ երաժիշտները արդէն ակած են աշխատանքի:

Այս յորձանքին մէջ, կենսագիրը հեղինակներ կը փորձեն քիչ մը եւս լուսաբանել անոր կեանքին մութ մնացած սա կամ նա կէտը, կամ նոր յայտնութիւններ որսալ:

Վոլֆկանկ Ամատէուս ծնած է Սալցպուրկ, 1756 Յունուար 27-ին. ընտանիքին երրորդ զաւակն է ինք. նախորդներէն մէկը միայն ապրած է: Հայրը՝ Լէոփոլտ, միջակուած, չատ բարեպաշտ, միջակ տազանդի տէր երգահան մըն է: Կը դասուի արքեպիսկոպոսին ծառայութեան մէջ: Իր զաւկին ծննդեան օրը օրագրութեան մէջ կ'արձանագրէ. «Աստուած մեզի հրաշք մը պրկեց...»: Արդարեւ, հրաշքը կարճ ժամանակ ետք կը յայտնուի. Մոցարթ երեք տարեկան չկայ տակաւին, երբ լարազաչնակի վրայ կտորներ կը նուագէ. վեց տարեկանին կը յաջողի մբնիւէ մը յօրինել. իր մայրենի լեզուն որուն կը սիրապետէ բառերէն առաջ, երաժշտութիւնն է:

Հայրը հիացած իր հրաշք - մանուկ զաւակով, զայն ցուցադրութեան կը հանէ բոլոր պալատներուն, եւրոպական բոլոր արքունիքներուն մէջ: Իր անառարկելի - թեան հոյակապ վրկժն է այդ տղեկը: Մոցարթ իր հօրն ու քրոջը հետ կ'երթայ Միւնիխ, Վիէննա, Շէօնպրիւն ուր Մարի - Անթուանէթի կը խոստանայ հետը ամուսնանալ...: Կուգայ Փարիզ, կը նուագէ պաքինկամի մէջ. իր նուագին փոխարէն ծխատուփեր, ոսկեայ ժամացոյցեր նուէր կը առանայ, սակայն երբեք՝ դրամ:

Քանի մը տարի ետք Իտալիա կը ծանօթանայ Մոցարթի հմայքին: Իրեն հետ ծանօթանալու կը փութան մեծագոյն երաժիշտները: Բոլոր դուռները կը բացուին իր անցքին վրայ, նաեւ Վատիկանը:

17 տարեկանին, ամէն կարգի պատիւներ վայելելէ ետք Սալցպուրկ կը վերադառնայ ուր երաժիշտի պաշտօն կը վարէ արքեպիսկոպոսին մօտ. հոն ամէն բան կը խեղդէ գինքը: Զորս տարի ետք կը լքէ պաշտօնը ու ճամբայ կ'ելլէ իր բախտը փնտռելու: Փարիզ կը համայէ գինքը, թեւ կուտայ իր երազներուն: Դէպի Մանհայմ կատարուած ճամբորդութենէ մը ետք Լոյզ Քաղաքը կը հասնի մօրը հետ. համեստ պանդոկ մը կը մնայ ուր ծառաները գինքը «փոքրիկ երաժիշտը» կը կոչեն: Անարգանքներ, թշուառութիւն ու զրկանքներ ամէնօրեայ կեանքի բաժինը կ'ըլլան: Երաժշտութեան դասեր կուտայ, բայց տակիս բաւարար չէ իր ապրուստը հոգալու: Արդէն ինք կը նախընտրէ յօրինումներ ընել, նոյնիսկ անօթի մնալու գնով:

Քանի կը խորասուզի երաժշտութեան մէջ, այնքան առանձին ու թշուառ կը մընայ: Ոսկեայ մանկութեան մը կը յաջորդէ նիւթական կարօտութեան ու տեղ - ծապրծական յորդազեղ տագնապի շրջան մը: Միշտ կը պահէ մանկունակ բնաւորութիւն մը որ կարծէք կը խուսափի հասունանալէ: Կ'ամուսնանայ, փրկուելու համար անփոխադարձ զգացումներէ: Ամուսնական կեանքը իրեն համար հաւասարակշռութեան ու ստեղծագործութեան աղբիւրն է:

Կնոջը՝ Քոսթանցին մասին բաւական ամբաստանութիւններ կատարուած են յետագային. Մոցարթի անփութութիւնը կործանումի կը հասցնէ ամուսնութիւնը, սակայն այսօր որոշ է որ Քոսթանց մեծ հիացում ունէր ամուսնին հանդէպ ու մեծ դնահատանք: Մոցարթ ամէն բանի մէջ կը դիմէ անոր խորհուրդին: Կնոջը հանդէպ ունեցածը աւելի բարեկամական, եղբայրական զգացումներ են:

1791-ին Մոցարթ միայն տարուան մը կեանք ունի: Ցաճախ կը խօսի մահուան

մասին, մելամաղձոտ հմայքէ մը տարուած: «Ան մեր լուսադոյն բարեկամը չէ՞» հարց կուտայ հօրը: Առողջութիւնը չատ լաւ չէ, սակայն Մոցարթ ձեռնածալ մը նացող հիւանդ մը չէ: Ազատ որմնադիրներու մաս կազմած է ու արարողութիւններու երաժշտութիւնը կը յօրինէ, կը գրէ «կախարդական սրինգը»:

Հակառակ որ մեծ բան չէ շահը, թըշնամիները ունի. անոնց ամէնէն սարսափելին Սալիէրին է արքունի մատուռին երաժշտապետը: Վստահաբար ան չէ թունաւորած Մոցարթը, բայց թունաւորած է անոր վերջին տասը տարին: Ան կը նախանձէր անոր ամէնակարող տպաւորիչ: Չոն, ուր ինք կը ճախողէր, Մոցարթ հրաչքներ կը գործէր:

Առանց դրամի, պարտքերու տակ խեղդուած, քառասունին մօտ, ան չի դիտեր թէ ինչ բանի պէտք է ձեռնարկէ ապրուստը ճարելու համար Փրակա որ ամենասիրած քաղաքն է, եւ որ երբեք դաւաճանած է իրեն, Պոհեմ թագաւորին դահակալութեան հանդէսին համար օփերա մը կ'ապսպրէ իրեն: Վերադարձին, մէջքի զօրաւոր ցաւերով անկողին կ'իյնայ: Կ'ըսէ թէ թշնամիները թունաւորած են պինքը: Այդ չրջանին անանուն ապսպրանք մը կը հասնի. հոգեհանդստեան պատարագ մը: Այն տպաւորութիւնը ունի թէ իր սեփական մահը կ'եղանակաւորէ: Ո՞վ է այդ ապսպրանքին տէրը. ուրուակո՞ն մը, ճակատագի՞րը: Ոչ, պարզապէս քիչ մը մեծամիտ ազնուական մը որ կը սիրէ որպէս իր հեղինակութիւնը ներկայացնել այդ կոորնեները զարս նուագել կուտայ իր բարեկամներուն ներկայութեան: Ապրս - պըրուած պատարագը իր կնոջը ամէն տարուան հոգեհանդիստին համար է: Մոցարթ կ'անդիտանայ այս պարագաները, կ'երեւակայէ Սալիէրին որ թաքնուած է ապսպրանքը ներկայացնողին տեղ:

Տխուր է երբ կը յօրինէ. յաճախ անկողնին մէջ կ'աշխատի. իրեն կ'օգնեն կինը ու հատուտարիմ աշակերտ մը: Ինք անձամբ կ'երդէ յօրինած եղանակները, նշելով փոփոխութեան ենթարկուելիք մասերը եթէ գործը չատարած մահը վրայ հասնի: Երբեմն Քոսթանց կը փորձէ անոր անկողնինէն ներս սպրդիլ, բաժնեվճար համար ցաւը ու նոյնիսկ մխիթարելու: Սակայն յաճախ Մոցարթ առանձին է, իր տխուր միջատակներուն մէջ խորասուզուած: Այդ ձմեռ ձիւն կը տեղայ առաւօրէն:

Դեկտեմբեր 5-ի գիշերը կը մահանայ գիրու վերջին փորձէ մը եաք: Յաջորդ օրը ընթացիկ արարողութեան աւարտին դադարը կը տանին քաղաքէն ժամ մը հեռաւորութեան վրայ Սէն Մարքսի գերեզմանատունը: Ոչ ոք կ'ընկերանայ: Քոսթանց բացակայ է. կ'ըսեն թէ չուն մը միայն հետեւած է մեռելակառքին ու մարդ չի գիտեր այսօր թէ ո՛ւր հողին յանձնած են մեռելթաղերը Մոցարթին անչունչ մարմինը:

Ա. Թ. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

«ԱՐՑԱԽԱԿԱՆՉ» ՆՈՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Լոյս տեսած է Հայաստանի «Արցախ» հայրենասիրական բարեգործական Միութեան «Արցախականչ» չաբաթաթերթին առաջին թիւը:

Ան կը բացուի «Մուտք» յօդուածով, որ ԼՂԻՄ-ի ապօրինաբար Ադրբեջանին բռնակցման պատմութիւնն է:

Ողջոյնի խօսքերով հանդէս եկած են Զօրի Բալայեան եւ Սօս Սարգսեան:

Շաբաթաթերթը Հայաստանի մէջ առաջին անգամ ըլլալով հրապարակած է Յովհաննէս Շիրազի «Ղարաբաղի ողբը»: Այնտեղ զետեղուած են նաեւ պատմաբան Բագրատ Ուլուբաբեանի «Արցախական աչխարհ» դիրքէն հատուած մը, լրագրող Գրիգոր Բալասանեանի մէկ ակնարկը իր հայրենի Գետաչէնի մասին:

Թերթը ունի երգիծանքի բաժին «Պըլը Պուղի» խորագրով, ինչպէս նաեւ բանաստեղծութեան էջ մը:

«Արցախականչ»ի անդրանիկ թիւը անդրադարձած է ռուս գրող Ա. Սոլժենիցինի ստեղծագործութեան՝ հատուած մը տըպագրելով անոր «Ի՞նչպէս բարենորոգենք Ռուսաստանը» գրքոյկէն:

Հրատարակիչները ծրագրած են յետագային չաբաթաթերթը լոյս ընծայել նաեւ ռուսերէն եւ եւրոպական լեզուներով:

***

ՆԿԱՐԻՉԻՆ ԹՊԻՏՆԵՐԸ

Վլադիվոստոկ քաղաքը տեղի ունեցած «Մարդը եւ ովկիանոսը» ծաղրանկարի միջազգային մրցումին գլխաւոր մրցանակներէն մէկուն արժանացած է Վլադիմիր Աբրոյեան: Փառատօնին մասնակցած են 24 երկիրներ, ի չարս որոնց Միացեալ Նահանգներու, Ճափոնի, Ֆրանսայի, Իտալիոյ ներկայացուցիչներ:

Վ. Աբրոյեանի երգիծանկարները ցուցադրուած են բազմաթիւ երկիրներու մէջ. ան Պուէնոս Այրոս կապրուվօ քաղաքը կատարուող ծիծաղի տօնին ամէնամեայ մասնակիցն է: Հայ նկարիչը արժանացած է Մոսկուա եւ Իտալիա տեղի ունեցած ծաղրանկարի միջազգային մրցումներու բարձր պարգեւներուն:

Վ. Աբրոյեան մասնակցած է նաեւ հայկական «տէսէն աիմմէ»ներու, ինչպէս «Մի կաթիլ մեղր», «Շերտաւոր վագրեր» եւայլն:

***

ՀԱԳՈՒՍՏԻ ՁԵՒԱԽՕՐՄԱՆ ԲԱԺԻՆ

Երեւանի դեղարուեստա-թատերական Ինստիտուտի կերպարուեստի բաժիններուն աւելցած է եւս մէկը: Թեթեւ արդիւնաբերութեան Նախարարութեան պահանջը նկատի առնելով ստեղծուած է հագուստի ձեւաւորման բաժին մը, որ առաջինն է Հանրապետութեան մէջ: Նորաձեւութեան մասնագէտները ցարդ իրենց ուսումը կը ստանային Մոսկուա եւ այլուր:

Ուսումնական հաստատութեան նորաստեղծ բաժնին յիսուն ուսանողները բացի դուռ նկարչական՝ գծանկար, գեղանկար եւ մասնագիտական յատուկ դասերէ կ'աչխատին փորձնական արտադրական տեղամասին մէջ, ուր կը կիրարկեն իրենց նախագիծերը:

Հիմնարկին ղեկավարութիւնը իր ուսանողներուն համար ծրագրած է նաեւ գործնական դասընթացքներ արտասահմանի մէջ:

***

ԹԱՆ ՏԻՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

«Արամ Խաչատրեան» մեծ համերգասրահի լեփ-լեցուն դահլիճին մէջ Մենուհէ-

ԱՊՐԱՍՔ ԱՊՐԱՆՔ

ԱՄԱՏՕՐ

Նոյեմբեր 9-էն մինչեւ Դեկտեմբեր 5, Ամատուր իր վերջին գործերը կը ներկայացնէ Լիւքսանպուրկի մէջ: Յուշահանդէսին կարելի է տեսնել նկարիչին իւղանկարները, ջրանկարներն ու գծանկարները:

Այս առթիւ Luxembourger WORT օրաթերթին մէջ լոյս տեսած է չահեկան ու խանդավառ յօդուած մը՝ այս «Յուշահանդէս - Դէպք»ին մասին, որ կը նկատուի «անվիճելիօրէն յաջողութիւն մը, ... որ առիթ կու տայ բոլորին ծանօթանալու այն "երկնքի ճանապարհորդ"ին հետ, որ Ամատուրն է»:

Galerie de Luxembourg,
4, Avenue de Pescatore, Luxembourg.

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Վենետիկի ու Փատովայի մէջ բացուած «Հայերը Իտալիոյ մէջ» յուցահանդէսին արձագանգը կը չարունակուի արեւմտեան մամուլին մէջ. Նոյեմբեր 10-ի «Ինթերնէյչընըլ Հերըլտ Թրիպիւն» թերթը պատկերազարդ յօդուած մը նուիրած է այս նիւթին, միլանաբնակ լրագրող Քէյթ Սինկլէոնի կողմէ ստորագրուած: «Վենետիկ որպէս հայկական մչակութային ոստան» խորագրով գրութիւնը կ'անդրադառնայ հայկական պատմութեան կարեւորագոյն փուլերուն, ապա կը խօսի Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնադրութեան, տպարանին, հաւաքածոներուն, ձեռագիրներուն մասին: Յատուկ ուչադրութիւն հրաւիրած են Փատովայի մէջ ցուցադրուած Կատինայի յախճապակիները, ապա հայկական կապերտները:

ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՇՈՒՆԻՆ ՀՐՈՒԱՆԴԱՆԸ

Երբ պարսկական զօրքերու ճնշումին տակ Աթենացիները կ'որոչեն իրենց քաղաքը լքել ու աւելի դիւրին պաչտպանուելու համար Սալամին կղզին ապաստանիլ, հոն կը մնան միայն անտիպագրելի ծերերն ու ընտանի կենդանիները:

Պղտատարքոս կը պատմէ թէ խղճալի էր այդ վերջիններուն վիճակը. հոս ու հոն կը վազվզէին տխուր հաչոցներով ու փնտռելով իրենց տէրերը:

Այդ կենդանիներէն մէկուն պարագան կը յիչուի սերունդէ - սերունդ. Պերիկլեսի հօր՝ Քսանթիպի չունը չի կրնար հանդուրժել լքումին ու կը նետուի ծով, կը սկսի լողալ իր տիրոջ նաւուն զուգահեռ: Կը լողայ մինչեւ կղզին ուր հազիւ ոտք դրած չունչը կը սպառի ու չնչահատ կը մեռնի:

Քսանթիպ որ ներկայ է անոր մահուան, գոյն կը թաղէ ճիշդ այն վայրը ուր ցամաք եւած էր կենդանին:

Ու այդ անկիւնը կը կոչուի «Հաւատարիմ չունին հրուանդանը»:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ՅԻ ԱՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷԻ ՔՂԻԻ

31 - 43.- Խոլխոլ (վեց տուն, հինգուկէս ժամ հեռու, անժամ եւ անհովիւ), Խոշքար (21 տուն, 7 ժամ հեռու), Իլբէ կամ Իէէ (10 տուն, եօթուկէս ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Սարգիս), Չէլէպի Մէզրէ (12 տուն, հինգուկէս ժամ հեռու), Քերպոզ (57 տուն, հինգ ժամ հեռու, եկեղեցին, Ս. Սարգիս), Զան (52 տուն, հինգուկէս ժամ հեռու), Աւրտնիկ կամ Աւըրդնիկ (60 տուն, հինգ ժամ հեռու, Հայ եւ Քիւրտ բնակչութեամբ՝ հատուտար թուով), Ղազի (25 տուն, 45 վայրկեան հեռու), Աղբգուտ (40 տուն Հայ եւ Թուրք բնակչութեամբ՝ հատուտար թուով, մէկու կէս ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Գէորգ), Մուսրում (հինգ ժամ հեռու, 3 տուն, անժամ եւ անհովիւ), Զօսախ (7 տուն, երկուքուկէս ժամ հեռու), Էօլմէզ (17 տուն, 45 վայրկեան հեռու, նոյնպէս), Աքկեվաճի (30 տուն, 1 ժամ հեռու, նոյնպէս):

44.- Մէլիճան, 48 տուն, վեց ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Գնէլ Քահանայ Տէր - Սարգիսեան. - Ծնած 1854-ին Տինէք գիւղը, աչխարհական անունով Գրիգոր, ուսած Տ. Սարգիս իր հօրմէն, 1901-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճանէ, կը նահատակուի հետեւեալ պարագաներուն տակ: Թուրք գինուորներ եւ սպաներ Քղիին գէպի կարին անցած ատեններին՝ Մէլիքանի մէջ կը հանդիպին այս երէցին, զոր կը ձերբակալեն եւ սաստիկ դանակոծելով՝ հոգին բերանը կը բերեն: Տ. Գնէլ արիւնլուայ կը փոուի գետին անկենդան:

45.- Զանախճի (համանուն գիւղ Դերջան ալ ունի), Քղիէն չորս ժամ հեռու, 117 տուն, եկեղեցին Ս. Կիրակոս, ուր կը պաչտօնավարէր

Յուսիկ Քահանայ Աշճեան. - Ծնած 1875 Փետրուար 14-ին, ընիկ, աչխարհական անունով Սարգիս, ուսած տեղւոյն Սահակեան դպրոցը, տասնամեայ կրթական վաստակաւոր, 1905 Փետրուար 14-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճանէ: Մայիս 28-ին իր հօտին հետ կը մեկնի Զան, ապաստան գտնելու յոյսով կազ «նահիէ»ի կառավարիչ Մուհամիր Հաֆըզէ: Կ'անցնին հինգ օրեր, երբ հրոսախումբ մը կը խուժէ վրանին, գերի վերով ու մորթելով բոլորը մէկանց: Տ. Յուսիկ գրպանը պահած Թոյնի սրուակը կը տանի բերնին եւ մահամերձ գալարուած պահուն Զան գիւղի «մէրքէզ գոմանանի» Համտի Չավուշ աուրը քաչելով կը գլխատէ զայն:

46.- Ճըպըռ Գեղ, կ'ուղղուի գիւղը Քղիի, կէս ժամ հեռաւորութեամբ, 56 տուն, զոր կը հովուէր

Յովհաննէս Քահանայ Տօնոյեան, 30 տարու, նորընծայ, նահատակուած տեղահանութեան ճանապարհին: Իսկ

Ներսէս վարդապետ Բզնունի պատերազմէն քիչ առաջ վախճանած էր այդ գիւղը: Միաբան վարագայ վանուց, ծըննած 1839-ին եւ ձեռնադրուած 1863-ին:

47.- Թոխլիան, կէնճի միւթասարըֆութեան կէօյնիւկ գաւառակի պատկանող այս գիւղը Քղիի առաջնորդութեան ներքեւ էր, եկեղեցին Ս. Մայր Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Պապկ Քահանայ Փոսիկեան. - Ծնած 1872-ին Ծերմակ գիւղը, աչխարհական անունով Վարդան, ուսած անդ, ուսուցիչ ի չրջակայս, 1911 Յունիս 12-ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ: Բախտակից մխանեներուն:

48.- Հարկապ կամ Հայկապ, նախապէս բազմամարդ Հայութեամբ՝ որ երթալով նուազած եւ չորս - հինգ տուն էր մնացած (ինչպէս կը յայտարարէ մեզ Գարեգին Թորիկեան), մեծ գերեզմանատունով եւ «նոր բերդ»ով:

Այս 48 գիւղերուն Հայ ժողովրդեան՝ Քիւրտերուն ձեռքէն քաչածները սոսկալի եղած են. հարիւրէն մէկ հոգւոյ ազատումն ալ հրաչքի վերագրելի է: Խուպէքի Ազան էր Մահմատ, հայակեր ճիւաղ մը որ ոչ ոքի խնայած է: Նոյն գիւղէն երեք հոգի միայն կը փրկուին, Կարապետ Յովսէփեան իր նորածինին ու կողակիցին հետ, որ մօտակայ Գօտէք լեռը բարձրացած՝ կոտորածը դիտելէ վերջ՝ կը փախչի Տէրսիմի Խոյլըզ գիւղը, ծանօթ Քիւրտի մը քով ապաստան գտնելով. յետոյ կ'անցնի Ռուսիա եւ իրը կամաւոր կը ծառայէ բանակին մէջ: Այժմ Սկիւտար: Իրեն եւ իրեն ցոյց տուած վերապրող հայրենակիցներուն կը պարտինք վերագրեալ ջարդապատմ անցքերուն մեծ մասը:

(Շար. 138)

(Շար. Ա. Էջէն)

է կիրակի, Ռոքվէլըի 1 - 0, նոյն պատասկարպին մէջ՝ Արծիւ (2) - Սէն Լու 2 - 0:

● ԴԺՈՒԱՐ ՄՐՑՈՒՄ ՄԸ՝
Հ. Մ. Ը. Մ.-Ի ՀԱՄԱՐ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէպին որակուած է խաղալու բաժակի 5-րդ շրջանը, սակայն իր ելոյթները, լիկի ախոյենութեան մէջ, կը մնան միշտ անյաջող: Կիրակի, իր դաշտին վրայ, Քոթ Շուտ դէմ՝ 1 - 1 միայն:

Ֆրանսայի բաժակին համար, կիրակի օր, Տէպինի դաշտին վրայ պիտի մրցի պատուոյ դատակարգի պատկանող խումբ մը դէմ՝ Փէրոնայի: Դժուար, շատ դժուար մրցում մը Հ. Մ. Ը. Մ.-ի համար: Լաւ կ'ըլլայ եթէ շրջանի հայ մարզասէրները, մեծ թիւով, ներկայ ըլլան այս խաղին: Ակումբը պէտք ունի քաջալերանքի:

● «ԱՐԾԻՒ» ՉԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ

Պիտի պարտուի՞, կիրակի, բաժակի 5-րդ շրջանին մէջ, Սէն Ռէմիի առջեւ: Կը յուսանք՝ ոչ: Մանաւանդ որ բախտը ունի վերստին խաղալու իր դաշտին վրայ, Մարսէյլ, եւ իր դատակարգին պատկանող խումբի մը դէմ: Այսուհանդերձ պէտք չէ մոռնալ որ Սէն Ռէմի նախորդ հանդիպումին, յաղթած է Կափի՝ (3 - 2), որ պատուոյ դատակարգի խումբ մըն է:

«Արծիւ», իր ախոյենութեան մէջ միշտ առաջատար է, առանց որեւէ պարտութեան: Կիրակի օր յաղթած է Ժէմմէնոզի՝ 2 - 1: Էչամանեան (փէնալթի) եւ Քիւրտիճեան նշանակած են Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կոլերը: Նշենք որ ակումբին մարզիչն է միշտ Ժօ Յովհաննէան, խումբին նախկին բերդապահը, եթէ լաւ կը յիշենք:

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

● ԱՐԹԻՒՐ ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՓՈԽ - ՆԱԽԱԳԱՀ

Ֆրանսայի մարմնամարզութեան շրջանակներուն մէջ ոչ ոք մոռցած էր Արթիւր Մաղաքեանի անունը, հակառակ անոր ան 5 տարիներէ ի վեր հանգստեան կոչուած էր: Մաղաքեան եղած է երկրին մարմնամարզութեան թէքնիք ազգային անօրէնը, 23 տարիներ շարունակ, անօրինակ մրցանիշ մը այսպիսի պաշտօնի մը մէջ:

Վերջերս տեղի ունեցաւ այս մարզաձեւին Ֆրանսայի Դաշնակցութեան Ընդհանուր ժողովը: Մեր ազգակիցը ընտրուած է փոխ - նախագահ: Պիտի զբաղի մանաւանդ միջազգային յարաբերութիւններով:

Արթիւր Մաղաքեան 65 տարեկան է: Ծնած է Վիէն, մարմնամարզիկ (ժիմնաստ) եղած է Ռոմանի մէջ:

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

● ՄԻՇՏ ԼԱԻ ԴԻՐՔԻ ՎՐԱՑ

Ռոնի երկրորդ դատակարգի ախոյենութեան մէջ, Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան խումբը, յաջորդական յաջող մրցումներով, կը պահէ յոյս՝ նոր վերելքի մը դէպի Ա. դատակարգ: Երկրորդ խումբն ալ լաւ դիրքի վրայ է: Խմբապետ Հրանդ Աբրահամեան մեզի յայտնեց որ կազմին մէջ կան միայն Հայեր, ինչ որ սովորական չէ Ֆրանսահայ մարզական ակումբներուն մէջ:

● ՋԱՆԱԶԱՆ, ԱՍԿԷ - ԱՆԿԷ...

Փարիզեան շրջանի մեր խումբերը յաճախ դժուարութեան մէջ են: Նոյեմբեր 25-ի արդիւնքները.-

Պուլոնը - Իսի Հ. Մ.	3 - 2
Ալֆորվիլ Հ. Մ. - Շամփիէ	2 - 2
Հ. Մ. Մ. - Ալֆոր Ժ. Ս.	1 - 2

***

Ախոյենական դծով, Վալանսի պահեսթին, Ռոանի մէջ, Մարթէլի դէմ՝ 1 - 1: Վալանս (2) կը մասնակցի նաեւ լիկի բաժակախաղերուն:

***

Պոռտօ քազաքին արհեստավարժ ակումբին փոխ - նախագահ՝ Ժորժ Թուռնիքեան պահ մը այժմէութեան թիրախ եղաւ: Նախագահ Քլոտ Պէզի զատական որոշումով կախակայուելէն վերջ, իրեն յանձնուեցաւ Ֆրանսայի ամենահամբաւաւոր ակումբներէն այս մէկուն առժամեայ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, Տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ Առաջին Լուսաւորչացն Մեծի Հայոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

pour la première fois au Salon européen du Livre

UNE EXPOSITION DU LIVRE ARMENIEN
présentée par
la Maison de la Culture Arménienne de Décines
et la Librairie Expérience
du 30 Novembre au 3 Décembre
à la HALLE TONY GARNIER

Au programme, des signatures de livres récents et rencontres avec les auteurs :
Jean Kehayan «Papiers d'Arménie»;
Claire Mouradian «De Staline à Gorbatchev: l'Arménie»;
Gérard Dedeyan «L'Arménie: Histoire d'une chrétienté»;
Présentation des mémoires de Rouben : «Mémoires d'un partisan arménien».

Ouverture au public :

le 30 Novembre de 11h à 22h
les 1er et 2 Décembre de 10h à 20h
le 3 Décembre de 10h à 18h.
Renseignements à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au: 78. 49. 42. 97.

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ճաշ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1-ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, ժամը 14 – 17 :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Տէր եւ Տիկին Թերզիպաշեանէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սեբժ Էքմէքճեանէ 300 Ֆր., Ամուրէ Բիրեանի մահուան առթիւ, փոխանակ ծաղկեպսակի:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԹԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սատունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝
ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)
Դեկտեմբեր 1-ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէն Պազիլ Մարսէյլ 1

***

ՊՕՄՈՆ – «ՆԱՅԻՐԻ»

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի մասնաճիւղի վիճակահանութիւնը Դեկտեմբեր 2, ժամը 15-ին, եկեղեցւոյ վից սրահին մէջ:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ - ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆԻ
Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ

Սէն-Թուանթուանի Ս. Թադէոս-Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ կիրակի, Դեկ. 2, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց եւ Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան - Ուխտի օրէնին առթիւ պիտի կատարուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
որ կը պարգեւատրէ վկայագրով եւ «Ս. Ներսէս Շնորհալի»ի չքանշանով եկեղեցւոյ երկարամեայ ժրաջան ծառայող՝
ՄԿՐՏԻՉ ՏԷՒԻ-ՂԱԶԱՐԵԱՆԸ

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ 8·30:
Պատարագ՝ 9·45:
Քարոզ՝ 11:
Հոգեհանդիստ՝ 11·45:
Մատաղօրհնութիւն՝ 12:

Բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

ՇԱՂԿԱՊ – Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

Կը հրաւիրեն՝

«ՀԱՅ ՃԱՄԲԱՅ»

հայկական մարտական արուեստ, հիմնուած հայկական փիլիսոփայութեան վրայ:

Կը ներկայացնէ՝
վարպետ՝
ԱՐՄԵՆԱԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Սահիկներու (diapositives) ցուցադրութիւն եւ մարտական ցոյց:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20·30-ին

Centre Culturel et Artistique Arménien
6, cité du Wauxhall — 75010 Paris

Մուտքը ազատ է:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆԷԿ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէյլի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 3, ժամը 20·30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, Տօն է Թադէոս եւ Բարթուղիմէոս Առաքեալներու:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆԱ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Vernissage
le Vendredi 30 Novembre à 19 h
Salle V. Bozadjian

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

«Journée Châtaigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 *Frs.*
Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30
VENDREDI
30 NOVEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ց ս ա ։ Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ ։ 410 Ֆ·
Արտասահման ։ Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը ։ 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.418 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.418

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Նորութիւն մը պիտի չըլլայ խոստովանիլ, ցաւով ու սրտի սեղմումով որ Հայաստանի ժողովուրդը չաո դժուար օրեր կ'ապրի ու մղձաւանջն ունի աւելի ևս օրեր, ձմրան սառակացման։ Եւ կարելի չէ վերադառնալ Երեւանէն առանց յանցաւորի պզտում մը ապրելու։ Ցանցանքը վերապրանումին մէջ է հանդստաւէտ կեանքի մը արեւմտեան չոայլութեան ծոցը, հոն թողով ժողովուրդ մը, որու միակ ուրախ պահը կը կայանայ պատահ մը մխա, պատահ մը հաց կամ քիչ մը կաթ պտած առեն։ Ձիշդ է, ամբողջ Սորհրդային Միութիւնը սովի եզրն է, ու ամբողջ Գերմանիան զօրակոչի մէջ է։ Լենինգրատ ոչինչ կայ ուտելիք, բայց կարելի է՞ մխիթարուիլ դրացիդ ալ դժբախտութեամբ, ամոքելու համար քու ցաւդ։

Ամբողջ կայսրութիւն մը անանկութեան մէջ է, բայց հոգը չէ Արեւմուտքին որ ֆորքաչով ձերսը ձախողի, երբ դուրսը՝ ան ըրած է ինչ որ Արեւմուտքը կ'ակնկալէր իրմէ։

***

Երեւան խոնաւ ցուրտ մը սկսաւ երկուշաբթի։ Փողոցէ – փողոց, ժպիտ չկայ անցորդին դէմքին ու նորատեղծ իշխանութիւնը հազար ու մէկ դժուարութեան կը բախի, եւ կը վազէ ժամանակին ետեւէն, վաղուդի, հոս, Հայաստան, կարելի չէ ժամանակ տալ ժամանակին, ինչպէս առեն առեն կը թելադրէր Նախագահ Մխիթարեան։ Զանգ չեն խնայեր Սորհրդարան ու նախարարապետ տիւ եւ գիշեր կը աքնին, որպէսզի ժողովուրդը աւելի ծանր օրեր չապրի։ Բայց հարկ է նաեւ օղնել այդ իշխանութեան ֆւ պարզ է որ այդքան ողջմտիա դիտակցութիւն պէտք չէ ակնկալել այն կուսակցութենէն, որ 70 տարի ետք, յանկարծ, կ'անդրադառնայ թէ աթոռներ տէր փոխեցին ու ուրիշներ չաո խախտա կը թուին։

***

Ցետագային թողով այլ տպաւորութիւններ եւ թերեւս նաեւ խորհրդածութիւններ, տանք կարգ մը լուրեր։

× Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 26 եւ 27-ին, Գերագոյն Սորհուրդը քննարկեց երկու օրինագիծ՝ ներման եւ խղճի ազատութեան։ Առաջինը – բաւական երկար ծեծուելցաւ եւ երկուշաբթի դիշեր ժամը 11-ին, հարցը լուծուած չըլլալով, մնաց յաջորդ օրուան։ Ներման օրինագիծ չի նչանակեր ամբողջական ներում բոլոր դատապարտեալներուն, այլ կարգ մը ազատ արձակումներ եւ պատիժներու նուազումներ ըստ պարագաներու եւ յանցանքի բնոյթի։ Երեքշաբթի առաւօտ սակայն, նախատեսուած էր խղճի ազատութեան օրինագիծի քննարկումը, որու ներկայ կ'ըլլար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ բաւական երկար ողջոյնի խօսք մը կ'արտասանէր նիստի սկիզբը։ Այս օրինագիծը պատրաստուած էր Գերագոյն Սորհուրդի համապատասխան յանձնախումբին եւ Մայր Աթոռի հետ համաձայնեցեալ։

Ընդունուելցաւ փոքր սրբագրութիւններով երկու նիստով (ամէն մէկը՝ 90 վայրկեան)։ Ապա, չարունակուելցաւ ներման օրինագիծի քննութիւնը, որ ընդունուելցաւ նաեւ Երեքշաբթի օր, ժամը 19·30-ի չուրջ եւ կարգ մը բարեփոխումներով, վերջնական ձեւը կը ստանայ յանձնախումբին կողմէ։

× Երկուշաբթի առաւօտ ժամը 4-ի չուրջ է, որ ՀՀՇ-ի համագումարը վերջ կը դնէր եւ կը հաղորդուէին վարչութեան ընտրութիւններու արդիւնքները։ Մինչ այդ կէս գիշերէն սկսեալ ամբողջ սրահը կ'ոգեւորուէր, անհատական թէ խմբակցական երգեր իրարու կը յաջորդէին, Տարօն աշխարհէն յեղափոխական երգեր եւ կ'երգէին բոլորը, Հայաստանէն եւ Սփիւռքէ, չաո չերմ մթնոլորտ մը ըստեղծելով, ինչ որ չաո յաջող եղրափակում մը կ'ապահովէր համագումարի մը, որ մինչեւ այդ պահը չաո հանդարտ, երբեմն անհամ կ'անցնէր։

Ներկայացուած 125 թեկնածուներէն կ'ընտրուէին 40 հոգի, մինչ ՀՀՇ-ի նախորդ վարչութիւնը առաջարկած էր թիւը բարձրացնել 50-ի (նախորդը՝ 36 անդամներէ կը բաղկանար)։ Կային 850 պատուիրակները, որոնց 615-ը մասնակցեցան քուէարկութեան։ Բացարձակ մեծամասնութիւնը 308 ձայն էր։ Ընտրուեցան միայն 40 թեկնածուներ, որոնց 39-ը հրաժարեալ վարչութեան ներկայացուցած ցանկէն էին, յաւելեալ՝ Պարոյր Հայրիկեան։ Արդիւնքները հաղորդուեցան ժամը 3·26-ին։

***

Այս անգամ ալ, ինչպէս հիմնադիր համագումարին ոչ մէկ կին կայ նորընտիր վարչութեան մէջ, հակառակ երկու թեկնածու լաւ եւ ձեռնհաս ուժերու։ Այս երեւոյթը չաո մայնութեան մը հետեւանք է, որու վրայ նախընտրելի է չաո չծանրանալ։

ԷՋՄԻԱԾԻՆ
ՔԱՂԱՔԸ ԿԸ ՎԵՐԱՏԱՆԱՅ ԻՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆԸ
ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

Էջմիածին քաղաքի Քաղխորհուրդը որոշեց քաղաքին վերադարձնել իր պատմական հին անունը՝ Վաղարշապատ։ Քանի մը օրէն այս որոշումը կը վաւերացուի Գերագոյն Սորհուրդին կողմէ։

Երեքշաբթի իրիկուն, Նոյեմբեր 27-ին, Գերագոյն Սորհուրդի երեսփոխանները կ'առաջարկէին որ քննուին Արցախի հարցը եւ կացութիւնը։ Քուէարկութեան կը դրուէր եւ կ'ընդունուէր։ Կը մերժուէր սակայն, այն առաջարկը որ Չորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի (Նոյեմբեր 28 եւ 29) ընդհատուի Գերագոյն Սորհուրդի նստաշրջանը, որովհետեւ այդ երկու օրերուն Համայնավար կուսակցութիւնը կը վերըսկըսէր իր համագումարը (27-էն յետաձգած էր 28-ի, որովհետեւ 27-ին, Գերագոյն Սորհուրդը չէր կրնար նիստ չգումարել եւ կուսակցութեան ղեկավարութիւնը կը յուսար որ յաջորդ երկու օրերը կարելի կ'ըլլայ)։

× Արցախ, Բերդաձոր կացութիւնը միշտ լարուած է եւ մտահոգիչ։

***

Ծանր օրեր եւ ժամեր կ'ապրի Հայաստան, որու ժողովուրդը այլեւս ոչինչ կը յուսայ եւ հոս է ամէնէն ծանրակշիռ հարցը, վառելի յոյսը շատ գան կը փրկէ։ Կայ սակայն վատահութիւնը հանդէպ նորատեղծ իշխանութեան, որ չի կրնար, պարզ է երեք ամսուան մէջ ամէն բան ընել, ամէն հարց լուծել։

Բայց, օրը կուգայ, անկասկած, երբ Հայաստանէն կը բերենք՝ ուրախ լուրեր։

Ա. Մ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Անդորրութիւնը որ երկրին մէջ դրեթէ կայուն վիճակ մը կը պարզէր տարիի մը ի վեր, Հոկտեմբերին 0,9% համեմատութեամբ աճ արձանագրած է։ Երեւոյթը կը բացատրուի Ծոցի տագնապէն ծագում առած ընդհանուր մտահոգութեամբ որ արդէն տիրած է ամբողջ աշխարհին։ Աշխատանքի նախարարը այլ պատճառ մը կը նկատէ որակաւոր, մասնագէտ գործաւորներու ոչ գոհացուցիչ թիւը։ ան կ'ըսէ թէ գործի պարապ տեղեր չեն պակսիր, բայց գործատէրերը չեն ուզեր անորակ բանուորներ գործի առնել։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ նախարարը եզով, հեռաստեսուած յայտարարութեամբ մը դանգատած է բանակին ուղղուած քննադատութիւններու բազմացումէն, ինչպէս նաեւ որոշ հանրապետութիւններու մէջ ազգայնականներու վարած անօրինական գործողութիւններէն որոնք կը վտանգեն երկրին պաշտպանական կարողութիւնը։ ԹԱՍ կը հաղորդէ թէ այս հանրապետութիւններուն մէկ մասը սկսած է սեփական զօրք կազմել, բայց եւ այնպէս խորհրդային զինեալ ուժերը ինչպէս երէկ, այսօր եւս հաւատարիմ են վերակառուցումին։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ուսեստեղէնի ծանր տագնապը որ ղպալի է յատկապէս Մոսկուայի ու Լենինգրատի մէջ, կը չարունակէ լրատուիւններու գլխաւոր լուրերէն մէկը ըլլալ։ Գերմանիա ձեռնարկած է արդէն օժանդակութեան ծաւալուն չարժումի մը, իսկ ԹԱՍ կը հաղորդէ նաեւ որ համաձայնութիւն գոյացած է Սաուտի Արաբիայէն 4 միլիառ տոլարի փոխառութիւն մը ունենալու համար։ Այս ծրագրին իրագործումին համար Մոսկուա պաշտօնական հրաւէր ուղղած է Սաուտի-Արաբիոյ Ֆահտ թագաւորին։

ՏԱՆԻ ՇԱՄՈՒՆ եւ ընտանիքը սպաննուած կ'ըլլան Սուրիոյ ծառայող քրիստոնեայի մը կողմէ, ըստ լիբանանեան զգաստի սպասարկութեանց մասնագէտներու։ Ոճրափորձը պատրաստուած է երկու շաբթուան ընթացքին, Լիլի Հոպկյքայի քաղաքազօրքին մէկ չոկատին կողմէ։

ԱՆԳԼԻՈՑ եւ Սուրիոյ միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւնները որոնք խզուած էին 1986-էն ի վեր, վերահաստատուած են հատարակաց հաղորդագրութեամբ մը։ Այս փոփոխութեան գլխաւոր պատճառը այն է որ Սուրիա յանձնառու եղած է չանք չխնայել Լիբանանի մէջ արգելափակուած արեւմուտքցի պատանդներուն ազատ արձակումը դիւրացընելու համար։

ՊՈՐՏՈՑԻ ֆութպոլի խումբի նախագահ նչանակուեցաւ ակնոցի մեծ վաճառական Ալէն Աֆլալու, որ չաո դէշ սկսաւ սակայն իր չրջանը։ Արդարեւ Հռոմի մէջ, ԻԻՖԱ–ի բաժակի 1/8–րդ աւարտականին ժիրոնտէնները 0–ի դէմ 5 կէտով պարտուեցան։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ որոշած է չերթալ Նոպէլ մրցանակը ստանալու Օսլո, Դեկ· 10ին, որովհետեւ չի կրնար հեռանալ Սորհ· Միութենէն այսքան ծանր կացութեան մը մէջ։ Կրնայ ըլլալ որ Մայիսին երթայ։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ որուն անունը ամէնէն աւելի կապուած է տագնապներու, խորհրդային լրագրողներու յայտնած է թէ իր մասին պատմուած մանրավէպերէն կը նախընտրէ հետեւեալը։ «Նախագահ մը հարիւր սիրուհի ունի որոնցմէ մէկը սիտայէ վարակուած է, բայց չի գիտեր թէ որ մէկն է ան։ Ուրիչ նախագահ մը հարիւր թիկնապահ ունի որոնցմէ մէկը ահաբեկիչ է, բայց դժբախտաբար ինք չի գիտեր թէ ո՛րն է ան։ Իսկ Գորբաչով հարիւր անտեսագէտ ունի, որոնցմէ միայն մէկը խմաստուն է, սակայն ինք չի գիտեր թէ ո՛րն է…»։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՄԵԿՆԱՐԿ՝ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Սորհրդային Միութեան 12 իսկական ուժեղագոյն խումբերու վճռական առաջնութիւնը կը սկսի Դեկտեմբեր 6-ին։ Այդ ընտրանիին մէջ է նաեւ Աբովեան քաղաքի «Հատիս»ը։ Իր մրցակիցներուն մէջ եւրոպական չափանիշով մեծ խումբեր կան. օրինակ՝ Ռիկայի կազմը յաճախ յաղթական եւրոպական բաժակախաղերու մէջ, Մոսկուայի Բանակային ակումբը եւ քանի մը ուրիչ մեծեր։

Հայաստանի կազմին համար, հարցը տեղ բանալ է առաջին ութեակին մէջ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

● «ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ ՍՈՒՐԻՈՑ ՄԷՋ

Երեւանի «Արարատ»ը մրցած է, Հալէպի մէջ, չորս խումբերու դէմ եւ դատուած՝ մրցաշարքի առաջին։ Ցաղթած է յաջորդաբար, Հ·Մ·Ը·Մ·-ի՝ 6 - 2, արաբական խումբի մը՝ 3 - 1, Պէյրութի Հ·Մ·Ը·Մ·-ին՝ 5 - 0· պարտուած է արաբական խումբէ մը՝ 1 - 0 ։

«Արարատ»ի մարզիկները մասնակցած են Հ· Ց· Դաշնակցութեան հարիւրամեակին առթիւ կազմակերպուած փառատօնին եւ տողանցած մարզադաշտին վրայ։

● ԹՈՑԼ ՄՐՑԱՇՐՋԱՆ ՄԸ

Մխիթեանական երկրորդ խումբի առաջնութեան վերջնական դասաւորումին վրայ Լոռի կը գրաւէ 18-րդ տեղը եւ Շիրակ՝ 22-րդը, վերջինը։

Հայ երկու խումբերը փայլելու կարողութիւն ցոյց չտուին վերջացող մրցաշրջանին։ Իրաւ է որ տեղական պայմանները թոյլատու չէին։

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

● ՀՐԱԶԴԱՆ՝ ՄԻԶԱԿ

Սորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի ախոյեանութեան մասնակցող Հրազդանի «Հացագործ» ակումբին երկու վերջին խաղերը անյաջող անցած են։ Վերջնական դասաւորում՝ 6-րդ 12 մրցակիցներու միջեւ։

ՋՐԱԳՆԴԱԿ

● ԱԼԻՔԵՐԱՑԻՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է մրցաշարք մը՝ որուն մասնակցած է ալիքերական խումբ մը, Վրացիներու կողքին։

Տեղական էրէբունի խումբը, աւարտականին յաղթած է վրացական կազմին՝ 13 - 10, իսկ էրէբունի (2) 3-րդ դասուած է պարտութեան մատնելէ վերջ Ալիքերացիները՝ 12 - 11 ։

Վ· Մ·

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՑՅՆՈՒԹԻՒՆ

Գասպարով – Գարբուվ խաղին 15–րդ հանդիպումն ալ Չորեքշաբթի օր վերջ գտաւ հաւասար արդիւնքով· երկու մըրցակիցները ներկայիս 7,5–ական կէտ ունին։

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ԹԷ՞ ՏՆԱՄԵՐՋ»

Հայաստանի առօրեայ կացութեան մասին, հոնկէ հասնողներու կամ վերադարձողներու ուղղուած հարցումները գրեթէ նոյն տիպի պատասխաններ կը առանան. «էկա՛յ»ներու հետզհետէ երկարող չարք մը, որուն ծայրը հանդուցուած է պարենաչափի կտրօններով: Երբեմն այս կարգի պատասխանի մը կը հետեւի այն աւելորդ բացատրութիւնն ալ, թէ տիկիս միմիայն Հայաստանի յաւուրական պարագայ չէ, այլեւ ամբողջ երկիրը կը գտնուի նոյն վիճակին մէջ: Կը չեշտուի նաեւ թէ Միութեան մասնուած աննդեղէնի տատնապը ամէնէն ծանրօրէնն կրողը չէ հայ ժողովուրդը: Անշուշտ, տ՛չ նեղութիւններու համատարած բնոյթը, ոչ ալ յոռետեսին քաղցած մամաթ Հայաստանի մասամբ վերադառնալի պայմանները կրնան զոնէ կաթիլ մը թեթեւցնել մխի, կարագի, օճառի, կամ այլ կենսական ապրանքներու վաճառատուներուն առջեւ ժամերով կարկի սպասողներու զայրոյթը, յուսահատութիւնը, գանգատութիւնը: Ու օրէ օր աննդանութի տատնապը անտեսել կուտայ քաղաքական կամ անտեսական մարգերուն մէջ առնուած քայլերը, կը տրտպատէ բոլոր խոտակռութիւններուն, բոլոր վէճերուն:

Անկասկած, տուեալ պայմաններուն մէջ դժուար թէ գտնուի մէկը որ կարենայ արդարացնել ծանրատոյն հարցին չբջանցումը ու այլ մարգերու աւելի յուսատու նուաճումներուն արձագանգը փնտռել. տակից յատկապէս Արեւմուտքի մէջ, ուր պատկերը կատարեալ հակառութիւնն է խորհրդային կացութեան:

Սակայն, երբ նոյնինքն տատնապին կեդրոնէն կուգայ Հայաստանի առօրեային տրտպատած մարդին տարբեր մօտեցումով մը տեւեռելու տրամադրութիւնը, այդ պարագային անարդար պիտի բլլար չանդրադառնալ անոր. աննդեղէնի, վառելանիւթի, դեղի ու բազմաթիւ այլ չզոյութիւններու ճնշումին տակ ուրիչ ամէն հարցի կամ նիւթի դէմոց յամր ու խուլ մնալու յամառութիւնը, իրականութենէն կամաւոր փախուստ ու նոյնիսկ ցաւը փնտռելու հոգեվիճակ մը պիտի չմատնէ՞ը:

Կենսական ապրանքներու բացակայութեան ու նաեւ հիմնական այլ հարցերու մասին, նոյնիսկ եթէ ոչ արտայայտուելու, գոնէ մտածելու, անդրադառնալու կը մղեն «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Նոյեմբեր 13-ի թիւին առաջին էջին մէջ հրատարակուած վերոյիշեալ խորագիրով տղերը, որոնք առաջադրուած են Լիպա Ճաղարեանի կողմէ: Անդրադառնալի, ամէն յատկանիշներով հակառական երկու եզրերով գոյացած խորագիրը արդէն կը մատնէ գժուարին ու չեշտ բազդատական մը:

Ան նախ երեք տարուան հեռաւորութենէն կը դիտէ 1988 Փետրուարի հայութիւնը. այո՛, «միամիտ հաւատի», «սըրտագիլմիկ հեռագրերի», կամ «ամէն պատահածից պաշտպանութիւն ակնկալող կեցուածքի» օրեր էին անոնք. «բայց միեւնոյն է, դժուար թէ գտնուի մի հայ, որ այդ օրերը Ազատութեան հրապարակում մեզ հետ ապրած լինի ու չասի՝ ՓԵՏՐՈՒԱՐԸ ՈՒՐԻՇ ԷՐ»: Գրութիւնը կը չարունակէ *դրեթէ թաքուն կարօտով մը յիշել այդ օրերը, որպէս թէ անոնք ոչ թէ երեք տարուան, այլ չատ աւելի հեռաւոր ժամանակներու մէջ գտնուէին:*

Լ. Ճաղարեան կը գրէ. - «Գրպանահատներ չկային, մարդասպաններ չկային: կային մեզ բոլորս, ու լոյս էր ճառագում մեր հոգիներից: Մեզնից անջատ, մեզնից «վերեւ» կային մի խումբ խաւարասէրներ որ մոլորուել ու ոչ մի կերպ չէին հասկանում թէ մի օրուայ մէջ ճորտերի իրենց մեծ բանակը ինչպէս ծառս եղաւ»: *Իսկ այսօ՞ր. չատ մտայլ գոյներու երանգապնակ մը ունի Լ. Ճաղարեան երբ կը գծէ այսօրը.* «մսի ու ձուի հերթերում դատարկ ստամոքսների հերսից միմիանց անգթօրէն բզկտողներն եմ մենք, կանգառներում մի ամբողջ յաւերժութիւն սպասելուց յուսահատ ու յոգնատանջ մարդկանց կողոքով դատարկ աւտոմեքենաներով սլացող ինճնագոհ վարորդները» ու «մութ անկիւններից դաւադիր գնդակներով իրար սպասողներն եմք մենք»: *Ապա ինք եւս պիտակից իր տողերուն մրոայլին, որպէս բացատրութիւն կը գրէ թէ Նոյեմբեր 7-ին հեռատեսիլի «Լրարեր» յայտագրին ընթացքին լրագրողին հարցումներուն արուած մէօրինակ պատասխաններէն ծնած է այդ մռայլը. անոնք բոլորն ալ* - «աւելի ու ջանել» - *չուտասելուկի պէս կը կրկնեն. «խանութները դատարկ են»: Այդ պատասխանին չատ կրկնութիւնը գինքը կը մղէ մինչեւ իսկ մտածելու. «աւելի լաւ չէ՞ր շքերթ լիներ, կեղծ ու փուչ կոչեր, նախապէս ձայնագրուած «ուռա»ներ ու «կեցցէ»ներ հրեւչէին: Անցած տարիների պէս արհամարհանքով էմծիծաղ կը տայիմ՝ կ՛ուզեցէր, կը գնար»:*

Սակայն Նոյեմբեր 7-ի օրով կատարուած հաշուեյարդարին մէջ «խանութները դատարկ են»ին դէմ գետեղուելիքը տակէ տարբեր բան է. ան կը չարունակէ մեղադրանքը. «իսկապէս, խանութները դատարկ են, բայց, եթէ յիշողութիւնս չի դաւաճանում, մենք բաստուրմայի եւ երշիկի համար չէ որ ոտքի ելանք: Մենք, կարծեմ, Արցախի ու Հայրենիքի ազատութիւն էինք պահանջում: Մենք կարծեմ բողոքում էինք հոգեւոր ստրկութեան դէմ, մայրենի լեզուի ու ազգային արժանապատուութեան ոտնահարման դէմ»:

Գրութեան ատարին, Լիպա Ճաղարեանի դառնութիւնը կը պոռթկայ իր միօրինակ պատասխաններով Փետրուարը երեք տարիէն չատ աւելի հեռուն մղող մտայնութեան դէմ. «Լի ստամոքս էր ուզածներս, թէ՞ մեր զաւակների համար սեփական հողի վրայ տիրոջ պէս ապրելու իրաւունք: Երազածներս տնամե՞րձ էր, թէ՞ հայրենիք»:

Դժուար բանաձեւելի հարցում, որուն պատասխանին դրան տակ դարանակալ կը սպասեն փորձութիւններ:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՄ

ԱՆՑԵԱԼԸ՝ ԲԱՓԻՆ ՆԵՐԿԱՑԻՆ

Հայու ամէնէն բնորոշ գիծերէն մէկը եղած է փնտռել ընտանեկան իր ծագումը, սերումը, ազգականական անմիջական ու հեռաւոր կապերը. որո՞նք եղած են մօրը եւ հօրը պարագաները, ո՞ւր ծնած ու ապրած են. անոնցմէ որո՞նք կ՛ապրին այսօր, եւ ո՛ւր, ի՞նչ գործով կը զբաղին...

Գրեթէ բնածին այս հետաքրքրութիւնը ունեցած չեմ, - մեծ հօրմէս ու մօրմէս անդին չէ անցած իմ ընտանեկան հետաքննութիւնը: Ոչինչ այնքան կանուխէն եւ խոր զբաղումած է պատանեկան եւ վաղ երիտասարդութեան տարիներու կեանքիս մէջ, որքան այն ինքնաբուխ թիւնը՝ որ զիս հեռու պահած է ամէնուն հետ եւ ամէն տեղ ըլլալու ընկերային պահանջէն: Եօթանասունեւեօթին դուռն եմ, մօտ վաթսուն տարիներէ ի վեր փորձեր եմ ճշդել թէ ո՛ւր, ի՛նչ բանի մէջ պէտք է փնտռել պատճառները հետեւանքն այն «հիւանդութեան», որ մշտական խրտչումի մէջ պահած է զիս՝ հանդէպ մարդկային իրականութիւնը չափակտող «իսօք»ին, անձէ անձ կամրջումը եւ հաղորդութիւնը պայմանաւորող միջոցին. հանդէպ կապերու եւ մտերմութիւններու՝ որոնք կը կարօտին ճգնաժամի, տեւականելի, չջափելի, երբեմն նաե՛ւ հաւաքական զբօսյի, երկիւղածութեան կամ բազմաճաշ խօսակցութեան: - Մարդախո՞յս: Ո՛չ, որովհետեւ վաղ երիտասարդութենէ մինչեւ ալեւորութիւն, անմիջական չբջապատէս մինչեւ մօտաւոր ու հեռաւոր հորիզոններ, մարդ էակը ինծի համար ինքնահետաքրքիր եւ ինքնաճանաչման, սիրոյ, յարգանքի, որքան իրեւ անհատ՝ նո՛յնքան եւ իրեւ ընկերային էակ մարդկային փոխհարաբերութիւններու հարուստ ազբիւր է եղած, աշխարհահանդիսման անվրէպ էանութ: Ո՛չ, որովհետեւ ընտանեկան յարկի տակ թէ անմիջական ու օտար, հեռաւոր անկիւններու մէջ՝ անոնց անձնական երջանկութիւններուն ու դժբախտութեան անդրադարձը իմ էութեան մակընթացութիւններուն ու տեղատարութեանց մէջ եղրայրացումի կարօտանք մը առեղծած է միչտ: Չեմ հաւատար որ մարդիկ պէտք է անպայման երեւին մարդկային խմբութիւններու մէջ՝ «մարդոց հետ ըլլալու համար», ու չեմ վարանիր ըսելու որ մտաւոր եւ հոգեկան կապը, մարդկային ընկերութեան հետ, չատ աւելի անհետաչտումի ենթակայ է, քան՝ ֆիզիքական կապը, առարկայական ազերսը: Եւ յետոյ, ճիշդ էէ նաեւ ա՛յն՝ որ բազմութիւններէ, հաւաքական չիւմէ, հանրային խմբումներէ եւ ժողովրդային մեկտեղումներէ հեռու ապրած եմ միչտ: Ընդհակառակն, փնտռած եմ պահնդ, ամէն անգամ որ հաւատացած եմ թէ ինձմէ բան մը կը փոխանցուի անոնց ու առնոնցմէ բան մը փոխանցուի ինծի: - Տարբե՛ր բաներ են ներկայութիւնը, մասնակցութիւն եւ հաղորդակցութիւնը: Աժան տպարտութի՛ւն, զերադասութեան յատկնութի՛ւն, արհամարհա՞նք: Ո՛չ: Ոչ՝ որովհետեւ մանուկ տարիքէս մինչեւ այսօր չեմ կորնցուցած իմ մանկութիւնը: Դէպի ութսուն կը քալեմ, բայց եօթը եւ տասնըեօթը տարեկանի իմ միամտութիւնները, ոգեւորութիւնները, բորբոքումն ու յանգիման անխոհեմ ծայրայեղութիւնները նո՛յնքան տիրական մղումներ են իմ մէջ՝ որքան պահպանողականութեան, աչալրջութեան եւ չափաւորութեան տրամադրութիւնը: Պատկերասիւնին առջեւ՝ մեծանձնութեան, ազնուութեան, վեհոգի կեցուածքի, անձնանուիրումի, բարերարութեան, տառապանքով ու զրկանքով մեծցած անբախտի մը անսպառելի երջանկութեան, ու տակաւին մարդուն մարդկայնութիւնը արտայայտող որեէ վկայութիւն, արցունք կը բերէ՛ աչքերուս: Ջարին, վատին, անսիրտ մեծատունին, անխիղճ դատաւորին եւ անգութ իշխանաւորին պարտութիւնը կամ ձախողանքը՝ ներքին բաւարարութիւն: Միայն մանո՛ւկն է որ կ՛ապրի այս հոգեվիճակով, պահ մը վերջ անդրադառնալու համար որ կեանքը այն չէ՛ զոր կ՛ապրինք, այլ ա՛յն՝ զոր կ՛երազենք ապրիլ...

Երազատես ըլլալու պէնով՝ կը մնամ մէկը անոնցմէ, որոնք կը չամաուին մերժել բիրտ իրականութիւնը եւ հաւատալ որ մարդը զերազոյն արժէքն է կեանքի: Ա՛յսքան անիրատես մէկը կրնա՞յ մանուկ չբլլալ. կրնա՞յ զերադասութեան որեւէ բարդոյթ ունենալ եւ արհամարհել իր նմանը...

Բայց, ահաւասիկ, - կրկին կը մղուիմ ես ինծի հարց տալու թէ ինչո՛ւ զրի կ՛առնեմ այս տողերը: Որո՞ւն հոգը իմ յուշերը, ապրուած օրերէ եւ ճանչցուած դէմքերէ: Ո՞վ ժամանակ ունի մտորումներ եւ վկայութիւններ կարզալու: Ո՞վ կը հետաքրքրուի անոնց վերակոչումով...

ՔԱՆԻ ՄԸ ԿԷՏԵՐ,
ՈՐՈՆՔ ՊԷՏՔ Է ԸՆԴԳԾՈՒԻՆ

Պարբերական իմ ակնարկները դէպի անցեալ՝ ինծի համար վերյիշումներ եւ վերապրումներ են ու ես այսօ՛ր ալ կը հաւատամ որ գիրի պէտք չէ վերածուին, որովհետեւ անձնական անդրադարձը անոնց գրառումին մէջ՝ դառումի, պատկերացման, ըստ էութեան թէ ձեւի առկամայ վրէպներու հոդ կը տեղծէ: Այսուհանդերձ, յուշքի եւ յիշողութեան արարքի կարեւորութիւնը չեմ կրնար ժխտել՝ իբրեւ կամրջումի փորձ մը «անցնողներու» եւ ապրողներու միջեւ: Սերնդափոխութիւնը ապահովութիւն մըն է ժողովուրդներու չարունակականութեան համար. բայց անոնց առարկայական գոյատեւումը երաշխիք մը չէ այն մասին որ յետնորդները անցեալի ճանաչումը, պատմական նչանակութիւն ունեցող դէպքերու էութիւնը, մեր ընկերակումներուն եւ խիղախումներուն ազրիւրները, «անճից անցելոց» կեանքին ու գործին առընչուող յատկորոշ իւրայատկութիւններու վկայութիւնը պիտի ունենան, ատանդութիւն ու բարք պիտի ժառանգեն՝ եթէ մեռնողներէն ուղղակի փոխանցուած յուշերու եւ արձանագրութեանց ատանդութիւնը վերջ գտնէ արդար կամ վիճելի վերապահութիւններու հետեւանքով:

Յուշագրային որոշ վկայութիւններու հրապարակումը կ՛արդարանայ նաեւ անմիջական անցեալի եւ անմիջական ներկայի հանրային, ընկերային եւ մշակութային ազերսներու ապահով առողջ զարգացման վրայ, - կ՛ապրեցնէ յեչատակելի դէմքերու ոգեկոչելի իրայատկութիւնները, եւ տեսիլքները եւ փորձարկումները՝ ի խնդիր հետաքրքրական առողջապահութեան: Իմ վաթսունի մօտ տարիներու պետականական փորձառութիւնը կը թելադրէ ինծի հաստատել՝ որ 1920 - 1990 թուականային չբջանի մեր հետաքրքրական իրադարձութիւններուն մէջ, մանակի թէ ամբողջական նուաճումներու առարկայացումը կը պարտինք առաւելապէս անհատ դէմքերու նկարագրային եւ բարոյական արժանիքներուն, ծառայութեան եւ նուիրումի կիրքին, հայութեան կոչումին ու կարողականութեան հանդէպ ամբարուած հետաքրքրութեան: Ես ամէնօրեայ ապրումով իմ առօրեայիս մաս ու բաժին դառած եմ 1920 - 1966-ական թուականային չբջանի յայտնի եւ անծանօթ դաստիարակներու, գրողներու, հանրային դէմքերու, խոնարհ ու մեծոդի անձնուիրութիւններու, աչխարհական թէ հոգեւորական պատկառելի գործիչներու ներկայութիւնը, վստի՛ էէ որ անոնք չտո՞նց անցած ըլլան պատմութեան ու վերազարձած հոգին՝ ուրկէ եկած էին...

Շարունակական ընթացքով պիտի չզարդանան իմ անդրադարձումները դէմքերու եւ դէպքերու, գործերու եւ գործունէութեանց, յիչատակելի կամ ոգեկոչելի անցուդարձներու մասին, - ժամանակագրային կարգով գրառումի պիտի չգան: Շարաթօրեայ յետազարձ ակնարկներ պիտի ըլլան անցքերու եւ անձերու մասին: Իրաւունք չեմ զգար նաեւ երաչխաւորելու, որ ամէն չարաթ, անվրէպ, պիտի երեւին անոնք այս սիւնակին մէջ:

Մ. Թ.

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

Հիւրասէր ասիա

Իջեւանի չբջանի Սարի գիւղի մօտ մեծ ճամբու խաչմերուկին վրայ 750-ամեայ ասի մը կայ, որ Հայաստանի ամենատարեց ծառն է:

Վիթխարահասակ է, հսկայ փչակով: Անոր տակէն առնորակ ազբիւր մը կը բխի:

Այս ծառին տակ Պարսկաստան երթալու ճամբուն վրայ կանգ առած է ուսս ծանօթ գրող Ալեքսանդր Գրիբոյեդով: Շրջակայ գիւղերու հայ չինականները փութացած են ողջունելու Հայոց մեծ բարեկամը եւ հիւրասիրելու: Այդ ժամանակէն ի վեր հայ չինականները ծառին տակ հիւրասիրած են անցնող ու գարձող երեւելի մարդիկը. այդ պատճառով ծառը կոչուած է հիւրասէր ասի: Ժամանակ մը փչակին մէջ հաց կը դնէին, որմէ կ՛օգտուէին ծառին տակ հանգստացող ճանապարհորդները:

***

Կեանի

Հայկական ամէնէն երկարակեաց ծառն է: Կ՛ապրի մինչեւ չորս հազար տարի: Բնափայտը չուրին մէջ չի փտիր:

Անգամ մը Նահապետ ասսին հատաքեց Հայոց ծառերը ու թուրս.

- Ով որ կ՛ուզէ գովական գառնալ՝ պէտք է ջանայ Հայաստան աչխարհի դէմքը ամբողջ տարին կանաչ պահել:

- Ամէնքս ալ կ՛ուզենք կանաչ մնալ, - ըսին այս ու այն կողմէն:

- Ամէնէն երկար կանաչ մնացողին եւ կեանքէս հազար տարի կուտամ, - խոստացաւ ասսին եւ ծառերը վերազարձուց իրենց տեղերը:

Շառերը չդիմացան: Ամենք կանանչեցան եղան առաջին տարիէն իսկ: Մէկ քանին ալ դիմացան մէկ - երկու դար: Երեք հազար տարի գալար մնաց միայն ասեղնատերեւ կենին: Մինչ այդ ասսին կ՛ապրէր մինչեւ չորս հազար տարի: Եւ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեանի նախագահութեամբ, Հոկտեմբեր 31–ին, Թրիփոլիի Ս. Հոգեշաւաթեան եկեղեցիին սրահին մէջ տեղի ունեցած է քահանայից մէկօրեայ համագումար: Նիւթերու ներկայացումէն ետք լայնօրէն քննարկուած են հոն արծարծուած հարցերը եւ որոշուած են համապատասխան որոշումներ:

**

ԿԼԻՆՏԻՒԻ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյ «Բենօ Պէտրոսեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14–ին Հայ Դատի Յանձնախումբին հրաւէրով Միացեալ Նահանգներ գտնուող Ստեփանակերտի քաղաքապետ Մաքսիմ Միրզոյեան մամուլի ասուլիս մը տուած է չրջանի հայ թերթերու ներկայացուցիչներուն: Քաղաքապետին Միացեալ Նահանգներ այցելութեան նպատակները են՝ ծանօթանալ Քալիֆորնիոյ տարբեր քաղաքապետներու գործունէութեանց եւ անոնց տեղեկութիւններ փոխանցել Արցախի իրավիճակին չուրջ, հանդիպիլ հայ առեւտրականներու եւ զանոնք չահագրգռել Արցախի անմշակ հարստութիւնը օգտագործելու, ծանօթանալ չրջանի հայկական դպրոցներուն եւ հոն օգտագործուող դաստիարակչական դրոյթներուն: Պատասխանելով հարցումներէն մէկուն, ան վստահեցուցած է թէ Արցախի Հայութիւնը յուսահատ չէ եւ կարելիութիւնը ունի յաչող ինքնապաշտպանութեան դիմելու: Մ. Միրզոյեան յայտնած է նաեւ թէ Արցախ ինքնաբուխ չրջան մըն է եւ եթէ առիթ որուի կրնայ իր միսի արտադրութեամբ հանիլ նոյնիսկ Հոլանտայի:

**

ԼՆՍԻՆՈՑԻ Սրբոց Նահատակաց Ֆերահեան վարժարանի եւ եկեղեցիին հոգաբարձութիւնը յարդանքի ճաչ մը կազմակերպած է, Նոյեմբեր 2–ին, ի պատիւ Ֆերահեան վարժարանի հիմնադիր–տնօրէն Գաբրիէլ Ինճէճիկեանի: Այս վերջնոյն 26ամեայ կրթական վաստակը գնահատելու եկած են չրջանի գրեթէ բոլոր վարժարաններու տնօրէններն ու հոգաբարձութեանց ղեկավարները: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք խօսք առած են Ֆերահեանի նոր տնօրէն Վարդվէս Ղազարեան, փոխ տնօրէն Լեւոն Գասպարեան, ազգային վարչութեան կողմէ՝ Յովսէփ Գարբիէլեան, կիլիկեան թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան: Հուսկ՝ ելոյթ ունեցած է Գ. Ինճէճիկեան:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԱՐՑԱԽԻ ՆՈՐ ՔԱՐՏԷՍ

Աչխարհագրական դիտութեանց տոքթէօր, ծնունդով Արցախցի վրոփէսէօր Սէրգէյ Մելքումեանի հեղինակութեամբ, Հայաստանի «Լոյս» հրատարակչութիւնը, 50 տարի է առաջին անգամ ըլլալով, լոյս ընծայած է Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի վարչական քարտէսը՝ հայերէն, գունաւոր պատկերներով: Հոն պարզորոչ կերպով կ'երեւան մարզին վարչական չրջանները, քաղաքները, քաղաքատիպ աւանները, բոլոր գիւղերը, կարեւոր դետերն ու ճամբաները:

Քարտէսին վրայ ցոյց տրուած են ԼՂԻՄ-ի մէջ չմտնող Շահումեանի հայկական չրջանը եւ Գետաչէնի ենթաչրջանը, ինչպէս նաեւ մարզը չրջապատող պատմական Արցախի տարածութիւնները՝ վրայ տեղծուած եւ այժմ Ազերիներով, Քիւրտերով եւ այլ ազգութիւններով բնակեցուած բոլոր վարչական չրջանները:

**

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Խորհրդային Միութեան հանրապետութիւններէն, Միացեալ – Նահանգներէն եւ Լիբանանէն ժամանած վարպետներ մասնակցած են քանդակագործութեան Զ. Միջազգային ցուցահանդէսին, որ վերջերս աւարտած է Իջեւանի մէջ: Աւելի քան երկու ամիս անոնք արուեստի գործեր կերտած են կրանիթէ, մարմարէ, պազալթէ եւ տուֆէ: Հեղինակները քաղաքին նուէր ձգած են իրենց բոլոր ստեղծագործութիւնները, որոնք կը լրացնեն Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան եւ տեղւոյն քաղաքապետարանին նախաձեռնութեամբ այնտեղ ստեղծուող լիբօրինակ քացօթեայ թանգարանը:

Այսօր Իջեւանի մէջ արդէն կան զեղահանդէսներու մասնակիցներու չուրջ 150 ստեղծագործութիւններ: Կազմակերպիչները յայտնած են որ զալ տարուան ցուցահանդէսը նուիրուած կ'ըլլայ Գրիգոր Նարեկացիի յիչատակին: Բոլոր կոմմերչէն հրաւիրուած քանդակագործներուն կերտած լաւագոյն ստեղծագործութիւնները այս անգամ, առաջին անգամ ըլլալով կ'արժանանան մրցանակներու:

**

«ՀԱՆԹԱՄԷՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Վերջերս, ամերիկացի մեծ գործատէր Փիթըր Հանթամէն երկու միլիոն տոլարի նուիրատուութիւն մը կատարած է Հայաստանի կառավարութեան, կարենալ ամբողջացնելու համար ցնցումներու տուկացող ադիւռներ, պատեր եւ չինարարական այլ կառոյցներ պատրաստող գործատան չինութիւնը: Գործատան ամբողջ արտադրութիւնը կը տրամադրուի ազէտեալ չրջանի վերակառուցման:

Այս առիթով Հայաստան այցելած է «Հանթամէն քէմիքըլ Քորփորէյչըն» ընկերութեան պատուիրակութիւնը՝ վարչութեան նախագահ Փ. Հանթամէնի ղլխաւորութեամբ: Պատուիրակութիւնը հանդիպում մը ունեցած է վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի հետ եւ միասին արծարծած ծրագրին գործադրութեան քայլերը:

Փ. Հանթամէն յոյս յայտնած է որ գործատունը արտադրութեան կը սկսի քանի մը ամիսէն:

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼ ՄԼՈՒԿՆԵՐԸ

Ամբաստանեալի աթոռին վրայ մլուկներ. բաւական տաքցրնակ պատկեր մը չէ՞: Սակայն կարելի չէ ուրիչ բնորոչումով ամփոփել ինչ որ պատահած է 1874ին, Տիկին Հ.ի Գալվաոոսի բնակարանին մէջ: Ան Վիլիէ - սիւր - Մէբրի տունը վարձու տուած է Տիկին Վ.ի: Անոր մեկնումէն ետք կը նկատէ որ մլուկներու բանակ մը ողողած է տունը ուր բնակիլ կարելի չէ այլեւս: Կացութիւնը զարմանելու անհրաժեչտ ծախքը մեկնող վարձակալը հիէն գանձելու նպատակով դատարան կը դիմէ:

Դատարանը քննիչներու տեղեկագրով կը տտուդէ թէ իրաւացի է պահանջը: Ուսյդ արարքին մէջ անվիճելի նկատելով Տիկին Վ.ի պատասխանատուութիւնը, կ'որոչէ որ հազար Ֆրանքի տուգանք գանձուի անկէ, որպէսզի տանտիրոջ ենթարկուած վնասը հատուցանուի:

Պէտք է ըսել, թէ նկատի առած 1874 թուականը, բաւական խիստ էր որուած պատիժը: Հաւանարար տեսնելը բնակարաններու առողջապահութեան ու մաքրութեան բծախնդիր էր եւ ուզեց որ այդ պատահարը օրինակ ծառայէ···:

ահա Նահապետը կատարեց խոստումը, իր կեանքէն հազար տարի կարեց ու տըւաւ կենին: Այդ ժամանակէն կենին զարձաւ Հայոց ամէնէն երկարակեաց ծառը. սօսին կ'ապրի երեք հազար, իսկ կենին՝ չորս հազար տարի:

Բայց ապուպապէն երկար ապրող մըշտադալար այս ծառը իր զեղեցկութեամբ մարդոց աչքին փուչ զարձաւ: Հազար - հազար տարի մարդիկ սկսան փայտէն կահ - կարասի պատրաստել եւ զարդարել արքաներու եւ բոլոր իչխողներու պալատներն ու դաստակերտները:

Կենիէն նաեւ նեռ կը պատրաստէին, որու համար ծառը ստացաւ Նեռածառ մականունը:

Հիմա կենիի վոքրիկ ծառուտներ մնացած են Դիլիջանի արգելանոցի Ախնարադի ձորը, Տաուչ (նախկին Շամչադին), եւ Խուտուսի լերան լանջին՝ Վաչագան դիւղին դիմաց:

**

Հայոց ծառերու ևահապետը

Հայկ Նահապետի հօր անունը Թորգոմ էր, Թորգոմի հօր անունը Թիրաս, Թիրասի հօր անունը՝ Գամեր, Գամերի հօր անունը՝ Յարկէթ: Ան էր Հայերու առաջին մեծ պապը:

Անդամ մը երբ Յարկէթ կ'անցնէր թաւուտ անտառէ մը կը սկսի ինքն իրեն խօսիլ: Ցետոյ կը զարմանայ որ ծառերէն ոչ մէկը չի պատասխաներ իրեն: Ապա ձայնը կը բարձրացնէ, կը բացագանչէ ամբողջ ուժով: Կանգ կ'առնէ եւ կ'ունկընդրէ: Իրեն այնպէս կը թուի թէ ծառերէն մէկը կ'արձագանգէ իրեն: Կը մօտենայ վիթխարի ծառի մը, որ ունէր մուգ դալչնագոյն, ճաքճքուած կեղեւով բուն: Ծառին թաթմանման տերեւները այնպէս կը խչխչային, կարծես ցած ձայնով կը խօսակցէին: Ձիչդ այդ պահուն ալ Յարկէթ ծառը կը կնքէ սօսի անունով, որ կը նչանակէ բարձրահասակ, պերճադէզ, սէգ, վեհ: Ցետոյ կ'ըսէ իր տոհմի անդամներուն.

- Սօսիլ դիտէ միայն սօսի ծառը, մնացածները կամ համր են, կամ հայերէն չեն դիտեր:

Այդ ժամանակէն ալ սօսին զարձաւ Հայոց ծառերու նահապետը: Քուրմ-դուչակները կը հաւատային թէ իրենք կը լսեն անոր ձայն-սօսափիւը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ԴԵՐՋԱՆ - ՄԱՄԱԽԱԹՈՒՆ ԵՒ ԳԻԽՂՕՐԻՔ

Բարձր Հայոց պատմական դաւառներէն մին է Դերջան, կարնոյ կուսակալութեան եւ առաջնորդութեան ներքեւ: Աւենօք հոս աչակերտած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ: Իր կեդրոնավայրն է Մամախաթուն դիւղաքաղաքը, որ 1915–ին թատր հանդիսացաւ չրջականերէն հոն քչուող Հայոց անլուր չարչարանքներուն: Վերջնոյս բնակիչները 17 տուն, այսինքն 100 հոգի Հայութիւնը՝ 900 Թուրքի դէմ:

Դերջանի արեւելակողմն է Կարին, հարաւակողմը՝ Սասրին Քղի, հիւսիսակողմը՝ Խապուեայ լերինք (Կոփ Տաղի): Եփրատ արեւելեան հիւսիսէն դէպի արեւմուտք հարաւ հոսելով՝ 2 մասի կը բաժնէ Դերջանը: Այդ պեան էր որ Աղէտի տարին հարիւրաւորներ կուլ տուաւ: Վանքերը՝ «Ծաղկարու Ս. Դաւիթ» (երբեմն առաջնորդանիստ) եւ «Ս. Թէոդորոս» (վերջինս երկու տարբեր կոչումներով ալ, «Սըրբզլի Ս. Թորոս» եւ «Գորորու Վանք»):

Դերջան սպաննուած է երզնկացի Տոքթ. Նորայր Խաչատուրեան, իսկ պոսեցի Տոքթ. Պօղոս Հիսարլեան՝ Մամախաթունէն դուրս:

Ահաւասիկ հայրենակ իր դիւղերը՝ մոնկոլեան մծղնէ թաթին տակ ջարդուփըչուր եղած գլխովին: Առընթերակից թբուանչանք բնակարաններու համբանքը կը ցուցնեն. աստղանիչ կրողները միայն սրբավայր չունէին:

1.– Գարագուլագ, 28, *Մամախաթունէն երեք ժամ հեռու՝ անոր հարաւակողմը:* Ան է «Շէյթան Տէրէսի»ն, որ եղեռնի օրերուն սուգիւ եղաւ դիւային ձոր մը, ուր չատեր ենթարկուեցան տարտարոսեան պատիժներու: Եկեղեցին «Ս. Վարդանանց Զօրավարաց», որուն երկչոտ Տ. Վահան Յովհաննէսեան Բարերդ եւ ապա Երզնկա փոխադրուած ըլլալուն՝ դինքը դասեցինք այս վերջնոյն մէջ:

2.– Խնծրի կամ Խրնզբրի, 40, *Եկեղեցին Ս. Նիկողայոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Նշան Քահանայ Սահակեան. – Ծնած 1860-ին եւ ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:

3.– Էսպէ Վէրէկ, 25, *Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Պսակ Քահանայ Սարգիսեան. – Ծնած 1857-ին: Նահատակ:

4 - 5.– Վերի Հերաւի (*Եկեղեցին Սուրբ Սարգիս*) եւ Վարի Հերաւի (*Եկեղեցին Սուրբ Յովհաննէս*), *անհովիւ, երկուքը միասին 10 տուն:*

6.– Ագրակ (*համանուն դիւղեր շատ կան այլուր*), 17, *Եկեղեցին Ս. Թէոդորոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Սամուէլ Քահանայ Էրմոյեան. – Ծնած 1847-ին եւ ձեռնադրուած 1903-ին: Նահատակ:

7.– Բուլֆ կամ Բիւլֆ, *Քիւրտ եւ Հայ խառն բնակիչներով, վերջինք 121 տուն: Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին*

Հայրապետ Քահանայ Մուրատեան.– Ծնած 1866-ին եւ ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:

Մաղաքիա Քահանայ Գէորգեան.– Ծնած 1860-ին եւ ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:

8.– Մանց, 86, *Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին*

Խորէն Քահանայ Դարբինեան. – Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած 1887-ին: Նահատակ:

Կիւրեղ Քահանայ Յարութիւնեան. – Ծնած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:

9.– Գառնիբերդակ, 41, *Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Խաչատուր Քահանայ Պաղտասարեան.– Ծնած 1836-ին, այրիացեալ: Նահատակ:

10 - 11.– Ջամուր Տէրէ, 15 (*Եկեղեցին Ս. Աստուածածին*), Աստղի Գոմ, 16 (*Եկեղեցին Ս. Սարգիս*), *երկուքն ալ անհովիւ:*

12.– Փիրիզ, 148, *Եկեղեցին Ս. Երրորդութիւն՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Սահակ Քահանայ Աշիեան. – Ծնած 1854-ին եւ ձեռնադրուած 1886-ին: Այրիացեալ: Նահատակ:

13.– Դվնիկ կամ Դրւնիկ (*համանուն դիւղ կարնոյ Դաչտն ալ ունի*), 84, *Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Վահան Քահանայ Տէր - Սարգիսեան.– Ծնած 1856-ին եւ ձեռնադրուած 1891-ին: Նահատակ:

14.– Վերի Ղաչախ, 13, *Եկեղեցին, Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Ատոմ Քահանայ Յարութիւնեան, *այրիացեալ, նահատակ:*

15.– Վարի Ղաչախ, 45, *Եկեղեցին Ս. Երրորդութիւն՝ անհովիւ:*

(Շար. 139)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ռոլան Մարկոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժեռար Մարկոսեան եւ զաւակները հոգեհանգիստ կատարել կուտան իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, Դեկտ. 2, կիրակի օր, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VERNISSAGE DE L'EXPOSITION DE PEINTURES - SCULPTURES DES ARTISTES ARMENIENS

Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Mardi 4 Décembre à 18 heures

Salon ouvert du 4 au 18 décembre tous les jours de 14 à 19 heures

CENTRE CULTUREL
SAHAK — MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայպետութիւն աւարտած երիտասարդ դասատու մը գործ կը փնտռէ եւ կ'ուզէ լեզուի անձնական դասեր տալ Պաքալորէայի աշակերտներուն եւ փոքրերուն ինչպէս նաեւ պատրաստ է դրասենեակային աշխատանքներ կատարելու: Փափաքողները կը խնդրուի դիմել Տիկին Ֆուրթիւնի, ժամը 20-էն 21:
Հեռաձայն. - 45 84 57 18

«Journée Chataigne»

La Section Croix Bleue de Saint-Jérôme «*Djavo Chant*» organise une journée de la Châtaigne dans les Cévennes

le DIMANCHE 2 DECEMBRE

- DEPART : 7 h. Place de la Rotonde à St-Jérôme, en direction d'Arles, Nîmes, Alès, puis par une petite route pittoresque vers Branoux.
- ARRIVEE : vers 11 h. pour assister au Marché Cévénol.
- REPAS 12 h.
- GRILLEE DE CHATAIGNES : 16 h.
- RETOUR : vers 17 h. pour Marseille.

Participation aux frais : 200 Frs.
Inscriptions avant le 25 Novembre auprès des membres de la Croix Bleue.

pour la première fois au Salon européen du Livre

UNE EXPOSITION DU LIVRE ARMENIEN
présentée par
la Maison de la Culture Arménienne de Décines
et la Librairie Expérience
du 30 Novembre au 3 Décembre
à la HALLE TONY GARNIER

Au programme, des signatures de livres récents et rencontres avec les auteurs :
Jean Kehayan «Papiers d'Arménie»;
Claire Mouradian «De Staline à Gorbatchev: l'Arménie»;
Gérard Dedeyan «L'Arménie: Histoire d'une chrétienté»;
Présentation des mémoires de Rouben : «Mémoires d'un partisan arménien».

Ouverture au public :

le 30 Novembre de 11h à 22h
les 1er et 2 Décembre de 10h à 20h
le 3 Décembre de 10h à 18h.
Renseignements à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au: 78. 49. 42. 97.

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ Տիկնանց վարչութիւնը կազմակերպած են ճաշ մը, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 1-ի երեկոյեան, Բարեգործականի նոր սրահին մէջ 327, boulevard Michelet.

Տեղերը վերապահելու համար հեռաձայնել Բարեգործականի քարտուղարութեան՝ 91 22 - 10 - 45, *երկուշաբթի, երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, ժամը* 14 – 17 :

Ս. ՅՈՒԼՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, Տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ Աւետչին Լուսաւորչացն Մեծի Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. – ՓԱՐԻԶ

ԶԿԱՐԶԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի նկարիչներու Մխիթեան անդամ

ԷՄՄԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-Ի

դեղանկարչական գործերուն

Ալէք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Նոյեմբեր 27 — Դեկտեմբեր 3
(ժամը 18·30–էն 21)

Յուցահանդէսի բացում՝
Նոյեմբեր 27 ժամը 19–ին

— Մուտքը ազատ է —

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES

du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

SOIREE D'INAUGURATION

SAISON 1990 - 1991

DINER DANSANT

animé par **Marten YORGANTZ**

le Vendredi 30 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Participation aux frais : 300 frs.

——— Réservation : U.G.A.B. : Tél. : 45. 20. 03. 18 ———

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ՍԷՆ - ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ

Սէն - Թուանթուանի Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ կիրակի, Դեկ. 2, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց եւ Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ պիտի կատարուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

որ կը պարգեւատրէ վկայագրով եւ «Ս. Ներսէս Շնորհալի»ի չքանշանով եկեղեցւոյ երկարամեայ ժրաջան ծառայող՝
ՄԿՐՏԻՉ ՏԷԼԻ-ՂԱԶԱՐԵԱՆԸ

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ 8·30:
Պատարագ՝ 9·45:
Քարոզ՝ 11:
Հոգեհանգիստ՝ 11·45:
Մատաղօրհնութիւն՝ 12:

Բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, Տօն է Թադէոս եւ Բարթուղիմէոս Առաքեալներու:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԲՀՆԳ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 3, ժամը 20·30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՍՍՕ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օսման Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է՝
ԲԱԽՏԱԽԱՂ ՄԸ (Լօթօ)
Դեկտեմբեր 1–ին, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 20·30–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14 Ռիւ Սէճ Պազիլ Մարսէյլ 1

***

ՊՕՄՈՆ – «ՆԱՑԻՐԻ»

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի մասնաճիւղի վճռահանութիւնը Դեկտեմբեր 2, ժամը 15–ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne / Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris